

พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้ง บ้านปางช้าง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

นางสาวอัญชลี น่วมมี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพฤกษศาสตร์ ภาควิชาพฤกษศาสตร์

คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2554

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository(CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

ETHNOBOTANY OF HMONG IN BAN PANG CHANG, TAMBON PONG, AMPHOE
SANTISUK, CHANGWAT NAN

Miss Anchalee Nuamdee

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Science Program in Botany

Department of Botany

Faculty of Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2011

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้ง บ้านปางช้าง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน
โดย	นางสาวอัญชลี น่วมมี
สาขาวิชา	พฤกษศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ต่อศักดิ์ สีลานันท์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	อาจารย์ ดร. สร้อยนภา ญาณวัฒน์

คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

..... คณะบดีคณะวิทยาศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร. สุพจน์ หารหนองบัว)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร. ทวีศักดิ์ บุญเกิด)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ต่อศักดิ์ สีลานันท์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(อาจารย์ ดร. สร้อยนภา ญาณวัฒน์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชุมพล คุณวาสี)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. ชูศรี ไตรสนธิ)

อัญชลี น่วมมี : พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้ง บ้านปางช้าง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน. (ETHNOBOTANY OF HMONG IN BAN PANG CHANG, TAMBON PONG, AMPHOE SANTISUK, CHANGWAT NAN) อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ผศ. ดร. ต่อศักดิ์ สีลานันท์, อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม อ. ดร. สร้อยนภา ญาณวัฒน์ 565 หน้า.

ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชของชาวเขาในประเทศไทยเป็นเรื่องที่มีการศึกษากันเป็นจำนวนมากเนื่องจากความเจริญที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและการขาดการสืบทอดองค์ความรู้ในรุ่นลูกหลาน การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้งในบ้านปางช้าง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน พบพืชที่ชาวม้งนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันทั้งหมด 276 ชนิด 223 สกุล 90 วงศ์ โดยมีพืชดอกจำนวน 266 ชนิด 215 สกุล 82 วงศ์ เฟิร์นและไลโคไฟต์จำนวน 10 ชนิด 8 สกุล 8 วงศ์ พืชที่นำมาใช้ประโยชน์มาก ได้แก่ พืชในวงศ์ Poaceae Fabaceae Asteraceae Cucurbitaceae Euphorbiaceae Zingiberaceae Acanthaceae Lamiaceae Orchidaceae Solanaceae Rubiaceae และ Amaranthaceae ตามลำดับจำนวนชนิดมากไปหาน้อย ในจำนวนที่พบนี้มีพืชต่างถิ่นจำนวน 88 ชนิด โดยเป็นพืชที่ชาวม้งปลูกเอาไว้ในสวนครัวจำนวน 78 ชนิด พืชที่ชาวม้งนำมาใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นไม้ล้มลุก รองลงมาคือ ไม้ต้น ไม้พุ่มและไม้เลื้อย และเป็นพืชอิงอาศัยและไม้เพียงเล็กน้อย ลักษณะการใช้ประโยชน์สามารถจำแนกออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ พืชที่ใช้เป็นสมุนไพร 174 ชนิด พืชที่ใช้เป็นอาหาร 130 ชนิด พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ 24 ชนิด พืชที่ใช้ในพิธีกรรมและความเชื่อ 14 ชนิด พืชที่ใช้ประโยชน์เพื่อการค้า 5 ชนิด พืชมีพิษ 3 ชนิด และพืชที่ใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันด้านอื่น ๆ อีก 18 ชนิด สำหรับการใช้พืชสมุนไพรนั้น พบว่าใบและรากเป็นส่วนที่มีการนำมาใช้มากที่สุด โดยการใช้ส่วนของพืชแบบสดมาต้มในน้ำเดือด แต่ในพืชอาหาร พบว่าผลและใบหรือยอดอ่อนเป็นส่วนที่นำมาบริโภคแบบสดมากที่สุด จากจำนวนพืชทั้งหมดพบว่า มีพืชจำนวน 30 ชนิด ที่ผู้ให้ข้อมูลทุกคนรู้จักใช้ประโยชน์ที่หลากหลาย ขณะที่พืช 54 ชนิด ผู้ให้ข้อมูล 2-7 คนระบุการใช้ประโยชน์เพียงอย่างเดียวในแต่ละชนิด และพืชอีก 190 ชนิด ที่ระบุการใช้ประโยชน์ตั้งแต่ 2-9 อย่างจากผู้ให้ข้อมูล 2-9 กลุ่ม ความรู้ในการใช้ประโยชน์จากพืชที่มีความแตกต่างกันในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในหมู่บ้านปางช้าง ควรพิจารณาว่าเป็นความรู้ที่เสริมกันและกันให้สมบูรณ์ ซึ่งเป็นผลอันเนื่องมาจากวิถีชีวิตตามวัฒนธรรมของชาวม้ง แทนที่จะเป็นการขาดความเห็นที่สอดคล้องกันของกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมเดียวกัน

ภาควิชา.....พฤกษศาสตร์.....ลายมือชื่อ.....
 สาขาวิชา.....พฤกษศาสตร์..... ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
 ปีการศึกษา.....2554..... ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม.....

5272627023: MAJOR BOTANY

KEYWORDS : ETHNOBOTANY/ HMONG/ NAN

ANCHALEE NUAMMEE: ETHNOBOTANY OF HMONG IN BAN PANG CHANG, TAMBON PONG, AMPHOE SANTISUK, CHANGWAT NAN.
 ADVISOR : ASST. PROF. TOSAK SEELANAN, Ph.D., CO-ADVISOR :
 SROYNAPA YANNAWAT, Ph.D., 565 pp.

The knowledge of plant uses in Thai hill tribes has been subjected to a number of studies mainly due to rapid modernization and loss of knowledge transfer to younger generations. Ethnobotany of Hmong in Ban Pang Chang, Tambon Pong, Amphoe Santisuk, Changwat Nan, was conducted and results indicated that 276 species in 223 genera 90 families – 266 species in 215 genera 82 families of flowering plants, and 10 species in 8 genera 8 families of ferns and lycophytes – had been used in daily life. Plants in Poaceae, Fabaceae, Asteraceae, Cucurbitaceae, Euphorbiaceae, Zingiberaceae, Acanthaceae, Lamiaceae, Orchidaceae, Solanaceae, Rubiaceae, and Amaranthaceae, were families with the highest number of species used, in descending order. There were 88 alien species, of which 78 were cultivated in Hmong home garden. Most plants used by Hmong were mostly herbs, followed by trees, shrubs, and climber in similar numbers, and a few in epiphytes and bamboos. Plants were used in 7 categories, namely medicines (174), food (130), housing and household utensils (24), rituals and belief (14), commerce (5), poisonous plants (3) and miscellaneous uses (18). For medicinal uses, leaves and roots were used most and the majority of preparation was using fresh materials that were boiled in hot water. In food category, fruits and leaves or young shoots were consumed mostly without any preparation. Thirty species were known by all informants for various uses whereas 54 species were known for only single use in each species by 2-7 informants and 192 species were used for 2-9 applications by 2-9 sets of informants. It was suggested that diverged knowledge of plant uses by Hmong at Ban Pang Chang should be considered as complementary knowledge, probably due to their cultural practice in their way of life, rather than lack of cultural consensus.

Department : ..... Botany ..... Student's Signature .....

Field of Study : ..... Botany ..... Advisor's Signature .....

Academic Year : ..... 2011 ..... Co-advisor's Signature .....

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาในครั้งนี้ ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ต่อศักดิ์ สีลานันท์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ ดร. สร้อยนภา ญาณวัฒน์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ในการให้คำปรึกษาอันเป็นประโยชน์และช่วยตรวจแก้วิทยานิพนธ์

ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร. ทวีศักดิ์ บุญเกิด ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร. ชูศรี ไตรสนธิ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชุมพล คุณวาสี กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาตรวจสอบ แก้ไขและให้คำแนะนำจนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความถูกต้องและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กนกวรรณ ที่ช่วยดูแลค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ตลอดระยะเวลาที่ทำการศึกษาและให้คำปรึกษาในด้านต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณโครงการวิทยาเพื่อพื้นที่ในแผนพัฒนาวิชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2551-2555 ที่กรุณาสับสนุนเงินทุนในการศึกษาและทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณโครงการพัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์ (ทุนเรียนดีวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย) พ.ศ.2552-2553 ที่สนับสนุนทุนการศึกษาในระดับปริญญาโท

ขอขอบคุณทุนสนับสนุนการเงินงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2554 ภายใต้แผนการวิจัยอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ และศูนย์เชี่ยวชาญเฉพาะทางด้านความหลากหลายทางชีวภาพ (CEB_M_57-2010) คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่กรุณาสับสนุนเงินทุนในการทำวิจัย

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ลุ่มน้ำน่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พื้นที่ 7 บ้านปางช้าง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในด้านการเดินทาง ที่พัก และความช่วยเหลือในต่าง ๆ ตลอดระยะเวลาที่ทำการเก็บข้อมูล และขอขอบคุณชาวม้งในหมู่บ้านปางช้างทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์เป็นอย่างมาก

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ เพื่อน ๆ และพี่ ๆ น้อง ๆ ในหน่วยวิจัยพรรณไม้แห่งประเทศไทย ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ตลอดระยะเวลาที่ทำการศึกษา

สุดท้ายขอขอบพระคุณพ่อแม่และครอบครัวที่สนับสนุนการศึกษาในครั้งนี้ และคอยเป็นกำลังใจมาโดยตลอด จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	4
บทที่ 3 อุปกรณ์และวิธีการศึกษา.....	14
บทที่ 4 ผลการศึกษา.....	18
บทที่ 5 อภิปรายผลการศึกษา.....	443
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษา.....	520
รายการอ้างอิง.....	522
ภาคผนวก.....	554
ภาคผนวก ก.....	555
ภาคผนวก ข.....	562
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	565

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1	จำนวนชนิดพืชและการใช้ประโยชน์ของชาวม้งบ้านปางช้าง..... 30
5.1	วงศ์พืชที่ชาวม้งบ้านปางช้างนำมาใช้ประโยชน์และจำนวนชนิดในแต่ละวงศ์... .. 445
5.2	จำนวนชนิดพืชที่ชาวม้งนำมาใช้ประโยชน์ในแต่ละประเภท 447
5.3	จำนวนชนิดของพืชแยกตามลักษณะการใช้ประโยชน์ใน 12 วงศ์ ที่พบมากกว่า 5 ชนิด 449
5.4	จำนวนชนิดพืชในแต่ละวงศ์ที่ชาวม้งนำมาใช้เป็นพืชสมุนไพร 450
5.5	จำนวนชนิดของพืชที่เป็นสมุนไพรเพื่อรักษาโรคกลุ่มต่าง ๆ ของหมอยาและชาวม้งที่ หมู่บ้านปางช้าง 451
5.6	พืชสมุนไพรที่หมอยาตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมีความเห็นของการใช้เหมือนกัน 461
5.7	รายงานการศึกษาฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของพืชสมุนไพรที่บ้านปางช้าง 469
5.8	จำนวนชนิดพืชในแต่ละวงศ์ที่ชาวม้งนำมาใช้เป็นพืชอาหาร 495
5.9	จำนวนชนิดพืชในแต่ละกลุ่มตามลักษณะและวิธีการนำมารับประทาน 496
5.10	การเปรียบเทียบพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้งบ้านปางช้างกับชาวม้ง..... 510

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
3.1	ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา หมู่ที่ 12 บ้านปางช้าง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุขจังหวัดน่าน 17
4.1	ลักษณะภูมิประเทศของบ้านปางช้าง..... 19
4.2	ลักษณะสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน 27
4.3	วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีและพิธีกรรมความเชื่อ 28
4.4	ประเพณีและพิธีกรรมความเชื่อ..... 29
4.5	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง..... 413
4.6	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 414
4.7	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 415
4.8	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 416
4.9	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 417
4.10	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 418
4.11	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 419
4.12	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 420
4.13	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 421
4.14	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 422
4.15	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 423
4.16	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 424
4.17	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 425
4.18	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 426
4.19	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 427
4.20	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 428
4.21	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 429
4.22	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 430
4.23	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 431

ภาพที่	หน้า
4.24	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 432
4.25	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 433
4.26	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 434
4.27	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 435
4.28	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 436
4.29	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 437
4.30	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 438
4.31	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 439
4.32	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 440
4.33	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 441
4.34	พันธุ์ไม้ที่ใช้ประโยชน์โดยมั่งบ้านปางช้าง 442
5.1	สัดส่วนพืชที่เป็นพืชที่ปลูกในสวนครัวและพืชที่พบตามธรรมชาติ 443
5.2	จำนวนชนิดพืชที่มีการใช้ประโยชน์ได้ตั้งแต่ 1-4 ประเภท 447
5.3	จำนวนชนิดพืชที่เป็นพืชปลูกกับพืชที่พบตามธรรมชาติในแต่ละประเภทการนำมาใช้ ประโยชน์..... 504
5.4	สัดส่วนของกลุ่มคนที่สัมภาษณ์เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ของพืชในแต่ละประเภท 505

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ แต่ด้วยความเจริญในด้านต่าง ๆ และอัตราการเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็ว ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติลดลงอย่างรวดเร็วเช่นกัน โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ที่ถูกทำลายไปอย่างมากในระยะเวลา 25 ปีที่ผ่านมา ซึ่งจากการสูญเสียป่าไม้นั้นไม่ได้เพียงแต่ทำให้ความหลากหลายของชนิดพันธุ์พืชลดลงเท่านั้น แต่ยังอาจทำให้สูญเสียความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชในด้านต่าง ๆ ตามไปด้วย

การศึกษาและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากพืชจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างมาก โดยกลุ่มชนที่ยังคงมีความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชอยู่เป็นจำนวนมากนั้น ได้แก่ ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เนื่องจากกลุ่มชนเหล่านี้ยังคงเป็นกลุ่มชนที่มีสภาพความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตที่ยังพึ่งพิงอยู่กับธรรมชาติ ซึ่งได้สร้างสมความรู้ในการใช้ประโยชน์จากพืชไว้เป็นเวลายาวนานและได้รับการสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน จนกลายเป็นความรู้ ประสบการณ์และวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละชนเผ่า (ชูศรี ไตรสนธิ, 2539) ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากพืชยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณที่กลุ่มชนเหล่านี้อาศัยอยู่อีกด้วย ซึ่งลักษณะการใช้ประโยชน์จากพืชของกลุ่มชนที่ต่างกลุ่มกันก็อาจมีความแตกต่างกัน เช่น พืชที่นำมาใช้เป็นสมุนไพรและอาหาร เป็นลักษณะการใช้ประโยชน์ที่มีความสำคัญในชนกลุ่มน้อยบางกลุ่ม (Khan *et al.*, 2010) แต่ในขณะที่พืชที่นำมาใช้เป็นอาหารเลี้ยงสัตว์และพืชอาหารจะมีความสำคัญในชนกลุ่มน้อยกลุ่มอื่น ๆ (Weckerle *et al.*, 2006; Santos *et al.*, 2009) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ความรู้ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวเขาเหล่านี้กำลังสูญหายไป อันเนื่องมาจากปัจจัยหลายปัจจัย เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การศึกษาและการสาธารณสุขที่ดีขึ้น การเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมเมือง การเข้าไปทำงานในชุมชนเมือง การขาดความสนใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่มีอยู่ดั้งเดิมในคนรุ่นใหม่ รวมทั้งวิถีชีวิตประจำวันที่ต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตแบบสมัยใหม่และการขาดการตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและความเจริญทางด้านเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน (Caniago and Stephen, 1998; Benz *et al.*, 2000; Azaizeh *et al.*, 2003; Case *et al.* 2005; Turner and Turner 2008; Srithi *et al.*, 2009) ความรู้เหล่านี้มีคุณค่าต่อสังคมสมัยใหม่เป็นอย่างมาก เช่น การศึกษา

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาและการค้นพบยา (Gurib-Fakim, 2006; McClatchey *et al.*, 2009; Saslis-Lagoudakis *et al.*, 2011; Albuquerque *et al.*, 2012; Mosaddegh *et al.*, 2012) เกษตรกรรม (Wanzala *et al.*, 2012) รวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (เช่น Yaofeng *et al.*, 2009; Pei *et al.*, 2009; Camacho *et al.*, 2010; Wangpakapattanawong *et al.*, 2010) ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องตระหนักถึงคุณค่าของพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของคนในท้องถิ่นในขณะนี้โลกกำลังมีการเปลี่ยนแปลงไป

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิทยาเพื่อพื้นถิ่น ซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการแผนพัฒนาวิชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีงบประมาณ 2551-2555 อันเนื่องในวโรกาสครบรอบ 100 ปีของการก่อตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โครงการดังกล่าวมุ่งหวังให้มีการศึกษาวิจัยในพื้นที่เป้าหมาย คือ จังหวัดน่าน และนำความรู้กลับคืนสู่พื้นที่ภายหลังเสร็จสิ้นโครงการแล้ว โดยมีมูลเหตุสำคัญในการเลือกพื้นที่ศึกษา ณ บ้านปางช้าง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ดังนี้ คือ

ประการแรก หน่วยงานราชการที่ใกล้ชิดกับหมู่บ้านและชาวม้งบ้านปางช้าง คือ โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำน่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พื้นที่ที่ 7 (พมพ. พื้นที่ที่ 7) ให้การสนับสนุนทั้งด้านการติดต่อประสานงาน สถานที่พักและเจ้าหน้าที่ในหน่วยประกอบด้วยหัวหน้าสถานีก็มีความประสงค์ที่จะให้มีการศึกษาวิจัยในด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้งในหมู่บ้านปางช้าง

ประการที่สอง ล่ามในหมู่บ้านปางช้างมีความสามารถสื่อสารได้ทั้งภาษาม้งและภาษาไทยกลาง มีความรู้ทางด้านการใช้ประโยชน์จากพืชเพื่อนำมาเป็นยาและอาหาร ฯลฯ เป็นอย่างดี และเคยเป็นผู้นำหมู่บ้านมาก่อน ทำให้การติดต่อเพื่อเข้าไปศึกษาวิจัยภายในหมู่บ้านเป็นไปได้เป็นอย่างดีและไม่มีอุปสรรค

ประการสุดท้าย หมู่บ้านปางช้างยังคงมีวิถีชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตไม่มากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านชาวม้งที่อยู่ใกล้กัน เช่น หมู่บ้านดอนใหม่และหมู่บ้านดอนไพรวัลย์ ทั้งนี้สังเกตจากสภาพบ้านเรือน ฐานะทางเศรษฐกิจและคำแนะนำจากหัวหน้าโครงการพมพ. พื้นที่ที่ 7

ดังนั้น จึงตัดสินใจเลือกหมู่บ้านชาวม้ง บ้านปางช้าง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน เป็นพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้

1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

เพื่อศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้ง บ้านปางช้าง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

1. การอนุรักษ์และเผยแพร่ความรู้ด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้ง บ้านปางช้าง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่านในรูปแบบของการบันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษรอันจะเป็นประโยชน์ในด้านวิชาการ เศรษฐกิจ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
2. ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาด้านอื่น ๆ ได้แก่ เภสัชศาสตร์ โภชนาการ และเป็นแนวทางในการอนุรักษ์พันธุ์พืช

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 พฤษศาสตร์พื้นบ้าน

2.1.1 ความหมายของพฤษศาสตร์พื้นบ้าน

Harshberger เป็นคนแรกที่ได้บัญญัติคำ Ethno-botany ขึ้น เพื่อใช้ในปาฐกถาในการต่อที่ประชุมทางด้านโบราณคดีของมหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม ค.ศ. 1895 ซึ่งต่อมาได้ตีพิมพ์ปาฐกถาดังกล่าวในปีถัดมา (Harshberger, 1896) โดยมีเนื้อหากล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาด้าน Ethno-botany ในเชิงที่เกี่ยวกับพืชที่คนอินเดียนแดงในประเทศสหรัฐอเมริกานำมาใช้ประโยชน์ สามารถสรุปใจความสำคัญได้ดังนี้ คือ

1. ช่วยประเมินระดับทางวัฒนธรรมของคนพื้นเมือง เมื่อสังเกตจากการใช้ประโยชน์และสิ่งประดิษฐ์จากวัสดุที่มาจากพืชเพื่อเป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่มและที่อยู่อาศัย
2. ช่วยให้ทราบถึงการกระจายพันธุ์ของพืชในอดีตกาล
3. ช่วยในการพิจารณาเกี่ยวกับเส้นทางการค้าในอดีต
4. นำเสนอแนวทางใหม่เพื่อเสริมผลิตภัณฑ์จากพืช หรือการค้นพบยาใหม่ ๆ

จากข้อความข้างต้น ถ้าพิจารณาโดยเนื้อหาในความหมายของ Harshberger นั้น Ethno-botany น่าจะหมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพืช การใช้ประโยชน์จากพืชและเทคโนโลยีที่นำไปใช้ประโยชน์ โดยเป็นกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะเป็นของตนเอง

สำหรับประเทศไทย ได้มีการนำเสนอคำศัพท์ “พฤษศาสตร์พื้นบ้าน” เป็นครั้งแรกในการประชุมระดับชาติ เรื่องพฤษศาสตร์พื้นบ้าน ซึ่งจัดโดยสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติในปี พ.ศ. 2534 โดยเต็ม สมิตินันท์ และวีระชัย ฅน นคร (2534) ได้ให้ความหมายของพฤษศาสตร์พื้นบ้านอย่างกระชับและชัดเจนไว้ว่า “เป็นการศึกษาถึงการใช้ประโยชน์ของพืชที่ได้มีการสืบทอดกันมาแต่โบราณ ทั้งที่เป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย ตลอดจนใช้เป็นสัญลักษณ์และความเชื่อต่าง ๆ รวมถึงวิธีการจำแนกแบบพื้นบ้าน ตลอดจนขั้นตอนการเตรียมและสู่ทางการใช้พืชนั้น ๆ”

นอกจากคำศัพท์ Ethnobotany แล้วยังมีคำศัพท์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทางด้านพฤษศาสตร์พื้นบ้าน มีการใช้แทนในความหมายเดียวกันอีก คือ

Traditional Knowledge หมายถึงความรู้ที่ได้มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาตามขนบธรรมเนียมในระยะเวลายาวนาน ซึ่งจะยาวนานเพียงใดนั้นไม่อาจกำหนดตายตัวลงไปได้ (เต็ม สมิตินันท์ และวีระชัย ฅน นคร, 2534)

2.1.2 การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในประเทศไทย

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในต่างประเทศนิยมศึกษาในกลุ่มชนพื้นเมืองที่ยังมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่พึ่งพิงอยู่กับธรรมชาติ สำหรับประเทศไทยการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านมีทั้งการศึกษาในชนกลุ่มน้อยเผ่าต่าง ๆ หรือคนในชุมชนท้องถิ่นของประเทศไทย ซึ่งมักมีความสามารถเฉพาะตัวที่โดดเด่นเป็นพิเศษ การศึกษาด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้านที่ผ่านมามีแนวทางศึกษาที่หลากหลาย เช่น มุ่งเน้นเฉพาะพืชอาหารหรือพืชสมุนไพร หรือมุ่งเน้นการใช้พืชในวิถีชีวิตของกลุ่มชนต่าง ๆ ในประเทศไทย เป็นต้น ตัวอย่างการศึกษาเหล่านี้ พอกล่าวถึงโดยสังเขปได้ดังต่อไปนี้

อุไร คำศรี (2535) ได้ศึกษาพืชผักพื้นเมืองในจังหวัดนครศรีธรรมราช พบพืชทั้งหมด 137 ชนิด จัดอยู่ใน 99 สกุล 51 วงศ์ ส่วนใหญ่เป็นไม้ดอก มีพืชพวกจิมโนสเปิร์มเพียง 1 ชนิด และเฟิร์น 3 ชนิด ซึ่งพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นพืชล้มลุก มีเพียงส่วนน้อยที่เป็นไม้พุ่มและไม้ต้น

อุษา ทองไพโรจน์ (2542) ได้รวบรวมพืชผักพื้นเมืองในจังหวัดกาญจนบุรี พบไม้ดอก 155 ชนิด เฟิร์น 3 ชนิดและสาหร่าย 1 ชนิด จัดอยู่ใน 128 สกุล 65 วงศ์ พบจำนวนชนิดมากที่สุดในวงศ์ Zingiberaceae และวงศ์ Mimosaceae วงศ์ละ 8 ชนิด รองลงมา คือ วงศ์ Fabaceae และ Ceasalpinaceae วงศ์ละ 7 ชนิด และกระจายอยู่ในวงศ์อื่น ๆ อีกวงศ์ละ 1-5 ชนิด โดยพืชในจำนวนนี้พบว่าเป็นไม้ล้มลุกมากที่สุด และเป็นพืชที่มีถิ่นอาศัยอยู่บนบกจำนวน 134 ชนิด มากกว่าพืชน้ำที่มีเพียง 25 ชนิด เนื่องจากแหล่งน้ำธรรมชาติลดลง ทำให้พืชน้ำที่เคยอาศัยอยู่ลดจำนวนลง จึงหาจับรับประทานได้ยากมากขึ้น

ภัทรพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม (2545) ได้ศึกษาความหลากหลายของพืชและพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในป่าบุงชีหลง จังหวัดมหาสารคาม พบความหลากหลายของพืชทั้งหมด 125 ชนิด 106 สกุล 52 วงศ์ โดยในจำนวนนี้มีพืชที่ชาวบ้านสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ 119 ชนิด 104 สกุล 52 วงศ์ จำแนกกลุ่มพืชตามลักษณะการใช้ประโยชน์ ออกเป็น 5 กลุ่ม คือ พืชที่ใช้เป็นอาหาร 63 ชนิด ที่อยู่อาศัย 23 ชนิด เครื่องนุ่งห่มและสีย้อม 2 ชนิด พืชสมุนไพร 31 ชนิด และพืชที่เกี่ยวกับสัญลักษณ์ ความเชื่อ และเพื่อประโยชน์ในด้านอื่น ๆ รวม 17 ชนิด

สุมาลี ทองดอนแอ (2546) ได้ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชุมชนไทยทรงดำในจังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดนครปฐม พบพืชที่ชาวไทยทรงดำทั้งสองหมู่บ้านรู้จักใช้ประโยชน์ 156 ชนิด 126 สกุล และ 59 วงศ์ โดยเป็นพืชสมุนไพร 140 ชนิด พืชอาหาร 80 ชนิด และใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ เช่น อาหารสัตว์ สีย้อม ทำไม้กวาด และใช้ในงานพิธีกรรม จำนวน 33 ชนิด เมื่อเปรียบเทียบระหว่างสองหมู่บ้านพบว่าชาวไทยทรงดำที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านดอนทอง จังหวัดนครปฐม รู้จักใช้

ประโยชน์จากพืชมากกว่าชาวไทยทรงดำที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านห้วยยางจังหวัดกาญจนบุรี เนื่องจากหมู่บ้านดอนทองมีสภาพพื้นที่ที่สมบูรณ์กว่า ขนาดของพื้นที่ใหญ่กว่าและจำนวนของประชากรมากกว่า ทำให้มีจำนวนการใช้ประโยชน์จากพืชสูงกว่าหมู่บ้านห้วยยาง

ภูรินทร์ ภูภักดี (2548) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชุมชนในบริเวณป่าโคกตาบอด อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ พบพืชที่ชุมชนท้องถิ่นเข้าไปใช้ประโยชน์ทั้งสิ้น 107 ชนิด จำแนกตามกลุ่มการใช้ประโยชน์ 5 กลุ่ม คือ พืชที่ใช้เป็นอาหารทั้งอาหารคนและอาหารสัตว์ 54 ชนิด พืชที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัย เชื้อเพลิง เครื่องจักสานและปลูกเป็นไม้ประดับ 69 ชนิด พืชที่ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มและสีย้อม 8 ชนิด พืชที่ใช้เป็นสมุนไพร 50 ชนิด พืชที่ใช้ในพิธีกรรมและความเชื่อ 3 ชนิด และพืชที่ใช้ในประโยชน์ด้านอื่น ๆ 5 ชนิด

ชนิษฐา ศรีโสภา (2551) ได้รวบรวมพืชพื้นบ้านในเขตจังหวัดปราจีนบุรี ที่มีการนำไปใช้ในวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น พบพืช 172 ชนิด 144 สกุล 65 วงศ์ เป็นพืชดอก 170 ชนิด และเฟิร์น 2 ชนิด โดยจำแนกตามกลุ่มการใช้ประโยชน์ออกเป็น 5 กลุ่ม คือ พืชสมุนไพร 165 ชนิด พืชอาหาร 118 ชนิด พืชที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัย ฟืน งานหัตถกรรม และไม้ประดับ 31 ชนิด พืชที่เกี่ยวข้องเป็นสัญลักษณ์และความเชื่อต่าง ๆ 13 ชนิด พืชที่ให้สีย้อมและใช้แต่งสีอาหาร 11 ชนิด

สำหรับการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านที่มุ่งเน้นศึกษาเฉพาะพืชสมุนไพรที่นำมาใช้รักษาโรค สามารถพบได้ทั้งที่ศึกษาในชนเผ่าต่าง ๆ และชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มทั่วไป ยกตัวอย่างเช่น

Anderson (1986a) ได้ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่าอาข่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย โดยเน้นศึกษาพืชสมุนไพร สามารถรวบรวมพืชได้ 121 ชนิด และพบวิธีการรักษาโรค 4 วิธีด้วยกันคือ รักษาโดยการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ รักษาโดยใช้พืชสมุนไพรพื้นบ้าน รักษาโดยวิธีการฉีดยาจากหมอชาวบ้านซึ่งสามารถฉีดยาได้ และรักษาโดยใช้การรักษาโรคแผนสมัยใหม่ ตัวอย่างพืชที่น่าสนใจ คือ เพกา (*Oroxylum indicum* Vent.) ซึ่งชาวอาข่านำเปลือกต้นหรือใบมาขยี้ นำมาพอกบาดแผลสดหรือแผลไฟไหม้ นอกจากนี้ Anderson (1986b) ยังได้ศึกษาการใช้พืชสมุนไพรของชาวเขาเผ่าลาฮู่ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ และเชียงราย รวบรวมพืชได้ทั้งหมด 89 ชนิด ซึ่งในจำนวนนี้พบพืชที่ยังไม่มีการรายงานว่ามีผลในการรักษา 21 ชนิด ตัวอย่างพืชที่น่าสนใจ คือ ฮ่อม (*Baphicacanthus cusia* Bren.) ทั้งต้นใช้ต้มดื่มแก้ไข้

ตรีทิพย์ สุขโข (2551) ได้รวบรวมการใช้พืชสมุนไพรของชาวกระเหรี่ยง ณ ตำบลบ้านจันทร์ และตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบพืชสมุนไพรที่ชาวกระเหรี่ยงนำมาใช้

รักษาโรคทั้งหมด 183 ชนิด จัดอยู่ใน 71 วงศ์ 141 ชนิด พืชสมุนไพรที่น่าสนใจหลายชนิด เช่น ว่านน้ำ (*Acorus calamus* L.) ใช้ใบขยี้ทาที่ขมับ คอ หน้าอก หรือต้มน้ำดื่มแก้หวัด แก้ไข้ ผาง (*Caesalpinia sappan* L.) ใช้เนื้อไม้ต้มน้ำดื่มรักษาอาการประจำเดือนมาไม่ปกติหรือให้คนคลอดลูกใหม่ ๆ ต้มเพื่อขับน้ำคาวปลา มะขามแป (Archidendron clypearia (Jack) I.C.Nielsen) ทูบนำทั้งต้นมาต้มน้ำใช้ล้างตาแก้เจ็บตา ไพลดำ (*Zingiber ottensii* Valetton) ใช้ลำต้นได้ดินกินสดหรือต้มน้ำดื่มรักษาอาการท้องอืดท้องเฟ้อ และชุมเห็ดเทศ (*Senna alata* (L.) Roxb.) ใช้ใบมาตำหรือหมักไว้จนเน่าทากลากเกลื้อนหรืออังไฟแล้วพอกบริเวณที่เป็นโรคผิวหนังเรื้อรัง

ชุตินันท์ ประสิทธิ์ภูริปรีชา และคณะ (2548) ได้ศึกษาการใช้พืชสมุนไพรเพื่อปรับภูมิคุ้มกันของร่างกายในจังหวัดอุบลราชธานี โดยการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้าน จำนวน 21 คน พบว่ามีการใช้พืชสมุนไพรจำนวน 45 ชนิด จาก 24 วงศ์ วงศ์ที่พบมากที่สุด คือ Fabaceae ส่วนของพืชที่นำมาใช้มากที่สุด คือ ลำต้น การเตรียมพืชสมุนไพร นิยมใช้วิธีต้มน้ำดื่ม โรคที่มักพบมีการใช้สมุนไพรรักษามากที่สุด คือ โรคตับ โรคมะเร็ง และใช้เป็นยาอายุวัฒนะ ตามลำดับ

พัชรภรณ์ บุราณรักษณ์ (2551) ได้รวบรวมพืชสมุนไพรจากพื้นที่ภูหินลาดฟ้า อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู และได้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรของคนในหมู่บ้านภูพานคำ บ้านห้วยเตือและบ้านถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู พบว่ามีการนำพืชสมุนไพรมาใช้รักษาโรคและบำรุงร่างกายทั้งหมด 24 ชนิด จัดอยู่ในพืชดอก 21 ชนิด และเฟิร์น 3 ชนิด โดยนำมาใช้เดี่ยว ๆ 4 ชนิด หรือนำมาใช้หลาย ๆ ชนิด รวมกันเรียกว่าชุมยา มีทั้งหมด 7 ชนิด ซึ่งมีวิธีที่นำมาใช้ทั้งหมด 6 วิธี คือ ต้ม ฝน บั่นเป็นลูกกลอน คั้น ทา และย่าง เป็นต้น

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชนกลุ่มน้อยเผ่าต่าง ๆ ซึ่งมีการตั้งรกรากกระจายอยู่ทั่วประเทศ แต่จะพบมากทางภาคเหนือของประเทศไทย โดยเป็นคนไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ อาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจายในหลายจังหวัด รายงานเกี่ยวกับการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในหลายชนเผ่าพอยกเป็นตัวอย่างเป็นตัวอย่าง ได้ดังนี้

ชาวกะเหรี่ยง

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงในประเทศไทยมีมาอย่างต่อเนื่อง เช่น การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงในจังหวัดเชียงใหม่ โดยปิยวรรณ วินิจชัยนันท์

(2538) พบพืชทั้งหมด 291 ชนิด จัดอยู่ใน 229 สกุล 109 วงศ์ จำแนกตามกลุ่มการใช้ประโยชน์ ออกเป็น 5 กลุ่มคือ พืชสมุนไพร พืชอาหาร พืชสร้างที่อยู่อาศัย พืชเศรษฐกิจ และพืชที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ ตัวอย่างพืชสมุนไพรที่น่าสนใจที่ชาวกะเหรี่ยงใช้เพิ่มความแข็งแรงของร่างกาย ได้แก่ ไม้สามต้น (*Asparagus filicinus* Buch.) กำลั่งเสือโคร่ง (*Betula alnoides* Buch.-Ham.) โดไม้รัฐดัม (*Elephantopus scaber* Linn.) ฮ่อสะพายควาย (*Hiptage bengalensis* Kurz) และปุย (*Careya sphaerica* Roxb.)

อรรถวุฒิ ยาวุฑฒิ (2544) ได้ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของกะเหรี่ยง โดยเน้นที่พืชที่ใช้เป็นอาหารและเครื่องใช้ในหมู่บ้านอ่างก้าน้อยและหมู่บ้านแม่กลางหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ พบพืชที่มีการใช้ประโยชน์ทั้งหมด 66 ชนิดแบ่งเป็น พืชอาหาร 49 ชนิด และพืชที่นำมาประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้ 17 ชนิด โดยพืชอาหารมีทั้งพืชที่ขึ้นอยู่ในบริเวณพื้นที่ธรรมชาติและพืชที่ชาวกระเหรี่ยงปลูกไว้ในสวนครัว ยกตัวอย่างเช่น ชำคม (*Alpinia speciosum* Holtt.) ซ่อดอกอ่อนนำมาลวกเป็นผักจิ้มน้ำพริก และบั้งขาว (*Clerodendrum colebrookianum* Walp.) ส่วนพืชที่ชาวกระเหรี่ยงนิยมนำมาใช้สร้างบ้านเรือนและประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้มากที่สุด คือ ไม้ซ้อ (*Gmelina arborea* Roxb.) เนื่องจากเนื้อไม้มีความทนทานมากที่สุด

ขวัญฤทัย คำฝาเชื้อ (2551) ได้รายงานการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกระเหรี่ยงที่ตำบลบ้านจันทร์และแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบพืชที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันทั้งหมด 216 ชนิด จัดอยู่ใน 169 สกุล 81 วงศ์ สามารถจัดจำแนกพืชออกเป็นหมวดหมู่ตามลักษณะการใช้ประโยชน์เป็น 6 ประเภท คือ พืชที่ใช้เป็นอาหาร เครื่องดื่มและเครื่องเทศ 153 ชนิด พืชที่ใช้ทำเครื่องนุ่งห่มและสีย้อม 30 ชนิด พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ 26 ชนิด พืชที่ใช้ในพิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ 9 ชนิด พืชมีพิษ 4 ชนิด และพืชที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ 51 ชนิด

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบพืชที่ชาวกระเหรี่ยงใช้เป็นประโยชน์โดยภูมิความรู้พื้นบ้านที่น่าสนใจ 258 ชนิด ส่วนมากใช้เป็นอาหาร 127 ชนิด สมุนไพร 85 ชนิด การใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ 7 ชนิด การใช้เป็นอุปกรณ์สร้างบ้านและเครื่องใช้ 20 ชนิด เป็นพืชสีย้อมและเส้นใยถักทอเครื่องนุ่งห่ม 7 ชนิด นอกจากนี้ยังใช้เป็นอุปกรณ์สำหรับงานเฉลิมฉลองและพิธีกรรมต่าง ๆ ของชนเผ่า 14 ชนิด และเป็นเครื่องสำอาง เครื่องหอม 10 ชนิด (ชูศรี ไตรสนธิ และปริทรรศน์ ไตรสนธิ, 2552)

ชาวลีซอ

รายงานการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวลีซอมีไม่มากนัก ดังเช่น การศึกษาของ จันทรารักษ์ ไตรวานนท์ (2536) หมู่บ้านลีซอลุ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบพืชที่ชาวลีซอนำมาใช้ ประโยชน์ 78 ชนิด 38 วงศ์ โดยแบ่งตามลักษณะการใช้ประโยชน์เป็นพืชอาหารและที่ใช้ประกอบอาหาร พืชสมุนไพร พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและอุปกรณ์ต่าง ๆ พืชเศรษฐกิจ และพืชประโยชน์อื่น ๆ เช่น เป็นเครื่องแต่งตัว

ชาวม้ง

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้งมีมาอย่างต่อเนื่องเช่นกัน ดังตัวอย่าง การศึกษาต่อไปนี้ การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้งชาว ในหมู่บ้านช่างเคียน จังหวัด เชียงใหม่ พบพืชที่ชาวม้งชาวนำมาใช้ประโยชน์จำแนกได้เป็น 5 ประเภท คือ พืชอาหารรวมทั้งที่ใช้ ประโยชน์และอาหาร 17 ชนิด พืชที่ใช้ทำอุปกรณ์สำหรับประกอบอาหาร 5 ชนิด พืชสมุนไพร 46 ชนิด พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและทำประโยชน์อื่น 20 ชนิด และพืชเศรษฐกิจ 11 ชนิด โดยการให้พืชหลาย ชนิดสามารถบ่งบอกถึงภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวม้งชาวได้ เช่น การใช้สมุนไพรชนิดต่าง ๆ การ ทอผ้าจากเส้นใยกล้วย และการใช้ส้อมในการย้อมผ้า (รัชดา พงษ์สัตยาพิพัฒน์, 2535)

ต่อมามีการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเผ่าม้งที่ ตำบลเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบพืชที่ชาวม้งรู้จักการใช้ประโยชน์ 93 ชนิด 79 สกุล 45 วงศ์ แบ่งเป็นพืช อาหาร 41 ชนิด สมุนไพร 92 ชนิด จัดตามกลุ่มอาการที่ใช้ได้ 13 กลุ่มอาการ และพืชที่ใช้ประโยชน์ ในด้านอื่น ๆ อีก 9 ชนิด แต่ละชนิดนำมาใช้ประโยชน์ได้มากกว่าหนึ่งอย่าง (ชลธิชา ทิชาชาติ, 2547)

ทิพวรรณ เอี่ยมจันทร์ (2549) ได้ศึกษาภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์พืช สมุนไพรของชาวม้ง ในตำบลบ่อภาค อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก พบพืชสมุนไพรทั้งหมด 118 ชนิด จัดอยู่ใน 52 วงศ์ โดยเป็นพืชสมุนไพรวงศ์ทานตะวันมากที่สุด ซึ่งพืชสมุนไพรที่นิยม นำมาใช้มาก คือ กระจ่างดำ (*Kaempferia parviflora* Wall. ex Baker) ว่านชั้กมดลูก (*Curcuma comosa* Roxb.) และแก้วเมืองจีน (*Artemisia lactiflora* Wall. ex DC.) เป็นต้น

นอกจากนี้ยังได้มีการรวบรวมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรของชนเผ่าม้งในบริเวณจังหวัด เชียงรายและพะเยา เพื่อเป็นตำราการแพทย์และสมุนไพรชนเผ่าม้ง โดยพบพืชสมุนไพรที่ชนเผ่าม้ง นำมาใช้ประโยชน์ทั้งหมด 275 ชนิด และสามารถแบ่งประเภทการรักษาได้ 3 ประเภท คือ รักษา โดยการบำบัดทางจิตใจด้วยพิธีกรรม รักษาโดยการบำบัดทางกาย และรักษาโดยการบำบัดด้วย

ยาสมุนไพร จึงสามารถแบ่งหม้อได้เป็น 3 ประเภทตามแนวทางการรักษา คือ หม้อยา หม้อกาย บำบัด และหม้อพิธีกรรม เป็นต้น (กันยานุช เทาประเสริฐ และคณะ, 2549)

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในพื้นที่จังหวัดน่าน

จังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่มีชนกลุ่มน้อยอยู่มากมายหลายกลุ่ม การศึกษาทางด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้านจึงมีอยู่มาก อาทิเช่น การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวไทยลื้อ ชาวม้ง และชาวเข่า ในบางพื้นที่ของจังหวัดน่าน พบพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ทั้งหมด 273 ชนิด แบ่งตามการใช้ประโยชน์เป็น พืชอาหาร 98 ชนิด พืชสมุนไพร 162 ชนิด พืชเศรษฐกิจ 12 ชนิด และพืชประโยชน์อื่น ๆ 31 ชนิด พบพืชเฉพาะถิ่น 1 ชนิด คือ บ่าบุกต้นเดียว (*Maesa glomerata* K.Larsen & C.M.Hu) ม้งใช้รากต้มน้ำดื่มแก้อาการป่วยเรื้อรัง ตัวอย่างพืชที่น่าสนใจ คือ สมุทรโคดม (*Sorghum vulgare* var. *saccharatum* Boerl.) เข้ารับประทานลำต้น มีรสชาติหวานเหมือนอ้อย พืชสมุนไพรที่น่าสนใจ คือ ว่านพระฉิม (*Dioscorea bulbifera* L.) ม้งนำลำต้นมาต้มหรือดองเหล้าดื่มเพื่อเพิ่มสมรรถภาพทางเพศของผู้ชาย กก (*Cyperus* sp.) และหญ้าคมบางเขา (*Scleria terrestris* Fassett.) ใช้ทั้งลำต้นต้มน้ำให้สตรีดื่มเมื่อต้องการทำแท้ง (จันทราภิรักษ์ ไตรวานนท์, 2541)

ในปีเดียวกัน ทิพย์สุดา ตั้งตระกูล (2541) ได้ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวมุข ชาวลัวะและชาวถิ่นในบางพื้นที่ของจังหวัดน่าน พบพืชทั้งหมด 232 ชนิด 199 สกุล 85 วงศ์ โดยเผ่ามุขมีการใช้ประโยชน์จากพืชมากที่สุดคือ 165 ชนิด รองลงมาคือเผ่าลัวะ 126 ชนิด และเผ่าถิ่นมีการนำพืชมาใช้ประโยชน์น้อยสุดคือ 97 ชนิด การนำพืชมาใช้ประโยชน์เป็นพืชอาหารพบว่ามีจำนวนมากที่สุดจากทั้งสามเผ่า ตัวอย่างพืชที่น่าสนใจ เช่น ต้างหลวง (*Trevesia palmate* Vis.) ใช้ดอกอ่อนเป็นผักใส่แกง รวงจืด (*Thunbergia laurifolia* L.) ตัดลำต้นยาวประมาณ 15 ซม. เป่าหุเวลาหุง

ต่อมา ทศนีเวศ ยะโส (2543) ได้รายงานการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวถิ่นและชาวลัวะในเขตตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน พบพืชทั้งหมด 255 ชนิด จัดอยู่ใน 212 สกุล 94 วงศ์ จำแนกตามการใช้ประโยชน์เป็นพืชอาหาร พืชสมุนไพร พืชที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ พืชเศรษฐกิจ พืชที่ใช้ในพิธีกรรม และพืชที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ ตัวอย่างพืชที่น่าสนใจ คือ โกงสะเดน (*Canscora andrographioides* Griff. ex Clarke) ชาวถิ่นใช้ทั้งต้นต้มน้ำดื่มแก้ปวดหัว ชาวลัวะใช้ดอกเหล้าดื่มบำรุงกำลัง และมะเค็ด (*Gelsemium elegans* Benth.) ใช้เป็นยาพิษ เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2544 ไพศาล ทองสอน ได้รายงานการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่าถิ่นในตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน พบพืชที่มีการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน 41 ชนิด 40 สกุล 31 วงศ์ สามารถจำแนกพืชตามลักษณะการนำไปใช้เป็น 5 ประเภท คือ พืชอาหาร สมุนไพร ใช้สร้างที่อยู่อาศัย พืชเศรษฐกิจ และพืชที่ใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ ที่สำคัญ เช่น *Lobelia nicotianifolia* B.Heyne ใช้สำหรับฆ่าตัวทาก และสร้อยไก่ (*Celosia argentea* L.) ใช้ในพิธีกินดอกแดง

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวลัวะและชาวถิ่นบนดอยภูคา จังหวัดน่าน พบพืช 247 ชนิด ที่ใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต โดยใช้เป็นอาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย อุปกรณ์เครื่องใช้และประเพณีความเชื่อต่าง ๆ พืชสำคัญ ๆ ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ได้แก่ ข้าวบนที่สูง หัวมันใช้บริโภคยามขาดแคลนข้าว แดงอ้อมสายพันธุ์พิเศษใช้เป็นผักพื้นบ้าน มะแขว่นและตะไคร้ต้นเป็นเครื่องเทศที่สำคัญ เป็นต้น (ชูศรี ไตรสนธิ และปริทรรศน์ ไตรสนธิ, 2544)

2.2 ม้ง

การศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีด้านอื่น ๆ ของชนชาวม้งนั้นมียังต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ในที่นี้จะกล่าวถึงโดยสังเขปจากผลการศึกษาของ Cooper (1998) Perve (2006) และ Lee and Tapp (2010) ดังนี้

ประวัติความเป็นมา

ม้งหรือแม้ว เป็นชาวเขาเผ่าหนึ่งที่อาศัยอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย แต่นิยมเรียกตนเองว่า ม้ง (Hmong) ซึ่งแปลว่า อีสระชน สำหรับ “แม้ว” เป็นคำที่ใช้กันทั่วไปในประเทศไทย ลาว เวียดนาม หรือฝรั่งเศส ซึ่งเพี้ยนมาจากคำว่า “เมี้ยว” ที่คนจีนใช้เรียกชนกลุ่มนี้ซึ่งแปลว่า คนป่าหรือคนเถื่อน

ชาวม้งเป็นชนชาติหนึ่งที่มีประวัติยาวนานถึงหกพันปี และมีประเพณีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมเป็นของตนเอง โดยสันนิษฐานว่าเดิมชาวม้งน่าจะอาศัยอยู่บริเวณที่ราบสูงธิเบต ไชบีเรียและมองโกเลีย แต่เนื่องจากพื้นที่บริเวณนั้นเกิดสงคราม ชาวม้งจึงอพยพถอยร่นหนีมาทางใต้เข้าสู่ประเทศจีนและตั้งหลักแหล่งอยู่แถบลุ่มแม่น้ำเหลือง (แม่น้ำฮวงโห) บริเวณเมืองยูนนาน เมื่อราว 3,000 ปีมาแล้ว จนกระทั่งในสมัยของราชวงศ์แมนจูที่ได้มีนโยบายที่จะปราบปรามให้ชาวม้งยอมจำนนจึงเกิดการสู้รบกันขึ้น แต่ในที่สุดชาวม้งก็ประสบกับความพ่ายแพ้และเริ่มอพยพออกจากแม่น้ำเหลืองถอยร่นสู่ทางใต้จนถึงลุ่มน้ำแดง ในมณฑลตังเกี๋ย และได้เกิดการสู้รบกับชาว

ญวนอีก ชาวม้งผู้กองทัพญวนไม่ได้จึงหนีกระจัดายเป็นกลุ่มย่อย ๆ ชาวม้งบางกลุ่มอพยพไปอยู่บนที่สูงบริเวณแคว้นสิบสองจุไทย สิบสองปันนา ส่วนอีกกลุ่มได้อพยพไปตามทิศตะวันออกเฉียงเหนือของราชอาณาจักรลาว บริเวณทุ่งไหหิน เดียนเบียนฟู และได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทยเมื่อประมาณ พ.ศ. 2400 เป็นต้นมา

การอพยพเข้าประเทศไทย

ชาวม้งอพยพเข้าสู่ประเทศไทยราวปี พ.ศ. 2393 โดยเข้ามาในประเทศไทยได้ 3 จุดใหญ่ ๆ คือ

จุดแรก อยู่ในบริเวณแนวเมืองคาย-ห้วยทราย-เชียงของ ทางทิศเหนือสุด เป็นจุดที่เข้ามา มากที่สุด ชาวม้งกลุ่มนี้ได้เดินขึ้นไปตามพรมแดนพม่าแล้วมุ่งไปทางทิศใต้สู่จังหวัดเชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน

จุดที่สอง อยู่ในบริเวณแนวสายบุรี-บัว ทางทิศใต้ลงไป ชาวม้งกลุ่มนี้ได้เดินมุ่งลงไปทาง ทิศใต้ ตามแนวพรมแดนของประเทศลาว แล้วไปสมทบรวมกับผู้อพยพเผ่าอื่น ๆ ค่อย ๆ แทรกซึม เข้าไปในเขต อำเภอทุ่งช้าง อำเภอบัว จังหวัดน่าน จังหวัดแพร่ จนกระทั่งถึงเขตจังหวัดเพชรบูรณ์

จุดที่สาม อยู่ในแนวภูเขาคาย-เลย ใกล้เคียงจันทร์ เป็นจุดที่เข้ามาน้อยที่สุด

ปัจจุบันชาวม้งในประเทศไทยมีจำนวนประชากร ประมาณ 154,000 คน ประมาณ 253 หมู่บ้าน ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามภูเขาสูงหรือที่ราบเชิงเขาในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงราย พะเยา น่าน เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน แพร่ ลำปาง กำแพงเพชร เลย พิษณุโลก เพชรบูรณ์ สุโขทัย และตาก

เชื้อชาติและภาษา

ม้งจัดอยู่ในตระกูล จีน-ทิเบต (Sino-Tibetan Stock) ที่มีแต่ภาษาพูด ไม่มีภาษาเขียนเป็นของตนเอง ภาษาม้งเป็นภาษาหนึ่งในตระกูลม้ง-เมี่ยน หรือที่รู้จักกันในชื่อตระกูลภาษาม้ง-เย้า ภาษาม้งที่พูดกันในประเทศไทยนั้น แบ่งเป็นภาษาย่อยที่สำคัญ 2 ภาษา คือ

1. ภาษาม้งจั่ว (Hmong Njua) หรือเรียกกันในภาษาไทยว่า ภาษาม้งเขียว (ม้งดำ ม้งน้ำเงิน หรือม้งลาย)
2. ภาษาม้งเดือว (Hmong Daw) หรือที่เรียกในภาษาไทยว่า ภาษาม้งขาว

ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจ

ลักษณะครอบครัวของชาวม้งส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย โดยมีชายผู้ที่มีอาวุโสสูงสุด เป็นหัวหน้าและเป็นผู้นำในครอบครัว และจะถือการสืบเชื้อสายทางบิดาเป็นหลัก เมื่อบุตรชายมี

ภรรยาต้องนำภรรยาเข้ามาอยู่ในบ้าน แต่สำหรับบุตรหญิงเมื่อแต่งงานแล้วต้องออกไปอยู่กับครอบครัวของสามี

การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ของชาวม้งมักจะประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม โดยพืชหลักที่ทำการเพาะปลูก ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด คะน้า กะหล่ำปลี นอกจากนี้ชาวม้งยังมีการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ หมู วัว ไก่ และมีรายได้เสริมในด้านอื่น ๆ อย่างเช่น เก็บของป่า การตีมีด และปักผ้าขาย

ศาสนา ประเพณีและความเชื่อ

ชาวม้งมีความเชื่อและนับถือเกี่ยวกับเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ชาวม้งจึงมีความผูกพันอยู่กับผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติเกือบทุกช่วงในวิถีชีวิต ภายในบ้านเรือนของชาวม้งจะมีหิ้งบูชาบรรพชน เพื่อคุ้มครองทุกคนในบ้าน

ประเพณีที่สำคัญ เช่น การแต่งงาน การตาย ประเพณีปีใหม่ เป็นต้น

บทที่ 3

อุปกรณ์และวิธีการศึกษา

วัสดุอุปกรณ์

1. อุปกรณ์ที่ใช้ในการสำรวจและเก็บตัวอย่างพันธุ์พืชในภาคสนาม
  - กรรไกรตัดกิ่งไม้
  - ถุงพลาสติกขนาดต่าง ๆ สำหรับใส่ตัวอย่างพันธุ์ไม้
  - ยางรัด
  - มีด เสียม และจอบ
  - ป้ายกระดาษพร้อมเชือกผูก เพื่อระบุหมายเลขพันธุ์ไม้ วัน เดือน ปี ที่เก็บ
  - สารละลายเอทิลแอลกอฮอล์ (Ethyl alcohol) 70 %
  - สมุดบันทึก ดินสอ ยางลบ และปากกา
  - กล้องถ่ายรูป Nikon D90
  - GPS receiver Garmin 60 CSx
2. อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำตัวอย่างพันธุ์ไม้รักษาสภาพ
  - แผงอัดพันธุ์ไม้ และเชือกมัดแผง
  - กระดาษหนังสือพิมพ์
  - กระดาษลูกฟูก
  - ตู้อบลมร้อน (Hot air oven)
  - ตู้แช่แข็งอุณหภูมิต่ำ (-40 องศาเซลเซียส)
  - กระดาษแข็งสีขาวขนาด 30 x 42 เซนติเมตร
  - กระดาษปกสีขาวขนาด 30 x 40 เซนติเมตร
  - กระดาษปกสีน้ำตาล ขนาด 30 x 40 เซนติเมตร
  - กระดาษบันทึกชื่อวิทยาศาสตร์ ข้อมูลทางพฤกษศาสตร์และหมายเลขพันธุ์ไม้
  - กาว เข็มและด้าย
  - ขวดแก้วขนาดต่าง ๆ สำหรับเก็บตัวอย่างดอง
  - สารละลายเอทิลแอลกอฮอล์ (Ethyl alcohol) 70 %
  - การบูร ใช้สำหรับกันแมลงรบกวนตัวอย่างพันธุ์ไม้

3. อุปกรณ์ที่ใช้ศึกษาลักษณะทางสัณฐานวิทยาและตรวจหาเชื้อวิทยาศาสตร์ของพืช

- กล้องจุลทรรศน์สามมิติ (Stereo microscope)

- จานแก้ว (Petri dish)

- เข็มเขี่ย

- ปากคีบ

- ใบมีดโกน

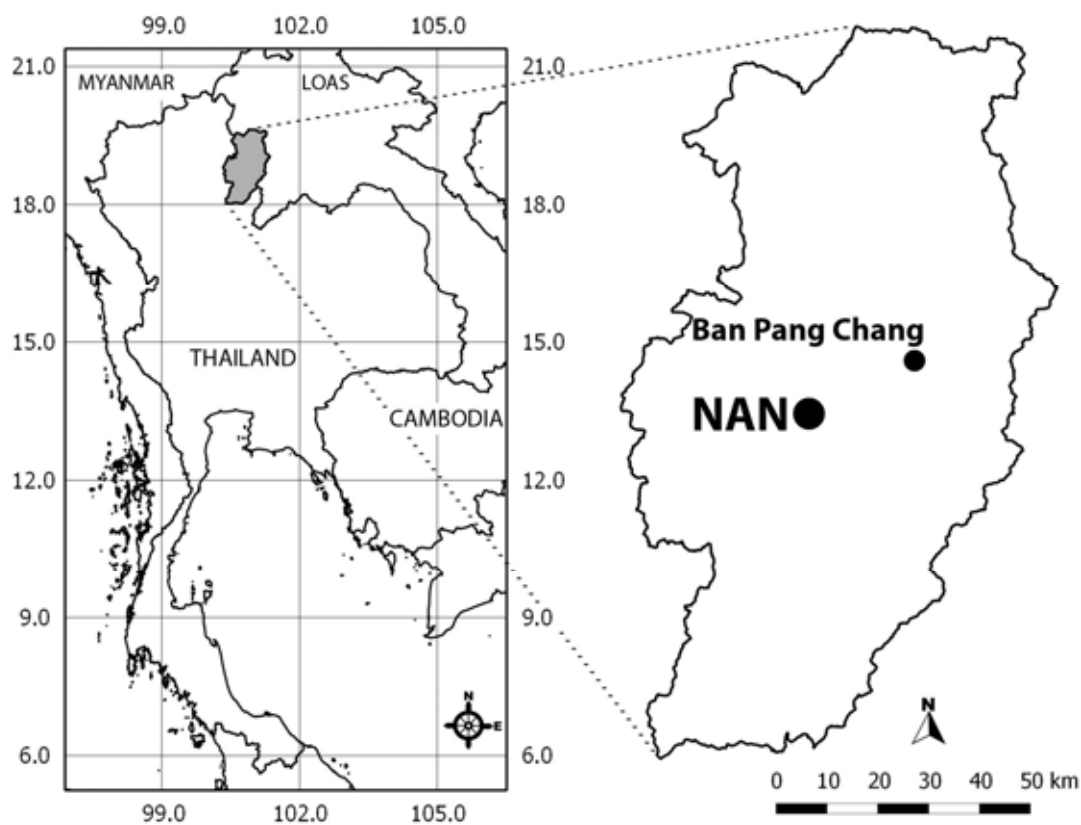
- เอกสารทางอนุกรมวิธานพืช เช่น Key to the Families of Flowering Plants of The World, Flora of Thailand, Flora of China, Flora Malesiana, Malay Peninsula และ Flore Générale de L' Indo – Chine

วิธีดำเนินการศึกษา

1. สำรวจ รวบรวมเอกสาร และกำหนดพื้นที่ศึกษา

1.1 รวบรวม ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาในพื้นที่ที่กำหนด

1.2 กำหนดพื้นที่ศึกษา หมู่บ้านชาวมังขาว หมู่ที่ 12 บ้านปางช้าง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน และรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชาวมัง เช่น ประวัติความเป็นมา ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ รวมถึงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา เช่น พื้นที่ อาณาเขต และลักษณะภูมิประเทศ

ภาพที่ 3.1 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา หมู่ที่ 12 บ้านปางช้าง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

2. เก็บตัวอย่างพันธุ์พืชและข้อมูลการใช้พืชของชาวมังในวิถีชีวิตประจำวัน

- 2.2. สํารวจและเก็บรวบรวมตัวอย่างพันธุ์พืชที่ชาวเมืองมีการใช้ประโยชน์ในวิถีชีวิตประจำวัน โดยเดินสำรวจร่วมกับผู้นำทางและล่ามซึ่งเป็นคนในพื้นที่ ภายในบริเวณหมู่บ้านและพื้นที่ป่ารอบบริเวณหมู่บ้าน รวมทั้งบันทึกข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืช เช่น ชื่อพืชในภาษาเมือง ลักษณะการใช้ประโยชน์ ส่วนของพืชที่ใช้และขั้นตอนวิธีการเตรียมเพื่อนำมาใช้ประโยชน์
- 2.1. เข้าร่วมในพิธีกรรมสำคัญของหมู่บ้านและสัมภาษณ์คนในหมู่บ้าน เพื่อศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และพืชที่เกี่ยวข้องในพิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ เช่น พิธีแต่งงาน และประเพณีปีใหม่เมือง
- 2.3. สัมภาษณ์ผู้นำทาง หมอยา ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม และผู้อาวุโสในหมู่บ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืช รวมถึงใช้การสังเกตจากคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน เพื่อทำการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชแต่ละชนิดของชาวเมืองบ้านปางช้าง
- 2.3. นำตัวอย่างพันธุ์พืชที่เก็บรวบรวมมา จัดทำเป็นตัวอย่างพันธุ์ไม้รักษาสภาพ เก็บรักษาไว้ ณ พิพิธภัณฑ์พืช ศ.กสิน สุวตะพันธุ์ ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. วิเคราะห์ข้อมูลพันธุ์พืชในห้องปฏิบัติการ
  - 3.1. ศึกษาลักษณะทางสัณฐานวิทยาของพันธุ์พืชที่เก็บตัวอย่างมาอย่างละเอียด เพื่อใช้ในการตรวจหาชื่อวิทยาศาสตร์ของพืชแต่ละชนิดจากเอกสารต่าง ๆ เช่น Flora of Thailand, Flora of China, Malay Peninsula และ Flora Malesiana รวมทั้งตรวจหาชื่อพ้อง (ภาคผนวก ก) และชื่อพื้นเมือง โดยอ้างอิงจากหนังสือชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์, 2544)
  - 3.2. จัดทำคำบรรยายลักษณะพันธุ์พืชแต่ละชนิดโดยสังเขป รวมทั้งลักษณะนิเวศวิทยา การกระจายพันธุ์ และการใช้ประโยชน์จากพืชแต่ละชนิด เช่น การใช้เป็นอาหาร สมุนไพร การทำเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน หรือใช้ในทางพิธีกรรมและความเชื่อ รวมทั้งแนวความคิดความเชื่อที่ชาวเมืองมีต่อพืช
4. วิเคราะห์ผลการศึกษา อภิปรายและจัดทำรูปเล่มวิทยานิพนธ์

บทที่ 4 ผลการศึกษา

4.1. ประวัติพื้นที่ที่ศึกษากองบ้านปางช้าง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

ชาวม้งในบ้านปางช้างนั้นเดิมเมื่อปี 2512 อยู่ที่บ้านปางกบใต้ ตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน แต่ในปี พ.ศ. 2514 ได้เกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างฝ่ายทหารและพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ราษฎรบ้านปางกบใต้จึงได้หนีเข้าไปอยู่ในป่าตามแนวชายแดน ไทย-ลาว บริเวณบ้านน้ำหลู จนถึงปี พ.ศ. 2527 ราษฎรบ้านปางกบใต้จึงได้ลงมาขอตัวให้กับเจ้าหน้าที่บ้านสบมาง ทางราชการจึงได้จัดชาวม้งเหล่านี้ให้อยู่ที่ฐานแสงเพ็ญ กรมทหารพรานที่ 32 จังหวัดน่าน จนถึงปี พ.ศ. 2528 จึงได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บริเวณบ้านปางช้าง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของบ้านหนองใหญ่ หมู่ 4 ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

เมื่อปี พ.ศ. 2538 กรมการปกครองได้แยกบางส่วนของบ้านหนองใหญ่และจัดตั้งเป็นบ้านปางช้างขึ้นเป็นหมู่ที่ 12 ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ลุ่มน้ำน่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พื้นที่ที่ 7 อันเนื่องมาจากพระราชดำริ (วันชัย ลีลาเกษม, สัมภาษณ์ 2552)

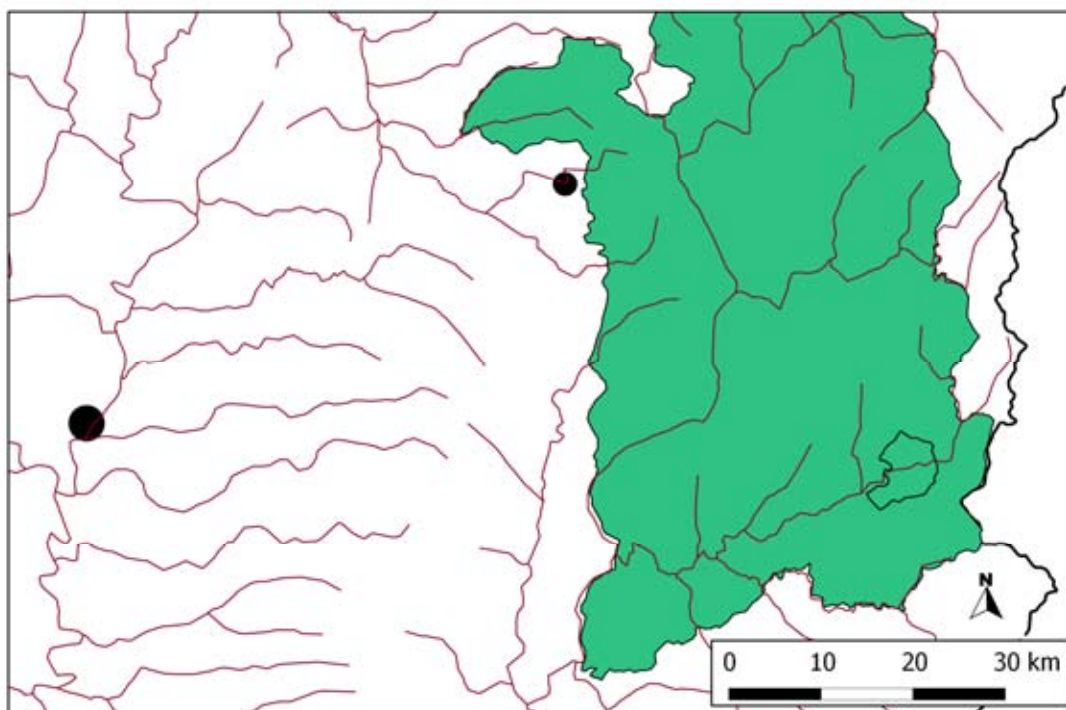
4.2. การศึกษาสภาพความเป็นอยู่ ประเพณีและพิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ

ลักษณะสภาพทั่วไป

ลักษณะของหมู่บ้านเป็นพื้นที่ราบหุบเขา (ภาพที่ 4.2 ก-ค) อยู่สูงจากระดับน้ำทะเล 350-400 เมตร ภายในบริเวณหมู่บ้านมีพื้นที่ ประมาณ 50 ไร่ บริเวณภูเขาที่ล้อมรอบหมู่บ้านมีความสูงจากระดับน้ำทะเลสูงสุดประมาณ 700 เมตร มีลำห้วยไหลผ่านหมู่บ้าน 2 ลำห้วย (ภาพที่ 4.1) ภายในหมู่บ้านมีโรงเรียน 1 แห่ง สถานีอนามัยชุมชน 1 แห่ง ศูนย์เด็กเล็ก 1 แห่ง หอประชุมหมู่บ้าน 1 แห่ง สาธารณูปโภคของบ้านปางช้างประกอบด้วยน้ำประปาภูเขาเพื่อการบริโภค ไฟฟ้า และถนนคอนกรีต

บริเวณรอบหมู่บ้านเป็นพื้นที่ป่าชุมชน ประมาณ 100 ไร่ พื้นที่การเกษตรกรรม ประมาณ 3,000 ไร่ และป่าต้นน้ำในโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ลุ่มน้ำน่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พื้นที่ที่ 7 อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีพื้นที่ประมาณ 7,000 ไร่ ชาวม้งสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าต้นน้ำได้ เช่น เก็บของป่า สมุนไพร เป็นต้น

ประชากรภายในหมู่บ้านปางช้างมีจำนวนครัวเรือน 67 ครัวเรือน มี 88 ครอบครัว จำนวน 460 คน ชาย 238 คน และหญิง 222 คน

ภาพที่ 4.1 ลักษณะภูมิประเทศของบ้านปางช้าง มีลำห้วยที่ไหลผ่านบริเวณหมู่บ้าน 2 ลำห้วย

ที่อยู่อาศัย

ลักษณะบ้านเรือนของชาวม้งส่วนใหญ่นิยมปลูกเป็นบ้านหน้าจั่วชั้นเดียว โครงสร้างบ้านเรือนและเสาบ้านมักใช้ไม้เนื้อแข็งเพื่อความแข็งแรงทนทาน หลังคาบ้านส่วนใหญ่มุงด้วยหญ้าคา ส่วนฝาบ้านทำมาจากไม้ไผ่ (ภาพที่ 4.2 จ-ฉ) สำหรับประตูบ้านที่สร้างตามแบบวัฒนธรรมของชาวม้งนั้น ต้องมีประตู 2 ประตู ได้แก่ ประตูแรก คือ ประตูหลังบ้าน เป็นประตูที่มีสำคัญทางประเพณีและความเชื่อของชาวม้ง โดยชาวม้งจะทำพิธีอัญเชิญผีมาเป็นผีเฝ้าประตู ถ้ามีใครคนภายในครอบครัวจะไม่อนุญาตให้ผ่านเข้าออกประตูหลังนี้ โดยเฉพาะในช่วงที่มีการประกอบพิธีกรรม เช่น แต่งงาน หรืองานศพ หากมีงานศพจะต้องห้ามศพออกทางประตูหลังเท่านั้น ส่วนประตูที่สอง คือ ประตูหน้าบ้าน เป็นประตูที่ใช้สำหรับต้อนรับแขกที่มาเยี่ยมบ้าน

ภายในบ้านเป็นพื้นดินโล่งที่มีการปรับระดับให้เรียบแบ่งออกเป็นสัดส่วน ได้แก่ พื้นที่สำหรับใช้ประกอบอาหารและที่นอน พื้นที่ที่ใช้ประกอบอาหารมักอยู่ใกล้ประตูหน้าบ้าน มีเตาไฟ อุปกรณ์ และสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบอาหาร สำหรับที่นอนชาวม้งนิยมทำเตียงนอนให้ยกระดับสูงจากพื้นดิน พ่อแม่จะนอนทางด้านใกล้เตาไฟ ส่วนลูกชายและลูกสะใภ้จะนอนด้านใน ส่วนภายนอกกรอบ ๆ บริเวณบ้านชาวม้งมักมีการปลูกผักและพืชสมุนไพรเอาไว้ในสวนใกล้บ้าน (ภาพที่ 4.2 ง.)

แต่ในปัจจุบันการสร้างบ้านของชาวม้งมักนิยมสร้างด้วยวัสดุสมัยใหม่ เช่น กระเบื้องเหล็ก พื้นท่ด้วยปูนซีเมนต์ เป็นต้น บางบ้านที่มีฐานะค่อนข้างดีอาจสร้างบ้านสองชั้น และภายในบ้านมีอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น เป็นต้น โดยจากการสำรวจผู้วิจัยพบว่า ภายในหมู่บ้านปางช้างมีทั้งบ้านที่เป็นบ้านเก่าตามแบบวัฒนธรรมของชาวม้งและบ้านใหม่ที่ใช้วัสดุทันสมัย ซึ่งขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าของบ้านแต่ละคน

อาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่ของชาวม้งบ้านปางช้างมีอาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว หมู ไก่ เป็นต้น พืชที่ปลูกส่วนใหญ่ ได้แก่ ข้าวและข้าวโพด โดยที่ชาวม้งจะปลูกข้าวโพดเพื่อขายเป็นรายได้หลักให้แก่ครอบครัว มีการปลูกกันอย่างแพร่หลายเกือบทุกครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นข้าวโพดพันธุ์ที่ใช้เป็นอาหารสัตว์

สำหรับการปลูกข้าว ชาวม้งจะปลูกเอาไว้เพื่อใช้บริโภคเองภายในครอบครัว ลักษณะการปลูกข้าวของชาวม้งเป็นการปลูกข้าวบนภูเขา เรียกว่า ข้าวไร่ ปลูกปีละหนึ่งครั้ง เริ่มประมาณเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม และจะเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน พันธุ์ข้าวที่ปลูกมีทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว ซึ่งสายพันธุ์ข้าวเจ้าที่ชาวม้งนิยมปลูก คือ เบิร์ เนื่องจากให้ผลผลิตมาก เป็นพันธุ์ข้าวที่มีเมล็ดป้อม เปลือกไม่มีขน เมื่อนำมาหุงหรือหนึ่งจะมีลักษณะค่อนข้างเหนียว ส่วนพันธุ์ที่ไม่นิยมปลูก คือ คอเผีย เป็นพันธุ์ที่เปลือกเมล็ดข้าวมีขนสากยาวให้ผลผลิตต่ำ ชาวม้งจึงไม่นิยม สำหรับข้าวเหนียวที่ชาวม้งปลูกมีทั้งข้าวเหนียวขาวและข้าวเหนียวแดง

ขั้นตอนและวิธีการในการปลูกข้าวและข้าวโพด เริ่มจากการเตรียมพื้นที่ในช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน ชาวม้งจะทำการถางและเผาไร่เพื่อกำจัดวัชพืชให้หมด และรอจนถึงฤดูฝน คือ ประมาณเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม ชาวม้งจะเริ่มปลูกข้าวและข้าวโพด โดยจะแบ่งพื้นที่บางส่วนเอาไว้เพื่อปลูกข้าว และพื้นที่อีกบางส่วนเอาไว้เพื่อปลูกข้าวโพด สัดส่วนแล้วแต่ความต้องการของ

แต่ละครอบครัว การปลูกข้าวไร่ชาวม้งจะใช้เสียมที่มีด้ามเป็นไม้ไผ่ขนาดเล็กและยาว แทะลงไปบนดินให้เป็นหลุมขนาดเล็ก แล้วหย่อนเมล็ดพันธุ์ข้างลงไปหลุม 10-20 เมล็ด ไม่ต้องกลบดิน ชาวม้งให้เหตุผลว่า เมื่อฝนตกลงมาจะทำให้ดินไหลลงมากลบปากเอง ดินปากหลุมจะไม่หนา มากจนเกินไป (ภาพที่ 4.2 ช-ช) เมล็ดพันธุ์ข้าวจะงอกได้ง่าย ส่วนการปลูกข้าวโพดชาวม้งจะใช้จอบขนาดเล็กขุดดินเป็นหลุมขนาดเล็ก แล้วหย่อนเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดลงไปหลุม 5-10 เมล็ด แล้วจึงกลบดิน (ภาพที่ 4.2 ช-ช และภาพที่ 4.3 ก-ข)

ประเพณีและพิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ

ประชากรส่วนใหญ่ของชาวม้งบ้านปางช้างนับถือผี มีเชื่อความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีส่วนน้อยที่นับถือศาสนาคริสต์ จึงทำให้ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ มีความเกี่ยวข้องเกี่ยวกับผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ค่อนข้างมาก ซึ่งประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยมีโอกาสเข้าร่วมมีดังต่อไปนี้

พิธีแต่งงาน การรู้จักของหนุ่มสาวชาวม้งมีหลายวิธี เช่นการโยนผ้า (ลูกช่วง) เลือกคู่ ตามประเพณีวันขึ้นปีใหม่ของม้ง หรืออาจเป็นการรู้จักกันจากการที่ฝ่ายชายไปเที่ยวตามหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อเลือกคู่สาวที่ตนเองพอใจ ถ้าหากเกิดการชอบพอกันขึ้นมา ฝ่ายชายจะมาพาฝ่ายหญิงไปอยู่ด้วยเลยโดยไม่มีการสู่ขอกันก่อน เรียกประเพณีนี้ว่า “การขโมยลูกสาว” หลังจากนั้นจะมีกาของส่งตัวแทนมาพูดคุยเจรจากัน เมื่อตกลงกันเรียบร้อยแล้วจึงมีการจัดพิธีแต่งงานขึ้น ซึ่งขั้นตอนในพิธีส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย ชาวม้งบ้านปางช้าง เรียกว่า ธรรมเนียมแต่งงาน มักมี 2 คน โดยมีขั้นตอนต่าง ๆ ในพิธีดังนี้

พิธีแต่งงานที่บ้านฝ่ายเจ้าบ่าว เป็นการส่งเจ้าบ่าวเจ้าสาวไปทำพิธีแต่งงานที่บ้านเจ้าสาว ในพิธีแต่งงานจะต้องมีกรรมการที่พ่อแม่ฝ่ายเจ้าบ่าวได้มอบหมายให้ทำหน้าที่พาเจ้าบ่าวเจ้าสาวไปเข้าพิธีแต่งงานที่บ้านฝ่ายเจ้าสาว การเตรียมงานนั้นจะมีการฆ่าไก่หรือหมูทั้งก่อนไปทำพิธีที่บ้านเจ้าสาวและหลังจากกลับมาจากบ้านเจ้าสาว จำนวนไก่ที่ฆ่านั้นประมาณ 3-5 ตัว หมูประมาณ 1-2 ตัว ตามฐานะของแต่ละบ้าน ซึ่งในการฆ่าหมูหรือไก่นั้น นิยมทำกันเป็นเลขคี่ เนื่องจากมีความเชื่อว่า “เลขคี่” เป็นเลขมงคล

สิ่งของสำคัญที่จะนำไปใช้ในพิธีแต่งงาน ได้แก่ ผ้าและร่ม 1 คัน ซึ่งเป็นของที่สำคัญ เนื่องจากใช้เป็นสัญลักษณ์ของการแต่งงานใหม่ นอกจากนี้อาจมีเครื่องใช้ในครัวเรือนอื่น ๆ เพิ่มเติมอีกได้ เช่น ข้าวสุกหรือข้าวสาร เงิน ไก่ น้ำขวด (เป็นน้ำอัดลม) เกลือ น้ำมันพืช ผ้าห่ม เป็น

ต้น สำหรับสินสอดของชาวม้งนิยมใช้เป็นเงินแท่ง พ่อแม่เจ้าบ่าวจะมอบให้กรรมการเป็นผู้นำไป เนื่องจากตามประเพณีของชาวม้งห้ามพ่อแม่เจ้าบ่าวไปด้วยต้องรออยู่ที่บ้าน ส่วนใหญ่ค่าสินสอดของชาวม้งบ้านปางช้างนิยมเรียกกันประมาณ 5 แท่ง มีมูลค่าแท่งละ 6-7 พันบาท

การประกอบพิธีแต่งงานของชาวม้งที่บ้านเจ้าบ่าว เจ้าบ่าวเจ้าสาวแต่งตัวด้วยชุดประจำเผ่า (ภาพที่ 4.3 ค) มีการผูกข้อมือด้วยสายสิญจน์ให้กับเจ้าบ่าวเจ้าสาว และอวยพรให้กับเจ้าบ่าวเจ้าสาว ก่อนออกเดินทางต้องมีการตั้งเหล้า น้ำ และกับข้าวไว้บนโต๊ะยาวเพื่อเชิญคนที่เป็กรรมการแต่งงานและตัวแทนของคนที่จะไปในขบวนของเจ้าบ่าวเจ้าสาวมานั่งโต๊ะ เพื่อทำการขอบคุณที่ไปร่วมพิธีและอวยพรให้เดินทางปลอดภัย โดยมีตัวแทนทำการขอบคุณและกล่าวคำอวยพร 1 คน และมีผู้ชายคนอื่นอีก 3-5 คน คอยทำหน้าที่คุกเข่าแสดงการขอบคุณ หลังจากทำพิธีขอบคุณเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าบ่าวเจ้าสาวจึงเดินออกจากบ้านทางประตูหลัง และเดินทางไปทำพิธีแต่งงานที่บ้านเจ้าสาว

งานแต่งงานที่บ้านฝ่ายเจ้าสาว พ่อแม่ของฝ่ายเจ้าสาวจะฆ่าหมูหรือไก่เพื่อทำอาหารรอเจ้าบ่าวเจ้าสาว และเป็นการต้อนรับแขกทางฝ่ายเจ้าบ่าว โดยที่ทางฝ่ายเจ้าสาวจะต้องมีผู้ใหญ่ที่ทำหน้าที่เป็นกรรมการแต่งงาน 2 คน เช่นเดียวกับทางฝ่ายเจ้าบ่าว เมื่อเจ้าบ่าวเจ้าสาวและกรรมการแต่งงานมาถึง จะมีการร้องเพลงและคุกเข่าเพื่อขอรับรองให้พ่อแม่ของเจ้าสาวเปิดประตูบ้านให้ เมื่อเข้าบ้านเรียบร้อยแล้ว กรรมการทางฝ่ายเจ้าบ่าวจะร้องเพลงเพื่อให้กรรมการทางฝ่ายเจ้าสาวรับร่วมและฝ่าไป เมื่อกรรมการฝ่ายเจ้าสาวรับร่วมแล้ว ต้องร้องเพลงตอบกลับไปเช่นกัน หลังจากนั้นกรรมการจะนำร่วมและฝ่าไปแขวนไว้ในที่สูง ๆ เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่า มีการแต่งงานใหม่เกิดขึ้นแล้ว

หลังจากนั้นจะเข้าสู่ขั้นตอนของการเรียกค่าสินสอด การขอบคุณพ่อแม่ การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ และกินเลี้ยงเฉลิมฉลอง ตามลำดับ และสุดท้ายเป็นขั้นตอนการส่งตัวเจ้าบ่าวเจ้าสาวกลับบ้านเจ้าบ่าว โดยกรรมการแต่งงานจะเชิญเจ้าบ่าวมาคุกเข่าทำการขอบคุณให้กับญาติทางฝ่ายเจ้าสาวและกรรมการแต่งงาน

กรรมการแต่งงานของทั้ง 2 ฝ่าย ต้องมีการตกลงกัน ถ้าวันหน้าเกิดมีปัญหาหรือมีการทะเลาะกันขึ้น จะมีการส่งผู้ใหญ่ของทั้ง 2 ฝ่าย มาคุยตกลงกัน นอกจากนี้ยังมีการแจกแจงรายการสิ่งของที่ให้เจ้าสาวไป เนื่องจากถ้าหากมีการบิดพลิ้วเกิดขึ้น หรือเจ้าสาวกับเจ้าบ่าวอยู่ด้วยกันไม่ได้ ถ้าทางฝ่ายเจ้าบ่าวทำผิดสิ่งของที่ให้ไปรวมทั้งสินสอดทั้งหมดจะตกเป็นของเจ้าสาว แต่ถ้าหากเจ้าสาวทำผิดสิ่งของอาจได้คืน แต่สินสอด เงินทอง ต้องคืนให้กับฝ่ายเจ้าบ่าวทั้งหมด

ก่อนจะออกเดินทางญาติและกรรมการแต่งงานทางฝ่ายเจ้าสาวจะมาอวยพรหรือสอนเกี่ยวกับการประพุดตีเมื่อไปอยู่บ้านสามี พร้อมมอบของขวัญ เช่น เสื้อผ้า ผ้าห่ม และของใช้ส่วนตัว เป็นต้น หลังจากนั้นเจ้าบ่าวเจ้าสาวจึงออกเดินทาง โดยต้องเดินออกจากบ้านทางประตูหลังอีกเช่นกัน

การต้อนรับเจ้าบ่าว-เจ้าสาว กลับมาบ้านเจ้าบ่าว หลังจากที่ทำพิธีแต่งงานที่บ้านเจ้าสาวเรียบร้อยแล้ว กรรมการแต่งงานของฝ่ายเจ้าบ่าว ต้องกลับมาสรุปผลการแต่งงานให้กับพ่อแม่เจ้าบ่าวฟัง เช่น ใช้เงินไปทั้งหมดเท่าไร ใช้อะไรบ้าง หรือเสียค่าปรับเท่าไร ซึ่งในกรณีที่เสียค่าปรับนั้น อาจมาจากการทำผิดประเพณีของฝั่ง เช่น เป็นแซ่เดียวกัน เนื่องจากชาวม้งมีข้อห้ามไม่ให้หญิงชายแซ่เดียวกันแต่งงานกัน นอกจากนี้ทางฝ่ายพ่อแม่เจ้าบ่าวยังจะต้องฆ่าหมูอีก 1 ตัว เพื่อทำอาหารรอกกลับมาจากเจ้าบ่าวเจ้าสาว กรรมการแต่งงาน และคนอื่น ๆ ที่ไปร่วมงานเพื่อเป็นการขอบคุณ และเป็นการต้อนรับสะใภ้ใหม่

ประเพณีปีใหม่ ประเพณีที่สำคัญที่สุดของชาวม้ง คือ เทศกาลปีใหม่ มักจะจัดขึ้นในช่วงเดือนธันวาคม-มกราคม เป็นเวลานาน 7-9 วัน ซึ่งจะเป็นเวลาหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวหรือข้าวโพดเสร็จสิ้นแล้ว โดยพิธีกรรมหนึ่งที่สำคัญในช่วงเทศกาลปีใหม่ของชาวม้ง คือ พิธีลือไก้ (lwm qaib) หรือพิธีสะเดาะเคราะห์ (Lee and Tapp, 2010) โดยยังคงพบพิธีกรรมนี้ได้ในชาวม้งบ้านปางช้าง พิธีที่ใช้ในพิธี คือ ใบของต้นหญ้าคา [*Imperata cylindrica* (L.) Raeusch.] ที่นำมาถักเป็นเส้นยาวพันติดกับต้นปอยาลือไก้ (*Aralia dasyphylla* Miq.) ทั้งทางด้านโคนต้นและปลายยอด แล้วจับให้เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า แล้วให้สมาชิกของตระกูลเดินลอดไปข้างหน้า 3 รอบ ชาวม้งเชื่อว่าจะเป็นการสะเดาะเคราะห์ที่ทั้งความโชคร้ายไว้เบื้องหลัง และเดินกลับในทางตรงกันข้ามอีก 3 รอบ จะทำให้พบแต่ความโชคดีมีสุขตลอดทั้งปี โดยในขณะที่ทำพิธีจะมีไก่เพศผู้แขวนไว้ที่ต้นปอยาลือไก้ หรือมีผู้อาวุโสที่เป็นที่เคารพของแต่ละแซ่ ทำหน้าที่โบกไก่ไปมา (ภาพที่ 4.3 ง-ฉ)

พิธีลงผี (อัวเน้ง) เป็นพิธีกรรมที่ช่วยเสริมกำลังใจให้กับคนป่วย คนที่พบกับสิ่งไม่ดี หรือมีเหตุการณ์ที่ไม่ดีเกิดขึ้น เช่น ใช้รักษาคนป่วยที่มีอาการหนักหรือใช้ในการสะเดาะเคราะห์ให้กับคนที่ดวงไม่ดี เป็นต้น โดยหมอผีจะทำการติดต่อกับผี ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับการเข้าทรง เพื่อดูว่าขวัญอยู่กับตัวเจ้าของหรือไม่ ถ้าไม่อยู่ต้องทำการเรียกขวัญ อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบด้วย มีดหมอ ส่องฉาบ ห่วงเหล็กที่เป็นรูปวงกลมภายในมีลูกกระพอนติดอยู่ กัวะ (เขาวัวผ่าเป็น 2 ซีก) ขั้นตอนในการประกอบพิธีจะเริ่มจากปักธูป 3 ดอก ที่หน้าประตูหลัง ต่อมาหมอผีจะเข้ามานั่งอยู่บนไม้กระดานแผ่นยาว พร้อมกับร่ายบดสวดเป็นภาษาม้ง ในระหว่างการประกอบพิธีกรรมหมอผีจะมีทั้ง

นั่ง ยืน กระโดด หรือหมอบอยู่บนแผ่นไม้กระดาน ซึ่งมีความหมายของท่าต่าง ๆ ดังนี้ เช่น การยืน แล้วหันออกมาทางหน้าประตูแสดงว่าขวัญไม่ได้อยู่ในบ้าน ขวัญอยู่เมืองผีต้องทำการเรียกขวัญ ถ้าหากหมอบผีหมอบตัวแสดงว่าขวัญอยู่ในดิน และหมอบผีทำการกระโดดขึ้นลงจะเป็นการดึงขวัญขึ้นจากดิน โดยนำห่วงเหล็กไปคล้องขวัญขึ้นมา และทำการเสี่ยงทายโดยการโยนห่วงเหล็กลงดินว่าขวัญมาหรือยัง ระยะเวลาที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมจะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับความเสี่ยงทายว่าดีหรือไม่ ซึ่งพิธีกรรมจะดำเนินไปอย่างต่อเนื่องจนกว่าผลของการเสี่ยงทายดี เมื่อทำการเสี่ยงทายเรียบร้อยแล้ว หมอบผีจะสั่งให้ฆ่าหมูเพื่อเอาขวัญหมูไปแลกกับขวัญของคนป่วยหรือคนที่ทำการสะเดาะเคราะห์ โดยหมอบผีจะได้รับส่วนหัวของหมูไปต้มกิน และเก็บกระดูกส่วนคางเอาไว้ เมื่อครบหนึ่งปีหมอบผีจะทำพิธีเผาศูภุมูเหล่านี้ เพื่อปลดปล่อยดวงวิญญาณของหมูไปเกิดใหม่ (ภาพที่ 4.3 ซ-ฌ และภาพที่ 4.4 ก)

พิธีเรียกขวัญ เป็นพิธีกรรมที่ทำเพื่อเป็นการเรียกขวัญคนที่ได้รับบาดเจ็บหรือคนที่เกิดอุบัติเหตุที่ไม่มีความรุนแรงมากนัก สิ่งของที่ใช้ ได้แก่ ข้าวสาร ไข่ไก่ กล้วย 1 ดอก และไก่ 1 ตัว หากเป็นผู้ชายต้องใช้ไก่ตัวเมีย หากเป็นผู้หญิงต้องใช้ไก่ตัวผู้ ในการประกอบพิธีชาวม้งจะนำข้าวสารใส่ชามข้าว ไข่ไก่วางด้านบน ปักธูปลงในชามข้าวสาร และทำในบริเวณที่เกิดเหตุหรือบริเวณที่ได้รับบาดเจ็บ เก็บก้อนหินในบริเวณนั้น 3 ก้อน ใส่ชามข้าว แล้วจึงกลับมาทำการเรียกขวัญที่ประตูหลังบ้าน และทำการเสี่ยงทาย โดยนำเขาวัวที่ผ่าครึ่งมาโยนและต้องโยนให้หงายขึ้นทั้งสองอัน เพื่อเป็นการแสดงว่าขวัญกลับมาสู่ตัวเจ้าของเรียบร้อยแล้ว หลังจากนั้นจึงฆ่าไก่เพื่อใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้ (ภาพที่ 4.4 ข)

พิธีเลี้ยงผี เป็นพิธีกรรมการทำบุญตอบแทนให้กับผีพ่อแม่ โดยชาวม้งมีความเชื่อว่า ถ้าคนในบ้านป่วยหนัก จะให้หมอบผีมาทำพิธีเชิญผีพ่อแม่มาช่วยรักษา ซึ่งผีพ่อแม่อาจจะเรียกว่าตอบแทนเป็นวัว 1 ตัว เมื่อหายป่วยแล้ว จะต้องฆ่าวัวให้เป็นเครื่องเซ่นไหว้ ซึ่งในระหว่างการประกอบพิธีกรรมที่เชิญผีพ่อแม่มารับเครื่องเซ่นไหว้ที่เตรียมไว้ ต้องผูกหมา 1 ตัว ไว้กับหลักสั้น ๆ เพื่อใช้ไล่ผีป่าไม่ให้เข้ามาสวมแทนผีพ่อแม่ (ภาพที่ 4.4 ค-ง)

พิธีกินข้าวใหม่ เป็นพิธีกรรมที่มีขึ้นประมาณเดือนตุลาคมของทุกปี โดยจะเก็บข้าวที่พอสุก แต่จะยังไม่แก่จัด นำมาคั่วให้หอมแล้วนำไปใส่เอาเปลือกออก หลังจากนั้นจึงนำข้าวมานึ่ง ข้าวสวยที่ได้จะมีกลิ่นหอมเป็นพิเศษ การกินข้าวใหม่เป็นการเฉลิมฉลองการเก็บเกี่ยว โดยจะมีการทำพิธีเรียกผีบรรพบุรุษ ผีปู่ย่าตายายทั้งหลายมากินด้วย เพื่อบอกให้รู้ว่าปีนี้เก็บเกี่ยวได้เท่าไรและ

ขอพรให้มีกินไปตลอดทั้งปี หากทำได้น้อยก็ขอให้มีกินมาก หากทำได้มากก็ขอให้มีกินไม่หมด (ภาพที่ 4.4 จ-ฉ)

พิธีส่งเสริมให้เด็กเดิน เป็นพิธีกรรมสำหรับเด็กอายุหนึ่งขวบที่ยังไม่ยอมเดินหรือเดินไม่คล่อง โดยชาวม้งจะมีพิธีกรรมที่ช่วยทำให้เด็กเดินได้คล่องขึ้น ต้นไม้ที่ใช้ คือ ต้นจิว (*Bombax ceiba* L.) ซึ่งต้องเป็นต้นจิวที่โคนหรือตัดลงมา ห้ามใช้ต้นจิวที่ล้มเองเด็ดขาด ต่อจากนั้นนำต้นจิวมาผ่าเป็นแผ่นกว้าง 15 ซม. ยาวประมาณ 60 ซม. และหนา 3-5 ซม. จำนวน 5 แผ่น และทำหมุดที่ใช้ตรึงแผ่นไม้กับพื้นดินอีก 6 อัน รวมทั้งมีการลบเหลี่ยมไม้แต่ละแผ่นด้วย ช่วงเวลาในการทำพิธีจะเลือกช่วงเช้ามีดและบริเวณที่ทำพิธีจะเลือกทางสามแยก โดยนำไม้ 3 แผ่นไปตอกกับพื้นเป็นรูปตัว Y กลับหัวซึ่งมีลักษณะคล้ายกับรูปร่างของขาและตัวเด็ก และอีก 2 แผ่นจะนำไปตอกไว้ด้านข้างแต่ละแผ่นมีเสาหนึ่งคู่ยกขึ้นมาสูงจากพื้นประมาณ 75 ซม. แผ่นไม้ทั้งหมดจะถูกพันด้วยสายสิญจน์ และวางกระดาษเอาไว้ที่บริเวณแผ่นไม้เหล่านั้น ต่อมาจะมีการไหว้ผี หลังจากนั้นจะให้เด็กเดินผ่านแผ่นไม้ โดยมีคนแก่หรือคนที่ค่อนข้างจะมีอายุจับจูงเดินผ่านแผ่นไม้ที่ตอกเป็นรูปตัว Y กลับหัว และหลังจากนั้นจึงเผากระดาษ และกินของเช่น ไห้ว คือ ไก่ต้มโรยเกลือ และต้องนั่งกินกันตรงนั้น ห้ามกลับไปกินที่บ้าน (ภาพที่ 4.4 ซ-ซ)

การแต่งกาย

การแต่งกายของชาวม้งบ้านปางช้างในปัจจุบันนิยมแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าสมัยใหม่ โดยเฉพาะชุดที่ใส่อยู่กับบ้านหรือชุดที่ใส่ไปทำไร่ ซึ่งจะพบการแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าม้งได้เฉพาะในวันพิธีที่สำคัญของชาวม้งเท่านั้น เช่น เทศกาลปีใหม่ม้ง พิธีแต่งงาน เป็นต้น

โดยความรู้ที่เกี่ยวกับการนำผีขมาใช้ทำเครื่องนุ่งห่ม เช่น สีย้อม หรือการทอผ้า ไม่พบในกลุ่มของชาวม้งบ้านปางช้าง พบเพียงความรู้เกี่ยวกับการปักผ้าของชาวม้งเท่านั้น ซึ่งอุปกรณ์ต่างๆ ล้วนเป็นสิ่งที่ซื้อมาทั้งสิ้น เช่น ผ้า ด้ายสีต่าง ๆ เป็นต้น

การติดต่อกับสังคมภายนอก

ในปัจจุบันชาวม้งบ้านปางช้างสามารถที่จะติดต่อกับบุคคลภายนอกได้สะดวกมากขึ้น เนื่องจากมีถนนลาดยางที่เข้าไปถึงหมู่บ้าน ทำให้ความเจริญด้านต่าง ๆ พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า รถจักรยานยนต์ รถยนต์ เป็นต้น นอกจากนี้ชาวม้งบ้านปางช้างยังมีการติดต่อกับชาวม้งในที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น บ้านดอนใหม่ บ้านดอนไพรวัลย์ เป็นต้น และในพื้นที่

อื่นที่อยู่ห่างไกลออกไป เช่น บ้านร่มเกล้า จังหวัดพิษณุโลก เป็นต้น รวมทั้งชาวม้งที่อยู่ในประเทศลาวและประเทศสหรัฐอเมริกา

4.3. ข้อมูลทางพฤกษอนุกรมวิธานและการใช้ประโยชน์พืช

จากการสำรวจตั้งแต่เดือนมีนาคม 2553 ถึงเดือนพฤษภาคม 2554 พบพืชที่ชาวม้งมีการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันทั้งหมด 276 ชนิด 223 สกุล 90 วงศ์ โดยเป็นพืชดอก 266 ชนิด 215 สกุล 82 วงศ์ แบ่งเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 197 ชนิด 167 สกุล 62 วงศ์ พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 69 ชนิด 48 สกุล 21 วงศ์ เฟิร์นและไลโคไฟต์ 10 ชนิด 8 สกุล 8 วงศ์ (ตารางที่ 4.1) โดยมีคำบรรยายลักษณะและการใช้ประโยชน์ของพืชแต่ละชนิดดังต่อไปนี้ อนึ่ง สำหรับการเรียกชื่อพืชในภาษาม้งนั้น ได้เขียนกำกับด้วยภาษาม้งโดยใช้อักษรโรมัน ซึ่งได้แสดงอักษรโรมันและเสียงเทียบในภาคผนวก ข

ภาพที่ 4.2 ลักษณะสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน ก. ลักษณะภูมิประเทศของบ้านปางช้าง ข.-ค. ลักษณะสภาพทั่วไปในหมู่บ้าน ง. แปลงผักที่ชาวม้งปลูกไว้ในสวนใกล้บ้าน จ.-ฉ. ลักษณะบ้านเรือนของชาวม้งบ้านปางช้าง ช. ชาวม้งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซ. วิธีการปลูกข้าว

ภาพที่ 4.3 วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีและพิธีกรรมความเชื่อ ก. ไร่ข้าว ข. ไร่ข้าวโพด
 ค. พิธีแต่งงานของชาวม้ง ง.-จ. พิธีสะเดาะเคราะห์ในช่วงเทศกาลปีใหม่ ฉ. การโยนผ้าในประเพณี
 ปีใหม่ม้ง ช.-ซ. หมอผีกำลังทำพิธีลงผีตามความเชื่อของชาวม้ง ฅ. เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์
 ให้กับคนที่ดวงไม่ดี

ภาพที่ 4.4 ประเพณีและพิธีกรรมความเชื่อ ก.การฆ่าหมูเพื่อเป็นเครื่องเซ่นไหว้ในพิธีลงผีของชาวม้ง ข. การทำพิธีเรียกขวัญ ค.-ง. พิธีเลี้ยงผีเพื่อเป็นการตอบแทนให้กับผีพ่อแม่ จ.-ฉ. พิธีกินข้าวใหม่เพื่อเป็นการเฉลิมฉลอง การเก็บเกี่ยวและขอพรจากบรรพบุรุษ ช.-ซ. พิธีส่งเสริมให้เด็กเดิน

ตารางที่ 4.1 จำนวนชนิดพืชและการใช้ประโยชน์ของชาวม้งบ้านปางช้าง

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Acanthaceae <i>Acanthus montanus</i> (Nees) T.Anderson	เหียงอกปลา หมอ	ปอซัวไก้ ซัวเมาะเล่า	พืชสมุนไพร	- ยอดอ่อน ต้มใส่ไก่ กินเป็นยาบำรุงร่างกาย แก้ปวดเมื่อย - ใบ นำมาทาบละเอียด ใช้ประคบแผลหือเลือด - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	5 1 13	หมอยา คนทั่วไป หมอผี คนทั่วไป	-
<i>Andrographis paniculata</i> (Burm.f.) Nees	ฟ้าทลายโจร	-	พืชสมุนไพร	- ทั้งต้นหรือเฉพาะใบ นำมาต้มน้ำดื่มรักษาโรคเบาหวาน - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 17	คนทั่วไป	-
<i>Barleria strigosa</i> Willd.	สังกรณี	ซัวม้อเล่ายาตู่	พืชสมุนไพร	- รากและลำต้น นำมายัดใส่ท้องไก่ ต้มกินแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ เช่น ปวดหลัง ปวดเอว - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 18	หมอยา	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Cystacanthus</i> sp.	-	ข้าวหล่ำชา ข้าวมือเขียะ ป่าแยงก้ากู	พืชสมุนไพร	- ใบ ใช้เป็นยาต่อกระดูก โดยนำใบมาทุบพอกบริเวณที่กระดูกหัก - ใบ นำมาต้มใส่ไก่ กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อย - ใบ ในการไปเก็บตัวยานิดนี้ ให้เก็บใบของต้นไม้อื่นที่ขึ้นระหว่างทางต้นละ 1 ใบ พอไปถึงให้เก็บยานิดนี้มา 3 ใบ นำใบไม้ทั้งหมดมาต้มน้ำรวมกัน หลังจากนั้นน้มนั้น 3 ก้อน ให้ร้อนจนแดง ใส่ลงในหม้อยา นำมาอบให้กับผู้หญิงที่เพิ่งคลอดลูก แต่ยังมีเลือดเสียค้างอยู่ เพื่อขับเลือดเสียออก - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 1 16	คนทั่วไป หมอยา หมอยา	-
<i>Dicliptera chinensis</i> (L.) Juss.	ตือกัวฉาย	มะกัวเซาะ ข้าวกัวเซาะ บั้งกัวเซาะ	พืชสมุนไพร	- ใบและยอด นำมาต้มใส่ไก่ กินเป็นยาบำรุงร่างกาย - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	5 14	หมอยา คนทั่วไป หมอผี	?

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Justicia grossa</i> C.B.Clarke	กระดุกไก่อดำ	มะกั่วเขาะ ข้าวเบร่า กล้า	พืชสมุนไพร	- ใบ ใช้ 1-2 ยอด นำมาสับให้ละเอียดผสมกับไข่ 1-2 ฟอง ใช้กินเป็นยารักษาโรคกระเพาะอาหาร กินประมาณ 3 ครั้ง จึงจะหาย	2	คนทั่วไป	-
				- ใบ นำมาทุบ ใช้พอกบริเวณที่เป็นฝี ทำให้ฝีอ่อนลง หัวฝีจะหลุดออกมาได้เร็ว	1	หมอยา	
				- ใบ นำมาทุบพอกแผลสด เป็นยาสมานแผลสด	1	หมอยา	
				- ยอดอ่อน นำมาต้มใส่ไก่กินเป็นยาบำรุง	1	หมอยา	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	14		
<i>Phlogacanthus curviflorus</i> (Wall.) Nees	ห้อมข้าง ฮ่อมข้าง	ป่ายี่ ป่ายี่กู	พืชสมุนไพร	- ใบ ใช้เป็นยารักษากระดุกเคลื่อน กระดุกหัก โดยทุบให้ละเอียด แล้วพ่นใส่ด้วยเหล้าขาว นำมาพันบริเวณที่กระดุกเคลื่อนหรือหัก ให้นานประมาณ 12 ชั่วโมง แล้วจึงเปลี่ยนเป็นอันใหม่	5	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	14	หมอยา หมอผี	

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Rhinacanthus nasutus</i> (L.) Kurz	ทองพันชั่ง	กัวเดวี	พืชสมุนไพร	- ยอดอ่อน นำมาลวกด้วยน้ำร้อน นำน้ำมาดื่มแก้โรคปอดหรือแก้ไอ	1	หมอยา	-
				- ใบ นำมาทุบพอกแผลที่ถูกหมาบ้ากัด	2	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	16		
<i>Sanchezia speciosa</i> Leonard	เคืองทอง	ข้าวเจอไก่	พืชสมุนไพร	- ยอดอ่อน นำมาต้มใส่ไก่ กินเป็นยาบำรุงร่างกายให้มีแรง	2	หมอยา คนทั่วไป	-
				- ยอดอ่อน นำมาต้มใส่ไก่ กินเป็นยาแก้ฟกช้ำหรือช้ำใน	1	คนทั่วไป	
				- ใบ นำมาทุบพอกบริเวณกระดูกเคลื่อน	2	คนทั่วไป หมอผี	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	14		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Strobilanthes cusia</i> (Nees) Kuntze	ฮ่อมเมือง คราม	ก้านจ๊วะ	พืชสมุนไพร	- ใบ นำมาทูปอกแผลฟกช้ำ ห้อเลือด	3	หมอยา	-
				- ใบ เป็นยารักษากระดูกเคลื่อน เมื่อเกิดอุบัติเหตุ เช่น หกล้ม ทำให้กระดูกเคลื่อน โดยนำใบมาทูปอกแผลแล้วพันด้วยผ้า ด้านนอกนำใบตองมาพันทับอีกหนึ่งชั้น เวลาที่เก็บสมุนไพรชนิดนี้มาใช้ ต้องเก็บในเวลาเช้าก่อนออกไปทำงานในไร่ หลังจากกินข้าวอิ่มหรือหลังจากที่กลับจากทำงานไร่ เพราะชาวเมืองเชื่อว่าภูติภูญานจะยังมีอยู่	1	คนทั่วไป คนทั่วไป	
				- ไม้รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	15		
<i>Strobilanthes</i> sp.	-	ข้าวกะจ๊วะ	พืชสมุนไพร	- ใบ ทูปอกละเอียด นำมาพอกบริเวณที่ถูกตัวบึ้งแก้อาการคัน	1	หมอยา	-
				- ไม้รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	18		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Thunbergia laurifolia</i> Lindl.	รางจืด	มะปะเซ, มะก้อเซาะ	พืชสมุนไพร	- ราก ต้มน้ำดื่ม เป็นยาบำรุงสำหรับผู้หญิงที่มีบุตรยาก - ราก ต้มน้ำดื่ม เป็นยารักษาวัณโรค โดยเลือกเอาเฉพาะรากที่ตั้งตรงเท่านั้น - ราก ต้มน้ำดื่ม แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 1 16	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Acoraceae <i>Acorus calamus</i> L.	ว่านน้ำ	เต้าเต้	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	- ทั้งต้น นำมาใส่ต้มป๋นหรือปลา สามารถดับกลิ่นคาวได้ ทำให้อาหารมีกลิ่นหอม - ราก ต้มน้ำดื่ม ใช้รักษาอาการประจำเดือนมาไม่ปกติ หรือใช้เป็นยาขับเลือด ขับประจำเดือน - ราก ต้มน้ำดื่ม หรือนำรากแห้ง บดละเอียดกินแก้ปวดท้อง เนื่องจากการกินข้าวผัด - ผล กินสด แก้ปวดฟัน - ทั้งต้น ต้มน้ำอาบ แก้ตัวบวม - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 2 1 1 1 14	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยาคนทั่วไป หมอผี ผู้นำหมู่บ้าน* หมอยา	✓

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Adiantaceae <i>Adiantum philippense</i> L.	กูดหุควาก หัวขวาก หญ้าขวาก หางชิงช้า	ซั่วดู	พืชสมุนไพร	- ทั้งต้น นำมาต้มใส่ไก่ โดยยัดเข้าไปในตัวไก่ ต้มกินเป็นยาบำรุงร่างกาย และเป็นยาแก้ปวดเมื่อย ปวดข้อ ปวดเอ็น - ทั้งต้น ต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ไอ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	7 1 11	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป คนทั่วไป	-
Adoxaceae <i>Sambucus canadensis</i> L.	พวงไข่มุก	มอหา	พืชสมุนไพร	- ใบ ทูบให้ละเอียด พอกใส่แผลที่ถูกมีดบาด เป็นยาสมานแผล ทำให้เนื้อติดกัน - ใบ ทูบให้ละเอียด พอกใส่แผลที่เกิดการบาดเจ็บถึงกระดูก เช่น กระดูกเคลื่อน มีสรรพคุณเป็นยาต่อกระดูก - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 6 12	คนทั่วไป หมอยา คนทั่วไป หมอผี	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Alliaceae <i>Allium cepa</i> var. <i>aggregatum</i> G.Don	หอมแดง	ดอ	พืชอาหาร	- ใบ นำมาใส่ต้มเนื้อสัตว์หรือนำมาตำน้ำพริก (พริก เกลือและซุรส) ใช้จิ้มกับผักกินกับข้าว - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	4 15	คนทั่วไป หมอผี	✓
<i>Allium</i> cf. <i>prattii</i> C.H. Wright ex Hemsley	-	ดอดำ	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	- ใบ นำมาตำน้ำพริกกินกับข้าว หรือใส่ต้มหมู เนื้อสัตว์ต่าง ๆ - ใบ ทูบละเอียด นำมามัดข้อมือ (พอกที่ข้อมือ พันด้วยผ้า) เป็นยาแก้ไข้ - ใบ นำมาต้มน้ำให้เด็กดื่ม เป็นยาแก้ไข้ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	3 1 1 14	คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป	✓
Amaranthaceae <i>Achyranthes aspera</i> L.	พันธุขาว	ข้าวมือเหนียว ข้าวกู่เฮียะ	พืชสมุนไพร	- ราก นำมายัดใส่ท้องไก่อต้มกินเป็นยาแก้ปวดฟัน - ยอดอ่อน นำมาทุบให้ละเอียด พอกใส่แผลไฟไหม้ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 17	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Achyranthes cf. longifolia</i> (Makino) Makino		ยาเลียะ	พืชสมุนไพร	- ยอดอ่อน ใช้ 3 ยอด นำมาต้มน้ำดื่มเป็นยาบำรุงเพื่อให้มีบุตร	1	ผู้นำหมู่บ้าน	✓
				- กิ่งและใบหรือถ้าต้นเล็กจะใช้ทั้งต้น นำมาต้มน้ำใส่ไก่กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อย	1	หมอยา	
				- ใบและยอด โดยวัดให้มีขนาดเท่า นิ้วกลางข้อแรกของคนป่วย แล้วนำมาต้มน้ำดื่ม แก่ท้องอืดท้องเฟ้อ	1	หมอยา	
				- ใบและยอด นำมาต้มน้ำดื่ม เพื่อใช้ขับเลือด แก้ตกลือด (หลังทำแท้ง)	1	หมอยา	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	15		
<i>Amaranthus spinosus</i> L.	ผักโขมหนาม	จุงตุ้ญ ย้าวเกียะ	พืชอาหาร	- ยอดอ่อน นำมาผัดน้ำมัน กินกับข้าว	2	ผู้นำหมู่บ้าน	-
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	17	หมอยา	

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Celosia argentea</i> L.	หงอนไก่	ป้ามะ	พืชสมุนไพร	- ราก ต้มน้ำดื่มแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ	1	คนทั่วไป	-
				ใช้เป็นยาขับประจำเดือน	1	ผู้นำหมู่บ้าน	
				- ยอดอ่อน ต้มน้ำดื่มเพื่อบำรุงร่างกายของสตรีหลังคลอด	1	คนทั่วไป	
				- ราก นำไปต้มน้ำรวมกับรากของเจ้าจ้าว (<i>Coix lacrymal-jobi</i>) และรากของปอห้วยละเอียด (<i>Rubus alceifolius</i>) ใช้ดื่มเป็นยาทำแท้ง	16		
<i>Cyathula prostrata</i> (L.) Blume	พันธุแดง	ดำละเอียด	พืชสมุนไพร	- ใบ ทูบละเอียด นำมาพอกฝี	1	คนทั่วไป	-
				- รากและลำต้น ต้มน้ำดื่มแก้ปวดท้อง	1	คนทั่วไป	
				- ใบ นำมาอังไฟให้ร้อน แล้วทุบให้ละเอียด นำมาพอกบริเวณที่ถูกตัวนุง แก้อาการคัน	1	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	16		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Iresine herbstii</i> Hook.	ผักแผ้วแดง	ก้าเลี้ยะ ม้อบัวเลี้ยะ	พืชสมุนไพร	- ใบและยอดอ่อน ต้มใส่ไก่กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อย	3	คนทั่วไป	-
				- ใบ นำมาทูปอกบริเวณที่กระดูกเคลื่อน	2	หมอยา	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	14		
Amaryllidacea <i>Zephyranthes rosea</i> Lindl.	บัวฝรั่งดอก ชมพู่ บัวจีน	ชั้วเกะปล้า ชั้วม้อปล้า เปือกอมบัว	พืชสมุนไพร	- ใบและหัวใต้ดิน นำมาสับให้ละเอียด ผสมใส่ไข่ 1-2 ฟอง แล้วนำไปนึ่ง กินเป็นยาแก้ท้องอืดท้องเฟ้อ	1	คนทั่วไป	-
				- หัวใต้ดิน นำมากินดิบ แก้ปวดท้องท้องอืด	1	คนทั่วไป	
				- ใบ นำมาวัดให้ยาว 3 ซ่อนิ้ว ของคนที่ป่วย ต้มน้ำดื่มแก้ท้องอืด	1	หมอยา	
				- ใบ ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องอืด	1	คนทั่วไป	
				- ใบ ใช้ 3 ใบ ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดหัว ตัวร้อน	1	หมอยา	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	14		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Anacardiaceae <i>Mangifera caloneura</i> Kurz	มะม่วงป่า มะม่วง กะล่อน	จี๋เซกู	พืชอาหาร	- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	4 15	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-
<i>Mangifera indica</i> L.	มะม่วง	จี๋ไซ	พืชอาหาร	- ผลสุก กินเป็นผลไม้สด (นิยมมากกว่า) ส่วนผลดิบกินกับน้ำพริก - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	4 15	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-
<i>Rhus javanica</i> L. var. <i>chinensis</i> (Mill.) T.Yamaz.	ส้มผด มะเหลียมหิน	ป่าว่วชี่ จี๋ว่วชี่	พืชอาหาร พิธีกรรม ความเชื่อ	- ผลสุก กินเป็นผลไม้สด มีรสเปรี้ยว - ลำต้น นำมาทำเป็นมิด ที่ใช้ไลผี โดยเอา ถ่านไม้มาขีดขวางมิด ประมาณ 3 ซีด แล้วนำขี้ไก่มาทา จะสามารถใช้กันผีหรือ ไลผีได้ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	4 1 14	คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน	✓
<i>Semecarpus albescens</i> Kurz	รักขาว รักขี้หมู	สายท่าหยง	พืชมีพิษ	- น้ำยาง หากสัมผัสจะเกิดอาการแพ้ มีผื่น คัน - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 17	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Spondias lakonensis</i>	มะห่อ	ดงก้าเลีย ก้าเลีย ลีเจอว	พืชอาหาร	- ยอดอ่อน สัก 2-3 ใบ มาห่อเกลือกินสด - ผล นำมาจิ้มกับเกลือ กินเป็นผลไม้สด สามารถกินได้ทั้งผลอ่อนและผลแก่ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 5 13	ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-
Annonaceae <i>Goniothalamus laoticus</i> (Finet & Gagnep.) Bán	ข้าวหลามดง	ดงหมอต้า เซ่ตู้	พืชอาหาร	- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้ - ลำต้น นำมาตากแห้ง แล้วนำมาต้มน้ำดื่ม เหมือนน้ำชา จะทำให้รู้สึกสดชื่นมีกลิ่นหอม - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 17	หมอยา ผู้นำหมู่บ้าน	-
Apiaceae <i>Centella asiatica</i> (L.) Urb.	บัวบก	มะขี้เึ่	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	- ใบ นำมาใส่ต้มเนื้อสัตว์ต่าง ๆ หรือนำมาตำกับพริก เป็นน้ำพริกกินกับข้าว หรือนำมาเป็นผักสดกินแกล้มกับลาบ - ใบ นำมาตำกับเกลือ กินแก้ท้องอืด - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 17	คนทั่วไป หมอยา	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Coriandrum sativum</i> L.	ผักชี	ย้าวซ้อไก	พืชอาหาร	- ต้นและใบ นำมาตำน้ำพริก ใส่มมเนื้อสัตว์ต่าง ๆ หรือใส่ยำ	4	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป	-
			พืชสมุนไพร	- ราก นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไอ	1	หมอผี	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	14		
<i>Eryngium foetidum</i> L.	ผักชีฝรั่ง	ย้าวซ้อหนู	พืชอาหาร	- ใบ นำมาตำน้ำพริก หรือใส่มมเนื้อสัตว์ต่าง ๆ	2	คนทั่วไป	-
			- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	17	หมอผี		
<i>Hydrocotyle sibthorpioides</i> Lam.	หญ้า เก็ดดหอย	ย้าวเจ เดยะจ๊ะ ล่อว่า	พืชสมุนไพร	- ใบ ใช้เป็นยาแก้ไอ	1	คนทั่วไป	✓
				เด็ก นำใบและต้นมาลวกน้ำดื่ม			
				ผู้ใหญ่ นำใบมาสับใส่ไข่หนึ่งกิน			
				- ใบ นำมาสับใส่ไข่หนึ่งกินแก้ปวดฟัน	1	คนทั่วไป	
				- ใบและลำต้น ต้มน้ำอาบ แก้อาการแพ้ น้ำยางจากต้นรัก	1	คนทั่วไป	
	- ใบ ทูบละเอียด พอกใส่แผลพุพอง และแผลอักเสบบวมแดง	1	คนทั่วไป				
	- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	15					

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Apiaceae1.	-	ก้อจ๊วะ ก้อเลี้ยะ ก้อเด้อ	พืชสมุนไพร	- ใบ นำมาสับละเอียดใส่ไข่หนึ่งกินแก้แพ้ท้อง - ใบ นำมาสับละเอียดใส่ไข่หนึ่งกิน เพื่อบำรุงเด็กในท้องให้แข็งแรง - ใบ นำมาต้มน้ำดื่ม เพื่อบำรุงเด็กในท้องให้แข็งแรง - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 1 16	หมอยา หมอยา คนทั่วไป	✓
Apocynaceae <i>Amalocalyx microlobus</i> Pierre ex Spire	หยั่งสมุทร ส้มเสี้ยน ส้มปอง ส้มจี	จี้เปี้ยะ จี้ก่าเกว จี้ยู้กู่ จี้กูซี่	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	- ผล นำมากินสดหรือตำใส่พริกและเกลือ มีรสเปรี้ยวมาก - ราก นำมาต้มน้ำดื่มและทาแก้เท้าบวม - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	5 1 13	คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน	-
<i>Tabernaemontana bovina</i> Lour.	พุดสูง	เกาเตอไก้ ชัวกัวเตอไก้	พืชสมุนไพร	- รากสดหรืออาจนำมาตากแดดให้แห้งทำให้จะเก็บไว้ได้นาน นำมาต้มน้ำดื่ม ใช้เป็นยาบำรุงร่างกาย แก้อักเสบ และรักษาโรคโกโนเรีย (หนองใน) - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 17	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Wrightia religiosa</i> (Teijsm. & Binn.) Kurz	โมก	-	พืชสมุนไพร	- ใบ นำมาต้มใส่ไก่ หรืออาจนำใบมาต้มน้ำดื่ม ใช้แก้อาการปวดหัว - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 18	หมอยา	-
Araceae <i>Colocasia esculenta</i> (L.) Schott	บอน	-	พืชอาหาร ใช้ประโยชน์อื่น ๆ	- กาบใบและยอดอ่อน ใส่ต้มหรือแกง ไม่นิยมกินช่วงฝนตก จะกินเฉพาะฤดูร้อน เนื่องจากมีความเชื่อว่ากินแล้วอาจถูกฟ้าผ่า - กาบใบ นำมาใช้เลี้ยงหมู - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	3 1 15	คนทั่วไป คนทั่วไป	-
<i>Colocasia gigantea</i> (Blume) Hook.f.	คุณกระดาดขาว	-	พืชอาหาร	- กาบใบ นำมาหั่นใส่ต้มไก่ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	5 14	คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Homalomena rubescens</i> (Roxb.) Kunth	เสน่ห์จันทน์แดง	ตั้งอยู่เยื้องอยู่เดี่ยวะ	พืชสมุนไพร	- ใบ นำมาทาบ แล้วฉนวนไฟ เอาเหล็กพ่น ใช้รักษากระดูกหัก	1	หมอยา	-
				- หัว นำมาทาบละเอียด ใช้พอกบริเวณข้อเท้าเคลื่อน เป็นยาต่อกระดูก	1	หมอผี	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	17		
Araliaceae <i>Aralia dasyphylla</i> Miq.	-	ปอยาสื่อโก้	พิธีกรรม ความเชื่อ	- ทั้งต้น ตัดให้มีความยาวประมาณ 4 เมตร แล้วใช้หูกาคาทักเป็นเชือก ปลายมัดไว้ทั้งทางด้านโคนและปลายยอด บนยอดต้นไม้จะมัดไก่อตัวผู้ไว้ 1 ตัว ใช้ในพิธีสะเดาะเคราะห์ในวันขึ้นปีใหม่ม้ง โดยจะเริ่มเวลาบ่ายของวันสิ้นเดือน (เดือนดับ) ในการทำพิธีจะแบ่งกลุ่มตามแซ่ โดยเดินลอดเชือกที่มัดไว้กับต้นไม้นี้ไป-กลับอย่างละ 3 รอบ แล้วเอาไก่อตัวผู้ตัวนั้นไปฆ่าเป็นอันเสร็จพิธี	6	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป หมอผี	✓
			- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	13			

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Arecaceae <i>Calamus rotang</i> L.	หวายขม	ป้อก่าทึงเอี้ยะ	พืชอาหาร	- ลำต้นอ่อนส่วนยอด นำมาต้มหรือแกง - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 17	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-
Asclepiadaceae <i>Asclepias curassavica</i> L.	ไฟเดือนห้า เทียนแดง	ปะกึ	พืชสมุนไพร	- ใบ นำมาต้มน้ำดื่ม แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ - ใบ นำมาแช่น้ำร้อน ต้มแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ - ใบ นำมาต้มใส่ไก่กิน เพื่อเพิ่มน้ำนม - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 1 16	คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป	-
Asteraceae <i>Artemisia lactiflora</i> Wall. ex DC.	แก้วเมืองจีน	กอดะออก	พืชสมุนไพร	- ใบอ่อน ยอดอ่อน ลำต้นอ่อนมาต้มใส่ไก่กินเป็นยาบำรุงร่างกาย - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	5 14	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป	✓

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Artemisia indica</i> Willd.	โกฐจุฬาลำพา จีน	สูงนิจิ	พืชสมุนไพร	- ใบ นำมาทูป มัดประคบมือและเท้า แก้ไข้ จับสั้น - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 17	หมอยา	-
<i>Acmella brachyglossa</i> Cass.	ผักเผ็ด, ผักคราดหัว แหวน	ซัวม้อเหนีย	พืชสมุนไพร	- ราก นำมาต้มใส่ไก่ กินแก้ปวดฟัน - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 18	ผู้นำหมู่บ้าน	-
<i>Acmella ciliata</i> (Kunth) Cass.	ผักเผ็ด, ผักคราดหัว แหวน	ซัวม้อเหนีย		- ราก นำมาต้มใส่ไก่ กินแก้ปวดฟัน - ใบ นำมาสับละเอียดผสมขี้ผึ้งกิน แก้ ปวดฟัน - ดอก ทูบละเอียด ยัดใส่ฟันที่ปวด เป็น ยาแก้ปวดฟัน - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 2 15	หมอยา หมอผี ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Blumea lanceolaria</i> (Roxb.) Druce	เขียงผ่าข้าง เกียงพาข้าง	ซั่วก้าเหียง ซั่วเตอไก้	พืชสมุนไพร	- ใบ ต้มกับไก่กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อย	1	คนทั่วไป	✓
				- ใบ นำมาต้มกับเนื้อ กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ	1	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	17		
<i>Chromolaena odorata</i> (L.) R.M.King & H.Rob.	สาบเสือ	ป้อใจ	พืชสมุนไพร	- ราก นำมาล้างให้สะอาด นำมาต้มน้ำดื่ม	1	หมอยา	-
				โดยดื่มขณะอุ่น ๆ ตลอดทั้งวันเป็นยาแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ	1	หมอยา	
				- ราก นำมาต้มน้ำดื่ม รักษาโรคหนองใน	1	หมอยา	
				- ใบหรือยอดอ่อน มาทุบให้ละเอียด พอกรักษาแผลที่ถูกไฟไหม้	1	หมอยา	
				- ใบ ทุบพอกแผลสด เพื่อห้ามเลือด	3	หมอยา	
				- ใบ นำมาเผาไฟ แล้วเอาไปปิดฝี ฝีจะตาย	1	คนทั่วไป หมอผี	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	12		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Chrysanthemum indicum</i> L.	เบญจมาศ สวน	ซั่วก้าเหย่ง	พืชสมุนไพร	- ใบและยอดอ่อน นำมาต้มใส่ไก่ กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อย - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	7 12	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป	✓
<i>Crassocephalum crepidioides</i> (Benth.) S.Moore	หญ้าค้ออ่อน ผักเผ็ดแมว	ย้าวป่า ดริ้อป่า	พืชอาหาร ใช้ประโยชน์อื่น ๆ	- ยอดอ่อน ห่อด้วยใบตอง ใส่เกลือ พริก แล้วปิ้งให้สุก นำมากินกับข้าว - ยอดอ่อน นึ่งจิ้มน้ำพริก นำมากินกับข้าว - ยอดอ่อน นำมากินเป็นผักสด กินแกลั้มกับลาบหรือน้ำพริก - ใบและยอดอ่อน นำมาเลี้ยงหมู - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 2 1 1 14	คนทั่วไป หมอยา คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Cyanthillium cinereum</i> (L.) H. Rob.	หญ้าละอองหมอนน้อย	ป่าเสีย	พืชสมุนไพร	- ใบ นำมาชยี้ดม เป็นยารักษาโรคหนองในปาก (ปากเปื่อย) เป็นยาที่ใช้กับเด็ก - ใบ นำมาชยี้ดม เป็นยารักษาแผลร้อนในในปาก - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 1 16	หมอยา คนทั่วไป	-
<i>Eupatorium fortunei</i> Turcz.	สันพร้าวหอม เกียงพาย	ดี	พืชสมุนไพร	- ใบ ใช้รักษาโรคกระดูกหัก กระดูกเคลื่อน โดยนำมาทุบ แล้วประคบไว้ 2 อาทิตย์ - ใบ นำมาต้มใส่ไก่กิน เป็นยาแก้ปวดเมื่อย - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 3 14	หมอยา คนทั่วไป หมอยา คนทั่วไป	✓
<i>Gynura bicolor</i> (Roxb. ex Willd.) DC.	ว่านทองใบม่วง	ชั้วยาไก่ ชั้วเจอไก่ ย่าเซอเวเสียะ	พืชสมุนไพร	- ใบและยอดอ่อน นำมาต้มใส่ไก่กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อย - ใบ นำมาทุบประคบบริเวณที่กระดูกเคลื่อน	ทุกคน 1	หมอยา คนทั่วไป หมอยา	✓
<i>Gynura divaricata</i> (L.) DC.	-	ชั้วยาไก่	พืชสมุนไพร	- ใบและยอดอ่อน นำมาใส่ต้มไก่กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อย	ทุกคน	คนทั่วไป	✓

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Gynura cf. nepalensis</i> DC.	-	ชั้วยาไก่	พืชสมุนไพร	- ใบและยอดอ่อน นำมาใส่ต้มไก่กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อย - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	3 16	คนทั่วไป	-
<i>Lactuca indica</i> L.	-	ใบร่ำย่า ย้าวเอี้ยะ	พืชอาหาร	- ใบ นำมากินเป็นผักสด เช่น กินแก้มกับลาบ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	5 14	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป หมอผี	?
<i>Monosis parishii</i> (Hook.f.) H.Rob. & Skvarla	ขางหางเล็ก	ตงป่าเด้อ	พืชสมุนไพร	- ราก นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาบำรุงให้ผู้หญิงที่มีบุตรยากกิน - ราก นำมาต้มน้ำดื่ม เพื่อแก้พิษจากการกินยากำจัดวัชพืช - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 17	คนทั่วไป หมอยา	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Balsaminaceae <i>Impatiens balsamina</i> L.	เทียนบ้าน	ป่าจอนดี	พืชสมุนไพร	- ราก นำมาต้มน้ำดื่ม รักษาอาการประจำเดือนมาไม่ปกติ ซึ่งจะใช้แค่เพียงชนิดเดียว หรือผสมอย่างอื่นก็ได้ โดยกินในช่วงก่อนที่ประจำเดือนจะมาสัก 2-3 วัน จะทำให้ประจำเดือนมาปกติดี - ผล ใช้ 3 ผล นำมาลวกน้ำดื่ม เป็นยาที่ทำให้คลอดลูกง่าย - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 17	คนทั่วไป หมอยา	✓

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Basellaceae <i>Basella alba</i> L.	ผักปลังแดง	มันชา	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	- ใบและยอดอ่อน นำมาต้มกินกับข้าว - ใบและยอดอ่อน (เฉพาะต้นสีแดง) นำมาต้มกินเพื่อขับเลือดเสียออกสำหรับคนที่เพิ่งคลอดลูก - ใบและยอดอ่อน นำมาต้มใส่ไก่กิน เป็นยาแก้ปวดเมื่อย - ใบ นำมาทูประคบแขนขาของเด็กที่มีอาการบวมแดง - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 1 2 1 13	คนทั่วไป หมอยา คนทั่วไป คนทั่วไป	✓
Begoniaceae <i>Begonia</i> sp.	-	โก้วหย่า-เลี้ยะ	พืชอาหาร ใช้ประโยชน์ อื่น ๆ	- ลำต้น นำมากินสด มีรสเปรี้ยว - ทั้งต้น นำมาต้มใส่เงิน ในขั้นตอนของการทำเครื่องเงิน ทำให้เงินไม่ดำ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 1 16	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Bignoniaceae <i>Fernandoa adenophylla</i> (Wall. ex G.Don) Steenis	แคหางค่าง แคบิด	ป่าเคี้ยวะ ป่าแย็งกะ	พืชอาหาร	- ดอกอ่อน นำมาต้มกินกับข้าว แต่มีรสขม - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	6 13	คนทั่วไป	-
Bombacaceae <i>Bombax ceiba</i> L.	जू	ปอดจา ปอเลี้ยะ	ที่อยู่อาศัย และเครื่องใช้ พิธีกรรม ความเชื่อ	- ลำต้น ฝายเป็นแผ่นใช้ทำฝาบ้าน - ลำต้น นำมาฝายเป็นแผ่นใช้ในพิธีช่วยเด็ก อายุหนึ่งขวบ เดินได้คล่อง - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 17	คนทั่วไป คนทั่วไป	?
<i>Ceiba pentandra</i> (L.) Gaertn.	นุ่น, ง้าว	ป่ายาหั่วะ	ใช้ประโยชน์ อื่นๆ	- ปุยนุ่น นำมายัดใส่หมอน หรือที่นอน - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 17	คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Brassicaceae <i>Brassica oleracea</i> L. var. <i>albiflora</i> Kuntze var. <i>botrytis</i> L. var. <i>capitata</i> L. var. <i>italica</i> Plenck	คะน้า กะหล่ำดอก กะหล่ำปลี บลิอกโครี	-	พืชอาหาร	- ต้นและใบ ใช้ผัดหรือต้ม กินกับข้าว	ทุกคน	คนทั่วไป หมอยา หมอผี	-
<i>Brassica juncea</i> (L.) Czern. var. <i>juncea</i>	ผักกาดเขียว ผักกาดสร้อย	ย้าวจ๊วะ	พืชอาหาร	- ยอดอ่อน นำไปต้มกินน้ำ และเอายอดจิ้มเกลือกินกับข้าว มีรสขม	ทุกคน	คนทั่วไป	-
<i>Brassica napus</i> L.	-	ย้าวจ๊วะม้ง ย้าวจ๊วะ	พืชอาหาร	- ใบและยอดอ่อน นำมาต้มหรือผัดกินกับข้าว - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	4 15	คนทั่วไป	✓
<i>Rorippa dubia</i> (Pers.) H.Hara	ผักกาดน้ำ	ย้าวกั่วตือ ย้าวเต้	พืชอาหาร	- ใบและยอดอ่อน นำมาต้มหรือผัดกินกับข้าว - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 17	คนทั่วไป	-
<i>Raphanus sativus</i> L. Cv group Rat-tailed radish	ผักชีหูด ผักชีทุต	-	พืชอาหาร	- ผัก นำมาผัดน้ำมันกินกับข้าว - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 18	คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Bromeliaceae <i>Ananas comosus</i> (L.) Merr.	สับปะรด	-	พืชอาหาร	- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้	ทุกคน	คนทั่วไป	-
Burseraceae <i>Canarium subulatum</i> Guillaumin	มะกอก เกลื่อน	จิ้งต๋อ	พืชอาหาร	- ผล กินสด เป็นผลไม้ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	4 15	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-
Caricaceae <i>Carica papaya</i> L.	มะละกอ	เต้าตง	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	- ยอดอ่อน นำมากินสด - ผลสุก กินสด เป็นผลไม้ - น้ำยาง นำมาต้มใส่ไก่กินเป็นยาเพิ่ม น้ำนม สำหรับผู้หญิงอยู่เดือน (อยู่ไฟ)	1 ทุกคน 1	คนทั่วไป คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน	-
Commelinaceae <i>Tradescantia zebrina</i> Bosse	กำมปูลุด ปัก- แมลงสาบ	ย้าวเจอวเลี่ยะ	พืชสมุนไพร	- ใบ เก็บแค่ 3 ใบ นำมาต้มน้ำดื่มเป็นยา บำรุงคนที่แพ้ท้องแล้วมีอาการเบื่ออาหาร - ใบ ต้มกับไก่กิน เป็นยาแก้ปวดเมื่อย - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 2 16	หมอยา หมอยา คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Convolvulaceae <i>Cuscuta japonica</i> Choisy	ฝอยทอง	แก้ตือเซ๊ะ	พืชสมุนไพร	- ลำต้น นำมาต้มน้ำ แล้วเอาน้ำมาทาที่ขา ใช้รักษาอาการขาบวม ที่มีสาเหตุจากโรคโลหิตจาง - ราก นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไอ - ลำต้น ต้มน้ำดื่ม เป็นยาบำรุงเพื่อให้มีลูก - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 1 16	ผู้นำหมู่บ้าน หมอผี หมอผี	-
<i>Ipomoea batatas</i> (L.) Poir.	มันเทศ	กอลีเยะ	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	- รากสะสมอาหาร กินสด - ยอด นำมาต้มกิน เพื่อเพิ่มน้ำนม - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	3 1 15	คนทั่วไป คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Costaceae <i>Costus speciosus</i> (J.König) Sm.	เอื้องหมายนา เอื้องเพ็ชร์	กำเก็ง	พืชสมุนไพร ใช้ประโยชน์ อื่น ๆ	- ราก นำมาต้มน้ำดื่ม รักษาโรคนี้่ว หรือ ปัสสาวะไม่ออก - ลำต้น ส่วนที่เป็นสีแดง นำมาต้มน้ำดื่ม รักษาโรคนี้่ว - ลำต้น ทูบให้ละเอียด คั้นเอาน้ำไปหยอด ใส่หู รักษาหูที่เป็นน้ำหนอง - กาบใบ ใช้มวนยาสูบ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 1 2 14	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป หมอผี คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Crassulaceae <i>Bryophyllum pinnatum</i> (Lam.) Oken	คว่ำตายหงาย เป็น	กั้วหล่อซ้า โกโรชา	พืชสมุนไพร	- ใบ ทูบละเอียด นำไปพอกแผลสด เช่น แผลโดนมีดบาด เป็นยาสมานแผล ทำให้ แผลหายเร็ว - ใบ ทูบละเอียด นำไปพอกแผลที่กระดูก เคลื่อน หรือกระดูกหัก เป็นยาต่อกระดูก - ใบ ทูบละเอียด นำไปประคบท้อง รักษา โรคตับ อากาศปวดตับ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	5 1 1 12	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป	-
<i>Hylotelephium</i> sp.	-	ชะมัวก๊ะ	พืชสมุนไพร	- ใบ เอามาสับละเอียดใส่ไฉนึ่งกิน เพื่อ บำรุงร่างกาย แก้อาการแพ้ท้อง และบำรุง ลูกในท้องให้แข็งแรง - ใบ นำมาต้มใส่ไถ่กิน เพื่อเพิ่มน้ำนม - ใบ ต้มน้ำดื่ม แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ - ใบ ใช้ 3 ใบ นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาทำ แท้งหรือขับเด็กออก - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	4 1 1 1 12	คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป หมอยา	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Kalanchoe laciniata</i> (L.) DC.	-	ตีตุ้	พืชสมุนไพร	- ใบ นำมาต้มน้ำกิน เพื่อขับเด็กออก - ราก นำมาต้มน้ำกิน เป็นยาบำรุงให้มีลูก - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 17	หมอยา คนทั่วไป	-
Cucurbitaceae <i>Benincasa pruriens</i> f. <i>hispida</i> (Thunb.) W.J. de Wilde & Duyfies	ฟัก ฟักขาว ฟักเขียว	เต้าตื้อ	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	- ผลอ่อน นำมาผัด หรือต้มจิ้มกับน้ำพริก - ยอด ต้มจิ้มน้ำพริก น้ำต้มกินกับข้าว - ผล นำมาผ่ากินน้ำ แก้อาการเมายากำจัด วัชพืช - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 1 1 15	คนทั่วไป คนทั่วไป หมอยา	-
<i>Citrullus lanatus</i> (Thunb.) Matsum. & Nakai	แตงโม	ดีเลี้ยะ	พืชอาหาร	- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้	ทุกคน	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป หมอยา	-
<i>Coccinia grandis</i> (L.) Voigt	ตำลึง	-	พืชอาหาร	- ใบและยอดอ่อน นำไปต้มน้ำหรือผัด - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	5 14	คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Cucumis melo</i> L.	แตงไทย	ดีป่า	พืชอาหาร	- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	6 13	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป หมอยา	-
<i>Cucumis sativus</i> L.	แตงกวา	ดีจ๊ะ ดีจ้อ	พืชอาหาร	- ผลอ่อน นำมาผัด หรือเป็นผักสดจิ้ม น้ำพริก - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	5 14	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป หมอยา	-
<i>Cucurbita moschata</i> Duchesne	ฟักทอง	เต้าดำ	พืชอาหาร	- ยอดอ่อน ดอกอ่อนและผลอ่อน นำมาต้ม กิน - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	6 13	คนทั่วไป หมอผี	-
<i>Gymnopetalum chinense</i> (Lour.) Merr.	กระดอม	จีเคาะดาว	พืชอาหาร	- ผลอ่อน นำมาต้มจิ้มกับน้ำพริก กิน กับข้าว หรือเอาน้ำต้มมาแช่ข้าวสวย (กิน ข้าวแช่น้ำต้มผัก) - ผลอ่อน นำมาผ่าครึ่ง ต้มใส่เกลือ ผงชูรส หรือต้มรวมกับผักอื่น ๆ ใช้กินกับข้าว - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	4 1 14	คนทั่วไป คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Gynostemma pentaphyllum</i> (Thunb.) Makino	ปัญญาจันทร์	ซัวแงงเด่	พืชสมุนไพร	- ใบ ทูบละเอียด ใช้พอกปิดแผลพุพอง ทำให้แผลแห้งเร็ว - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	3 16	หมอยา คนทั่วไป	✓
<i>Lagenaria siceraria</i> (Molina) Standl.	น้ำเต้า	เต้าซ้อ เต้าหี เต้าเด่	ใช้ประโยชน์อื่น ๆ	- ผลแก่ นำมาตัดแล้วทำเป็นกระบวยตักน้ำ ไม่นิยมกินเพราะขม	4	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-
			พืชอาหาร	- ผลอ่อน นำมาต้มจิ้มน้ำพริก หรือผัดใส่หมู ใส่ไข่	4	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	
			พืชสมุนไพร	- ใบ นำมาทุบ แล้วหมกไฟ เอาไปพอกแผลที่ถูกระบาด หรือนำมาห่อฝี - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 10	หมอยา คนทั่วไป	
<i>Luffa cylindrica</i> (L.) M.Roem.	บวบขม บวบงู	ซีกัวะ	พืชอาหาร	- ผลอ่อน นำมาต้มจิ้มน้ำพริก หรือนำมาผัดกิน	4	คนทั่วไป	-
			ใช้ประโยชน์อื่น ๆ	- ผลแก่ นำมาใช้ล้างกระทะ ด้วยขาม	4	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	15		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Momordica charantia</i> L.	มะระขี้นก	ดิเอี้ยะ	พืชอาหาร	- ผล นำมาปิ้งหรือเผาไฟ แล้วนำมาตำ น้ำพริก	3	หมอยา ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-
				- ใบและยอดอ่อน นำมาผัด ต้มหรือแกงใส่ไก่	3	คนทั่วไป หมอผี	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	13		
<i>Mukia maderaspatana</i> (L.) M.Roem.	แตงหนู แตงนก แตงฝี่ปลูก แตงหนูขน	มะเต้าคู	พืชสมุนไพร พืชอาหาร	- ใบ นำมาต้มน้ำ เอาแช่ แก้ น้ำกัดเท้า	1	ผู้นำหมู่บ้าน	-
				- ผล มีรสเปรี้ยว ใช้กินแทนมะนาว	1	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	17		
<i>Sechium edule</i> (Jacq.) Sw.	แตงกระ- เหียง มะเขือเครือ ผักแม้ว	เต้าเหมา	พืชอาหาร	- ยอดอ่อน นำมาผัดกิน	2	คนทั่วไป	-
				- ผล นำมาผัดหรือต้มกิน	2	กิน	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	15		
<i>Trichosanthes cucumerina</i> L.	นมพิจิตร บวบขม มะนอยจำ	เต้าไฉ่ จี้เอี้ยะ	พืชอาหาร	- ผลอ่อน นำมาต้มกิน	4	คนทั่วไป	-
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	15		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Cyperaceae <i>Scleria levis</i> Retz.	หญ้าคมบาง หญ้าสามคม	ย้าว	พืชสมุนไพร	- เหง้า นำมาต้มน้ำกินเป็นยาแก้ไอ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 17	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา	-
Dilleniaceae <i>Dillenia parviflora</i> Griff.	सानหึ่ง	เหม่าลาญ	พืชอาหาร	- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	3 16	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป หมอยา	-
<i>Dioscorea alata</i> L.	มันเลือด	กอตยตาย	พืชอาหาร	- ลำต้นใต้ดิน นำมาต้มกิน - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	3 16	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป หมอยา	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Dioscorea bulbifera</i> L.	กลิ้งกลางดง	ก้อบัวะ	พืชอาหาร	- หัวย่อย ใส่กับสังกะสีให้เป็นผง เอาไปต้มจนเปื่อย ให้รสเปรี้ยวหมดไป เอาไปล้างโดยใส่ถุงล้าง เอาแป้งมานึ่ง กินแทนข้าวได้	2	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	✓
				- หัวย่อย นำมาฝานแล้วล้างให้หมดยาง นำมานึ่งกับข้าว	1	คนทั่วไป	
				- หัวย่อย ทุบกับก้อนหินให้น้ำออก นำน้ำมาทาอัมตะ รักษาอาการอัมตะโตหรือบวม	1	ผู้นำหมู่บ้าน	
- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	15						
<i>Dioscorea esculenta</i> (Lour.) Burkill	มันอ่อน มันมือเสือ	กอกะซี กอเตจจ	พืชอาหาร	- ลำต้นใต้ดิน นำมาต้มกิน	5	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป หมอยา	-
- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	14						
Dracaenaceae <i>Dracaena angustifolia</i> (Medik.) Roxb.	ค้อนหมาขาว	ตงกะจ	พืชอาหาร	- ราก กินสด มีรสมัน	1	ผู้นำหมู่บ้าน	-
- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	18						

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Sansevieria trifasciata</i> Prain	ลิ้นนาคราช	ซัวนะ	พืชสมุนไพร พิธีกรรม ความเชื่อ	- ใบ นำมาทาบละเอียด พอกแก้พิษงู - ใบ ปลูกไว้ในบ้าน ไม่ให้งูเข้าบ้าน - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 17	หมอยา คนทั่วไป	-
Elaeagnaceae <i>Elaeagnus latifolia</i> L.	สลอดเถา มะหลอด ส้มหลอด	จี้ยูมี	พืชอาหาร	- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้ มีรสเปรี้ยวอมฝาด - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	3 16	คนทั่วไป	-
Euphorbiaceae <i>Baccaurea ramiflora</i> Lour.	มะไฟ ขี้หมี มะไฟป่า	ป้อเล่งเก๋า	พืชอาหาร	- ผลดิบ กินได้ โดยนำมาตำใส่พริกและเกลือ - ผลสุก กินเฉพาะเนื้อข้างใน - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 4 13	คนทั่วไป คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Codiaeum variegatum</i> (L.) Rumph. ex A.Juss.	โกสน	จ่ายเด่เย่	พืชสมุนไพร	- ราก ต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ แต่หากนำรากของเจ้าจ้าว (<i>Coix lacrymal-jobi</i>) ผสมกับรากของปอพั่วเลี้ยะ (<i>Rubus alceifolius</i>) และรากของโกสน จะใช้เป็นยาขับเลือดหรือยาทำแท้ง	1	คนทั่วไป	-
				- ใบ นำมาทูป ใช้พันหัว แก้ปวดหัว	1	คนทั่วไป	
				- ใบ ต้มใส่ไก่กิน เป็นยาแก้ปวดเมื่อย	1	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	16		
<i>Croton roxburghii</i> N.P.Balacr.	เปล้าใหญ่ เปล้าหลวง	ปีะเตอจ๊ะวะ	พืชสมุนไพร พืชมีพิษ	- ใบ นำมาวางอยู่บนกองไฟ ให้ไอร้อนระเหยใส่ตัว ใช้เป็นยาอบสำหรับผู้หญิงอยู่เดือน	1	ผู้นำหมู่บ้าน	-
				- เปลือกต้น นำมาต้มน้ำให้ผู้หญิงอยู่เดือนอาบ (ผู้หญิงหลังคลอดลูก) เพื่อให้แข็งแรงเร็วขึ้น	1	คนทั่วไป	
				- ใบ กินแล้วท้องเสีย เป็นยาอันตราย	17	ผู้นำหมู่บ้าน*	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์			

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Excoecaria cochinchinensis</i> Lour.	ลินกระป้อ	-	พืชสมุนไพร	- ใบ ต้มกับไก่ กินเป็นยาแก้อาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 18	หมอยา	-
<i>Euphorbia nerifolia</i> L.	ส้มเช้า	ซัวมัวมี ตงตั่วปอ	พืชสมุนไพร	- ใบ ต้มใส่ไก่กิน เพื่อเพิ่มน้ำนม - ใบ ใช้ 3 ใบ นำมาสับให้ละเอียด ผสมไข่นึ่งกิน เพื่อเพิ่มน้ำนม สำหรับหญิงมีลูก - ใบ ใช้ 3 ใบ นำมาสับให้ละเอียด ผสมไข่นึ่งกิน เป็นยาแก้ไอ และบรรเทาอาการเจ็บหน้าอก - ใบ ทูบละเอียด พอกใส่บริเวณที่เป็นผดผื่นคัน - น้ำยาง ใช้ 3 หยด ผสมไข่นึ่งกิน เพื่อเพิ่มน้ำนมให้กับผู้หญิงที่เพิ่งคลอดลูก จะกินมากกว่านี้ไม่ได้ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	5 1 1 1 1 11	หมอยา คนทั่วไป คนทั่วไป* คนทั่วไป หมอผี	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Glochidion sphaerogynum</i> (Müll.Arg.) Kurz	มันปลา	ตงเขื่อนเหนียว	พืชสมุนไพร	- ใบ นำมาเคี้ยวกิน รักษาโรคปากเปื่อย	1	หมอยา	-
				- ใบ นำมาต้มน้ำ แล้วสูดดมไอรระเหย รักษาโรคปากเปื่อย	1	คนทั่วไป	
				- เปลือกต้น ต้มน้ำอมแก้ปากเปื่อย เช่น ปากร้อนใน เป็นแผล หรือเจ็บที่เหงือกที่ฟัน	4	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา หมอผี	
				- เปลือกต้นหรือใบ นำมาต้มน้ำ เอาน้ำมาแช่เท้า แก้อาการน้ำกัดเท้า	1	ผู้นำหมู่บ้าน	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	12		
<i>Homonoia riparia</i> Lour.	ไคร้หน้า	เปือเด็ด	พืชสมุนไพร	- ยอด นำมาต้มน้ำดื่ม หรือเคี้ยวแล้วอมในปาก ใช้รักษาปากเป็นแผล ฟันผุ	2	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา	-
				- ราก นำมาต้มน้ำดื่ม รักษาโรคท้องเสีย ท้องร่วง	1	ผู้นำหมู่บ้าน	
				- ราก ผสมกับรากของป่าอี้ (เอื้องทอง) ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ	1	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	15		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Jatropha curcas</i> L.	สบู่ดำ	จื่อฮ้อฮือ	พืชสมุนไพร	<ul style="list-style-type: none"> - ลำต้น นำมาทาบละเอียด พอกคางทูม - น้ำยางจากต้นแก่ จะมีสีแดง มีฤทธิ์ฆ่าเชื้อโรค นำมาทาแผลอักเสบ เช่น แผลไฟไหม้หรือน้ำร้อนลวก - ใบ ทบแล้วหมกไฟ นำมาห่อฝี จะทำให้ฝียุบ และหัวฝีจะหลุดเร็ว - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์ 	1 2 1 15	หมอยา คนทั่วไป หมอยา	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Jatropha gossypifolia</i> L.	ละหุ่งแดง สบู่แดง	ช้วยาเลื่อยะ ตงไเก้เลื่อยะ	พิธีกรรม ความเชื่อ พืชสมุนไพร	- ทิ้งต้น ปลูกลงไว้หน้าบ้าน เพื่อกันผี	2	คนทั่วไป	-
				- ทิ้งต้น ปลูกลงไว้หน้าบ้าน เป็นต้นไม้เฝ้าบ้าน	2	คนทั่วไป	
				- ใบ นำมาต้มน้ำให้เด็กที่เป็นไข่ออกตุ่ม (โรคหัด) อาบ	1	คนทั่วไป	
				- ใบ เลือกเอาเฉพาะใบอ่อนสีแดง นำมาทุบ ใช้ประคบท้องเด็กที่เป็นโรคม้าม	1	หมอผี	
				- ใบ นำมาต้มน้ำให้เด็กที่เป็นโรคหัด อาบ	1	คนทั่วไป	
				- ใบ ใช้เป็นยาประคบสำหรับผู้หญิงที่คลอดลูกแล้วมดลูกไม่เข้าคู่ โดยนำมาอังไฟให้ร้อน แล้ววางบนพื้นให้ผู้หญิงนั่งทับ เพื่อให้ไอร้อนระเหยใส่ตัว	1	คนทั่วไป	
- ไม้รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	12						

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Macaranga denticulata</i> (Blume) Müll.Arg.	ตองแตบ ปอซีแฮด	หัวยัวซา	ใช้ประโยชน์ อื่นๆ	- ต้นแก่ นำมาตัดเป็นข้อยาวประมาณ 30 ซม. ผ่าเป็นซีก ตากแดดให้แห้ง นำมาเผา และตำให้ละเอียด ใช้เป็นดินดำยิปซัม	1	ผู้นำหมู่บ้าน	-
				- เปลือกลำต้นและใบ ใช้ยาฆ่าแมลง โดยนำมาต้มแล้วเอาน้ำไปฉีดฆ่าแมลง	1	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	17		
<i>Macaranga siamensis</i> S.J.Davies	เต้าหลวง	หัวยัวล่อ	ใช้ประโยชน์ อื่นๆ	- ใบ ใช้รองยุงข้าว ข้าวโพด เนื่องจากใบมีขนาดใหญ่	1	ผู้นำหมู่บ้าน	-
				- ใบ นำมาปิดฝัก หรือแปลงฝัก	1	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	17		
<i>Mallotus barbatus</i> Müll.Arg.	ปอเต้า ตองเต้า	หัวตัวเปา	พืชสมุนไพร	- เปลือกต้น ลอกนำไปมัดคอกหมูหรือวัว เพื่อรักษาแผลที่มีหนอง โดยหนองจะหลุดออกมาเอง	2	หมอยา ผู้นำหมู่บ้าน	-
				- ใบ นำมาห่อเกลือให้วัวกิน หนองในแผลของวัว จะหลุดออกมา ทำให้แผลหายเร็ว	1	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	16		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Manihot esculenta</i> Crantz	มันสำปะหลัง	ก๋อตง	พืชอาหาร	- ยอดอ่อนและดอกอ่อน นำมาต้มกินกับข้าว	3	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป	-
			พืชสมุนไพร	- ยอดอ่อนและดอกอ่อน นำมาต้มน้ำดื่ม โดยดื่มมาก ๆ จะเป็นยาระบาย	1	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	15		
<i>Phyllanthus emblica</i> L.	มะขามป้อม	ดงกำล้า	พืชสมุนไพร	- ผลแก่ กินสด แก้ไอ แก้เจ็บคอ	1	ผู้นำหมู่บ้าน	-
			พืชอาหาร	- ผลแก่ กินเป็นผลไม้สด	2	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	16		
Fabaceae <i>Acacia concinna</i> (Willd) DC.	ส้มป่อย	-	พืชอาหาร	- ยอดอ่อน นำมากินสด	1	ผู้นำหมู่บ้าน	-
				- ยอดอ่อน นำมาใส่ต้มหัวเหลือง เพื่อให้จับเป็นก้อน	1	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	17		
<i>Albizia odoratissima</i> (L.f.) Benth.	กางขี้มอด คางแดง	ตงกวดี้	ที่อยู่อาศัย และเครื่องใช้	- ลำต้น นำมาทำเป็นไม้สร้างบ้าน - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 18	ผู้นำหมู่บ้าน	

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Bauhinia viridescens</i> Desv. var. <i>viridescens</i>	เสี้ยวพ้อม	ป่าเว้าจรั	พืชอาหาร	- ยอดอ่อนและฝักอ่อน นำมาผัดหรือต้มใส่น้ำมัน เนื้อวัว	2	คนทั่วไป	-
			พืชสมุนไพร	- ยอดอ่อน นำมาต้มใส่ไก่กินแก้ปวดเมื่อย	1	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	16		
<i>Caesalpinia hymenocarpa</i> (Prain) Hattink	หนามโก้ง หนามจั่น (เหนือ)	ปอโต้วมี	พืชสมุนไพร	- ราก นำไปต้มน้ำกับยาสมุนไพร (โลตั้น) ใช้ดื่มเป็นยารักษาโรคโกโนเรีย โดยกินครั้งละ 1 แก้ว วันละ 3-4 แก้ว หรือกินแทนน้ำประมาณ 3 เดือน หรือจนกว่าจะหาย	2	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา	-
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	17		
<i>Caesalpinia mimosoides</i> Lam.	ผักปู้ย่า	ย้าวปอเยอ ปอชัวล่า	พืชอาหาร	- ยอดอ่อน นำมากินสดหรือต้มกินจิ้มกับน้ำพริก	2	คนทั่วไป หมอผี	-
				- ยอดอ่อน นำมาตำน้ำพริกกินกับข้าว	1	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	16		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Caesalpinia sappan</i> L.	ฝาง หนามโค้ง (เหนือ)	ซู่	พืชสมุนไพร	- เปลือกลำต้น นำมาต้มน้ำดื่มและใช้อาบ	1	คนทั่วไป	-
				เพื่อรักษาโรคอีสุกอีใส ซึ่งจะทำให้			
				อีสุกอีใสขึ้นเร็วและยุบเร็ว			
				- เปลือกลำต้น นำมาต้มน้ำดื่มและใช้เช็ด	2	คนทั่วไป	
				ตัว เป็นยาลดไข้			
				- เปลือกลำต้น นำมาต้มแก้โรคนิว	1	ผู้นำหมู่บ้าน	
- เปลือกลำต้น นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาขับ	1	หมอยา					
เลือด ขับของเสียออกจากร่างกาย							
- เปลือกลำต้น นำมาต้มน้ำ เอาน้ำมา	1	คนทั่วไป					
หยอดใส่ตา ล้างผงเข้าตา							
- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	13						
<i>Cassia fistula</i> L.	คูน ราชพฤกษ์	ปากัวเน็ง	พืชสมุนไพร	- เนื้อในสีดำจากฝักแก่ นำมากินสดแก้	1	ผู้นำหมู่บ้าน	-
				ท้องเสีย			
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	18		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Mimosa pudica</i> L.	ไมยราบ	ชั้วชามั่ว	พิธีกรรม ความเชื่อ พืชสมุนไพร	- ใบและก้านใบ ใช้กันผี โดยนำมาใส่ กระเป๋าค่าที่เย็บเป็นสามเหลี่ยม แล้วมัด คล้องคอกันผีเข้า	3	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-
				- ก้านใบ นำมาใส่กระเป๋าค่าที่เย็บเป็น สามเหลี่ยม แล้วมัดติดตัว เวลาผู้ชายมา จีบจะทำให้หงุดหงิดไม่แข็งตัว	1	คนทั่วไป (คนแก่)	
				- ราก หรือทั้งต้น นำมาต้มน้ำให้ผู้ชายดื่ม เพื่อให้ผู้ชายหมดสมรรถภาพทางเพศ	3	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	
				- ราก นำมาต้มน้ำดื่ม รักษาโรคหนองใน หรือโรคที่ติดต่อทางเพศสัมพันธ์	1	หมอผี	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	11		
<i>Mucuna revoluta</i> Wilmot- Dear	สะบ้าลาย หมามูย	มะเต่าเต้	พืชสมุนไพร	- เมล็ดนำมาฝนทาอั้นทะเลเป็นยาแก้ได้ เลื่อน	4	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป	-
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	15		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Pachyrhizus erosus</i> (L.) Urb.	มันแกว	กอเต่าคู่	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	- รากสะสมอาหาร กินได้	3	คนทั่วไป	-
				- เมล็ด ทูบละเอียด คั้นเอาน้ำไปหยอดใส่หูเพื่อฆ่าเห็บที่เข้าหู	2	ผู้นำหมู่บ้าน หมอผี	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	14		
<i>Derris elliptica</i> (Wall.) Benth.	หางไหล โลตีน	มะละเคียะ	พืชมีพิษ พืชสมุนไพร	- ราก หรือต้น นำมาทุบ นำไปเปื้อปลา ปลาเมื่อเกิดจะตาย	2	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา	-
				- ราก นำไปต้มผสมกับรากของดงดำ (<i>Morinda angustifolia</i>) แก้โรคหนองใน	1	ผู้นำหมู่บ้าน	
				- ราก นำมาต้มน้ำอาบ แก้ผดผื่นคัน	1	หมอยา	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	15		
<i>Phaseolus vulgaris</i> L.	ถั่วแขก	เต่าเคียะ เต่าล่า เต่าใจ	พืชอาหาร	- ผัก นำมาต้มจิ้มน้ำพริก	6	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา	-
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	13	คนทั่วไป หมอผี	

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz	ประดู่ป่า	ตงไม้ดู	ที่อยู่อาศัย และเครื่องใช้ พืชสมุนไพร	- ลำต้นเอาไปใช้สร้างบ้าน	1	ผู้นำหมู่บ้าน	-
				- เปลือกต้น ใช้เป็นน้ำยาทาบ้าน	1	ผู้นำหมู่บ้าน*	
				- เปลือกต้น นำมาต้มน้ำ นำน้ำมาแช่เท้า แก้ปวดเท้า	1	ผู้นำหมู่บ้าน*	
				- ไม้รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	18		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Senna alata</i> (L.) Roxb.	ชุมเห็ดเทศ	ฉีหลาเย่	พืชสมุนไพร	<ul style="list-style-type: none"> - ใบ นำมาต้มน้ำ ใช้ทาหรืออาบ แก้ผดผื่นคัน อากาโรคันต่าง ๆ เช่น ถูกตัวมุง - ใบ ทูบละเอียด ห่อด้วยผ้า ทาแก้ผื่นคัน - ใบ นำมาทุบขยี้ แล้วคั้นน้ำนำมาทาผิวหนังบริเวณที่เป็นขี้กลาก - ใบ ใช้แก้ปวดท้อง ที่มีลักษณะแข็งเป็นแผ่น (ปวดม้าม) โดยนำมาทุบละเอียด ผนด้วยเหล้าขาว พอกบริเวณท้อง - ราก นำมาต้มน้ำดื่มแก้เจ็บหน้าอกเวลาไอ หรือใช้รักษาโรคปอดและวัณโรค - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์ 	6 2 2 1 2 6	หมอยา คนทั่วไป หมอผี คนทั่วไป คนทั่วไป หมอยา	-
<i>Tamarindus indica</i> L.	มะขาม	ตงกัวมี ⁺	พืชอาหาร	<ul style="list-style-type: none"> - ฝักแก่ นำมาใส่แกง เป็นเครื่องปรุงรสให้ มีรสเปรี้ยว - ฝักอ่อน กินสด เป็นผลไม้ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์ 	2 1 16	คนทั่วไป คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Uraria crinita</i> (L.) DC.	หางหมาจอก	ข้าวตืออย่า	พืชสมุนไพร	- ราก นำมาต้มน้ำดื่มเป็นยารักษาโรคกระเพาะ หรือโรคลำไส้	1	ผู้นำหมู่บ้าน	-
				- ใบ นำมาต้มน้ำ เอาผ้าชุบ แล้วเช็ดตามร่างกายแก้โรคผิวหนัง เช่น แก้ก้น	2	หมอยา	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	16	คนทั่วไป	
<i>Vigna unguiculata</i> subsp. <i>unguiculata</i> (L.) Walp.	ถั่วฝักยาว	เต่าเต้	พืชอาหาร	- ฝัก นำมาเป็นผักจิ้มสด หรือนำมาผัด	ทุกคน	คนทั่วไป	-
Fagaceae <i>Castanopsis armata</i> (Roxb.) Spach.	ก่อหรั่ง	ตงเย่งเลา จีเย่งเลา	พืชอาหารที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้	- เมล็ด นำมาคั่วหรือกินสด มีรสมัน	3	คนทั่วไป	-
				- ลำต้น นำมาใช้สร้างบ้าน	1	ผู้นำหมู่บ้าน	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	15		
Hemerocallidaceae <i>Dianella ensifolia</i> (L.) DC.	หญ้าหนุ่ตัน	อ้วนึงยัวกู	พืชสมุนไพร	- ราก นำมาต้มน้ำดื่ม ในเวลาที่ต้องการเลิกฝิ่น	2	ผู้นำหมู่บ้าน	-
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	17	หมอยา	

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Hypoxidaceae <i>Molineria capitulata</i> (Lour.) Herb.	ตองกาย	ไค้วซ้า	พืชสมุนไพร ใช้ประโยชน์ อื่น ๆ	- รากและใบ นำมาทูปพอกบริเวณที่งูกัด เพื่อแก้พิษงู - ลำต้น นำมาต้มน้ำกิน แก้โรคนิว - ใบ ใช้เป็นเชือกมัดห่อขนมแทนดอกไม้ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 3 14	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา หมอยา หมอผี	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Iridaceae <i>Belamcanda chinensis</i> (L.) DC.	ว่านหางช้าง ว่านมีดยับ	อั้งนึ่งยั่ว	พืชสมุนไพร	<ul style="list-style-type: none"> - ราก นำมาทุบให้ละเอียด ใส่ในลำไม้ไผ่ เป่าสวทวาร เป็นยาระบาย - ใบ นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ท้องเสีย - ใบ นำมาต้มน้ำดื่ม แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ - ใบ นำมาสับละเอียด ผสมไข่นกกระทา เป็นยาแก้ปวดท้อง ท้องอืด - ใบ ใช้ 3 ใบ วัดให้ยาว 2 ซ่อนิ้วของคนี่ป่วย เอน้ำร้อนลวก นำน้ำมาดื่ม แก้ท้องอืด - ใบ วัดให้ยาว 3 ซ่อนิ้ว แช่น้ำอุ่น นำมาต้ม เป็นยาแก้ปวดท้อง ท้องอืด - ไม้รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์ 	1 1 1 1 2 1 12	ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำหมู่บ้าน หมอผี คนทั่วไป หมอยา คนทั่วไป คนทั่วไป	✓

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Eleutherine palmifolia</i> (L.) Merr.	ว่านหอมแดง	ไถ้ซ้าเสี่ยะ	พืชสมุนไพร	- หัว นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้โรคนิว และช่วยขับปัสสาวะ เวลาปวดท้องถ่ายปัสสาวะไม่ได้	5	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป	-
				- หัว นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ	3	ผู้นำหมู่บ้าน* หมอยา คนทั่วไป	
				- หัว ห้ามนำมาต้มให้หญิงมีครรภ์ดื่ม เพราะอาจทำให้แท้งได้	2	หมอยา คนทั่วไป	
			พืชอาหาร	- หัว นำมากินสด เป็นยาแก้ปวดท้อง ท้องอืด ท้องเฟ้อ	1	ผู้นำหมู่บ้าน*	
				- หัว นำมาทุบ ใส่ลงไปต้มในน้ำ ใส่ไข่ลงไป ต้มพร้อมกัน เพื่อย้อมสีไข่ให้เป็นสีแดง	4	คนทั่วไป	
				- ไม้รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	6		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Irvingiaceae <i>Irvingia malayana</i> Oliv. ex A.W.Benn.	กระบก	ดงจิมะลือ	พืชอาหาร พิธีกรรม ความเชื่อ	- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้ สีเหลือง มีรสเปรี้ยวอมหวาน - เมล็ด นำมาคั่วกินได้ - ต้นไม้ประจำหมู่บ้าน ชาวม้งมีความเชื่อว่าเป็นต้นไม้ที่ช่วยปกป้องคุ้มครองจากสิ่งที่ไม่ดี ทำให้หมู่บ้านมีแต่ความสงบสุข - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 1 2 17	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป คนทั่วไป* ผู้นำหมู่บ้าน* คนทั่วไป	✓

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Lamiaceae <i>Clerodendrum colebrookianum</i> Walp.	บั้งขาว	ซั่วจื้อ	พืชอาหาร พืชสมุนไพร ใช้ประโยชน์ อื่นๆ	- ยอดอ่อน นำมาปิ้งไฟกินกับข้าว - ยอด นำมาอังไฟให้ร้อน แล้วนำมา ประคบที่หัว แก้ปวดหัว - ใบ นำมาอังไฟร้อน แล้วนำมาประคบ บริเวณผิวหนังที่เป็นผื่นคัน เพื่อแก้คัน - ใบ นำมาอังไฟ ใช้ประคบแผลน้ำกัดเท้า - ใบ นำมาห่อทำขนมถั่วเน่า - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 1 1 2 13	คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-
<i>Clerodendrum infortunatum</i> L.	นางแย้มป่า	ซั่วจื้อเดือ	พืชสมุนไพร	- ราก ใช้ต้มน้ำดื่ม รักษาโรคเบาหวาน ปกติ - ราก ใช้เป็นยารักษาโรคเบาหวาน แต่ไม่ ทราบวิธีใช้ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 17	คนทั่วไป คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Clerodendrum kaempferi</i> (Jacq.) Sieb. ex Steud.	ปึงแดง ปึงตาไก	ซั่วจื่อเลี้ยะ	พืชสมุนไพร	- ราก นำมาต้มน้ำดื่มเพื่อเป็นยาแก้โรคประจำเดือนมาไม่ปกติ	1	ผู้นำหมู่บ้าน	-
				- ราก นำมาต้มน้ำ เอาเท้าแช่ แก้อาการปวดเท้า จากน้ำกัดเท้า	1	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	17		
<i>Holmskioldia sanguinea</i> Retz.	เรดาร์	ซั่วเดาเจ้ ซั่วจื่อเลี้ยะ	พืชสมุนไพร	- ราก นำมาต้มน้ำกิน ใช้เป็นยาขับประจำเดือน แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ	1	หมอยา	-
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	18		
<i>Leonurus japonicus</i> Houtt.	กัญชาเทศ	มาากี้ะดู	พืชสมุนไพร	- ยอดอ่อน นำมาเคี้ยวกินสด ๆ เป็นยาแก้ปวดท้อง	1	หมอยา	✓
				- ใบ นำมาสับละเอียดผสมใส่ไข่หนึ่งกินแก้โรคกระเพาะ	1	คนทั่วไป	
				- ใบ นำมาทุบละเอียด แล้วใช้มัดข้อมือเป็นยาแก้ไข้ โดยจะผสมกับเหล้าที่ดองตัวฟังกอน	1	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	16		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Mentha cordifolia</i> Opiz ex Fresen.	สะระแหน่	-	พืชอาหาร	- ใบ นำมาใส่ผัด เช่น ผัดมะเขือ เพื่อเพิ่มกลิ่นหอม - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 17	คนทั่วไป	-
<i>Ocimum americanum</i> L.	แมงลัก	ย้าวจีเพ่ง	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	- ใบ นำมาใส่ต้มเนื้อกินกับข้าว - นำเมล็ด 1-2 เมล็ดมาใส่ตา เมล็ดจะพองสามารถดูดเศษผงที่เข้าตาได้ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 2 16	คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-
<i>Ocimum tenuiflorum</i> L.	กระเพรา	ย้าวจีเต้	พืชอาหาร	- ใบและยอดอ่อน นำมาใส่ต้มหรือผัดเนื้อสัตว์ป่า เพื่อดับกลิ่นสาบ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	3 16	คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Teucrium viscidum</i> Blume var. <i>viscidum</i>	-	บูชีเย่	พืชสมุนไพร	- ใบและยอด นำไปต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไข้ - ใบ นำมาทุบ ใช้มัดข้อมือเด็ก แก้ไข้ - ทั้งต้น ใช้ผสมรวมกับสุนจิ (<i>Artemisia indica</i>) โดยนำไปชุบน้ำมันหมู แล้วนำมาลนไฟให้ร้อน ใช้ถูบริเวณที่มีอาการคันเป็นผื่น - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	3 1 1 14	หมอยา คนทั่วไป หมอยา หมอยา	✓
Lauraceae <i>Cinnamomum iners</i> Reinw. ex Blume	เขียด อบเชยต้น	ตงซำร่าพี	ที่อยู่อาศัย และเครื่องใช้	- เปลือกต้น นำมาทำธูป โดยเอาเปลือกมาใส่ครกตำให้ละเอียด แล้วเทใส่กระดิ่ง นำน้ำมาใส่กระป๋อง ผ่าไม้ไผ่เป็นอันเล็กจุ่มน้ำ แล้วนำมาคดลูกเปลือกไม้ที่ตำเอาไว้ประมาณ 4-5 ครั้ง จะได้เป็นธูป - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	4 15	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป	✓

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Leeaceae <i>Leea indica</i> (Burm.f.) Merr.	กระดังงา	ป้อรานไซ ป้อรานไซ	พืชสมุนไพร	- ราก นำมาต้มน้ำดื่มเป็นยาบำรุงเลือด บำรุงให้หญิงที่มีบุตรยาก - ราก นำมาต้มน้ำใส่ไก่กิน เป็นยาแก้ปวด ม้าม (ปวดท้องแข็ง ๆ เป็นแผ่น) - ราก นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไอ - ใบอ่อน นำมาทุบละเอียด พอกใส่แผลอักเสบ เพื่อรักษาอาการแผลอักเสบหรือแผลที่เป็นฝี - ใบอ่อน นำมาทุบละเอียด พอกใส่แผลสด เพื่อเป็นยาสมานแผล เช่น แผลมีดบาด - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 1 2 2 13	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน* หมอยา หมอยา คนทั่วไป	-
Loganiaceae <i>Strychnos axillaris</i> Colebr.	ขวากไก่	ปอเต้ามี ซั่วปัวยี้	พืชสมุนไพร พืชอาหาร	- ราก ผสมกับรากของมะละ (Derris elliptica) นำต้มน้ำดื่มรักษาโรคโกโนเรีย - หน่ออ่อน มีสีแดง เก็บมากินเล่น - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 17	คนทั่วไป หมอยา	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Loranthaceae <i>Scurrula parasitica</i> L.	กาฝาก	ตงเงี้ยว ซัวมือเล่า	พืชสมุนไพร	- ลำต้นและใบ นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ปวดท้อง ลักษณะที่ถ่ายเป็นเลือด - ลำต้น นำมาต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อย ปวดหลัง - ลำต้น นำมาต้มน้ำดื่ม ใช้รักษาวัณโรค - ใบ นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ปวดเมื่อย - ใบ นำมาทูประคบบริเวณกระดูกเคลื่อน - ทั้งต้น ต้มน้ำ นำน้ำมาทาร่างกายบริเวณที่มีอาการบวม - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 1 1 1 15	หมอยา คนทั่วไป คนทั่วไป* หมอผี หมอผี* หมอยา	-
Lycopodiaceae <i>Lycopodiella cernua</i> (L.) Pic. Serm.	สามร้อยยอด	ซัวห้าหยง	พืชสมุนไพร	- ทั้งต้น ต้มน้ำ นำน้ำมาทาแก้ขาบวม - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 18	ผู้นำหมู่บ้าน	-
Lythraceae <i>Lagerstroemia macrocarpa</i> Wall. ex Kurz	อินทนิลบก	เซะปะละ	พืชสมุนไพร	- ราก สดหรือแห้ง ต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ บำรุงให้มีลูกง่าย - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 18	ผู้นำหมู่บ้าน	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Malvaceae <i>Hibiscus hybrid</i>	ชบาม่วง	ซัวเมาะเตรำ ซัวเบรำเย้	พืชสมุนไพร	- ใบ ทูบละเอียด มัดหรือประคบใส่แผลสด เช่น แผลถูกมีดบาด - ยอด นำมาต้มน้ำใส่ไก่กินเป็นยาบำรุงร่างกาย - กิ่งและใบ ต้มน้ำดื่ม เป็นยารักษาโรคไต - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 1 1 15	คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป	-
<i>Hibiscus sabdariffa L.</i>	กระเจี๊ยบแดง	เจ้เลื่อยะ	พืชสมุนไพร พืชอาหาร	- ผล ต้มน้ำจะได้น้ำสีแดง ใช้ดื่มขับปัสสาวะ - ผล ต้มน้ำ เติมน้ำตาล เป็นเครื่องดื่ม - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 17	คนทั่วไป คนทั่วไป	-
<i>Sida alnifolia L.</i>	หญ้าขัดใบ เว้า	ชะเบรา	พืชสมุนไพร ที่อยู่อาศัย และเครื่องใช้	- ราก ผสมกับรากของปอเล้ง (<i>Triumfetta bartramia</i>) นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไอ - ลำต้นแก่ ตัดมาตากแดด แล้วมัดรวมกัน เป็นไม้กวาด ใช้กวาดบ้าน - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 2 16	หมอยา ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Urena lobata</i> L.	ซีโครก	ชะ	ที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้	- ลำต้นแก่ ตัดมาตากแดด แล้วมัดรวมกัน เป็นไม้กวาด ใช้กวาดบ้าน - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 17	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-
Marantaceae <i>Phrynium pubinerve</i> Blume	ตองสาด สาดตองแดง	บั้งเจ้ไลยะ	ใช้ประโยชน์อื่น ๆ	- ใบ นำมารองยุงข้าว - ใบ ใช้ทางด้านล่างของใบ นำมาห่อข้าวและอาหาร - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 18	ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำหมู่บ้าน*	-
<i>Stachyphrynium placentarium</i> (Lour.) Clausager & Borchs.	ตองสาด สาดตองขาว	บั้งเจ้จัวะ	ใช้ประโยชน์อื่น ๆ	- ใบ นำมารองยุงข้าว - ใบ ใช้ทางด้านบนของใบ นำมาห่อข้าวและอาหาร - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 18	ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำหมู่บ้าน*	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Marattiaceae <i>Angiopteris evecta</i> (G.Forst.) Hoffm.	ว่านกีบแสด ว่านกีบม้า	ซัวะหม่ววี่	พืชสมุนไพร	<ul style="list-style-type: none"> - เหง้า ฝาดเป็นช็อก ห่อด้วยใบตองนำไปลนไฟพออุ่น นำมาประคบฝี ทำให้หัวฝีแห้งและยุบหายเร็ว - เหง้า ห่อใบตองปิ้งไฟ นำมาประคบท้องสำหรับเด็กที่ท้องใหญ่ ๆ - เหง้า ซอยหั่นให้ละเอียด นำมากินเป็นยาแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ - ไม่รู้จักรับการนำมาใช้ประโยชน์ 	2 1 1 15	ผู้นำหมู่บ้านหมอยา คนทั่วไป คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Melastomataceae <i>Melastoma malabathricum</i> L.	โคลงเคลง ข้าหลวง	จี่ใหญ่เต้าะ ป่าใหญ่ต้อ	พืชสมุนไพร พืชอาหาร ใช้ประโยชน์ อื่น ๆ	- ราก นำมาผสมกับรากของรางจืด ต้มน้ำ ดื่มเป็นยาบำรุง เพื่อให้มีลูกง่าย - ราก นำมาต้มน้ำให้ผู้หญิงที่หลังคลอดดื่กลูก ดื่ม เพื่อขับของเสีย - ราก นำมาต้มน้ำดื่ม รักษาโรคนี้ - ผลสุก กินสด เป็นผลไม้ มีรสหวาน - ดอก นำมาทาปาก แทนลิปติก - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 2 1 2 1 13	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา หมอผี คนทั่วไป หมอยา ผู้นำหมู่บ้าน*	-
Meliaceae <i>Azadirachta indica</i> A.Juss.	สะเดา สะเดา- อินเดีย	-	พืชอาหาร	- ใบอ่อน กินกับลาบ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 18	ผู้นำหมู่บ้าน	-
<i>Sandoricum koetjape</i> (Burm.f.) Merr.	กระท้อน	-	พืชอาหาร	- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 17	คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Menispermaceae <i>Cyclea varians</i> Craib	-	จาไซโตะ	พืชสมุนไพร	- ราก กินแก้ปวดท้อง - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 18	ผู้นำหมู่บ้าน	-
<i>Diploclisia glaucescens</i> (Blume) Diels	เครือไม้ไผ่	ข้าวข้าวเจ็ย	พืชสมุนไพร	- ราก นำมาผสมกับมะละ (Derris <i>elliptica</i>) กินแก้โรคหนองใน - ใบ ต้มน้ำ นำน้ำมาทาแก้ผื่นคัน - ใบ ทูบให้ละเอียด คั้นเอาน้ำมาทาบริเวณ ที่เป็นกลากเกลื้อน - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 1 17	ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำหมู่บ้าน* คนทั่วไป	-
<i>Pericampylus glaucus</i> (Lam.) Merr.	สลิดหม่คา ย่างตับเต่า	ม้าจาไซเต่า	พืชสมุนไพร	- ราก นำมาตากให้แห้ง กินแก้ท้องเสีย - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 17	คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Tinospora crispa</i> (L.) Hook.f. & Thomson	บอระเพ็ด	ม้าก้าเก๋อ	พืชสมุนไพร	- ลำต้น นำมาต้มน้ำดื่ม ใช้รักษาโรคซิฟิลิส หรือโรคติดเชื้อ	2	ผู้นำหมู่บ้าน	
				- ลำต้น นำมาต้มน้ำให้ไก่กิน แก้ไก่เป็นโรค	1	หมอยา	
				- ลำต้น นำมาทุบแล้วผสมข้าวให้ไก่กิน ใช้ป้องกันและรักษาโรคคอหิวกไก่	1	คนทั่วไป	
				- ลำต้น นำมาผสมรวมกับ ตะไคร้ หอม กระเทียม แล้วโคจรรวมกันผสมข้าวให้ไก่กิน ใช้ป้องกันและรักษาโรคคอหิวกไก่	1	คนทั่วไป	
				- ลำต้น นำมาต้มน้ำ นำน้ำมาทาหรืออาบ รักษาแผลที่เป็นตุ่มคัน	1	หมอผี	
- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	13						
Moraceae							
<i>Artocarpus heterophyllus</i> Lam.	ขนุน	จี๋หม่ามี	พืชอาหาร	- ผลอ่อน ต้มจิ้มน้ำพริก กินกับข้าว	ทุกคน	คนทั่วไป	-
				- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้	ทุกคน	คนทั่วไป	

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Artocarpus lakoocha</i> Roxb.	มะหาด	เป็งดำ	พืชอาหาร	- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	3 16	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป	-
<i>Broussonetia papyrifera</i> (L.) L'Hér. ex Vent.	ปอสา	ตงเจ้	พืชอาหาร พืชสมุนไพร ใช้ประโยชน์ อื่น ๆ	- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้ มีรสหวาน - น้ำยางสีขาวที่ปลายยอด ใช้เป็นยาใส่ แผลอักเสบ จะทำให้แผลแห้ง - เปลือกต้น ใช้ทำเชือกมัดสัตว์เลี้ยว เช่น หมูและวัว - ยอดอ่อน นำมาสับพวยหยาบ ต้มน้ำร้อน ลวก แล้วนำไปผสมกับข้าวโพดหรือรำ อ่อนนำไปเลี้ยงหมู - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	3 1 1 1 15	คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน* ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำหมู่บ้าน*	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Morus alba</i> L.	หม่อน	ย้าวก๊ะ	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้ - ใบ ทูบละเอียด คั้นเอาน้ำมาทาผิวหนังที่เป็นกลากเกลื้อน หรือผื่นคันที่มีลักษณะเป็นตุ่มเล็ก ๆ ใส ๆ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 17	คนทั่วไป หมอยา	
Musaceae <i>Musa acuminata</i> Colla	กล้วยร้อยปลี	เจีอะจี๋เหม่ง	พืชสมุนไพร	- ราก ต้มใส่ไก่ กินเป็นยาเพิ่มพลังทางเพศของผู้ชาย - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 18	หมอยา	✓
<i>Musa</i> spp.	กล้วย	เจีอะฮ้าย้ง	พืชอาหาร ใช้ประโยชน์อื่น ๆ	- ปลีอ่อน นำมาต้มจิ้มน้ำพริก - ผลสุก กินสด เป็นผลไม้ แต่เมล็ดเยอะ - ลำต้น นำมาเลี้ยงหมูหรือวัว - ใบ นำมาห่อขนม หรือใช้รองของต่าง ๆ	2 1 ทุกคน ทุกคน	คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Myrsinaceae <i>Embelia sessiliflora</i> Kurz	มะขวย ส้มกุ่ม	ยั่วซา	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	- ยอดอ่อน นำมากินสด มีรสเปรี้ยวอมฝาด บางที่ก็จิ้มเกลือ จิ้มพริกกิน - ราก นำมาต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อย - ราก นำมาต้มน้ำกับไก่ กินเป็นยาบำรุง สำหรับคนที่ตัวซีด ตัวเหลือง ไม่แข็งแรง - ราก นำมาต้มน้ำดื่ม แก้ท้องเสีย - ราก นำมาต้มน้ำดื่ม รักษาโรคนี้ - ผลสุก มีสีแดง นำมากินสดแก้ท้องเสีย - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 1 2 1 1 12	คนทั่วไป หมอยา หมอยา หมอยา คนทั่วไป หมอยา หมอยา	
<i>Maesa ramentacea</i> (Roxb.) DC.	มะเขือเผือก ข้าวสารหลวง	ซั่วก่าเหยง	พืชสมุนไพร พิธีกรรม ความเชื่อ	- ราก นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาบำรุงร่างกาย สำหรับผู้หญิง นำมาต้มน้ำดื่มให้มีลูก ตก หรือนำมาต้มน้ำดื่มเป็นน้ำชา - กิ่ง เผาไฟ เพื่อส่งไปเป็นยารักษาอาการ ป่วยของผีบรรพบุรุษ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 18	ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำหมู่บ้าน	✓

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Myrtaceae <i>Psidium guajava</i> L.	ฝรั่ง	บั้งจืดท้อ จีจืดท้อ	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	- ผลแก่ กินสด เป็นผลไม้ - ยอดอ่อน นำมากินสด เป็นยาแก้ท้องเสีย - ใบและยอดอ่อน ต้มน้ำดื่มแก้ท้องเสีย	ทุกคน 2 1	คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป คนทั่วไป	✓
<i>Syzygium samarangense</i> (Blume) Merr. & L.M.Perry var. <i>samarangense</i>	ชมพู่ แก้มแหม่ม	-	พืชอาหาร	- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้	ทุกคน	คนทั่วไป	-
Olacaceae <i>Erythralium scandens</i> Blume	ผักฮาก	ม้าจืดเก้	พืชอาหาร	- ยอดอ่อน นำมาใส่ต้มปู ต้มปลา หรือกิน แกล้มกับลาบ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	4 15	คนทั่วไป หมอยา	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Ophioglossaceae <i>Ophioglossum petiolatum</i> Hook.	-	ข้าวมีตุ้	พืชสมุนไพร	- ทั้งต้น หั่นละเอียดผสมใส่ขี้เถ้าหนึ่ง กินเป็นยาบำรุงเพื่อให้มีลูกชาย สำหรับหญิงที่มีครรภ์อ่อน ๆ - ทั้งต้น ต้มใส่ไก่ กินตอนมีประจำเดือน เป็นยาบำรุงเพื่อให้มีลูกชาย แต่ถ้าเป็นต้นที่ไม่มีสปอร์ จะเป็นลูกสาว - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	4 2 13	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป คนทั่วไป หมอผี	✓
Orchidaceae <i>Aerides crassifolia</i> C.S.P. Parish & Burb.	เอื้องกุหลาบแดง	เจ็ดตง ข้าวหล่อชา	พืชสมุนไพร	- ราก นำมาทูป พอกรักษากระดูกหัก - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 18	หมอยา	-
<i>Aerides falcata</i> Lindl. & Paxton	เอื้องกุหลาบกระเป๋าดำ	เหล่าเกี้ยว ช่อง	พืชสมุนไพร	- ราก นำมาทูป พอกรักษากระดูกหัก - ใบ นำมาทูปละเอียด พอกแผลที่ถูกมีดบาดลึกถึงเส้นเอ็น เป็นยาต่อเส้นเอ็น - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 17	หมอยา คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Coelogyne trinervis</i> Lindl.	เอื้องเทียนใบหมาก	จีเบ้ว้า	พืชสมุนไพร	- ลำลูกกล้วย นำมาทุบ พอกแผลที่โดนมีดบาด เพื่อห้ามเลือด ทำให้แผลหายเร็ว - ลำลูกกล้วยและใบ นำมาทุบ ใช้เหล้าพ่นไล่ แล้วนำมาประคบแผลกระดูกหัก - ใบและลำลูกกล้วย นำมาทุบ แล้วนำมาประคบแผลกระดูกหัก - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	3 1 4 11	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป หมอผี หมอยา คนทั่วไป	✓
<i>Dendrobium aphyllum</i> (Roxb.) C.E.C.Fisch.	เอื้องสาย	เจือตงเด้อ	พืชสมุนไพร	- ลำต้น นำมาทุบ แล้วพั้นบริเวณที่กระดูกหัก ใช้ผ้าพันทับไว้ ประมาณ 7 วัน ใช้เป็นยาต่อกระดูก - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 17	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา	-
<i>Dendrobium chrysotoxum</i> Lindl.	เอื้องคำ	เจือตงด้า	พืชสมุนไพร	- ลำต้น นำมาทุบพอกบริเวณที่กระดูกหัก ใช้ผ้าพันทับไว้ ประมาณ 7 วัน ใช้เป็นยาต่อกระดูก - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 18	หมอยา	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Dendrobium dixanthum</i> Rchb.f.	เคื่องคำปอน	เจือตง	พืชสมุนไพร	- ลำต้น นำมาทาบพอกบริเวณที่กระดูกหัก ใช้ผ้าพันทับไว้ ประมาณ 7 วัน ใช้เป็นยาต่อกระดูก - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 17	หมอยา	-
<i>Dendrobium fimbriatum</i> Hook.	แววมยุรา	เจือห้าหยง	พืชสมุนไพร	- ใบ ต้ม ดอก รักษาแผลเป็นหนอง - ลำต้น นำมาทาบพอกบริเวณที่กระดูกหัก ใช้ผ้าพันทับไว้ ประมาณ 7 วัน ใช้เป็นยาต่อกระดูก - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 17	หมอยา หมอยา	-
<i>Dendrobium lindleyi</i> Steud.	เคื่องฝั้ง	เจือตงดำ	พืชสมุนไพร	- ลำต้น นำมาทาบพอกบริเวณที่กระดูกหัก ใช้ผ้าพันทับไว้ ประมาณ 7 วัน ใช้เป็นยาต่อกระดูก - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 17	หมอยา	-
<i>Papilionanthe teres</i> (Roxb.) Schltr.	เคื่องโมก	เจือตงตอ	พืชสมุนไพร	- ลำต้น นำมาต้มน้ำดื่ม สำหรับผู้หญิงที่เพิ่งคลอดลูก แล้วมีอาการปวดได้ (ปวดท้อง) - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 18	หมอยา	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Orobanchaceae <i>Aeginetia indica</i> L.	ดอกดิน	ข้าวจั้วลี้ดู ข้าวซาลี ป่าเย่งก้า	พืชสมุนไพร	<ul style="list-style-type: none"> - ทั้งต้น มาต้มน้ำดื่มเป็นยาบำรุงร่างกาย เพื่อให้มีลูกง่าย - ทั้งต้น นำมาต้มน้ำดื่มเป็นยาบำรุงร่างกาย สำหรับคนที่ผอม ร่างกายไม่แข็งแรง มีฤทธิ์บำรุงเลือด (เนื่องจากดอกมีสีแดงม่วง ม้งจึงมีความเชื่อว่าสามารถบำรุงเลือดได้) - ทั้งต้น นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาขับปัสสาวะ รักษาโรคนิ่ว - ทั้งต้น นำมาต้มน้ำดื่มหรือต้มใส่ไก่ กิน เป็นยาแก้ปวดเมื่อย - ทั้งต้น นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาขับประจำเดือนให้มาปกติ - ทั้งต้น นำมาต้มน้ำดื่มและเอาน้ำ ไปล้างที่อวัยวะเพศ รักษาโรคหนองใน - ทั้งต้น นำมาต้มใส่ไก่ให้ผู้ชายกิน จะทำให้ผู้ชายหมดสมรรถภาพทางเพศ 	1 1 2 1 1 1 1	ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำหมู่บ้าน* คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป หมอยา คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
				- เกสรเพศผู้สีเหลือง นำมาบดให้ละเอียด ใส่หุ รักษาหุที่เป็นน้ำหนวก - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 11	หมอยา	
Oxalidaceae <i>Averrhoa carambola</i> L.	มะเฟือง	จีบราย	พืชอาหาร	- ผล กินสด เป็นผลไม้ ส่วนใหญ่ปลูกไว้บริเวณบ้าน - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	3 16	คนทั่วไป หมอผี	-
Pandanaceae <i>Pandanus</i> sp.	เตยหนาม	บั้งชัวยี่ ปู่ลูกู	พืชสมุนไพร ประโยชน์ อื่น ๆ	- ราก ใช้เป็นยารักษาโรคนี้่ว โดยนำรากมาต้มน้ำ ดื่มครั้งละแก้ว วันละ 3 แก้ว เข้ากลางวัน เย็น - ใบ นำมาใช้ทำคบไฟ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 1 16	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป	-
Passifloraceae <i>Passiflora edulis</i> Sims	เสาวรส	จีจีเน็ง	พืชอาหาร	- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	4 15	คนทั่วไป หมอผี	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Passiflora foetida</i> L.	กระทกรก	จี้จี้เน็ง	พืชอาหาร	- ยอดอ่อน นำมาต้มกิน	4	คนทั่วไป	-
				- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้ มีรสหวาน	2	คนทั่วไป	
			พืชสมุนไพร	- ราก นำมาต้มน้ำดื่ม แก้โรคหัวใจ ใจสั่น	1	หมอยา	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	12		
Piperaceae	ข้าพลุ	มะเจอะ	พืชอาหาร	- ใบ นำมาใส่ต้มปลา ต้มหอย เพื่อให้มีกลิ่นหอม ดับกลิ่นคาว	2	คนทั่วไป	-
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	17		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Plantaginaceae <i>Plantago major</i> L.	ผักกาดน้ำ หญ้าเอ็นยัด	ซัวจั้งบัว	พืชสมุนไพร	- ใบ ผสมใส่ไข่หนึ่งกินเป็นยาบำรุงให้มีบุตร หรือใช้เป็นยารักษาโรคหรือแก้แพ้ท้อง - ใบ นำมาสับให้ละเอียดผสมใส่ไข่หนึ่งกิน เป็นยาแก้ไอ - ใบ ต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ไอ - ใบ นำมาสับให้ละเอียดผสมใส่ไข่หนึ่งให้ เด็กกิน เพื่อให้เด็กมีอุจจาระแข็ง - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 2 2 1 13	คนทั่วไป หมอยา คนทั่วไป หมอยา คนทั่วไป หมอยา	-
Poaceae <i>Bambusa nutans</i> Wall. ex Munro	ไผ่บง	ซังต้อบบัว	พืชอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้	-หน่ออ่อน นำมาต้มกิน - ลำต้น นำมาทำเส้า เช่น เส้ากระต๊อบ ขา โต๊ะและขาเตียง	ทุกคน ทุกคน	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Bambusa vulgaris</i> Schrad.	ไผ่เหล็อง	ซังดำ	ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้	- ลำต้น นำมาสานเป็นภาชนะใส่ของหรือเป็นพื้นพาด เช่น พื้นของกระต๊อบไร่ แต่ไม่นิยมเนื่องจากเนื้อไม้อ่อนใช้งานไม่ทน - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 18	ผู้นำหมู่บ้าน	-
<i>Coix lacrymal-jobi</i> L.	เด็ดย	เจ้จ้าว	พืชสมุนไพร พิธีกรรม ความเชื่อ	- ราก ต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ หากนำรากของเจ้จ้าวผสมกับรากของปอพัลลิดะ (<i>Rubus alceifolius</i>) และโกสน (<i>Codiaeum variegatum</i>) หรือรากของเจ้จ้าวผสมกับรากของปอพัลลิดะและป้ามะ (<i>Celosia argentea</i>) นำมาต้มน้ำดื่ม จะใช้เป็นยาทำแท้ง - ราก นำมาต้มน้ำดื่ม เพื่อขับปัสสาวะและรักษาโรคนี้ - ราก นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาดำยพยาธิ - ผล ห้ามนำมาทำเป็นสร้อยคล้องคอ เพราะจะทำให้ไฟไหม้บ้าน - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 1 15	คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Cymbopogon citratus</i> (DC.) Stapf	ตะไคร้	เต้าไก่	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	- ลำต้น หั่นใส่ต้มหรือยา - ลำต้น เอาไปหั่นผสมกับบอระเพ็ด คลุกกับข้าวให้ไก่กิน ป้องกันและรักษาโรคอหิวาไก่	ทุกคน 1	คนทั่วไป คนทั่วไป	-
<i>Dendrocalamus brandisii</i> (Munro) Kurz	บงใหญ่	ซังตัวจื่อ	พืชอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้	- หน่ออ่อน นำมาต้มกิน - ลำต้น นำมาสานทำภาชนะใส่ของ หรือนำมาเป็นพื้นฟาก เช่น พื้นของกระท้อบ	ทุกคน ทุกคน	คนทั่วไป คนทั่วไป	-
<i>Dendrocalamus membranaceus</i> Munro	ไผ่ชางนวล	ซังดำ	พืชอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้	- หน่ออ่อน นำมาต้มกิน - ลำต้น นำมาทำเส้า เช่น เส้ากระท้อบ ขาโต๊ะและขาเตียง	ทุกคน ทุกคน	คนทั่วไป คนทั่วไป	-
<i>Eleusine coracana</i> (L.) Gaertn.	ข้าวป่าสาม ง่าม	เปีย	พืชอาหาร พิธีกรรม ความเชื่อ	- เมล็ด นำมาผสมกับข้าวเจ้า หรือข้าวเหนียว โม่ให้ได้แป้ง นำมาทำขนมหยั่วเปีย (ขนมม้ง) - เมล็ด นำมาไม่ให้ละเอียด ทอดให้แห้ง หมอผีจะเอาไปสาดใส่ไฟ ใช้ในพิธีสะเดาะเคราะห์ หรือไล่ผีออก - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	7 1 12	คนทั่วไป หมอผี หมอผี*	✓

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Gigantochloa albociliata</i> (Munro) Kurz	ไผ่ไร่	ซังม่อไล	พืชอาหาร ที่อยู่อาศัย และเครื่องใช้	-หน่ออ่อน นำมาต้มกิน - ลำต้น ฝ่าเป็นซีก นำมาทำรั้วบ้าน	ทุกคน ทุกคน	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-
<i>Imperata cylindrica</i> (L.) Raeusch.	หญ้าคา	เกร็ง	ที่อยู่อาศัย และเครื่องใช้ พิธีกรรม ความเชื่อ	- ใบ นำมาเรียงเป็นตับใช้มุงหลังคา - ใบ นำมาถักเป็นเปีย ใช้ผูกกับต้นปอยยา ลือไก่ (<i>Aralia dasyphylla</i>) แล้วเดินลอด เพื่อสะเดาะเคราะห์ในวันขึ้นปีใหม่ม้ง	ทุกคน 1	คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน	-
<i>Oryza meyeriana</i> subsp. <i>granulata</i> (Nees & Arnott ex Watt) Tateoka	ข้าวนก	เบะตะ/ชงดู เบะกู	พืชสมุนไพร	- ราก เป็นยาล้างไต และรักษาโรคนี้่ว เมื่อ ปัสสาวะมีสีเหลือง นำมาต้มน้ำดื่ม โดย ดื่มแทนน้ำหรือดื่มเป็นน้ำชาจะช่วยขับ ปัสสาวะทำให้ปัสสาวะไม่เหลือง - ราก นำมาต้มน้ำดื่มรักษาโรคหนองใน - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	3 1 15	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป หมอยา	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Oryza sativa</i> L.	ข้าวเจ้า	เบ้ง	พืชอาหาร	- เมล็ด นำมาหุงหรือนึ่ง กินเป็นอาหารหลัก	ทุกคน	ทุกคน	✓
	ข้าวก่ำแดง ข้าวเหนียวดำ	เบ้งฉ่าเสี่ยะ	พืชอาหาร	- เมล็ด นำมาหุงหรือนึ่งกิน - เมล็ด นำมาทำขนม เช่น ข้าวเม่าหรือข้าวเหล้า (ข้าวหมาก)	ทุกคน 4	ทุกคน คนทั่วไป	
<i>Pseudosasa cf. japonica</i> (Sieb. & Zucc. ex Steud.) Makino ex Nakai	ไผ่แคน	ซังเกร็ง	ที่อยู่อาศัย และเครื่องใช้	- ลำต้น นำมาทำแคนของม้ง	1	ผู้นำหมู่บ้าน	-
				- ไม้รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	18		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Saccharum officinarum</i> L.	อ้อย	กะจี้	พืชอาหาร	- ลำต้น นำมากิน - ลำต้น นำมาทำให้ละเอียด คั้นเอาน้ำ แล้วนำไปเคี่ยวเป็นน้ำอ้อยใช้กินกับขนมม้ง ในช่วงปีใหม่	ทุกคน ทุกคน	ทุกคน ทุกคน	-
	อ้อยแดง		พืชสมุนไพร	- ลำต้น ถ้ามีอาการท้องเสีย ถายเป็นเลือด ให้นำลำต้นของอ้อยแดง มากินจะช่วยขับเชื้อโรคได้ - ลำต้นของอ้อยแดง ฝายเป็นชีกใช้ดามกระดูกที่หัก	1 1	หมอผี ผู้นำหมู่บ้าน	
<i>Schizostachyum pergracile</i> (Munro) R.B. Majumdar	ไผ่ข้าวหลาม	ซังหมอดร้า	พืชอาหาร ที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้	- หน่ออ่อน นำมาต้มกิน - ลำต้น ฝายเป็นชีก นำมาทำรั้วบ้าน	ทุกคน ทุกคน	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Schizostachyum virgatum</i> (Munro) H.B.Naithani & Bennet	ไผ่เหี้ยะ	ซังซังเจีย ปู่จือซัง	พืชอาหาร ที่อยู่อาศัย และเครื่องใช้	- หน่ออ่อน นำมาต้มกิน - ลำต้น นำมาผ่าซีก ชัดเป็นฝาบ้าน - ลำต้น ตัดเอากะบอกใช้เป็นภาชนะใส่ของ เช่น ปู ปลา เนื่องจากผนังบาง ปากกะบอกจึงกว้าง	ทุกคน ทุกคน 2	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไปผู้นำ หมู่บ้าน คนทั่วไป	-
<i>Sorghum bicolor</i> (L.) Moench	ข้าวฟ่าง ข้าวป่าทาง ข้าง สมุทรโคดม	กั่วจั่ว ก้วนจั่วป่า	พืชอาหาร	- ลำต้น กินสด มีรสหวานเหมือนอ้อย - เมล็ด นำไปต้ม ทำเป็นข้าวต้ม - เมล็ด นำมาคั่วให้แตกเหมือนป๊อปคอร์น กินเล่นเป็นขนมขบเคี้ยว - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	4 2 3 10	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Thysanolaena latifolia</i> (Roxb. ex Hornem.) Honda	ตองกกิ่ง	เต้าเค้าต้ว	พืชเศรษฐกิจ	- ช่อดอก ชาวม้งได้ตัดไปขาย ให้กับคนทำไม้กวาด	2	คนทั่วไป	-
			ที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้	- ช่อดอก นำมาทำไม้กวาด	1	คนทั่วไป	
			ใช้ประโยชน์อื่น ๆ	- ใบอ่อน นำมาเป็นอาหารสัตว์ เช่น วัว	3	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	13		
<i>Thyrsostachys siamensis</i> Gamble	ไผ่รวก	ซังเย่	พืชอาหาร	- หน่ออ่อน นำมาต้มกิน	ทุกคน	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-
			ที่อยู่อาศัยเครื่องใช้	- ลำต้น ใช้ทำราวแขวนสิ่งของ หรือตากผ้า	ทุกคน	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	
<i>Zea mays</i> L.	ข้าวโพด	เป้าะกือ	พืชอาหาร	- ฝัก นำมาต้มกิน หรือใช้เลี้ยงหมู	ทุกบ้าน	คนทั่วไป	-
			พืชเศรษฐกิจ	- ฝัก ขายเป็นอาหารสัตว์	ทุกบ้าน	คนทั่วไป	

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Portulacaceae <i>Talinum triangulare</i> (Jacq.) Willd.	โสมคน, โสมไทย	ข้าวจ๋องจี้วะ ข้าวตั่วอ เกี้ยวลูเซ็ง	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	- ใบและยอด ต้มจิ้มกับน้ำพริก - ใบและยอด ต้มใส่ไก่ เป็นยาบำรุงร่างกาย - ใบและยอด ต้มใส่ไก่ เป็นยาแก้ปวดเมื่อย - ยอดอ่อน ใช้ 3 ยอด นำมายัดใส่ท้องไก่ ต้มกินเป็นยาบำรุงให้มีแรง - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	3 2 1 1 12	คนทั่วไป คนทั่วไป หมอยา คนทั่วไป	-
Polygonaceae <i>Persicaria chinensis</i> (L.) H.Gross	พญาแดง	เกี้ยวหย่าเลี้ยะ	พืชอาหาร พืชสมุนไพร ใช้ประโยชน์ อื่น ๆ	- หน่ออ่อน นำมาจิ้มเกลือกิน - ราก นำมาต้มน้ำ ขับประจำเดือน - ใบ นำมาทุบละเอียด หมกไฟ แล้วนำมาห่อผี (ผีที่เริ่มอักเสบ แต่ยังไม่เป็นหนอง) - ลำต้นและใบ นำมาต้มน้ำให้เดือด ใช้ทำความสะอาดเครื่องเงิน เช่น สร้อยคอ สร้อยข้อมือ จะทำให้เงินขาว - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 1 1 15	คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน	✓

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Polygonum odoratum</i> Lour.	ผักไผ่	หลัวเลอ	พืชสมุนไพร	- ใบและยอดอ่อน นำมาต้มใส่ไก่ กินเป็นยาบำรุงร่างกาย	1	ผู้นำหมู่บ้าน	-
			พืชอาหาร	- ใบและยอดอ่อน นำมากินเป็นผักสด	2	คนทั่วไป	
				- ใบและยอดอ่อน นำมากินเป็นผักสด แก่ลุ่มกับลาบ	16		
cf. <i>Reynoutria japonica</i> Houttuyn	-	เกี้ยวจ้าย	พืชสมุนไพร	- ใบ นำมาต้มน้ำดื่มหรือกินสด มีรสขม เป็นยาแก้ท้องเสียหรือยาแก้ไอ	1	คนทั่วไป	-
				- ใบ นำมาลวกเอาน้ำมาต้มน้ำดื่มหรือกินสด เป็นยาแก้ปวดท้อง อาเจียน	1	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	17		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Polypodiaceae <i>Platycterium holttumii</i> Joncheere & Hennipman	ชายผ้าสีดา	พ้อตีดำ ปอจ๊ะเตียะ เหนียะเก้า จ๊ะวะ	พืชสมุนไพร	- ใบอ่อน นำมาสับให้ละเอียด ผสมใส่ขี้เถ้า กิน รักษาอาการปวดม้าม - ใบ นำมาหุบ ๆ แล้วนำมาวางที่ผ้าขาว พันด้วยเหล้าขาว นำมาพันที่ท้องเด็ก รักษาอาการปวดม้าม โดยทำประมาณ 3 ครั้ง ซึ่งมีความเชื่อว่า ห้ามผู้หญิงที่กำลัง ตั้งครรภ์หรือสามีมาเก็บ เพราะจะทำให้ ต้นยาตายได้ - ใบ นำมาหุบ พอกบริเวณท้อง รักษา อาการปวดม้าม (ปวดท้องแข็งเป็นแผ่น) - ใบ นำมาหุบ ๆ พอกรักษากระดูกหัก - ไม้รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 1 2 1 14	คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน*	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Primulaceae <i>Lysimachia christinae</i> Hance	มะลิดิน	มะตุ๋ ขั้วม้อเสี้ย ขั้วม้อเล่า ขั้วม้อเต่า	พืชสมุนไพร	- ใบ นำมาต้มใส่ไก่กิน เป็นยาแก้ปวดเมื่อย - ใบ นำมาต้มน้ำดื่ม สำหรับเด็กที่เกิด มาแล้วในท้องมีน้ำเหนียว ๆ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 1 16	คนทั่วไป คนทั่วไป	✓
Rosaceae <i>Prunus persica</i> (L.) Batsch	ท้อ	จืดัว	พิธีกรรม ความเชื่อ พืชสมุนไพร พืชอาหาร	- กิ่ง นำมาปักที่หน้าบ้าน เป็นต้นไม้กันผี - ใบหรือยอด นำมาทูปให้ละเอียด นำมา มัดประคบที่ฝ่ามือ ฝ่าเท้า แก้ไข้มาลาเลีย เชื่อว่าสามารถฆ่าเชื้อได้ - ผล กินสด เป็นผลไม้ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	6 1 2 11	คนทั่วไป หมอผี หมอผี* คนทั่วไป	✓

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Rubus alceifolius</i> Poir.	ไผ่ปู้ใหญ่	ปอพั่วเลียะ ป่าปอเลียะ จีปอด้า ปอดตีเต้า	พืชสมุนไพร พืชอาหาร	- ราก ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้อาการปวดเมื่อย แก้พิษไข้ แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ	3	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา	-
				- ราก ผสมกับรากของโกสน (<i>Codiaeum variegatum</i>) และรากของเจ้าจ้าว (<i>Coix lacrymal-jobi</i>) หรือรากของป่ามะ (<i>Celosia argentea</i>) นำไปต้มน้ำดื่มเป็น ยาทำแท้ง	1	คนทั่วไป	
				- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้	3	ผู้นำหมู่บ้าน* หมอยา คนทั่วไป	
- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	13						
<i>Rubus leucanthus</i> Hance	หมักทุ้ม	ปอพั่วะ	พืชอาหาร	- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้	2	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา	-
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	17		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Rubiaceae <i>Gardenia sootepensis</i> Hutch.	คำมอกหลวง	ตงกัวเจียะ จี้เปี้ยะ ตงจี้เปาะซา	พืชสมุนไพร พืชอาหาร	- ผลสุก กินสด เป็นยาระบาย - ผลดิบ กินสด เป็นผลไม้ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 17	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-
<i>Hedyotis capitellata</i> Wall. ex G. Don	ดอกไถ่ย่าน ชุ่มหิน	ซัวมือเสียด ใหญ่ต่อเสียด	พืชสมุนไพร	- ใบและยอด ทูบพอกบริเวณที่เจ็บตรงชาย ซี่โครง (เมาะเสียด คืออาการเจ็บท้องตรง ชายซี่โครง) - ราก นำมาต้มน้ำดื่ม สำหรับผู้หญิงที่เพิ่ง คลอดลูก แล้วปวดท้อง - ใบ นำมาทูป หมกไฟให้อุ่น แล้วนำมา ประคบแผลที่ถูกมีดบาด หรือหมากัด - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 1 1 16	หมอยา หมอผี หมอผี*	 ✓

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Hedyotis coronaria</i> (Kurz) Craib	วังอด	ซัวเจงเล่ง ซัวโกเต	พืชสมุนไพร	<ul style="list-style-type: none"> - ทั้งต้น เป็นยารักษาเส้นเอ็นและกระดูก โดยนำมาทุบละเอียด พอกบริเวณที่เอ็นพลิกหรือกระดูกเคลื่อน เอาใบตองมาพันกันน้ำยาสมุนไพรที่ออกมา แล้วจึงนำผ้ามาพัน พันไว้อย่างน้อยครึ่งวัน - ใบ นำมาทุบละเอียด พอกใส่แผลสด เป็นยาสมานแผล - ราก นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยารักษาโรคหนองใน - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์ 	3 1 1 14	หมอยา คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Morinda angustifolia</i> Roxb.	ยอดดิน	ตงดำ ซัวม้อเล้า ซัวต้อกู่ ซัวจี้วะ	พืชสมุนไพร	- ราก ต้มน้ำดื่มเป็นยาบำรุงร่างกาย จะทำให้อ้วนสมบูรณ์ - ราก ต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ปวดท้อง - ราก นำมาต้มน้ำให้เด็กอาบ สำหรับเด็กที่ไม่ค่อยโต ตัวซีด ตัวเหลือง - ราก ต้มน้ำดื่ม เป็นยาขับสารพิษของยากำจัดวัชพืช - ราก ต้มน้ำดื่ม แก้โรคนิว - ราก นำมาผสมกับสมุนไพรอีกหลายชนิด ต้มน้ำดื่ม เพื่อรักษาอาการที่มีก้อนหินในตับ - ราก ต้มน้ำดื่ม เป็นยาฆ่าตัวถักแถ้ หากตัวถักแถ้เข้าไปในคอ - ใบ ทูบละเอียด นำมาพอกบริเวณที่ถูกตัวบึ้ง แก้อาการคัน	2 1 1 1 1 1 1 2	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา หมอยา คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
				- ใบ นำมาต้มน้ำ แล้วเอาเท้ามาแช่ในน้ำที่กำลังอุ่น รักษาอาการน้ำกัดเท้า - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 8	หมอผี	
<i>Mussaenda glabra</i> Vahl	ใบต่างดอก	มะปะเด้อ	พืชสมุนไพร	- ราก ต้มน้ำดื่ม สำหรับผู้มีบุตรยาก แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ - ราก ต้มน้ำดื่ม เพื่อขับปัสสาวะ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 17	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Mussaenda sessilifolia</i> Hutch.	แก้มขาว ใบต่างดอก	ป่าด้า บ้านู้ไบ่	พืชสมุนไพร	- ราก ต้มน้ำดื่ม สำหรับผู้มีบุตรยาก	1	ผู้นำหมู่บ้าน	-
				- รากหรือลำต้น นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยา รักษาโรคนี้	3	หมอยา คนทั่วไป	
				- รากหรือลำต้น ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ อาการปวดตับ (ปวดท้องแข็งเป็นแผ่น) ถ้าใช้ใบหรือยอด จะต้องไปเก็บก่อน พระอาทิตย์ขึ้น แล้วนำมาตากแดดให้ แห้งจึงนำมาต้มน้ำกิน เพราะถ้าไปเก็บ ตอนสาย มิ่งเชื่อว่าตัวยาคจะไปไรหมด (ไม่มีฤทธิ์ยา)	1	หมอยา คนทั่วไป	
				- ราก ต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ไข้ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	13		
<i>Schizomussaenda dehiscens</i> (Craib) H.L.Li	กำบ่อตัน	ตงปะเด้อ	พืชสมุนไพร	- ราก ต้มน้ำดื่มเป็นยาบำรุงสำหรับผู้มีบุตร ยาก	1	ผู้นำหมู่บ้าน	-
				- เปลือกต้น ต้มน้ำดื่ม แก้อาการปวดตับ หรือเป็นนี้	1	หมอยา	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	17		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Rutaceae <i>Citrus aurantiifolia</i> (Christm.) Swingle	มะนาว	-	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	- ผล ฝาคือเป็นชิ้น ผสมพริกกับเกลือกินเล่น แต่ในปัจจุบันนำมาประกอบอาหารเหมือนคนพื้นล่าง - ผล ใช้รักษาแผลไฟไหม้ โดยนำลูกไปทุบให้น้ำออก ฝาค้างแล้วนำมาประคบบริเวณแผลไฟไหม้ - ผล ใช้รักษาฝี โดยนำไปอังไฟให้ร้อน ฝาค้างนำไปประคบฝี - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 2 16	คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-
<i>Clausena excavata</i> Burm.f.	ขี้ผึ้ง, หมี่ สันโลก	ขี้ผึ้งเหนียว ขี้ผึ้งแข็ง	พืชสมุนไพร พิธีกรรม ความเชื่อ	- ราก ต้มกับไก่กิน เป็นยาแก้ปวดฟัน - ราก ต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ไอ - ใบ นำมาทุบ ใช้ประคบที่หัว แก้ปวดหัว - กิ่งและใบ นำมาไว้ได้หอมอน เป็นยากันผีเวลากลัวผี ใจคอไม่ดี - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 1 1 1 14	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป หมอยา หมอยา หมอยา	✓

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Melicope viticina</i> (Wall. ex Kurtz) T.G.Hartley	มะปิ่นดำ	ล่ายูเอียะ	พืชสมุนไพร	- ราก ต้มกินแก้ปวดเมื่อยหรือแก้ปวดหัว - ใบ นำมาทุบ แล้วนำไปหมกไฟ ใช้พันหัว แก้ปวดหัว หรือพันท้อง แก้ปวดท้อง - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 2 16	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา	-
Sapindaceae <i>Dimocarpus longan</i> Lour.	ลำไย	จีลำไย	พืชอาหาร	- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้	ทุกคน	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป หมอผี	-
<i>Litchi chinensis</i> Sonn.	ลิ้นจี่	เล่งจี	พืชอาหาร พืชเศรษฐกิจ	- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้ - ผลสุก จำหน่าย	ทุกคน	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-
<i>Nephelium hypoleucum</i> Kurz	คอกแลน	จีลือจีเอียะ	พืชอาหาร	- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้ มีรสหวานอมเปรี้ยว - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	4 15	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป หมอผี	-
<i>Nephelium lappaceum</i> L.	เงาะ	-	พืชอาหาร	- ผล กินสด เป็นผลไม้	ทุกคน	คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Saururaceae <i>Houttuynia cordata</i> Thunb.	คาวตอง	ก๊ะเตรา	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	- ใบและยอดอ่อน กินแก้มกับลาบ - ใบและยอดอ่อน นำมาสับรวมกับอกไก่ ต้มกินเป็นยาบรรเทาโรคเอดส์ - ใบ กินสดเป็นยาแก้ไอ - ใบ ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไอ เป็นยาสำหรับเด็กที่ไม่สามารถกินสดได้ - ใบ นำมาสับให้ละเอียด ผสมไข่หนึ่งกิน เป็นยาแก้ไอ - ใบ นำมาทูป ใช้มัดข้อมือ แก้ไข้จับสั่น - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 1 1 2 1 1 11	คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป	✓

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Schizaeaceae							
<i>Lygodium flexuosum</i> (L.) Sw.	กูดก้อง กะหลอด ลิมาใหญ่	เกาซัวะ	พืชอาหาร	- ยอดอ่อน นำมาต้มกิน เต็มเกลือและผงชูรสเพื่อปรุงรส - ยอดอ่อน นำมาห่อใบตอง ใส่พริก เกลือ และผงชูรส นำไปปิ้งหรือเผาไฟ ใช้กินกับข้าว - ยอดอ่อน ผัดน้ำมัน กินกับข้าว - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 1 1 15	คนทั่วไป คนทั่วไป คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Lygodium japonicum</i> (Thunb) Sw.	กุตงอแง	เกาซัวะ	พืชอาหาร	- ยอดอ่อน นำมาต้มกิน เดิมเกลือ ผงชูรส เพื่อปรุงรส	2	คนทั่วไป	✓
				- ยอดอ่อน ต้มใส่เนื้อ กินกับข้าว	1	คนทั่วไป	
				- ยอดอ่อน นำมาห่อใบตอง ใส่พริก เกลือ และผงชูรส นำไปปิ้งหรือเผาไฟ ใช้กินกับข้าว	1	คนทั่วไป	
				- ยอดอ่อน นำมาผัดน้ำมัน กินกับข้าว	1	คนทั่วไป	
				- ราก ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไอ			
			พืชสมุนไพร	- ราก ต้มน้ำดื่ม แก้โรคนิว	2	คนทั่วไป	
				- ใบ เป็นยาเรียกวิญญาณ โดยคนที่มี	1	คนทั่วไป	
			ความเชื่อ	- ลักษณะตัวซีดเหลือง ม้งเชื่อว่าวิญญาณไม่ได้อยู่ในร่าง ให้นำใบมาต้มใส่ไก่กิน เพื่อเรียกวิญญาณกลับร่าง	1	หมอผี	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	10		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Lygodium polystachyum</i> Wall. ex. T.Moore	กูดเครือ ลิเกาย่อง กูดก้อง	เกาซัวะ	พืชอาหาร	- ยอดอ่อน นำมาต้มกิน เดิมเกลือและผงชูรสเพื่อปรุงรส	2	คนทั่วไป	-
				- ยอดอ่อน นำมาห่อใบตอง ใส่พริก เกลือ และผงชูรส นำไปปิ้งหรือเผาไฟ ใช้กินกับข้าว	1	คนทั่วไป	
				- ยอดอ่อน นำมาผัดน้ำมัน กินกับข้าว	1	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	15		
Scrophulariaceae	กะโคม ผักกะโคม อัมกบ	จี้หื้อซ้า	พืชสมุนไพร	- ยอดอ่อน นำมาสับใส่ไข่หนึ่งกิน เป็นยาแก้ไอ	2	หมอยา คนทั่วไป	✓
- ยอดอ่อน นำมาต้มใส่ไก่ เป็นสมุนไพรต้มไก่ เพื่อบำรุงร่างกาย แก้ปวดเมื่อย				4	คนทั่วไป		
- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์				13			

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<p>Selaginellaceae</p> <p><i>Selaginella delicatula</i> (Desv.) Alston</p>	ตีนตุ๊กแก	ชั้วะตงปา ชั้วะป้อซัง	พืชสมุนไพร ใช้ประโยชน์ อื่น ๆ	<p>- ทั้งต้น ใช้รักษาอาการตัวบวม จากโรคโลหิตจาง โดยนำมาต้มเอาน้ำมาทาเฉพาะบริเวณที่บวม หรือใช้อาบทั้งตัวเลยก็ได้</p> <p>- ทั้งต้น เอาไปรองรังไก่ ลูกเจี๊ยบที่ออกมา ขนจะฟู ละเอียดมาก คล้ายใบของต้นตีนตุ๊กแก</p> <p>- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์</p>	2 1 17	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา หมอยา*	-
<p>Solanaceae</p> <p><i>Capsicum frutescens</i> L.</p>	พริกชี้หนู	กั้วเซาะกั้ว- จั้วะ	พืชอาหาร	- ผล นำมาตำน้ำพริก	ทุกคน	คนทั่วไป	-
<p><i>Lycopersicon esculentum</i> Mill.</p>	มะเขือเทศ มะเขือส้ม	จี่ลือซั้ว	พืชอาหาร	<p>- ผลสุก นำมาประกอบอาหาร เช่น ตำน้ำพริก</p> <p>- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์</p>	2 17	คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Nicotiana tabacum</i> L.	ยาสูบ	ลั่วแย้ง	พืชสมุนไพร	- ใบ นำมาอังไฟให้ลุ่น นำมาประคบบริเวณแผลไฟไหม้ ใช้ผ้าพันทับไว้ ใช้รักษาแผลไฟไหม้	1	หมอยา	-
				- ใบ ใช้แก้อาการ โดยนำมาทุบให้ละเอียด แล้วห่อด้วยผ้า นำมาเช็ดบริเวณคอ จะพบว่า มีขนหลุดออกมา	1	ผู้นำหมู่บ้าน	
				- ใบ นำมาขยี้ บีบน้ำทาบริเวณที่ถูกแมลงกัดต่อยเช่น ยุงกัด มดกัด หรือเห็บกัด	3	คนทั่วไป	
				- ใบ ใช้สูบ	1	หมอผี	
			ใช้ประโยชน์อื่น ๆ	- ใบ ใช้สูบ	1	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	13		
<i>Solanum aethiopicum</i> L.	มะเขือขม มะเขือขื่น	จี่ลือเอียะ	พืชอาหาร	- ผล ใช้ประกอบอาหาร เช่น ผัดหรือต้มกินกับข้าว	4	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	15		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Solanum erianthum</i> D.Don	มะเขือต้น	ซำกู่จ๊ะ	พืชสมุนไพร	- ราก ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดประจำเดือน - ราก ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องเสีย - ใบ นำมาลนไฟ ใช้หน้าผากแก้ปวดหัว - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 1 16	หมอยา หมอยา ผู้นำหมู่บ้าน	-
<i>Solanum indicum</i> L.	มะแว้งต้น	จ๋ิปอเอี้ยะ ลือเอี้ยะ	พืชอาหาร	- ผล นำมาต้มหรือผัดใส่เนื้อหมู เนื้อวัว หรือเนื้อปลา ใส่เกลือเล็กน้อย มักไม่นิยม ใส่รวมกับผักอื่น มีรสขมกว่ามะเขือพวง - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	6 13	คนทั่วไป	-
<i>Solanum melongena</i> L.	มะเขือยาว มะเขือจาน	ลือเต๋ ลือเต๋อ	พืชอาหาร	- ผล นำมาต้มหรือผัด ใช้กินกับข้าว - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 18	คนทั่วไป	-
<i>Solanum nigrum</i> L.	มะแว้งนก	ย้าวก๊าว	พืชสมุนไพร พืชอาหาร	- ราก ต้มน้ำดื่ม ใช้แก้พิษของยาฆ่าแมลง - ยอดและใบ นำมาต้มเป็นน้ำชุป นำมาผัด หรือนำมาแกง กินกับข้าว - ผลสุก มีสีดำ เด็ก ๆ นำมากินสด มีรส หวานอมเปรี้ยว - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 2 1 15	คนทั่วไป คนทั่วไป หมอผี คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Solanum torvum</i> Sw.	มะเขือพวง	ปอหล่อ	พืชอาหาร	- ผล นำมาใส่แกง ต้มจืดน้ำพริก หรือใช้ เป็นผักจิ้มสด	4	คนทั่วไป หมอยา หมอผี	-
				- ผล ต้มให้สุก นำมาตำน้ำพริกมะเขือ ซึ่ง น้ำพริกมะเขือนี้จะกินสด หรืออาจนำมา คั่วให้แห้งก่อนก็ได้	1	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	14		
Sterculiaceae <i>Sterculia balanghas</i> L.	ปอขนุน มักลิ้นาง	ตงลือโล่	พืชสมุนไพร พืชอาหาร	- ราก ต้มน้ำดื่ม แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ	1	ผู้นำหมู่บ้าน	-
				- เมล็ด นำมาคั่วหรือหนึ่ง กินเป็นของขบเคี้ยว	4	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	14		
<i>Sterculia lanceolata</i> Cav. var. <i>lanceolata</i>	ปอผ้าสาม	ตงลือโล่	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	- เมล็ด นำมาคั่วกินเป็นของขบเคี้ยว	2	คนทั่วไป	-
				- ราก ต้มน้ำดื่ม เป็นยารักษาอาการ ประจำเดือนมาไม่ปกติ	1	ผู้นำหมู่บ้าน	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	16		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Taccaceae <i>Tacca chantrieri</i> Andre	เนระพูสีไทย ติงูหว่า	บั้งชื้อเย่ง	พืชสมุนไพร	- ราก ทูปพอกใส่บริเวณที่เป็นฝีหรือคางทูม แล้วใช้ผ้าพันไว้ - เหง้า ต้มใส่ไก่กิน เป็นยาแก้ปวดเมื่อย - เหง้า นำมาต้มใส่ไก่กิน เป็นยาแก้ปวดม้าม (ปวดท้องแข็ง ๆ) - เหง้าของเนระพูสีไทยผสมกับเหง้าของว่านกลีบเรด นำมาทูปให้ละเอียด นำไปหมกไฟ แล้วนำมาพันท้อง แก้ปวดม้าม (ปวดท้องที่แข็งเป็นแผ่น) - เหง้า นำมาทูป ใช้ประคบแก้ปวดท้อง - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 2 1 1 13	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป หมอยา หมอยา คนทั่วไป	✓
Tiliaceae <i>Microcos paniculata</i> L.	ปอกุ่ม (เหนือ) คอม, หลาย (กลาง)	ตงเค้าเจ็ง จีเค้าเจ็ง	พืชอาหาร	- ผลสุก สีดำ กินสด เป็นผลไม้ มีรสหวาน - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	3 16	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Triumfetta bartramia</i> L.	ปอเล้ง ขี้ครอกน้อย	ชะ	ที่อยู่อาศัย และเครื่องใช้ พืชสมุนไพร	- ลำต้นแก่ ตัดมาตากแดด แล้วมัดรวมกัน เป็นไม้กวาด ใช้กวาดบ้าน	2	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป	-
				- ราก ผสมกับรากของหญ้าขัดใบเว้า (<i>Sida alnifolia</i>) ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไอ	1	หมอยา	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	16		
Ulmaceae <i>Trema orientalis</i> (L.) Blume	ปอแฟน	ตงมา	ที่อยู่อาศัย และเครื่องใช้	- ลำต้น ใช้เป็นไม้สร้างบ้าน เพราะเนื้อไม้มีความทน	1	ผู้นำหมู่บ้าน	-
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	18		
Urticaceae <i>Pellionia repens</i> (Lour.) Merr.	ปีกแมลงสาบ	ข้าวตัวเดียว ข้าวลือเฮะ	พืชสมุนไพร	- ใบและลำต้นส่วนยอด นำมาทุบพอกบริเวณที่เป็นฝี ทำให้ฝียุบและแห้งเร็ว หัวฝีจะหลุดออกมา	3	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป	-
				- ใบ ทุบพอกแผลสด เป็นยาสมานแผล	2	หมอยา	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	14		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Verbenaceae <i>Verbena officinalis</i> L.	นังดั่งล่าง	ข้าวมือเหนียว	พืชสมุนไพร	- ราก นำมายัดเข้าไปในกระเพาะไก่ ซึ่งจะเจาะเฉพาะบริเวณกระเพาะไก่ นำไปต้มกินเป็นยาแก้ปวดฟัน โดยต้องเริ่มกินหัวไก่ก่อน และเอาน้ำมาบ้วนปาก - ยอดอ่อน นำมาทุบให้ละเอียด นำมาที่พันข้อมือแก้ไข้จับสัน ถ้าเป็นเด็กจะพันที่ฝ่ามือ - ทั้งต้น ใช้ผสมรวมกับปู่ซี่เย้ (<i>Teucrium viscidum</i>) โดยเอาไปชุบน้ำมันหมู แล้วนำมาลนไฟให้ร้อน ใช้ถูบริเวณที่มีอาการคันเป็นผื่น - ใบและยอดอ่อน นำมาต้มกับไก่ กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อย - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 1 15	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา หมอยา หมอผี	✓

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
Woodsiaceae <i>Diplazium esculentum</i> (Retz.) Sw.	ผักกูด	ย้าวจ๊ะวะ	พืชอาหาร พืชเศรษฐกิจ	- ยอดอ่อน นำมาประกอบอาหาร เช่น ต้ม ผัด ยำ โดยเป็นพืชชนิดหลักที่นำมาเป็นอาหารของบ้านปางช้าง - ยอดอ่อน จำหน่ายได้	ทุกคน	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป	-
Zingiberaceae <i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd.	ข่า	เขียหยง	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	- เหง้า นำมาประกอบอาหาร เช่น เหง้าอ่อนนำมาเผาไฟ แล้วใช้ตำน้ำพริก หรือกินสดโดยหั่นเป็นชิ้นบาง ๆ จิ้มเกลือกินกับข้าว ส่วนเหง้าแก่นิยมใส่ในอาหารประเภทต้ม - เหง้า ต้มน้ำ กินแก้ไอ ทำให้ชุ่มคอ	ทุกคน 1	คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน	-
<i>Alpinia zerumbet</i> (Pers.) B.L.Burt & R.M.Sm.	ข่าคม	เค้าป่าเคือ ป่าเค้า เค้าตัวเป็ล้า	พืชอาหาร พืชเศรษฐกิจ พืชสมุนไพร	- ช่อดอกอ่อน นำมาต้มจิ้มกับน้ำพริก - ช่อดอกอ่อน เก็บเอาไปจำหน่าย - เมล็ด ทูบเมล็ดให้ละเอียด ใส่น้ำร้อน ใช้ต้มเป็นยาแก้ไอ แก้หวัด - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	5 1 1 12	คนทั่วไป คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Amomum dealbatum</i> Roxb.	ก้า	เค้าใบรั จีเค้าเตือ	พืชอาหาร	- หน่ออ่อน ย่างไฟ นำมาตำน้ำพริก	3	คนทั่วไป	-
				- ดอกอ่อน นำมาต้มจิ้มน้ำพริก	3	คนทั่วไป	
			พืชสมุนไพร	- ผลสุก กินสด เป็นผลไม้	1	ผู้นำหมู่บ้าน	
				- เหง้า ต้มน้ำดื่ม แก้ไอ	1	หมอยา	
				- ผลสุก กินสด แก้ไอ	1	หมอยา	
- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	10						
<i>Curcuma aeruginosa</i> Roxb.	ขมิ้นดำ ว่านมหาเมฆ	เขียด้าตู เขียด้าเปือ ซ้าซิว	พืชสมุนไพร	- เหง้า ต้มน้ำดื่ม หรือต้มใส่ไก่กินแก้ปวดเมื่อย	2	หมอยา	-
				- เหง้า นำมาทุบประคบแก้ปวดเมื่อย เช่น ปวดหลัง ปวดเอว	1	คนทั่วไป	
				- เหง้า นำมาฝานตากแดด และบดให้ละเอียด กินแก้ปวดท้อง	1	หมอยา	
				- เหง้า นำมาเผาไฟพอร้อน แล้วทุบให้ละเอียด ใช้ประคบหัวแก้ปวดหัว	1	หมอผี	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	14		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
	ว่านชักมดลูก	เขี้ยคอง ซั่วคอง	พืชสมุนไพร	- เหง้า นำมาชอย หรือหั่นเป็นชิ้นใส่แก้ว เติมน้ำร้อน ใช้ดื่มเพื่อบำรุงมดลูก - เหง้า ต้มน้ำดื่ม แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ หรือใช้เป็นยาอยู่เดือน สำหรับหญิงหลัง คลอดลูก - เหง้า กินสด แก้ท้องอืด - เหง้า ต้มใส่ไก่กินแก้ปวดเมื่อย - เหง้า นำมาทุบ ใช้นวดประคบแก้ปวด เมื่อย - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	1 1 1 1 1 14	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา หมอยา คนทั่วไป คนทั่วไป	-
<i>Curcuma longa</i> L.	ขมิ้น	เขี้ยคอง ซั่ววาคอง	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	- เหง้า เนื้อในสีเหลือง นำมาทุบใส่ในแกง หรือต้ม - เหง้า นำมาทุบกินสด แก้ปวดท้อง - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	2 1 16	คนทั่วไป หมอผี หมอยา	-
<i>Etltingera araneosa</i> (Baker) R.M.Sm.	ปุด	จีเค้าเสียะ	พืชอาหาร	- หน่ออ่อน ย่างไฟ นำมาตำน้ำพริก - ผลสุก กินสด เป็นผลไม้ - ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	3 1 15	คนทั่วไป ผู้นำหมู่บ้าน	-

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Kaempferia galanga</i> L. var. <i>galanga</i>	เปราะหอม	ขั้วล่ออำ ตีชะจ้อ บัวต้อ	พืชสมุนไพร	- เหง้า กินสด เป็นยาแก้ปวดท้อง ท้องอืด ท้องเฟ้อ	8	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป หมอผี	-
				- เหง้า ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไข้ตัวร้อน	1	หมอยา	
				- เหง้า กินสดหรือต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้โรค นิ่ว	1	หมอยา	
				- เหง้า กินสดหรือต้มน้ำดื่ม เพื่อดำรงพิษยา กำจัดวัชพืช	1	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักรับการนำมาใช้ประโยชน์	8		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Kaempferia parviflora</i> Wall. ex Baker	กระชายดำ	เขียดดา เขียดดู	พืชสมุนไพร	- เหง้า กินสดหรือต้มน้ำดื่ม เป็นยาบำรุงเลือด เช่น เลือดจาง	1	ผู้นำหมู่บ้าน	-
				- เหง้า หั่นเป็นชิ้น นำมาดองเหล้า กินเป็นยาบำรุงกำลัง	1	ผู้นำหมู่บ้าน* ผู้นำหมู่บ้าน*	
				- เหง้า ต้มแก้เมารถ เมาเรือ	1	หมอยา	
				- เหง้า กินสด แก้ท้องเสีย ถ่ายเป็นเลือด หรืออาจทุบแช่น้ำอุ่นดื่มก็ได้	2	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	16		
<i>Kaempferia rotunda</i> L.	ว่านดอกดิน	ซ้าซี้สัว ซ้าซี้เสียะ	พืชสมุนไพร	- เหง้า กินสด หรือนำมาตากแห้ง บดให้ละเอียด กินแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ	3	ผู้นำหมู่บ้าน คนทั่วไป หมอยา	✓
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	16		
<i>Stahlianthus involucratus</i> (King ex Baker) Craib ex Loes.	-	เจ็อดู เจ็อดูเสียะ	พืชสมุนไพร	- เหง้า กินสด แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ	7	ผู้นำหมู่บ้าน หมอยา คนทั่วไป หมอผี	✓
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	12		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Zingiber montanum</i> (J.König) Link ex A.Dietr.	ว่านไพล ปูเลย	เขียด้า	พืชสมุนไพร	- เหง้า นำมาทุบ ใช้ขนาด แก้วปวดเมื่อย เช่น	4	หมอยา	-
				ปวดหลัง ปวดเอว	1	คนทั่วไป	
				- เหง้า ผานเป็นชิ้น นำไปถูกับก้นหม้อที่ดำ ๆ แล้วนำมาถูบริเวณที่ถูกตัวบุง จะทำให้หายคัน	14	คนทั่วไป	
<i>Zingiber ottensii</i> Valetton	ไพลดำ ปูเลยดำ	เขียด	พืชสมุนไพร	- เหง้า ตัดเป็นชิ้นเล็ก ๆ ทาบริเวณลิ้นไก่	1	ผู้นำหมู่บ้าน	-
				ลิ้นไก่จะหายบวม	1	คนทั่วไป	
				- เหง้า นำมาทุบ นำมาทาและนวดหลัง แก้ว	1	คนทั่วไป	
				ปวดหลัง	1	คนทั่วไป	
				- เหง้า ถูบริเวณที่โดนตัวบุง เพื่อดึงขนบุง	1	คนทั่วไป	
ออก จะทำให้หายคัน	1	หมอยา					
- เหง้า เผาไฟพอร้อน แล้วทุบให้ละเอียด	15	คนทั่วไป					
ใช้ประคบหัวแก้วปวดหัว							
- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์							

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อม้ง	การใช้ประโยชน์	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์และวิธีการใช้	จำนวน	ประเภทคนที่ใช้	พืชทางวัฒนธรรม
<i>Zingiber chantaranothaii</i> sp. nov.	-	เค๊าจ๊วะ	พืชอาหาร	- ใบ นำมากินสดแก้มกับลาบ	1	คนทั่วไป	-
			ใช้ประโยชน์อื่น ๆ	- ใบ นำไปใส่ต้มหน่อไม้ เพื่อลดความฝาด	1	คนทั่วไป	
				- ไม่รู้จักการนำมาใช้ประโยชน์	17		

4.4 คำบรรยายลักษณะพืชแต่ละชนิดเรียงตามอักษรชื่อวงศ์

Acanthaceae

1. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Acanthus montanus* (Nees) T.Anderson, J. Proc. Linn. Soc., Bot. 7: 37. 1864; Curtis's botanical magazine 91 (Ser. 3 no. 21) pl. 5516. 1865. **ภาพที่** 4.5 ก-ข

ชื่อม้ง ปอซั่วไก้ (pos tshuaj qaib) ซั่วเมาะเล่า (tshuaj mob laug)

ชื่อไทย เหงือกปลาหมอ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ล้มลุกหลายปี ลำต้น ตั้งตรง โคนต้นอาจเกาะเลื้อยไปตามดิน ยอดตั้งตรง สีเขียว กลี้ยง **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5-1 ซม. แผ่นใบ รูปขอบขนานหรือรูปใบหอก ขนาด 15-25 × 6-13 ซม. ขอบใบหยักแบบขนนก มีแฉกย่อย 3-6 คู่ ขอบและปลายของแต่ละแฉกมีหนามแหลม โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบแหลมเข็ม ผิวใบทั้งสองด้านมีขนยาว ประปรายตามเส้นใบ **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด ช่อเดี่ยวออกตามปลายยอด ยาวได้ถึง 25 ซม. แต่ละช่อมีดอกย่อย 2 ดอก ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก **ใบประดับ** 1 ใบ รูปไข่กลับ ขนาด 3 × 1.5 ซม. ขอบและปลายเป็นหนามแหลม **ใบประดับย่อย** มี 1 คู่ รูปแถบ ขนาด 2.8-3 × 0.25-3 ซม. ขอบและปลายเป็นหนามแหลม **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ไม่มีก้านดอก **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 2 คู่ **คู่นอก** (ด้านบนและล่าง) ขนาดใหญ่ 2.8-3.2 × 1.2-1.4 ซม. รูปรีแกมขอบขนาน ขอบและปลายเป็นหนามแหลม **คู่นอก** (ด้านข้าง) มีขนาดเล็กกว่า รูปไข่ ขนาด 12-13 × 6-7 มม. ขอบเรียบ ปลายเป็นหนามแหลม **กลีบดอก** สีชมพูอ่อน เชื่อมติดกันเป็นรูปปากเปิด หลอดกลีบดอกสั้นมาก ประมาณ 8-10 มม. ปลายแยกเป็น 2 กลีบปาก แต่กลีบปากบนลดรูป กลีบปากล่างมีขนาดใหญ่ ประมาณ 4 × 3.5 ซม. รูปไข่กลับ ปลายมนออกด้านนอก มีสันเห็นชัดเจน ขอบเว้าเป็น 3 แฉก แต่ละแฉกรูปกลม ปลายเป็นติ่งแหลมสั้น **เกสรเพศผู้** มี 4 อัน แบบสองคู่ยาวไม่เท่ากัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 15 มม. มีต่อมปลายชนปกคลุมหนาแน่น แต่ละอันมีอับเรณู 1 พู รูปแถบหรือขอบขนาน ยาว 10-11 มม. อับเรณูติดด้านหลัง ด้านหน้าอับเรณูมีขนยาวครุยสีขาวหนาแน่น ทำให้อับเรณูแต่ละอันติดกัน **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รั้งไข่เหนียวกลีบ รูปรี กลี้ยง ภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตรารอบแกนร่วม มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 3-3.1 ซม. ยอดเกสรเพศเมียแยก 2 แฉก **ผล** แห้งแตก รูปทรงรี ผิวเป็นมัน

ระยะเวลาออกดอก	มกราคม - มีนาคม
ประเทศไทย	พืชปลูก นิยมปลูกเป็นไม้ประดับ
การกระจายพันธุ์	พืชพื้นเมืองของทวีปแอฟริกา
แหล่งที่พบ	พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพรและปลูกเป็นไม้ประดับในโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ลุ่มน้ำน่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พื้นที่ที่ 7

การใช้ประโยชน์

1. ยอดอ่อน ต้มใส่ไก่ กินเป็นยาบำรุงร่างกาย แก้ปวดเมื่อย
2. ใบ นำมาทุบละเอียด ใช้ประคบแผลหูดเลือด

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ K. Seraypheap 8, A. Nuamnee 257

2. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Andrographis paniculata* (Burm.f.) Nees, Pl. Asiat. Rar. 3: 116. 1832; Fl. China 19: 474. 2011. **ภาพที่** 4.5 ค-ง

ชื่อม้ง -

ชื่อไทย ฟ้ายทลายใจ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูงได้ถึง 50 ซม. แตกกิ่งจำนวนมาก **ลำต้น** เป็นสี่เหลี่ยม สีเขียว กลี้ยง ใบ เดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5-1 ซม. แผ่นใบรูปไข่ถึงรูปใบหอกหรือรูปรีแคบ ขนาด 9-10 × 2.4-2.5 ซม. โคนใบสอบเรียวไปตามก้านใบ ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายยอด แกนกลางช่อดอกมีขนละเอียดประปราย **ใบประดับ** รูปสามเหลี่ยมหรือรูปลิ้นแคบ ยาว 1-1.5 มม. **ใบประดับย่อย** รูปแถบหรือรูปลิ้นแคบ ยาว 1-1.5 มม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 1-1.2 ซม. ก้านดอกย่อยยาว 2-9 มม. มีขนละเอียดและมีต่อมปลายขนแทรกอยู่ประปราย **กลีบเลี้ยง** สีเขียว โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปลิ้นแคบ ขนาด 2.5-3 × 0.5-1 มม. ด้านนอกมีต่อมปลายขน **กลีบดอก** สีขาว เชื่อมติดกันเป็นรูปปากเปิด ด้านนอกมีต่อมปลายขนปกคลุมหนาแน่น หลอดกลีบดอก ยาว 4-8 มม. ปลายแยกเป็น 2 กลีบปาก กลีบปากกลาง ขนาด 6-7 × 2-2.5 มม. ปลายเว้าตื้นเป็น 2 แฉก กลีบปากบน มีจุดสีม่วง ขนาด 5-6 × 4 มม. ม้วนกลับไปทางด้านหลัง ปลายเว้าเป็น 3 แฉก รูปไข่แกมขอบขนาน ขนาด 3 × 1.5 มม. **เกสรเพศผู้** มี 2 อัน ติดบนคอหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 5-5.5 มม. มีขนยาวปกคลุมหนาแน่น อับเรณูติดด้านหลังสีม่วงเข้ม อับเรณูเชื่อมติดกัน แต่ละอันยาว 1.5 มม. มีขนยาวปกคลุมหนาแน่น **เกสรเพศเมีย** มี

1 อัน รั้งไขเหนื่อวงกลีบ รูปทรงรี ภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตรารอบแกนร่วม มี 6 ออวูล ต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 9-10 มม. มีขนยาวปกคลุม ยอดเกสรเพศเมียแหลมงอ เป็นรูปตะขอ ผล แห้งแตก รูปทรงรีแบน ขนาด 1.5-2 ซม.

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของอินเดียและศรีลังกา ปลูกทั่วไปในจีน กัมพูชา อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย พม่า ไทย เวียดนาม และในแถบทะเลแคริบเบียน

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์ ทั้งต้นหรือเฉพาะใบ นำมาต้มน้ำดื่มรักษาโรคเบาหวาน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 346

3. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Barleria strigosa* Willd., Sp. Pl. 3: 379. 1800; Fl. China 19: 469.

2011. ภาพที่ 4.5 จ

ชื่อม้ง ชั่วม้อเล่ยาตู (tshuaj mob laug yas dub)

ชื่อไทย สังกรณี

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มขนาดเล็ก สูงได้ถึง 80 ซม. ลำต้น เป็นสี่เหลี่ยม มีขนแข็งเอนสีน้ำตาลอ่อนอมเหลือง ปกคลุมหนาแน่น ใบ เดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบ ยาว 1.5-2 ซม. มีขนแข็งเอนสีน้ำตาลอ่อนอมเหลือง แผ่นใบรูปรีถึงรูปไข่ ขนาด 12.5-17.5 × 4-5.8 ซม. ผิวใบทั้งสองด้านมีขนแข็งเอนสีน้ำตาลอ่อนอมเหลืองตามเส้นใบ หนาแน่นที่ผิวใบด้านล่าง เส้นใบย่อยออกสลับแต่ละข้างมี 5-7 เส้น โคนใบรูปลิ้ม และสอบเรียวไปตามก้านใบ ปลายใบเรียวแหลมถึงยาวคล้ายหาง ขอบใบเรียบ **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลดสั้น ๆ ออกตามซอกใบและปลายยอด **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ก้านดอกสั้นมากหรือไม่มี **ใบประดับย่อย** มี 1 คู่รูปรี รูปขอบขนาน หรือรูปรีแกมขอบขนาน ขนาด 1-12 × 2 มม. ด้านนอกมีขนแข็งเอนสั้น ๆ ปกคลุม ขอบมีขนครุย ปลายแหลม **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 4 กลีบ คู่บนอกมีขนาดใหญ่กว่า รูปไข่หรือรูปไข่แกมสามเหลี่ยม ขนาด 2-3.2 × 1.5-2 ซม. ขอบหยักซี่ฟัน มีติ่งแหลมสั้น ๆ ปลายแหลม บางครั้งแยก 2 แฉก ตื้น ๆ กลีบคู่ใน รูปใบหอก ปลายเรียวแหลม สั้นและแคบกว่าคู่บนอก ขนาด 15 × 1.5-2 มม. ผิวทั้งสองด้านมีขนแข็งเอนปกคลุม **กลีบดอก** สีม่วง เชื่อมติดกันเป็นรูปปากเปิด ด้านนอกมีขนละเอียด หลอดกลีบดอกยาว 5.5-6 ซม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบปากบน มี 4 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่กลับแกมขอบขนาน ขนาดไม่เท่ากัน

ประมาณ 1.8-2 × 1-1.5 ซม. กลีบปากล่าง มี 1 แฉก เกือบกลม ขนาด 1.7 × 1.5 ซม. **เกสรเพศผู้** **ที่สืบพันธุ์ได้** มี 4 อัน แบบสองคู่ยาวไม่เท่ากัน ติดบนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูมีขนยาวหนาแน่นที่โคน ก้านชูอับเรณูของคู่ยาว ยาว 2.2 ซม. อับเรณูยาว 3 มม. ก้านชูอับเรณูของคู่สั้น ยาว 7 มม. อับเรณูยาว 1 มม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน** มี 1 อัน ยาว 5 มม. **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่เห็นวงกลีบ รูปทรงรี ภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตรารอบแกนร่วม มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 2-2.2 ซม. ยอดเกสรเพศเมียรูปทรงระบอก ปลายหุ้ม **ผล** แห้งแตก รูปทรงรีแบน กลี้ยงเป็นมัน ขนาด 1.8-2 × 0.5-0.7 ซม.

ระยะเวลาออกดอก มกราคม

ประเทศไทย พบทั่วทุกภาค ขึ้นในป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง และป่าดิบเขา หรือตามเขาหินปูน จนถึงระดับความสูงประมาณ 1500 เมตร

การกระจายพันธุ์ จีน ภูฏาน กัมพูชา อินเดีย อินโดนีเซีย มาเลเซีย พม่า เนปาล ศรีลังกา ไทย เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบบริเวณที่ขึ้นริมลำห้วย

การใช้ประโยชน์ รากและลำต้น นำมาต้มน้ำใส่ท้องไก่ ต้มกินแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ เช่นปวดหลังและปวดเอว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamme 259

4. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cystacanthus* sp., J. Linn. Soc., Bot. 9: 457. 1867; Fl. China 19: 475. 2011. **ภาพที่** 4.5 ฉ-ข

ชื่อม้ง ชั่วหล่าซา (tshuaj laj txa) ชั่วม้อเขียะ (tshuaj mob txiav)

ป่าเย่งก้ากู (paj yeeb nkab kub)

ชื่อไทย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ล้มลุกหลายปี สูง 1-1.5 ม. **ลำต้น** เป็นสีเขียว สีนํ้าตาลอ่อนแกมเหลือง มีขนละเอียดขึ้นประปราย **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5-1.5 ซม. แผ่นใบรูปรี ขนาด 7-14 × 3-5 ซม. โคนใบสอบเรียว ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบถึงหยักมนตื้น ๆ ผิวใบด้านบนสีเขียว กลี้ยง ผิวใบด้านล่างสีเขียวอ่อน มีขนละเอียดตามเส้นใบ เส้นใบย่อยแบบขนนก ออกสลับแต่ละข้างมี 5-7 เส้น **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ยาวได้ถึง 15 ซม. ออกตามปลายยอด ก้านช่อดอกมีขนสั้นนุ่มปกคลุมหนาแน่น **ใบประดับ** มี 1 อัน รูปแถบ ปลายเรียวแหลม ขนาด 4-5 × 0.5-1 มม. มีขนสั้นนุ่มปกคลุมหนาแน่น **ใบประดับดอก** มี 2 อัน รูปแถบ

ปลายเรียวแหลม ยาว 3-4 × 0.5-1 มม. มีขนสั้นนุ่มปกคลุมหนาแน่น **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ก้านดอกยาว 5-10 มม. มีขนสั้นนุ่มปกคลุมหนาแน่น **กลีบเลี้ยง** สีเขียว โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปใบหอก ปลายเรียวแหลม ขนาด 12-16 × 1.5-2.5 มม. มีขนสั้นนุ่มและต่อมปลายขนปกคลุมหนาแน่น **กลีบดอก** สีม่วงอ่อน เชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย คอหลอดกลีบดอกสีเหลือง หลอดกลีบดอกด้านล่างโป่งออก 90 องศา ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มและต่อมปลายขนปกคลุมหนาแน่น ด้านในเกลี้ยง ปลายหลอดกลีบดอก มี 5 แฉก แยกเป็น 2 กลีบปาก กลีบปากล่าง มี 3 แฉก กลีบปากบน มี 2 แฉก แต่ละแฉกรูปกลมหรือรูปไข่ ขนาดใกล้เคียงกัน ประมาณ 6-9 × 6-8 มม. **เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้** มี 2 อัน ติดบนโคนหลอดกลีบดอก โคนก้านชูอับเรณูมีขนยาวปกคลุมหนาแน่น ก้านชูอับเรณูเกลี้ยง ยาว 1.2 ซม. อับเรณูติดด้านหลัง ยาว 0.4 มม. อับเรณูมีขนยาวครุย **เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน** มี 2 อัน ขนาดเล็กมาก ยาว 1 มม. มีขนยาวปกคลุมหนาแน่น **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปรี มีต่อมปลายขนปกคลุมหนาแน่น มี 2 คาร์เพล 2 ช่อง มี 4-6 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 1.7 ซม. มีขนยาวประปราย ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** แห้งแตก รูปทรงกระบอก ปลายมน มีร่องตามยาว 4 ร่อง ขนาด 2.5-3.5 ซม. มีขนสั้นนุ่มปกคลุมหนาแน่น

ระยะเวลาออกดอก กุมภาพันธ์ - มีนาคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ -

แหล่งที่พบ ป่าเบญจพรรณ หรือป่าไผ่ ที่ระดับความสูง 500-700 เมตร

การใช้ประโยชน์

1. ใบ ใช้เป็นยาต่อกระดูก โดยนำใบมาทุบพอกบริเวณที่กระดูกหัก
2. ใบ นำมาต้มใส่ไก่ กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อย
3. ใบ ในการไปเก็บตัวยานี้ ให้เก็บใบของต้นไม้อื่นที่ขึ้นระหว่างทางต้นละ 1 ใบ และเก็บใบพืชชนิดนี้มา 3 ใบ นำใบไม้ทั้งหมดมาต้มน้ำรวมกัน และเผาหิน 3 ก้อน ให้ร้อนแดง ใส่ลงในหม้อยา แล้วนำมาอบให้กับผู้หญิงที่เพิ่งคลอดลูก แต่ยังมีเลือดเสียค้างอยู่ เพื่อขับเลือดเสีย (น้ำคาวปลา)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 287

5. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dicliptera chinensis* (L.) Juss., Ann. Mus. Hist. Nat. 9: 268. 1807; Fl. China 19: 463. 2011. **ภาพที่** 4.5 ซ-ฉ

ชื่อม้ง มะกัวเซาะ (hmab kua txob) ชัวกัวเซาะ (tshuaj kua txob)

บั้งแก้วเซาะ (nplooj kua txob)

ชื่อไทย ตีอกแก้วฉาย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียวหรือหลายปี สูง 30-80 ซม. **ลำต้น** เป็นสัน ทอดเลื้อยไปตามดิน ปลายยอดตั้งตรง เกือบ กิ่งอ่อนและข้อมีขนละเอียด **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5-1.5 ซม. มีขนละเอียด แผ่นใบรูปไข่แกมรี ขนาด 2-4 × 1.5-2 ซม. โคนใบรูปลิ้นถึงสอบ เรียวไปตามก้านใบ ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ผิวใบด้านล่างมีขนละเอียดตามเส้นใบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง 3-4 ช่อ ออกตามซอกใบบริเวณปลายยอด ก้านช่อดอกยาว 1.5-2 ซม. มี 3-4 ดอก ต่อหนึ่งช่อกระจุก **ใบประดับ** มี 1 คู่ รูปลิ้นแคบ หรือรูปใบหอกแคบ ปลายเรียวแหลม ยาว 2-6 มม. **ใบประดับย่อย** มี 2 คู่ **คูนอก** ขนาดใหญ่ สีเขียว รูปไข่กลับ ปลายเว้าตื้นและเป็นติ่งหนาม **คูโน** รูปแถบ ปลายเรียวแหลม ยาว 5 มม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ก้านดอกย่อยสั้นมาก มีขนละเอียดปกคลุม **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันที่โคน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปแถบ ปลายเรียวแหลม ยาว 5 มม. ขอบมีขนหยาบแข็ง **กลีบดอก** สีม่วง เชื่อมติดกันเป็นรูปปากเปิด ด้านนอกมีขนละเอียด หลอดกลีบดอกยาว 6-7 มม. ปลายแยกเป็น 2 กลีบปาก กลีบปากล่างรูปไข่แกมรี ขนาด 8-9 × 5 มม. ปลายมนเรียบ กลีบปากบนรูปขอบขนาน ขนาด 1 × 3 มม. ปลายเว้าตื้นเป็น 3 แฉก **เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้** มี 2 อัน ติดอยู่บนคอหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูเกลี้ยง ยาว 6 มม. อับเรณูติดด้านหลัง ยาว 0.6 มม. **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปทรงรี ปลายมีขนยาวนุ่มปกคลุม ภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตรารอบแกนร่วม มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 1.3-1.4 ซม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก **ผล** แห้งแตก รูปทรงรี ขนาด 6 มม. มีขนปกคลุม

ระยะเวลาออกดอก กุมภาพันธ์ - มีนาคม

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ จีน ไต้หวัน บังกลาเทศ อินเดีย เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์ ใบและยอด นำมาต้มใส่ไก่ กินเป็นยาบำรุงร่างกาย

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 276

6. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Justicia grossa* C.B.Clarke, Fl. Brit. India 4: 535. 1885; Fl. China 19: 456. 2011. **ภาพที่** 4.5 ฉู-ฎ

ชื่อม้ง มะกั่วซาอะ (hmab kua txob) ชั่วเบร่า (tshuaj nplaum) ก้า (kab)

ชื่อไทย กระจูดกั๊กดำ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 50-100 ซม. **ลำต้น** เป็นสี่เหลี่ยม สีเขียว มีขนละเอียด กิ่งอ่อนเกือบเกลี้ยง ใบเดี่ยว ออกเรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5-2 ซม. แผ่นใบรูปรี ถึงรูปใบหอก ขนาด 5-15 × 2.5-3.5 ซม. โคนใบรูปลิ้น ปลายสอบเรียว ปลายใบมน หรือแหลม ขอบใบหยักมน ผิวใบทั้งสองด้านเกลี้ยง เส้นใบย่อยออกสลับ แต่ละข้างมี 5-8 เส้น **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกตามปลายยอดและซอกใบ ก้านช่อดอก ยาว 1-3.5 ซม. มีขนหยาบแข็ง หนึ่งช่อกระจุกมีประมาณ 3 ดอก **ใบประดับ** รูปรี หรือรูปใบหอก ปลายแหลม ขนาด 7-8 × 2.5-3.5 มม. มีขนละเอียดปกคลุม **ใบประดับย่อย** รูปลิ้นแคบ ปลายแหลม ขนาด 1.5-2 × 0.5-1 มม. มีขนละเอียดปกคลุม **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 1.2-1.5 ซม. ก้านดอกยาว 1-5 มม. มีขนหยาบแข็ง **กลีบเลี้ยง** สีเขียว โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปแถบ ขนาด 4.5-5 × 0.5-1 มม. ทั้งสองด้านมีต่อมปลายขนปกคลุม **กลีบดอก** สีขาว เชื่อมติดกันเป็นรูปปากเปิด ด้านนอกมีขนละเอียด หลอดกลีบดอกยาว 6-8 มม. ปลายแยกเป็น 2 กลีบปาก กลีบปากล่าง ขนาด 7-8 × 5-6 มม. มี 3 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่หรือกลม ขนาด 2 × 1.5-2 มม. กลีบปากบนรูปใบหอก ขนาด 7 × 4 มม. ปลายเว้าตื้น **เกสรเพศผู้** มี 2 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 4-6 มม. โคนมีขนละเอียดปกคลุมหนาแน่น อับเรณูติดด้านหลัง ยาว 1.5-2 มม. โคนอับเรณูแต่ละพูมีเดือย 1 อัน **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รั้งไขเหนียวงกลีบ รูปทรงรี มี 2 สัน และขนละเอียดปกคลุม ภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตรารอบแกนร่วม มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียมีขนละเอียด ยาว 1.2 ซม. ยอดเกสรเพศเมียมน **ผล** แห้งแตก ขนาด 1.6 ซม. มีขนละเอียดปกคลุมหนาแน่น

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ จีน ลาว มาเลเซีย พม่า ไทย เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร หรือในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ใบ ใช้ 1-2 ยอด นำมาสับให้ละเอียดผสมกับไข่ 1-2 ฟอง ใช้กินเป็นยารักษาโรคกระเพาะอาหาร กินประมาณ 3 ครั้ง จึงจะหาย

2. ใบ นำมาทุบ ใช้พอกบริเวณที่เป็นฝี ทำให้ฝีอ่อนลง หัวฝีจะหลุดออกมาได้เร็ว

3. ใบ นำมาทูปอกแผลสด เป็นยาสมานแผลสด

4. ยอดอ่อน นำมาต้มใส่ไก่กินเป็นยาบำรุง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 13, 252

7. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Phlogacanthus curviflorus* (Wall.) Nees, Pl. Asiat. Rar. 3: 99. 1832; Fl. China 19: 475. 2011. **ภาพที่** 4.6 ก-ข

ชื่อม้ง ป้ายี้ (paj zib) ป้ายี้กู (paj zib kub)

ชื่อไทย ห่อมข้าง ฮ่อมข้าง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 3-6 ม. **ลำต้น** เป็นสี่เหลี่ยม สีเขียวแกมม่วง **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 5-8.5 ซม. แผ่นใบรูปรีถึงรูปขอบขนาน ขนาด 24-30 × 10-12.5 ซม. โคนใบรูปลิ้นกว้าง หรือสอบเรียวขนานไปตามก้านใบ ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่นเล็กน้อย ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนสั้นนุ่มขึ้นประปรายตามเส้นใบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกตามปลายยอด แต่ละช่อกระจุกย่อย มี 3-5 ดอก มีขนสั้นหนานุ่มปกคลุมหนาแน่น **ใบประดับ** รูปลิ้นแคบ ถึงรูปใบหอกแคบ ปลายแหลม ยาว 3-8 มม. **ใบประดับย่อย** รูปลิ้นแคบ ปลายแหลม ยาว 2-3 มม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 4.5-5 ซม. ก้านดอกยาว 5-15 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก ยาว 6-10 มม. แต่ละแฉกรูปลิ้นแคบถึงรูปใบหอก ขนาดใกล้เคียงกัน **กลีบดอก** สีม่วงแดง เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 4-4.2 ซม. ปลายหลอดกลีบดอกแยกเป็น 2 กลีบปาก กลีบปากล่างมี 3 แฉก แต่ละแฉกรูปขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 7 × 5 มม. กลีบปากบนปลายเว้าลึกเป็น 2 แฉก เชื่อมติดกันมากกว่ากลีบปากล่าง แต่ละแฉกรูปขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 4 × 3.5 มม. **เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้** มี 2 อัน ติดที่โคนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูเกลี้ยง ยาว 3.5-3.8 มม. อับเรณูติดด้านหลัง ยาว 5.5-6 มม. **เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน** มี 2 อัน ขนาดเล็ก ยาว 2 มม. **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบรูปทรงกระบอก มี 4 สัน มี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม มี 5 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียมีขนสั้นนุ่ม ยาว 4.5-5 มม. ยอดเกสรเพศเมียมน สีเหลืองอ่อน **ผล** แห้งแตก รูปทรงกระบอก ขนาด 3.5-5 ซม.

ระยะเวลาออกดอก มกราคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ จีน ภูฏาน อินเดีย ลาว พม่า ไทย เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพรหรือบริเวณบ้าน
การใช้ประโยชน์ ใบ ใช้เป็นยารักษากระดูกเคลื่อน กระดูกหัก โดยทุบให้ละเอียด แล้วพ่นใส่ด้วยเหล้าขาว นำมาพ่นบริเวณที่กระดูกเคลื่อนหรือหัก ใช้นานประมาณ 12 ชั่วโมง แล้วจึงเปลี่ยนเป็นอันใหม่
ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 250

8. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Rhinacanthus nasutus* (L.) Kurz, J. Asiat. Soc. Bengal, Pt. 2, Nat. Hist. 39: 79. 1870; Fl. China 19: 462. 2011. **ภาพที่** 4.6 ค

ชื่อม้ง กัวเดวี (kuab dev vwm)

ชื่อไทย ทองพันชั่ง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม ขนาดเล็ก สูงได้ถึง 1.5 เมตร **ลำต้น** ลักษณะเป็นสี่เหลี่ยม มีริ้วตั้ง ๆ มีขนสั้นนุ่มปกคลุมหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2-4 มม. แผ่นใบรูปรี รูปไข่แกมรี อาจถึงรูปใบหอก ขนาด 2-3 × 0.8-1.6 ซม. โคนใบรูปปลี ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบหรืออาจเป็นคลื่นเล็กน้อย ผิวใบด้านบนเกือบเกลี้ยง ผิวใบด้านล่างมีขนสั้นนุ่มปกคลุมหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายยอดและซอกใบ ก้านช่อดอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวปกคลุมหนาแน่น **ใบประดับ** รูปหอก ปลายแหลม ขนาด 2 × 0.5 มม. **ใบประดับย่อย** ยาว 1 มม. **ดอก** สมบูรณ์เพศ ขนาด 2.5-3 ซม. มีขนสั้นหนานุ่มและต่อมปลายขนปกคลุมหนาแน่น ก้านดอกสั้นมากจนถึงไม่มี **กลีบเลี้ยง** สีเขียว โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปใบหอกแคบ ขนาด 4-4.5 × 0.75-1 มม. **กลีบดอก** สีขาว เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 1.5-1.8 ซม. ปลายแยกเป็น 2 กลีบปาก กลีบปากล่าง มี 3 แฉก ขนาด 12.5 × 13 มม. แต่ละแฉกรูปไข่ ปลายกลม กว้าง 4-4.5 มม. กลีบปากบนขนาดเล็กกว่า รูปใบหอก ประมาณ 6-7.5 × มม. ปลายเว้าตื้นเป็น 2 แฉก แต่ละแฉกปลายแหลม **เกสรเพศผู้** มี 2 อัน ติดบนคอหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูเกลี้ยง ยาว 2-2.5 มม. อับเรณูติดด้านหลัง ยาว 2-2.5 มม. **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รั้งไข่เหนียวรูปวงกลีบ รูปทรงรี ภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 1.8 ซม. ยอดเกสรเพศเมียแยก 2 แฉก **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ จีน กัมพูชา อินเดีย อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย พม่า ฟิลิปปินส์ ศรีลังกา
ไทย เวียดนาม มาดากัสการ์

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในบริเวณข้างบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ยอดอ่อน นำมาลวกด้วยน้ำร้อน นำน้ำมาดื่มแก้โรคปอดหรือแก้ไข้
2. ใบ นำมาหุบพอกแผลที่ถูกหมาบ้ากัด

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 12

9. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Sanchezia speciosa* Leonard, J. Wash. Acad. Sci. 16: 490. 1926.

Rhodora 66: 313. 1964; The Acanthaceae of Colombia 31: 52. 1958. **ภาพที่** 4.6 ง-ด

ชื่อม้ง ชั่วเจอวไก้ (tshuaj tsaws qaib)

ชื่อไทย เอื้องทอง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 1-3 ม. **ลำต้น** สีเหลืองม สีเขียวหรือสีม่วงแดง **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบเป็นปีก ยาว 1-3.5 ซม. แผ่นใบรูปรี หรือรูปรีแกมขอบขนาน ขนาด 10-26 × 3-11 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปลิ้ม และสอบเรียวขนานไปตามก้านใบ ขอบใบเป็นคลื่นหรือหยักมน ตื้น ๆ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นใบย่อยเด่นชัดที่ด้านล่างแผ่นใบ **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด ออกตามปลายยอดหรือตามซอกใบคู่บนสุด ก้านช่อดอก ยาว 1-5 ซม. **ใบประดับ** รูปไข่ ปลายมน สีเขียวหรือสีม่วงแดง ขนาด 2 × 1 ซม. เกลี้ยง หุ้มดอกย่อยไว้ 3-5 ดอก **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **ใบประดับดอก** มี 1 คู่ รูปขอบขนาน ปลายมน ขนาด 1.8 × 0.8 ซม. เกลี้ยง **กลีบเลี้ยง** สีเขียวแกมแดง มี 5 กลีบ รูปขอบขนานแกมรูปช้อน ปลายมน ขนาด 1.8 × 0.4-0.5 ซม. **กลีบดอก** สีเหลือง เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 5.5-6 ซม. กว้าง 1 ซม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกยาว 3-4 มม. ม้วนงอออกด้านนอก ปลายมน หลอดกลีบดอกด้านนอกมีขนละเอียดขึ้นประปราย บริเวณโคนหลอดกลีบดอกเรียบเกลี้ยง **เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้** มี 2 อัน ติดเหนือโคนหลอดกลีบดอก 0.8-1 ซม. ก้านชูอับเรณูยาว 4-4.5 ซม. ยาวพ้นหลอดกลีบดอกออกมา 5-15 มม. มีขนยาวปกคลุมหนาแน่น อับเรณูติดด้านหลัง ยาว 0.5 มม. **เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน** มี 2 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 2.5 ซม. มีขนยาวปกคลุมหนาแน่น **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ มี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนทารอบแกนรวม มี 4 ออวูล ต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 5 ซม. ยอดเกสรเพศเมียเรียวแหลม **ผล** ไม้พบ

ระยะเวลาออกดอก มกราคม - มีนาคม

ประเทศไทย พบทั่วประเทศ นิยมปลูกเป็นไม้ประดับ
การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของทวีปอเมริกา
แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกในสวนสมุนไพร
การใช้ประโยชน์

1. ยอดอ่อน นำมาต้มใส่ไก่ กินเป็นยาบำรุงร่างกายให้มีแรง
2. ยอดอ่อน นำมาต้มใส่ไก่ กินเป็นยาแก้ฟกช้ำหรือช้ำใน
3. ใบ นำมาทูประคบบริเวณกระดูกเคลื่อน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 11, 256

10. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Strobilanthes cusia* (Nees) Kuntze, Revis. Gen. Pl. 2: 499. 1891;
 Fl. China 19: 407. 2011. **ภาพที่** 4.6 ซ

ชื่อม้ง ก้านจ๊ะ (kab ntsuab)

ชื่อไทย ฮ่อมเมือง (เหนือ) คราม (กลาง)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 0.5-1 เมตร แตกกิ่งจำนวนมาก เมื่อแห้งเป็นสีดำ **ลำต้น** ตั้งตรง เกลี้ยงหรืออาจมีขนละเอียดสีน้ำตาลขึ้นประปราย **ใบ** เป็นใบเดี่ยว ออกเรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5-7 ซม. แผ่นใบรูปรี หรือรูปไข่ ขนาด 4-20 × 2-9 ซม. โคนใบสอบเรียว ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้ม เรียบเกลี้ยง เป็นมัน ผิวใบด้านล่างสีเขียวอ่อน อาจมีขนละเอียดตามเส้นใบ **ดอกและผล** ไม้พุ่ม

ระยะเวลาออกดอก ไม้พุ่มดอก

ประเทศไทย พืชปลูก พบมากทางเหนือ

การกระจายพันธุ์ จีน ไต้หวัน บังกลาเทศ ภูฏาน อินเดีย ลาว พม่า ไทย เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. ใบ นำมาทูประคบแผลฟกช้ำ หือเลือด
2. ใบ เป็นยารักษากระดูกเคลื่อน เมื่อเกิดอุบัติเหตุ เช่น หกล้ม ทำให้กระดูกเคลื่อน โดยนำใบมาทูปอกแผลแล้วพันด้วยผ้า ด้านนอกนำไปตอมมาพันทับอีกหนึ่งชั้น

เวลาที่เก็บสมุนไพรชนิดนี้มาใช้ ต้องเก็บในเวลาเช้าก่อนออกไปทำงานในไร่ หลังจากกินข้าวอิ่มหรือหลังจากที่กลับจากทำงานในไร่ เพราะชาวม้งเชื่อว่าฤทธิยาจะยังมีอยู่

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 339

11. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Strobilanthes* sp.; Fl. China 19: 381. 2011. ภาพที่ 4.6 ซ-ฅ

ชื่อม้ง ชั่วกะจี้ (tshuaj kab ntsig)

ชื่อไทย -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มขนาดเล็ก สูง 20-50 ม. ลำต้น เป็นสี่เหลี่ยม สีเขียว มีขนสั้นประปราย ใบ เป็นใบเดี่ยว ออกเรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 3-5.5 ซม. แผ่นใบรูปรี หรือรูปรีแกมขอบขนาน ขนาด 8-27 × 4-12.5 ซม. โคนใบรูปปลี ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหยักมน ถึงหยักซี่ฟัน ผิวใบด้านบนสีเขียว กว้าง เป็นมัน ผิวใบด้านล่างสีเขียวอ่อน เกือบเกลี้ยง มีขนละเอียดขึ้นประปรายตามเส้นกลางใบ **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด ออกตามซอกใบ **ใบประดับ** รูปไข่ ปลายเรียวแหลม ยาว 4-5 มม. ด้านนอกมีขนหลายเซลล์ และต่อมกลมปกคลุมหนาแน่น **ใบประดับย่อย** รูปใบหอก ปลายเรียวแหลม ขนาด 10-11 × 2.5-3 มม. ด้านนอกมีขนขนหลายเซลล์และต่อมกลมปกคลุมหนาแน่น **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ไม่มีก้านดอก **กลีบเลี้ยง** สีม่วงแกมเขียว โคนเชื่อมติดกัน รูปใบหอกแกมขอบขนาน ปลายเรียวแหลม ขนาด 10-13 × 1.5-2 มม. บริเวณปลายกลีบมีขนหลายเซลล์ ปกคลุมหนาแน่น **กลีบดอก** สีม่วงเข้ม เชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย หลอดกลีบดอกยาว 3 ซม. ด้านนอกเกลี้ยงเป็นมัน ภายในด้านใกล้ลำต้นมีขนหลายเซลล์ปกคลุมหนาแน่น ปลายหลอดกลีบแยกออกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปกลม ปลายเว้าตื้น ขนาดใกล้เคียงกัน ประมาณ 6-7 × 6-8 มม. **เกสรเพศผู้** มีสองคู่ยาวไม่เท่ากัน ติดบนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูมีขนหลายเซลล์ขึ้นประปราย ก้านชูอับเรณูของคู่สั้น ยาว 2 มม. ก้านชูอับเรณูของคู่ยาว ยาว 7-8 มม. อับเรณูติดด้านหลัง ยาว 3-3.5 มม. โคนมน ปลายมน **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปทรงกระบอก มีขนหลายเซลล์ที่ปลายรังไข่ มี 2 คาร์เพล 2 ช่อง มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 3-3.2 ซม. มีขนหลายเซลล์รูปเส้นด้ายปกคลุมหนาแน่น ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม ขนาดเล็ก **ผล** ไม้พบ

ระยะเวลาออกดอก มกราคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ -

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์ ใบ ทูบละเอียด นำมาพอกบริเวณที่ถูกตัวนุงแก้อากาโรคัน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 260

12. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Thunbergia laurifolia* Lindl., Gard. Chron. 1856: 260. 1856;

Curtis's botanical magazine 83 (Ser. 3 no. 13) pl. 4985. 1857. ภาพที่ 4.6 ญ

ชื่อม้ง มะปะเซ (hmab paj suab) มะก้อเซาะ (hmab ko tshob)

ชื่อไทย ร้างจืด

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเนื้อไม้ สูงได้ถึง 10 ม. แตกกิ่งจำนวนมาก **ลำต้น** เป็นสี่เหลี่ยม สีเขียว เกลี้ยง ใบเดี่ยว ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1-5 ซม. แผ่นใบรูปไข่ รูปใบหอก หรือรูปขอบขนานแกมใบหอก ขนาด 5-15 × 3.5-6.5 ซม. โคนใบตัด ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเป็นคลื่น ผิวใบทั้งสองด้านเรียบเกลี้ยง **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามซอกใบหรือปลายกิ่ง ก้านช่อดอก ยาว 4-7 ซม. มีสันตามยาว **ดอก** สมบูรณ์เพศ ก้านดอกยาว 2 ซม. มีต่อมรูปถ้วยประปราย **ใบประดับย่อย** มี 2 อัน ติดกันบริเวณขอบ รูปขอบขนานถึงรูปไข่ ขนาด 3.5-4 × 2-2.2 ซม. ผิวทั้งสองด้านมีขนสั้นนุ่ม มีต่อมรูปถ้วยขึ้นประปราย ขอบเรียบ ปลายเรียวแหลม หรือเป็นติ่งแหลม **กลีบเลี้ยง** 5 กลีบ อดรูปและเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วยรอบโคนกลีบดอก สูง 2-2.5 มม. ปลายเรียบ ไม่แยกเป็นแฉก มีขนสั้นนุ่มและต่อมรูปถ้วยปกคลุมหนาแน่น **กลีบดอก** สีม่วงแกมน้ำเงิน เชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย ยาว 3-3.5 ซม. ด้านในหลอดกลีบดอกสีเหลืองอ่อน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ปลายกลม ขนาด 3 × 2.5 ซม. **เกสรเพศผู้** มี 4 อัน แบบสองคู่ยาวไม่เท่ากัน ติดบนโคนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูหนา อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 8-10 มม. ด้านหน้ามีขนยาวครุย โคนมีเดือยเรียวแหลม ยาว 2-3 มม. **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปรีเกือบกลม มีจวนฐานดอก หนา 1 มม. ล้อมรอบ ภายในมี 2 ช่อง มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 2.5-2.8 ซม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก แต่ละแฉกแผ่กว้างคล้ายรูปถ้วย **ผล** รูปคนโท ยาว 2-5 ซม.

ระยะเวลาออกดอก สิงหาคม - มกราคม

ประเทศไทย พบทุกภาค พบมากทางภาคตะวันตกเฉียงใต้

การกระจายพันธุ์ พม่า มาเลเซีย ไทย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ราก ต้มน้ำดื่ม เป็นยาบำรุงสำหรับผู้หญิงที่มีบุตรยาก
2. ราก ต้มน้ำดื่ม เป็นยารักษาวัณโรค โดยเลือกเอาเฉพาะรากที่ตั้งตรงเท่านั้น
3. ราก ต้มน้ำดื่ม แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 64, 264

Acoraceae

13. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Acorus calamus* L., Sp. Pl. 1: 324. 1753; Fl. China 23: 2. 2001.

ภาพที่ 4.7 ก-ค

ชื่อม้ง   เต้าเต้ (taum dej)

ชื่อไทย   ว่านน้ำ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 50-100 ซม. เหง้าสั้นขนาดใหญ่ เจริญออกทางด้านข้างขนานกับพื้นดิน มีกลิ่นหอม ใบ เดี่ยว ออกสลับระนาบเดียว ตั้งแทงขึ้น แผ่นใบรูปแถบ ขนาด 60-100 × 1-2 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ผิวใบเรียบเกลี้ยงทั้งสองด้าน มีเส้นกลางใบเห็นชัดเจน **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลดมีกาบ รูปทรงกระบอก สีเขียวแกมเหลือง ยาว 6-8 ซม. ก้านช่อดอกลักษณะสามเหลี่ยมแบน ๆ กาบหุ้มช่อดอกมีลักษณะคล้ายใบ ยาว 20-35 ซม. ปลายแหลม **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาดเล็ก **กลีบรวม** 6 กลีบ เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นละ 3 กลีบ รูปขอบขนาน ยาว 2.5-3 × 1 มม. **เกสรเพศผู้** 6 อัน เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นละ 3 อัน ก้านชูอับเรณูหนาและสั้น อับเรณูติดที่ฐาน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกรวยคว่ำ มีร่องตื้น ๆ ตามยาว ภายในมี 2-3 ช่อง พลาเซนตาที่ปลาย มีออวุลจำนวนมาก ไม่มีก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมียลักษณะเป็นตุ่มขนาดเล็ก **ผล** เป็นผลสด รูปไข่กลับ ขนาด 2-3 มม. ช่อผลสีเขียว มีขนาดตามขวาง 1.5-2 ซม.

ระยะเวลาออกดอก   กุมภาพันธ์ - มีนาคม

ประเทศไทย   น่าน

การกระจายพันธุ์   อัฟกานิสถาน บังกลาเทศ ภูฏาน อินเดีย อินโดนีเซีย ญี่ปุ่น เกาหลี มาเลเซีย มองโกลเลีย เนปาล ปากีสถาน รัสเซีย ศรีลังกา ไทย เวียดนาม เอเชียตะวันตกเฉียงใต้ ทวีปยุโรป และทวีปอเมริกาเหนือ

แหล่งที่พบ   พบทั้งที่เป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร และในธรรมชาติบริเวณริมลำห้วย

การใช้ประโยชน์

1. ทั้งต้น นำมาใส่ต้มน้ำหรือปลา สามารถดับกลิ่นคาวได้ ทำให้อาหารมีกลิ่นหอม
2. ราก ต้มน้ำดื่ม ใช้รักษาประจำเดือนมาไม่ปกติ หรือใช้เป็นยาขับเลือด ขับประจำเดือน
3. ราก ต้มน้ำดื่ม หรือนำรากแห้ง บดละเอียดกินแก้ปวดท้อง เนื่องจากการกินข้าวผิด

4. ผล กินสด แก้ปวดฟัน
5. ทั้งต้น ต้มน้ำอาบ แก้ตัวบวม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 22

Adiantaceae

14. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Adiantum philippense* L., Sp. Pl. 2: 1094. 1753; Fl. Thailand 3(2): 211. 1985. ภาพที่ 4.7 ง

ชื่อม้ง ชั่วดู (tshuaj dub)

ชื่อไทย กูดหูควาก หัวขวก หล้าขวก ผักกระชอดหนู หางชิงช้า

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ :

เหง้าค่อนข้างสั้น ตั้งตรง บริเวณปลายเหง้าปกคลุมด้วยเกล็ดรูปแถบ โคนเกล็ดกว้างเล็กน้อย ขอบเกล็ดเรียบ ยาวประมาณ 3 มม. ใบ ประกอบแบบขนนกปลายคี่ ก้านใบยาว 10-17 ซม. สีนํ้าตาลแกมดำ เกลี้ยงไม่มีขน มีเกล็ดสีนํ้าตาลปกคลุมบริเวณโคนก้านใบ แถบกลางใบมีสีดำ เกลี้ยงเป็นมันเงา ที่ปลายใบมีตาอ่อนที่สามารถเจริญเป็นต้นใหม่ เมื่อสัมผัสกับพื้นดิน ใบย่อย ออกสลับ ก้านใบย่อยสีดำเป็นมันเงา ยาว 5-15 มม. ไม่มีปีก แผ่นใบย่อยรูปร่างคล้ายพระจันทร์เสี้ยว มีขนาดใหญ่ได้ถึง 3.7×1.5 ซม. โคนใบตัดตรงหรืออาจโค้งเล็กน้อย ใบย่อยด้านบนรูปพัด โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบมน ใบย่อยด้านล่างมักมีขนาดใหญ่ที่สุด และมีขนาดเล็กลงในใบย่อยที่อยู่ถัดไป แผ่นใบย่อยบาง สีเขียว เกลี้ยงเป็นมันเงาทั้งสองด้าน ไม่มีเส้นกลางใบ เส้นใบขนเล็กน้อย และมักแตกออกเป็นคู่ ๆ ขอบใบหยัก แต่ละแฉกมนกลมหรือมีรูปร่างคล้ายสี่เหลี่ยม กลุ่มอับสปอร์ อยู่ที่ขอบใบ บริเวณกลางแฉก กลุ่มอับสปอร์แต่ละกลุ่มยาว 5-10 มม. ขอบใบม้วนลงมาปิด กลุ่มอับสปอร์ในช่วงที่อับสปอร์ยังอ่อนอยู่และจะเปิดออกเมื่ออับสปอร์แก่

ระยะเวลาออกดอก -

ประเทศไทย ภาคเหนือ: เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน พิชณุโลก ตาก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ เลย; ภาคกลาง: นครนายก กรุงเทพฯ; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ปราจีนบุรี ชลบุรี กาญจนบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี; ภาคใต้: นครศรีธรรมราช

การกระจายพันธุ์ มีการกระจายพันธุ์อยู่ในแถบเขตร้อนของโลกเก่า

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ มีกระจายทั่วไปตามเนินดินที่มีความลาดชัน

การใช้ประโยชน์

1. ทั้งต้น นำมาต้มใส่ไก่ โดยยัดเข้าไปในตัวไก่ ต้มกินเป็นยาบำรุงร่างกาย และเป็นยาแก้ปวดเมื่อย ปวดข้อ ปวดเอ็น

2. ทั้งต้น ต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ไข้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 136

Adoxaceae

15. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Sambucus canadensis* L., Sp. Pl. 1: 269. 1753; Fl. Males., Ser. 1, Spermat. 4: 192. **ภาพที่** 4.7 จ

ชื่อม้ง มอหา (mos hav)

ชื่อไทย พวงไข่มุก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 2-5 เมตร **หุบ** รูปแถบ ปลายแหลม ยาว 5-6 มม. **ใบ** ประกอบแบบขนนก ปลายคี่ ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2.5-4.5 ซม. ใบย่อยออกตรงข้าม ก้านใบย่อยยาว 1-1.7 ซม. แผ่นใบย่อยรูปไข่ ขนาด 1.5-8.5 × 0.9-3 ซม. โคนใบรูปปลีจนถึงมนมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ใบย่อยคู่ล่างมักหยักลึก 2-3 แฉก ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนสั้นนุ่มตามเส้นใบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ปลายช่อโค้งมน มีดอกย่อยหนาแน่น โคนช่อค่อนข้างโปร่ง **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 7-8 มม. ก้านดอกย่อยยาว 5-6 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 1 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปสามเหลี่ยม ขนาดเล็ก **กลีบดอก** สีขาว โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปรี ปลายมน ยาว 3.5-4 มม. **เกสรเพศผู้** 5 อัน ก้านชูอับเรณูสีขาว ยาว 3-3.5 มม. อับเรณูติดด้านหลัง ตรงกลางอับเรณู สีเหลืองอ่อน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปกลม ภายในมี 3-5 ช่อง พลาเซนตาที่ปลาย มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสีขาวสั้น รูปกรวยคว่ำ ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มนุ่มสีขาวใส หยัก 3-5 แฉก **ผล** ไม้พบ

ระยะเวลาออกดอก กรกฎาคม

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของทวีปอเมริกาเหนือ

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ใบ ทูบให้ละเอียด พอกใส่แผลที่ถูกมีดบาด เป็นยาสมานแผล ทำให้เนื้อติดกัน
2. ใบ ทูบให้ละเอียด พอกใส่แผลที่เกิดการบาดเจ็บถึงกระดูก เช่น กระดูกเคลื่อน มี

สรรพคุณเป็นยาต่อกระดูก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 124

Alliaceae

16. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Allium cepa* var. *aggregatum* G.Don, Mem. Wern. Nat. Hist. Soc. 6: 27. 1827; Fl. China 24: 193. 2000; Fl. Males., Ser. 1, Spermat. 11(2): 381. 1993. **ภาพที่** 4.8 จ

ชื่อม้ง ดอเลี้ยะ (dos liab)

ชื่อไทย หอมแดง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 30-60 ซม. หัวรูปไข่หรือรูปรี ขนาด 1.5-3 × 1.5-2 ซม. สีม่วงแดง มักออกเป็นกลุ่ม **ใบ** เดี่ยว ออกเวียนรอบลำต้น กาบใบสีเขียวแกมเขียว แผ่นใบกลม ข้างในกลวง ด้านนอกสีเขียวมีนวลแป้งสีขาวปกคลุม ยาว 35-50 ซม. **ช่อดอก** แบบซี่ร่ม มีดอกย่อยจำนวนมาก ก้านช่อดอกหนา ข้างในกลวง มักยาวกว่าใบ ประมาณ 45-55 ซม. ช่อดอกอ่อนมีใบประดับสีขาว 2-3 อัน ห่อหุ้ม **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 8-10 มม. ก้านดอกย่อยยาว 11-12 มม. **กลีบรวม** สีขาว เส้นกลางกลีบสีเขียว มี 6 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่หรือรูปรี ปลายมน ยาว 4 × 3 ซม. **เกสรเพศผู้** 6 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดที่ฐาน ยาว 3-3.5 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 2 มม. สีเทาเข้ม **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เห็นอวงกลีบ รูปกลม เกดี้ยง สีขาว ภายในมี 3 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม มีออวูลจำนวนมาก ก้านชูเกสรเพศเมียสั้น สีขาว ยอดเกสรเพศเมียเรียวมน เห็นไม่ชัดเจน **ผล** ไม้

ระยะเวลาออกดอก ธันวาคม

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ มีถิ่นกำเนิดในแถบทวีปแอฟริกาเหนือและทางตะวันออกของเมดิเตอร์เรเนียน

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนผัก

การใช้ประโยชน์ ไบ นำมาใส่ต้มเนื้อสัตว์หรือนำมาตำน้ำพริก (พริก เกลือและชูรส) ใช้จิ้มกับผักกินกับข้าว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 248

17. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Allium cf. prattii* C.H. Wright ex Hemsley, J. Linn. Soc., Bot. 36: 124. 1903; Fl. China 24: 174. 2000. **ภาพที่** 4.8 ฉ-ช

ชื่อม้ง ดอดำ (dos doj)

ชื่อไทย -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 10-23 ซม. หัวรูปทรงกระบอก ออกเดี่ยวหรือเป็นกลุ่ม มีเยื่อหุ้มชั้นนอกสีน้ำตาล ลักษณะเป็นร่างแห **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้าม มี 2-4 ใบ กาบใบสีเขียวแกมเขียว แผ่นใบแบน รูปแถบ ปลายมน ยาว 10-17 ซม. กว้าง 1.5-3 มม. ผิวใบสีเขียว เรียบเกลี้ยง **ช่อดอก** แบบซี่ร่ม มีดอกย่อยจำนวนมาก ก้านช่อดอกยาวกว่าใบ ประมาณ 20-30 ซม. ช่อดอกอ่อนมีใบประดับสีขาว 1-2 อัน ห่อหุ้ม **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 7-8 มม. ก้านดอกย่อยยาว 13-14 มม. **กลีบรวม** สีขาว มี 6 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่แกมรี ปลายแหลม ขนาด 4 × 2 มม. **เกสรเพศผู้** 6 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดที่ฐาน ยาว 3-5 มม. บางครั้งอาจเชื่อมติดกับกลีบรวม อับเรณูติดด้านหลัง ยาว 2-2.5 มม. สีเหลือง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกลม มี 3 พู เกลี้ยง สีเขียวอ่อน ภายในมี 3 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูเกสรเพศเมียสั้น สีขาว ยอดเกสรเพศเมียเรียวมน เห็นไม่ชัดเจน **ผล** แห้ง มี 3 พู ขนาด 5-6 มม. สีเขียว

ระยะเวลาออกดอก ตุลาคม

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ จีน ภูฏาน อินเดีย เนปาล สิกขิม

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในกระถาง บริเวณสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. ไบ นำมาตำน้ำพริกกินกับข้าว หรือใส่ต้มหมู เนื้อสัตว์ต่าง ๆ
2. ไบ ทูบละเอียด นำมามัดข้อมือ (พอกที่ข้อมือ พันด้วยผ้า) เป็นยาแก้ไข้
3. ไบ นำมาต้มน้ำให้เด็กดื่ม เป็นยาแก้ไข้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 185

Amaranthaceae

18. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Achyranthes aspera* L., Sp. Pl. 1: 204. 1753; Fl. Thailand 5(4): 395. 1992. ภาพที่ 4.7 ฉ

ชื่อม้ง ชั่วมือเหนียว (tshuaj mob hniav) ชั่วกู่เฮียะ (tshuaj kub nyhiab)

ชื่อไทย พันงูขาว

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 20-100 ซม. ลำต้นเป็นสี่เหลี่ยม มักแตกกิ่งตรงกันข้าม ทุกส่วนมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5-1 ซม. แผ่นใบรูปไข่หรือรูปรีแกมขอบขนาน ขนาด 2-10 × 1-5 ซม. โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบมนกลม ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่น ผิวใบทั้งสองด้านมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด ลักษณะเรียวยาว ตั้งขึ้น ออกตามปลายยอด **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ หลังจากระยะดอกบาน ดอกจะโค้งพบลงด้านล่าง **ใบประดับ** รูปไข่ ปลายเรียวแหลม ยาว 2-3 มม. ติดทน **ใบประดับย่อย** มี 2 อัน เป็นหนามแหลม ยาว 3-4 มม. โคนมีปีกบางรูปกลมทั้งสองข้าง **กลีบรวม** สีเขียวอ่อน มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปใบหอก ปลายแหลมหรือเป็นติ่งแหลม ยาว 4-5 มม. เกลี้ยง **เกสรเพศผู้** 5 อัน โคนก้านชูอับเรณูแผ่ออกเชื่อมติดกันเป็นวง ขอบบนมีขนครุย อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ เกลี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาแบบรอบแกนด้วน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียมี 1 อัน ยาว 1.5-2 มม. ติดทน ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลมขนาดเล็ก **ผล** เป็นผลกระเปาะ เกลี้ยง รูปทรงกระบอก ปลายตัด ขนาด 2 มม. เมื่อแก่แตกตามขวาง

ระยะเวลาออกดอก กรกฎาคม - สิงหาคม

ประเทศไทย เป็นวัชพืชพบได้ทั่วไป

การกระจายพันธุ์ มีถิ่นกำเนิดในแถบโลกเก่า กระจายพันธุ์ในแถบเขตร้อนทั่วโลก

แหล่งที่พบ พบเป็นวัชพืชที่ขึ้นทั่วไปในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมายัดใส่ท้องไก่อุ้มกินเป็นยาแก้ปวดฟัน
2. ยอดอ่อน นำมาทูปให้ละเอียด พอกใส่แผลไฟไหม้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ K. Seraypheap 12

19. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Achyranthes cf. longifolia* (Makino) Makino, Bot. Mag. (Tokyo).

28: 180. 1914; Fl. China 5: 425. 2003. ภาพที่ 4.7 ข

ชื่อมั้ง ยาเลื่อยะ, จาเลื่อยะ (ncas liab)

ชื่อไทย -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 50-100 ซม. ลำต้นเป็นสี่เหลี่ยม มักแตกกิ่งตรงกันข้าม สีเขียวหรือสีม่วง เกือบ ใบ เดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบมีขน ยาว 0.5-1 ซม. แผ่นใบรูปใบหอก ขนาด 2-9.5 × 1-2.5 ซม. โคนใบมน ปลายใบแหลมหรือเรียวแหลม ขอบใบเป็นคลื่น ผิวใบด้านบนสีเขียวหรือสีเขียวเข้มแกมม่วง ด้านล่างสีม่วง มีขนประปราย **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด ลักษณะเรียวยาว ตั้งขึ้น ออกตามปลายยอดและซอกใบ **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ หลังจากระยะดอกบาน ดอกจะโค้งพบลงด้านล่าง **ใบประดับ** รูปไข่ ปลายเรียวแหลม ยาว 2-3 มม. ติดทน **ใบประดับย่อย** มี 2 อัน เป็นหนามแหลม ยาว 3-4 มม. โคนมีปีกบางรูปกลมทั้งสองข้าง **กลีบรวม** สีม่วงแกมแดง มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปใบหอก ปลายแหลม ยาว 4-5 มม. เกือบ **เกสรเพศผู้** 5 อัน โคนก้านชูอับเรณูแผ่ออกเชื่อมติดกันเป็นวง ขอบบนเรียบหรือหยักมน อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ เกือบ ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาแบบรอบแกนดวน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียมี 1 อัน ยาว 1.5-2 มม. ติดทน ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลมขนาดเล็ก **ผล** เป็นผลกระเปาะ เกือบ รูปขอบขนาน ปลายเรียว ขนาด 2.5-3 มม. เมื่อแก่แตกตามขวาง

ระยะเวลาออกดอก เมษายน

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ จีน ญี่ปุ่น ลาว เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในกระถางหรือในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. ยอดอ่อน ใช้ 3 ยอด นำมาต้มน้ำดื่มเป็นยาบำรุงเพื่อให้มีบุตร
2. กิ่งและใบหรือถ้าต้นเล็กจะใช้ทั้งต้น นำมาต้มน้ำใส่ไถ้กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อย
3. ใบและยอด โดยวัดให้มีขนาดเท่านิ้วกลางข้อแรกของคนป่วย แล้วนำมาต้มน้ำดื่ม แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ
4. ใบและยอด นำมาต้มน้ำดื่ม เพื่อใช้ขับเลือด แก้ตกเลือด (หลังทำแท้ง)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 52, 181

20. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Amaranthus spinosus* L., Sp. Pl. 2: 991. 1753. K. Larsen, Fl. Thailand 5(4): 383. 1992. **ภาพที่ 4.7** ซ

ชื่อม้ง จุงตุ้กู (txhuv ntuj qus) ย้าวเกียะ (zaub qiag)

ชื่อไทย ผักโขมหนาม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูง 30-100 ซม. ลำต้นตั้งตรง เกลี้ยง สีเขียวหรือสีเขียวแกมม่วง มักแตกกิ่งจำนวนมาก ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบมีขน ยาว 1-4 ซม. โคนก้านใบมีหนามแหลม 2 อัน ยาว 1-2 ซม. แผ่นใบรูปไข่แกมใบหอกหรือรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ขนาด 3-5 × 1.5-3 ซม. โคนใบรูปติ่ม ปลายใบมนมีติ่งแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** คล้ายช่อเชิงลด บริเวณโคนช่อดอกมักแยกแขนง ออกตามปลายยอดและตามซอกใบ มีช่อดอกย่อยแบบช่อกระจุก **ใบประดับ** เป็นหนามแหลมรองรับช่อดอกย่อย **ดอกย่อย** แยกเพศอยู่ร่วมต้น สีเขียวอ่อน **ใบประดับย่อย** รูปไข่ ปลายแหลมเข็ม ยาว 2-3 มม. **ดอกเพศผู้** มักอยู่ปลายช่อดอก **กลีบรวม** สีขาวมีเส้นกลางกลีบสีเขียว มี 3 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ ปลายแหลม ยาว 1-1.5 มม. **เกสรเพศผู้** 5 อัน แยกกัน ก้านชูอับเรณูสั้นกว่ากลีบรวมเล็กน้อย อับเรณูติดด้านหลัง **ดอกเพศเมีย** อยู่บริเวณโคนช่อดอก **กลีบรวม** 5 กลีบ รูปช้อน สีขาวมีเส้นกลางกลีบเขียว ปลายแหลม ยาว 1-1.5 มม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปรีแบน เกลี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาแบบรอบแกน ตัวน มี 1 ออวูล ไม่มีก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมียเรียวยาวแหลม มี 2-3 อัน **ผล** เป็นผลกระเปาะ รูปทรงรี ขนาด 1-1.5 มม. เมื่อแก่แตกตามขวาง

ระยะเวลาออกดอก กรกฎาคม - ธันวาคม

ประเทศไทย เป็นวัชพืชพบได้ทั่วไป

การกระจายพันธุ์ มีถิ่นกำเนิดในแถบโลกใหม่ กระจายพันธุ์ในแถบเขตร้อนและเขตอบอุ่นทั่วโลก

แหล่งที่พบ พบเป็นวัชพืชที่ขึ้นทั่วไปในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์ ยอดอ่อน นำมาผัดน้ำมันกินกับข้าว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ K. Seraypheap 14

21. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Celosia argentea* L., Sp. Pl. 1: 205. 1753; Fl. Thailand 5(4): 380. 1993. – *Celosia cristata* L. Fl. China 5: 417. 2003. **ภาพที่ 4.7** ฉ และ 4.8 ก

ชื่อม้ง ป้ามะเลียะ (paj mab liab)

ชื่อไทย หงอนไก่

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูง 30-100 ซม. ลำต้นตั้งตรง เกลี้ยง สีเขียวแกมม่วงแดง ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5-3.5 ซม. แผ่นใบรูปไข่หรือรูปใบหอก ขนาด 4-15 × 1-5.5 ซม. โคนใบรูปลิ้มหรือสอบเรียว ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียวแกมม่วงแดง เกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด แกนกลางช่อดอกแผ่ขยายออกเป็นรูปขอบขนานหรือรูปสามเหลี่ยม ปลายพับเป็นสันไปมา คล้ายหงอนไก่ สีม่วงแดง **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ มีจำนวนมาก **ใบประดับและใบประดับย่อย** รูปไข่แกมขอบขนาน ปลายแหลมเข็ม ยาว 2-3 มม. **กลีบรวม** สีม่วงแกมขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่แกมใบหอก ปลายเรียวแหลม ยาว 6 มม. เกลี้ยง **เกสรเพศผู้** 5 อัน โคนก้านชูอับเรณูแผ่ออกเชื่อมติดกันเป็นวง ก้านชูอับเรณูสั้นกว่ากลีบรวมเล็กน้อย อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปทรงกลม เกลี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนทารอบแกนด้าน มี 5-9 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียมี 1 อัน สีม่วง ยาว 3 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลมขนาดเล็ก **ผล** เป็นผลกระเปาะ รูปทรงกลม เกลี้ยง ขนาด 2.5-3 มม. เมื่อแก่แตกตามขวาง

ระยะเวลาออกดอก ตุลาคม

ประเทศไทย มีทั้งที่เป็นพืชปลูกและกระจายพันธุ์อยู่ตามธรรมชาติ เป็นพืชต่างถิ่น
ภูฏาน

การกระจายพันธุ์ เป็นพืชปลูกในเขตอบอุ่นทั่วโลกและสามารถพบได้ตามธรรมชาติ

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ราก ต้มน้ำดื่มแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ ใช้เป็นยาขับประจำเดือน
2. ยอดอ่อน ต้มน้ำดื่มเพื่อบำรุงร่างกายของสตรีหลังคลอด
3. ราก นำไปต้มรวมกับรากของเจ้จ้าว (*Coix lacrymal-jobi*) และรากของปอพิ้งะเลียะ

(*Rubus alceifolius*) ใช้ดื่มเป็นยาทำแท้ง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamdee 172, 186

22. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cyathula prostrata* (L.) Blume, Bijdr. 549. 1826; Fl. Thailand 5(4): 393. 1992; Fl. China 5: 421. 2003. **ภาพที่** 4.8 ค-ง

ชื่อม้ง ดำเลียะ (nrhaj liab)

ชื่อไทย พันงูแดง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี ลำต้นทอดเลื้อยไปตามดิน ยาว 30-50 ซม. ลำต้นสีเขียวแกมสีม่วงแดง มีขนยาวนุ่มหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.3-1 มม. แผ่นใบรูปรีกว้างหรือรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ขนาด 2-6 × 1.5-3 ซม. โคนใบมน ปลายใบมน ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียว ด้านล่างมีสีม่วงแดงตามเส้นใบและตามขอบใบ มีขนประปราย ยอดอ่อนสีม่วง **ช่อดอก** คล้ายช่อเชิงลด เรียวยาว ออกตามปลายยอดและซอกใบ มีช่อดอกย่อยแบบช่อกระจุก ก้านช่อดอกย่อยสั้น ห้อยลงด้านล่าง **ดอกย่อย** มี 3 ดอก สมบูรณ์เพศ 1 ดอก อยู่ตรงกลาง อีก 2 ดอก ด้านข้างเป็นหมัน **ใบประดับ** รูปเคียว ยาว 1 มม. ใบประดับย่อยมักลดรูป **กลีบรวม** สีเขียวอ่อนแกมขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปใบหอก ยาว 2-3 มม. มีขนปกคลุม **เกสรเพศผู้** 5 อัน โคนก้านชูอับเรณูมีรยางค์แผ่ออกเชื่อมติดกันเป็นวง ขอบมน ก้านชูอับเรณูสั้นกว่ากลีบรวม อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปทรงรี เกี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาแบบรอบแกนตัว มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียมี 1 อัน ยาว 1 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลมขนาดเล็ก **ผล** เป็นผลกระเปาะ รูปทรงรี ขนาด 1-2 มม. เมื่อแก่แตกตามขวาง

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม

ประเทศไทย เป็นวัชพืชพบได้ทั่วไป

การกระจายพันธุ์ มีถิ่นกำเนิดอยู่ในทวีปแอฟริกา กระจายพันธุ์เข้าไปในแถบทวีปอเมริกา กลาง ทวีปอเมริกาใต้และทวีปเอเชีย

แหล่งที่พบ พบเป็นวัชพืชที่ขึ้นทั่วไปในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ใบ ทูบละเอียด นำมาพอกฝี
2. รากและลำต้น ต้มน้ำดื่มแก้ปวดท้อง
3. ใบ นำมาอังไฟให้ร้อน แล้วทุบให้ละเอียด นำมาพอกบริเวณที่ถูกตัวบุง แก้อาการคัน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 298

23. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Iresine herbstii* Hook., Gard. Chron. 654. 1864; Fl. China 5: 426.

2003. ภาพที่ 4.8 ข

ชื่อม้ง ก้าเลียะ (nkaj liab) ม้อบัวเลียะ (mob buag liab)

ชื่อไทย ผักแผ้วแดง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 30-50 ซม. ลำต้นและกิ่งสีม่วงแดง มีขนประปราย ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1-2.5 ซม. แผ่นใบรูปไข่จนถึงเกือบกลม ขนาด 2-4 ซม. โคนใบตัดปลายใบมนกลม หรือแหลม บางครั้งอาจหยักตื้น 2 แฉก ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน สีม่วงเข้ม มีลายสีม่วงอ่อนตามเส้นใบ **ดอกและผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ไม่พบดอก

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของทวีปอเมริกาใต้ (บราซิล)

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. ใบและยอดอ่อน ต้มใส่ไก่กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อย
2. ใบ นำมาทุบพอกบริเวณที่กระดูกเคลื่อน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ K. Seraypheap 4, A. Nuammee 322

Amaryllidaceae

24. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Zephyranthes rosea* Lindl., Bot. Reg. 10: t. 821. 1824; Fl. N. Amer. 26: 299. 2003. **ภาพที่** 4.8 ซ

ชื่อม้ง ชั่วเกะปล้า (tshuaj kem plab) ชั่วม้อปล้า (tshuaj mob plab)
เปือกควมบัว (paw quav bua)

ชื่อไทย บัวฝรั่งดอกชมพู บัวจีน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 20-35 ซม. หัวกลมหรือรูปไข่ สีดำ ใบ เดี่ยว ออกเป็นกระจุกใกล้พื้นดิน มี 2-3 ใบ แผ่นใบแบน รูปแถบ ปลายมน ขนาด 15-31 × 0.3-0.6 ซม. ผิวใบสีเขียว เรียบเกลี้ยง **ดอกเดี่ยว** สมบูรณ์เพศ ก้านดอกตรงหรือโค้งลงเล็กน้อย ยาว 23-26 ซม. มีใบประดับยาว 1.5-2 ซม. **กลีบรวม** สีชมพู เชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย ยาว 2.8-3 ซม. ปลายแยกเป็น 6 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ปลายแหลม หลอดกลีบดอกสีเขียว ยาว 7-8 มม. **เกสรเพศผู้** 6 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 17-18 มม. อับเรณูติดตรงกลาง เคลื่อนไหวได้ ยาว 7-7.5 มม. สีเหลือง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ใต้วงกลีบ รูปทรงกระบอก เกลี้ยง สีเขียว ภายในมี 3 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวน

มาก ก้านชูเกสรเพศเมียสีชมพู ยาว 2.5-2.7 ซม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก ยาว 3 มม. ผล
แห้ง มี 3 พู ขนาด 4-6 มม. สีเขียว

ระยะเวลาออกดอก กรกฎาคม

ประเทศไทย พืชปลูก นิยมปลูกเป็นไม้ประดับ

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของทวีปอเมริกาเหนือ

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในกระถาง ในบริเวณสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. ใบและหัวใต้ดิน นำมาสับให้ละเอียด ผสมใส่ไข่ 1-2 ฟอง แล้วนำไปนึ่ง กินเป็นยาแก้
ท้องอืดท้องเฟ้อ
2. หัวใต้ดิน นำมากินดิบ แก้ปวดท้อง ท้องอืด
3. ใบ นำมาวัดให้ยาว 3 ข้อนิ้ว ของคนที่ป่วย ต้มน้ำดื่มแก้ท้องอืด
4. ใบ ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องอืด
5. ใบ ใช้ 3 ใบ ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดหัว ตัวร้อน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 125

Anacardiaceae

25. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Mangifera caloneura* Kurz, J. Asiat. Soc. Bengal, Pt. 2, Nat. Hist.
42: 66. 1873; Fl. Thailand 10(3): 297. 2010. **ภาพที่** 4.8 ฉ

ชื่อม้ง จี้ไซกู (txiv txhais qus)

ชื่อไทย มะม่วงป่า มะม่วงกะล่อน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูงได้ถึง 20 เมตร **ลำต้น** เปลือกสีน้ำตาลอ่อน **ใบ** เดี่ยว ออกเวียนรอบกิ่ง ไม่มีหูใบ
ก้านใบยาว 1.5-2.5 ซม. โคนใบงอออก แผ่นใบรูปขอบขนาน ขนาด 12.5-15 × 3.5-4.7 ซม.
โคนใบรูปปลีมี ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเป็นคลื่น ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นแขนงใบข้างละ
15-22 คู่ เส้นใบย่อยแบบร่างแห เห็นชัดเจนทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตาม
ปลายยอดหรือซอกใบ ยาวได้ถึง 25 ซม. มีขนสั้นหนานุ่มสีน้ำตาลอ่อนปกคลุม **ใบประดับ** รูปใบ
หอก ขนาด 2-2.5 × 0.5 มม. มีขนสั้นนุ่มปกคลุม **ดอก** ขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ ไม่มีก้านดอกย่อย
กลีบเลี้ยง สีเขียว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 2×1 มม. ด้านนอกมีขนสั้นหนา

นุ่มปกคลุมหนาแน่น **กลีบดอก** สีเหลือง มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปใบหอก ปลายแหลม ขนาด 3-3.5 × 1.5 มม. ตรงกลางกลีบมีสัน 3 สัน ปลายกลีบม้วนออกด้านนอก **เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้** มี 1 อัน ก้านชูอับเรณู เกือบ ยาว 2 ซม. อับเรณูติดด้านหลัง ยาว 0.5 มม. โคนมน ปลายมน **เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน** มี 4 อัน ขนาดเล็ก **จานฐานดอก** สีเหลืองอ่อน รูปถ้วย **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน ฝังในเนื้อวงกลีบ รูปกลม เกือบ ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตราที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูเกสรเพศเมียออกด้านข้าง ยาว 2 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** แบบเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปทรงรี ขนาด 4-7 ซม. มีจะงอยสั้น ๆ เมื่อสุกมีสีเขียวอ่อนอมเหลือง มีกลิ่นหอม

ระยะเวลาออกดอก ธันวาคม - กุมภาพันธ์

ประเทศไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: ขอนแก่น; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: เพชรบุรี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ระยอง; ภาคใต้: ตรัง

การกระจายพันธุ์ พม่า

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ ที่ระดับความสูงประมาณ 500 เมตร

การใช้ประโยชน์ ผลสุก กินสด เป็นผลไม้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 291

26. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Mangifera indica* L., Sp. Pl. 1: 200. 1753; Fl. Thailand 10(3): 302.

2010. **ภาพที่** 4.8 ญ

ชื่อภาษาม้ง จีไซเย่ (txiv txhais nyiag)

ชื่อไทย มะม่วง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 10-45 เมตร **ลำต้น** แตกกิ่งหนาแน่น เปลือกต้นสีน้ำตาลซีด ถึงสีน้ำตาลอมเทา **ใบ** เดี่ยว ออกเวียนรอบกิ่ง ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2-5 ซม. โคนใบงอออก แผ่นใบรูปขอบขนานแกมใบหอก รูปรีแกมขอบขนาน หรือรูปรีแคบ ขนาด 10-18.5 × 3-5.2 ซม. โคนรูปรี ปลายเรียวแหลม ขอบใบเป็นคลื่น ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นใบย่อย 12-30 คู่ เห็นชัดที่ผิวใบด้านล่าง **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายยอดหรือซอกใบบริเวณปลายกิ่ง รูปทรงคล้ายพีระมิด ยาวได้ถึง 30 ซม. **ใบประดับ** รูปสามเหลี่ยม ขนาด 1.5-3 × 1-1.5 มม. **ดอก** สมบูรณ์เพศ ขนาด 7-8 มม. ก้านดอกยาว 1-3 มม. มีขนประปราย **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่แกมขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 3-3.5 × 1.5 มม. ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มปกคลุม **กลีบดอก** สีเหลืองอ่อน มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปรี ปลายแหลม ขนาด 4.5-5 × 2 มม. โคนกลีบสีเหลือง ปลายกลีบสีขาว

ตรงกลางกลีบมีสัน 3-5 สัน มีขนประปราย ปลายกลีบมีวุ้นออกด้านนอก **เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้** มี 1 อัน ก้านชูอับเรณู เกือบยาว 2 มม. อับเรณูติดด้านหลัง สีม่วงอ่อน ยาว 1 มม. โคนมน ปลายมน เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน มี 4 อัน ขนาดเล็ก **จานฐานดอก** สีเหลืองอ่อน รูปถ้วย **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่เห็นอวงกลีบ รูปไข่เบี้ยวหรือเกือบกลม เกือบยาว ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตราที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูเกสรเพศเมียออกด้านข้าง ยาว 2 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** แบบเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปร่างและขนาดค่อนข้างแปรผัน เมื่อสุกสีเขียวอ่อนอมเหลืองหรืออมส้ม

ระยะเวลาออกดอก มกราคม - มีนาคม

ประเทศไทย พบในป่าตามธรรมชาติและเป็นพืชปลูกทั่วไป

การกระจายพันธุ์ กระจายพันธุ์กว้างในแถบเขตร้อนและกึ่งเขตร้อน ส่วนใหญ่เป็นพืชปลูกตามธรรมชาติพบในประเทศอินเดีย อินโดจีน และมาเลเซีย

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกภายในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์ ผลสุก กินเป็นผลไม้สด (นิยมมากกว่า) ส่วนผลดิบกินกับน้ำพริก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 294

27. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Rhus javanica* L. var. *chinensis* (Mill.) T.Yamaz., J. Jap. Bot. 68(4): 240. 1993; Fl. Thailand 10(3): 314. 2010. – *Rhus chinensis* Mill., Gard. Dict., ed. 8 n. 7. 1768; Fl. China 11: 346, Fl. Males 8: 537. **ภาพที่** 4.8 ฎ

ชื่อม้ง ป่าเว้าซี (paj vaub txhib) จี้เว้าซี (txiv vaub txhib)

ชื่อไทย ส้มผด มะเหลียมหิน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น ขนาดเล็ก สูง 3-5 เมตร **ลำต้น** เปลือกมีช่องอากาศจำนวนมาก ทุกส่วนมีขนสั้นหนานุ่มสีเหลืองอมน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น **ใบ** ประกอบแบบขนนกปลายคี่ ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 10-19 ซม. โคนก้านใบโป่งพองออก แกนกลางใบที่ใบย่อยใบบนสุดมีปีกแคบ มีใบย่อย 3-5 คู่ ออกตรงข้าม แผ่นใบย่อยรูปไข่แกมใบหอก รูปรี หรือรูปรีแกมขอบขนาน ขนาด 9-19 × 3.5-8 ซม. โคนใบมนกลม เบี้ยว หรือเว้าตื้นเป็นรูปหัวใจ ปลายใบแหลมหรือเรียวแหลม ขอบใบหยักซี่ฟันอย่างหยาบ ผิวใบด้านบนมีขนประปราย ด้านล่างมีขนสั้นหนานุ่มสีน้ำตาลอมเหลืองปกคลุม **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายยอด **ใบประดับ** รูปใบหอก ขนาด 2 × 0.5 มม. มีขนสั้นนุ่มปกคลุม **ดอก** สมบูรณ์เพศ ขนาด 3 มม. ก้านดอกยาว 1 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียวอ่อน โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปไข่แกมขอบขนาน ปลายแหลม สีเขียวอ่อน ขนาด 1.8 ×

2 มม. ด้านนอกมีขนประปราย **กลีบดอก** สีขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปขอบขนาน ปลายมนตัด ขนาด 2×1.5 มม. ด้านในมีขนยาวนุ่มปกคลุม **เกสรเพศผู้** 5 อัน ก้านชูอับเรณูเกลี้ยง แบน ยาว 0.5-1 มม. อับเรณูติดด้านหลัง ยาว 0.5 มม. **จวนฐานดอก** สีแดงสด รูปถ้วย **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ เกลี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตราที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูเกสรเพศเมียอ้วนสั้น มี 3 อัน ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม สีเหลือง **ผล** กลม ขนาด 0.5 มม. สีแดงอมน้ำตาล

ระยะเวลาออกดอก กันยายน

ประเทศไทย ภาคเหนือ: เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย

การกระจายพันธุ์ กระจายพันธุ์กว้างในเขตอบอุ่นและเขตกึ่งร้อนของทวีปเอเชีย

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ผลสุก กินเป็นผลไม้สด มีรสเปรี้ยว

2. ลำต้น นำมาทำเป็นมิด ที่ใช้ไล่ผี โดยเอาถ่านไม้มาขีดขวางมิด ประมาณ 3 ขีด แล้วนำขี้ไก่มาทา จะสามารถไล่ก้นผีหรือไล่ผีได้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 180

28. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Semecarpus albescens* Kurz, J. Asiat. Soc. Bengal, Pt. 2, Nat.

Hist. 40: 51. 1871. Fl. Thailand 10(3): 324. 2010. **ภาพที่** 4.8 ฏ

ชื่อม้ง สายห้าหยง (txhais haj zoov)

ชื่อไทย รักขี้หมู

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 8-20 เมตร **ลำต้น** เปลือกสีน้ำตาลเทา มีลวดลายวงกลมสีเทาขาวประปราย กิ่งอ่อนมีขนสั้นหนานุ่มสีน้ำตาลอ่อน เมื่อโตเต็มที่จะเกลี้ยง **ใบ** เดี่ยว ออกเวียนรอบกิ่ง ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1-1.5 ซม. โคนก้านใบโป่งพองขึ้น แผ่นใบหนา รูปไข่กลับยาวแคบ หรือรูปใบหอกกลับ ขนาด $4.5-12 \times 20-40$ ซม. โคนใบรูปลิ้มหรือมน ปลายใบแหลม ถึงเรียวแหลม หรือบางครั้งอาจมนกลม ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่น ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างอาจเกลี้ยง และมีขนประปรายตามเส้นกลางใบ หรือมีขนสั้นหนานุ่มสีน้ำตาลอ่อนอมเหลือง ปกคลุมทั่วทั้งผิวใบและเส้นกลางใบ มีเส้นใบย่อย 12-18 คู่ **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายยอดหรือปลายกิ่ง ยาวได้ถึง 30 ซม. ก้านช่อดอกมีขนสั้นประปราย หรือมีขนสั้นหนานุ่มปกคลุม **ใบประดับ** รูปลิ้ม

แคบ ขนาด 1-3 × 1 มม. มีขนสั้นหนานุ่มปกคลุม **ดอก** มีทั้งดอกสมบูรณ์เพศและดอกเพศผู้ ขนาด 6-7 มม. ก้านดอกสั้น **กลีบเลี้ยง** สีเขียวอ่อน โคนเชื่อมติดกันคล้ายรูปถ้วย ปลายแยกเป็น 5 แฉกรูปสามเหลี่ยม ขนาด 1.5 × 3 มม. มีขนประปราย **กลีบดอก** สีเขียวอ่อนแกมเหลือง มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปรีหรือรูปไข่แกมขอบขนาน ขนาด 3 × 1.5 มม. ปลายมน ด้านนอกมีขนประปราย **เกสรเพศผู้** 5 อัน ก้านชูอับเรณูเกลี้ยง ยาว 3 มม. อับเรณูติดด้านหลัง ยาว 1 มม. โคนมน ปลายมน **จวนฐานดอก** แบน มี 5 แฉก **เกสรเพศเมีย** 1 อัน ฝังไข่ได้วงกลีบ รูปกรวยคว่ำ มีขนสั้นหนานุ่มปกคลุม ภายในมี 1 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตราที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูเกสรเพศเมีย มี 3 อัน ยอดเกสรเพศเมียรูปคล้ายสามเหลี่ยม **ผล** แบบเมล็ดเดี่ยวแข็ง ขนาด 1.5-3 × 1.5-2.5 ซม. ปลายผลมีขนสั้นหนานุ่มปกคลุมด้านนอกมีฐานดอกเจริญห่อหุ้มผลไว้ เมื่อสุกมีสีส้ม

ระยะเวลาออกดอก พฤษจิกายน - มีนาคม

ประเทศไทย พบทุกภาค ตามป่าผลัดใบ ที่ระดับความสูง 150-600 เมตร

การกระจายพันธุ์ พม่า เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์ น้ำยาง หากสัมผัสแล้วจะเกิดอาการแพ้ มีฝิ่นคัน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ K. Seraypheap 31, A. Nuammee 365

29. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Spondias lakonensis* Pierre, Fl. Forest. Cochinch. 5. (fasc. 24)

t.375. 1898; K. Chayamarit, Fl. Thailand 10(3): 324. 2010. **ภาพที่** 4.9 ก

ชื่อม้ง ดงก้าเลีย (ntoo nkaj liab) ก้าเลีย (nkaj liab) สีเจอว (txiv tsaws)

ชื่อไทย มะห่อ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 8-20 เมตร **ลำต้น** เปลือกเรียบสีดำเทา กิ่งอ่อนมีขนสั้นนุ่มปกคลุม **ใบ** ประกอบแบบขนนกปลายคี่ ขนาด 20-30 ซม. ออกเวียนบริเวณปลายกิ่ง ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 7-8 ซม. ใบย่อย 9-12 คู่ ออกตรงข้ามหรือสลับ ก้านใบย่อย 2-4 มม. แผ่นใบย่อยรูปขอบขนาน ขนาด 4.5-9 × 1.5-2.8 ซม. โคนใบเบี้ยว ปลายเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ใบอ่อนผิวใบทั้งสองด้านมีขนหนาแน่น ใบแก่มีขนประปรายตามเส้นใบด้านล่าง เส้นใบย่อย 8-10 คู่ **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามซอกใบและปลายกิ่ง ยาวได้ถึง 3 ซม. **ใบประดับ** รูปใบหอก ขนาด 1.5 × 8 มม. **ดอก** สมบูรณ์เพศ ขนาด 4-5 มม. ก้านดอกยาว 3-4 มม. มีขนละเอียดปกคลุม **กลีบเลี้ยง** สีขาว โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยม ยาว 2.4 มม. ด้านนอกมีขนประปราย

กลีบดอก สีขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบจรดกันในดอกตูม รูปขอบขนาน ขนาด 2-2.5 × 1 มม.
เกสรเพศผู้ 8-10 อัน ก้านชูอับเรณูเก็ลี้ยง มักยาวเท่ากับกลีบดอก อับเรณูติดด้านหลัง รูปขอบ
 ขนาน โคนมน ปลายมน ยาว 1 มม. **จากรฐานดอก** สีแดงสด รูปถ้วย ขอบหยักมนถี่ **เกสรเพศเมีย**
 มี 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ภายในมี 4(5) คาร์เพล 4(5) ช่อง พลาเซนตราที่ฐาน มี 1 ออวูลต่อหนึ่ง
 ช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียเก็ลี้ยง มี 4(5) อัน อยู่ชิดกัน ยอดเกสรเพศเมียเชื่อมติดกัน สีเหลือง
ผล รูปรีหรือรูปขนาน ขนาด 1 × 0.7 ซม. สีเขียว เก็ลี้ยง เมื่อสุกสีแดงส้ม ส่วนใหญ่มี 4 เมล็ด

ระยะเวลาออกดอก มิถุนายน - สิงหาคม

ประเทศไทย ภาคเหนือ: เชียงใหม่ ลำปาง; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: นครพนม พบ
 ตามป่าดิบหรือริมลำห้วย ที่ระดับความสูง 220-500 เมตร

การกระจายพันธุ์ จีนตอนใต้ ลาว เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบตามริมลำห้วย

การใช้ประโยชน์

1. ยอดอ่อน สัก 2-3 ใบ มาห่อเกลือกินสด
2. ผล นำมาจิ้มกับเกลือ กินเป็นผลไม้สด สามารถกินได้ทั้งผลอ่อนและผลแก่

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 107

Annonaceae

30. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Goniothalamus laoticus* (Finet & Gagnep.) Bân, Bot. Zhurn.
 (Moscow & Leningrad) 59: 554. 1974; Botanical Journal of the Linnean Society 156: 355-
 384. 2008; Fl. China 19: 687. 2011. **ภาพที่** 4.9 ข

ชื่อม้ง ดงหมอต้อรำ (ntoo mov raj) แซ่ตู้ (zeb qug)

ชื่อไทย ข้าวหลามดง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูงประมาณ 10 เมตร **ลำต้น** เปลือกต้นสีเทาแก่หรือดำ ผิวบางเรียบ **ใบ** เดี่ยว
 ออกสลับระนาบเดียว ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.8-1.2 ซม. แผ่นใบรูปขอบขนานหรือรูปขอบขนาน
 แกมรี ขนาด 11-23.5 × 3-6 ซม. โคนใบรูปปลีมนกว้าง ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเก็ลี้ยง
 ทั้งสองด้าน ด้านบนสีเขียวเข้มเป็นมัน ด้านล่างสีเขียวอ่อนอมเทา **ดอก** เดี่ยว สมบูรณ์เพศ

ออกเป็นกลุ่มบนกิ่งหรือลำต้น กลุ่มละ 1-4 ดอก ดอกห้อยลง ก้านดอกยาว 5-7 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 3 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กว้างหรือเกือบกลม ขนาด 0.8-1 × 1-1.2 ซม. ด้านนอกมีขนแข็งสั้นขึ้นประปราย **กลีบดอก** สีเหลืองอ่อนหรือสีเหลืองอมส้ม มี 6 กลีบ เรียงเป็น 2 ชั้น กลีบดอกชั้นนอก รูปขอบขนานแกมใบหอก ปลายแหลม ขนาด 2.6-3.5 × 1.2-1.5 ซม. ขนาดใหญ่กว่ากลีบดอกชั้นในมากกว่าหรือเท่ากับ 2 เท่า กลีบดอกชั้นใน ขนาด 1.1-1.3 × 0.8-1 ซม. เรียงชิดติดกันเป็นรูปโดม บริเวณขอบก้านกลีบเลี้ยง **เกสรเพศผู้** มีจำนวนมาก ก้านชูอับเรณูสั้นมาก อับเรณูติดด้านข้าง ยาว 2.5-3 มม. **เกสรเพศเมีย** มี 15-20 รังไข่ แยกกัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปทรงกระบอกเกลี้ยง ภายในแต่ละรังไข่มี 1 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาแนวเดียว มี 8-10 ออวูล ก้านชูเกสรเพศเมียสั้นมากจนถึงไม่มี ยอดเกสรเพศเมียรูปกระสวย ยาว 2.5-3 มม. **ผล** เป็นผลกลุ่ม

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม - กรกฎาคม

ประเทศไทย ภาคเหนือ: เชียงใหม่ เชียงราย น่าน; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา

การกระจายพันธุ์ จีน ลาว ไทย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ผลสุก กินสด เป็นผลไม้
2. ลำต้น นำมาตากแห้ง แล้วนำมาต้มน้ำดื่มเหมือนน้ำชา จะทำให้รู้สึกสดชื่นมีกลิ่นหอม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ K. Seraypheap 33, A. Nuammee 61

Apiaceae

31. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Centella asiatica* (L.) Urb., Fl. Bras. 11(1): 287. 1879; Fl. Thailand 5(4): 446. 1992. **ภาพที่** 4.9 ค

ชื่อม้ง มะชีเย่ (hmab tsib ntseg)

ชื่อไทย บัวบก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี ลำต้นเกาะเลื้อยไปตามดิน ใบ เดี่ยว ออกเป็นกระจุกใกล้พื้นดิน ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2.5-13 ซม. โคนก้านใบอาจมีปีกบาง ๆ แผ่นใบรูปไตหรือกลม ขนาด 1-4.5 × 1.5-5

มม. โคนใบหยักลึกรูปหัวใจ ปลายใบมนกลม ขอบใบหยักมน ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อซี่ร่ม ขนาด 3-4 มม. ออกตามซอกใบ ก้านช่อดอกยาว 0.5-1.5 ซม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ มี 3-4 ดอก ก้านดอกย่อยสั้นมากจนถึงไม่มี **ใบประดับ** มี 2 ใบ รูปไข่ ยาว 2-3 มม. **กลีบเลี้ยง** ไม่มี **กลีบดอก** สีขาวหรือสีชมพูแกมขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ ยาว 1 มม. **เกสรเพศผู้** 5 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 0.5 มม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปกลมแบน มีขนนุ่มประปราย ภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตาที่ยอด มี 1 ออวูลต่อ 1 ช่อง ก้านชูยอด เกสรเพศเมียมี 2 อัน ยาว 0.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลมขนาดเล็ก **ผล**แห้ง รูปกลมแบน ขนาด 2-3 มม. มี 7-9 สัน เมื่อแก่แตกออกเป็น 2 ซีก แต่ละซีกมี 1 เมล็ด

ระยะเวลาออกดอก สิงหาคม - ตุลาคม

ประเทศไทย พบเกือบทุกภาคทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ ในแถบเขตร้อนและกึ่งเขตร้อนทั่วโลก

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ ขึ้นอยู่ตามที่ขึ้นบริเวณสวนผักหรือริมลำห้วย

การใช้ประโยชน์

1. ใบ นำมาใส่ต้มเนื้อสัตว์ต่าง ๆ หรือนำมาตำกับพริก เป็นน้ำพริกกินกับข้าว หรือนำมาเป็นผักสดกินแกล้มกับลาบ

2. ใบ นำมาตำกับเกลือ กินแก้ท้องอืด

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 202

32. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Coriandrum sativum* L., Sp. Pl. 1: 256. 1753; Fl. Thailand 5(4): 450. 1992. **ภาพที่** 4.9 ง

ชื่อม้ง ย้าวซ้อไก้ (zaub txhw qaib)

ชื่อไทย ผักชี

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูง 10-50 ซม. ทั้งต้นมีกลิ่นหอม **ใบ** ประกอบแบบฝ่ามือ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 5-13 ซม. ใบด้านล่างของลำต้น แผ่นใบย่อยรูปไข่ ขอบใบหยักลึกสุดแบบขนนก 3-5 แฉก โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบทั้งสองด้านเกลี้ยง ใบด้านบนของลำต้น มีก้านใบสั้น ขอบใบหยักลึกสุดแบบขนนก 2-3 ชั้น แต่ละแฉกรูปแถบ ขนาดเล็ก ปลายเป็นติ่งแหลม **ช่อดอก** แบบช่อซี่ร่มเชิงประกอบ มีดอกย่อยจำนวนมาก ก้านช่อดอกยาว 2-10 ซม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ก้านดอกย่อยยาว 2-5 มม. **ใบประดับ** รูปแถบ ยาว 3-5 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน รูปแถบและรูปสามเหลี่ยม **กลีบดอก** สีขาวแกมชมพู มี 5 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน เรียง

เป็น 2 ชั้น กลีบด้านนอก รูปไข่กลับแกมขอบขนาน ปลายมน ยาว 3-5 มม. กลีบด้านใน ยาว 1-1.5 มม. เกสรเพศผู้ 5 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 1.5-2.5 มม. อับเรณูติดด้านหลัง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปทรงรี ภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตาที่ยอด มี 1 ออวูลต่อ 1 ช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียมี 2 อัน ยาว 1 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลมขนาดเล็ก ผลแห้ง รูปทรงกลม ขนาด 3 มม. มีสันตามยาว เมื่อแก่แตกออกเป็น 2 ซีก แต่ละซีกมี 1 เมล็ด

ระยะเวลาออกดอก ธันวาคม - กุมภาพันธ์

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองในแถบเมดิเตอร์เรเนียน

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนผัก

การใช้ประโยชน์

1. ต้นและใบ นำมาตำน้ำพริก ใส่ต้มเนื้อสัตว์ต่าง ๆ หรือใส่ยำ
2. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไอ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamdee 238

33. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Eryngium foetidum* L., Sp. Pl. 1: 232. 1753; Fl. Thailand 5(4): 449.

1992. ภาพที่ 4.9 จ

ชื่อม้ง ย่าวซื่อหนู (zuab txhw nyoog)

ชื่อไทย ผักชีฝรั่ง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกสองปี สูง 10-30 ซม. มีกลิ่นหอม ใบ เดี่ยว ออกเป็นกระจุกใกล้พื้นดิน ไม่มีหูใบ ก้านใบสั้นหรือไม่มี แผ่นใบรูปใบหอกกลับหรือรูปรีแคบ ขนาด 5-15 × 1-2.2 ซม. โคนใบรูปปลีมหรีหรือเป็นครีป ปลายใบมน ขอบใบจักฟันเลื่อย ปลายเป็นหนามแหลม ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้มเป็นมัน เกือบทั้งสองด้าน **ช่อดอก** ออกตรงกลางลำต้น แตกแขนงจำนวนมาก มีใบรองช่อดอก ยาว 2-3 ซม. รูปไข่กลับถึงรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ขอบหยักลึกแบบฝ่ามือ ปลายแฉกเป็นหนามแหลม **ช่อดอกย่อย** แบบช่อกระจุกแน่น รูปทรงกระบอก ก้านช่อดอก ยาว 3-5 มม. **มีใบประดับ** 5 ใบ รูปรี ยาว 1.5-2.5 ซม. ขอบหยักซี่ฟัน แบบติ่งหนาม ปลายเรียวแหลม **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ มีใบประดับย่อย 1 ใบ รูปใบหอก ยาว 1.5 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียวอ่อน มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ ยาว 0.5-1 มม. **กลีบดอก** สีขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ มักยาวเท่ากับกลีบเลี้ยง **เกสรเพศผู้** 5 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 1.5 มม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปทรงกลม แกมไข่ ภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตาที่ยอด มี 1 ออวูลต่อ 1 ช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย

มี 2 อัน ยาว 1 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลมขนาดเล็ก **ผล** แห้ง รูปทรงกลมแกมไข่ ขนาด 1-1.5 มม. มีตุ่มเล็ก ๆ ปกคลุม เมื่อแก่แตกออกเป็น 2 ซีก แต่ละซีกมี 1 เมล็ด

ระยะเวลาออกดอก เมษายน - ธันวาคม

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองในแถบทวีปอเมริกากลาง

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนผักและสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์ ใบ นำมาตำน้ำพริก หรือใส่ต้มเนื้อสัตว์ต่าง ๆ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 297

34. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Hydrocotyle sibthorpioides* Lam., Encycl. 3(1): 153. 1789; Fl.

Thailand 5(4): 446. 1992. **ภาพที่** 4.9 ฉ

ชื่อม้ง ยั่วเจ้ (zaub eej) เดียะจั่วะ (diab ntsuab) ล่อว่า (lov va)

ชื่อไทย หญ้าเกล็ดหอย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี ลำต้นทอดเลื้อยไปตามดิน ยาว 7-30 ซม. มีรากออกตามข้อ ลำต้นเรียวเล็กคล้ายเส้นด้าย เกลี้ยง **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ หูใบบาง ขอบเรียบ ก้านใบยาว 0.5-2 ซม. แผ่นใบรูปไตหรือกลม ขนาด 2-12 × 5-15 มม. โคนใบหยักลึกรูปหัวใจ ปลายใบมนกลม ขอบใบหยักมน บางครั้งอาจหยักลึก 3-5 แฉก ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อซี่ร่ม ขนาด 2-3 มม. ออกตามซอกใบ ก้านช่อดอกยาว 1-2.5 ซม. เรียวเล็กคล้ายเส้นด้าย **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ มี 5-10 ดอก ก้านดอกย่อยสั้นมาก **ใบประดับ** รูปไข่ถึงรูปไข่แกมใบหอก ยาว 1-1.5 มม. **กลีบเลี้ยง** ไม่มี **กลีบดอก** สีเขียวอ่อนแกมขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ ยาว 0.5 มม. **เกสรเพศผู้** 5 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 0.5 มม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปกลมแบน ภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตาที่ยอด มี 1 ออวูลต่อ 1 ช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียมี 2 อัน ยาว 0.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลมขนาดเล็ก **ผล** แห้ง รูปกลมแบน ขนาด 0.8-1 มม. มี 5 สัน เมื่อแก่แตกออกเป็น 2 ซีก แต่ละซีกมี 1 เมล็ด

ระยะเวลาออกดอก ตุลาคม (เมษายน – กันยายน)

ประเทศไทย ภาคเหนือ: เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน แพร่ ตาก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: อุบลราชธานี; ภาคกลาง: กรุงเทพฯ

การกระจายพันธุ์ ในแถบเขตร้อนของทวีปเอเชีย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จีน ออสเตรเลีย และในแถบเขตร้อนของทวีปแอฟริกา

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. ใบ ใช้เป็นยาแก้ไอ ถ้าเป็นเด็ก จะนำใบและต้นมาลวกน้ำดื่ม ถ้าเป็นผู้ใหญ่ นำใบไปต้บใส่น้ำหนึ่งกอน

2. ใบ นำมาต้บใส่น้ำหนึ่งกอน แก้ปวดฟัน

3. ใบและลำต้น นำมาต้มน้ำอาบ แก้อาการแพ้ผิวหนังจากคันรัก

4. ใบ ทูบละเอียด พอกประคบแผลพุพอง และแผลอักเสบบวมแดง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 184

35. ชื่อวิทยาศาสตร์ Apiaceae1. ภาพที่ 4.9 ข

วงศ์ Apiaceae

ชื่อม้ง ก้อจั่วะ (ko nshuab) ก้อเลียะ (ko liab) ก้อเด้อ (ko dawb)

ชื่อไทย -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 25-35 ซม. มีเหง้าใต้ดิน รูปทรงกลม มีกลิ่นหอมมาก ใบ ประกอบแบบฝ่ามือ ออกเป็นกระจุกใกล้ผิวดิน ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 20-28 ซม. มีใบย่อย 3-5 ใบ ก้านใบย่อย ยาว 1-3 ซม. แผ่นใบย่อยอาจหยักลึกสุดแบบฝ่ามือ อีก 2-3 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่กลับ ปลายแฉกมน ขนาด 3-6.5 × 1.5-3 ซม. โคนใบเบี้ยว ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน สีเขียว สลับกับลายจุดสีขาว **ดอกและผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ไม่พบดอก

ประเทศไทย -

การกระจายพันธุ์ -

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. ใบ นำมาต้บละเอียด ใส่น้ำหนึ่งกอน แก้แพ้ท้อง

2. ใบ นำมาต้บละเอียด ใส่น้ำหนึ่งกอน เพื่อบำรุงเด็กในท้องให้แข็งแรง

3. ใบ นำมาต้มน้ำดื่ม เพื่อบำรุงเด็กในท้องให้แข็งแรง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 297

Apocynaceae

36. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Amalocalyx microlobus* Pierre ex Spire, Contr. Apocyn. 93. 1905; Fl. Thailand. 7(1): 125. 1999. **ภาพที่** 4.9 ซ และ 4.10 ก-ข

ชื่อม้ง จี้เปี้ยะ (txiv pliab) จี้ยู๋กุ๋ (txiv kub tshis) จี้กู๋ซี (txiv nyuj kub)

ชื่อไทย หยั่งสมุทร (กลาง) ส้มเสี้ยน ส้มปอง ส้มจี (เหนือ)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาไม้เนื้อไม้ ลำต้นมีทั้งขนสั้นหนานุ่มและขนสากแข็งปกคลุม เมื่ออายุมากขึ้นอาจเกลี้ยง และมีปุ่มตามลำต้นแทน กิ่งอ่อนมีขนสั้นหนานุ่มปกคลุมหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.8-1.5 ซม. แผ่นใบรูปไข่กลับถึงรูปรี ขนาด 8-12 × 5-7 ซม. โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบมนหรือเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านมีขนละเอียดสีน้ำตาลปกคลุม **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก แต่จะหนาแน่นบริเวณปลายช่อ ออกตามปลายยอดและซอกใบ **ดอก** สมบูรณ์เพศ ขนาด 2-4 ซม. ก้านดอกยาว 2-2.5 มม. **กลีบเลี้ยง** สีขาวหรือชมพู โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 7-8 × 3-3.5 มม. **กลีบดอก** สีขาวหรือชมพู เชื่อมติดกันคล้ายรูปกรวย หลอดกลีบดอกยาว 2.3-3.1 ซม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปขอบขนาน ยาว 5-6 × 8 มม. มักไม่สมมาตร ภายในมีขนละเอียดเรียงเป็น 5 แถว อยู่ต่ำกว่าเกสรเพศผู้ **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณู ยาว 2 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 5 มม. โคนรูปสี่เหลี่ยมลูกศร ปลายแหลม **จานฐานดอก** สูง 1.5 มม. **เกสรเพศเมีย** มี 2 รังไข่ แยกกัน แต่ก้านชูยอดเกสรเพศเมียเชื่อมเป็นอันเดียวกัน รังไข่เหนือวงกลีบ แต่ละรังไข่รูปไข่ เกลี้ยง ภายในมี 2 คาร์เพล มี 1 ช่อง พลาเซนตาแนวเดียว มีออวูลจำนวนมาก ก้านเกสรเพศเมีย ยาว 1.3 มม. ยอดเกสรเพศเมียปลายแหลม เชื่อมติดกับอับเรณู **ผล** รูปคล้ายสามเหลี่ยม ยาว 6-9 ซม. มีขนสั้นหนานุ่มปกคลุม

ระยะเวลาออกดอก สิงหาคม - ตุลาคม

ประเทศไทย ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ น่าน; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย สกลนคร อุดรธานี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี; ภาคกลาง: กรุงเทพฯ; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี

การกระจายพันธุ์ พม่า จีน ลาว เวียดนาม

แหล่งที่พบ ป่าผลัดใบหรือป่าดิบแล้ง

การใช้ประโยชน์

1. ผล นำมากินสดหรือตำใส่พริกและเกลือ มีรสเปรี้ยวมาก

2. ราก นำมาต้มน้ำดื่มและทาแก้เท้าบวม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 79, 92, 121

37. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Tabernaemontana bovina* Lour., Fl. Cochinch. 118. 1790; Fl. Thailand 7(1): 29. 1999. ภาพที่ 4.10 ค-ง

ชื่อม้ง เกาเตอไก้ (kaus taw qaib) ชั่วกั่วเตอไก้ (tshuaj kaus taw qaib)

ชื่อไทย พุดสูง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้นขนาดเล็ก สูงประมาณ 3 เมตร ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 4-5 มม. แผ่นใบบาง รูปรี ขนาด 5-8 × 2-3.5 ซม. โคนใบรูปปลีมี ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านเกลี้ยงไม่มีขน เส้นใบย่อยมี 4-8 คู่ ช่อดอก แบบช่อกระจุก ออกตามซอกใบบริเวณปลายกิ่ง ดอก สมบูรณ์เพศ เมื่อดอกบานเต็มที่ขนาด 1.5-2 × 1-1.5 ซม. ก้านดอกยาว 0.4-2 ซม. กลีบเลี้ยง สีเขียวอ่อน โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปรี ปลายมน ยาว 1-2 มม. กลีบดอก สีขาว เชื่อมติดกันเป็นรูปดอกเข็ม หลอดกลีบดอก ยาว 1.5-1.8 ซม. ด้านนอกเกลี้ยงไม่มีขน ด้านในมีขนละเอียดสีขาวปกคลุม ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปขอบขนาน ปลายมนกลม ขนาด 5-6 มม. ตอนดอกตูมกลีบดอกจะเรียงซ้อนทับกันทางด้านขวา เมื่อดอกบานกลีบจะบิดไปทางด้านขวา ขอบกลีบหยักเป็นคลื่นเล็กน้อย เกสรเพศผู้ 5 อัน เชื่อมติดบนหลอดกลีบดอก ที่ตำแหน่งสูงกว่าความยาวครึ่งหนึ่งของหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 1.5 มม. โคนเป็นติ่งมน ปลายแหลม เกสรเพศเมีย มี 2 รังไข่ แยกกัน แต่ก้านชูยอดเกสรเพศเมียเชื่อมเป็นอันเดียวกัน รังไข่เหนือวงกลีบ แต่ละรังไข่รูปทรงกระบอก เกลี้ยง ภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตาแนวเดียว มีออวุลจำนวนมาก ยอดเกสรเพศเมียรูปรี มีขนละเอียดหนาแน่น ผล ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก มิถุนายน

ประเทศไทย ภาคเหนือ: เชียงราย น่าน แพร่; ภาคตะวันออก: ศรีสะเกษ

การกระจายพันธุ์ พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม จีน

แหล่งที่พบ

การใช้ประโยชน์ รากสดหรืออาจนำมาตากแดดให้แห้งทำให้จะเก็บไว้ได้นาน นำมาต้มน้ำดื่ม ใช้เป็นยาบำรุงร่างกาย แก้อักเสบ และรักษาโรคโกโนเรีย (หนองใน)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 97

38. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Wrightia religiosa* Benth. ex Kurz, J. As. Soc. Beng. 44: 258.

1877; Fl. Thailand 7(1): 88. 1999. ภาพที่ 4.10 ซ

ชื่อมัง

-

ชื่อไทย

โมกซ้อน โมกบ้าน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก สูงได้ถึง 5 เมตร กิ่งอ่อนมีขนละเอียดปกคลุม เมื่อแก่จะเกลี้ยง และมีช่องอากาศประปราย ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1-2 มม. แผ่นใบบาง รูปรี ขนาด 1.5-6 × 0.5-2.5 ซม. โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสอง ด้าน หรืออาจมีขนละเอียดตามโคนเส้นกลางใบ เส้นใบย่อยมี 3-6 คู่ ช่อดอก แบบช่อกระจุก ออกตามซอกใบบริเวณปลายกิ่ง ก้านช่อดอกมีขนประปราย ดอก สมบูรณ์เพศ เมื่อบานเต็มที่ กว้าง 1.5-1.8 ซม. ก้านดอกอ่อนมาก ยาว 2-2.5 ซม. ดอกห้อยลง กลีบเลี้ยง สีเขียว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ ปลายมน ขนาด 1-1.5 × 1.5 มม. มีขนครุย กลีบดอก สีขาว มีจำนวนมาก โคนเชื่อมติดกันเป็นคล้ายรูปกงล้อ หลอดกลีบดอก ยาว 3 มม. เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดอยู่บนปากหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 1-2 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 3.5-4 มม. โคนรูปเจียงลูกศร ปลายแหลม มีขนละเอียดปกคลุม เกสรเพศเมีย มี 2 รังไข่ ติดกัน แต่ก้านชูยอดเกสรเพศเมียเชื่อมเป็นอันเดียวกัน รังไข่เหนือวงกลีบ แต่ละรังไข่ รูปไข่ เกสรเพศผู้ 2 คู่ ภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตาแนวเดียว มีออวูลจำนวนมาก ยอดเกสรเพศเมียรูปคล้ายสามเหลี่ยม ติดกับอับเรณู ผล ไม้พ

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี

ประเทศไทย พืชปลูก นิยมปลูกเป็นไม้ประดับ

การกระจายพันธุ์ พม่า เวียดนาม กัมพูชา มาเลเซีย ฟิลิปปินส์

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์ ใบ นำมาต้มใส่ไก่ หรืออาจนำใบมาต้มน้ำดื่ม ใช้แก้อาการปวดหัว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 10

Araceae

39. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Colocasia esculenta* (L.) Schott, Melet. Bot. 18. 1832; Fl. China 23: 74. 2010. ภาพที่ 4.10 จ-ฉ

ชื่อม้ง กอเด้ (qos dej)

ชื่อไทย บอน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 1-3 เมตร ลำต้นเป็นหัวอยู่ใต้ดิน มีไหลเจริญออกทางด้านข้างเกิดเป็นต้นใหม่ ใบ เดี่ยว ออกเป็นกระจุกใกล้พื้นดิน มีประมาณ 2-4 ใบ กาบใบแผ่ออกหุ้มซ้อนกัน ลักษณะคล้ายลำต้นเทียมสั้น ๆ ก้านใบสีเขียว ยาว 20-80 ซม. ติดกับแผ่นใบที่ด้านหลัง เหนือโคนใบขึ้นมาประมาณ 1-2 ซม. แผ่นใบรูปไข่กว้างหรือรูปไข่แคบคล้ายหัวลูกศร ขนาด 15-40 × 10-30 ซม. โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบแหลมหรือเรียวมน ขอบใบเป็นคลื่น ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ด้านบนสีเขียว ด้านล่างมีนวลแป้งสีขาวเล็กน้อย **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลดมีกาบ ก้านช่อดอกกลม กาบหุ้มช่อดอกด้านล่างมีขนเป็นหลอด รูปรีหรือทรงกระบอกสีเขียวอ่อน ด้านบนสีเหลืองอ่อน รูปใบหอก ปลายเรียวแหลม **ดอกย่อย** แยกเพศอยู่บนช่อดอกเดียวกัน มีขนาดเล็ก ดอกเพศเมียอยู่บริเวณด้านล่างของช่อดอก ดอกเพศผู้อยู่บริเวณด้านบนของช่อดอก **กลีบรวม** ไม่มี **เกสรเพศผู้** 3 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดที่ฐาน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้นมากหรือไม่มี ยอดเกสรเพศเมียลักษณะเป็นตุ่มขนาดเล็ก **ช่อผล** สีเขียว โค้งลงด้านล่าง **ผล** เป็นผลสด ขนาด 3-4 มม.

ระยะเวลาออกดอก กรกฎาคม

ประเทศไทย พบได้ทุกภาคทั่วประเทศ บริเวณที่มีดินโคลนหรือพื้นที่ที่มีน้ำขังตื้น ๆ

การกระจายพันธุ์ พบได้ทั่วไปในภูมิภาคเขตร้อนชื้น

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณพื้นที่ที่เป็นดินโคลนริมลำห้วย

การใช้ประโยชน์

1. กาบใบและยอดอ่อน นำมาใส่ต้มหรือแกง ไม่นิยมกินช่วงฝนตก จะกินเฉพาะฤดูร้อน เนื่องจากมีความเชื่อว่าการกินแล้วอาจถูกฟ้าผ่า

2. กาบใบ นำมาใช้เลี้ยงหมู

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 317

40. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Colocasia gigantea* (Blume) Hook.f., Fl. Brit. India 6: 524. 1893; Fl. China 23: 74. 2010. **ภาพที่ 4.10 ซ**

ชื่อม้ง ก่ายื่อ (kav ywm)

ชื่อไทย คุณ กระดาดขาว

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 1-3 เมตร ลำต้นเป็นหัวอยู่ใต้ดิน มีไหลเจริญออกทางด้านข้างเกิดเป็นต้นใหม่ ใบ เดี่ยว ออกเป็นกระจุกใกล้พื้นดิน มี 2-3 ใบ กาบใบแผ่ออกหุ้มซ้อนกันลักษณะคล้ายลำต้นเทียมม้วน ๆ ก้านใบสีเขียว ขนาดใหญ่ ยาว 20-80 ซม. มีนวลแป้งสีขวลปกคลุมหนาแน่น ก้านติดกับแผ่นใบที่ด้านหลัง เหนือโคนใบขึ้นมาประมาณ 5 ซม. แผ่นใบรูปไข่หรือรูปหัวใจ ขนาด 25-70 × 20-40 ซม. โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบเรียวแหลมอย่างสั้น ๆ ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่นเล็กน้อย ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ด้านบนสีเขียว เป็นมัน ด้านล่างสีเขียวอ่อน มีสีแดงบริเวณขอบใบ **ดอกและผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ไม่พบดอก

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ กัมพูชา ลาว มาเลเซีย พม่า ไทย เวียดนาม เป็นพืชปลูกทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์ กาบใบ นำมาหั่นใส่ต้มไก่

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 316

41. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Homalomena rubescens* (Roxb.) Kunth, Enum. Pl. 3: 57. 1841; Alphonso et Casimir de Candolle, Alphonse, De Candolle, Casimir and Engler, Adolpho, Monographic phanerogamarum 2: 336. 1873. **ภาพที่ 4.10 ฉ**

ชื่อม้ง เต็งยู่เสียดะ (teeb nyug liab)

ชื่อไทย เสน่ห์จันทร์แดง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 50-100 ซม. ลำต้นเป็นหัวค่อนข้างสั้น อยู่บริเวณผิวดินต้น ๆ ใบ เดี่ยว ออกเป็นกระจุกใกล้พื้นดิน มีใบค่อนข้างมาก กาบใบแผ่ออกหุ้มซ้อนกัน สีแดงแกมเขียว ก้านใบสีแดง ยาว 20-50 ซม. ติดกับแผ่นใบที่ด้านล่าง แผ่นใบรูปไข่กว้างหรือรูปหัวใจ ขนาด 20-35 × 15-25 ซม. โคนใบหยักลึกรูปหัวใจ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเป็นคลื่น ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน

ด้านบนสีเขียว ด้านล่างมีนวลแบ่งสีขาวเล็กน้อย **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลดมีกาบ ออกตามซอกใบจำนวนมาก ก้านช่อดอกสั้น สีแดง โค้งลงด้านข้าง กาบหุ้มช่อดอกสีแดง ม้วนหุ้มช่อดอกไว้ทั้งหมด เมื่อดอกบานกาบหุ้มช่อดอกจะเปิดออกเฉพาะส่วนปลาย **ดอกย่อย** แยกเพศอยู่บนช่อดอกเดียวกัน ขนาดเล็ก ดอกเพศเมียอยู่บริเวณด้านล่างของช่อดอก สีแดง ดอกเพศผู้อยู่บริเวณด้านบนของช่อดอก มีสีเหลืองนวล **กลีบรวม** ไม่มี **เกสรเพศผู้** 3 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 1 มม. อับเรณูติดที่ฐาน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไขเหนืองกลีบ ภายในมี 2-5 ช่อ พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียลักษณะเป็นตุ่มขนาดเล็ก **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ อินเดีย บังกลาเทศ ลิกซิม

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. ใบ นำมาทุบ แล้วฉนวนไฟ เอาเหล้าพ่น ใช้รักษากระดูกหัก
2. หัว นำมาทุบละเอียด ใช้พอกบริเวณข้อเท้าเคล็ด เป็นยาต่อกระดูก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 193

Araliaceae

42. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Aralia dasyphylla* Miq., Bonplandia (Hannover) 4: 138. 1856; Fl. Males 9: 17. 1979; Fl. China 23: 74. 2010. **ภาพที่** 4.11 ก

ชื่อม้ง ปอยาลือเก้ (pos ncag lwm qaib)

ชื่อไทย -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 3-5 เมตร ลำต้นเดี่ยว ตั้งตรง ไม่แตกกิ่งก้าน มีหนาม ทุกส่วนมีขนสั้นหนานุ่มสีน้ำตาลแกมเหลืองปกคลุมหนาแน่น **ใบ** ประกอบแบบขนนก 2-3 ชั้นปลายคี่ ออกเวียนรอบลำต้น ไม่มีหูใบ ก้านใบยาวได้มากกว่า 30 ซม. โคนก้านใบพอง ใบย่อยออกตรงข้าม ก้านใบย่อยยาว 0-5 มม. แผ่นใบย่อยรูปไข่ ขนาด 5-15 × 3-10 ซม. โคนใบมนกลมหรือหยักเป็นรูปหัวใจ ปลายใบแหลมหรือเรียวแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบมีขนสั้นนุ่มปกคลุมทั้งสองด้าน หนาแน่นบริเวณผิว

ใบด้านล่าง **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายยอด **ช่อดอกย่อย** แบบช่อกระจุกแน่น **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาดเล็ก ก้านดอกย่อยสั้น ประมาณ มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียวอ่อน มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปสามเหลี่ยม ปลายมน ยาว 2-3 มม. **กลีบดอก** สีเขียวอ่อน มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ ปลายมน ยาว 4-5 มม. **เกสรเพศผู้** 5 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 5 มม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปรี เกือบกลม ภายในมี 5 คาร์เพล 5 ช่อง พลาเซนตาที่ปลาย มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียมี 5 อัน ยาว มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลมสีขาวใส **ผล** รูปทรงกลม มีสันตามยาว 5 สัน

ระยะเวลาออกดอก สิงหาคม, กุมภาพันธ์

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ จีน อินโดนีเซีย มาเลเซีย เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์ ทั้งต้น ตัดให้มีความยาวประมาณ 4 เมตร แล้วใช้หญาคาทักเป็นเชือก ปลายมัดไว้ทั้งทางด้านโคนและปลายยอด บนยอดต้นไม้จะมัดไก่อตัวผู้ไว้ 1 ตัว ใช้ในพิธีสะเดาะเคราะห์ในวันขึ้นปีใหม่ใหม่ โดยจะเริ่มเวลาบ่ายของวันขึ้นเดือน (เดือนดับ) ในการทำพิธีจะแบ่งกลุ่มตามแซ่ โดยเดินลอดเชือกที่มัดไว้กับต้นไม้นี้ ไป-กลับ อย่างละ 3 รอบ และนำไก่อตัวผู้ตัวนั้นไปฆ่าเป็นอันเสร็จพิธี

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 145

Arecaceae

43. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Calamus rotang* L., Sp. Pl. 1: 325. 1753; Ann. Roy. Bot. Gand.

Calcutta. 11: 97. 1908. (ระบุชนิดโดย รศ. ดร. ชูศรี ไตรสนธิ) **ภาพที่** 4.11 ข

ชื่อม้ง ป๋อค่าทังเอี้ยะ (pos kav theej iab)

ชื่อไทย หวายขม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มรอเลื้อย ลำต้นเดี่ยว ไม่แตกกิ่ง เลื้อยพันไปตามต้นไม้อื่น อาจยาวได้ถึง 30 เมตร มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ประมาณ 2-2.5 ซม. มีนวลแป้งสีขาวปกคลุมหนาแน่น มีหนามสีขาว ปลายสีเหลือง ค่อนข้างยาว เรียงเวียนรอบลำต้น **ใบ** ประกอบแบบขนนก ใบย่อยออกเป็นกลุ่ม

กลุ่มละ 3-4 ใบ แผ่นใบรูปขอบขนานหรือรูปรีแกมขอบขนาน โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ มีหนามที่ขอบใบและเส้นกลางใบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน สีเขียว ดอก ไม่พบ ผล กลม ขนาด 0.8-1.2 ซม. ปลายเป็นตุ่มแข็งสีดำ เมื่อแก่สีน้ำตาล

ระยะเวลาออกดอก ไม่พบดอก

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ ซึ่งจากการสอบถามพบว่า เป็นที่ทางโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำนาน ๆ นำมาปลูกไว้ในบริเวณพื้นที่ป่าต้นน้ำ

การใช้ประโยชน์ ลำต้นอ่อนส่วนยอด นำมาต้มหรือแกง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 349

Asclepiadaceae

44. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Asclepias curassavica* L., Sp. Pl. 1: 215. 1753; Fl. China 16: 207.

1995. ภาพที่ 4.11 ค

ชื่อม้ง ปะกู่ (paj kub)

ชื่อไทย ไฟเดือนห้า เทียนแดง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 1-2 เมตร โคนลำต้นมักมีเนื้อไม้ ลำต้นสีเทาอ่อน มีขนนุ่มประปราย ทุกส่วนมียางขาว ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม หูใบขนาดเล็ก หลุดร่วงง่าย ก้านใบยาว 3-8 มม. แผ่นใบรูปใบหอก ขนาด 5-8.5 × 0.7-2.1 ซม. โคนใบสอบเรียว ปลายเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนประปรายตามเส้นใบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกช่อสั้น ออกตามซอกใบ บริเวณปลายยอด ก้านช่อดอกยาว 3-4 ซม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ก้านดอกย่อยยาว 1-1.5 ซม. มีขนนุ่มปกคลุม **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปใบหอก ยาว 3 มม. **กลีบดอก** สีแดงแกมส้ม โคนเชื่อมติดกันเล็กน้อย ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปขอบขนาน ปลายแหลม ยาว 6-7 มม. โค้งงอขึ้น **กระบังรอบ** สีเหลือง มี 5 อัน รูปขอบขนาน ยาว 3 มม. ปลายมีจอยแหลม **เกสรเพศผู้** 5 อัน เชื่อมติดกับเกสรเพศเมีย กลุ่มเรณูติดกันเป็นคู่ สีเหลือง **เกสรเพศเมีย** 2 อัน แยกกัน รั้งไขเหนียวกลีบ แต่ละรังไข่ เกลี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาแนวเดียว มีออวุลจำนวนมาก ก้านเกสรเพศเมียมี 2 อัน ยาว 2 มม. ยอดเกสรเพศเมียเชื่อมติดกันเป็นอันเดียว กลม ขนาดใหญ่ **ผล** รูปกระสวย แตกออกด้านเดียว

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม
 ประเทศไทย พืชปลูก
 การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของทวีปอเมริกา
 แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร
 การใช้ประโยชน์

1. ใบ นำมาต้มน้ำดื่ม แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ
2. ใบ นำมาแช่น้ำร้อน ดื่มแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ
3. ใบ นำมาต้มใส่ไก่กิน เพื่อเพิ่มน้ำนม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 14

Asteraceae

45. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Artemisia lactiflora* Wall. ex DC., Prodr. 6: 115. 1838; Fl. China 20-21: 717. 2011. ภาพที่ 4.11 ง-จ

ชื่อม้ง กอเตออออ (ko taw os)

ชื่อไทย แก้วเมืองจีน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 50-100 ซม. ลำต้น สีเขียวหรือน้ำตาลอมม่วง ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2-5 ซม. แผ่นใบรูปไข่ หรือรูปไข่แกมรี ขนาด 5.5-12 × 4.5-8.5 ซม. ขอบใบ หยักลึกสุดแบบขนนก 1-2 ชั้น แฉกย่อย 2-3 คู่ ปลายเดี่ยว รูปร่างผ่นแปรค่อนข้างมาก มีตั้งแต่ รูปไข่ รูปไข่แกมรี รูปไข่กลับ หรือรูปรี แต่ละแฉกมีขนาดใกล้เคียงกัน 2-8 × 1-3 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อยไม่เป็นระเบียบ ปลายแฉกมนถึงเรียวแหลม **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง มีลักษณะเรียวแคบ ออกที่ปลายยอดและซอกใบบริเวณปลายยอด **ช่อดอกย่อย** แบบกระจุกแน่น มีเฉพาะดอกกลาง 30-40 ดอก ขนาด 4-5 × 3-4 มม. ไม่มีก้านช่อดอก **ใบประดับย่อย** มี 2-3 ชั้น สีเขียวอ่อน รูปรี รูปไข่ หรือรูปขอบขนาน ขอบบาง ขนาด 2.5-3 × 1-2 มม. เรียงซ้อนเหลื่อมกันเป็นรูปประซัง **ดอกย่อย** สีขาว มี 2 แบบ **ดอกย่อยวงนอก** เป็นดอกเพศเมีย 5-10 ดอก **ไม่มีแพปพิส กลีบดอก** เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 1.25-1.5 มม. ปลายมน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 1.5-2 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ยาว 0.5 มม. **ดอกย่อยด้านใน** สมบูรณ์เพศ **กลีบดอก** เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 2

มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก ขนาดเล็ก **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดอยู่บนกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 0.5 มม. อับเรณูติดที่ฐาน อับเรณูยาว 1 มม. เชื่อมติดกันรอบก้านชูยอดเกสรเพศเมีย **เกสรเพศเมีย** ลักษณะเหมือนดอกย่อยวงนอก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 2 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ม้วนงอ ยาว 0.5 มม. **ผล** แห้งเมล็ดล่อน สีน้ำตาล เกลี้ยง รูปไข่กลับ ขนาด 1 มม.

ระยะเวลาออกดอก	ธันวาคม - มีนาคม
ประเทศไทย	พืชปลูก
การกระจายพันธุ์	จีน ไต้หวัน กัมพูชา อินเดีย อินโดนีเซีย ลาว สิงคโปร์ ไทย
แหล่งที่พบ	พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร
การใช้ประโยชน์	ใบอ่อน ยอดอ่อน ลำต้นอ่อนมาต้มใส่ไก่ กินเป็นยาบำรุงร่างกาย
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 43

46. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Artemisia indica* Willd., Sp. Pl. 3: 1846. 1800; Fl. China 20-21: 703. 2011. **ภาพที่** 4.11 ฉ

ชื่อม้ง สุนจิ (suv nshim)

ชื่อไทย โกรฐจุฬาลำพาจีน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 50-80 ซม. ลำต้นแตกกิ่งจำนวนมาก มีขนละเอียดขึ้นประปราย **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบสั้นมากจนถึงไม่มีก้านใบ ผิวใบด้านบนมีขนสั้นหนานุ่มสีเทา ด้านล่างมีขนสั้นหนานุ่มคล้ายใยแมงมุมสีเทาปกคลุมหนาแน่น แผ่นใบรูปไข่ รูปขอบขนานแกมไข่ หรือรูปรี ขนาด 5-10 × 3-5 ซม. ขอบใบหยักลึกแบบขนนก 2 ชั้น แฉกย่อย 3-4 คู่ เส้นกลางใบแคบ คล้ายปีก แฉกปลายใบมีขนาดใหญ่ที่สุด รูปรีแกมใบหอก รูปใบหอกแคบ หรือรูปแถบ ปลายแหลม หรือเรียวแหลม **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกที่ปลายยอดและซอกใบ ยาว 5-13 ซม. **ช่อดอกย่อย** แบบกระจุกแน่น มีเฉพาะดอกกลาง 15-20 ดอก ขนาด 3-4 × 1-2 มม. ไม่มีก้านช่อดอก **ใบประดับ** มี 3 ชั้น รูปไข่หรือรูปไข่กว้าง ขนาด 1.5-2.5 มม. เรียงซ้อนเหลื่อมกันเป็นรูปทรงรี หรือรูปทรงขอบขนาน มีขนละเอียดคล้ายใยแมงมุมปกคลุม **ดอกย่อย** สีเหลืองอ่อน มี 2 แบบ **ดอกย่อยวงนอก** เป็นดอกเพศเมีย **ไม่มีแพปพิล กลีบดอก** เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 1.25 มม. ปลายหยักลึก 2 แฉก ยาว 1 มม. มีต่อมที่หลอดกลีบดอก **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 1-1.25 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ยาว 1 มม. **ดอกย่อยด้านใน** สมบูรณ์เพศ **กลีบดอก** เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 2 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกยาว 0.2-0.25 มม. มีต่อมที่หลอดกลีบดอก **เกสรเพศผู้** 5

อัน ติดอยู่บนกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 0.5 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 1 มม. เชื่อมติดกันรอบ ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย **เกสรเพศเมีย** เหมือนดอกย่อยวงนอก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 1 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก **ผล** แห้งเมล็ดล่อน สีสน้ำตาล เกลี้ยง รูปรีแกมขอบขนาน ขนาด 1 มม.

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม - ตุลาคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ จีน อินเดีย อินโดนีเซีย ญี่ปุ่น เกาหลี พม่า ฟิลิปปินส์ ไทย เวียดนาม อเมริกากลาง และโอเชียเนีย

แหล่งที่พบ ริมถนนในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์ ใบ นำมาทาบ มัดประคบมือและเท้า แก้ไข้จับสั่น

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 344

47. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Acmella brachyglossa* Cass., Dict. Sci. N at. (ed. 2) 50: 258. 1827; Fl. China 20-21: 862. 2011. **ภาพที่** 4.11 ข

ชื่อม้ง ชั่วมือเหนียว (tshuaj mob hniav)

ชื่อไทย ผักเผ็ด ผักคราดหัวแหวน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 10-30 ซม. **ลำต้น** มักตั้งตรง แต่อาจทอดนอนไปกับพื้น ยอดชูตั้งขึ้น มีรากออกตามข้อ ลำต้นสีเขียว หรือสีม่วงแดง มีขนยาว สีขาว ขึ้นประปราย **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1-2.5 ซม. แผ่นใบรูปไข่แคบ ถึงรูปไข่ ขนาด 2.5-10 × 1.5-5.5 ซม. โคนใบรูปปลีกว้าง ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหยักซี่ฟันห่าง ๆ ผิวใบทั้งสองด้านมีขนยาวขึ้นประปราย หนาแน่นขึ้นตามเส้นใบและขอบใบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแน่น ออกเดี่ยว ๆ ตามซอกใบและปลายยอด รูปไข่ ขนาด 6-13 มม. ก้านช่อดอก ยาว 7.5-13 ซม. **ใบประดับ** มี 9-11 ใบ เรียงเป็น 2 ชั้น รูปไข่แคบถึงรูปไข่แกมสามเหลี่ยม ปลายแหลม ขนาด 4-6 × 2-3 มม. มีขนปกคลุม **ใบประดับย่อย** รูปรี สีขาวปลายแฉมสีชมพู เห็นชัดตอนดอกตูม **ดอกย่อย** สีเหลืองอ่อน มี 2 แบบ มีทั้งสมบูรณ์เพศและไม่สมบูรณ์เพศ **ดอกย่อยวงนอก** เป็นดอกเพศเมีย มี 5-8 ดอก **กลีบดอก** เชื่อมติดกันเป็นรูปลิ้น ยาว 3 มม. ปลายเว้าตื้นเป็น 2 แฉก บริเวณหลอดกลีบดอกมีขนปกคลุม **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ มี 2 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ประมาณ 1 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก มีขนยาวปกคลุม **ดอกย่อยวงใน** สมบูรณ์เพศ มีจำนวนมาก **แพปพิส** ลักษณะเป็นขนแข็ง มี 2 ชั้น ชั้นในสั้น ชั้นนอกยาว 1-

1.2 มม. **กลีบดอก** เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 1.5-2 มม. ปลายแยกเป็น 4-5 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยมขนาดเล็ก ปลายแฉกแหลม **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้นมาก อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 0.5 มม. เชื่อมติดกันรอบก้านชูยอดเกสรเพศเมีย **เกสรเพศเมีย** ลักษณะเหมือนดอกย่อยวงนอก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 1.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกออกเป็น 2 แฉก ยาว 0.5 มม. **ผล** แห่งเมล็ดล่อน สีดำ ขนาด 2-2.5 มม. ผิวเรียบ มีขนหยาบแข็งปกคลุม ขอบไม่มีปีก แต่มีขนแข็งหนาแน่น

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี

ประเทศไทย พบได้ตามธรรมชาติ ขึ้นเป็นวัชพืชทั่วไป

การกระจายพันธุ์ แถบทะเลแคริบเบียน ทวีปอเมริกากลาง และทวีปอเมริกาใต้

แหล่งที่พบ พบตามริมถนนหรือริมลำธาร ภายในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์ ราก นำมาต้มใส่ไก่ กินแก้ปวดฟัน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 131

48. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Acmella ciliata* (Kunth) Cass., Dict. Sci. N at. (ed. 2) 50: 258.

1827; Fl. China 20-21: 862. 2011. **ภาพที่** 4.11 ซ

ชื่อม้ง ชั่วมือเหนียว (tshuaj mob hniav)

ชื่อไทย ผักเผ็ด ผักคราดหัวแหวน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 30-80 ซม. **ลำต้น** ตั้งตรงหรือทอดนอนชูยอดขึ้น มีรากออกตามข้อ ลำต้นสีเขียวหรือสีม่วง **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5-2.5 ซม. แผ่นใบรูปไข่หรือรูปคล้ายสามเหลี่ยม ขนาด 2-6 × 2.5-3.5 ซม. โคนใบตัด หรือเว้าเป็นรูปหัวใจตื้น ๆ ปลายใบแหลม ขอบใบหยักซี่ฟัน ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน แต่อาจมีขนประปรายตามเส้นใบด้านล่าง **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแน่น ทรงกรวย ยาว 0.6-1 ซม. ออกตามซอกใบและปลายยอด อาจออกเดี่ยว ๆ หรือแตกแขนง 2-3 ช่อดอก ก้านช่อดอกสั้น ประมาณ 0.5-2.5 ซม. **ใบประดับ** มี 9-10 ใบ เรียงซ้อนเป็น 2 ชั้น รูปไข่หรือรูปรี ปลายแหลม ขนาด 3.5-5 × 2-3 ซม. **ใบประดับย่อย** รูปรี สีขาว ปลายแฉกสีชมพู เห็นชัดตอนดอกตูม **ดอกย่อย** สีเหลืองเข้มถึงสีส้ม มี 2 แบบ มีทั้งสมบูรณ์เพศและไม่สมบูรณ์เพศ **ดอกย่อยวงนอก** เป็นดอกเพศเมีย มี 5-10 ดอก **กลีบดอก** เชื่อมติดกันเป็นรูปลิ้น ยาว 2.5-3.5 มม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ มี 2 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 1.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก **ดอกย่อย**

ยวงใน สมบูรณ์เพศ มีจำนวนมาก **แพปพัส** ไม่มี บางครั้งอาจมี แต่สั้นมาก **กลีบดอก** เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 2 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยม ขนาดเล็ก ปลายแฉกแหลม **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้นมาก อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 0.5 มม. เชื่อมติดกันรอบก้านชูยอดเกสรเพศเมีย **เกสรเพศเมีย** ลักษณะเหมือนดอกย่อยวงนอก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 1 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกออกเป็น 2 แฉก ยาว 0.5 ซม. **ผล**แห้งเมล็ดล่อน สีดำ ขนาด 2-2.2 มม. ผิวเรียบเกลี้ยง ขอบมีปีกและมีขนแข็ง

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี

ประเทศไทย พบได้ตามธรรมชาติ ขึ้นเป็นวัชพืชทั่วไป

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของทวีปอเมริกาใต้ และพบการกระจายพันธุ์แถบเอเชียใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แหล่งที่พบ พบตามริมถนนหรือริมลำธาร ภายในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมาต้มใส่ไก่ กินแก้ปวดฟัน
2. ใบ นำมาสับละเอียดผสมไข่นึ่งกิน แก้ปวดฟัน
3. ดอกใช้ทุบให้ละเอียด ยัดใส่ฟันที่ปวด เป็นยาแก้ปวดฟัน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamdee 131

49. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Blumea lanceolaria* (Roxb.) Druce, Rep. Bot. Soc. Exch. Club Brit. Isles 4: 609. 1917; Fl. China 20-21: 832. 2011. **ภาพที่** 4.12 ก-ข

ชื่อม้ง ชั่วก้าเหยง (tshuaj nkaj yeeb) ชั่วเตอไก้ (tshuaj taw qaib)

ชื่อไทย เชียงผ้าช้าง เกียงพาช้าง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี หรือกิ่งไม้พุ่ม สูง 1-2.5 ม. **ลำต้น**ตั้งตรง ไม่ค่อยแตกกิ่ง สีเขียว มีสันเห็นชัดเจน โคนต้นอาจมีเนื้อไม้ ภายในลำต้นกลวง กว้าง 1-2.5 ซม. ผิวด้านนอกเกือบเกลี้ยง หรือมีขนละเอียดบริเวณกิ่งอ่อนและซอกดอก **ใบ** เดี่ยว ออกเวียนรอบลำต้น ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1-4 ซม. แผ่นใบรูปขอบขนานแคบถึงใบหอกกลับ ขนาด 20-30 × 4-8 ซม. ผิวใบด้านบนเกลี้ยง เป็นมัน มีรอยย่น สีเขียวเข้ม ผิวใบด้านล่างมีขนละเอียดขึ้นประปราย โคนใบสอบเรียว ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อยหรือหยักซี่ฟันละเอียด เส้นใบย่อย 14-16 คู่ **ซอกดอก** แบบซอกแยกแขนง คล้าย

ทรงพีระมิด ออกบริเวณปลายยอด **ช่อดอกย่อย** แบบกระจุกแน่น มีเฉพาะดอกกลาง จำนวนมาก มีก้านช่อดอก **ใบประดับ** มี 2-3 ชั้น รูปไข่แกมใบหอก ถึงรูปแถบ ยาว 6.5-7.5 มม. เรียงซ้อนเหลื่อมกันเป็นรูปทรงระบอก สีเขียวปลายเหลืองส้มม่วง ขอบบาง ขอบและยอดมีขนครุย **ดอกย่อย** สีเหลือง มี 2 แบบ **ดอกย่อยวงนอก** เป็นดอกเพศเมีย มีจำนวนมาก **กลีบดอก** เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยก 2-5 แฉก ยาว 5.5-6 มม. เกสรเพศผู้ **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไข่ได้วงกลีบ มีขนละเอียดปกคลุม ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 6.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ยาว 0.75 มม. **ดอกย่อยด้านใน** สมบูรณ์เพศ มี 7-10 ดอก **แพปพัส** เป็นขนสีขาว ยาว 5-5.5 มม. **กลีบดอก** เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 5.5-6 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยม เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดอยู่บนกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 2.5 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 2.25 มม. เชื่อมติดกันรอบก้านชูยอดเกสรเพศเมีย **เกสรเพศเมีย** ลักษณะเหมือนดอกย่อยวงนอก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 5.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ยาว 0.5 มม. ตรง **ไม้ม้วนงอ ผล** แห่งเมล็ดล่อน สีดำ รูปขอบขนาน ยาว 1 มม. มีสันตามยาว 10 สัน มีขนละเอียดปกคลุม

ระยะเวลาออกดอก มกราคม – เมษายน

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ ภูฏาน อินเดีย อินโดนีเซีย ญี่ปุ่น พม่า ปากีสถาน ฟิลิปปินส์ ศรีลังกา
ไทย เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. ใบ ต้มกับไก่กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ
2. ใบ นำมาต้มกับน้ำ กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 6, 290

50. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Chromolaena odorata* (L.) R.M.King & H.Rob., Phytologia 20(3):

204. 1970. Fl. China 20-21: 890. 2011. **ภาพที่** 4.11 ฉ

ชื่อม้ง ป้อใจ (pov cai)

ชื่อไทย สدابเสือ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 50-200 ซม. **ลำต้น** ตั้งตรง มีริ้ว กิ่งมักแตกตรงกันข้ามและเจริญออกไปตามแนวนอน ลำต้นและกิ่งมีขนสั้นหนานุ่มสีเหลืองอมน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว

ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1-2 ซม. แผ่นใบหนา รูปไข่ รูปสามเหลี่ยม หรือรูปไข่แกมสามเหลี่ยม ขนาด 4-10 × 1.5-5 ซม. ขอบใบเรียบ หยักมน หรือจักฟันเลื่อย โคนใบตัดหรือเว้าเป็นรูปหัวใจตื้น ๆ ปลายใบแหลมหรือเรียวแหลม ผิวใบทั้งสองด้านมีขนยาวหนานุ่มปกคลุมและหนาแน่นมากขึ้นตามเส้นใบและผิวใบด้านล่าง ผิวใบด้านล่างมีต่อมสีน้ำตาลแดงหนาแน่น เส้นใบบริเวณโคนใบมี 3 เส้น **ช่อดอก** แบบช่อเชิงหลั่น หรือช่อเชิงหลั่นประกอบ ออกตามซอกใบและปลายกิ่ง ก้านช่อดอกหนา มีขนสั้นนุ่มปกคลุมหนาแน่น **ช่อดอกย่อย** แบบช่อกระจุกแน่น มีเฉพาะดอกกลาง 30-40 ดอก มีก้านช่อดอก **ใบประดับ** สีเขียวอ่อน มีริ้ว มี 3-4 ชั้น เรียงซ้อนเหลื่อมกันเป็นรูปกรวย ชั้นนอกรูปไข่หรือรูปรี ปลายมน ขนาด 2-2.5 × 1-2 มม. มีขนละเอียดปกคลุม ชั้นกลางและชั้นในรูปใบหอกกลับหรือรูปขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 6-9 × 1-1.5 มม. ไม่มีต่อม **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **แพปพิล** เป็นขนสีขาว ยาว 5 มม. **กลีบดอก** สีขาวหรือสีฟ้าอ่อนแกมม่วง เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 5 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยม ยาว 1 มม. **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดอยู่บนกลีบดอก ก้านชูอับเรณู ยาว 0.5-1 มม. อับเรณู ยาว 2 มม. ติดที่ฐาน เชื่อมติดกันรอบก้านชูยอดเกสรเพศเมีย **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ใต้วงกลีบ มีขนละเอียดปกคลุมภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 4 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ยาว 5 มม. **ผล** แห้งเมล็ดล่อน สีน้ำตาลดำ ขนาด 4 มม. มีสันตามยาว 5 สัน ไม่มีต่อม

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม – ธันวาคม

ประเทศไทย ตามที่รกร้างหรือริมถนนทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองในแถบทวีปอเมริกากลาง (เม็กซิโก)

แหล่งที่พบ ริมถนนในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมาล้างให้สะอาด นำมาต้มน้ำดื่มโดยดื่มขณะอุ่น ๆ ตลอดทั้งวันเป็นยาแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ

2. ราก ต้มน้ำดื่ม รักษาโรคหนองใน

3. ใบหรือยอดอ่อน มาทูปให้ละเอียด พอกรักษาแผลที่ถูกไฟไหม้

4. ใบ ใช้ทูป แล้วพอกแผลสด เพื่อห้ามเลือด

5. ใบ นำมาเผาไฟ แล้วเอาไปปิดฝี ฝีจะตาย

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 15, 20

51. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Chrysanthemum indicum* L., Sp. Pl. 2: 889. 1753; Fl. China 20-21: 671. 2011. ภาพที่ 4.12 ค-ง

ชื่อม้ง ชั่วก้าเหียง (tshuaj nkaj yeeb)

ชื่อไทย เบญจมาศสวน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 25-50 ซม. ลำต้นตั้งตรงหรือล้มทอดนอนไปกับดิน กิ่งมีขนสั้นนุ่ม ขึ้นประปราย ใบ เดี่ยว ออกเวียนรอบลำต้น ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1-2 ซม. แผ่นใบรูปไข่ หรือรูปไข่แกมรี ขนาด 3-4 × 1-2 ซม. โคนใบตัด บางครั้งอาจเป็นรูปหัวใจหรือรูปรีแกมกว้าง ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม ขอบใบจักลึก มีแฉกย่อย 2-4 คู่ ปลายเดี่ยว แต่ละแฉกปลายแหลมถึงเรียวแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อยห่าง ๆ ผิวใบทั้งสองด้านสีเขียวอ่อนหรือสีเขียวแกมเหลือง มีขนสั้นนุ่มขึ้นประปราย และหนาแน่นมากขึ้นตามเส้นใบและผิวใบด้านล่าง **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามปลายยอด และปลายกิ่ง **ช่อดอกย่อย** แบบช่อกระจุกแน่น ขนาด 1.5-2 ซม. มีดอกย่อยจำนวนมาก มีก้านช่อดอก ยาว 3-5 ซม. **ใบประดับ** มี 5 ชั้น เรียงซ้อนเหลื่อมกันเป็นรูปประสังข์กว้าง ขอบบางใสค่อนข้างกว้าง สีขาวใสหรือสีน้ำตาลอ่อนใส ปลายมนหรือกลม รูปไข่ รูปไข่แกมสามเหลี่ยม รูปไข่แกมรี รูปรี แคบ ขนาด 3-10 × 2-5 มม. เกสรตัวผู้ **ดอกย่อย** สีเหลือง มี 2 แบบ มีทั้งสมบูรณ์และไม่สมบูรณ์เพศ **ดอกย่อยวงนอก** เป็นดอกเพศเมีย **กลีบดอก** เชื่อมติดกันเป็นรูปปลี้น ขนาด 8-10 มม. ขอบเรียบ ปลายกลีบแหลม **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 2-3 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ยาว 0.25-0.5 มม. **ดอกย่อยวงใน** สมบูรณ์เพศ **ไม่มีแพปพัส** **กลีบดอก** เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 3 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ยาว 0.5 มม. ปลายแฉกแหลม **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดอยู่ที่โคนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณู ยาว 2-2.5 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 1-1.5 มม. เชื่อมติดกันรอบก้านชูยอดเกสรเพศเมีย **เกสรเพศเมีย** ลักษณะเหมือนดอกย่อยวงนอก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 3.5-4 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกออกเป็น 2 แฉก ยาว 0.5-1 มม. **ผล** แท้เมล็ดอ่อน มีสันตามยาว ขนาด 1.5-1.8 มม.

ระยะเวลาออกดอก มกราคม

ประเทศไทย พืชปลูก พบทางภาคเหนือ

การกระจายพันธุ์ จีน ภูฏาน อินเดีย ญี่ปุ่น เกาหลี เนปาล รัสเซีย อุซเบกิสถาน

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์ ใบและยอดอ่อน นำมาต้มใส่ไก่ กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อย

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 25

52. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Crassocephalum crepidioides* (Benth.) S.Moore, J. Bot. 50: 211.

1912; Fl. China 20-21: 536. 2011. **ภาพที่** 4.12 จ-ฉ

ชื่อม้ง ย่าวป่า (zaub paj) ดรั้อป่า (nshoj paj)

ชื่อไทย หญ้าค้ออ่อน ผักเผ็ดแมว

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูง 20 - 120 ซม. **ลำต้น**ตั้งตรง สีเขียว มีสันตามยาวเห็นชัดเจน มีขนสั้นขึ้นประปราย **ใบ** เดี่ยว ออกเวียนรอบลำต้น ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2-2.5 ซม. แผ่นใบรูปรี หรือรูปขอบขนานแกมรี ขนาด 7-12 × 4-5 ซม. โคนใบรูปลิ้ม ขอบใบหยักรูปฟัน มีแฉกย่อย 1-3 คู่ ปลายเดี่ยว แฉกย่อยคู่ล่างมีขนาดเล็กสุด แฉกปลายใบมีขนาดใหญ่สุด บางครั้งแฉกย่อยคู่ล่างอาจหักเล็กสุดแบบขนนก ปลายแฉกแต่ละแฉกเรียวแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อยหรือจักฟันเลื่อยซ้อนไม่เป็นระเบียบ ผิวใบด้านบนเกือบเกลี้ยง ผิวใบด้านล่างมีขนสั้นประปรายและหนาแน่นขึ้นตามเส้นใบ **ช่อดอก** แบบช่อเชิงหลั่น ออกที่ปลายยอด มีก้านชูช่อดอก ยาว 3-5 ซม. **ใบประดับ** มี 1 ชั้น เชื่อมติดกันเป็นทรงกระบอก ยาว 1-1.2 ซม. สีเขียว รูปแถบแกมใบหอก กว้าง 1-1.5 มม. ขอบบาง ปลายเรียวแหลม มีขนละเอียดที่ปลาย **ช่อดอกย่อย** แบบช่อกระจุกแน่น มีเฉพาะดอกกลางจำนวนมาก ก้านชูช่อดอกอ่อนมาก ทำให้ช่อดอกห้อยลง **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **แพปพัส** เป็นขนสีขาว ยาว 7-13 มม. หลุดร่วงเร็ว **กลีบดอก** สีแดงหรือสีส้ม เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 8-10 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ยาว 0.5-1 มม. **เกสรเพศผู้** มี 5 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 1.5 มม. อับเรณู ยาว 1.5 มม. ติดที่ฐาน เชื่อมติดกันรอบก้านชูยอดเกสรเพศเมีย **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน ฝังไข่ได้วงกลีบ มีขนละเอียดปกคลุม ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 10-11 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ปลายเรียวแหลม ยาว 1 มม. **ผล**แห้งเมล็ดล่อน สีน้ำตาล รูปขอบขนานแคบ ขนาด 2 มม. มีสันตามยาว และมีขนปกคลุม

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม - ธันวาคม

ประเทศไทย พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของทวีปแอฟริกา กระจายพันธุ์ในแถบเอเชียใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ออสเตรเลีย อเมริกากลาง อเมริกาใต้ และเกาะในแถบคาบสมุทรแปซิฟิก

แหล่งที่พบ ที่รกร้างริมถนนหรือริมลำธาร

การใช้ประโยชน์

1. ยอดอ่อน ห่อด้วยใบตอง ใส่เกลือ พริก แล้วปิ้งให้สุก นำมากินกับข้าว
2. ยอดอ่อน นำมาหั่นจิ้มน้ำพริก นำมากินกับข้าว
3. ยอดอ่อนสด ๆ นำมากินแก้มกับลาบหรือน้ำพริก
4. ใบและยอดอ่อน นำมาเลี้ยงหมู

ตัวอย่างพันธุ์ไม้   A. Nuamnee 18

53. **ชื่อวิทยาศาสตร์**   *Cyanthillium cinereum* (L.) H. Rob., Proc. Biol. Soc. Wash. 103: 252. 1990; Morphological and molecular systematics of vernonieae (Asteraceae) in Thailand. 52-55. 2010. – *Vernonia cinerea* (L.) Less., Linnaea. 4: 291. 1829. Fl. China 20-21: 365. 2011. **ภาพที่** 4.12 ข

ชื่อม้ง   ป่าเสี้ยว (paj xiav)

ชื่อไทย   หญ้าละออง หมอน้อย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูง 20-80 ซม. **ลำต้น** ตั้งตรง สีเขียว มีสันชัดเจน มีขนสั้นนุ่มขึ้นประปราย **ใบ** เดี่ยว ออกเวียนรอบลำต้น ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5-2 ซม. แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ รูปรี หรือรูปไข่ถึงไข่กว้าง ขนาด 3-5 × 2-3 ซม. ขอบใบเป็นคลื่นถึงจักฟันเลื่อย ปลายใบมน แหลม ถึงเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว ผิวใบด้านบนเรียบเกลี้ยง ผิวใบด้านล่างมีขนยาวและต่อมเป็นตุ่มกลม เส้นใบย่อย 5-7 คู่ **ช่อดอก** แบบแยกแขนง ออกที่ปลายยอดและซอกใบ **ช่อดอกย่อย** แบบช่อกระจุก ขนาด 5-6 มม. มีดอกย่อย 25-30 ดอก มีก้านช่อดอก **ใบประดับ** มี 3-4 ชั้น เรียงซ้อนเหลื่อมกันเป็นรูปประฆัง สีเขียวปลายเหลือบสีม่วง ขนาด 1-4.5 × 0.5-1 มม. รูปใบหอกหรือรูปใบหอกแกมขอบขนาน ปลายเรียวแหลม มีขนละเอียดปกคลุม ชั้นนอกสุดมีต่อม **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **แพปทัส** เป็นขนแข็งสีขาว มี 2 ชั้น ชั้นนอกสั้นมาก ชั้นในยาว 3-4 มม. ติดทน **กลีบดอก** สีม่วง เชื่อมติดกันเป็นหลอดรูปกรวย ยาว 3-5 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปใบหอกแกมขอบขนาน ปลายแหลม ยาว 1 มม. มีขนประปรายที่แฉกกลีบ **เกสรเพศผู้** มี 5 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณู ยาว 0.25 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 1 มม. โคนรูปหัวลูกศร ปลายมีรยางค์แหลม เชื่อมติดกันรอบก้านเกสรเพศเมีย **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสีม่วง ยาว 5 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ยาว 1 มม. **ผล** แห้งเมล็ดล่อน รูปคล้ายกระบอง ยาว 1.5-1.8 มม. ไม่มีสัน มีขนสั้นนุ่มปกคลุมหนาแน่น มีต่อมลักษณะเป็นตุ่มกลม และมีคาร์โพไฟเตียม

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี
 ประเทศไทย พบทั่วประเทศ
 การกระจายพันธุ์ ในแถบเขตร้อนและกึ่งเขตร้อน
 แหล่งที่พบ ริมถนนในบริเวณหมู่บ้าน
 การใช้ประโยชน์

1. ใบ นำมาขยี้ดม เป็นยารักษาหนองในปาก (ปากเปื่อย) เป็นยาที่ใช้กับเด็ก
2. ใบ นำมาขยี้ดม เป็นยารักษาแผลร้อนใน ในปาก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 261

54. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Eupatorium fortunei* Turcz., Bull. Soc. Imp. Naturalistes Moscou 24(1): 170. 1851; Fl. China 20-21: 886. 2011. ภาพที่ 4.12 ซ-ณ

ชื่อมั่ง ตี (ntiv)

ชื่อไทย สันพร้าวหอม (กลาง) เกียงพาย (เหนือ)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูงประมาณ 50 ซม. ลำต้นตั้งตรง สีเขียวหรือสีม่วงแดง แตกกิ่งน้อย ลำต้นมีขนละเอียดประปราย และหนาแน่นขึ้นตามซอกดอกและซอกดอกย่อย ใบ เดี่ยว ออกเวียนรอบลำต้น ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.2-0.5 ซม. แผ่นใบบริเวณกลางลำต้นมักแยกเป็น 3 แฉก แฉกตรงกลางมักมีขนาดใหญ่สุด ขนาด 3-9 ซม. รูปรียาว รูปรีถึงรูปใบหอก หรือรูปใบหอกกลับ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหยักซี่ฟัน เส้นใบแบบร่างแห แฉกด้านข้างมีลักษณะเหมือนแฉกตรงกลางแต่มีขนาดเล็กกว่า แผ่นใบเกลี้ยงไม่มีขน **ซอกดอก** แบบช่อเชิงหลั่น ออกตามปลายยอดและปลายกิ่ง ขนาด 3-8 ซม. **ซอกดอกย่อย** แบบช่อกระจุกแน่น มีเฉพาะดอกกลาง ประมาณ 5 ดอก **ใบประดับ** มี 2-3 ชั้น เรียงซ้อนเหลื่อมกันเป็นรูปประฆัง สีเขียวหรือสีม่วงแดง รูปไข่ถึงรูปใบหอก หรือรูปรี ปลายมน เกลี้ยงไม่มีขนหรือต่อม **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **แพปพัส** เป็นขนสีขาว ยาว 3-4 มม. ติดทน **กลีบดอก** สีขาว โคนกลีบสีม่วงแดง เชื่อมติดกันเป็นหลอด ขนาด 4-5 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ปลายแหลม **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดอยู่บนกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 1-1.5 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 1.5-2 มม. เชื่อมติดกันรอบก้านชูยอดเกสรเพศเมีย **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไข่ได้วงกลีบ ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 3-4 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ยาว 4-5 มม. **ผล** แห้งเมล็ดล่อน สีน้ำตาลถึงดำ รูปรียาว มีสันตามยาว 5 สัน ขนาด 3 มม.

ระยะเวลาออกดอก กรกฎาคม - ธันวาคม
ประเทศไทย พืชปลูกพบทั่วไป พบมากทางภาคเหนือ
การกระจายพันธุ์ จีน ไทย เวียดนาม เกาหลี ญี่ปุ่น
แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร
การใช้ประโยชน์

1. ใบ ใช้รักษาโรคกระดูกหัก กระดูกเคลื่อน โดยนำมาทุบ แล้วประคบไว้ 2 อาทิตย์
2. ใบ นำมาต้มใส่ไก่กิน เป็นยาแก้ปวดเมื่อย

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A.Nuammee 174

55. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Gynura bicolor* (Roxb. ex Willd.) DC., Prodr. 6: 299. 1838; Fl. China 20-21: 540. 2011. **ภาพที่** 4.12 ญ

ชื่อม้ง ชั่วยาไก้ (tshuj zas qaib) ชั่วเจอไก้ (tshuj tshaws qaib)
 ย่าเซอเวียะ (yaj xaws laib)

ชื่อไทย ว่านทองใบม่วง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 50-100 ซม. **ไม่มีเหง้าใต้ดิน ลำต้น** ตั้งตรง ค่อนข้างอวบน้ำ เกลี้ยง สีเขียวแกมม่วง โคนต้นอาจมีเนื้อไม้ เมื่อแห้งมีสันเห็นชัดเจน **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.3-1 ซม. แผ่นใบรูปรี หรือใบหอก ขนาด 4-6 × 2-2.8 ซม. โคนใบแหลม จนถึงสอบ เรียว บางครั้งอาจสอบเรียวไปตามก้านใบจนมีลักษณะคล้ายปีก แต่ไม่มีติ่งใบ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหยักซี่ฟันหรือเป็นติ่งหนามสั้น ๆ ผิวใบทั้งสองด้านเรียบเกลี้ยง ด้านบนสีเขียวหรือสีเขียวแกมม่วง ด้านล่างสีม่วงเข้ม **ดอกและผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก -

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ จีน ไต้หวัน พม่า ไทย

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. ใบและยอดอ่อน นำมาต้มใส่ไก่กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อย
2. ใบ นำมาทุบประคบบริเวณที่กระดูกเคลื่อน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 320

56. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Gynura divaricata* (L.) DC., Prodr. 6: 301. 1838. Fl. China 20-21:

540. 2011. ภาพที่ 4.13 ก

ชื่อม้ง ชั่วเจอไก้จั่วะ (tshuaj tsaws qaib ntshuab)

ชั่วต่อจั่วะ (tshuaj rog nshuab)

ชื่อไทย -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 20-50 ซม. ไม่มีเหง้าใต้ดิน ลำต้น ตั้งตรง หรือทอดนอนไปกับพื้นดิน ยอดชูขึ้น ลำต้นอ่อนสีเขียว มีขนนุ่มยาว สีขาว ปกคลุมหนาแน่น โคนต้นเกลี้ยงและอาจมีเนื้อไม้ เมื่อแห้งมีสันเห็นชัดเจน ใบ เดี่ยว ออกเรียงเวียนรอบลำต้น ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5-6 ซม. มีขนสั้นนุ่มปกคลุม ดิ่งใบรูปไข่ หรือรูปจันทรเสี้ยว ขอบหยักซี่ฟัน แผ่นใบหนา รูปไข่ รูปรี หรือรูปใบหอกกลับ ขนาด 2.5-15 × 1-7.5 ซม. โคนใบรูปลิ้มแกมสอบเรียว โคนใบตัด หรืออาจเว้าตื้น เป็นรูปหัวใจ ปลายใบมนหรือแหลม ขอบใบหยักซี่ฟันห่าง ๆ หรือหยักแบบขนนก ผิวใบด้านบนสีเขียว ด้านล่างสีม่วง มีขนสั้นนุ่มปกคลุมผิวใบทั้งสองด้าน เส้นใบย่อย 7-10 คู่ ดอกและผล ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก -

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ จีน ไต้หวัน เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์ ใบและยอดอ่อน นำมาต้มใส่ไก่กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อย

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 319

57. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Gynura cf. nepalensis* DC., Prodr. 6: 300. 1838; Fl. China 20-21:

359. 2011. ภาพที่ 4.13 ข

ชื่อม้ง ชั่วต่อเลียะ (tshuaj rog liab)

ชื่อไทย แปะดำปึง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 20-45 ซม. ไม่มีเหง้าใต้ดิน ลำต้น ตั้งตรง หรือทอดนอนไปกับพื้นดิน ยอดชูขึ้น โคนต้นอาจมีเนื้อไม้ ใบมีจำนวนมาก มักไม่มีใบที่บริเวณโคนต้น ใบ เดี่ยว ออกเรียงเวียนรอบลำต้น ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5-2 ซม. มีขนสั้นนุ่มปกคลุมหนาแน่น ไม่มีดิ่งใบ แผ่นใบรูปรีแคบ รูปไข่ รูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด หรือรูปขอบขนานแกมใบหอก ขนาด 3-20 × 1-6 ซม.

โคนใบรูปปลีมี หรือสอบเรียวเป็นครีปไปตามก้านใบ ปลายใบมนหรือแหลม ผิวใบด้านบนสีเขียว มีขนสั้นนุ่มขึ้นประปราย ผิวใบด้านล่างสีเขียวอ่อน มีขนสั้นนุ่มสีเทาขาว หรือสีเหลืองอมน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น เส้นใบย่อย 5-8 คู่ **ดอกและผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก	-
ประเทศไทย	พืชปลูก
การกระจายพันธุ์	จีน ภูฏาน อินเดีย เนปาล พม่า ไทย
แหล่งที่พบ	พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร
การใช้ประโยชน์	ใบและยอดอ่อน นำมาต้มใส่ไก่กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อย
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 321

58. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Lactuca indica* L., Mant. Pl. 2: 278. 1771; Fl. China 20-21: 235. 2011. ภาพที่ 4.13 ค-จ

ชื่อม้ง ไบไร่ย่า (nplai yaj) ย้าวเจียะ (zaub iab)

ชื่อไทย -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว 0.4-2 เมตร **ลำต้น** เดี่ยว ตั้งตรง มียางขาวข้นคล้ายน้ำมัน กิ่งอ่อนเรียบเกลี้ยง **ใบ** เดี่ยว เรียงเวียนรอบลำต้น ไม่มีหู ไม่มีก้านใบ โคนใบมีลักษณะคล้ายกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบ ขนาด 13-37 × 0.5-20 ซม. รูปร่างค่อนข้างผันแปรมีตั้งแต่ รูปแถบ รูปแถบแกมใบหอก รูปแถบแกมรี จนถึงรูปรี บางครั้งขอบใบอาจหยักแบบขนนก จนถึงหยักแบบขนนก 2 ชั้น ปลายใบมนจนถึงเรียวแหลม ขอบใบเรียบหรือหยักซี่ฟันห่าง ๆ ผิวใบเรียบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก หรือช่อแยกแขนง ออกตามปลายยอดและซอกใบ **ช่อดอกย่อย** แบบช่อกระจุกแน่น มีเฉพาะดอกวงนอก 20-30 ดอก มีก้านช่อดอก **ใบประดับ** มี 2-3 ชั้น เรียงซ้อนเหลื่อมกันเป็นรูปกรวย สีเขียวขอบสีขาว ชั้นนอกรูปไข่ถึงรูปใบหอก ปลายมน ขนาด 4-8 × 2-2.5 มม. ชั้นในมี 8 อัน รูปขอบขนาน ปลายมน ขนาด 10-11 × 2-2.5 มม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 13-15 มม. **แพปพัส** เป็นขนสีขาว ยาว 7-8 มม. หลุดร่วงง่าย **กลีบดอก** สีเหลืองอ่อน เชื่อมติดกันเป็นรูปลิ้น ปลายหยักซี่ฟัน 5 แฉก **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดอยู่บนกลีบดอก ก้านชูอับเรณู 1 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 3.5-4 มม. โคนมน ปลายมน เชื่อมติดกันรอบก้านชูยอดเกสรเพศเมีย **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ มี 2 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 10 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ยาว 1 มม. **ผล** แห้งเมล็ดอ่อน สีน้ำตาลดำ รูปทรงรี

แบน มีปีกกว้าง แต่ละด้านมี 1 เส้น ขนาด 3-4 มม. ด้านปลายมีจงอยเป็นเส้นยาว 1.5 มม. ติดเข้ากับแพบพัล

ระยะเวลาออกดอก	เมษายน - พฤษภาคม
ประเทศไทย	พืชปลูก พบทางภาคเหนือ
การกระจายพันธุ์	จีน ภูฏาน อินเดีย อินโดนีเซีย ญี่ปุ่น เกาหลี ฟิลิปปินส์ ไทย รัสเซีย เวียดนาม
แหล่งที่พบ	พบเป็นพืชปลูกในสวนสมุนไพร
การใช้ประโยชน์	ใบ นำมากินเป็นผักสด เช่น กินแก้มกับลาบ
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 176

59. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Monosis parishii* (Hook.f.) H. Rob. & Skvarla, Proc. Biol. Soc. Wash. 119(4): 605. 2006; Morphological and molecular systematics of vernonieae (Asteraceae) in Thailand. 76-78. 2010. – *Vernonia parishii* Hook.f., Fl. Brit. Ind. iii. 240. 1882; Fl. China 20-21: 360. 2011. **ภาพที่** 4.13 ฉ

ชื่อม้ง ตงป่าเด้อ (ntoo paj dawb)

ชื่อไทย ขางหางเล็ก ตีระชะวา หนาดเงิน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือกึ่ง**ไม้พุ่ม** สูง 1-3 เมตร **ลำต้น**ตั้งตรง มีขนสั้นหนานุ่มสีสนิมปกคลุมหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว เรียงเวียนรอบลำต้น ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5-3 ซม. แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง รูปไข่ รูปรี หรือรูปใบหอก ขนาด 10-26 × 3-11 ซม. โคนใบสอบเรียว ปลายใบแหลม ผิวใบด้านบนมีขนสีสนิมขึ้นประปราย จะหนาแน่นมากขึ้นตามเส้นใบ ผิวใบด้านล่างมีขนสั้นหนานุ่มสีสนิมปกคลุมหนาแน่น บางครั้งอาจมีขนยาว และมีต่อมเป็นตุ่มกลม **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกที่ปลายยอด **ช่อดอกย่อย** มีเฉพาะดอกกลาง 7-9 ดอก ขนาด 6-7 ซม. **ใบประดับ** มี 4-5 ชั้น เรียงซ้อนเหลื่อมกันเป็นรูปประสาธต์แคบ สีม่วงหรือสีเขียว ปลายเหลื่อมสีม่วง รูปไข่ รูปขอบขนาน หรือรูปใบหอก ขนาด 1.5-5 × 1-2 ซม. ปลายแหลมหรือมน ด้านนอกมีขนสั้นหนานุ่มคล้ายใยแมงมุมหนาแน่น **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ มีต่อมสีม่วง **แพบพัล** เป็นขนแข็งสีขาว เรียง 2 ชั้น ชั้นนอกสั้นมาก ชั้นในยาว 4-5 มม. ติดทน **กลีบดอก** สีม่วง เชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย ยาว 4-5 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปใบหอก ยาว 2-2.5 มม. **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดอยู่บนกลีบดอก ก้านชูอับเรณู ยาว 0.5 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 2-2.5 มม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ภายในมี 1 ช่อง

พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านช่ยอดเกสรเพศเมียสีม่วง ยาว 4-5.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยก เป็น 2 แฉก ยาว 1.5-2 มม. ผล แห้งเมล็ดล่อน รูปร่างคล้ายลูกข่าง ขนาด 2.5-3.5 มม. มีสันตามยาว 10 สัน มีขนประปราย มีต่อมเป็นตุ่มกลม และมีคาร์โพโพเดียม

ระยะเวลาออกดอก ธันวาคม - เมษายน

ประเทศไทย ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง สุโขทัย; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี

การกระจายพันธุ์ จีน อินเดีย พม่า ไทย ลาว

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ ที่ระดับความสูง 500-700 เมตร

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาบำรุงให้ผู้หญิงที่มีบุตรยากกิน
2. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม เพื่อแก้พิษจากการกินยากำจัดวัชพืช

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 285

Balsaminaceae

60. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Impatiens balsamina* L., Sp. Pl. 2: 938. 1753; Fl. China 12: 58.

2007. ภาพที่ 4.13 ข

ชื่อม้ง ป่าจอนดี (paj co nti)

ชื่อไทย เทียนบ้าน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูง 30-40 ซม. ลำต้นตั้งตรง อวบน้ำ ใบ เดี่ยว ออกสลับ ก้านใบยาว 0.5-1 ซม. แผ่นใบรูปรีแคบ ขนาด 6-10 × 1-2 ซม. โคนใบรูปลิ้น ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ดอก** ออกเดี่ยว ๆ หรือออกเป็นช่อกระจุก 2-3 ดอก ตามซอกใบ ก้านดอกยาว 1-1.3 ซม. มีใบประดับรูปแถบขนาดเล็ก **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 3 กลีบ กลีบด้านข้าง 2 กลีบ รูปไข่ ยาว 2-3 มม. กลีบด้านล่าง 1 กลีบ รูปเรือ ขนาด 13-19 × 4-8 มม. ด้านล่างมีเดือยยาว 1-2 ซม. **กลีบดอก** มีหลายสี สีแดง สีชมพู สีม่วง สีขาว มี 5 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน กลีบด้านบน 1 กลีบ รูปกลม ปลายเว้ามนุ่ม กลีบด้านข้าง 2 กลีบ รูปไข่ ขนาดเล็ก และกลีบด้านล่าง 2 กลีบ รูปไข่

กลีบ ปลายเว้ามนุ่ม มีขนาดใหญ่ ประมาณ 1.5-2 ซม. กลีบด้านข้างและกลีบด้านล่างเชื่อมติดกันที่ฐาน มีก้านกลีบสั้น ๆ **เกสรเพศผู้** 5 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น เชื่อมติดกันรอบเกสรเพศเมีย อับเรณูติดที่ฐาน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เห็นอวงกลีบ รูปรี มีขนละเอียดปกคลุมหนาแน่น ภายในมี 5 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 5 แฉก ผล รูปรี หัวท้ายแหลม ขนาด 1-2 ซม. มีขนสั้นหนาแน่น เมื่อแก่แตกกลางพู

ระยะเวลาออกดอก พุศจิกายน

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ภายในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม รักษาอาการประจำเดือนมาไม่ปกติ ซึ่งจะใช้แค่เพียงชนิดเดียว หรือผสมอย่างอื่นก็ได้ โดยกินในช่วงก่อนที่ประจำเดือนจะมาสัก 2 – 3 วัน จะทำให้ประจำเดือนมาปกติ ขับเลือดดี

2. ผล ใช้ 3 ผล นำมาลวกน้ำดื่ม เป็นยาที่ทำให้คลอดลูกง่าย

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 209

Basellaceae

61. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Basella alba* L., Sp. Pl. 1: 272. 1753; Fl. Thailand 5(4): 411. 1992.

ภาพที่ 4.13 ซ

ชื่อม้ง ม่านซา (hmab ntsha)

ชื่อไทย ผักปลังแดง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกหลายปี ยาวได้ถึง 10 เมตร ลำต้นกลม เกลี้ยง สีแดง ใบ เดี่ยว ออกสลับ ก้านใบยาว 1-2 ซม. แผ่นใบรูปไข่กว้าง ขนาด 3.5-8 × 2-5.5 ซม. โคนใบเว้าเป็นรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ เนื้อใบค่อนข้างหนา ผิวใบทั้งสองด้านเรียบเกลี้ยง **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด ออกตามซอกใบ ยาว 5-15 ซม. **ใบประดับ** มีขนาดเล็ก หลุดร่วงง่าย **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 4-5 มม. **กลีบรวม** โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 1-2 มม. โคนหลอดกลีบสีเขียวอ่อน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปกลมแกมไข่ ปลายมน ยาว 3 มม. ปลายแฉกสีชมพูอ่อนแกม

ขาวจนถึงสีม่วงเข้ม **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบรวม ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดที่ฐาน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไข่เหนียวกลีบ รูปทรงกลม เกี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย มี 3 อัน ยาว 0.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียเรียวแหลม มีขนนุ่มหนาแน่น **ผล** สด รูปไข่กว้าง สีดำ ขนาด 5-6 มม.

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม - กันยายน

ประเทศไทย พืชปลูกพบได้ทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองในแถบเขตร้อนของทวีปแอฟริกา

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ริมรั้วหรือภายในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ใบและยอดอ่อน นำมาต้มกินกับข้าว
2. ใบและยอดอ่อน (เฉพาะต้นสีแดง) นำมาต้มกินเพื่อขับเลือดเสียออกสำหรับคนที่เพิ่ง

คลอดลูก

3. ใบและยอดอ่อน นำมาต้มใส่ไก่กิน เป็นยาแก้ปวดเมื่อย
4. ใบ นำมาทุบประคบแขนขาของเด็กที่มีอาการบวมแดง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 178

Begoniaceae

62. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Begonia* sp., Fl. China 13: 153. 2007. **ภาพที่** 4.13 ฉ

ชื่อม้ง ไก้วหย่าเลียะ (kuab yas liab)

ชื่อไทย -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 40-60 ซม. ลำต้นตั้งตรง อวบน้ำ **หูใบ** บาง รูปใบหอก ยาว 10-11 มม. หลุดร่วงง่าย **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ก้านใบยาว 1.5-4.5 ซม. แผ่นใบรูปใบหอกแกมขอบขนาน ขนาด 10.5-17.5 × 4-6.5 ซม. โคนใบเบี้ยว ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อยไม่เป็นระเบียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนสั้นประปรายตามเส้นใบ **ดอกและผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ไม่พบดอก

ประเทศไทย -

การกระจายพันธุ์ -

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณที่ขึ้นริมลำห้วย

การใช้ประโยชน์

1. ลำต้น นำมากินสด มีรสเปรี้ยว
2. ทั้งต้น นำมาต้มใส่เงิน ในขั้นตอนของการทำเครื่องเงิน ทำให้เงินไม่ดำ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 27, 29

Bignoniaceae

63. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Fernandoa adenophylla* (Wall. ex G.Don) Steenis, Blumea 23: 135. 1976; Fl. Thailand 5(1): 47. 1987. **ภาพที่** 4.13 ญ

ชื่อม้ง ป่าเอี้ยะ (paj iab) ป่าแยงกะ (paj yeeb nkab)

ชื่อไทย แคนหางค่าง แคบิด

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้นผลัดใบ สูง 10-15 เมตร **ใบ** ประกอบแบบขนนกปลายคี่ ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ใบย่อยมี 3-4 คู่ ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ แผ่นใบย่อยรูปไข่กลับถึงรูปรี ขนาด 13-25 × 8-13 ซม. ใบย่อยด้านบนใหญ่กว่าใบย่อยด้านล่าง ใบย่อยคู่ล่างสุดค่อนข้างกลมและเล็กกว่าใบอื่น มีลักษณะคล้ายหูใบ ขนาด 1-2 ซม. โคนใบสอบเรียว ปลายใบมน ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านล่างมีขนรูปดาวสีน้ำตาลอ่อน **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามปลายกิ่ง ยาว 15-25 ซม. **ดอก** สมบูรณ์เพศ ขนาด 6-9 ซม. บานตอนกลางวัน ทุกส่วนของดอกมีขนหนาแน่น **กลีบเลี้ยง** สีเขียวเข้มแกมน้ำตาล เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก ขนาดใกล้เคียงกัน **กลีบดอก** สีเหลืองหรือสีเหลืองแกมน้ำตาล เชื่อมติดกันเป็นรูปกรวยปากกว้าง ปลายแยกเป็น 5 แฉก ปลายกลีบหยักเป็นคลื่น หลอดกลีบดอกด้านนอกมีขนหนาแน่น ด้านในเกลี้ยง **เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้** 4 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก แบบสองคู่ยาวไม่เท่ากัน ก้านชูอับเรณูยาว 3.5-4 ซม. อับเรณูติดด้านหลัง และมีเกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน 1 อัน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปทรงกระบอก มีขนหนาแน่น ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวูลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 3.5 ซม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก **ฝัก** ม้วนบิดเป็นเกลียว มีสันนูนตามยาว มีขนสีน้ำตาลหนาแน่น เมื่อแก่จะแตกตามยาว 2 ซีก **เมล็ด** มีปีกบาง

ระยะเวลาออกดอก สิงหาคม

ประเทศไทย	เหนือ: เชียงใหม่ ลำปาง ตาก, ตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ เลย, ตะวันออก: นครราชสีมา, ตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี จันทบุรี ตราด, ตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์, ใต้: ชุมพร พังงา สุราษฎร์ธานี ตรัง
การกระจายพันธุ์	รัฐอัสสัม บังกลาเทศ พม่า เกาะอันดามัน อินโดจีน คาบสมุทรมลายู
แหล่งที่พบ	พบตามธรรมชาติบริเวณรอบ ๆ หมู่บ้าน
การใช้ประโยชน์	ดอกอ่อน นำมาต้มกินกับข้าว แต่มีรสขม
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 141

Bombacaceae

64. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Bombax ceiba* L., Sp. Pl. 1: 511. 1753; Fl. Thailand 9(1): 13. 2005.

ชื่อม้ง ปอดนา (pos ntshav) ปอเลียะ (pos liab)

ชื่อไทย จั้ว

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้นขนาดใหญ่ สูงได้ถึง 30 เมตร ลำต้นสีเทา มีหนามรูปกรวยปกคลุมหนาแน่น ใบประกอบแบบฝ่ามือ มีใบย่อย 5-7 ใบ ขนาดไม่เท่ากัน ใบบางขนาดเล็ก หลุดร่วงง่าย ก้านใบยาว 17-18 ซม. ก้านใบย่อยยาว 1-1.5 ซม. แผ่นใบย่อยรูปรี ขนาด 9-15 × 3.3-4.5 ซม. โคนใบสอบเรียว ปลายใบยาวคด้ายหาง ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ดอกเดี่ยว** ออกตามกิ่งเหนือรอยแผลใบ ดอกสมบูรณ์เพศ ขนาด 12-15 ซม. ก้านดอกยาว 5-10 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ขนาด 2.5-3 × 4 ซม. ปลายหยักเป็น 5 แฉก ขนาดไม่เท่ากัน ด้านนอกเกลี้ยง **กลีบดอก** สีแดงส้ม มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปขอบขนาน ปลายมน ขนาด 9.5 × 3.5 ซม. มีขนนุ่มปกคลุมทั้งสองด้าน ปลายกลีบโค้งกลับออกด้านนอก **เกสรเพศผู้** มีจำนวนมาก โคนก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็น 10 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นละ 5 กลุ่ม ก้านชูอับเรณูยาว 5-5.5 ซม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ มี 5 สัน ตามยาว เกลี้ยง ภายในมี 5 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวูลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 5.5-6 ซม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 5 แฉก **ผล** แห้ง รูปขอบขนาน ผิวเรียบ เมล็ดสีดำ มีปุยสีขาว

ระยะเวลาออกดอก กุมภาพันธ์

ประเทศไทย	พบทั่วประเทศ
การกระจายพันธุ์	ในแถบเขตร้อนของทวีปอเมริกา แคริบเบียน เขตร้อนของหิมาลายา ตะวันออก จนถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
แหล่งที่พบ	พบตามธรรมชาติในบริเวณพื้นที่ป่าและริมถนน
การใช้ประโยชน์	

1. ลำต้น ฝายเป็นแผ่นใช้ทำฝาบ่าน

2. ใช้ในพิธีกรรมสำหรับเด็กอายุหนึ่งขวบที่ยังไม่ยอมเดินหรือเดินไม่คล่อง ซึ่งต้องเป็นต้นจิวที่โคนหรือตัดลงมา ห้ามใช้ต้นจิวที่ล้มเองเด็ดขาด ต่อจากนั้นนำต้นจิวมาผ่าเป็นแผ่นและทำหมุดที่ใช้ตรึงแผ่นไม้กับพื้นดิน แล้วนำไปตอกกับพื้นเป็นรูปตัว Y กลับหัวซึ่งมีลักษณะคล้ายกับรูปร่างของขาและตัวเด็ก แผ่นไม้ทั้งหมดจะถูกพันด้วยสายสิญจน์ และวางกระดาษเอาไว้ที่บริเวณแผ่นไม้เหล่านั้น ต่อมาจะมีการไหว้ผี หลังจากนั้นจะให้เด็กเดินผ่านแผ่นไม้ โดยมีคนแก่หรือคนที่ค่อนข้างจะมีอายุจับข้อมือเดินผ่านแผ่นไม้ที่ตอกเป็นรูปตัว Y กลับหัว และหลังจากนั้นจึงเผากระดาษ และกินของเช่นไหว้ คือ ไก่ต้มโรยเกลือ และต้องนั่งกินกันตรงนั้น ห้ามกลับไปกินที่บ้าน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 366

65. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ceiba pentandra* (L.) Gaertn., Fruct. Sem. Pl. 2: 244. 1791; Fl. Thailand 9(1): 15. 2005. **ภาพที่** 4.14 ก

ชื่อม้ง ปาย่าหั่วะ (paj yaj huab)

ชื่อไทย นุ่น ง้าว

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูงได้ถึง 20 เมตร ลำต้นสีเขียวแกมน้ำตาล เปลือกเรียบ ไม่มีหนาม ใบ ประกอบแบบฝ่ามือ มีใบย่อย 5-7 ใบ ขนาดไม่เท่ากัน หูใบขนาดเล็ก หลุดร่วงง่าย ก้านใบยาว 10-20 ซม. ก้านใบย่อยยาว 1-5 มม. แผ่นใบย่อยรูปรีหรือรูปรีแกมใบหอกกลับ ขนาด 6-20 × 2-4 ซม. โคนใบรูปลิ้น ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ดอก** ออกเป็นกลุ่มตามกิ่งเหนือรอยแผลใบ ออกดอกในช่วงผลัดใบ ดอกสมบูรณ์เพศ ขนาด 4-5 ซม. ก้านดอกยาว 1.5-3 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ขนาด 2 × 1.3 ซม. ปลายหยักเป็น 5 แฉก ขนาดไม่เท่ากัน ด้านนอกเกลี้ยง **กลีบดอก** สีขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปใบหอกกลับ ปลายมน ขนาด 3.7-3.8 × 1.7-1.8 ซม. ด้านนอกมีขนนุ่มสีขาวปกคลุมหนาแน่น กลีบโค้งกลับออกด้านนอก **เกสรเพศผู้** 5 อัน เรียงตรงข้ามกับกลีบดอก โคนก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน ก้านชูอับเรณูยาว 3.5 ซม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ เกลี้ยง ภายในมี 5 ช่อง พลาเซนตารอบ

แกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 3 ซม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม
อาจหยักตื้น 3-5 แฉก ผลแห้ง รูปขอบขนาน มีร่องตามยาว 5 ร่อง เมล็ดสีดำ มีปุยสีขาว

ระยะเวลาออกดอก มกราคม

ประเทศไทย พืชปลูก พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ อินเดีย เป็นพืชปลูกในแถบเขตร้อนของทวีปอเมริกาใต้ ทวีปแอฟริกาและ
ทวีปเอเชีย

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์ ปุ๋ยหมัก นำมาyardใส่หมอน หรือที่นอน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 263

Brassicaceae

66. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Brassica oleracea* L., Sp. Pl. 2: 667. 1753; Fl. China 8: 18. 2001.

ชื่อม้ง ย้าวป้อป่า (zaub pob paj) ย้าวป้อ (zaub pob)

ชื่อไทย กระน้ำ กระหล่ำดอก กระหล่ำปลี บล็อกโคลี

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียวหรือสองปี สูง 20-60 ซม. ลำต้นเกลี้ยง ตั้งตรง ค่อนข้างอวบหนา มักแตก
กิ่งบริเวณกลางลำต้น ทุกส่วนมีนวลสีขาวเคลือบหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ มีก้านใบ
ยาว 5-10 ซม. บางครั้งก้านใบอาจสั้นมากจนถึงไม่มี แผ่นใบหุ้มซ้อนกันแน่นเป็นรูปทรงกลม แผ่น
ใบรูปไข่ รูปขอบขนานหรือค่อนข้างกลม ขนาด 10-20 × 8-15 ซม. ขอบใบเป็นคลื่น ปลายใบมน
ผิวใบทั้งสองด้านเกลี้ยง ใบรองช่อดอกที่บริเวณปลายลำต้นมักมีขนาดเล็ก ไม่มีก้านใบ โคนใบไม่มี
ติ่งใบ ขอบใบเป็นคลื่นเล็กน้อย **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามปลายยอด ดอกย่อยหนาแน่นที่
ปลายช่อดอก ไม่มีใบประดับ **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 4 กลีบ แต่ละกลีบรูป
ขอบขนาน ยาว 10-12 มม. **กลีบดอก** สีขาวหรือสีเขียว มี 4 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ ปลายมนกลม
ยาว 20-22 × 12-14 มม. ปลายกลีบโค้งตั้งฉากกับก้านกลีบเป็นรูปกากบาท **เกสรเพศผู้** 6 อัน
ยาวสีอ่อน สั้นสองอัน ก้านชูอับเรณูยาว 8-10 มม. อับเรณูติดที่ฐาน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือ
วงกลีบ รูปทรงกระบอก สีเขียวอ่อน เกลี้ยง ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุล
จำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ฝัก** รูปทรงกระบอก เป็นมุม
สี่เหลี่ยม ยาว 4-8 ซม. เมื่อแก่แตกออกเป็น 2 ซีก แตกจากโคนมายังปลาย เมล็ดกลม สีน้ำตาลดำ

var. *albiflora* Kuntze   ค่ะน้ำ

ดอกสีขาว ออกตามซอกใบ ใบและดอกโปร่ง ไม่รวมกันแน่นเป็นกระจุก

var. *botrytis* L.   กะหล่ำดอก

ตาดอกและก้านดอกสีขาว ดอกออกเป็นกระจุกแน่น รูปร่างคล้ายทรงกลม

var. *capitata* L.   กะหล่ำปลี

ใบสีเขียว ก้านใบสั้นมากจนถึงไม่มี แผ่นใบหุ้มซ้อนกันแน่นเป็นหัวรูปทรงกลม

var. *italica* Plenck   บล๊อคโคลี

ตาดอกและก้านดอกสีเขียว ดอกออกเป็นกระจุกแน่น รูปร่างคล้ายทรงกลม

ระยะเวลาออกดอก   พฤศจิกายน - กุมภาพันธ์

ประเทศไทย   พืชปลูก

การกระจายพันธุ์   พืชพื้นเมืองของทวีปยุโรป ปัจจุบันมีการกระจายพันธุ์ไปทั่วโลก

แหล่งที่พบ   พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนผัก

การใช้ประโยชน์   ต้นและใบ ใช้ผัดหรือต้ม กินกับข้าว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้   A. Nuamdee 247

67. **ชื่อวิทยาศาสตร์**   *Brassica juncea* (L.) Czern. var. *juncea*, Consp. Pl. Charc. 8. 1859; Fl. China 8: 21. 2001. **ภาพที่** 4.14 ค

ชื่อม้ง   ย้าวจ๊วะ (zaub ntshuab)

ชื่อไทย   ผักกาดเขียว ผักกาดสร้อย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูง 30-100 ซม. ลำต้นเกลี้ยง ตั้งตรง มักแตกกิ่งบริเวณปลายลำต้น ใบเดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2-8 ซม. แผ่นใบรูปไข่ รูปขอบขนานหรือรูปใบหอกกลับ ขนาด 5-17 × 1.5-6.5 ซม. ขอบใบเรียบจนถึงหยักลึกแบบขนนก ปลายใบมน โคนใบรูปปลีมหรีหรือสอบเรียวไปตามก้านใบ ผิวใบทั้งสองด้านเกลี้ยง ใบรองช่อดอกที่บริเวณปลายลำต้นมีขนาดเล็ก ไม่มีก้านใบ ไม่มีติ่งใบ ขอบใบหยักซี่ฟัน **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามปลายยอด ไม่มีใบประดับ **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 4 กลีบ แต่ละกลีบรูปขอบขนาน ยาว 4-6 มม. **กลีบดอก** สีเหลือง มี 4 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ปลายมน ยาว 9-10 × 4-5 มม. ปลายกลีบโค้งตั้งฉากกับก้านกลีบเป็นรูปกากบาท **เกสรเพศผู้** 6 อัน ยาวสีอื่น สั้นสองอัน ก้านชูอับเรณูยาว 4-6 มม. อับเรณูติดที่ฐาน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไขเหนียวกลีบ รูปทรงกระบอก ยาว 6-9 มม. สีเขียวอ่อน เกลี้ยง ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสร

เพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผัก** รูปทรงกระบอก เป็นมุมสี่เหลี่ยม ยาว 3-5 ซม. เมื่อแก่แตกออกเป็น 2 ซีก แตกจากโคนมายังปลาย เมล็ดกลม สีน้ำตาลดำ

ระยะเวลาออกดอก	พฤศจิกายน - กุมภาพันธ์
ประเทศไทย	พืชปลูก
การกระจายพันธุ์	นิยมปลูกกันแพร่หลาย มีการกระจายพันธุ์ไปทั่วโลก
แหล่งที่พบ	พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนผัก
การใช้ประโยชน์	ยอดอ่อน นำไปต้มกินน้ำ และเอายอดจิ้มเกลือกินกับข้าว มีรสขม
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 44, 45, 211

68. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Brassica napus* L., Sp. Pl. 2: 666. 1753, Fl. China 8: 19. 2001.

ภาพที่ 4.14 ข

ชื่อม้ง ย้าวจ๊ะมัง (zaub ntsuab hmoob) ย้าวน้อจ๊ะ (zaub noj ntsuag)

ชื่อไทย -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูง 30-150 ซม. ลำต้นเกลี้ยง ตั้งตรง มีนวลสีขาวปกคลุม ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2-6 ซม. แผ่นใบรูปไข่กลับหรือรูปขอบขนาน ขนาด 4-15 × 1-9 ซม. ขอบใบหยักส่วนใหญ่หยักคล้ายรูปพิณ บางครั้งอาจหยักลึกแบบขนนก แฉกกลางด้านปลายมีขนาดใหญ่สุด ปลายแฉกมน ขอบใบหยักซี่ฟัน โคนใบมีติ่งใบ ผิวใบทั้งสองด้านเกลี้ยง ใบรองช่อดอกที่บริเวณปลายลำต้นมีขนาดเล็ก ไม่มีก้านใบ โคนใบมีติ่งใบหุ้มลำต้น ขอบใบหยักซี่ฟัน **ช่อดอก** แบบช่อกระจະ ออกตามปลายยอด ไม่มีใบประดับ **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 4 กลีบ แต่ละกลีบรูปขอบขนาน ยาว 6-7 มม. **กลีบดอก** สีเหลือง มี 4 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ปลายมนกลม ยาว 10-11 มม. ปลายกลีบโค้งตั้งฉากกับก้านกลีบเป็นรูปกากบาท **เกสรเพศผู้** 6 อัน ยาวสีอัน สั้นสองอัน ก้านชูอับเรณูยาว 5-7 มม. อับเรณูติดที่ฐาน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไขเหนียวกลีบ รูปขอบขนาน สีเขียวอ่อน เกลี้ยง ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม สีเหลืองแกมเขียวอ่อน **ผัก** รูปทรงกระบอก เป็นมุมสี่เหลี่ยม ยาว 5-6 ซม. เมื่อแก่แตกออกเป็น 2 ซีก แตกจากโคนมายังปลาย เมล็ดกลม สีน้ำตาลดำ

ระยะเวลาออกดอก	พฤศจิกายน - กุมภาพันธ์
ประเทศไทย	พืชปลูก
การกระจายพันธุ์	พืชพื้นเมืองของทวีปยุโรป มีการกระจายพันธุ์ไปทั่วโลก

แหล่งที่พบ	พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนผัก
การใช้ประโยชน์	ใบและยอดอ่อน นำมาต้มหรือผัดกินกับข้าว
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 207

69. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Rorippa dubia* (Pers.) H.Hara, J. Jap. Bot. 30: 196. 1955; Fl. Thailand 6(3): 182.1997, Fl. China 8: 133. 2001. **ภาพที่ 4.14 ง**

ชื่อม้ง ย้าวกัวตืออ (zuab quav twm) ย้าวเด้ (zuab dej)

ชื่อไทย ผักกาดนก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูง 10-30 ซม. ลำต้นเกลี้ยง มักแตกกิ่งบริเวณโคนลำต้น **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2-3 ซม. แผ่นใบรูปรี รูปขอบขนาน รูปไข่กลับหรือรูปใบหอกกลับ ขนาด 3-10 × 1-3 ซม. ขอบใบหยักมนหรือหยักลึกแบบขนนก ปลายใบมน โคนใบรูปหัวใจจนถึงสอบเรียว ผิวใบทั้งสองด้านเกลี้ยง ใบรองช่อดอกที่บริเวณปลายลำต้นมีขนาดเล็ก ไม่มีก้านใบ ไม่มีติ่งใบ ขอบใบเรียบหรือหยักซี่ฟัน **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามปลายยอด ไม่มีใบประดับ **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **กลีบเลี้ยง** สีเขียวแกมชมพูอ่อน มี 4 กลีบ แต่ละกลีบรูปแถบแกมขอบขนาน ยาว 2.5-3 มม. **กลีบดอก** ส่วนใหญ่ไม่มี หรือถ้ามี ขนาดจะเล็ก สีเหลือง รูปแถบ สั้นกว่ากลีบเลี้ยง **เกสรเพศผู้** 6 อัน ยาวสั้นสั้นสองอัน ก้านชูอับเรณูยาว 1.5-2.5 มม. อับเรณูติดที่ฐาน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปแถบ สีเขียวอ่อน เกลี้ยง ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ฝัก** รูปขอบขนาน เป็นมุมสี่เหลี่ยม ยาว 2.5-3 ซม. เมื่อแก่แตกออกเป็น 2 ซีก แตกจากโคนมายังปลาย เมล็ดรูปไข่หรือกลม สีน้ำตาลแดง

ระยะเวลาออกดอก พฤศจิกายน - กุมภาพันธ์

ประเทศไทย พบตามที่ขึ้นริมลำห้วย ที่ระดับความสูง 300-400 เมตร

การกระจายพันธุ์ จีน อินเดีย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และทวีปอเมริกา

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณที่ชุ่มชื้นริมลำห้วย

การใช้ประโยชน์ ใบและยอดอ่อน นำมาต้มหรือผัดกินกับข้าว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 208

70. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Raphanus sativus* L., Sp. Pl. 2: 669. 1753; Fl. China 8: 25. 2001.

Cv group Rat-tailed radish; Fl. Thailand 6(3): 185. 1997. **ภาพที่ 4.14 จ**

ชื่อมัง

-

ชื่อไทย

ผักชีหูด ผักชีชูต

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูง 30-130 ซม. รากเรียวยาวเล็ก ลำต้นเกลี้ยง **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1-5 ซม. แผ่นใบรูปขอบขนาน รูปไข่กลับ รูปใบหอกหรือรูปช้อน ขนาด 4-10 × 1-5 ซม. ขอบใบหยักเป็นรูปฟันหรือหยักลึกสุดแบบขนนก ปลายใบมนหรือแหลม ขอบใบหยักซี่ฟัน ผิวใบทั้งสองด้านเกลี้ยง ใบรองช่อดอกที่บริเวณปลายลำต้นมีขนาดเล็ก ไม่มีก้านใบ ขอบใบหยักซี่ฟัน **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามปลายยอด **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 4 กลีบ แต่ละกลีบรูปขอบขนาน ยาว 7-8 มม. **กลีบดอก** สีม่วงแกมขาว เส้นกลีบสีม่วงเข้ม มี 4 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ปลายมน ยาว 14-15 มม. ปลายกลีบโค้งตั้งฉากกับก้านกลีบเป็นรูปกากบาท **เกสรเพศผู้** 6 อัน ยาวสี่อัน สั้นสองอัน ก้านชูอับเรณูยาว 5-8 มม. อับเรณูติดที่ฐาน โคนรูปเงี่ยง ลูกศร **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไขเหนียววงกลีบ รูปทรงกระบอก สีเขียวอ่อน เกลี้ยง ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ฝัก** รูปกระสวยหรือทรงกระบอก ปลายแหลม สีเขียวอ่อน ยาว 3-15 × 1-1.2 ซม. คอดเล็กลงเป็นช่วง ๆ เมื่อแก่แตกออกเป็น 2 ซีก แตกจากโคนมายังปลาย เมล็ดรูปกลมแกมไข่ ขนาด 2.5-4 มม.

ระยะเวลาออกดอก พฤศจิกายน - กุมภาพันธ์

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองในแถบเมดิเตอร์เรเนียน

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนผัก

การใช้ประโยชน์ ฝัก นำมาผัดน้ำมันกินกับข้าว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 239

Bromeliaceae

71. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Ananas comosus* (L.) Merr., Interpr. Herb. Amboin. 133. 1917; Fl. China 24: 18. 2000. **ภาพที่ 4.14 ฉ**

ชื่อมัง

จีปู้ลู่ (txiv puv luj)

ชื่อไทย สับปะรด

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 50-100 เมตร ลำต้นสั้น ตั้งตรง ใบ เดี่ยว ออกเป็นกระจุกใกล้พื้นดิน ไม่มีก้านใบ แผ่นใบรูปแถบ ขนาด 1.5-4 × 45-75 ซม. ขอบใบมีหนาม ปลายใบเรียวแหลม ผิวใบด้านบนเรียบเกลี้ยง ด้านล่างมีนวลแป้งสีขาวปกคลุม **ช่อดอก** ออกบริเวณปลายยอด มีดอกย่อยจำนวนมาก ใบประดับ รูปไข่กว้าง ปลายเรียวแหลม ยาวประมาณ 2 ซม. ด้านบนสีแดง ขอบจักฟันเลื่อยถี่ ดอกย่อย สมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ ปลายแหลม ยาวประมาณ 10 มม. กลีบดอก สีม่วง มี 3 กลีบ แต่ละกลีบรูปขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 18-20 × 2.5-3 มม. เกสรเพศผู้ 6 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 9-10 มม. อับเรณูติดด้านหลัง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ใต้วงกลีบ ภายในมี 3 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวูลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 12 มม. ยอดเกสรเพศเมียหยัก 3 แฉก ผล แบบผลรวม รูปกลมหรือรี เนื้อในสีเหลือง

ระยะเวลาออกดอก มกราคม

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของทวีปอเมริกาใต้

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์ ผล กินสด เป็นผลไม้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 351, 367

Burseraceae

72. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Canarium subulatum* Guillaumin, Bull. Soc. Bot. France 55: 613; 1909. Fl. China 11: 109. 2008. ภาพที่ 4.14 ฉ

ชื่อม้ง จี๋นงต้อ (txiv ntoo roj)

ชื่อไทย มะกอกเกลื่อน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 10-20 เมตร กิ่งอ่อนมีขนสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น เมื่อแก่จะเกลี้ยง ใบ ประกอบแบบขนนกชั้นเดียวปลายคี่ มีใบย่อย 2-5 คู่ ใบรูปแถบ ยาว 1-2 ซม. ก้านใบยาว 11-13 ซม. ใบย่อยออกตรงข้าม ก้านใบย่อยยาว 0.5-3.5 มม. แผ่นรูปไข่ รูปใบหอกหรือรูปรี ขนาด 8-18 × 3-5.2 ซม. โคนใบมนกลม บางครั้งอาจเบี้ยว ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อยถี่ ผิวใบ

ด้านบนมีขนประปราย ด้านล่างมีขนสั้นหนาแน่น **ช่อดอก** แยกเพศอยู่ต่างต้น ออกตามซอกใบ **ช่อดอกเพศผู้** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ยาว 15-20 ซม. **ช่อดอกเพศเมีย** แบบช่อกระจุก ยาว 8-10 ซม. **ดอกย่อย** ขนาด 7-10 มม. มีขนประปราย **กลีบเลี้ยง** สีเหลืองแกมแดง เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 2.5-3.5 มม. ปลายแยกเป็น 3 แฉก ขนาดเล็ก **กลีบดอก** สีเหลืองครีม โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 3 แฉก **เกสรเพศผู้** 6 อัน โคนก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันที่อ้วน ๆ ปลายแยกกัน อับเรณูติดด้านหลัง **จานฐานดอก** รูปวงแหวน ในดอกเพศเมียหยักเป็น 6 แฉก **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ มีขนสั้นนุ่มปกคลุม ภายในมี 3 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม มี 2 ออวูล ต่อหนึ่งช่อง ก้านชูเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** รูปรี ปลายแหลม ขนาด 2.5-3 ซม. สีเขียว หน้าตัดตามขวางเป็นสามเหลี่ยม

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม

ประเทศไทย

การกระจายพันธุ์ กัมพูชา ลาว ไทย เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์ ผล กินสด เป็นผลไม้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 77, 115

Caricaceae

73. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Carica papaya* L., Sp. Pl. 2: 1036. 1753; Fl. Thailand. 9(2) : 95. 2008. **ภาพที่** 4.14 ซ

ชื่อม้ง เต้าตง (taub ntoo)

ชื่อไทย มะละกอ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกลักษณะคล้ายไม้ต้น สูง 3-4 เมตร ลำต้นตั้งตรง ไม้แตกกิ่งก้าน มีรอยแผลจากการหลุดของใบขนาดใหญ่ อยู่รอบลำต้น **ใบ** เดี่ยว ออกเวียนรอบลำต้น ก้านใบยาว 30-75 ซม. แผ่นใบรูปไข่หรือกลม ขนาด 30-50 ซม. ขอบใบหยักลึกแบบฝ่ามือ 3-7 แฉก แต่ละแฉกขอบใบหยักลึกแบบขนนก ปลายแฉกเรียวแหลม **ช่อดอก** แยกเพศอยู่ต่างต้น **ช่อดอกเพศผู้** แบบช่อแยกแขนง มักห้อยลง ไม่มีก้านดอกย่อย **กลีบเลี้ยง** สีเขียว โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปลิ้นแฉบ ยาว 2 มม. **กลีบดอก** สีขาวนวลแกมเหลือง เชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว 2.5-3

ชม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปขอบขนาน บิดซ้อนกันในดอกตูม เกสรเพศผู้ ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก มี 10 อัน เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นนอกก้านชูอับเรณูยาว 1-1.5 มม. ชั้นในไม่มีก้านชูอับเรณู อับเรณูติดที่ฐาน **ช่อดอกเพศเมีย** มีดอกย่อยน้อย บางครั้งอาจเป็นดอกเดี่ยว **กลีบเลี้ยง** สีเขียว โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปสามเหลี่ยม ยาว 5-6 มม. หลุดร่วงง่าย **กลีบดอก** 5 กลีบ แยกกัน รูปขอบขนานแกมใบหอก ปลายมน ขนาด 5.5×1.5 ซม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไขเหนียวกลีบ รูปไข่แกมรี ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย 6 อัน แยกกัน ยอดเกสรเพศเมียหักลึกเป็น 2 แฉก **ผล** รูปไข่แกมรี มีขนาดใหญ่ เนื้อในสีส้มแดง

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของทวีปอเมริกา

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ยอดอ่อน นำมากินสด
2. ผลสุก กินสด เป็นผลไม้
3. น้ำยาง นำมาต้มใส่ไถ้กินเป็นยาเพิ่มน้ำนม สำหรับผู้หญิงอยู่เดือน (อยู่ไฟ)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 301

Commelinaceae

74. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Tradescantia zebrina* Bosse, Vollst. Handb. Blumengart. 4: 655.

1849. Fl. China 24: 38. 2000. **ภาพที่** 4.14 ญ

ชื่อม้ง ย้าวเจอวเล็ยะ (zauw tshaws liab)

ชื่อไทย ก้ามปูหลุด ปีกแมลงสาบ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี ลำต้นทอดราบไปตามดิน ยอดชูขึ้น แตกแขนงจำนวนมาก ปกคลุมพื้นดินหนาแน่น มีรากออกตามข้อ **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีก้านใบ กาบใบลักษณะเป็นหลอดหุ้มรอบปล้อง ปลายหลอดกาบใบมีขนยาวจำนวนมาก แผ่นใบรูปไข่ ขนาด $2-5.5 \times 1-2.5$ ซม. โคนใบกลม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนมีลายสีเขียวสลับกับลายสีเขียวตามยาว ผิวใบ

ด้านล่างสีม่วง **ช่อดอก** ออกเป็นกระจุกบริเวณปลายยอด มีใบประดับลักษณะคล้ายใบ 2 ใบ ขนาดไม่เท่ากัน รองรับช่อดอก **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **กลีบเลี้ยง** สีขาว บาง เชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว 6 มม. ปลายแยกเป็น 2 แฉก **กลีบดอก** สีม่วงแกมชมพู บาง เชื่อมติดกันเป็นหลอดยาวประมาณ 7 มม. ปลายแยกเป็น 3 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ปลายมน ขนาด 6×5 มม. **เกสรเพศผู้** 6 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 3.5-5 มม. โคนก้านชูอับเรณูมีขนยาวสีม่วงปกคลุม อับเรณูติดด้านหลัง สีขาวนวล **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เห็นอวงกลีบ รูปกลม หยัก 3 แฉก ภายในมี 3 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียมี 1 อัน ยาวประมาณ 2 ซม. ยอดเกสรเพศเมียหยัก 3 แฉก **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก กุมภาพันธ์

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของทวีปอเมริกา

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. ใบ เก็บแค่ 3 ใบ นำมาต้มน้ำดื่มเป็นยาบำรุงสำหรับคนที่แพ้ท้องแล้วมีอาการเบื่ออาหาร

2. ใบ นำมาต้มกับไก่กิน เป็นยาแก้ปวดเมื่อย

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 282

Convolvulaceae

75. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Cuscuta japonica* Choisy, Syst. Verz. Ind. 130, 184. 1854; Fl. Thailand. 10(3): 381. 2010. **ภาพที่** 4.15 ก

ชื่อม้ง เก้าตือเซ๊ะ (nkhouj rwg seb)

ชื่อไทย -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

พืชเบียน ขึ้นอยู่บนต้นไม้อื่น ลำต้นสีเหลือง ขนาด 1-2 มม. แตกกิ่งจำนวนมาก **ไม่มีใบ** **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด ยาว 1-4 ซม. ก้านช่อดอกและแกนกลางสีเหลืองอ่อนหรือสีเขียวอ่อนแกมขาว **ใบประดับ** รูปไข่กว้าง ปลายมน ยาว 1-1.5 มม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 5-6 มม. ไม่มีก้านดอก **กลีบเลี้ยง** สีขาว เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายหยักลึกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่

ปลายแหลม ยาว 2 มม. **กลีบดอก** สีขาว เชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว 3 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่แกมสามเหลี่ยม ปลายมน มักสั้นกว่าความยาวของหลอดกลีบดอก ประมาณ 1.5 มม. **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดอยู่บนคอหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้นมากจนถึงไม่มี อับเรณูติดด้านหลัง เกสรเพศผู้ที่เป็นหมันมี 5 อัน ลักษณะคล้ายเกสรตัวอื่น ๆ โคนเชื่อมติดกัน ปลายหยักลึก รูปขอบขนาน ขอบมีขนครุย มีความยาวประมาณครึ่งหนึ่งของหลอดกลีบดอก **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไข่เหนียวกลีบ รูปกลม เกือบ ภายใต้มือ 2 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียมี 1 อัน ยาว 2 มม. ยอดเกสรเพศเมียลักษณะคล้ายสี่เหลี่ยม ปลายหยักเป็น 2 แฉก **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ตุลาคม

ประเทศไทย เชียงใหม่ พิษณุโลก

การกระจายพันธุ์ รัสเซีย ญี่ปุ่น จีน เวียดนาม มาเลเซีย

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชเบียนขึ้นอยู่บนต้นนางแย้มป่า (*Clerodendrum infortunatum* L.)

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไอ
2. ลำต้น นำมาต้มน้ำ หรือนำมาทาที่ขา ใช้รักษาอาการชาบวม ที่มีสาเหตุจากโรคโลหิตจาง
3. ลำต้น นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาบำรุงเพื่อให้มีลูก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamdee 56, 199

76. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Ipomoea batatas* (L.) Lam., Tab. Encycl. Meth. Bot. 1: 465. 1791;

G. Staples, Fl. Thailand 10(3): 410. 2010. **ภาพที่** 4.14 ฎ

ชื่อม้ง กอเลี้ยะ (qos liab)

ชื่อไทย มันเทศ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว ยาว 1-2 เมตร รากสะสมอาหารสีม่วงหรือสีขาวนวล ลำต้นทอดเลื้อยไปตามดิน มีขนยาวปกคลุมหนาแน่น มีรากออกตามข้อ **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 5.5-14 ซม. ขนยาวนุ่มปกคลุม แผ่นใบหยักลึกแบบฝ่ามือ 3-5 แฉก ขนาด 7-12 × 5-10 ซม. รูปใบหอก ปลายแฉกแหลม โคนใบหยักรูปหัวใจ ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง มีขนยาวนุ่มประปรายตามเส้นใบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามซอกใบ มีประมาณ 3-5 ดอก ก้านช่อดอกยาว 0.5-1 ซม.

ดอก สมบูรณ์เพศ ก้านดอกยาว 5-10 ซม. มีใบประดับรูปใบหอก ยาว 2-4 มม. หลุดร่วงง่าย **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปรี ปลายแหลม ขนาดไม่เท่ากัน ยาว 5-10 มม. **กลีบดอก** 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย ยาว 4-4.5 ซม. ปลายมนกลม ไม่แยกเป็นแฉก สีขาวแกมม่วง ตรงกลางหลอดกลีบดอกมีสีม่วงเข้ม กลีบเลี้ยง **เกสรเพศผู้** 5 อัน ขนาดไม่เท่ากัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 9-12 มม. อับเรณูติดที่ฐาน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เห็นวงกลีบ รูปกลม ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียมี 1 อัน ยาว 1.8-2 ซม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ธันวาคม

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ มีถิ่นกำเนิดอยู่ในแถบทวีปอเมริกาใต้

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. รากสะสมอาหาร กินสด
2. ยอด นำมาต้มกิน เพื่อเพิ่มน้ำนม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 234

Costaceae

77. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Costus speciosus* (J.König) Sm., Trans. Linn. Soc. London. 1: 249. 1791; Fl. Thailand 9(2): 106. 2008. **ภาพที่** 4.14 ซ

ชื่อม้ง กำเก็ง (kav qeej)

ชื่อไทย เอื้องหมายนา เอื้องเพ็ดม้า

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 1-3 เมตร มีเหง้าอยู่ใต้ดิน ลำต้นมักบิดเวียนเป็นเกลียว **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ กาบใบเกลี้ยง ลิ่นใบสั้น ก้านใบยาว 2-7 มม. แผ่นใบรูปใบหอกกลับ ขนาด 19-31.5 × 3-6 ซม. โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนนุ่มคล้ายไหมสีเหลืองอ่อนปกคลุมหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด ออกตามปลายยอด **ใบประดับ** รูปไข่ ปลายแหลม ยาว 2.2-2.5 ซม. สีเขียวปลายแฉกสีแดง **ใบประดับย่อย** รูปรี ปลายแหลม ยาว 1.5-1.8 ซม. ขอบมีขนครุย **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 6-7 ซม. **กลีบเลี้ยง** เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 2

ชม. ปลายแยกเป็น 3 แฉก รูปไข่ ขนาดไม่เท่ากัน สีเขียวหรือสีแดง **กลีบดอก** สีขาว เชื่อมติดกัน เป็นหลอด ยาว 1.5 ซม. ปลายแยกเป็น 3 แฉก แต่ละแฉกรูปรีแกมโบหอก ขนาด $1.7-2 \times 4-4.5$ ซม. **กลีบปาก** สีขาว เชื่อมติดกันคล้ายรูปกรวย ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 5-7 ซม. ตรงกลางมีแถบ สีเหลือง มีขนยาวนุ่มสีเหลืองปกคลุม **เกสรเพศผู้** 1 อัน ก้านชูอับเรณูสีเหลือง แบน ยาว 3.5×1 ซม. อับเรณูติดอยู่ตรงกลางก้านชูอับเรณู **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ คล้ายรูปทรง สามเหลี่ยม แบน มีขนสั้นนุ่มปกคลุม ภายในมี 3 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาว 4.5 ซม. ยอดเกสรเพศเมียแผ่เป็นแผ่นแบน **ผล**แห้ง สีแดง

ระยะเวลาออกดอก ตุลาคม

ประเทศไทย พบได้ทั่วไปในประเทศไทย

การกระจายพันธุ์ อินเดีย จีนตอนใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เกาะนิวกินี ออสเตรเลีย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณริมถนน

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม รักษาโรคผิวหนังหรือปัสสาวะไม่ออก
2. ลำต้น ส่วนที่เป็นสีแดง นำมาต้มน้ำดื่ม รักษาโรคผิวหนัง
3. ลำต้น ทูบให้ละเอียด คั้นเอาน้ำไปหยอดใส่หู รักษาหูที่เป็นน้ำหนอง
4. กาบใบ ใช้มวนยาสูบ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 200

Crassulaceae

78. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Bryophyllum pinnatum* (Lam.) Oken, Allg. Naturgesch. 3(3): 1966. 1841. Fl. China 8: 204. 2001. **ภาพที่** 4.14 ข-ค

ชื่อม้ง กัวหล่อซ้า (kua laus txhav)

ชื่อไทย คว่าตายหงายเป็น

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 40-150 ซม. ลำต้นอวบน้ำ เกลี้ยง **ใบ** ประกอบแบบขนนกปลายคี่ มีใบย่อย 3-5 ใบ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 10-15 ซม. ก้านใบย่อย 2-4 ซม. แผ่นใบหนาอวบน้ำ ใบ ย่อยรูปรี ขนาด $6-8 \times 3-5$ ซม. โคนใบมนหรือหยักตื้นรูปหัวใจ ปลายใบมน ขอบใบหยักมน ผิวใบ เรียบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายยอด ยาว 10-50 ซม. มีดอก

ย่อยจำนวนมาก **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ห้อยลง ก้านดอกย่อยยาว 0.5-1 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีม่วงแดงแกมเขียว เชื่อมติดกันเป็นหลอดขนาดใหญ่ ยาว 3-4 ซม. ปลายแยกเป็น 4 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่หรือรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม **กลีบดอก** สีแดงแกมม่วง มักยาวกว่าหลอดกลีบเลี้ยงเล็กน้อย ประมาณ 4.5-5 ซม. ปลายแยกเป็น 4 แฉก แต่ละแฉกรูปใบหอก ปลายแหลม **เกสรเพศผู้** 8 อัน ติดอยู่ที่โคนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 4-5 ซม. อับเรณูติดที่ฐาน **เกสรเพศเมีย** 4 อัน แยกกัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปรี แต่ละรังไข่ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวูลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 5 ซม. ยอดเกสรเพศเมียเรียวแหลม **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก มกราคม

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของทวีปแอฟริกา

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. ใบ ทูบละเอียด นำไปพอกแผลสด เช่น แผลถูกมีดบาด เป็นยาสามัญแผล ทำให้แผลหายเร็ว
2. ใบ ทูบให้ละเอียด นำไปพอกแผลที่กระดูกเคลื่อน หรือกระดูกหัก เป็นยาต่อกระดูก
3. ใบ ทูบให้ละเอียด นำไปประคบท้อง รักษาโรคตับ อากาการปวดตับ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 254

79. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Hylotelephium* sp., Bot. Mag. (Tokyo). 90: 46. 1977. Fl. China 8:

209. 2001. ภาพที่ 4.34 ญ

ชื่อม้ง ซะมัวกะ (xav muas kab)

ชื่อไทย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 20-30 ซม. ลำต้นอวบน้ำ เกลี้ยง ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบสั้นหรือไม่มี แผ่นใบหนาอวบน้ำ รูปรี ขนาด 6-8 × 3-5 ซม. โคนใบสอบเรียว ปลายใบมน ขอบใบหยักมน ผิวใบเรียบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกซ้อน ออกตามปลายยอดและซอกใบบริเวณปลายยอด มีดอกย่อยจำนวนมาก **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ก้านดอกย่อยยาว 3 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปใบหอก ปลายแหลม ยาว 2-2.5 มม. **กลีบดอก** สีขาวแกมชมพูแกมอ่อน มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปใบหอก ปลายแหลม ยาว 5.5 มม. **เกสรเพศผู้** 10 อัน เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นใน 5 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 4 มม. ชั้นนอก 5 อัน ติดอยู่

บนกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 2.5 มม. อับเรณูติดที่ฐาน **เกสรเพศเมีย** 5 อัน แยกกัน รั้งไขเหนื่อ วงกลีบ รูปรี มีก้านชูรังไข่สั้น ๆ แต่ละรังไข่ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ประมาณ 1-1.5 มม. สีชมพูอ่อน ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ตุลาคม

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ -

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. ใบ นำมาสับละเอียดใส่ไข่หนึ่งกิน เพื่อบำรุงร่างกาย แก้อาการแพ้ท้อง และบำรุงลูกในท้องให้แข็งแรง
2. ใบ นำมาต้มใส่ไก่กิน เพื่อเพิ่มน้ำนม
3. ใบ ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ
4. ใบ ใช้ 3 ใบ นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาทำแท้งหรือขับเด็กออก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 182

80. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Kalanchoe laciniata* (L.) DC., Pl. Hist. Succ. t. 100. 1802; Fl. Trop. Afr. [Oliver *et al.*] 2: 392. 1871. **ภาพที่** 4.15 ง

ชื่อม้ง ตี้ตู่ (ntiv tub)

ชื่อไทย -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 20-30 ซม. ลำต้นอวบน้ำ ตั้งตรง เกลี้ยง **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2-4 ซม. แผ่นใบหนาอวบน้ำ ยาว 5-12 ซม. ขอบใบหยักลึกแบบขนนก 1-2 ชั้น แต่ละแฉกรูปขอบขนาน ปลายแฉกมนหรือแหลม ขอบใบของแต่ละแฉกหยักซี่ฟัน บริเวณปลายแฉกขอบใบเกือบเรียบ ผิวใบเรียบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ดอกและผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ไม่พบดอก

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ ทวีปแอฟริกา อินเดีย

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. ใบ นำมาต้มน้ำกิน เพื่อขับเด็กออก
2. ราก นำมาต้มน้ำกิน เป็นยาบำรุงให้มีลูก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้   A. Nuammee 372

Cucurbitaceae

81. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Benincasa pruriens* (Parkinson) W.J. de Wilde & Duyfies f. *hispida* (Thunb.) W.J. de Wilde & Duyfies, Reinwardtia 12: 268. 2008; Fl. Thailand 9(4): 421. 2008. – *Benincasa hispida* (Thunb.) Cogn., Monogr. Phan. 3: 513. 1881; Fl. China 19: 55. 2011.

ชื่อม้ง   เต้าต้อ (taub twg)

ชื่อไทย   พัก พักขาว พักเขียว

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกปีเดียว ลำต้นยาว 2-7 เมตร มีเถาเกาะปลายแตกแขนง 2-3 แขนง ทุกส่วนมีขนสากแข็งสีเทาขาว ยาว 3-5 มม. ปกคลุมหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2.5-8 ซม. แผ่นใบรูปไข่กว้าง ขอบใบหยักตื้นหรือลึก 5-7 แฉก ขนาด 5-16 ซม. ปลายแฉกแหลม โคนใบหยักลึกเป็นรูปหัวใจ ขอบใบหยักซี่ฟันห่าง ๆ **ดอกเดี่ยว** ออกตามซอกใบ ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น **ดอกเพศผู้** ขนาด 4-6 ซม. **ฐานดอก** คล้ายรูปกรวยปากกว้าง สูง 4-5 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปรีแคบ หยักลึก 2-3 แฉก ยาว 13-14 มม. **กลีบดอก** สีเหลือง มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ปลายแหลม ขนาด 2.5-3.5 × 2-3 ซม. **เกสรเพศผู้** 3 อัน ก้านชูอับเรณูแยกกัน ยาว 2-3 มม. อับเรณูพับจีบเป็น 3 แฉก **ดอกเพศเมีย** กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนกับดอกเพศผู้ แต่มีขนาดเล็กกว่า **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปรีหรือทรงกระบอก สีเขียวอ่อน มีขนสากแข็งสีเทาขาวปกคลุมหนาแน่น ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้นและหนา ยอดเกสรเพศเมียรูปร่างคล้ายตัวยู (U) 3 อัน ติดกัน **ผล** ทรงกลม สีเขียว ผิวนอกมีนวลสีขาวเคลือบหนาแน่น เนื้อในสีขาว **เมล็ด** รูปรีแบน

ระยะเวลาออกดอก   ตลอดปี (กรกฎาคม - ตุลาคม)

ประเทศไทย   พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ ปลูกอย่างกว้างขวางในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนผักและบริเวณริมรั้ว

การใช้ประโยชน์

1. ผลอ่อน นำมาผัด หรือต้มจิ้มกับน้ำพริก
2. ยอด นำมาต้มจิ้มน้ำพริก น้ำต้มกินกับข้าว
3. ผล นำมาผ่ากินน้ำ แก้อาการยากำจัดวัชพืช

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamdee 188

82. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Citrullus lanatus* (Thunb.) Matsum. & Nakai, Cat. Sem. Imp. Tokyo 30. 1916; Fl. Thailand 9(4): 422. 2008.

ชื่อม้ง ดีเลียะ (dib liab)

ชื่อไทย แตงโม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกปีเดียว ลำต้นมักเลื้อยไปตามผิวดิน ยาว 3 เมตร มือเกาะปลายแตกแขนง 2-3 แขนง ทุกส่วนมีขนยาวนุ่มสีเทาขาว ยาว 2-3 มม. ปกคลุมหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 3-12 ซม. แผ่นใบรูปไข่ถึงรูปขอบขนาน ขอบใบจักลึก ขนาด 5-20 × 3-15 ซม. ปลายแฉกมนหรือแหลม โคนใบหยักลึกเป็นรูปหัวใจ ขอบใบหยักซี่ฟัน ผิวใบด้านบนเกือบเกลี้ยง ด้านล่างมีขนสาวกปกคลุม **ดอกเดี่ยว** ออกตามซอกใบ ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น **ดอกเพศผู้** ขนาด 2-3 ซม. **ฐานดอก** คล้ายรูปประฆังกว้าง สูง 3-4 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปแถบ ยาว 5 มม. **กลีบดอก** สีเหลือง มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ปลายแหลม ขนาด 10-14 × 7-8 มม. **เกสรเพศผู้** 3 อัน ก้านชูอับเรณูแยกกัน ยาว 2 มม. อับเรณูพับจีบเป็น 3 แฉก **ดอกเพศเมีย** กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนกับดอกเพศผู้ **เกสรเพศเมีย** 1 อัน ไข่โตวงกลีบ รูปรี สีเขียวอ่อน มีขนยาวนุ่มสีเทาขาวปกคลุมหนาแน่น ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียมี 3 แฉก **ผล** ทรงกลม สีเขียว สลับลายลายสีขาวตามยาว เมื่อสุกเนื้อในสีแดง

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี (กรกฎาคม - ตุลาคม)

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของทวีปแอฟริกา

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในไร่ข้าว

การใช้ประโยชน์ ผล กินสด เป็นผลไม้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 195

83. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Coccinia grandis* (L.) Voigt, Hort. Suburb. Calcutt. 59. 1845; Fl. Thailand 9(4): 423. 2008.

ชื่อมั่ง -

ชื่อไทย ตำลึง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกหลายปี ตามข้อมีมือเกาะ ปลายไม้แยกแขนง ลำต้นมีขนประปราย เมื่อแก่อาจเกลี้ยง ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2.5-5 ซม. แผ่นใบหนา ค่อนข้างอวบ น้ำคล้ายรูป 3-5 เหลี่ยม ขอบเรียบ หรือหยักตื้นจนถึงหยักลึก 3-5 แฉก ขนาด 3-5 ซม. ปลายแฉกแหลม โคนใบหยักลึกเป็นรูปหัวใจ ขอบใบหยักซี่ฟัน **ดอกเดี่ยว** ออกตามซอกใบ ดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น **ดอกเพศผู้** ขนาด 3-4.5 ซม. **ฐานดอก** คล้ายรูปกรวยฐานแคบ สูง 6-7 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียวอ่อน มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปขอบขนาน ยาว 3-4 มม. **กลีบดอก** สีขาว เชื่อมติดกันคล้ายรูประฆังกว้าง ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ปลายแหลม ภายในมีขนละเอียด มีจานฐานดอกรูปถ้วย **เกสรเพศผู้** 3 อัน ติดต่ำกว่าปลายฐานดอก 4-5 มม. ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน อับเรณูพับจีบ มี 1-2 แฉก **ดอกเพศเมีย** กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนกับดอกเพศผู้ มีเกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน 3 อัน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ใต้วงกลีบ รูปขอบขนาน สีเขียวอ่อน เกลี้ยง ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 4-5 มม. ยอดเกสรเพศเมีย 3 อัน แต่ละอันปลายหยักตื้น 2 แฉก มีขนยาวนุ่มหนาแน่น **ผล** ทรงรี สีเขียว สลับลายสีขาวตามยาว

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี

ประเทศไทย พบได้ทั่วไป ตามที่เป็ดโล่ง หรือที่รกร้างริมถนน

การกระจายพันธุ์ กระจายพันธุ์กว้างในแถบโลกเก่า แถบเขตร้อนของทวีปแอฟริกาและทวีปเอเชีย

แหล่งที่พบ พบบริเวณไร่บ้าน ไร่สวนผักหรือสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์ ใบและยอดอ่อน นำไปต้มหรือผัด

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 4

84. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cucumis melo* L., Sp. Pl. 2: 1011. 1753; Fl. Thailand 9(4): 428. 2008.

ชื่อม้ง ดี้ป่า (dib paj)

ชื่อไทย แตงไทย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกปีเดียว ลำต้นยาว 5-6 เมตร มีมือเกาะไม่แตกแขนง ทุกส่วนมีขนสาวกปกคลุมหนาแน่น ไม่มีหูใบ ใบ เดี่ยว ออกสลับ ก้านใบยาว 3-10 ซม. แผ่นใบรูปไข่ ขอบใบหยักตื้น 3-5 แฉก ขนาด 5-15 ซม. ปลายแฉกมน โคนใบเว้าลึกเป็นรูปหัวใจ ขอบใบหยักซี่ฟัน ดอก แยกเพศอยู่ร่วมต้น ออกตามซอกใบ ดอกเพศผู้ ขนาด 1.5-2 ซม. ออกเป็นช่อสั้น ๆ ฐานดอก คล้ายรูปประฆัง สูง 4-6 มม. กลีบเลี้ยง สีเขียว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปแถบ ยาว 5-6 มม. กลีบดอก สีเหลือง เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปรีแกมขอบขนาน เกสรเพศผู้ 3 อัน ติดที่ฐานดอก ก้านชูอับเรณูสั้น แยกกัน อับเรณูพับจีบ มี 1-2 แฉก ดอกเพศเมีย ออกเดี่ยว ๆ ตามซอกใบ ขนาด 8-15 มม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนกับดอกเพศผู้ แต่มีขนาดเล็กกว่า เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปรี มีขนปกคลุมหนาแน่น ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม มี 2 แฉก ผล ทรงรี โคนและปลายมน สีเขียว มีลวดลายสีเหลืองส้มแทรกอยู่ประปราย เมื่อสุกเนื้อในสีเหลืองเขียวแกมส้มอ่อน มีกลิ่นหอม

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี (กรกฎาคม – สิงหาคม)

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ มีถิ่นกำเนิดอยู่ในแถบแอฟริกา

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนผักและในไร่ข้าว

การใช้ประโยชน์ ผลสุก กินสด เป็นผลไม้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 190

85. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cucumis sativus* L., Sp. Pl. 2: 1012. 1753; Fl. Thailand 9(4): 428. 2008.

ชื่อม้ง ดี้จั่ว (dib ntsuab) ดี้จ้อ (dib coj)

ชื่อไทย แตงกวา

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกปีเดียว ลำต้นยาว 5-6 เมตร มือเกาะไม่แตกแขนง ทุกส่วนมีขนสากแข็งปกคลุมหนาแน่น ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 5-10 ซม. แผ่นใบรูปไข่กว้าง ขอบใบหยักลึก 5 แฉก ขนาด 10-15 ซม. ปลายแฉกแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบเว้าลึกเป็นรูปหัวใจ ขอบใบหยักซี่ฟัน ผิวใบทั้งสองด้านมีขนสากแข็งคลุม **ดอก** ออกเดี่ยว ๆ หรือออกเป็นช่อสั้น ๆ ตามซอกใบ ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น **ดอกเพศผู้** ขนาด 1.5-2 ซม. **ฐานดอก** คล้ายรูปประฆัง สูง 4-5 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปแถบ ยาว 5-7 มม. **กลีบดอก** สีเหลือง เชื่อมติดกัน คล้ายรูปประฆัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปรี **เกสรเพศผู้** 3 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูพับจีบ มี 1-2 แฉก **ดอกเพศเมีย** กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนกับดอกเพศผู้ แต่มีขนาดใหญ่กว่า **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ทรงรียาว มีหนามและขนปกคลุม ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อ พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม มี 2 แฉก **ผล** ทรงรียาวหรือทรงกระบอก โคนและปลายมน สีขาวแกมเขียว ผิวเรียบหรือเป็นตุ่มนูนเล็กน้อย

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี (กรกฎาคม – สิงหาคม)

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ ไม่ทราบถิ่นกำเนิดที่แน่นอน แต่คาดว่าน่าจะมาจากทางตอนเหนือของอินเดีย

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนผักและในไร่ข้าว

การใช้ประโยชน์ ผลอ่อน นำมาผัด หรือเป็นผักสดจิ้มน้ำพริก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamdee 189

86. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Cucurbita moschata* Duchesne, Essai Hist. Nat. Courges: 7. 1786; Fl. Thailand 9(4): 431. 2008.

ชื่อม้ง เต้าดำ (taub dag)

ชื่อไทย ฟักทอง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกปีเดียว ลำต้นยาว 5-6 เมตร มือเกาะแตกแขนง 3-6 แขนง ทุกส่วนมีขนสากปกคลุมหนาแน่น ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 10-15 ซม. แผ่นใบรูปค่อนข้างกลม ขอบใบมีหยักลึก 5-7 แฉก ขนาด 15-30 × 10-20 ซม. โคนใบหยักลึกเป็นรูปหัวใจ ปลายใบแหลม **ดอกเดี่ยว** ออกตามซอกใบ ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น **ดอกเพศผู้** **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ แต่

ละกลีบรูปแถบ ปลายแหลม **กลีบดอก** สีเหลืองหรือสีส้ม เชื่อมติดกันคล้ายรูประฆัง ปลายแยก เป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ **เกสรเพศผู้** 3 อัน ก้านชูอับเรณูคล้ายรูปสามเหลี่ยม อวบน้ำ อับเรณู พับจีบและเชื่อมติดกันแน่น **ดอกเพศเมีย** **กลีบเลี้ยง** สีเขียว 5 กลีบ มีก้านกลีบยาว ปลายแผ่ออก กว้างคล้ายแผ่นใบ ขอบจักฟันเลื่อย **กลีบดอก** เหมือนกับดอกเพศผู้ **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่ ได้วงกลีบ กลมรี ขนาดใหญ่ ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุล จำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม มี 3 แฉก **ผล** กลมจนถึง ค่อนข้างแป้น ผิวมักเป็นตุ่มนูนและหยักเป็นร่อง เนื้อในผลมีสีเหลืองจนถึงเหลืองแกมส้ม เหลือง แกมเขียว

ระยะเวลาออกดอก	สิงหาคม
ประเทศไทย	พืชปลูกทั่วประเทศ
การกระจายพันธุ์	มีถิ่นกำเนิดอยู่ในแถบโลกใหม่
แหล่งที่พบ	พบเป็นพืชปลูกอยู่ในไร่
การใช้ประโยชน์	ยอดอ่อน ดอกอ่อนและผลอ่อน นำมาต้มกิน
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 143

87. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Gymnopetalum chinense* (Lour.) Merr., Philipp. J. Sci. 15: 256. 1919; Fl. Thailand 9(4): 443. 2008. **ภาพที่** 4.15 จ-ฉ

ชื่อม้ง จีเคาะดาว (txiv khob daus)

ชื่อไทย กระดอม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกปีเดียว ลำต้นยาว 5-6 เมตร ตามข้อมีรากและมือเกาะ มือเกาะไม่แตก แขนง **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1-3.5 ซม. แผ่นใบบาง คล้ายรูปไข่หรือรูป สามเหลี่ยม ขอบเรียบหรือหยักลึก 3-5 แฉก ขนาด 4-11 ซม. ปลายแฉกแหลม โคนใบหยักลึกเป็น รูปหัวใจ ขอบใบหยักซี่ฟัน ผิวใบมีขนสาบทั้งสองด้าน **ดอก** ออกเดี่ยว ๆ หรือออกเป็นช่อกระจ่ ตามซอกใบ ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น มีใบประดับรูปขอบขนาน ขอบหยักลึก 2-5 แฉก ยาว 1.4-1.7 ซม. **ดอกเพศผู้** ขนาด 3-4 ซม. **ฐานดอก** เป็นหลอดแคบ ยาว 2-3 ซม. มีขนสั้นสีเทาอ่อนปกคลุม ตรงกลางโป่งออกมีเกสรเพศผู้ติดอยู่ด้านใน **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปแถบ ยาว 5-8 มม. แผ่ออกตรง ๆ หรือโค้งกลับเล็กน้อย **กลีบดอก** สีขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ขนาด 2-2.5 ซม. โคนกลีบสีเหลือง **เกสรเพศผู้** 3 อัน ติดอยู่บนหลอดฐานดอก ก้านชูอับเรณูสั้น 3

มม. อับเรณูพับไปมา เชื่อมติดกันเป็นแท่ง จานฐานดอกหยัก 3 แฉก **ดอกเพศเมีย** มีกลีบเลี้ยง และกลีบดอกเหมือนกับดอกเพศผู้ **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รั้งไขได้วงกลีบ รูปรียาว สีเขียวอ่อน มีสันตามยาว 10 สัน มีขนสั้นประปราย ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 18-20 มม. ยอดเกสรเพศเมีย 3 อัน **ผล** ทรงกระสวยกว้าง มีสันตามยาว 10 สัน สีเขียว เมื่อสุกสีแดง

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี (ตุลาคม)

ประเทศไทย พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ มีกระจายพันธุ์กว้างในแถบประเทศอินเดีย จีน ผ่านไปตามคาบสมุทรอินโดจีน เกาะสุมาตรา คาบสมุทรมลายู เกาะบอร์เนียว เกาะชวา ฟิลิปปินส์ จนถึงเกาะเซเลบีสและหมู่เกาะซุนดาน้อยของประเทศอินโดนีเซีย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ ตามพื้นที่เปิดโล่ง หรือริมถนน

การใช้ประโยชน์

1. ผลอ่อน นำมาต้มจิ้มกับน้ำพริก กินกับข้าว หรือเอาน้ำต้มมาแช่ข้าวสวย (กินข้าวแช่น้ำต้มผัก)

2. ผลอ่อน นำมาผ่าครึ่ง ต้มใส่เกลือ ผงชูรส หรือต้มรวมกับผักอื่น ๆ ใช้กินกับข้าว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamdee 169

88. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Gynostemma pentaphyllum* (Thunb.) Makino, Bot. Mag. (Tokyo) 16: 179. 1902; Fl. Thailand 9(4): 450. 2008. **ภาพที่** 4.15 ข

ชื่อม้ง ชั่วเจ่งเต้ (tshuaj txheem dej)

ชื่อไทย บัญจันท์

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกปีเดียวหรือหลายปี ลำต้นเรียวกลม เกลี้ยงไม่มีขน มีมือเกาะออกตามข้อ ปลายแยกแขนง 2 แฉก **ใบ** ประกอบแบบฝ่ามือ ออกสลับ ไม่มีหูใบ ใบย่อยมี 5 ใบ รูปรีหรือรูปไข่ ขนาด 2-10 × 2-4 ซม. ใบย่อยคู่ล่างมีขนาดเล็กที่สุด ใบย่อยบนสุดมีขนาดใหญ่ที่สุด ปลายใบแหลม โคนใบสอบแหลม ขอบใบจักซี่ฟัน มีเส้นใบ 5-7 คู่ **ช่อดอก** ออกตามซอกใบ แยกเพศอยู่ต่างต้น มีขนยาวแหลมปกคลุมทั่วทั้งช่อ **ช่อดอกเพศผู้** ยาว 15 -20 ซม. ช่อดอกโปร่ง แยกแขนง 4-6 แขนง **ดอกเพศผู้** ขนาด 2-3 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเหลืองอ่อนแกมเขียว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปยาวรี **กลีบดอก** สีเหลืองอ่อน มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปรี ปลายกลีบแหลม กลีบบางมาก **เกสรเพศผู้** 5 อัน ก้านเกสรเพศผู้เชื่อมติดกัน อับเรณูเกือบกลม **ช่อดอกเพศเมีย** ยาว 5-15 ซม. ช่อดอก

โปร่ง มักไม่ค่อยแตกแขนง **ดอกเพศเมีย** ขนาด 2-3 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเหลืองอ่อนแกมเขียว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปยาวรี **กลีบดอก** สีเหลืองอ่อน มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปรี ปลายกลีบแหลม กลีบบางมาก **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รังไข่กลม เกี้ยง ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูเกสรเพศเมียมี 3 อัน แต่ละอันปลายแยกเป็น 2 แฉก **ผล** กลม ขนาด 5-8 มม. สีเขียวหรือสีเขียวย่อมน เมื่อสุกเปลี่ยนเป็นสีดำ

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี

ประเทศไทย กระจายพันธุ์กว้าง ในพื้นที่ชุ่มชื้นใกล้แหล่งน้ำ ตามพุ่มไม้หรือในป่ารวมทั้งภูเขาหินปูนด้วย ที่ระดับความสูง 200-2,400 เมตร

การกระจายพันธุ์ อินเดีย ศรีลังกา จีน ญี่ปุ่น เกาหลี อินโดจีนมาเลเซีย เกาะนิวกินี

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ พบอยู่บนพุ่มไม้ริมลำห้วย

การใช้ประโยชน์ ใบ ทูบละเอียด ใช้พอกปิดแผลพุพอง ทำให้แผลแห้งเร็ว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 128

89. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Lagenaria siceraria* (Molina) Standl., Publ. Field Mus. Nat. Hist., Bot. Ser. 3: 435. 1930; Fl. Thailand 9(4): 460. 2008.

ชื่อม้ง เต้าซ้อ (taub tshob) เต้าหี (taub hwb) เต้าเต้ (taub dej)

ชื่อไทย น้ำเต้า

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกปีเดียว ลักษณะยาว 5 เมตร ลำต้นเป็นเหลี่ยม มีเถาออกตามข้อ ปลายแตกแขนง 2 แขนง ทุกส่วนมีขนยาวนุ่มสีขาวแข็งปกคลุมหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 10-15 ซม. แผ่นใบรูปไข่กว้างจนถึงเกือบกลม ขอบใบหยักตื้น 3-9 แฉก ขนาด 3-30 ซม. ปลายแฉกมนหรือแหลม โคนใบหยักลึกเป็นรูปหัวใจ ขอบใบหยักซี่ฟัน **ดอก** เดี่ยว ออกตามซอกใบ ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น **ดอกเพศผู้** ขนาด 4-6 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปสามเหลี่ยมแคบ ยาว 5 มม. **กลีบดอก** สีขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ขนาด 2-3 × 1.5-3 ซม. **เกสรเพศผู้** 3 อัน ติดที่ฐานดอก ก้านชูอับเรณูแยกกัน อับเรณูพับไปมา และเชื่อมติดกันเป็นแท่ง มีจานฐานดอกลักษณะคล้ายต่อม **ดอกเพศเมีย** กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนกับดอกเพศผู้ แต่มีขนาดเล็กกว่า **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปทรงกระบอกหรือรูปคนโท ยาว 1-2 ซม. ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก

ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** ทรงกระบอกหรือรูปคนโท สีเขียวอ่อน มีขนประปราย

ระยะเวลาออกดอก ตุลาคม

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ นิยมปลูกกันอย่างแพร่หลายทั่วโลก

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ตามค้ำฝักหรือรั้วบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ใบ นำมาทุบ แล้วหมกไฟ นำไปพอกแผลที่ถูกตะขาบกัด หรือนำมาห่อฝี
2. ผลแก่ นำมาตัดแล้วทำเป็นกระบวยตักน้ำ ไม่นิยมกินเพราะขม
3. ผลอ่อน นำมาต้มจิ้มน้ำพริก หรือผัดใส่หมู ใส่ไข่

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 191, 192

90. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Luffa aegyptiaca* Mill. Gard. Dict., ed. 8: 1768; Fl. Thailand 9(4): 462. 2008. – *Luffa cylindrica* (L.) M.Roem., Fam. Nat. Syn. Monogr. 2: 63. 1846. **ภาพที่** 4.15 ซ

ชื่อม้ง ซี้กั่วะ (xwb kuab)

ชื่อไทย บวบขม บวบงู

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกปีเดียว ลำต้นยาว 5-15 เมตร มือเกาะออกตามข้อ ปลายแตกแขนง 2-6 แขนง ทุกส่วนมีขนสาบแข็งปกคลุมหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2-15 ซม. แผ่นใบรูปร่างค่อนข้างกลม ขอบใบหยักตื้นจนถึงลึก 3-5 แฉก ขนาด 5-15 ซม. ปลายแฉกแหลม โคนใบหยักลึกเป็นรูปหัวใจ ขอบใบหยักที่พื้น **ช่อดอก** ออกตามซอกใบ ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น บานตอนกลางวัน ใบประดับรูปไข่แกมขอบขนาน ยาว 5 มม. **ดอกเพศผู้** ขนาด 5-8 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม ยาว 5-10 มม. **กลีบดอก** สีเหลืองสด มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับกว้างจนเกือบกลม ขนาด 20-45 × 15-30 มม. **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดเหนือฐานดอก ก้านชูอับเรณูแยกกัน อับเรณูหยักหลายพู **ดอกเพศเมีย** กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนกับดอกเพศผู้ **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปทรงรีหรือทรงกระบอก ไม่มีสัน ยาว 1.5-3 ซม. มีขนนุ่มสีขาวหนาแน่น ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียเชื่อมติดกันเป็นแท่ง ปลายแยกออก 5 อัน ยอดเกสรเพศ

เมื่อยเป็นกลม มีขนปุยสีเหลือง **ผล** ทรงกลมหรือทรงกระบอก สีเขียว ไม่มีสัน มีเพียงลายสีเขียวเข้ม กับสีเขียวอ่อนสลับกันตามยาว

ระยะเวลาออกดอก สิงหาคม - ตุลาคม

ประเทศไทย มีการปลูกกันอย่างแพร่หลาย

การกระจายพันธุ์ โลกเก่า ออสเตรเลีย และพบตามธรรมชาติในแถบเขตร้อนของทวีปอเมริกา

แหล่งที่พบ พบทั้งที่เป็นพืชปลูกและตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ผลอ่อน นำมาต้มจิ้มน้ำพริกหรือนำมาผัดกิน
2. ผลแก่ นำมาใช้ล้างกระทะ ถ้วยชาม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 170, 187

91. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Momordica charantia* L., Sp. Pl. 2: 1009. 1753; Fl. Thailand 9(4): 464. 2008.

ชื่อม้ง ดี้เคียะ (dib iab)

ชื่อไทย มะระขี้นก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกปีเดียว ลำต้นขนาดเล็ก ยาว 2-3 เมตร มีขนสั้นนุ่มประปราย มีเถาเกาะไม้ แตกแขนง ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1.5-5 ซม. แผ่นใบรูปไตถึงรูปกลม ขอบใบจักลึกแบบฝ่ามือ 5-7 แฉก ขนาด 2-5 ซม. โคนใบหยักลึกเป็นรูปหัวใจ ขอบใบหยักซี่ฟันและเป็นติ่งแหลม ดอก เดี่ยว ออกตามซอกใบ ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น มีใบประดับค่อนข้างกลม 10-15 มม. ดอกเพศผู้ ขนาด 1.5-2 ซม. ก้านดอกเล็ก **กลีบเลี้ยง** สีเขียวอ่อน มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่แกมรี ยาว 4-6 มม. **กลีบดอก** สีเหลือง มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ขนาด 10-20 × 7-15 มม. **เกสรเพศผู้** 3 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 2 มม. อับเรณู 1-2 พู พับไปมาและเชื่อมติดกันคล้ายทรงกลม ดอกเพศเมีย เหมือนกับดอกเพศผู้แต่เล็กกว่า **กลีบเลี้ยง** รูปขอบขนานแกมใบหอก ยาว 4-5 มม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปกระสวย สีเขียวอ่อน เกลี้ยง ผิวขรุขระ มีปุ่มหนามประปราย ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียมี 3 แฉก **ผล** ทรงรี หัวท้ายแหลม ขนาด 5 ซม. ผิวขรุขระ เมื่อสุกสีเหลืองอมส้ม

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี

ประเทศไทย พบได้ทั่วไป ตามที่เป็ดโล่ง หรือที่รกร้างริมถนน
การกระจายพันธุ์ กระจายพันธุ์กว้างในแถบโลกเก่า และในแถบเขตร้อนของทวีปอเมริกา
แหล่งที่พบ พบบริเวณริ้วบ้าน ริ้วสวนผักหรือสวนสมุนไพร
การใช้ประโยชน์

1. ผล นำมาปิ้งหรือเผาไฟ แล้วนำมาตำน้ำพริก
2. ใบและยอดอ่อน นำมาผัด ต้มหรือแกงใส่ไก่

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 16

92. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Mukia maderaspatana* (L.) M.Roem., Fam. Nat. Syn. Monogr. 2: 47. 1846; Fl. Thailand 9(4): 475. 2008. **ภาพที่** 4.15 ฉ

ชื่อม้ง มะเต้าคู้ (hmab taub khub)

ชื่อไทย แต่งหนู แต่งนก แต่งผีปลูก แต่งหนูชน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกปีเดียว ลำต้นเป็นเหลี่ยม มีขนหนาแน่นทั้งลำต้น มือเกาะไม่แยกแขนง ทุกส่วนมีขนสาบแข็งหนาแน่น ไม่มีหูใบ ใบ เดี่ยว ออกสลับ ก้านใบยาว 4-5 ซม. แผ่นใบรูปไข่กว้างจนถึงกลม ขอบใบเรียบหรือหยักลึก 3-5 แฉก ปลายแฉกแหลม ขนาดใบยาว 5-11 × 6-11 ซม. โคนใบหยักลึกเป็นรูปหัวใจ ผิวใบมีขนสาบแข็งหนาแน่นทั้งสองด้าน ดอก แยกเพศอยู่ร่วมต้น มักออกตามซอกใบเดียวกัน **ดอกเพศผู้** ออกเป็นช่อ มี 2-20 ดอก อาจมีดอกเพศเมียแทรกรวมอยู่ด้วย **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกับหลอดกลีบดอก ปลายแยกเป็น 5 แฉก ปลายแฉกแหลมมีขน **กลีบดอก** สีเหลือง เชื่อมติดกันเป็นรูประฆัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก **เกสรเพศผู้** 3 อัน อับเรณูตรงหรืออาจโค้งเล็กน้อย **ดอกเพศเมีย** ออกเดี่ยว ๆ หรือเป็นช่อ **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกับหลอดกลีบดอก ปลายแยกเป็น 5 แฉก ปลายแฉกแหลมมีขน **กลีบดอก** สีเหลือง เชื่อมติดกันเป็นรูประฆัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ทรงกลม มีขนปกคลุมหนาแน่น ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อ พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก **ผล** กลมมีเนื้อฉ่ำน้ำ ขนาด 0.5-1 ซม. ก้านผลสั้นมาก สีเขียวอ่อน เมื่อแก่จัดมีสีแดงสด

ระยะเวลาออกดอก สิงหาคม - กันยายน

ประเทศไทย ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ น่าน ลำปาง; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: ขอนแก่น; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี; ภาคกลาง: พระนครศรีอยุธยา สระบุรี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี

การกระจายพันธุ์ กระจายพันธุ์กว้างในแถบทวีปแอฟริกา เอเชียตะวันตกเฉียงใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงประเทศเยเมน ปากีสถาน อินเดีย ศรีลังกา ทางตะวันออกเฉียงและตะวันออกเฉียงเหนือของจีน คาบสมุทรมอินโดจีน ผ่านทางประเทศมาเลเซีย ไปจนถึงเกาะนิวกินีและทวีปออสเตรเลีย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ ใกล้เคียงลำห้วย

การใช้ประโยชน์

1. ใบ นำมาต้มน้ำ เอาเท้าแช่ แก้น้ำกัดเท้า
2. ผล มีรสเปรี้ยว ใช้กินแทนมะนาว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 166

93. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Sechium edule* (Jacq.) Sw., Fl. Ind. Occid. 2: 1150. 1800; Fl. Thailand 9(4): 496. 2008.

ชื่อม้ง เต้าเหมา (taub maum)

ชื่อไทย แตงกระเหรียง มะเขือเครือ พักแม่

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกหลายปี ลำต้นขนาดใหญ่ ยาว 5-10 เมตร เกลี้ยง มือเกาะไม้แตกแขนง ใบเดี่ยว เรียงสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 5-15 ซม. แผ่นใบรูปร่างค่อนข้างกลม ขอบใบหยักตื้น 5 แฉก ปลายแฉกแหลม คล้ายรูป 5 เหลี่ยม ขนาด 10-20 ซม. โคนใบหยักลึกเป็นรูปหัวใจ ขอบใบหยักที่พื้น ผิวใบทั้งสองด้านมีขนสากปกคลุม **ช่อดอก** ออกตามซอกใบ ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น มีใบประดับค่อนข้างกลม 10-15 มม. **ช่อดอกเพศผู้** ยาว 5-10 ซม. มี 10-30 ดอก **ดอกเพศผู้** ขนาด 1-1.2 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปแถบแกมขอบขนาน ยาว 5-7 มม. **กลีบดอก** สีเหลืองอ่อนแกมส้ม มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ ขนาด 10-17 มม. เกลี้ยง **เกสรเพศผู้** 3 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นแท่ง อับเรณูพับไปมา **ดอกเพศเมีย** กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนกับดอกเพศผู้ **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปทรงรี สีเขียวอ่อน มีขนประปราย ภายในมี 1 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียกลม มี 2 แฉก **ผล** รูปทรงไข่กลับ ขนาด 7-10 ซม. ผิวเป็นร่องตามยาว

ระยะเวลาออกดอก พฤศจิกายน - ธันวาคม

ประเทศไทย นิยมปลูกบริเวณที่สูงตามภูเขา

การกระจายพันธุ์ มีแหล่งกำเนิดอยู่ในแถบทวีปอเมริกากลาง ปัจจุบันเป็นพืชที่มีการปลูกกันอย่างกว้างขวางในแถบเขตร้อนและกึ่งเขตร้อนทั่วโลก

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ยอดอ่อน นำมาผัดกิน
2. ผล นำมาผัดหรือต้มกิน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 213

94. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Trichosanthes cucumerina* L., Sp. Pl. 2: 1008. 1753; Fl. Thailand 9(4): 516. 2008. **ภาพที่** 4.15 ญ

ชื่อม้ง เต้าใจ (taub txaj) จี้เถียะ (txiv iab)

ชื่อไทย นมพิจิตร บวบขม มะนอยจำ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกปีเดียว ลำต้นยาว 2-3 เมตร มือเกาะแตกแขนง 2-3 แขนง มีขนประปราย ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2-10 ซม. แผ่นใบรูปไข่กว้างจนถึงกลม ขอบเรียบหรือหยักลึก 3-5 แฉก ขนาด 5-10 × 6-8 ซม. ปลายแฉกแหลม โคนใบหยักลึกเป็นรูปหัวใจ ขอบใบเรียบหรือหยักซี่ฟัน ผิวใบด้านล่างมีขนสาก **ช่อดอก** ออกตามซอกใบ ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น **ช่อดอกเพศผู้** ยาว 9-14 ซม. มีดอกย่อย 10-20 ดอก **ดอกเพศผู้** ขนาด 1-1.2 ซม. มีใบประดับยาว 1-2 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปแถบ ยาว 2 มม. **กลีบดอก** สีขาวมี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่แกมขอบขนาน ขนาด 5-6 ซม. **เกสรเพศผู้** 3 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นแท่ง อับเรณูพับไปมา **ดอกเพศเมีย** มีกลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนกับดอกเพศผู้ **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปทรงรี สีเขียว มีขนสั้นประปราย ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียบางและสั้น ยอดเกสรเพศเมีย มี 3 แฉก **ผล** ทรงรีหรือทรงกระสวย สีเขียวสลับลายสีขาวตามยาว เมื่อสุกสีส้มแดง

ระยะเวลาออกดอก กันยายน - ตุลาคม

ประเทศไทย ภาคเหนือ: แพร่ เชียงใหม่ พิชณุโลก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี ตราด; ภาคกลาง: อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา กรุงเทพฯ สระบุรี

การกระจายพันธุ์ มีการกระจายพันธุ์กว้างจากประเทศอินเดีย ศรีลังกา ทางตอนใต้ของจีน ผ่านไปทางประเทศมาเลเซีย จนถึงทวีปออสเตรเลีย

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนผัก

การใช้ประโยชน์ ผลอ่อน นำมาต้มกิน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 179

Cyperaceae

95. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Scleria levis* Retz., Observ. Bot. 4: 13. 1786; Fl. Thailand 6(4): 433. 1998. ภาพที่ 4.16 ก

ชื่อม้ง ย้าว (zaub)

ชื่อไทย หญ้าสามคม หญ้าคมบาง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 50-100 ซม. เหง้าใต้ดินมีเนื้อไม้ ทอดเลื้อยไปตามดิน ลำต้นเป็นสามเหลี่ยม กลิ้ง ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีก้านใบ กาบใบสีม่วงแกมน้ำตาล ยาว 1-7 ซม. ลิ้นใบรูปสามเหลี่ยม ปลายมน มีขนสั้นนุ่มปกคลุม แผ่นใบรูปแถบ ขนาด 18-35 × 0.5-1 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ใบประดับ ลักษณะคล้ายใบ ยาว 6.5-10 ซม. มีใบประดับย่อยเป็นเส้นเรียวแข็ง สีเขียว ยาว 0.5-2 ซม. เห็นชัดเจน ช่อดอก แบบช่อแยกแขนง ออกตามซอกใบและปลายยอด ช่อดอกย่อย แยกเพศอยู่ร่วมต้น ช่อดอกย่อยเพศผู้รูปใบหอก ยาว 3-4 มม. มีก้านดอก ช่อดอกย่อยเพศเมียรูปไข่ ยาว 4-6 มม. ไม่มีก้านดอก กาบช่อดอกย่อย มีจำนวนมาก เรียงเวียน รูปไข่ ปลายแหลม ยาว 2-4 มม. กลีบรวม ไม่มี เกสรเพศผู้ 3 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น. อับเรณูติดที่ฐาน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เห็นอวงกลีบ รูปรี ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก ยาว 5-6 มม. สีขาว มีขนนุ่มหนาแน่น ผล แบบเปลือกแข็งเมล็ดเดี่ยว กลม ขนาด 2-3 มม. สีขาว ผิวเรียบ

ระยะเวลาออกดอก กุมภาพันธ์

ประเทศไทย ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง ตาก กำแพงเพชร; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: อุดรธานี ขอนแก่น; ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ นครราชสีมา; ภาคกลาง: สระบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ราชสีมา; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี จันทบุรี ตราด; ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ตรัง สตูล สงขลา

การกระจายพันธุ์ อินเดีย ศรีลังกา อินโดจีน ญี่ปุ่น มาเลเซีย ออสเตรเลีย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์ เหง้า นำมาต้มน้ำกินเป็นยาแก้ไข้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 274

Dilleniaceae

96. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Dillenia parviflora* Griff., Not. Pl. Asiat. 4: 704. 1854; Fl. Thailand 2(2): 98. 1972. **ภาพที่** 4.16 ข-ค

ชื่อม้ง เหมาลาถู (maum las kus)

ชื่อไทย ล้านหิง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น ผลัดใบขนาดใหญ่ สูงได้ถึง 40 เมตร เปลือกต้นเรียบ สีน้ำตาลอ่อน ออกดอกในช่วงก่อนมีผลใบใหม่ **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2.5-3.5 ซม. มีขนหยาบแข็งปกคลุม แผ่นใบรูปไข่กลับหรือรูปรี ขนาด 14-18 × 7-11 ซม. โคนใบมน ปลายมนกลม ขอบใบหยักซี่ฟัน ผิวใบมีขนหยาบแข็งทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกสั้น ๆ มีดอกย่อย 5-10 ดอก **ดอก** สมบูรณ์เพศ ขนาด 4-5 ซม. ก้านดอกยาว 3.5-6 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ เรียงซ้อนกัน แต่ละกลีบรูปไข่ ปลายมน ขนาด 12-15 × 7-10 มม. **กลีบดอก** สีเหลือง มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ปลายมน ขนาด 23-26 × 12-14 มม. **ช่อบกลีบย่น เกสรเพศผู้** มีจำนวนมาก สีส้มอ่อน ก้านชูอับเรณูยาว 1-1.5 มม. อับเรณูติดด้านข้าง **เกสรเพศเมีย** 5-8 คาร์เพล เรียงอยู่ชิดกัน รังไข่เหนือวงกลีบ แต่ละคาร์เพลรูปไข่แคบ เกลี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาแนวเดียว มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 6-7 มม. ยอดเกสรเพศเมียเรียวยาวเล็ก **ผล** กลม ขนาด 1.5-1.8 ซม. เมื่อสุกสีเหลืองส้ม

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม

ประเทศไทย ภาคเหนือ: เชียงใหม่ ลำปาง แพร่; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี

การกระจายพันธุ์ พม่า

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์ ผลสุก กินสด เป็นผลไม้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 292

Dioscoreaceae

97. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dioscorea alata* L., Sp. Pl. 2: 1033. 1753; Fl. Thailand 10(1): 11.

2009. ภาพที่ 4.16 ง

ชื่อม้ง กอเตอดาย (qos law dais)

ชื่อไทย มันเลือด

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกหลายปี สูง 5-15 เมตร ทุกส่วนเกลี้ยง **หัวใต้ดิน** มีรูปร่างทรงกระบอก ทรงกลม หรือรูปนิ้วมือ เนื้อข้างในสีแดงคล้ายเลือด มีแป้งสะสมมาก **ลำต้น** ทรงสี่เหลี่ยม มีครีบทตามยาวที่มุมของลำต้น เลื้อยพันในทิศทางทวนเข็มนาฬิกา บริเวณโคนต้นอาจมีหนามและเนื้อไม้ **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 6-12 ซม. แผ่นใบรูปไข่จนถึงไข่กว้าง ขนาด 6.5-15 × 3.8-9.5 ซม. โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นใบย่อยแบบฝ่ามือ 7-9 เส้น **ห่วย่อย** รูปร่างกลม สีน้ำตาล ออกตามซอกใบ **ช่อดอก** แยกเพศแยกต้น ออกตามซอกใบ ช่อดอกห้อยลง **ช่อดอกเพศผู้** แบบช่อแยกแขนง ดอกย่อยมีจำนวนมาก ขนาด 2 มม. ไม่มีก้านดอกย่อย มีใบประดับรูปร่างเกือบกลม **กลีบรวม** สีเหลืองแกมเขียว มี 6 กลีบ เรียงสลับเป็น 2 ชั้น แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ยาว 1-1.5 มม. **เกสรเพศผู้** 6 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดที่ฐาน ขนาดเล็กมาก โคนมน ปลายมน **ช่อดอกเพศเมีย** แบบช่อเชิงลด ดอกย่อย 10-20 ดอก ขนาด 1-1.5 มม. ไม่มีก้านดอกย่อย มีใบประดับรูปไข่ **กลีบรวม** มี 6 กลีบ เรียงสลับเป็น 2 ชั้น สีเขียวหรือสีน้ำตาลอ่อนอมเขียว รูปกลมหรือไข่กลับ ยาว 1.5-2 มม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รังไข่มีปีก 3 ปีก ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนตาแบบรอบแกนร่วม มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูเกสรเพศเมียสั้นมากจนถึงไม่มี ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก **ผล** มีปีก 3 ปีก รูปรีถึงไข่กว้าง

ระยะเวลาออกดอก พฤศจิกายน - ธันวาคม

ประเทศไทย พบทุกภาค ตามพื้นที่เปิดโล่งทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ มีแหล่งกำเนิดอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ภายในบริเวณบ้าน และตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์ ลำต้นใต้ดิน นำมาต้มกิน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 227, 228

98. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dioscorea bulbifera* L., Sp. Pl. 2: 1033. 1753; Fl. Thailand 10(1):

23. 2009. ภาพที่ 4.16 ฉ-ช

ชื่อม้ง ก๋อบัวะ (qos npua)

ชื่อไทย กลิ้งกลางดง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกหลายปี สูง 15-20 เมตร ทุกส่วนเกลี้ยง **หัวใต้ดิน** มีรูปร่างทรงกลมถึงทรงกระบอก เนื้อข้างในสีขาวเหลือง **ลำต้น** กลม เลื้อยพันในทิศทางทวนเข็มนาฬิกา **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 5-11 ซม. แผ่นใบรูปไข่กว้างจนถึงกลม ขนาด 8-22 × 6-16.5 ซม. โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นใบย่อยแบบฝ่ามือ 7-9 เส้น **ห้วย่อย** รูปร่างกลม สีน้ำตาล ออกตามซอกใบ **ช่อดอก** แยกเพศแยกต้น ออกตามซอกใบ ช่อดอกห้อยลง **ช่อดอกเพศผู้** แบบช่อเชิงลด ออกเป็นกลุ่ม มีดอกย่อยจำนวนมาก ขนาด มม. ไม่มีก้านดอกย่อย มีใบประดับรูปไข่ **กลีบรวม** มี 6 กลีบ เรียงสลับเป็น 2 ชั้น รูปรีแกมขอบขนาน ยาว 2-2.5 มม. สีเขียวอ่อน เมื่อบานเปลี่ยนเป็นสีขาวหรือครีม แต่เมื่อใกล้โรยจะเปลี่ยนเป็นสีชมพูอมม่วงหรือสีน้ำตาล มีกลิ่นหอมมาก **เกสรเพศผู้** 6 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดที่ฐาน ขนาดเล็ก โคนมน ปลายมน **ช่อดอกเพศเมีย** แบบช่อเชิงลด ออกเดี่ยว ๆ มีดอกย่อยจำนวนมาก ขนาด 5-13 มม. ก้านดอกย่อยยาว 0.5-1 มม. หรือไม่มี ใบประดับรูปไข่ **กลีบรวม** มี 6 กลีบ เรียงสลับเป็น 2 ชั้น รูปรีแกมขอบขนาน ยาว 2-2.5 มม. สีเขียวอ่อนหรือสีเขียวเข้มเป็นมัน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ใต้วงกลีบ รังไข่มีปีก 3 ปีก ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนตาแบบรอบแกนร่วม มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูเกสรเพศเมียรูปคล้ายแจกัน ยาว 0.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก ปลายโค้งพับลง **ผล** มีปีก 3 ปีก รูปขอบขนาน

ระยะเวลาออกดอก พฤศจิกายน - ธันวาคม

ประเทศไทย พบทุกภาค ตามที่เปิดโล่งและพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ มีเขตการกระจายพันธุ์กว้างในแถบทวีปแอฟริกาและเอเชีย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ ริมถนนหรือในพื้นที่ป่า

การใช้ประโยชน์

1. ห้วย่อย ใสกับสังกะสีให้เป็นผง เอาไปต้มจนเปื่อย ให้รสเปรี้ยวหมดไป และไปล้าง โดยใส่ถุงล้าง เอาแป้งมานึ่ง กินแทนข้าวได้

2. ห้วย่อย นำมาฝานแล้วล้างให้หมดยาง นำมานึ่งกับข้าว

3. ห้วย่อย ถูกับก้อนหินให้น้ำออก นำน้ำมาทาอัมชะ รักษาอาการอัมชะโตหรือบวม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 201, 217

99. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dioscorea esculenta* (Lour.) Burkill, Gard. Bull. Straits Settlement. 1: 371. 1917; Fl. Thailand 10(1): 47. 2009. ภาพที่ 4.16 จ

ชื่อม้ง กอเกะซึ (qos qab zib) กอเตจจอ (qos tau tsov)

ชื่อไทย มั่นอ่อน มั่นมือเสือ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกหลายปี สูงได้ถึง 10 เมตร หัวใต้ดิน มีรูปร่างกลม หรือแยกออกเป็นแฉกคล้ายขี้ผึ้งแท่งสั้น เนื้อข้างในสีขาวถึงสีเหลืองอ่อน มีแป้งสะสมมาก ลำต้น เลื้อยพันในทิศทางตามเข็มนาฬิกา มีขนละเอียดปกคลุมหนาแน่น โคนลำต้นมีหนามแหลมเกิดจากรากใกล้ผิวดิน ใบเดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 3.5-9 ซม. มีละเอียดปกคลุมหนาแน่น มีหนามที่โคนก้านใบ 2 อัน แผ่นใบรูปไข่กว้างถึงกลม ขนาด 6-11 × 5.2-12 ซม. โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนมีขนประปรายตามเส้นใบ ผิวใบด้านล่างมีขนละเอียดปกคลุมหนาแน่นตามเส้นใบ เส้นใบย่อยแบบฝ่ามือ 7-9 เส้น ดอกและผล ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก -

ประเทศไทย พบเจริญในป่าผลัดใบ ทางภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง นิยมนำมาปลูกเพื่อบริโภคหัวใต้ดิน

การกระจายพันธุ์ มีแหล่งกำเนิดอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในไร่

การใช้ประโยชน์ หัวใต้ดิน นำมาต้มกิน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 245

Dracaenaceae

100. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dracaena angustifolia* (Medik.) Roxb., Hort. Bengal. 24. 1814; Fl. China 24: 216. 2000. ภาพที่ 4.16 ซ

ชื่อม้ง ตงเกะจอ (ntoo kab cob)

ชื่อไทย ค้อนหมาขาว

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุก ขึ้นเป็นกอ **ลำต้น** ตั้งตรง ไม่แตกกิ่ง สูง 50-120 ซม. มีกาบใบหุ้มรอบลำต้น **ใบ** เดี่ยว ออกเรียงเวียน ก้านใบสั้นมากหรือไม่มีก้านใบ แผ่นใบรูปแถบหรือรูปใบหอกกลับ ขนาด 15-25 × 2-3 ซม. โคนใบสอบเรียวไปจนถึงโคนแล้วแผ่ออกเป็นกาบหุ้มลำต้น ปลายใบเรียวแหลม ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ดอกและผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก -

ประเทศไทย พบทางภาคเหนือและภาคตะวันตก

การกระจายพันธุ์ ทางตอนใต้ของจีน ภูฏาน กัมพูชา อินเดีย อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย พม่า เกาะนิวกินี ฟิลิปปินส์ ไทย เวียดนาม และทางตอนเหนือของทวีปออสเตรเลีย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์ ราก กินสด มีรสมัน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 310

101. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Sansevieria trifasciata* Prain, Bengal Pl. 2: 1054. 1903; Bulletin of Miscellaneous Information (Royal Gardens, Kew) 5: 185-261. 1915. **ภาพที่** 4.16 ญ

ชื่อม้ง ชั่วนะ (tshuaj nab)

ชื่อไทย ลิ้นนาคราช ลิ้นมังกร

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี มีเหง้าอยู่ใต้ดิน **ใบ** เดี่ยว โผล่ขึ้นมาจากดินเป็นกอ ไม่มีก้านใบ แผ่นใบรูปแถบแกมใบหอก ขนาด 4-7 × 30-50 ซม. ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ แผ่นใบหนาคัด้ายแผ่นหนังและแข็ง ตั้งตรง ผิวใบเรียบเกลี้ยงขอบใบสีเหลือง กลางแผ่นใบสีเขียวอ่อน มีแต้มสีเขียวเข้ม เรียงเป็นแถบตามขวาง **ดอกและผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ไม่พบดอก

ประเทศไทย พืชปลูก นิยมปลูกเป็นไม้ประดับ

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองในแถบเขตร้อนของทวีปแอฟริกา

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ภายในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ใบ นำมาทุบละเอียด พอกแก้พิษงู

2. ใบ ปลูกไว้ในบ้าน ไม่ให้งูเข้าบ้าน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 338

Elaeagnaceae

102. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Elaeagnus latifolia* L., Sp. Pl. 2: 121. 1753; Fl. Males 10(2): 152.
1986. ภาพที่ 4.16 ฎ

ชื่อม้ง จ้อยมี (txiv nyuj mis)

ชื่อไทย สลอดเถา มะหลอด ส้มหลอด

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มรอเลื้อย สูง 2-5 เมตร ลำต้นและกิ่งมีเกล็ดรูปดาวปกคลุม ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม้มีหูใบ ก้านใบยาว 8-10 มม. แผ่นใบรูปไข่ รูปรี จนถึงรูปไข่กลับ ขนาด 6.5-12.5 × 3.3-6 ซม. โคนใบรูปลิ้นกว้าง ปลายใบแหลมจนถึงเรียวแหลม ขอบใบเรียว ผิวใบด้านบนสีเขียว กว้าง ด้านล่างสีเงิน ดอก ออกเดี่ยว ๆ หรือออกเป็นช่อกระจุก ตามซอกใบ ดอกสมบูรณ์เพศ ขนาด 6-7 มม. ก้านดอกยาว 3-4 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเหลืองอ่อน เชื่อมติดกันเป็นรูปประสัง ยาว 3-4 มม. ปลายแยกเป็น 4 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 3-4 × 3.5 มม. ด้านในมีขนนุ่มรูปดาวปกคลุม ด้านนอกมีเกล็ดรูปดาวประปราย **กลีบดอก** ไม่มี **เกสรเพศผู้** 4 อัน ติดอยู่บนกลีบเลี้ยง ก้านชูอับเรณู ยาว 2-2.5 มม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไข่เหนียววงกลีบ รูป ภายในมี 1 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล์ ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 5.5-6 มม. มีขนรูปดาวปกคลุม ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลมสีเหลือง **ผล** แบบเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปทรงรี ขนาด 3-4 ซม. สีเขียว ด้านนอกมีเกล็ดรูปดาวสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น กลีบเลี้ยงติดทน

ระยะเวลาออกดอก มกราคม - กุมภาพันธ์

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในไร่และในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์ ผลสุก กินสด เป็นผลไม้ มีรสเปรี้ยวอมฝาด

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 251

Euphorbiaceae

103 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Baccaurea ramiflora* Lour., Fl. Cochinch. 2: 661. 1790; Fl. Thailand 8(1): 117. 2005. ภาพที่ 4.16 ฉ

ชื่อม้ง ป่อเล่งเก๋า (puma leem kauv)

ชื่อไทย มะไฟ ชีหมี มะไฟป่า

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 5-10 เมตร เปลือกต้นสีน้ำตาลอมส้ม แตกเป็นร่องเล็กน้อย ใบ เดี่ยว ออกเวียนรอบกิ่ง หูใบยาว 2.5-6 มม. ก้านใบยาว 2-4 ซม. แผ่นใบรูปรีถึงรูปไข่กลับ ขนาด 7-20 × 3-6 ซม. โคนใบสอบเรียว หรือรูปลิ้ม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านเกลี้ยง **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ช่อดอกห้อยลง ออกตามกิ่งและลำต้น ดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น ช่อดอกเพศผู้ เรียวเล็ก ออกด้านล่างของกิ่ง ยาว 8-10 ซม. **ใบประดับ** รูปสามเหลี่ยม ยาว 3-4 มม. **ดอกเพศผู้** ขนาด 3-4 มม. **กลีบเลี้ยง** สีส้มอ่อน มี 4 กลีบ เรียงซ้อนกัน แต่ละกลีบรูปรี ยาว 2 มม. **ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้** 5-8 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 5-8 มม. อับเรณูติดที่ฐาน **ช่อดอกเพศเมีย** ยาวกว่าช่อดอกเพศผู้ ยาวได้ถึง 30 ซม. มักออกบริเวณปลายกิ่ง **ดอกเพศเมีย** ขนาด 5-8 มม. สีส้มอ่อน กลีบเลี้ยง 4-5 กลีบ ซ้อนกัน รูปรี ยาว 3.5-5 มม. ไม่มีกลีบดอก **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ทรงรี มีขนสีน้ำตาลปกคลุม ภายในมี 2-4 คาร์เพล 2-4 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก **ผล** ทรงรี สีแดง

ระยะเวลาออกดอก มกราคม - กุมภาพันธ์

ประเทศไทย พบทุกภาคของประเทศ

การกระจายพันธุ์ อินเดีย พม่า ลาว จีน มาเลเซีย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ผลดิบ กินได้ โดยนำมาตำใส่พริกและเกลือ

2. ผลสุก กินเฉพาะเนื้อข้างใน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 337

104 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Codiaeum variegatum* (L.) Rumph. ex A.Juss., Euphorb. Gen. 80, 111. 1824; Fl. Thailand 8(1): 188. 2005. ภาพที่ 4.17 ก

ชื่อม้ง จ้ายเต้เย่ (neai dej nyeg)

ชื่อไทย โกงสน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 1-3 เมตร เปลือกต้นสีน้ำตาลแกมเทา เกือบ **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1.5-3.5 ซม. แผ่นใบรูปใบหอกกลับ ขนาด 13-25 × 3-6 ซม. โคนใบรูปลิ้น ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ด้านบนสีม่วงแกมเขียว มีลวดลายสีเหลืองหรือสีชมพู ด้านล่างสีม่วงเข้ม **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามซอกใบ ยาว 10-15 ซม. **ดอกย่อย** แยกเพศ อยู่ร่วมต้น ดอกเพศเมียอยู่โคนช่อ ดอกเพศผู้อยู่ปลายช่อ **ดอกเพศผู้** ขนาด 7-8 มม. **กลีบเลี้ยง** สีม่วงแดงแกมขาว โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ขนาด 3 × 2 มม. **กลีบดอก** บาง สีขาว **เกสรเพศผู้** สีขาวนวล มีจำนวนมาก ก้านชูอับเรณูยาว 2-3 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ขนาดเล็ก **ดอกเพศเมีย** ขนาด 6-10 มม. **กลีบเลี้ยง** สีม่วงแดงแกมขาว โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปกลม เรียงซ้อนทับกัน ไม่มีกลีบดอก **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รังไข่กลม เกือบ สีเขียว ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก ยาว 6-8 มม. **ผล** กลม ขนาด 1 ซม. สีเขียวเข้มลายชมพูแดง

ระยะเวลาออกดอก ธันวาคม - กุมภาพันธ์

ประเทศไทย นิยมปลูกเป็นไม้ประดับ

การกระจายพันธุ์ ชาวฟิลิปปินส์ ออสเตรเลีย

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกตามบริเวณรั้วบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ราก ต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ แต่หากนำรากของเจ้าจ้าว (*Coix lacrymal-jobi*) ผสมกับรากของปอพัวเลี้ยว (*Rubus alceifolius*) และรากของโกงสน จะใช้เป็นยาขับเลือดหรือยาทำแท้ง

2. ใบ นำมาทุบ ใช้พันหัว แก้ปวดหัว

3. ใบ นำมาต้มใส่ไถ้กิน เป็นยาแก้ปวดเมื่อย

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 265

105 **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Croton roxburghii* N.P.Balakr., Bull. Bot. Surv. India 3: 39. 1962; Fl. Thailand 8(1): 218. 2005. **ภาพที่** 4.17 ข

ชื่อม้ง ป๊ะเตอจื้อวะ (paj taw ntsuab)

ชื่อไทย เปล้าใหญ่ เปล้าหลวง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูงได้ถึง 10 เมตร เปลือกต้นสีเทา ชั้นในสีชมพู มีเกสรตัวผู้สีแดงซีเทาขาวปกคลุมตามกิ่งอ่อน ก้านใบ และก้านช่อดอก **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ หูใบรูปลิ้นแฉก ยาว 2 มม. ก้านใบยาว 1.5-4.5 ซม. แผ่นใบรูปรี ขนาด 8-28 × 3-11 ซม. โคนใบรูปลิ้น ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อยถี่ ใบอ่อนสีน้ำตาลแกมชมพู ใบแก่สีเขียวเข้ม ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามปลายกิ่ง ยาวได้ถึง 30 ซม. **ใบประดับ** รูปลิ้นแฉก ยาว 1-2 มม. **ดอกย่อย** แยกเพศอยู่ร่วมต้น สีเขียวอ่อนแกมขาว ช่อดอกอาจเป็นดอกเพศผู้ทั้งหมดหรือมีดอกเพศเมียอยู่บริเวณโคนช่อดอก **ดอกเพศผู้** ขนาด 5-7 มม. **กลีบเลี้ยง** โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ **กลีบดอก** มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ **เกสรเพศผู้** 10 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 3-5 มม. อับเรณูติดที่ฐาน **ดอกเพศเมีย** ขนาด 3-3.5 มม. **กลีบเลี้ยง** โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยม ด้านนอกมีขนละเอียด **ไม่มีกลีบดอก** **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รังไข่กลม มีขนสั้นนุ่มหนาแน่น ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ยอดเกสรเพศเมีย มี 3 อัน แต่ละอันปลายแยกเป็น 2 แฉก **ผล** กลม มี 3 พู ขนาด 6-7 มม.

ระยะเวลาออกดอก พฤศิกายน - มีนาคม

ประเทศไทย พบเกือบทุกภาค ยกเว้นภาคใต้ ที่ระดับความสูง 10-950 เมตร

การกระจายพันธุ์ อินเดีย เนปาล ภูฏาน บังกลาเทศ พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ใบ ใช้วางอยู่บนกองไฟ ให้ไอร้อนระเหยใส่ตัว ใช้สำหรับผู้หญิงอยู่เดือน
2. เปลือกต้น นำมาต้มน้ำให้ผู้หญิงอยู่เดือนอาบ (ผู้หญิงหลังคลอดลูก) เพื่อให้แข็งแรงเร็ว

ขึ้น

2. ใบ กินแล้วท้องเสีย เป็นยาอันตราย

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ K. Seraypheap 59, A. Nuammee 246, 277

106 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Excoecaria cochinchinensis* Lour., Fl. Cochinch. 2: 612. 1790; Fl. Thailand 8(1): 295. 2005. ภาพที่ 4.17 ค

ชื่อม้ง -

ชื่อไทย ลิ่นกระบือ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 0.5-1.5 เมตร แตกกิ่งก้านมาก **ใบ** เดี่ยว ออกสลับหรือตรงข้าม ฐานใบรูปสามเหลี่ยมขนาดเล็ก ก้านใบยาว 5-10 มม. แผ่นใบรูปรีถึงรูปไข่กลับ ขนาด 4-13 × 2-4.5 ซม. โคนใบรูปลิ้น ปลายใบเรียวแหลม จนถึงเป็นติ่งแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้ม ด้านล่างสีม่วงแดงหรือม่วงน้ำตาล เรียบ เกือบเป็นมันทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามซอกใบที่ปลายกิ่ง ยาว 1-2 ซม. **ใบประดับ** รูปลิ้นแคบ ยาว 2-3 มม. มีต่อมที่โคน 2 ต่อม **ดอกย่อย** แยกเพศอยู่ร่วมต้น ดอกเพศเมียอยู่ด้านล่างของช่อดอก ส่วนดอกเพศผู้จะอยู่ด้านบนของช่อดอก **ดอกเพศผู้** สีเขียวหรือสีเหลือง ขนาด 1-1.5 มม. **กลีบเลี้ยง** มี 3 กลีบ แต่ละกลีบรูปสามเหลี่ยม ขอบครุย ยาว 0.5-1 มม. ไม่มีกลีบดอก **เกสรเพศผู้** สีขาวนวล มีจำนวนมาก **ดอกเพศเมีย** สีเหลืองหรือสีเขียวอ่อน ขนาด 2-3 มม. **กลีบเลี้ยง** มี 3 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ ยาว 1-1.5 มม. ไม่มีกลีบดอก **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รังไข่กลม เกือบ 3 ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก สีขาวนวล **ผล** สีแดงค่อนข้างกลม มี 3 พู ขนาดเล็กกว่า 1 ซม.

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ มีถิ่นกำเนิดในแถบอินโดจีน ปัจจุบันมีการปลูกกันอย่างกว้างขวาง

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่หน้าบ้าน

การใช้ประโยชน์ ใบ นำมาต้มกับไก่ กินเป็นยาแก้อาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 9

107 **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Euphorbia neriifolia* L., Sp. Pl. 1: 451. 1753; Fl. Thailand 8(1): 290. 2005. **ภาพที่** 4.17 ง

ชื่อม้ง ชั่วมั่วมี (tshuaj muaj mis) ตงตั่วปอ (ntoo tuaj pos)

ชื่อไทย ส้มเช่า

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 1-2 เมตร **ลำต้น** อวบน้ำ เกือบทุกส่วนมีน้ำยางขาว กิ่งอ่อนขนาดประมาณ 1.5 ซม. ลักษณะเป็น 5 เหลี่ยม มีหนามออกตามมุมของลำต้น เรียงเป็นแถวตามยาว 5 แถว ระยะห่างระหว่างกลุ่มหนามแต่ละคู่ ยาว 2-3 ซม. **ใบ** เดี่ยว ออกเรียงเวียนสลับที่ปลายกิ่ง ไม่มีหูใบ ก้านใบสั้น แผ่นใบหนา อวบน้ำ รูปไข่กลับ ขนาด 12-16.5 × 2.5-4 ซม. โคนใบสอบเรียว ขอบ

ใบเรียบ ปลายใบมนกลม ผิวใบสีเขียว เรียบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ดอก** ไม่พบออกดอกในประเทศไทย

ระยะเวลาออกดอก -

ประเทศไทย นิยมปลูกเป็นไม้ประดับตามสวนสาธารณะ

การกระจายพันธุ์ มีถิ่นกำเนิดในเขตแห้งแล้งของอินเดียตอนใต้ ปัจจุบันปลูกทั่วไปในแถบเขตร้อนของทวีปเอเชีย

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ภายในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ใบ นำมาต้มใส่ไถ่กิน เพื่อเพิ่มน้ำนม
2. ใบ ใช้ 3 ใบ นำมาสับให้ละเอียด ผสมไข่หนึ่งกิน เพื่อเพิ่มน้ำนม สำหรับหญิงมีลูก
3. ใบ ใช้ 3 ใบ นำมาสับให้ละเอียด ผสมไข่หนึ่งกิน เป็นยาแก้ไอ และบรรเทาอาการเจ็บ

หน้าอก

4. ใบ ทูบละเอียด พอกใส่บริเวณที่เป็นผดผื่นคัน
5. น้ำยาง ใช้ 3 หยด ผสมไข่หนึ่งกิน เพื่อเพิ่มน้ำนมให้กับผู้หญิงที่เพิ่งคลอดลูก จะกิน

มากกว่านี้ไม่ได้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 343

108 **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Glochidion sphaerogynum* (Müll.Arg.) Kurz, Forest Fl. Burma 2: 346. 1877; Fl. Thailand 8(2): 330. 2005. **ภาพที่** 4.17 ฉ

ชื่อม้ง ตงเข้อเหนีย (ntoo txhawb hniav)

ชื่อไทย มั่นปลา

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 5-10 เมตร เปลือกต้นด้านนอกสีน้ำตาลแตกเป็นร่อง ด้านในสีชมพู หรือสีชมพูแดง **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ใบรูปสามเหลี่ยม ยาว 1.2-1.7 มม. ก้านใบยาว 5-8 มม. แผ่นใบรูปไข่ ใบหอก หรือรูปเคียว ขนาด 6.5-13 × 2.8-3.6 ซม. โคนใบรูปลิ้ม มักไม่สมมาตร ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเป็นคลื่น ผิวใบทั้งสองด้านเรียบเกลี้ยง **ช่อดอก** ออกเป็นกระจุกตามซอกใบ **ดอก** ย่อ ยแยกเพศอยู่ร่วมต้น สีเหลือง **ดอกเพศผู้** ขนาด 3.2 มม. ก้านดอกยาว 6-12 มม. **กลีบเลี้ยง** 6 กลีบ เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นละ 3 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ปลายมน หนาและแข็ง **ไม่มีกลีบดอก** **เกสรเพศผู้** 3 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน ยาว 1 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ขนาดเล็กมาก ดอกเพศเมีย ขนาด 2-3.5 มม. ก้านดอกยาว 1-3 มม. **กลีบเลี้ยง** 6 กลีบ เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นละ 3 กลีบ แต่

ละกลีบรูปไข่ ค่อนข้างบาง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไข่เหนียววงกลีบ ทรงกลมแบน เกลี้ยง มี 5 คาร์เพล 5 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ยอดเกสรเพศเมีย มี 3 แฉก ยาว 1 มม. อยู่ชิดกันมาก ผล กลม แบน มีพูโดยรอบ ขนาด 9-10 มม.

ระยะเวลาออกดอก มกราคม - มีนาคม

ประเทศไทย พบทางภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามป่าเต็งรัง ป่ารุ่นที่สอง พื้นที่เปิดโล่งและตามริมถนน ที่ระดับความสูง 500-1,200 เมตร

การกระจายพันธุ์ แถบเทือกเขาหิมาลัย รัฐอัสสัม (ประเทศอินเดีย) พม่า ภูมิภาคอินโดจีน

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติในบริเวณพื้นที่ป่าต้นน้ำของโครงการ ฯ

การใช้ประโยชน์

1. ใบ นำมาเคี้ยวกิน รักษาโรคปากเปื่อย
2. ใบ นำมาต้มน้ำ แล้วสูดดมไอรระเหย รักษาโรคปากเปื่อย
3. เปลือกต้น ต้มน้ำอมแก้ปากเปื่อย เช่น ปากร้อนใน เป็นแผล ปวดเหงือก ปวดฟัน
4. เปลือกต้นหรือใบ นำมาต้มน้ำ เอาน้ำมาแช่เท้า แก้อาการน้ำกัดเท้า

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamdee 270

109 **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Homonoia riparia* Lour., Fl. Cochinch. 637. 1790; Fl. Thailand 8(2): 364. 2005. **ภาพที่** 4.17 จ

ชื่อม้ง เป้อเด้ (pawj dej)

ชื่อไทย ไคร้หน้า

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 1-2 เมตร เปลือกต้นสีเทา เกลี้ยง กิ่งอ่อนเป็นเหลี่ยม มีขนสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น ใบ เดี่ยว ออกสลับ หูใบเรียวเล็กคล้ายเส้นด้าย ยาว 6-10 มม. ก้านใบยาว 7-12 มม. มีขนสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น แผ่นใบรูปรียาว ขนาด 12.5-16.5 × 1-2.1 ซม. โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบผิวใบด้านบนสีเขียวเข้ม เกลี้ยง ด้านล่างมีขนและต่อมกลมหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลดห้อยลง ออกตามซอกใบ ลักษณะเรียวยาว ยาว 10-15 ซม. **ใบประดับ** รูปลิ้มแคบ ยาว 2-3 มม. **ดอกย่อย** แยกเพศอยู่ต่างต้น **ดอกเพศผู้** ขนาด 4-5 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียวแกมแดง มี 3 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ ยาว 2.5-3.5 มม. **ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้** ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันแท่ง อับเรณูติดที่ฐาน ขนาดเล็ก มีจำนวนมาก **ดอกเพศเมีย** ขนาด 2 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียวแกมแดง มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ ปลายแหลม ยาว 1-2 มม. ด้านนอกมีขนละเอียดหนาแน่น **ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไข่เหนียววงกลีบ รั้งไข่กลม เกลี้ยง ภายในมี 3 คาร์

เพล 3 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ยอดเกสรเพศเมียสีแดงเข้ม แยกเป็น 3 แฉก มีขนหนาแน่น **ผล** กลม ขนาด 3-4 มม. สีแดงแกมน้ำตาล

ระยะเวลาออกดอก กุมภาพันธ์ - มีนาคม

ประเทศไทย พบทุกภาคทั่วประเทศ บริเวณที่ลุ่มใกล้แม่น้ำหรือลำห้วย

การกระจายพันธุ์ ภูฏาน อินเดีย ศรีลังกา พม่า จีน ไต้หวัน ลาว กัมพูชา เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณริมลำห้วย

การใช้ประโยชน์

1. ยอด นำมาต้มน้ำดื่ม หรือเคี้ยวแล้วอมในปาก ใช้รักษาปากเป็นแผล ฟันผุ
2. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม รักษาโรคท้องเสีย ท้องร่วง
3. ราก ผสมกับรากของป่าอี้ (เอื้องทอง) ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 104, 269

110 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Jatropha curcas* L., Sp. Pl. 2: 1006. 1753; Fl. Thailand 8(2): 344. 2005. **ภาพที่** 4.17 ซ

ชื่อม้ง จี่ท้อยื่อ (txiv thooj ywg)

ชื่อไทย สบู่ดำ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก สูง 2-5 เมตร ลำต้นเกลี้ยง ทุกส่วนมียางขาว แต่ถ้าลำต้นที่มีอายุมากจะมีน้ำยางสีแดง **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ หูใบขนาดเล็ก หลุดร่วงง่าย ก้านใบยาว 5-20 ซม. แผ่นใบรูปไข่กว้างจนถึงกลม ขนาด 7-14 × 7-14 ซม. ขอบใบหยัก 3-5 แฉก ปลายแฉกแหลมถึงเรียวแหลม ใบอ่อนอาจหยักตื้นกว่าใบแก่ โคนใบมนหรือเว้าเป็นรูปหัวใจ เส้นใบย่อยแบบฝ่ามือ 5-9 เส้น **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามซอกใบบริเวณปลายยอด **ใบประดับ** รูปรี ยาว 4-8 มม. **ดอกย่อย** แยกเพศอยู่ร่วมต้น ดอกเพศผู้มากกว่าดอกเพศเมีย **ดอกเพศผู้** ขนาด 5-8 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียวอ่อน โคนเชื่อมติดกันปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ปลายมน **กลีบดอก** สีเขียวอ่อนแกมเหลือง โคนเชื่อมติดกันเล็กน้อยปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปขอบขนานแกมไข่กลับ ปลายมน ด้านนอกเกลี้ยง ด้านในมีขนยาวนุ่มปกคลุม **เกสรเพศผู้** มี 10 อัน เรียงเป็น 2 ชั้น โคนก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน อับเรณูติดที่ฐาน **ดอกเพศเมีย** มีขนาดเล็กกว่าดอกเพศผู้ **กลีบเลี้ยงและกลีบดอก** สีเขียวอ่อนแกมเหลือง มีชั้นละ 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปรี ปลายมน **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รังไข่เกลี้ยง ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ยอดเกสรเพศเมียยาวและหนา มี 3 แฉก **ผล** ทรงรี มี 3 พู

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม
ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ
การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของทวีปอเมริกา
แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกภายในหมู่บ้าน โดยนิยมปลูกเป็นรั้วบ้านหรือรั้วสวนผัก
การใช้ประโยชน์

1. ลำต้น นำมาทาบละเอียดพอกคางทูม
2. น้ำยางจากต้นแก่ จะมีสีสีแดง มีฤทธิ์ฆ่าเชื้อโรค นำมาทาแผลอักเสบ เช่น แผลไฟไหม้ หรือน้ำร้อนลวก
3. ใบ ทูบแล้วหมกไฟ นำมาห่อผี จะทำให้ผียุบ และหัวผีจะหลุดเร็ว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 25

111 **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Jatropha gossypifolia* L., Sp. Pl. 2: 1006. 1753; Fl. Thailand 8(2): 346. 2005. **ภาพที่** 4.17 ข

ชื่อม้ง ชั่วยาเลียะ (tshuaj ncas liab) ตงไก้เลียะ (ntoo qaib liab)

ชื่อไทย ละหุ่งแดง สนับแดง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 1-3 เมตร ทุกส่วนมียางขาวและขนต่อมปกคลุม **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ หูใบรูปเส้นด้าย ยาว 5 มม. หลุดร่วงง่าย ก้านใบยาว 5-15 ซม. แผ่นใบขนาด 12-15 × 12-13 ซม. ขอบหยักลึก 3-5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่กลับ ปลายแฉกแหลม โคนใบหยักลึกเป็นรูปหัวใจ ขอบใบมีขน ปลายขนเป็นต่อมกลม ๆ ขนาดเล็ก เส้นใบย่อยแบบฝ่ามือ 3-5 เส้น ใบอ่อนสีแดงอมม่วง เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีเขียวอมแดง **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามปลายยอด ใบประดับรูปรี ปลายเรียวแหลม ยาว 12-13 มม. **ดอกย่อย** แยกเพศอยู่ร่วมต้น **ดอกเพศผู้** ขนาด 8 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปรี ปลายเรียวแหลม ขอบมีขน ปลายขนเป็นต่อมกลม ขนาดเล็ก **กลีบดอก** สีม่วงแดง มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ปลายมน ขอบเรียบ **เกสรเพศผู้** มี 8 อัน เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นนอก 5 อัน โคนเชื่อมติดกัน ชั้นใน 3 อัน **ดอกเพศเมีย** ขนาดใหญ่กว่าดอกเพศผู้สองเท่า **กลีบเลี้ยงและกลีบดอก** มีลักษณะเหมือนกับดอกเพศผู้ **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน ไข่เห็นอวงกลีบ มีขนปกคลุม ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ยอดเกสรเพศเมียมี 3 แฉก แต่ละแฉกแผ่ออกเป็นแผ่นหนา **ผล** รูปรี มี 3 พู สีเขียว

ระยะเวลาออกดอก กรกฎาคม

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของทวีปอเมริกา
แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ภายในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ทิ้งต้น ปลูกไว้หน้าบ้าน เพื่อกันผี
2. ทิ้งต้น ปลูกไว้หน้าบ้าน เป็นต้นไม้เฝ้าบ้าน
3. ใบ นำมาต้มน้ำให้เด็กที่เป็นไข่ออกตุ่ม (โรคหัด) อาบ
4. ใบ เลือกเอาเฉพาะใบอ่อนสีแดง นำมาทุบละเอียด ใช้ประคบท้องเด็กที่เป็นโรคม้าม

ปวดม้าม (ปวดท้องแข็ง ๆ)

5. ใบ ใช้เป็นยาประคบสำหรับผู้หญิงที่คลอดลูกแล้วมดลูกไม่เข้าคู โดยนำมาอังไฟให้ร้อน แล้ววางบนพื้นให้ผู้หญิงนั่งทับ เพื่อให้ไอร้อนระเหยใส่ตัว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 123

112 **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Macaranga denticulata* (Blume) Müll.Arg., Prodr. 15(2): 1000. 1866. Fl. Thailand 8(2): 364. 2005. **ภาพที่** 4.17 ฉ

ชื่อม้ง หัวยัวซา (huab ncuatxhav)

ชื่อไทย ตองแตบ ปอซีแฮด

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 10-15 เมตร เปลือกต้นเรียบเกลี้ยงสีเทาอ่อน **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ หูใบรูปรี มีขนเป็นขนุยสีน้ำตาลแกมเหลืองหนาแน่น หลุดร่วงง่าย ก้านใบยาว 9-11.5 ซม. ติดที่ด้านหลังใบ เหนือโคนใบมา 1-2 ซม. แผ่นใบรูปไข่กว้าง ขนาด 16-19.5 × 14-15.5 ซม. โคนใบตัดหรือมนเล็กน้อย ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหยักซี่ฟันตื้น ๆ ผิวใบด้านบนสีเขียวแกมน้ำเงิน เกลี้ยง ด้านล่างสีขาว ออกเทามีขนเป็นขนุยสีน้ำตาลแกมเหลืองหนาแน่น **ช่อดอก** ออกตามกิ่งและตามซอกใบบริเวณปลายยอด ดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น **ใบประดับ** ขนาดเล็ก ยาว 1 มม. ปลายมน ติดทน ด้านนอกมีขนสีน้ำตาลแกมเหลืองหนาแน่นปกคลุม **ช่อดอกเพศผู้** ออกเป็นกลุ่มแน่น ยาว 6-9 มม. **ดอกเพศผู้** กลม ขนาด 2 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 3 แฉก **ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้** 15 อัน แต่ละอันมี 4 พู อับเรณูติดที่ฐาน **ช่อดอกเพศเมีย** แบบช่อกระจุก 5-10 มม. **ดอกเพศเมีย** ขนาด 2 มม. สีเขียว มีก้านดอกสั้น ๆ **กลีบเลี้ยง** 3 กลีบ โคนเชื่อมติดกัน **ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ทรงกลม มีต่อมสีเหลือง ภายในมี 2-3 คาร์เพล 2-3 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ยอดเกสรเพศเมียมี 2-3 อัน สีแดง เรียวเล็ก **ผล** ทรงรี มี 2 พู ขนาด 3-4 มม. สีเขียว เมื่อแก่สีดำ แตกออกเป็น 2 ซีก

ระยะเวลาออกดอก	มีนาคม - พฤษภาคม
ประเทศไทย	พบทั่วประเทศ
การกระจายพันธุ์	อินเดีย เนปาล ภูฏาน ศรีลังกา จีน ลาว มาเลเซีย ขวา อินโดนีเซีย
แหล่งที่พบ	พบตามธรรมชาติ บริเวณริมลำห้วย
การใช้ประโยชน์	

1. ลำต้นแก่ นำมาตัดเป็นซ้อยาวประมาณ 30 ซม. ผ่าเป็นซีก ตากแดดให้แห้ง นำมาเผาและตำให้ละเอียด ใช้เป็นดินดำยิปซัม

2. เปลือกต้นและใบ ใช้ยาฆ่าแมลง โดยนำมาต้มแล้วนำไปฉีดฆ่าแมลง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 103

113 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Macaranga siamensis* S.J.Davies, Thai Forest Bull., Bot. 29: 43. 2001; Fl. Thailand 8(2): 379. 2005.

ชื่อม้ง หัวยั่วล่อ (huab ncuaj loj)

ชื่อไทย เต้าหลวง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 10-25 เมตร เปลือกต้นสีน้ำตาลแกมสีส้มอ่อน มีช่องอากาศจำนวนมาก ใบเดี่ยว ออกสลับ หูใบรูปรี ขนาดใหญ่ ติดทน มีขนเป็นขุยสีน้ำตาลแกมเหลืองหนาแน่น ก้านใบยาว 20-50 ซม. ติดที่ด้านหลังใบ เนื้อโคนใบมา 5-15 ซม. แผ่นใบรูปไข่กว้างหรือเกือบกลม ขนาดใหญ่มาก ประมาณ 70 × 50 ซม. โคนใบมนกลม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบหรือหยักตื้น 3 แฉก ผิวใบทั้งสองด้านมีขนเป็นขุยสีน้ำตาลแกมเหลืองหนาแน่น **ช่อดอก** ออกตามซอกใบบริเวณปลายยอด ดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น **ใบประดับ** รูปไข่กว้าง ขนาดใหญ่ 5 × 3 มม. ขอบหยักซี่ฟัน ด้านนอกมีขนสีน้ำตาลหนาแน่นปกคลุม **ช่อดอกเพศผู้** แบบช่อแยกแขนง ขนาดใหญ่ **ดอกเพศผู้** มี 12-25 ดอกต่อช่อย่อย ขนาด 0.7 มม. **กลีบเลี้ยง** 3 กลีบ แยกกัน **ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้** 2-3 อัน แต่ละอันมี 4 พู อับเรณูติดที่ฐาน **ช่อดอกเพศเมีย** แบบช่อกระจุก สั้นกว่าช่อดอกเพศผู้ **ดอกเพศเมีย** ขนาด 2.5 มม. **กลีบเลี้ยง** 3 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นคนโท ติดทน **ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไข่เหนียวกลีบ ทรงกลม มีต่อมและขนปกคลุม ภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ยอดเกสรเพศเมียมี 2 อัน สีแดง เรียวเล็ก **ผล** ทรงรี มี 2 พู ขนาด 5 × 8-10 มม. สีเหลือง เมื่อแก่แตกออกเป็น 2 ซีก

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม

ประเทศไทย พบทางภาคเหนือ ภาคตะวันตก และภาคตะวันออก ไม่พบทางภาคใต้ บริเวณป่ารุ่นที่สอง และป่าดิบแล้ง

การกระจายพันธุ์ ลาว

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณริมลำห้วย

การใช้ประโยชน์

1. ใบ ใช้รองยุงข้าว ข้าวโพด เนื่องจากใบมีขนาดใหญ่
2. ใบ นำมาปิดฝัก หรือแปลงฝัก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 289

114 **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Mallotus barbatus* Müll.Arg., Linnaea 34: 184. 1865; Fl. Thailand 8(2): 388. 2005. **ภาพที่** 4.18 ก

ชื่อม้ง ชั่วตัวเป่า (tshuaj tuaj plaub)

ชื่อไทย ปอเต่า ตองเต่า

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น ขนาดเล็ก สูงได้ถึง 8 เมตร ทุกส่วนมีขนปุยสีเหลืองแกมส้มอ่อนปกคลุมหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ หูใบรูปใบหอกแคบ ปลายเรียวแหลม ยาว 5-10 มม. ก้านใบยาว 2.5-7 ซม. ติดที่ด้านหลังใบ เนื้อโคนใบมา 2-5 ซม. แผ่นใบรูปไข่กว้าง ขนาด 15-20 × 10-16.5 ซม. ขอบหยักตื้น 3 แฉก ปลายแฉกแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบมนกลม ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านมีขนปุยสีส้มอ่อนปกคลุมหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายยอดและปลายกิ่ง ดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น **ใบประดับ** รูปสามเหลี่ยม ยาว 3-5 มม. สีขาวแกมเหลือง **ช่อดอกเพศผู้** ยาว 20-30 ซม. **ดอกเพศผู้** ขนาด 7-8 มม. ก้านดอกสั้น **กลีบเลี้ยง** 5 กลีบ รูปไข่แกมรี ยาว 3-5 มม. เมื่อบานเต็มที่จะโค้งออกด้านนอก **ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้** มีมากกว่า 50 อัน สีเหลืองอ่อน ก้านชูอับเรณู 2-3.5 มม. อับเรณูติดที่ฐาน มี 2 พู **ช่อดอกเพศเมีย** ยาว 10-12 ซม. **ดอกเพศเมีย** ขนาด 4-6 มม. สีเหลืองอ่อนแกมแดง **กลีบเลี้ยง** โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ยาว 2-3 มม. **ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ทรงกลม มีขนนุ่มหนาแน่น ภายในมี 4 คาร์เพล 4 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียแยก 3-4 แฉก สีเหลือง มีขนยาวนุ่มหนาแน่น **ผล** กลมแบน ขนาด 1-5-2 ซม. มีขนยาวสีน้ำตาลอ่อนปกคลุมแน่น เมื่อแก่แตกออกได้

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี

ประเทศไทย พบทั่วประเทศ แต่พบมากทางภาคเหนือ ตามป่าผลัดใบ ที่ระดับความสูง 140-1,000 เมตร

การกระจายพันธุ์ อินเดีย พม่า จีน ภูมิภาคอินโดจีน และคาบสมุทรมลายู

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ พบได้ทั่วไปภายในพื้นที่บ้านปางช้าง

การใช้ประโยชน์

1. เปลือกต้น ลอกออกไปมัดคอกหมูหรือวัว เพื่อรักษาแผลที่มีหนอง โดยหนองจะหลุดออกมาเอง

2. ใบ นำมาห่อเกลือให้วัวกิน หนองในแผลของวัว จะหลุดออกมา ทำให้แผลหายเร็ว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 26

115 **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Manihot esculenta* Crantz, Inst. Rei Herb. 1: 167. 1766; Fl. Thailand 8(2): 438. 2005. **ภาพที่** 4.18 ข

ชื่อม้ง ก๋อตง (qos ntoo)

ชื่อไทย มันสำปะหลัง (กลาง)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 2-5 เมตร **ลำต้น** เกลี้ยง แตกกิ่งจำนวนมาก กิ่งอ่อนสีเขียวแกมแดง **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ หูใบรูปสามเหลี่ยม ยาว 2-3 มม. ก้านใบยาว 5-15 ซม. ติดที่ด้านหลังใบ เหนือโคนใบมา 1 ซม. แผ่นใบหยักลึกแบบฝ่ามือ 3-5 แฉก แต่ละแฉกรูปรีหรือไข่กลับ ปลายแฉกแหลม โคนใบเว้ามนเล็กน้อย ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้ม เป็นมัน ด้านล่างสีเทาขาว เกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นใบย่อยแบบฝ่ามือ 3 เส้น **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง 3-5 กลุ่ม ออกตามซอกใบ ช่อดอกโปร่ง **ดอกย่อย** แยกเพศอยู่ร่วมต้น **ดอกเพศผู้** ขนาด 1-1.5 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียวแกมขาว มีเกลีบสีม่วงแดง เชื่อมติดกันเป็นรูปประซัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่แกมสามเหลี่ยม อาจหยักลึกมาถึงครึ่งของความยาวกลีบ **เกสรเพศผู้** 10 อัน เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นนอก ก้านชูอับเรณูยาวกว่าชั้นใน อับเรณูติดที่ฐาน จำนวนดอกสีเหลืองอมส้ม **ดอกเพศเมีย** ขนาด 1-1.5 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียวแกมแดง โคนเชื่อมติดกันเล็กน้อย ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ มีขนที่ขอบกลีบและตรงกลางด้านในกลีบ จำนวนดอกสีชมพู **ไม้มีกลีบดอก เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รังไข่ทรงกลม มีสันตามยาว 6 สัน ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนตา รอบแกนร่วม มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้นมาก ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก **ผล** กลม สีเขียว มีปีกตามยาว 6 อัน

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม - พฤษภาคม

ประเทศไทย	พืชปลูกทั่วประเทศ
การกระจายพันธุ์	มีถิ่นกำเนิดในประเทศบราซิล ปัจจุบันพบเป็นพืชที่นิยมปลูกมากในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
แหล่งที่พบ	พบเป็นพืชปลูกอยู่ภายในหมู่บ้าน
การใช้ประโยชน์	

1. ยอดอ่อนและดอกอ่อน นำมาต้มกินกับข้าว
2. ยอดอ่อนและดอกอ่อน นำมาต้มน้ำดื่ม โดยดื่มมาก ๆ จะเป็นยาระบาย

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 34, 307

116ชื่อวิทยาศาสตร์ *Phyllanthus emblica* L., Sp. Pl. 2: 982. 1753; Fl. Thailand 8(2): 488. 2005. ภาพที่ 4.18 ค

ชื่อม้ง ตงกำล่า (ntoo kav laj)

ชื่อไทย มะขามป้อม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 10-15 เมตร กิ่งอ่อนเกลี้ยง ใบ เดี่ยว ออกสลับระนาบเดียว หูใบรูปสามเหลี่ยม ยาว 3-7 มม. ลักษณะคล้ายใบประกอบแบบขนนก ก้านใบยาว 2-8 มม. แผ่นใบรูปแถบแกมขอบขนาน ขนาด 10-22 × 3-6 มม. โคนใบไม่สมมาตร ปลายใบมนหรือแหลม ขอบใบเรียบ ใบอ่อนมีขนละเอียด ใบแก่เกลี้ยง **ช่อดอก** ออกเป็นกลุ่มแน่น ตามซอกใบ **ดอกย่อย** แยกเพศอยู่ร่วมต้น แต่ละช่อมีดอกเพศเมีย 1-2 ดอก ดอกเพศผู้มีจำนวนมาก **ดอกเพศผู้** สีเขียวอ่อนแกมเหลือง ขนาด 3-3.5 ซม. **กลีบเลี้ยง** 6 กลีบ เรียงซ้อนกันเป็น 2 ชั้น รูปขอบขนานแกมไข่กลับ **ไม่มีกลีบดอก** มีจำนวนฐานดอก **เกสรเพศผู้** 3 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นแกนยาว 0.5-1 มม. อับเรณูติดที่ฐาน อยู่ชิดกันมาก **ดอกเพศเมีย** สีเขียวอ่อนแกมเหลือง ขนาดใหญ่กว่าดอกเพศผู้ ก้านดอกสั้นกว่า 0.5 มม. **กลีบเลี้ยง** 6 กลีบ รูปขอบขนาน มีจำนวนฐานดอกรูปวงแหวน ล้อมรอบรังไข่ **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รังไข่เกลี้ยง ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 0.5-1 มม. ยอดเกสรเพศเมียหนา แยกเป็น 3 แฉก ยาว 1.5-2 มม. **ผล** กลม สีเขียวค่อนข้างใส เนื้อฉ่ำน้ำ เมื่อสุกมีสีเหลือง

ระยะเวลาออกดอก กุมภาพันธ์ - มีนาคม

ประเทศไทย พบทุกภาคของประเทศ

การกระจายพันธุ์ อินเดีย ศรีลังกา เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จีน

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณป่าไผ่

การใช้ประโยชน์

1. ผลแก่ กินแก้อาเจียน แก้เจ็บคอ
2. ผลแก่ กินสด เป็นผลไม้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ K. Seraypheap 40

Fabaceae

117 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Acacia concinna* (Willd) DC., Prodr. 2: 464. 1825; Fl. Thailand 4(2): 169. 1985. ภาพที่ 4.18 ง

ชื่อฝรั่ง ปอเก้าเดียว (pos qaub liab)

ชื่อไทย ส้มป่อย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเนื้อแข็งหรือไม้พุ่มรอเลื้อย ทุกส่วนของลำต้นมีหนามและขนปกคลุม ใบประกอบแบบขนนกสองชั้นปลายคู่ ฐานใบรูปสามเหลี่ยม ขนาด 6-7 × 3-4 มม. หลอดร่วงง่าย ก้านใบยาว 2-2.5 ซม. มีต่อมอยู่บริเวณกลางก้านใบ แกนกลางใบยาว 2.5-6.5 ซม. ใบย่อยชั้นแรก 5-10 คู่ ใบย่อยชั้นที่สอง 20-30 คู่ ออกตรงข้าม ไม่มีก้านใบย่อย แผ่นใบย่อยรูปขอบขนานแคบ ขนาด 6-7 × 0.8-3 มม. โคนใบตัด มักไม่สมมาตร ปลายใบมนหรืออาจมีติ่งแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน มีขนยาวครุยตามขอบใบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแน่น ออกเป็นช่อตามซอกใบ ก้านช่อดอกมีขนปกคลุมหนาแน่น **ใบประดับ** ยาว 0.5-1 มม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **กลีบเลี้ยง** เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 2 มม. ปลายหยักซี่ฟัน 5 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยม ขนาดไม่เท่ากัน ด้านนอกมีขนประปราย **กลีบดอก** เชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย ยาว 3 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ปลายแหลม เกลี้ยง **เกสรเพศผู้** มีจำนวนมาก ก้านชูอับเรณูยาว 4-5 มม. อับเรณูติดด้านหลัง ขนาดเล็ก **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปขอบขนาน ยาว 2.5-5 มม. เกลี้ยง มีก้านชูรังไข่ยาว 1-1.5 มม. ภายในมี 2 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวูลจำนวนมาก ก้านชูเกสรเพศเมียและยอดเกสรเพศเมียเรียวยาวเล็กรูปเส้นด้าย **ฝัก** รูปขอบขนาน สีน้ำตาล บิดเล็กน้อย มีเนื้อหนา เมื่อกำไมแตกออก **เมล็ด** รูปรีแบน

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม

ประเทศไทย พบทุกภาค ตามป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง โดยเฉพาะพื้นที่เปิดโล่งและบริเวณตามแนวชายป่า ที่ระดับความสูงไม่เกิน 1,400 เมตร

การกระจายพันธุ์ ในแถบเขตร้อนของทวีปเอเชีย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ยอดอ่อน นำมากินสด
2. ยอดอ่อน นำมาใส่ต้มถั่วเหลือง เพื่อให้จับเป็นก้อน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ K. Seraypheap 59

118 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Albizia odoratissima* (L.f.) Benth., London J. Bot. 3: 88. 1844; Fl. Thailand 4(2): 196. 1985. ภาพที่ 4.18 จ

ชื่อม้ง ตงกั่วดี (ntoo kua dis)

ชื่อไทย กางขี้มอด คางแดง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูงได้ถึง 30 เมตร กิ่งอ่อนลักษณะเป็นสีเหลือง มีขนประปรายหรือเกือบเกลี้ยง ใบประกอบแบบขนนกสองชั้นปลายคู่ หูใบรูปเส้นด้าย ปลายแหลม ยาว 2.5 มม. หลอดร่วงง่าย ก้านใบยาว 4-5 มม. แกนกลางใบยาว 7-20 ซม. มีต่อม 2 ต่อม ต่อมล่างอยู่เหนือโคนแกนกลาง ต่อมบนอยู่ระหว่างใบย่อยคู่สุดท้าย ใบย่อยชั้นแรก 3-5 คู่ ใบย่อยชั้นที่สอง 7-14 คู่ ออกตรงข้าม แผ่นใบย่อยรูปขอบขนาน คู่ด้านปลายรูปไข่กลับ ขนาด 1.5-3.5 x 0.7-1.6 ซม. โคนใบไม่สมมาตร ปลายใบมนกลมหรือเป็นติ่งแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านมีขนนุ่มประปราย **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแน่น สีขาว ออกเป็นช่อแยกแขนงขนาดใหญ่บริเวณปลายยอด **ใบประดับ** รูปไข่ ยาว 2-3 มม. **ดอกย่อย** แยกเพศ มี 10-15 ดอก **ดอกเพศเมีย กลีบเลี้ยง** เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 1-1.5 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปสามเหลี่ยม มีขนสั้นหนานุ่มปกคลุม **กลีบดอก** เชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย ยาว 3 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปใบหอก ปลายแหลมแกมขอบขนาน ยาว 2-2.5 มม. **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปขอบขนาน มีก้านชูรังไข่ยาว 1 มม. มีขนสั้นหนานุ่มปกคลุม ภายในมี 2 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูเกสรเพศเมียและยอดเกสรเพศเมียยาวเรียว **ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยงและกลีบดอก** เหมือนกับดอกเพศเมีย **เกสรเพศผู้** มีจำนวนมาก ก้านชูอับเรณูยาว 1-1.5 ซม. อับเรณูติดด้านหลัง ขนาดเล็ก **ฝัก** รูปขอบขนาน สีนํ้าตาลเข้มแบนและบาง เมื่อแก่แตกออกได้ **เมล็ด** รูปไข่ มี 8-12 เมล็ด

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม

ประเทศไทย	พบทางภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ภาคตะวันตกเฉียงใต้ ตามป่าดิบแล้ง ป่าดิบเขา ที่ระดับความสูงไม่เกิน 1,000 เมตร
การกระจายพันธุ์	อินเดีย ศรีลังกา เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในแถบเขตร้อนและกึ่งเขตร้อน
แหล่งที่พบ	พบตามธรรมชาติ
การใช้ประโยชน์	ลำต้น นำมาทำเป็นไม้สร้างบ้าน
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 62

119 ชื่อวิทยาศาสตร์ *Bauhinia viridescens* Desv. var. *viridescens*, Ann. Sci. Nat. (Paris) 9: 429. 1826; Fl. Thailand 4(1): 16. 1984. **ภาพที่** 4.18 ฉ

ชื่อม้ง ป่าเว้าจรำ (paj vaum tsav)

ชื่อไทย เลี้ยวพ้อม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 2-4 ม. **ลำต้น** และกิ่งอ่อนเกลี้ยงไม่มีขน ใบ เดี่ยว หูใบรูปสามเหลี่ยม ยาว 2-3 มม. ปลายมีขนแข็ง ก้านใบยาว 4-5 ซม. แผ่นใบรูปไข่หรือเกือบกลม ขนาด 5-10 × 7-12 ซม. โคนใบตัดหรือหยักเป็นรูปหัวใจ ปลายใบเว้าลึก 2 แฉก ลึกประมาณ 1/2 ถึง 1/3 ของใบ แต่ละแฉกปลายแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนสั้นปกคลุมตามเส้นใบ เส้นใบย่อย 7-11 เส้น **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก แยกเพศอยู่ร่วมต้น ออกที่ปลายยอดและตามซอกใบใกล้ปลายยอด ช่อดอกโปร่ง ยาว 5-15 ซม. มีดอกย่อยจำนวนมาก **ใบประดับ** รูปรีแคบ ยาว 2-5 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปช้อน ยาว 5-6 มม. **กลีบดอก** สีเขียวอ่อนแกมเหลือง มี 5 กลีบ รูปไข่กลับ ขนาด 9-11 × 5-7 ซม. **ดอกเพศผู้ เกสรเพศผู้** มี 10 อัน เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นละ 5 อัน ชั้นนอกยาวกว่าชั้นใน ก้านชูอับเรณู ยาว 3-5 มม. อับเรณูติดด้านหลัง ยาว 2.5-3 มม. **ดอกเพศเมีย** มีเกสรเพศผู้ลดรูป 10 อัน ขนาดไม่เท่ากัน **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ยาว 6-8 มม. มีขนละเอียดปกคลุม ภายในมี 2 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ ก้านชูเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียกลม **ฝัก** แบน ยาวแคบ ปลายแหลม ผิวเรียบ ขนาดยาวประมาณ 5-7 × 0.7-1 ซม. เมื่อแก่แล้วจะแตกตามยาว **เมล็ด** มี 6-10 เมล็ด

ระยะเวลาออกดอก สิงหาคม

ประเทศไทย พบมากทางภาคเหนือ ภาคตะวันออก ภาคกลาง ภาคตะวันตกเฉียงใต้ และภาคตะวันออกเฉียงใต้

การกระจายพันธุ์ พม่า จีน ลาว เวียดนาม กัมพูชา อินโดนีเซีย ทิมอร์

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ยอดอ่อนและฝักอ่อน นำมาผัดหรือต้มใส่เนื้อหมู เนื้อวัว

2. ยอดอ่อน นำมาต้มใส่ไก่กินแก้ปวดเมื่อย

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 153

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Caesalpinia hymenocarpa* (Wight & Arn. ex Prain) Hattink, Reinwardtia 9(1): 35. 1974; Fl. Thailand 4(1): 79. 1984. **ภาพที่** 4.18 ข

ชื่อม้ง ปอโต้วหมี่ (pos rau miv)

ชื่อไทย หนามกึ่ง หนามจัน (เหนื่อ)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาไม้เนื้อไม้ ลำต้นมีหนามแหลมโค้งกลับ ใบ ประกอบแบบขนนกสองชั้น ทุใบมีขนาดเล็กมาก ก้านใบยาว 4-6 ซม. แกนกลางใบยาว 15-30 ซม. ใบย่อยชั้นแรก 4-8 คู่ ใบย่อยชั้นที่สอง 4-8 คู่ ออกตรงข้าม ก้านใบย่อยยาว 1 มม. แผ่นใบรูปไข่กลับหรือขอบขนาน ขนาด 1.2-3 × 8-1.5 ซม. ปลายใบมน โคนใบไม่สมมาตร ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกเป็นช่อที่ปลายยอดและตามซอกใบที่อยู่ใกล้ปลายยอด ยาว 20-45 ซม. **ใบประดับ** รูปขอบขนาน ปลายเรียวแหลม ยาว 5-6 มม. หลุดร่วงง่าย **ดอก** สมบูรณ์เพศ ขนาด 1.5-2 ซม. ก้านดอกยาว 5 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบกลางสุดมีขนาดใหญ่ และโค้งเหมือนตะขอกุ้มกลีบอื่นไว้ตอนดอกตูม มีขนปกคลุม **กลีบดอก** สีเหลือง มี 5 กลีบ รูปกลม ขนาด 5-15 มม. มีก้านกลีบ เกลี้ยง ขนาดไม่เท่ากัน กลีบกลางเล็กที่สุด **เกสรเพศผู้** 10 อัน ก้านชูอับเรณูมีขนปกคลุม ยาว 1-1.5 ซม. อับเรณูติดด้านหลัง ยาว 3.5-4 มม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน ไข่เหนื่อวงกลีบ รูปขอบขนาน เกลี้ยง ภายในมี 2 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มี 4-6 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 1.5 ซม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ฝัก** รูปขอบขนานแบนบาง ขนาด 10-15 × 2.5-3.5 มม. ขอบด้านล่างมีปีกหยักเป็นคลื่น

ระยะเวลาออกดอก สิงหาคม (กรกฎาคม – กันยายน)

ประเทศไทย พบทางภาคเหนือ ภาคตะวันออก ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ภาคตะวันตกเฉียงใต้ และภาคใต้ ตามบริเวณป่ารุ่นที่สองและป่าละเมาะ ที่ระดับความสูงไม่เกิน 800 เมตร

การกระจายพันธุ์ ศรีลังกา เกาะอันดามัน พม่า ลาว กัมพูชาตอนใต้ เวียดนาม จีนตอนใต้

แหล่งที่พบ พบตามบริเวณริมถนน

การใช้ประโยชน์

ราก นำไปต้มน้ำกับยาสมุนไพร (มะละ) ใช้ดื่มเป็นยารักษาโรคโกโนเรีย โดยกินครั้งละ 1 แก้ว วันละประมาณ 3-4 แก้ว หรือกินแทนน้ำไปประมาณ 3 เดือน หรือจนกว่าจะหาย

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 142

121. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Caesalpinia mimosoides* Lam., Encycl. 1(2): 462. 1785; Fl. Thailand 4(1): 67. 1984. **ภาพที่** 4.18 ซ-ฅ

ชื่อม้ง ย้าวปอเยอ (zaub pog yawg) ปอซั่วล่า (pos ntxuag lav)

ชื่อไทย ผักปู้ย่า

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มตั้งตรง หรือ **ไม้พุ่มรอเลื้อย** สูง 1-2 เมตร ทุกส่วนของลำต้น มีขนสากและหนามปกคลุมหนาแน่น **ใบ** ประกอบแบบขนนกสองชั้น หูใบรูปลิ้มแคบ ยาว 7-15 มม. หลุดร่วงง่าย ก้านใบยาว 1-1.5 ซม. แกนกลางใบยาว 20-40 ซม. ใบย่อยชั้นแรก 10-30 คู่ ใบย่อยชั้นที่สอง 10-20 คู่ ออกตรงข้าม ก้านใบสั้นมาก แผ่นใบขอบขนาน ขนาด 7-10 × 2.5-3 มม. ปลายใบมน โคนใบไม่สมมาตร ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ขอบใบเรียบ มีขนครุย **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกเป็นช่อที่ปลายยอด **ใบประดับ** รูปลิ้มแคบ ยาว 4 มม. ก้านดอกย่อย ยาว 2-3 ซม. มีขนสากและหนามปกคลุมหนาแน่น **กลีบเลี้ยง** สีเขียว โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก ขนาดไม่เท่ากัน กลีบล่างสุดมีขนาดใหญ่ และโค้งเหมือนตะขอ ด้านนอกมีต่อมและขนสากปกคลุม **กลีบดอก** สีเหลือง มี 5 กลีบ กลีบกลางรูปไข่กลับ กลีบอื่น ๆ รูปกลม **เกสรเพศผู้** 10 อัน ก้านชูอับเรณูมีขนปกคลุมหนาแน่น ยาว 10-13 มม. อับเรณูติดด้านหลัง ยาว 2.5 มม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปขอบขนาน มีขนยาวปกคลุม ภายในมี 2 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มี 2 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 1.5 ซม. ยอดเกสรเพศเมียรูปทรงกระบอก **ฝัก** รูปขอบขนานแบน ขนาด 7-12 × 1.5-2 ซม. โคนมน ปลายตัด มีติ่งแหลม **เมล็ด** รูปรี มี 2 เมล็ด

ระยะเวลาออกดอก พฤศจิกายน (ตุลาคม - มกราคม)

ประเทศไทย พบทางภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันตกเฉียงใต้ และภาคใต้ พบตามพื้นที่เปิดโล่ง หรือตามแนวไม้พุ่ม และต้นไม้นขนาดเล็ก

การกระจายพันธุ์ อินเดีย พม่า ลาวตอนใต้ เวียดนามตอนเหนือ จีน

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณพื้นที่เปิดโล่งใกล้ไร่ข้าวหรือข้าวโพด

การใช้ประโยชน์

1. ยอดอ่อน นำมากินสดหรือต้มกินจิ้มกับน้ำพริก
2. ยอดอ่อน นำมาตำน้ำพริกกินกับข้าว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 232

122. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Caesalpinia sappan* L., Sp. Pl. 1: 381. 1753; Fl. Thailand 4(1): 65. 1984. **ภาพที่** 4.19 ก

ชื่อม้ง ชู (txhub)

ชื่อไทย ฝาง หนามโค้ง (เหนือ)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก สูงได้ถึง 10 เมตร **ลำต้น** เปลือกนอกสีน้ำตาลสลับลายสีเทา มีหนาม ด้านในสีเหลืองอมส้ม หนูปวย ยาว 3-4 มม. หลุดร่วงง่าย ก้านใบยาว 6-10 ซม. แขนกกลางใบ ยาว 20-35 ซม. **ใบ** ประกอบแบบขนขนสองชั้นปลายคู่ ใบย่อยชั้นแรก 6-18 คู่ ใบย่อยชั้นที่สอง 6-12 คู่ ออกตรงข้าม ก้านใบย่อยสั้นมาก แผ่นใบรูปขอบขนาน ขนาด 7-16 × 4-8 มม. ปลายใบมน โคนใบไม่สมมาตร ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกเป็นช่อที่ปลายยอดและตามซอกใบที่อยู่ใกล้ปลายยอด **ใบประดับ** รูปใบหอก ปลายแหลม ยาว 5-6 มม. หลุดร่วงง่าย ก้านดอกย่อย 15-20 มม. มีขนละเอียดปกคลุม **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เกลี้ยง โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบกลางสุดมีขนาดใหญ่ และโค้งเหมือนตะขอกุ้มกลีบอื่นไว้ตอนดอกตูม **กลีบดอก** สีเหลือง มี 5 กลีบ รูปไข่กลับ ขนาด 10-12 มม. กลีบกลางขนาดเล็ก โคนกลีบเรียวลง มีก้านกลีบ มีขนละเอียดปกคลุม **เกสรเพศผู้** 10 อัน ก้านชูอับเรณูมีขนปกคลุม ยาว 10-12 มม. อับเรณูติดด้านหลัง ยาว 2 มม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปขอบขนาน เกลี้ยง ภายในมี 2 คาร์เพล 1 ช่อ พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มี 3-6 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 10-12 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปทรงกระบอก **ฝัก** รูปขอบขนานแบน ขนาด 7-10 × 3-4 ซม. โคนมน ปลายตัด มีติ่งแหลม **เมล็ด** รูปรี มี 2-4 เมล็ด

ระยะเวลาออกดอก กรกฎาคม - ธันวาคม

ประเทศไทย พบทางภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันตกเฉียงใต้ และภาคใต้ ตามป่าละเมาะ ภูเขาหินปูน หรือปลูกไว้รอบบริเวณหมู่บ้าน

การกระจายพันธุ์ ศรีลังกา อินเดีย พม่า อินโดจีน จีนตอนใต้ คาบสมุทรมะและหมู่เกาะในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. เปลือกต้น ต้มน้ำดื่มและใช้อาบ เพื่อรักษาโรคอีสุกอีใส จะทำให้ตุ่มขึ้นเร็วและยุบเร็ว
2. เปลือกต้น ต้มน้ำดื่มและใช้เช็ดตัว เป็นยาลดไข้
3. เปลือกต้น ต้มน้ำดื่มแก้โรคนิว
4. เปลือกต้น ต้มน้ำดื่ม เป็นยาขับเลือด ขับของเสียออกจากร่างกาย
5. เปลือกต้น ต้มน้ำ นำน้ำมาหยอดใส่ตา ล้างผงเข้าตา

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 55, 134, 175

123. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Cassia fistula* L., Sp. Pl. 1: 377. 1753; Fl. Thailand 4(1): 103. 1984.

ชื่อม้ง ป่ากัวนึ่ง (paj quav nees)

ชื่อไทย คุณ ราชพฤกษ์

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 5-15 เมตร ลำต้นและกิ่งเกลี้ยง **ใบ** ประกอบแบบขนนกปลายคี่ หูใบขนาดเล็ก หลุดร่วงง่าย ก้านใบยาว 7-10 ซม. แกนกลางใบยาว 15-25 ซม. มีใบย่อย 6-18 คู่ ก้านใบย่อยยาว 5-10 มม. แผ่นใบรูปไข่แกมขอบขนาน ขนาด 8.5-14 × 4.5-6 ซม. โคนใบกลม ปลายใบแหลม ขอบใบเป็นคลื่น ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามซอกใบ ช่อดอกโปร่ง ยาว 20-40 ซม. **ใบประดับ** ยาว 8-10 มม. หลุดร่วงง่าย **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ก้านดอกยาว 15-35 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว รูปไข่แกมรี ด้านนอกมีขนกำมะหยี่ปกคลุม ยาว 7-10 มม. **กลีบดอก** สีเหลือง มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ ขนาดใกล้เคียงกัน ประมาณ 30-35 × 10-15 มม. เกือบมีก้านกลีบสั้น ๆ **เกสรเพศผู้** มี 10 อัน ขนาดไม่เท่ากัน ขนาดใหญ่ที่สุด มี 3 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 3 ซม. อับเรณูยาว 5 มม. ขนาดกลาง มี 4 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 8-10 มม. และอีก 3 อัน ที่ลดรูปลงมีขนาดเล็ก ก้านชูอับเรณูยาว 5 มม. อับเรณูมีขนาดเล็กมาก อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน ไข่เหนียวรูปไข่ ขอบขนาน มีขนกำมะหยี่ปกคลุม ภายในมี 2 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีอวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 1.5-2 ซม. ยอดเกสรเพศเมียเรียวยาวเล็ก **ฝัก** กลม ขนาด 20-60 × 1.5-2 ซม. สีดำ เกือบมี **เมล็ด** รูปรีแบน สีน้ำตาล

ระยะเวลาออกดอก กุมภาพันธ์ - เมษายน

ประเทศไทย พบทั่วประเทศ ตามธรรมชาติในบริเวณป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง แต่ส่วนใหญ่มักพบเป็นพืชปลูกทั่วไป

การกระจายพันธุ์	พืชพื้นเมืองของประเทศอินเดีย ศรีลังกา มาเลเซีย และกระจายพันธุ์เข้าสู่ สู่ประเทศจีน อียิปต์ ต่อมาภายหลังได้กระจายไปทั่วในแถบเขตร้อน โดย ปลูกเพื่อประโยชน์ทางยา
แหล่งที่พบ	พบเป็นพืชปลูกภายในบริเวณหมู่บ้านและบริเวณพื้นที่ต้นน้ำ
การใช้ประโยชน์	เนื้อในสีดำจากฝักแก่ นำมากินแก้ท้องเสีย
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 114

124. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Mimosa pudica* L., Sp. Pl. 1: 518. 1753; Fl. Thailand 4(2): 152.
1985. ภาพที่ 4.19 ข

ชื่อม้ง ชั่วซามั่ว (tshuaj txaj muag)

ชื่อไทย ไมยราบ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียวหรือหลายปี **ลำต้น** มีหนามแหลมโค้งกลับ ทุกส่วนมีขนปกคลุม ใบ
ประกอบแบบขนนกสองชั้น แต่แกนกลางใบสั้นมาก จนคล้ายใบประกอบแบบฝ่ามือ หูใบรูปลิ้ม
แคบ ยาว 8-10 มม. ก้านใบยาว 2.5-3 ซม. ใบย่อยชั้นแรก 2 คู่ แกนกลางใบยาว 2.5-5.5 ซม. ใบ
ย่อยชั้นที่สอง 12-25 คู่ ออกตรงข้าม ขนาด 5-10 × 1-2 มม. แผ่นใบรูปขอบขนานแต่อาจโค้ง
เหมือนรูปเคียว โคนใบไม่สมมาตร ปลายใบแหลม ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างและขอบใบมีขน
สาก **ช่อดอก** ออกเป็นช่อแบบกระจุก ออกเดี่ยว ๆ หรือออกเป็นช่อตามซอกใบบริเวณปลายยอด
ก้านช่อดอก ยาว 3-4 ซม. มีขนหยาบแข็งปกคลุม **ใบประดับ** รูปขอบขนาน ปลายแหลม ยาว 1
มม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ไม่มีก้านดอก **กลีบเลี้ยง** ขนาดเล็กกว่า 1 มม. เห็นไม่ชัดเจน **กลีบ**
ดอก เชื่อมติดกันคล้ายรูปประฆังแคบ ยาว 2 มม. ปลายแยกเป็น 4 แฉก รูปไข่แกมขอบขนาน
เกสรเพศผู้ 4 อัน ก้านชูอับเรณูสีชมพู ยาว 11-12 มม. อับเรณูติดด้านหลัง ขนาดเล็ก **เกสรเพศ**
เมีย 1 อัน รังไข่เห็นอวงกลีบ รูปขอบขนาน เกี้ยง ภายในมี 2 คาร์เพล 1 ช่อ พลาเซนตาตามแนว
ตะเข็บ มี 4-6 ออวูล ก้านชูเกสรเพศเมียยาว 12 มม. รูปเส้นด้าย ยอดเกสรเพศเมียเรียวแหลม **ฝัก**
ออกเป็นกลุ่ม รูปขอบขนาน ขนาด 1.5-2 × 0.4 ซม. ปลายแหลม มีขนแข็งปกคลุม

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม

ประเทศไทย พบเป็นวัชพืชทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ ในเขตร้อนทั่วโลก มีแหล่งกำเนิดในทวีปอเมริกาใต้

แหล่งที่พบ พบตามริมลำธาร หรือเป็นวัชพืชอยู่โน่นไธ้

การใช้ประโยชน์

1. ใบและก้านใบ นำมาใส่กระเป๋าผ้าที่เย็บเป็นสามเหลี่ยม แล้วมัดคล้องคอกันผีเข้า
2. ก้านใบ นำมาใส่กระเป๋าผ้าที่เย็บเป็นสามเหลี่ยม แล้วมัดติดตัว เวลาหนูมมาจับจะทำให้หงุดหงิดไม่แข็งแรง
3. รากหรือทั้งต้น นำมาต้มน้ำให้ผู้ชายดื่ม ทำให้ผู้ชายหมดสมรรถภาพทางเพศ
4. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม รักษาโรคหนองใน หรือโรคที่ติดต่อทางเพศสัมพันธ์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 57

125. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Mucuna revoluta* Wilmot-Dear, Kew Bull. 47(2): 222. 1992; Fl. China 10: 214. 2010. ภาพที่ 4.19 ค

ชื่อม้ง มะเต้าเต๋ (hmab taum dev)

ชื่อไทย สะบ้าลาย หามมู๋ย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถามีเนื้อไม้ อาจมีเนื้อไม้ที่บริเวณโคนต้น **ลำต้น** มีขนสีน้ำตาลประปราย ใบประกอบแบบฝ่ามือ มี 3 ใบย่อย หูใบขนาดเล็ก ยาว 2-4 มม. ก้านใบยาว 8.5 ซม. มีขนประปราย ก้านใบย่อยยาว 5-7 มม. แผ่นใบย่อยรูปรีหรือรูปไข่ ขนาด 8-10 × 4.5-5.5 ซม. โคนใบมนหรือกลม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนประปรายตามเส้นใบ เส้นใบย่อย 5-6 คู่ **ดอก** ไม่พบ **ฝัก** รูปขอบขนานกว้าง ขนาด 9-10 × 5.5-6 ซม. หนา 2-2.5 ซม. ผิวด้านบนทั้งสองด้านย่นหยักเป็นคลื่น มีขนแข็งสีน้ำตาลทองปกคลุมหนาแน่น ขอบฝักเป็นร่องตลอดความยาวฝัก กว้างประมาณ 1 ซม. ลึก 6-10 มม. ขอบแต่ละข้างมีขนเข้าด้านในเล็กน้อย **เมล็ด** กลมแบน มี 2 เมล็ด ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2-2.5 ซม. มีลวดลายสีขาวสลับดำ

ระยะเวลาออกดอก -

ประเทศไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี; ภาคใต้: กระบี่

การกระจายพันธุ์ จีน กัมพูชา ลาว พม่า ไทย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ ตามป่ารุ่นที่สอง

การใช้ประโยชน์ เมล็ดนำมาฝนเป็นยาทาแก้ไ้เส้นเอ็นและทาที่อัมพาต

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 33

126. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Pachyrhizus erosus* (L.) Urb., Symb. Antill. 4(2): 311. 1905; Fl. China 10: 241 2010.

ชื่อฝรั่ง กอเต่าคู่ (qos taum ntug)

ชื่อไทย มันแกว

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกหลายปี รากสะสมอาหาร ทรงกรวยหรือสามเหลี่ยม ขนาด 10-20 ซม. เนื้อในสีขาว **ลำต้น** มีขนปกคลุมหนาแน่น **ใบ** ประกอบแบบฝ่ามือ มี 3 ใบย่อย ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 5.5-11 ซม. มีขนหนาแน่น ก้านใบย่อยยาว 4-6 มม. แผ่นใบย่อยรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดหรือรูปไข่ ขนาด 5-12 × 4.5-14 ซม. โคนใบรูปกลม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหยักตื้น 3-5 แฉก ผิวใบทั้งสองด้านมีขนประปราย เส้นใบย่อยแบบฝ่ามือ 3 เส้น **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามซอกใบยาว 15-40 ซม. มี 3-5 ดอกย่อยต่อหนึ่งช่อ ดอกย่อย สมบูรณ์เพศ ขนาด 1.5-2 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันคล้ายรูปประฆัง ยาว 9-11 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ปลายแหลม มีขนปกคลุมหนาแน่น **กลีบดอก** สีม่วงอมชมพู มี 5 กลีบ กลีบกลาง รูปกลม ขนาด 20 × 15 มม. กลีบคู่ข้างและกลีบคู่ล่าง รูปเคียว ขนาด 20 × 5-6.5 มม. **เกสรเพศผู้** 10 อัน เชื่อมติดสองกลุ่ม ก้านชูอับเรณูยาว 12-13 มม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปขอบขนาน ยาว 9-10 มม. มีขนปกคลุมหนาแน่น ภายในมี 2 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ยอดเกสรเพศเมียแผ่ออกเป็นแผ่น ม้วนงอ **ฝัก** รูปขอบขนานแบน ขนาด 8-10 × 1-1.2 ซม. มีขนหยาบปกคลุมหนาแน่น **เมล็ด** ทรงสี่เหลี่ยม มี 8-10 เมล็ด

ระยะเวลาออกดอก พฤศจิกายน (สิงหาคม - ธันวาคม)

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองในแถบทวีปอเมริกากลาง

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในไร่

การใช้ประโยชน์

1. รากสะสมอาหาร กินได้
2. เมล็ด ทูบละเอียด คั้นเอาน้ำไปหยอดใส่หูเพื่อฆ่าเห็บที่เข้าหู

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 206

127. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Derris elliptica* (Wall.) Benth., J. Proc. Linn. Soc., Bot. 4(Suppl.): 111. 1860. – *Paraderris elliptica* (Wall.) Adema; Fl. China 10: 171. 2010.

ชื่อฝรั่ง มะละเคียะ (hmab hleb liab)

ชื่อไทย หางไหล โลตั้น

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาว 7-10 เมตร **ลำต้น** ขนาดใหญ่ กิ่งอ่อน ก้านใบและแกนกลางใบมีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลปกคลุม **ใบ** ประกอบแบบขนนกปลายคี่ มีใบย่อย 3-5 คู่ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 4-8 ซม. แกนกลางใบยาว 20-35 ซม. แผ่นใบรูปขอบขนาน รูปไข่กลับแกมขอบขนาน หรือรูปใบหอกกลับ ขนาด 6-15 × 2-4 ซม. โคนใบรูปปลีมี ปลายใบเรียวเล็ก ด้านปลายมน ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียว กว้าง ด้านล่างสีเขียวอ่อนแกมขาว มีขนประปราย **ดอกและผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก -

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ กัมพูชา อินเดีย อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ไทย เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ราก หรือต้น นำมาทาบ นำไปเปื้อปลา ปลาจะมีกลิ่นจะตาย
2. ราก นำไปต้มผสมกับรากของดงดำแก้โรคผู้หญิง
3. ราก นำมาต้มน้ำอาบ แก้ผดผื่น

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 39, 67

128. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Phaseolus vulgaris* L., Sp. Pl. 2: 723. 1753; Fl. China 10: 260. 2010.

ชื่อม้ง เต่าเลี้ยว (taum liab) เต่าล่า (taum lav) เต่าใจ (taum txaij)

ชื่อไทย ถั่วแขก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกปีเดียว ลำต้น มีขนปกคลุมหนาแน่น **ใบ** ประกอบแบบฝ่ามือ มี 3 ใบย่อย หูใบรูปใบหอก ยาว 4-5 มม. ก้านใบยาว 5-13 ซม. มีขนหนาแน่น ก้านใบย่อยยาว 4-5 มม. แผ่นใบย่อยรูปไข่หรือรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ขนาด 5-8.5 × 4-8 ซม. โคนใบมนหรือรูปปลีมี ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านมีขนประปราย เส้นใบย่อยแบบฝ่ามือ 3 เส้น **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามซอกใบ มักสั้นกว่าใบ ใบประดับรูปไข่กว้าง ยาว 7-8 มม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 1-1.5 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันคล้ายรูปถ้วย ยาว 3-4 มม. มีขนประปราย **กลีบดอก** สีขาวหรือสีม่วงอมชมพู 5 กลีบ กลีบกลางเกือบกลม กว้าง 9-12 มม. กลีบคู่ข้างรูปไข่กลับ กลีบคู่ล่าง ยาว 10 มม. ปลายบิดเวียน **เกสรเพศผู้** 10 อัน เชื่อมติดสองกลุ่ม ก้านชูอับเรณูยาว 20 มม. บิดเวียนไปกลีบดอกคู่ล่าง อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไขเหนียวกลีบ รูปขอบขนาน มีขนสั้นนุ่ม ภายในมี 2 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มี

ออกดอกจำนวนมาก ก้านและยอดเกสรเพศเมียบิดเวียนไปกลีบดอกคู่ล่าง **ฝัก** รูปขอบขนานแคบ ขนาด 10-15 × 1-1.5 ซม. สีม่วงแดงหรือสีเขียวแต่มีจุดสีม่วงแดง ปลายมีจะงอยแหลม **เมล็ด** รูปรี มี 4-10 เมล็ด

ระยะเวลาออกดอก	พฤศจิกายน - ธันวาคม
ประเทศไทย	พืชปลูกทั่วประเทศ
การกระจายพันธุ์	พืชพื้นเมืองในแถบทวีปอเมริกา
แหล่งที่พบ	พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนผัก
การใช้ประโยชน์	ฝัก นำมาต้มจิ้มน้ำพริก
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuamnee 236, 237

129. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Pterocarpus macrocarpus* Kurz, J. Asiat. Soc. Bengal, Pt. 2, Nat. Hist. 43(2): 187. 1874. Forest flora of British Burma 2: 349. 1877.

ชื่อม้ง ตงไม้ดู (ntoo maij dus)

ชื่อไทย ประดู่ป่า

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 15-30 เมตร เปลือกต้นสีน้ำตาล แตกเป็นร่องตามยาว เปลือกชั้นในสีน้ำตาลแดง **ใบ** ประกอบแบบขนนกปลายคี่ ใบย่อย 2-5 คู่ ออกตรงข้ามหรือออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2.5-5 ซม. ก้านใบย่อย 3-5 มม. แผ่นใบย่อยรูปไข่หรือรูปรี ขนาด 3.5-8 × 2.2-5 ซม. โคนใบกลมหรือรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบเป็นคลื่น ผิวใบทั้งสองด้านเรียบเกลี้ยง **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามซอกใบ ช่อดอกโปร่ง ยาว 10-15 ซม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 1-1.5 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง ยาว 5-7 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยม ขนาดเล็ก ด้านนอกมีขนสั้นหนาแน่น **กลีบดอก** สีเหลือง มี 4 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน แต่ละกลีบรูปกลมหรือรูปไข่กลับ ขนาด 5-8 มม. พับย่นเป็นคลื่น มีก้านกลีบยาว 3-4 มม. **เกสรเพศผู้** 10 อัน เชื่อมติดสองกลุ่ม ก้านชูอับเรณูยาว 4 มม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน ฝังในเนื้อวงกลีบ รูปขอบขนาน มีขนยาวนุ่มปกคลุมหนาแน่น ภายในมี 2 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มี 1-2 อวุล ก้านและยอดเกสรเพศเมียเรียวเล็ก **ผล** กลมแบน มีปีกเป็นคลื่นล้อมรอบ ขนาด 4-7 ซม. ปลายผลมีติ่งแหลม ผลอ่อนมีขนสีน้ำตาลหรือสีขาวปกคลุมหนาแน่น

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม - พฤษภาคม

ประเทศไทย	พบทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ ตามบริเวณป่าดิบแล้ง และป่าเบญจพรรณ ที่ระดับความสูง 100 - 600 เมตร
การกระจายพันธุ์	อินเดีย พม่า ลาว ไทย เวียดนาม
แหล่งที่พบ	พบตามธรรมชาติบริเวณทางเข้าหมู่บ้านและในพื้นที่ป่าของโครงการ พมพ. พื้นที่ที่ 7
การใช้ประโยชน์	<ol style="list-style-type: none"> 1. ลำต้นนำไปใช้สร้างบ้าน 2. เปลือกต้น ใช้เป็นน้ำยาทาบ้าน 3. เปลือกต้น นำมาต้มน้ำ หรือนำมาแช่เท้า แก้น้ำกัดเท้า
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	K. Seraypheap 53

130. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Senna alata* (L.) Roxb., Fl. Ind. 2: 349. 1832. – *Cassia alata* L.; Fl. Thailand 4(1): 108. 1984. ภาพที่ 4.19 ง-จ

ชื่อม้ง จีหลาเย่ (siv lav nyeg)

ชื่อไทย ชุมเห็ดเทศ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 1-2 เมตร ลำต้นและกิ่งมีสีน้ำตาลปนดำ ใบ ประกอบแบบขนนกปลายคู่ ใบย่อย 8-20 คู่ ก้านใบหนา แกนกลางใบยาว 30-60 ซม. ใบบรูปร่างสามเหลี่ยม ติดทน ยาว 6-8 มม. แผ่นใบย่อยรูปขอบขนาน ขนาด 5-15 × 3-7 มม. โคนใบและปลายใบมน ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ก้านใบย่อย ยาว 2-3 มม. **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามซอกใบ ยาว 20-50 ซม. ช่อดอกมีดอกย่อยอยู่ชิดกันแน่น **ใบประดับ** สีเหลืองอมส้ม ขนาดใหญ่ หุ้มดอกย่อยไว้ ประมาณ 2-3 × 1-2 ซม. หลุดร่วงง่าย **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ก้านดอกย่อย ยาว 2-4 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 4 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน รูปขอบขนาน ขนาด 15-17 × 6-7 มม. **กลีบดอก** สีเหลืองเข้ม มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่หรือกลม ขนาด 2-2.2 × 1-1.5 ซม. **เกสรเพศผู้** มี 9-10 อัน ขนาดไม่เท่ากัน ขนาดใหญ่ที่สุด มี 2 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 4 มม. อับเรณูยาว 10-12 มม. ขนาดกลาง มี 4 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 2 มม. อับเรณูยาว 4-5 มม. และอีก 3-4 อัน ที่ลดรูปลงมีขนาดเล็ก อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไข่เหนียวกลีบ รูปขอบขนาน โค้งคล้ายรูปเคียว เกลี้ยง ภายในมี 2 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวูลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียและยอดเกสรเพศเมียเรียวยาวเล็ก **ฝัก** แบน หนา และเกลี้ยง ขนาด 10-15 × 1.5-2 ซม. มีปีก 2 ปีก **เมล็ด** รูปสี่เหลี่ยม แบน

ระยะเวลาออกดอก ธันวาคม

- ประเทศไทย** พืชปลูก พบทั่วประเทศ
- การกระจายพันธุ์** พืชพื้นเมืองของทวีปอเมริกาใต้ กระจายพันธุ์ในแถบเขตร้อน
- แหล่งที่พบ** พบเป็นพืชปลูกอยู่ในบริเวณบ้าน
- การใช้ประโยชน์**
1. ใบ ใช้ต้มน้ำมาทา หรือนำมาอาบ แก้ผดผื่นคัน อากาโรคันต่าง ๆ เช่น โคนตัวนึ่ง
  2. ใบ นำมาทุบละเอียด ห่อด้วยผ้า แล้วทาแก้คัน
  3. ใบ นำมาทุบขยี้ แล้วคั้นน้ำนำมาทาผิวหนังบริเวณที่เป็นซีกกลาก
  4. ใบ ใช้แก้ปวดท้อง ที่มีลักษณะแข็งเป็นแผ่น (ปวดม้าม) โดยนำมาทุบให้ละเอียด ฟันด้วยเหล้าขาว พอกบริเวณท้อง
  5. ราก นำมาต้มน้ำดื่มแก้เจ็บหน้าอกเวลาไอ หรือใช้รักษาโรคปอดและวัณโรค
- ตัวอย่างพันธุ์ไม้** A. Nuammee 240

131. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Tamarindus indica* L., Sp. Pl. 1: 34. 1753; Fl. Thailand 4(1): 124. 1984.

ชื่อม้ง ตงกัวหมี (ntoo quav miv)

ชื่อไทย มะขาม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 5-15 เมตร **ลำต้น** เปลือกต้นขรุขระและหนา สีน้ำตาลอ่อน **ใบ** เป็นใบประกอบแบบขนนกชั้นเดียวปลายคู่ ใบย่อย 10-15 คู่ ก้านใบและแกนกลางใบ ยาว 5-12 ซม. มีขนละเอียดหูใบขนาดเล็กมาก หลุดร่วงง่าย ก้านใบย่อยเกลี้ยง แผ่นใบย่อยรูปขอบขนาน ขนาด 1-1.5 × 4-5 มม. โคนใบมน มักไม่สมมาตร ปลายใบมนกลมและมีติ่งแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามปลายยอด ยาว 3-5 ซม. แต่ละช่อมีดอกย่อย 10-20 ดอก **ใบประดับ** รูปไข่แกมขอบขนาน ขนาด 5 × 3 มม. หลุดร่วงง่าย **ดอก** สมบูรณ์เพศ ก้านดอกยาว 8-10 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเหลือง มี 4 กลีบ แต่ละกลีบรูปรีถึงขอบขนาน ขนาด 12 × 5 มม. ซ้อนทับกันตอนดอกตูม มีขนละเอียดปกคลุม **กลีบดอก** สีเหลือง มี 3 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน มีจุดประสีส้มแดงแทรกอยู่ทั่วทั้งกลีบ กลีบกลางรูปขอบขนาน ขนาด 10-12 × 2-3 มม. กลีบคู่ข้าง รูปไข่กลับแกมขอบขนาน ขนาด 12-13 × 5-6 มม. **เกสรเพศผู้** มี 3 อัน ก้านชูอับเรณูโคนเชื่อมติดกัน อับเรณูติดด้านหลัง ยาว 2 มม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เห็นอวงกลีบ รังไข่รูปแถบ มีขนละเอียดปกคลุม ภายในมี 2 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 6-7 มม.

ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ฝัก** รูปร่างยาวและโค้ง เมื่อแก่ไม่แตกออก เปลือกสีน้ำตาลอ่อน กรอบหักง่าย เนื้อในสีน้ำตาล **เมล็ด** กลมแบน สีน้ำตาลเข้ม ผิวเรียบเป็นมัน

ระยะเวลาออกดอก มิถุนายน

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของทวีปแอฟริกา ปลูกทั่วไปในแถบเขตร้อนเพื่อบริโภคฝัก

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในบริเวณบ้านและในไร่

การใช้ประโยชน์

1. ฝักแก่ นำมาใส่แกง เป็นเครื่องปรุงรสให้มีรสเปรี้ยว
2. ฝักอ่อน กินได้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamdee 117

132. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Uraria crinita* (L.) Desv. ex DC., Prodr. 2: 324. 1825; Fl. China 10: 286. 2010. **ภาพที่** 4.19 ฉ

ชื่อม้ง ชั่วตือย่า (tshuaj tw nyaj)

ชื่อไทย หางกระรอก หางหมาจอก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มขนาดเล็ก สูง 50-100 ซม. **ลำต้น** ตั้งตรง มีขนสั้นนุ่มสีเทาปกคลุม **ใบ** ประกอบแบบขนนกปลายคี่ หูใบรูปใบหอกแคบ ยาว 6-10 มม. ก้านใบยาว 5.5-15 ซม. มีขนสั้นนุ่มสีเทาขาว ใบย่อย 2-4 คู่ ออกตรงข้าม แผ่นใบรูปไข่แกมขอบขนาน ใบบนสุดรูปไข่ ขนาด 6-15 × 3-8 ซม. โคนใบกลม บางครั้งอาจหัวเป็นรูปหัวใจตื้น ๆ ปลายใบมนจนถึงแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียว กลี้ยง ด้านล่างสีเขียวแกมเทา มีขนประปราย **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกที่ปลายยอด ยาว 15-30 ซม. ก้านช่อดอกอวบหนา มีขนหยาบแข็งสีเทาขาวหนาแน่น **ใบประดับ** สีชมพูอ่อน รูปใบหอก ปลายแหลมเข็ม ยาว 2-2.2 ซม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ก้านดอกย่อย ยาว 6-12 มม. เมื่อติดฝักจะโค้งงอเข้าหาแกนกลางช่อดอก มีขนยาวและขนปลายโค้งเป็นรูปตะขอ สีเทาขาวปกคลุม **กลีบเลี้ยง** สีม่วงแดงแกมเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ยาว 3-3.5 ซม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปลิ้มแคบ ปลายแหลมเข็ม มีขนยาวสีเทาขาวปกคลุม **กลีบดอก** สีชมพูแกมม่วง มี 5 กลีบ ยาว 5-6 มม. กลีบกลางรูปกลม กลีบคู่ข้างและกลีบคู่ล่างรูปรี **เกสรเพศผู้** 10 อัน เชื่อมติดสองกลุ่ม **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เห็นอวงกลีบ เรียวเล็ก ภายในมี 2 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มี 4-5 ออวูล ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ฝัก** รูปขอบขนาน คอดเป็นข้อพับงอไปมา

ระยะเวลาออกดอก	กันยายน (กรกฎาคม - ตุลาคม)
ประเทศไทย	ตามป่าดิบเขาและป่าเบญจพรรณ
การกระจายพันธุ์	จีน อินเดีย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และทางเหนือของทวีปออสเตรเลีย
แหล่งที่พบ	พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมาต้มน้ำดื่มเป็นยารักษาโรคกระเพาะ หรือโรคลำไส้
2. ใบ นำมาต้มน้ำ เอาผ้าชุบ แล้วเช็ดตามร่างกายแก้โรคผิวหนัง เช่น แก้ก้น

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 151

133. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Vigna unguiculata* subsp. *unguiculata* (L.) Walp., Boissiera 28 1978; Fl. China 10: 258. 2010.

ชื่อม้ง เต่าเต้ (taum ntev)

ชื่อไทย ถั่วฝักยาว

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกปีเดียว ยาว 1-3 เมตร ลำต้น มีขนปกคลุมหนาแน่น ใบ ประกอบแบบฝ่ามือ มี 3 ใบย่อย หูใบรูปใบหอก ยาว 1 ซม. ก้านใบยาว 2.5-6 ซม. มีขนหนาแน่น ก้านใบย่อยยาว 4-6 มม. แผ่นใบย่อยรูปไข่หรือรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ขนาด 5-15 × 4-6 ซม. โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านมีขนประปราย เส้นใบย่อยแบบฝ่ามือ 3 เส้น ช่อดอก แบบช่อกระจุก ออกตามซอกใบ ยาว 5-15 ซม. ดอกย่อยมี 2-6 ดอก ออกเป็นกลุ่มที่ปลายช่อดอกย่อย สมบูรณ์เพศ ขนาด 2.5-3 ซม. กลีบเลี้ยง สีเขียว เชื่อมติดกันคล้ายรูปประฆัง ยาว 6-10 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปใบหอก ปลายเรียวแหลม กลีบดอก มี 5 กลีบ กลีบกลาง สีเหลืองอ่อนหรือสีม่วง รูปกลม ขนาด 2.5-3 ซม. ปลายเว้าตื้น กลีบคู่ข้างคล้ายรูปสามเหลี่ยม สีม่วง กลีบคู่ล่างคล้ายรูปจันทร์เสี้ยว สีขาวซีด เกสรเพศผู้ 10 อัน เชื่อมติดสองกลุ่ม ก้านชูอับเรณู ยาว 2.1-2.8 ซม. อับเรณูติดด้านหลัง เกสรเพศเมีย 1 อัน รั้งไขเหนียววงกลีบ รูปทรงกระบอก ภายในมี 2 คาร์เพล 1 ช่อ พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม ฝัก กลม สีเขียวหรือสีแดง ยาว 15-30 × 0.5-1 ซม. เมล็ด รูปรี มีจำนวนมาก

ระยะเวลาออกดอก พฤศจิกายน - ธันวาคม

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองในแถบทวีปแอฟริกา ปลูกมากในแถบเขตร้อนและกึ่งร้อน

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนผัก

การใช้ประโยชน์   ฝัก นำมาเป็นฝักจิ้มสด หรือนำมาผัด
ตัวอย่างพันธุ์ไม้   A. Nuammee 210

Fagaceae

134. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Castanopsis armata* (Roxb.) Spach., Hist. Nat. Vég. 11: 185. 1842; Fl. Thailand 9(3): 191. 2008. ภาพที่ 4.19 ซ

ชื่อม้ง   ตงเย่งเลา (ntoo ntseej laus) จีเย่งเลา (txiv ntseej laus)

ชื่อไทย   ก่อหรั่ง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 8-20 ซม. เปลือกต้นสีน้ำตาล มีช่องอากาศประปราย ใบ เดี่ยว ออกสลับ ก้านใบยาว 4-7 มม. แผ่นใบรูปรี ขนาด 10-17 × 3-6 ซม. โคนใบรูปปลี ปลายใบแหลมหรือเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเรียบเกลี้ยง ด้านล่างมีขนสั้นนุ่มปกคลุมหนาแน่น **ช่อดอก** แยกเพศอยู่ร่วมต้น ออกปนกันบริเวณปลายยอด **ช่อดอกเพศผู้** แตกแขนงจำนวนมาก มีดอกย่อยจำนวนมาก มีใบประดับรูปสามเหลี่ยม ยาว 1-1.5 มม. **ดอกเพศผู้** สีเหลืองอ่อน ออกเดี่ยว ๆ หรือเป็นกลุ่ม 2-3 ดอก **กลีบเลี้ยง** มี 6 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ยาว 1.5-2 มม. **กลีบดอก** ไม่มี **เกสรเพศผู้** 6-12 อัน ก้านเกสรเพศผู้ยาว 2-4 มม. อับเรณูติดด้านหลัง มีรังไข่ที่เป็นหมันรูปกลม **ช่อดอกเพศเมีย** มักไม่แตกแขนง **ดอกเพศเมีย** ออกเดี่ยว ๆ กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนดอกเพศผู้ **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกลม ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านช่อดอกเพศเมียมี 3 อัน ยอดเกสรเพศเมียเรียวแหลม **ผล** เปลือกแข็งเมล็ดเดี่ยว รูปไข่ มีรอยแผลที่ติดกับกาบหุ้มผลประมาณครึ่งหนึ่งของผล ผนังของกาบหุ้มผลหนาและแข็ง ด้านนอกมีหนามแหลมยาว รูปดาวอยู่เป็นกลุ่มหนาแน่น ปกคลุมพื้นผิวไม่มิด

ระยะเวลาออกดอก   มีนาคม

ประเทศไทย   ภาคเหนือ: เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง แพร่ ตาก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี; ภาคใต้: ตรัง

การกระจายพันธุ์   อินเดีย เนปาล พม่า

แหล่งที่พบ   พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ลำต้น นำมาใช้สร้างบ้าน
2. เมล็ด นำมาคั่วหรือกินสด มีรสมัน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 87, 286

Hemerocallidaceae

135. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dianella ensifolia* (L.) DC., Liliac. t. 1. 1802; Fl. Thailand 9(2): 114. 2008. ภาพที่ 4.19 ซ-ณ

ชื่อม้ง อัวนึ่งยัวกู (uab noog ntxuam qus)

ชื่อไทย หญ้าหนูต้น

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 50-100 ซม. มีเหง้าอยู่ใต้ดิน ใบ เดี่ยว ออกสลับระนาบเดียว กาบใบสั้น ไม่มีก้านใบ ใบบริเวณที่ติดกับลำต้นแบนแนบกัน ปลายแผ่ออก แผ่นใบรูปแถบแกมใบหอก ขนาด 50-76 × 1.5-3 ซม. ปลายใบแหลม ขอบใบบางเรียบ สีขาว ผิวใบสีเขียว เกลี้ยง ทั้งสองด้าน เส้นใบขนาน เส้นกลางใบเห็นชัดเจน **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกตามปลายยอด มีใบประดับขนาดใหญ่รองรับ **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 1-1.5 ซม. ก้านดอกยาว 5-15 มม. **กลีบรวม** สีขาวนวล มี 6 กลีบ เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นละ 3 กลีบ แต่ละกลีบรูปใบหอกแกมขอบขนาน ปลายมน ขนาด 5-6 × 2 มม. ขอบกลีบบาง **เกสรเพศผู้** 6 อัน เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นละ 3 อัน ก้านชูอับเรณูหนา ยาว 1-2 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 3-4 มม. สีเหลืองหม่น **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกลม มี 3 แฉก เกลี้ยง ภายในมี 3 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 4.5-5 ซม. ยอดเกสรเพศเมียเรียวเล็ก **ผล** กลม ขนาด 5-7 มม. เมื่อสุกสีม่วง

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม - พฤษภาคม

ประเทศไทย พบได้ทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ กระจายพันธุ์กว้างจากบริเวณเกาะมาดากัสการ์ ผ่านประเทศอินเดีย จีนตอนใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จนถึงทางตะวันออกของทวีปออสเตรเลีย และหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่เป็นทุ่งหญ้า

การใช้ประโยชน์	ราก นำมาต้มน้ำดื่ม ในเวลาที่ต้องการเลิกฝิ่น
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 94

Hypoxidaceae

136. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Molineria capitulata* (Lour.) Herb., Amaryllidaceae 84. 1837; D.J.L. Geerinck, – *Curculigo capitulata* (Lour.) Kuntze; Fl. China 24: 271. 2000; Fl. Males., Ser. 1, Spermat. 11(2): 367. 1993. ภาพที่ 4.20 ก-ข

ชื่อม้ง ไคว้ซ้า (hqaib xyab)

ชื่อไทย ตองกาย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 1-1.5 เมตร เหง้าขนาดใหญ่อยู่ใต้ดิน มีไหลเจริญออกทางด้านข้าง ใบ เดี่ยว ออกเวียนรอบลำต้น ก้านใบยาว 35-80 ซม. แผ่นใบรูปรียาว ขนาด 63-90 × 11-14 ซม. โคนใบรูปลิ้น ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่าง เส้นใบขนาน พับจีบตามยาว **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกที่บริเวณโคนลำต้น ดอกย่อยอยู่ชิดกันแน่นจนช่อดอกมีลักษณะกลมหรือรูปไข่ ขนาด 3-5 ซม. มีขนยาวสีน้ำตาลหนาแน่น **ใบประดับ** รูปใบหอก ขนาด 15-30 × 5-7 มม. มีขนยาวสีน้ำตาลปกคลุม **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 15-17 มม. ก้านดอกย่อย 6-13 มม. **กลีบรวม** สีเหลือง มี 6 กลีบ เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นละ 3 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่แกมขอบขนาน ปลายมน ขนาด 8-8.5 × 3-3.5 ชั้นนอกมีขนปกคลุมทั่วทั้งกลีบด้านนอก ชั้นในมีขนเฉพาะที่เส้นกลางกลีบ **เกสรเพศผู้** 6 อัน ก้านชูอับเรณูสั้นกว่า 1 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 5 มม. สีเหลือง **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่ใต้วงกลีบ รูปกลม มีขนนุ่มปกคลุมหนาแน่น ภายในมี 3 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 6 มม. มักยาวกว่าเกสรเพศผู้ ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** ทรงกลมแกมรี ขนาด 6-12 มม. สีขาว

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ จีน ไต้หวัน บังกลาเทศ ภูฏาน อินเดีย อินโดนีเซีย ญี่ปุ่น ลาว มาเลเซีย พม่า เนปาล ปาปัวนิวกินี ฟิลิปปินส์ ลิกซิม ศรีลังกา ไทยเวียดนาม

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณที่ขึ้นริมลำห้วย

การใช้ประโยชน์

1. รากและใบ นำมาทูปพอกบริเวณที่งูกัด เพื่อแก้พิษงู
2. ลำต้น มาต้มน้ำกิน แก้โรคนี้
3. ใบ ใช้เป็นเชือกมัดห่อขนมแทนตอกไฟ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้   A. Nuamnee 82

Iridaceae

137. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Belamcanda chinensis* (L.) DC., Liliac. 3: t. 121. 1805; Fl. China 24: 312. 2000. ภาพที่ 4.20 ค-ง

ชื่อม้ง   อัวนึ่งยั่ว (uab noog ntxuam)

ชื่อไทย   ว่านหางช้าง ว่านมีดยับ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 1-1.5 เมตร มีเหง้าอยู่ใต้ดิน ใบ เดี่ยว ออกสลับระนาบเดียว ไม่มีก้านใบ แผ่นใบรูปแถบ ขนาด 20-40.5 × 1.5-3.2 ซม. ปลายใบแหลม ขอบใบบางเรียบ สีขาว ผิวใบสีเขียว เกลี้ยง ทั้งสองด้าน เส้นใบขนาน เส้นกลางใบไม่ชัดเจน **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกตามปลายยอด มีกาบหุ้มช่อดอกย่อยจำนวนมาก รูปไข่ ยาว 10-15 มม. สีเขียวอ่อน **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 5-6 ซม. ก้านดอกยาว 2.5-3 ซม. **กลีบรวม** สีส้มแกมแดง มีจุดสีแดงเข้มประปราย มี 6 กลีบ เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นละ 3 กลีบ กลีบชั้นนอกรูปไข่กลับ ปลายมน ขนาด 2.5 × 1 ซม. กลีบชั้นในรูปรี ปลายแหลม ขนาด 3 × 1.3 ซม. **เกสรเพศผู้** 3 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 13 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 7 มม. สีเหลือง **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปไข่กลับ เกลี้ยง ภายในมี 3 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 2 ซม. ปลายพองออกคล้ายกรวยยาวแคบ ยอดเกสรเพศเมียหักตื้น 3 แฉก มีขนนุ่มปกคลุม **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก   กันยายน - ตุลาคม

ประเทศไทย   พืชปลูก

การกระจายพันธุ์   พืชพื้นเมืองของจีนและญี่ปุ่น

แหล่งที่พบ   พบเป็นพืชปลูกอยู่ในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมาทูปให้ละเอียด ใส่ในลำไม้ไผ่ เป่าสวนทวาร เป็นยาระบาย

2. ใบ เป็นยาแก้ท้องเสีย
3. ใบ นำมาต้มน้ำดื่ม แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ
4. ใบ นำมาสับละเอียด ผสมไข่หนึ่งกิน เป็นยาแก้ปวดท้อง ท้องอืด
5. ใบ ใช้ 3 ใบ วัดให้ยาวเท่ากับ 2 ช้อนนิ้วของคนป่วย และนำน้ำร้อนมาลวก ใช้ดื่มแก้ท้องอืด
6. ใบ นำมาวัดกับนิ้วยาว 3 ช้อนนิ้ว แช่น้ำอุ่น นำมาต้มเป็นยาแก้ปวดท้อง ท้องอืด

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 167

138. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Eleutherine palmifolia* (L.) Merr., Philipp. J. Sci., C 7: 233 1912; Fl. Males., Ser. 1, Spermat. 8: 82. 1977. ภาพที่ 4.20 จ-ฉ

ชื่อม้ง ไก้ข้าเลียดะ (quai xyab liab)

ชื่อไทย ว่านหอมแดง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูง 30-60 ซม. เกลี้ยงไม่มีขน มีลำต้นอยู่ใต้ดิน มีใบเกล็ดหนาอวบหุ้มข้อเป็นชั้น ๆ ใบเกล็ดทำหน้าที่สะสมอาหาร มีสีม่วงแดง รูปไข่กว้างจนถึงรียาว ขนาด 2-5 ซม. **ใบ** เดี่ยว ออกเป็นกระจุก มี 3-4 ใบ แผ่นใบรูปรี ขนาด 10-20 × 1-2 ซม. โคนใบสอบเรียว ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ เส้นใบขนาน จีบตามยาวคล้ายพัด **ช่อดอก** แบบกระจุก แทงออกมาจากลำต้นใต้ดิน ช่อดอกมีประมาณ 4-10 ดอก มีกาบหุ้มช่อดอกสีเขียว ยาว 1-1.2 ซม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 1.5-2 ซม. ดอกบานกลางคืน เวลาตั้งแต่ 17.00-23.00 น. **กลีบรวม** สีขาว มี 6 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ปลายมน ยาว 8-10 มม. เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นละ 3 กลีบ **เกสรเพศผู้** 3 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 1.5-2 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 3.5-5 มม. สีเหลืองอมส้ม **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปรี เกลี้ยง ภายในมี 3 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวูลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 2 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก รูปเส้นด้าย ยาว 3.5 มม. สีขาว **ผล** ไม้พบบ

ระยะเวลาออกดอก มิถุนายน - กรกฎาคม

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของทวีปอเมริกา

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในบริเวณบ้านและในไร่

การใช้ประโยชน์

1. หัว นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้โรคนี้ และช่วยขับปัสสาวะ เวลาปวดท้องถ่ายเบาไม่ได้

2. หัว นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ
3. หัว ห้ามนำมาต้มให้หญิงมีครรภ์ดื่ม เพราะอาจทำให้แท้งได้
4. หัว นำมากินสด เป็นยาแก้ปวดท้อง ท้องอืด ท้องเฟ้อ
5. นำหัวมาทุบละเอียด แล้วต้มน้ำ ใส่ไขลงไปต้ม เพื่อย้อมสีไข่ให้เป็นสีแดง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 54, 86

Irvingiaceae

139. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Irvingia malayana* Oliv. ex A.W.Benn., Fl. Brit. India 1: 522. 1875; Fl. Thailand 2(4): 398. 1981.

ชื่อม้ง ตงมะลือ (ntoo mob lwj)

ชื่อไทย กระบก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 10-30 เมตร เปลือกต้นสีน้ำตาลเทาอ่อน ใบ เดี่ยว ออกสลับ หูใบลักษณะคล้ายกรวยแคบ ปลายเรียวแหลม ห่อหุ้มตาอ่อนเอาไว้ หลุดร่วงง่าย ก้านใบยาว 7-10 มม. แผ่นใบรูปรีหรือรูปไข่ ขนาด 3.5-14 × 1.5-5 ซม. โคนใบมนหรือแหลม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเรียบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ยาว 5-10 ซม. **ใบประดับ** รูปไข่ ปลายแหลม ขนาดเล็ก **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 5-6 มม. มีก้านดอกยาว 3-5 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ เชื่อมติดกันที่ฐานเล็กน้อย แต่ละกลีบรูปรี ปลายมน ยาว 1-1.5 มม. **กลีบดอก** สีขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ ปลายมน ยาวประมาณ 3 มม. เกสรผู้ 10 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 4-5 มม. อับเรณูติดด้านหลัง **จานฐานดอก** รูปวงแหวน สีเหลือง ขอบหยักเป็นแฉก **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปรี สีเหลืองอ่อน เกสรภายในมี 2 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูเกสรเพศเมียมี 1 อัน ยาว 2-3 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม สีเหลืองอ่อน **ผล** รูปไข่หรือรูปรี ขนาด 4-6 ซม. สีเขียว เมื่อสุกสีเหลือง

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม-เมษายน

ประเทศไทย พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ อินเดี๋ย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย เกาะสุมาตรา เกาะบอร์เนียว

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ผล กินสด เป็นผลไม้ สีเหลือง มีรสเปรี้ยวอมหวาน
2. เมล็ด นำมาคั่วกินได้
3. ต้นไม้ประจำหมู่บ้าน ชาวเมืองมีความเชื่อว่าเป็นต้นไม้ที่ช่วยปกครองคุ้มครองจากสิ่งที่ไม่ดี

ดี ทำให้หมู่บ้านมีแต่ความสงบสุข

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 96, 311

Lamiaceae

140. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Clerodendrum colebrookianum* Walp., Repert. Bot. Syst. 4: 114. 1845; Fl. China 17: 40. 1994. ภาพที่ 4.20 ข

ชื่อม้ง ชั่วจื้อ (tshuab rwg)

ชื่อไทย บึงขาว

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 1-2 เมตร กิ่งอ่อนเป็นสี่เหลี่ยม ใบ เดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 25-33 ซม. แผ่นใบรูปไข่กว้าง ขนาด 28-40 × 27-35 ซม. โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านมีขนสีน้ำตาลประปราย **ช่อดอก** แบบช่อเชิงหลั่นแยกแขนง ออกตามปลายยอด **ใบประดับ** รูปใบหอกแคบ ยาว 0.5-2 มม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง ยาว 3-4 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยมขนาดเล็ก ด้านนอกมีต่อมรูปก้นปิดขนาดใหญ่ **กลีบดอก** สีขาวหรือสีขาวยอมชมพู เชื่อมติดกันเป็นรูปดอกเข็ม หลอดกลีบดอกยาว 2.5-2.7 ซม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่แกมขอบขนาน ปลายมน ขนาด 6 × 3 มม. ขอบมักโค้งพับออกด้านนอก **เกสรเพศผู้** 4 อัน แบบสองคู่ยาวไม่เท่ากัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณู ยาว 2-2.3 ซม. อับเรณูติดด้านหลัง สีม่วงแกมชมพู **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไข่เหนืองวงกลีบ รูปทรงรีแกมไข่ เกลี้ยง ภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตาแบบตามแนวตะเข็บ มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูเกสรเพศเมีย ยาว 2.5-4 ซม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก **ผล** รูปกลม มี 2 พู ขนาด 5-10 มม. เมื่อสุกสีดำแกมน้ำเงิน กลีบเลี้ยงติดทน

ระยะเวลาออกดอก กันยายน (มิถุนายน - มกราคม)

ประเทศไทย	พบเกือบทุกภาคทั่วประเทศ ที่ระดับความสูง 50-1,800 เมตร
การกระจายพันธุ์	อินเดีย เนปาล จีน พม่า ไทย อินโดจีน มาเลเซีย อินโดนีเซีย
แหล่งที่พบ	พบตามธรรมชาติ ริมถนนเข้าหมู่บ้าน
การใช้ประโยชน์	1. ยอดอ่อน นำมาปิ้งไฟกินกับข้าว 2. ยอด นำมาอังไฟให้ร้อน แล้วนำมาประคบที่หัว แก้ปวดหัว 3. ใบ นำมาอังไฟร้อน แล้วนำมาประคบบริเวณผิวหนังที่เป็นผื่นคัน เพื่อแก้คัน 4. ใบ นำมาอังไฟ ใช้ประคบแผลน้ำกัดเท้า 5. ใบ นำมาห่อทำขนมถั่วเน่า
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 155

141. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Clerodendrum infortunatum* L., Sp. Pl. 2: 637. 1753; Genus *Clerodendrum*, จรัล ลีรัตวงศ์, 2544. หน้า 31 **ภาพที่** 4.20 ซ

ชื่อม้ง ชั่วจือเตือ (tshuab rwg dawb)

ชื่อไทย นางแย้มป่า

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 1-3 เมตร ลำต้นกลวง กิ่งอ่อนเป็นสี่เหลี่ยม มีร่องตามยาว มีขนสั้นสีน้ำตาลหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2-6.5 ซม. แผ่นใบขนาดคล้ายแผ่นหนัง รูปไข่หรือไข่กว้าง ขนาด 15.5-20 × 11-13 ซม. โคนใบมนหรือเป็นรูปหัวใจ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหยักซี่ฟัน ผิวใบด้านบนมีขนแข็งเอนสีน้ำตาลแกมแดงหนาแน่นตามเส้นใบ ด้านล่างมีจุดโปร่งแสงและขนสีน้ำตาลประปราย **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายยอด **ใบประดับ** รูปแถบ ยาว 1-2 มม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ มีกลิ่นหอม **กลีบเลี้ยง** สีแดง ขอบกลีบสีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง ยาว 4-5 มม. ปลายแยกเป็น 4 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ยาว 10-11 มม. มีต่อมรูปก้านปิดปกคลุมทั้งสองด้าน **กลีบดอก** สีขาว ตรงกลางกลีบแต้มสีม่วง เชื่อมติดกันเป็นหลอด หลอดกลีบดอกยาว 1.5 ซม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่กลับ ขนาด 12-17 × 6-7 มม. **เกสรเพศผู้** 4 อัน แบบสองคู่ยาวไม่เท่ากัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณู ยาว 2.8-3 ซม. อับเรณูติดด้านหลัง สีม่วงแกมชมพู **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไข่เหนืองวงกลีบรูปทรงรี มี 4 พู เกลี้ยง ภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตาแบบตามแนวตะเข็บ มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูเกสรเพศเมียสีขาว ยาว 3.6 ซม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียสีชมพู แยกเป็น 2 แฉก **ผล** รูปทรงกลม แยกเป็น 4 พู ขนาด 7-10 มม. เมื่อสุกสีดำ กลีบเลี้ยงติดทนสีแดง ยาวมากกว่าผล

ระยะเวลาออกดอก	กุมภาพันธ์ - มีนาคม
ประเทศไทย	พบเกือบทุกภาคทั่วประเทศ ตามป่าดิบชื้น ป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าเขาหินปูน ริมถนน หรือพื้นที่เปิดโล่งทั่วไป ที่ระดับความสูง 5-1,100 เมตร
การกระจายพันธุ์	อินเดีย ศรีลังกา จีน พม่า ไทย อินโดจีน มาเลเซีย อินโดนีเซีย
แหล่งที่พบ	พบตามธรรมชาติ ริมถนนและพื้นที่โล่งภายในบริเวณหมู่บ้าน
การใช้ประโยชน์	<ol style="list-style-type: none"> 1. ราก ใช้ต้มน้ำดื่ม รักษาโรคเบาหวานไม่ปกติ 2. ราก ใช้เป็นยารักษาโรคเบาหวาน แต่ไม่รู้วิธีใช้
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	K. Seraypheap 15, A. Nuammee 300

142. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Clerodendrum kaempferi* (Jacq.) Sieb. ex Steud., Nomencl. ed.

1: 208. 1821 Genus *Clerodendrum*, จรัล ลีร์ติวงศ์, 2544. หน้า 34 ภาพที่ 4.20 ฉ

ชื่อม้ง ชั่วจือเลียะ (tshuab rwg liab)

ชื่อไทย ป้างแดง ป้างตาไก่

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 1-1.5 เมตร ลำต้นกลวง กิ่งอ่อนเป็นสี่เหลี่ยม มีร่องตามยาว ข้อของลำต้นมีขนยาวนุ่มสีขาวหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2.3-13.5 ซม. แผ่นใบรูปไข่กว้าง ขนาด 11.5-15 × 8.5-12 ซม. โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบหยักซี่ฟัน ผิวใบด้านบนมีขนสีแดงแกมขาวหนาแน่นตามกลางเส้นใบและขอบใบ ด้านล่างมีต่อมรูปก้นปิดสีน้ำตาลแกมเหลืองหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายยอด **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **ใบประดับ** รูปแถบหรือใบหอก ยาว 3-7 มม. **กลีบเลี้ยง** สีแดง เชื่อมติดกันเป็นรูประฆัง ยาว 3-4 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่แกมรี ด้านนอกมีต่อมรูปก้นปิดและขนสีแดงหนาแน่น **กลีบดอก** สีแดง เชื่อมติดกันเป็นหลอด หลอดกลีบดอก ยาว 1.2-1.5 ซม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปขอบขนานแกมไข่ ขนาด 8-11 × 3-4.5 มม. ขอบกลีบย่น ด้านนอกมีขนสีแดงหนาแน่น **เกสรเพศผู้** 4 อัน แบบสองคู่ยาวไม่เท่ากัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณู ยาว 2.2-3.1 ซม. อับเรณูติดด้านหลัง สีแดง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไข่เหนืองวงกลีบ รูปไข่ เกลี้ยงภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตาแบบตามแนวตะเข็บ มี 2 อวุลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูเกสรเพศเมียสีแดง ยาว 3.2-3.6 ซม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียสีชมพู แยกเป็น 2 แฉก **ผล** รูปเกือบกลม แยกเป็น 4 พู ขนาด 4-8 มม. เมื่อสุกสีดำ กลีบเลี้ยงติดทนสีแดง ยาวน้อยกว่าหรือเท่ากับผล

ระยะเวลาออกดอก	สิงหาคม
ประเทศไทย	พบทางภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันตกเฉียงใต้ ตามป่าดิบชื้น ป่าดิบแล้ง ป่าดิบเขา ป่าเบญจพรรณ ที่ระดับความสูง 150-1,300 เมตร
การกระจายพันธุ์	อินเดีย ศรีลังกา จีน ไทย อินโดจีน อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์
แหล่งที่พบ	พบตามธรรมชาติ บริเวณป่าเบญจพรรณ
การใช้ประโยชน์	<ol style="list-style-type: none"> 1. ราก นำมาต้มน้ำดื่มเพื่อเป็นยาแก้โรคประจำเดือนมาไม่ปกติ 2. ราก นำมาต้มน้ำ เอาทำแช่ แก้อาการปวดเท้า
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuamnee 140

143. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Holmskioldia sanguinea* Retz., Observ. Bot. 6: 31. 1791; Fl. China (illustration) 17: 130. ภาพที่ 4.20 ญ

ชื่อม้ง ชั่วเดาเจ้ (tshuaj ntaus cev) ชั่วจือเลียะ (tshuaj rwg liab)

ชื่อไทย เรดาร์

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 1-1.5 เมตร ลำต้นเป็นสีเหลี่ยม มีขนสีน้ำตาลแกมเหลืองหนาแน่น ใบ เดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1-2.3 ซม. แผ่นใบรูปไข่กว้าง ขนาด 3-9 × 1.5-6 ซม. โคนใบรูปหัวใจตื้น ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหยักมนจนถึงจักฟันเลื่อย ผิวใบทั้งสองด้านมีต่อมรูปก้นปิดขนาดเล็กกระจายและมีขนสั้นนุ่มหนาแน่นตามเส้นใบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกตามปลายยอดและปลายกิ่ง **ใบประดับ** รูปไข่แกมรี ยาว 1-2 มม. **ดอก** ย่อย สมบูรณ์เพศ **กลีบเลี้ยง** สีแดงแกมเขียวอ่อน เชื่อมติดกันและแผ่ออกคล้ายรูปจานขนาดใหญ่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-2.5 ซม. หยักมี 5 แฉกตื้น ๆ ปลายอาจกลมหรือตัด **กลีบดอก** สีแดงสด เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 2-2.5 ซม. ลักษณะโค้งเล็กน้อย ด้านนอกมีขนชนิดที่ปลายมีต่อมกลมหนาแน่น ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกมีวนกลับออกด้านนอก แฉกด้านบนมีขนาดเล็กกว่า แฉกด้านล่าง **เกสรเพศผู้** 4 อัน แบบสองคู่ยาวไม่เท่ากัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณู ยาวกว่าหลอดกลีบดอกเล็กน้อย อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปเกือบกลม มี 4 พูติดกัน ภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตาแบบตามแนวตะเข็บ มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูเกสรเพศเมียมี 1 อัน ยาว 2.5 ซม. อยู่ตรงกลางระหว่างพวงรังไข่ ยอดเกสรเพศเมียเรียวแหลม **ผล** รูปเกือบกลม แยกเป็น 4 พู ขนาด 4 มม.

ระยะเวลาออกดอก	ตลอดปี
ประเทศไทย	นิยมปลูกเป็นไม้ประดับ
การกระจายพันธุ์	พืชพื้นเมืองในแถบเทือกเขาหิมาลัย
แหล่งที่พบ	พบเป็นไม้ประดับในโครงการ พมพ. พื้นที่ที่ 7
การใช้ประโยชน์	ราก นำมาต้มน้ำกิน ใช้เป็นยาขับประจำเดือน แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 262

144. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Leonurus japonicus* Houtt., Nat. Hist. 9: 366. 1778. Fl. China 17:

163. 2000. ภาพที่ 4.20 ฎ

ชื่อม้ง ม่าก๊ะดู (hmab nkaj dub)

ชื่อไทย กัญชาเทศ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูง 30-120 ซม. ลำต้นเป็นเหลี่ยม ขื่อและเหลี่ยมของลำต้นมีขนแฉงหนาแน่น ใบ เดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2.2-3.5 ซม. ใบด้านล่างของลำต้นหยักลึกเป็นแฉกแบบตื้นนวก 3 แฉก รูปขอบขนาน แต่ละแฉกอาจหยักลึกแบบขนนกอีก 1-3 แฉก ใบด้านบนของลำต้นมักเรียบไม่หยัก รูปแถบ กว้าง 2-4 มม. ปลายใบแหลม โคนใบรูปลิ้มขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนมีขนแฉงหนาแน่น ผิวใบด้านล่างมีขนยาวนุ่มสีขาวหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกรอบ ออกตามซอกใบ **ใบประดับ** คล้ายหนาม สั้นกว่ากลีบเลี้ยง **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปประซัง ยาว 6-8 มม. ปลายหยักซี่ฟัน 5 แฉก รูปสามเหลี่ยม ยาว 2-3 มม. ปลายแฉกเป็นหนามแหลม **กลีบดอก** สีชมพูแกมม่วง เชื่อมติดกันคล้ายรูปปากเปิด ยาว 1-1.2 ซม. หลอดกลีบดอกยาว 6 มม. **เกสรเพศผู้** 4 อัน แบบสองคู่ยาวไม่เท่ากัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้นกว่ากลีบดอก อับเรณูติดด้านหลัง สีเหลืองแกมม่วง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน ไข่เหนียววงกลีบ รูปไข่ เกี้ยง ภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตาแบบตามแนวตะเข็บ มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูเกสรเพศเมีย ยาว 9-10 มม. อยู่ตรงกลางระหว่างพวงไข่ ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก **ผล** คล้ายรูปทรงสามเหลี่ยม สีน้ำตาลอ่อน

ระยะเวลาออกดอก เมษายน

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ กัมพูชา ญี่ปุ่น เกาหลี ลาว มาเลเซีย ไทย เวียดนาม ทวีปแอฟริกา ทวีปอเมริกา

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. ยอดอ่อน นำมาเคี้ยวกินสด ๆ เป็นยาแก้ปวดท้อง
2. ใบ นำมาต้บละเอียดผสมใส่ไข่หนึ่งกินแก้โรคกระเพาะ
3. ใบ นำมาทุบให้ละเอียด แล้วใช้มัดข้อมือ เป็นยาแก้ไข้ โดยจะผสมกับเหล้าที่ดองตัว

ฟังพอน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 50

145. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Mentha cordifolia* Opiz ex Fresen., Syll. Pl. Nov. ii. (1828) 232; Fl. Males., Ser. 1, Spermat. 8: 345. 1978.

ชื่อม้ง ปู้ซู้ (zaub txig theem)

ชื่อไทย สะระแห่น

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 20-30 ซม. ลำต้นและกิ่งเป็นสี่เหลี่ยม เกลี้ยง มักมีสีดำ ใบ เดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5-1 ซม. แผ่นใบรูปรีหรือรูปรีแกมขอบขนาน ขนาด 2-6 × 1-3 ซม. โคนใบรูปลิ้นจนถึงเกือบมน ปลายใบมนหรือแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบเกลี้ยง มีต่อมกลมขนาดเล็กจำนวนมาก มีขนละเอียดประปรายตามเส้นกลางใบ **ดอกและผล** ไม้พบบ

ระยะเวลาออกดอก มักไม่ออกดอกในประเทศไทย

ประเทศไทย นิยมปลูกเป็นพืชสวนครัว

การกระจายพันธุ์

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกในสวนผักหรือสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์ ใบ นำมาใส่ผัด เช่น ผัดมะเขือ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 323

146. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Ocimum americanum* L., Cent. Pl. I 15. 1755. Fl. China 17: 299. 2000.

ชื่อม้ง ย้าวจีเท่ง (zaub txig paj)

ชื่อไทย แมงลัก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 20-50 ซม. ลำต้นตั้งตรง กิ่งเป็นสี่เหลี่ยม มีขนละเอียดสีขาว ประปราย ตามข้อมักเป็นขนแข็ง **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5-1.5 ซม. แผ่นใบรูปไข่ ขนาด 1-1.7 × 5-10 ซม. โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบแหลม ขอบใบหยักซี่ฟันห่าง ๆ จนถึงเกือบเรียบ ผิวใบมีต่อมหนาแน่น มีขนละเอียดประปราย **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกรอบ ออกตามปลายยอดและปลายกิ่ง **ใบประดับ** รูปขอบขนาน ยาว 4 มม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง ยาว 2 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก ขนาดไม่เท่ากัน ด้านนอกมีขนนุ่มหนาแน่น **กลีบดอก** สีขาวแกมชมพูอ่อน เชื่อมติดกันคล้ายรูปปากเปิด ยาว 5 มม. หลอดกลีบดอกยาว 2 มม. ด้านนอกมีขนละเอียดปกคลุมหนาแน่น ด้านในเกลี้ยง กลีบปากล่างมี 1 แฉก รูปขอบขนาน โค้งลง กลีบปากบนมี 4 แฉก ปลายแฉกมน **เกสรเพศผู้** มี 4 อัน แบบสองคู่ยาวไม่เท่ากัน ไม่ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 6.5-7 มม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ มี 4 พู ติดกัน ภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตาแบบตามแนวตะเข็บ มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูเกสรเพศเมียยาวเท่ากับเกสรเพศผู้ อยู่ตรงกลางระหว่างพู รังไข่ ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก **ผล** รูปรี ยาว 2 มม. สีดำ

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี ออกมากช่วงฤดูฝน

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ อินเดีย อินโดนีเซีย มาเลเซีย พม่า ฟิลิปปินส์ ศรีลังกา แอฟริกา เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ภายในหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ใบ ใช้ใส่ต้มน้ำกินกับข้าว
2. นำเมล็ด 1-2 เมล็ดมาใส่ตา เมล็ดจะพองสามารถดูดเศษผงที่เข้าตาได้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 48, 249

147. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Ocimum tenuiflorum* L., Sp. Pl. 597. 1753; Fl. Males., Ser. 1, Spermat. 8: 378. 1978.

ชื่อม้ง ย่าวจี่ป่า (zaub txig paj)

ชื่อไทย กระเพรา

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปีหรือไม้พุ่ม สูง 30-60 ซม. ลำต้นตั้งตรง โคนมักมีเนื้อไม้ กิ่งมีขนนุ่มหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2-2.5 ซม. แผ่นใบรูปรีหรือรูปรี

แกมขอบขนาน ขนาด 3-6 × 1-2.5 ซม. โคนใบรูปรีมี ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบมีขนนุ่มหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกรอบ ออกตามปลายยอดและปลายกิ่ง **ใบประดับ** รูปไข่ ยาว 2-3 มม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง ยาว 2.5 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก ขนาดไม่เท่ากัน ด้านนอกมีขนหนาแน่น **กลีบดอก** สีม่วง เชื่อมติดกันคล้ายรูปปากเปิด ยาว 3.5-4 มม. ด้านนอกมีขนละเอียดปกคลุมหนาแน่น ด้านในเกลี้ยง กลีบปากล่างมี 1 แฉก รูปขอบขนาน โค้งลง กลีบปากบนมี 4 แฉก ปลายแฉกมน **เกสรเพศผู้** มี 4 อัน แบบสองคู่ ยาวไม่เท่ากัน ไม่ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 4-5 มม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ มี 4 พู ติดกัน ภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตาแบบตามแนวตะเข็บ มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูเกสรเพศเมียยาวเท่ากับเกสรเพศผู้ อยู่ตรงกลางระหว่างพวงไข่ ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก **ผล** รูปรี ยาว 1.2 มม. สีดำ

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี ออกมากช่วงฤดูฝน

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ มีการกระจายพันธุ์ในแถบเขตร้อน อาจจะเป็นพืชพื้นเมืองในแถบทวีปเขตร้อนของทวีปเอเชีย

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์ ใบและยอดอ่อน นำมาใส่ต้มหรือผัดเนื้อสัตว์ป่า เพื่อดับกลิ่นสาบ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 212

148. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Teucrium viscidum* Blume var. *viscidum*, Bijdr. 827. 1826; Fl. China 17: 57. 2000. **ภาพที่** 4.21 ก

ชื่อม้ง ปูชีเย่ (pum tshis nyeg)

ชื่อไทย -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 30-70 ซม. ลำต้นเป็นสี่เหลี่ยม เป็นร่องตามยาว เกลี้ยงหรือมีขน ปลายต่อมกลมประปราย **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1-1.5 ซม. แผ่นใบรูปไข่ ขนาด 2-4 × 1-2.5 ซม. โคนใบรูปรีมี ปลายใบแหลม ขอบใบหยักมันจนถึงจักฟันเลื่อยสองชั้น ผิวใบทั้งสองด้านมีขนประปราย **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกรอบ ออกตามปลายยอดและปลายกิ่ง **ใบประดับ** รูปใบหอก ยาว 3-5 มม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 4-5 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง ยาว 3 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปไข่แกมสามเหลี่ยมขนาดเล็ก

ด้านนอกมีขนสั้นนุ่ม ด้านปลายมีต่อมกลมปกคลุมหนาแน่น **กลีบดอก** สีม่วงอ่อน เชื่อมติดกันคล้ายรูปปากเปิด ยาว 6.5-7.5 มม. หลอดกลีบดอกยาว 3 มม. กลีบปากบนลดรูป กลีบปากล่างมี 5 แฉก ปลายมน **เกสรเพศผู้** มี 4 อัน แบบสองคู่ยาวไม่เท่ากัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 5-6 มม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ มี 4 พู ติดกัน ภายในมี 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตาแบบตามแนวตะเข็บ มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูเกสรเพศเมียยาวเท่ากับเกสรเพศผู้ อยู่ตรงกลางระหว่างพวงรังไข่ ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ผล รูปกลมแป้น ยาว 1.3 มม. สีเหลืองแกมน้ำตาล

ระยะเวลาออกดอก เมษายน

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ อินเดีย อินโดนีเซีย ญี่ปุ่น เกาหลี พม่า ฟิลิปปินส์

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. ใบและยอด นำไปต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไข้
2. ใบ นำมาทุบ ใช้มัดข้อมือเด็ก แก้ไข้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 49

Lauraceae

149. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Cinnamomum iners* Reinw. ex Blume, Bijdr. Fl. Ned. Ind. 11: 570. 1826; Fl. China 7: 183. 2008. **ภาพที่** 4.21 ข

ชื่อม้ง ตงซุ่ราฟี่ (ntoo xyab phij)

ชื่อไทย เชียด อบเชยต้น

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูงได้ถึง 20 เมตร กิ่งอ่อนเป็นสีเหลี่ยม มักแตกตรงกันข้าม ใบ เดี่ยว ออกตรงกันข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1-2 ซม. แผ่นใบรูปรี ขนาด 10-15 × 4-6 ซม. โคนใบรูปลิ้น ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง สีเขียวเข้มเป็นมัน ด้านล่างมีขนสีเทาอมเทา มีเส้นใบออกที่โคนใบ 3 เส้น **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกตามซอกใบและปลายยอด **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 4-5 มม. ก้านดอกยาว 2.5-5 มม. **กลีบรวม** สีเขียว โคนเชื่อมติดกันคล้ายรูปกรวยกลับ ปลายแยกเป็น 6 แฉก เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นนอก 3 แฉก รูปไข่ ยาว 4 มม. ชั้นในแคบกว่า

เล็กน้อย มีขนสั้นนุ่มสีเทาปกคลุมหนาแน่นทั้งสองด้าน เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้ 9 อัน เรียงเป็น 3 ชั้น ชั้นนอกและชั้นกลางมีก้านชูอับเรณูยาว 3-3.5 มม. มีขนนุ่มปกคลุม อับเรณูติดที่ฐาน มีขนาดเกือบเท่ากับก้านชูอับเรณู ชั้นในมีก้านชูอับเรณูยาว 1.5 มม. อับเรณูสั้นกว่าก้านชูอับเรณูเล็กน้อย และมีเกสรเพศผู้ที่เป็นหมันอีก 3 อัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ เกลี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ปลาย มี 1 ออวูล ก้านชูเกสรเพศเมียยาวยาว 3 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นแผ่น แยกเป็น 2 แฉก ผล รูปไข่ ขนาด 9-10 มม. สีเขียวเข้ม เมื่อสุกมีม่วงดำ มีชั้นกลีบรวมรูปถ้วยรองรับ

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ จีน กัมพูชา อินเดียน อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย พม่า ศรีลังกา ไทย เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์ เปลือกต้น นำมาทำรูป โดยเอาเปลือกมาใส่ครกตำให้ละเอียด แล้วเทใส่กระดิ่ง นำน้ำมาใส่กระป๋อง ฝาไม้ไผ่เป็นอันเล็กจุ่มน้ำ แล้วมาคลุกเปลือกไม้ที่ตำไว้ สัก 4-5 ครั้ง จะได้เป็นรูป

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 75, 288

Leeaceae

150. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Leea indica* (Burm.f.) Merr., Philipp. J. Sci. 14(2): 245. 1919; Fl. Thailand 10(2): 220. 2010. ภาพที่ 4.21 ค

ชื่อม้ง ปรีอันไซเล็ยะ (plav ntxaiv liab) ปรีอันไซจื้อวะ (plav ntxaiv ntsuab)

ชื่อไทย กระตังใบ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มรอเลื้อย สูงได้ถึง 7 เมตร ลำต้นเกลี้ยง ไม่มีหนาม ใบ ประกอบแบบขนนกปลายคี่ 1-3 ชั้น หูใบรูปไข่กลับ ยาว 3-4 ซม. หลอดร่วงง่าย ก้านใบยาว 10-13.5 ซม. ใบย่อยมีจำนวนมาก ก้านใบย่อยยาว 0.5-5 ซม. แผ่นใบย่อยรูปไข่หรือรูปรีแกมขอบขนาน ขนาด 5.5-18.5 × 3-10 ซม. โคนใบมนกลม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหยักซี่ฟันไม่เป็นระเบียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ข้อ

ดอก แบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกตามปลายยอด ก้านช่อดอกสีแดงแกมเขียว มีขนสั้นสีแดงแกมน้ำตาลประปราย **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 6-7 มม. ก้านดอกย่อยสั้น **กลีบเลี้ยง** สีเขียวแกมขาว เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม ยาว 1-1.5 มม. กลีบเลี้ยง **กลีบดอก** สีเขียวอ่อนแกมขาว โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่แกมรี ยาว 3.5-4 มม. ปลายงอรั้งคล้ายหมวก เมื่อดอกบานเต็มที่จะโค้งกลับออกด้านนอก **เกสรเพศผู้** 5 อัน หลอดเกสรเพศผู้ ยาว 2 มม. สีเหลืองอ่อน กลีบเลี้ยง ก้านชูอับเรณูสีขาว ยาว 1.5-2 มม. อับเรณูติดที่ฐาน อับเรณูแต่ละอันปลายติดกัน ลักษณะคล้ายรูปดาว **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไข่น้ำอววงกลีบ รูปกลม กลีบเลี้ยง ภายในมี 6 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 1.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียมน **ผล** กลมแบน มี 6 พู ขนาด 9-12 มม. สีเขียว เมื่อสุกสีม่วงดำ

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม - มิถุนายน

ประเทศไทย พบทุกภาคทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ อินเดีย ศรีลังกา เนปาล บังกลาเทศ จีนตอนใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เกาะนิวกินี ทางเหนือของออสเตรเลีย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ มักอยู่บริเวณริมลำห้วย

การใช้ประโยชน์

1. ราก ต้มกินเป็นยาบำรุงเลือด บำรุงให้หญิงที่มีบุตรยาก
2. ราก ต้มใส่ไก่กิน เป็นยาแก้ปวดกล้ามเนื้อ (ปวดท้องแข็ง ๆ)
3. ราก ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไอ
4. ใบอ่อน ทูบละเอียด พอกใส่แผลอักเสบหรือแผลที่เป็นฝี
5. ใบอ่อน ทูบละเอียด พอกใส่แผลสด เพื่อเป็นยาสมานแผล เช่น แผลมีดบาด

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 83

Loganiaceae

151. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Strychnos axillaris* Colebr., Trans. Linn. Soc. London 12(2): 356, t. 15. 1819; Fl. Thailand 6(3): 210. 1997; Fl. China 15: 326. 1996. **ภาพที่** 4.21 ง

ชื่อม้ง ปอเต้าหมี (pos rau miv) ชั่วบัวยี้ (tshuaj puab yib)

ชื่อไทย ขวากไก่

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มรอเลื้อย สูง 2-3 เมตร กิ่งอ่อนมีขนสั้นประปราย มีหนามตามซอกใบ มือเกาะออกตามซอกใบ ปลายมีวงงอ มีขนสั้นนุ่มปกคลุม **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้าม ไม่มีใบ ก้านใบยาว 2-5 มม. แผ่นใบรูปไข่หรือรูปรี จนถึงเกือบกลม ขนาด 2.5-10 × 1.8-5 ซม. โคนใบรูปปลีกว้างจนถึงมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน มีเส้นใบออกที่โคนใบ 3-5 เส้น **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามซอกใบ **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 4-5 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่กว้าง ยาว 1-1.5 มม. ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มปกคลุม **กลีบดอก** สีเขียวอ่อน เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 3-4 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ปลายแหลม ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มปกคลุม ด้านในบริเวณฐานแฉกกลีบดอกมีขนแข็งยาวสีขาวเรียงเป็นแถวเดียว ปิดส่วนของหลอดกลีบดอกด้านล่างไว้ทั้งหมด **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดอยู่ตรงกลางหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดที่ฐาน มีขนแข็งสีขาวที่โคนอับเรณู **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกลม ขนาด 1 มม. เกลี้ยง ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูเกสรเพศเมียยาว 1.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็น 2 แฉกสั้น ๆ **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม

ประเทศไทย พบทุกภาคทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ บังกลาเทศ รัฐอัสสัม เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ออสเตรเลีย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณริมลำห้วย

การใช้ประโยชน์

1. ราก ใช้ผสมกับมะละ ต้มน้ำกินรักษาโรคโกโนเรีย
2. หน่ออ่อน มีสีแดง เก็บมากิน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 242

Loranthaceae

152. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Scurrula parasitica* L., Sp. Pl. 1: 110. 1753; Fl. Thailand 7(4): 700.

2002. **ภาพที่** 4.21 จ

ชื่อม้ง ตงเจ้าะ (ntoo cob) ชั่วมือเล่า (tshuaj mob laug)

ชื่อไทย กาฝาก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

พืชเบียน เกาะอยู่ตามต้นไม้อื่น ทุกส่วนของลำต้นอ่อนมีขนปุยสีขาวยาวกลมน้ำตาล เข้มปกคลุมหนาแน่น เมื่อเจริญเต็มที่อาจมีประปรายตามลำต้นและใบ **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1-1.5 ซม. แผ่นใบรูปไข่หรือรูปรี ขนาด 3.5-8.5 × 1.5-5.7 ซม. โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบแหลม ขอบใบเป็นคลื่นห่าง ๆ ผิวใบด้านสีเขียวแกมเหลืองอ่อน ทั้งสองด้านมีขนปุยสีน้ำตาลประปราย **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกสั้น ๆ ออกตามซอกใบ **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ก้านดอกย่อยยาว 1-5 มม. **ใบประดับ** รูปลิ้มแคบ ยาว 1-3 ซม. **กลีบเลี้ยง** ไม่มี **กลีบดอก** สีเขียวอ่อน มี 4 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ตาดอกที่เจริญเต็มที่รูปร่างคล้ายกระบอง ปลายแหลม ยาว 15-16 มม. เมื่อดอกบานหลอดกลีบดอกจะแยกออกลงมาจนเกือบถึงโคนหลอดกลีบดอก ส่วนด้านปลายจะแยกออกเป็น 4 แฉก แต่ละแฉกรูปแถบ ปลายแหลม โค้งกลับออกด้านนอก **เกสรเพศผู้** 4 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น สีม่วง อับเรณูติดที่ฐาน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน ไข่ได้วงกลีบ รูปไข่กลับ ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสีม่วง เกสรยาว 15-16 ซม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** รูปไข่กลับ ปลายมนกลม ยาว 8-10 มม.

ระยะเวลาออกดอก ธันวาคม

ประเทศไทย ภาคเหนือ: เชียงใหม่ น่าน; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ เลย นครพนม; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์ ราชบุรี; ภาคใต้: พังงา ตรัง

การกระจายพันธุ์ อินเดี

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชเบียนอยู่บนต้นไม้ เช่น ต้นประดู่

การใช้ประโยชน์

1. ลำต้นและใบ นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ปวดท้อง ลักษณะที่ถ่ายเป็นเลือด
2. ลำต้น นำมาต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อย ปวดหลัง
3. ลำต้น นำมาต้มน้ำดื่ม ใช้รักษาวัณโรค
4. ใบ นำมาต้มน้ำกิน เป็นยาแก้ปวดเมื่อย
5. ใบ นำมาทุบประคบบริเวณกระดูกเคลื่อน
6. ทั้งต้น นำมาต้ม ทาร่างกายบริเวณที่มีอาการบวม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 243

153. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Lycopodiella cernua* (L.) Pic. Serm., Webbia 23(1): 166 1968. –

Lycopodium cernuum L., Sp. Pl. 1103. 1753; Fl. Thailand 3(1): 12. 1979.

ชื่อม้ง ชั่วห้าหยง (tshuaj hav zoov)

ชื่อไทย สามร้อยยอด

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ลำต้น มีสองแบบ ทั้งแบบทอดเลื้อยหรือตั้งตรง ถ้าลำต้นตั้งตรง ลำต้นหลักอาจสูงได้มากกว่า 50 ซม. ลำต้นแตกกิ่งจำนวนมาก มีใบขนาดเล็กปกคลุมหนาแน่น บริเวณโคนต้นอาจมีใบปกคลุมไม่มาก ลำต้นมีขนาด 3-4 มม. กิ่งด้านข้างมีขนาดประมาณ 3 มม. มีใบปกคลุมอย่างหนาแน่น แต่ละกิ่งยาวประมาณ 10 ซม. ใบ รูปแถบ ปลายเรียวแหลม ขนาด 2-3 × 0.5 มม. ขอบใบเรียบ บริเวณปลายใบโค้งเข้าด้านในเล็กน้อย แผ่นใบค่อนข้างหนานุ่ม สีเขียวแกมเหลือง โคนออกเดี่ยว ๆ หรือเป็นคู่ ที่บริเวณปลายกิ่ง ห้อยลง ยาวประมาณ 2 ซม. มีขนาดประมาณ 2 มม. สปอร์ฟิลล์รูปไข่ ปลายเรียวแหลม

ระยะเวลาออกดอก -

ประเทศไทย ภาคเหนือ: เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง พิชณุโลก ตาก ; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย; ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี; ภาคใต้: ชุมพร สุราษฎร์ธานี สตูล นครศรีธรรมราช ตรัง สงขลา นราธิวาส ยะลา

การกระจายพันธุ์ กระจายพันธุ์กว้างในแถบเขตร้อนและกึ่งเขตร้อนทั่วโลก

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณที่ลาดชันริมถนนเข้าหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์ ทั้งต้น ต้มน้ำ นำมาทาแก้ชาบวม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ K. Seraypheap 21, A. Nuammee 72

Lythraceae

154. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Lagerstroemia macrocarpa* Wall. ex Kurz, J. Asiat. Soc. Bengal, Pt. 2, Nat. Hist. 42(4): 234. 1874; The Flora of The Malay Peninsula 1(2): 824. 1992. ภาพ

ที่ 4.21 ฉ

ชื่อม้ง เซะปะละละ (seb paj liab)

ชื่อไทย อินทนิลบก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูงได้ถึง 12 เมตร เปลือกต้นสีเทาอ่อน หลุดลอกออกเล็กน้อย ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1-1.5 ซม. แผ่นใบรูปไข่หรือรูปรี ขนาด 8-16 × 2-6.5 ซม. โคนใบสอบเรียว ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้ม เรียบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกตามปลายยอด ช่อดอกสั้น มีดอกย่อยแน่น **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 6-8 ซม. ก้านดอกย่อยยาว 1.5-5 ซม. **ใบประดับ** รูปขอบขนาน ยาว 4-7 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียวอ่อน มี 6 กลีบ แต่ละกลีบรูปสามเหลี่ยม ยาว 12-15 มม. ติดทน ผิวด้านบนเป็นร่อง 2-3 ร่อง มีสันแคบระหว่างร่อง ตามสันมีแดงสด เมื่อดอกบานเต็มที่กลีบเลี้ยงจะโค้งกลับออกด้านนอก **กลีบดอก** สีม่วง มี 6 กลีบ ติดอยู่บนกลีบเลี้ยง แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ขนาด 4-4.5 × 3-4 ซม. มีก้านกลีบยาว 5-6 มม. ขอบกลีบหยักเป็นคลื่นถี่ **เกสรเพศผู้** มีจำนวนมาก ก้านชูอับเรณูสีขาว อับเรณูติดด้านหลัง สีเหลือง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่กึ่งใต้วงกลีบ ฐานดอกแผ่ออกเป็นรูปถ้วย ด้านนอกมีร่องตามยาว รูปไข่ เกี้ยง ภายในมี 6 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวูลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 2.5 ซม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล**แห้ง รูปไข่ ขนาด 1-2 ซม. สีเขียวเกลี้ยง มีชั้นกลีบเลี้ยงที่แข็งรองรับ เมื่อแก่สีน้ำตาล แตกออกตามพูเป็น 6 พู

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์ ราก สดหรือแห้งก็ได้ นำมาต้มน้ำ ดื่มเป็นยาแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ ช่วยบำรุงให้มีลูกง่าย

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 74

Malvaceae

155. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Hibiscus* hybrid, Fl. China 12: 289. 2007. **ภาพที่** 4.21 ซ

ชื่อม้ง ชั่วเมอะเตร่า (tshuaj mob raum) ชั่วเบร่าเย้ (tshuaj nplaum zeb)

ชื่อไทย ชบาม่วง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 1-3 เมตร กิ่งมีขนยาวรูปดาวประปราย ใบ เดี่ยว ออกสลับ หูใบรูปเส้นด้าย ยาว 5-12 มม. มีขน ก้านใบยาว 0.5-3.5 ซม. มีขนรูปดาวปกคลุม แผ่นใบรูปไข่ ขนาด 4-9 × 2-5 ซม. โคนใบรูปลิ้นหรือมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหยักซี่ฟัน ผิวใบด้านล่างมีขนประปรายตามเส้นใบ **ดอกเดี่ยว** ออกตามซอกใบ ดอกสมบูรณ์เพศ ขนาด 7-10 ซม. ก้านดอกยาว 0.5-1 ซม. **ริ้วประดับ** เชื่อมติดกันที่ฐาน ปลายแยกเป็นแฉกลึก 6-7 แฉก รูปแถบ ปลายแหลม ยาว 10-12 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปประขัง ยาว 1-1.5 ซม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ปลายแหลม ด้านนอกมีขนสั้นรูปดาวประปราย **กลีบดอก** สีม่วง มีจำนวนมากหรือจำนวนทวีคูณของ 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ปลายมน ขอบกลีบย่นเล็กน้อย **เกสรเพศผู้** มีจำนวนมาก ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกลุ่มเดียวเป็นหลอดยาว 2-3 ซม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ เกี้ยง ภายในมี 5 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 2-3 ซม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกกลม สีเหลืองอ่อน **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ พืชปลูกทั่วโลก

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ภายในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ใบ นำมาทุบ มัดหรือประคบใส่แผลสด เช่น แผลถูกมีดบาด
2. ยอด นำไปต้มใส่ใ้กินเป็นยาบำรุงร่างกาย
3. กิ่งและใบ นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยารักษาโรคไต

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 183

156. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Hibiscus sabdariffa* L., Sp. Pl. 2: 695. 1753. Fl. China 12: 293.

2007. ภาพที่ 4.21 ซ

ชื่อม้ง เจ้าเลียะ (ciav liab)

ชื่อไทย กระเจี๊ยบแดง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูง 1-2 เมตร ลำต้น สีแดงแกมม่วง ใบ เดี่ยว ออกสลับ หูใบรูปเส้นด้าย ยาว 5-19 มม. มีขนประปราย ก้านใบยาว 2-8 ซม. แผ่นใบหยักลึกแบบฝ่ามือ 3-5 แฉก แต่ละแฉก

รูปใบหอก ขนาด 2-8 × 0.5-1.5 ซม. ปลายแฉกเรียวแหลม โคนใบรูปปลีมนกว้างหรือมน ขอบใบจัก
ฟันเลื่อย ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ดอกเดี่ยว** ออกตามซอกใบ ดอกสมบูรณ์เพศ ขนาด 2-3 ซม.
ก้านดอกสั้น **ริ้วประดับ** สีแดง เชื่อมติดกันที่ฐาน แยกเป็น 8-12 อัน รูปใบหอก ปลายแหลม ยาว
7-12 มม. มีขนสาบแข็งประปราย **กลีบเลี้ยง** สีแดง เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ยาว 1 ซม. ปลายแยก
เป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม ยาว 1-2 ซม. ด้านนอกมีขนสาบแข็งประปราย
กลีบดอก สีเหลืองอ่อน โคนกลีบมีสีแดง มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ปลายมน **เกสรเพศผู้** มี
จำนวนมาก ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกลุ่มเดียวเป็นหลอดยาว 0.5 ซม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่
เหนือวงกลีบ รูปไข่ เกลี้ยง ภายในมี 5 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวูลจำนวนมาก ก้านชู
ยอดเกสรเพศเมีย ยาว 0.5 ซม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกกลม สีแดง **ผล** แห่ง
รูปไข่ ขนาด 1.5 ซม.

ระยะเวลาออกดอก ตุลาคม - ธันวาคม

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ มีถิ่นกำเนิดในแถบทวีปแอฟริกา ปลูกทั่วไปในเขตร้อน

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ผล นำมาต้มน้ำ จะได้น้ำสีแดง ใช้ดื่มขับปัสสาวะ
2. ผล นำมาต้มน้ำ เติมน้ำตาล เป็นเครื่องดื่ม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 233

157. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Sida alnifolia* L., Sp. Pl. 2: 684. 1753; Fl. China 12: 272. 2007.

ภาพที่ 4.22 ก

ชื่อม้ง ชะเบรา (nrhab nplaum)

ชื่อไทย หญ้าขัดใบเว้า

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 1-2 เมตร กิ่งมีขนยาวรูปดาวประปราย **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ฐานรูปปลีมนแคบ สัน
กว่าก้านใบ ก้านใบยาว 2-8 มม. มีขนยาวรูปดาวประปราย แผ่นใบรูปไข่กลับ รูปไข่ รูปไข่แกมขอบ
ขนานหรือเกือบกลม ขนาด 2-5 × 0.3-3 ซม. โคนใบมนจนถึงรูปปลีมน ปลายใบแหลมหรือมน ขอบใบ
หยักซี่ฟัน ผิวใบมีขนรูปดาวปกคลุมทั้งสองด้าน **ดอกเดี่ยว** ออกตามซอกใบ ดอกสมบูรณ์เพศ
ขนาด 7-8 มม. ก้านดอกยาว 3-7 มม. ด้านนอกมีขนสั้นรูปดาวหนาแน่น **ไม่มีริ้วประดับ** **กลีบ**
เลี้ยง สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง ยาว 6-6.5 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูป

สามเหลี่ยม ปลายแหลม ด้านนอกมีขนสั้นรูปดาวปกคลุม **กลีบดอก** สีเหลือง มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ปลายมน ยาว 6-7 มม. ด้านนอกมีขนประปราย **เกสรเพศผู้** มีจำนวนมาก ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกลุ่มเดียวเป็นหลอดยาว 4-5 มม. มีขนประปราย **เกสรเพศเมีย** 1 อัน ไข่เหนียว กว้าง รูปกลม มีขนที่ปลายรังไข่ ภายในมี 5-10 ช่อง พลาเซนตาที่ปลาย มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 4-5 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 5-10 แฉก แต่ละแฉกกลม สีเหลืองอ่อน **ผล** แห้ง กลม ขนาด 3 มม.

ระยะเวลาออกดอก พฤษจิกายน

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ จีน อินเดีย ไทย เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ราก ผสมกับรากของปอสัง นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไอ
2. ลำต้นแก่ ตัดมาตากแดด แล้วมัดรวมกันเป็นไม้กวาด ใช้กวาดบ้าน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 226

158. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Urena lobata* L., Sp. Pl. 2: 692. 1753; Fl. China 12: 281. 2007.

ภาพที่ 4.22 ข

ชื่อม้ง ชะ (nrhab)

ชื่อไทย ชีครอก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุก สูงประมาณ 1 เมตร กิ่งมีขนรูปดาวหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ หูใบรูปเส้นด้าย ยาว 2 มม. หลุดร่วงง่าย ก้านใบยาว 1-4 ซม. มีขนรูปดาวสีขาวแกมเทาปกคลุม แผ่นใบรูปไข่ ปลายหยักเป็น 3 แฉก ขนาด 5-7 × 3-6.5 ซม. โคนใบมนหรือหยักเป็นรูปหัวใจตื้น ๆ ขอบใบจักฟันเลื่อย ใบบริเวณปลายยอดมักเป็นรูปขอบขนานหรือรูปใบหอก ยาว 4-7 ซม. ผิวใบด้านล่างมีขนรูปดาวหนาแน่น **ดอกเดี่ยว** ออกตามซอกใบ ดอกสมบูรณ์เพศ ขนาด 2-2.5 ซม. ก้านดอกยาว 2-3 มม. ชั้นของริ้วประดับและกลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันที่ฐาน **ริ้วประดับ** สีเขียว เชื่อมติดกันที่ฐาน แยกเป็น 5 อัน รูปขอบขนาน ปลายแหลม ยาว 5-6 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูประฆัง ยาว 5-6 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปใบหอก ปลายแหลม ด้านนอกมีขนสั้นรูปดาวประปราย **กลีบดอก** สีชมพู มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ปลายมน ยาว 13-15 มม. **เกสรเพศผู้** มีจำนวนมาก ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกลุ่มเดียวเป็นหลอดยาว 1 ซม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน ไข่

ไข่น้ำองวกลีบ รูปกลม มีขนหนาแน่น ภายในมี 5 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 13-14 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 10 แฉก แต่ละแฉกกลม สีชมพู ผล กลม ขนาด 1 ซม. มีหนาม

ระยะเวลาออกดอก พุศจิกายน

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ จีน บังกลาเทศ ภูฏาน กัมพูชา อินเดีย อินโดนีเซีย ญี่ปุ่น ลาว พม่า เนปาล ไทย เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์ ลำต้นแก่ ตัดมาตากแดด แล้วมัดรวมกันเป็นไม้กวาด ใช้กวาดบ้าน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 224

Marantaceae

159. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Phrynium pubinerve* Blume, Enum. Pl. Javae 1: 38. 1827; Fl. Thailand 9(2): 134. 2008. **ภาพที่** 4.22 ค

ชื่อม้ง บั้งเจ้เลี้ยว (nplooj ntse liab)

ชื่อไทย ตองสาด สาดตองแดง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุก เหง้าทอดเลื้อยขนานไปตามผิวดิน สูง 1-3 เมตร **ใบ** เดี่ยว มีจำนวน 2-4 ใบ ต่อยอด กาบใบสีเขียว มีขนปุยสีน้ำตาลอ่อนปกคลุม ก้านใบสีเขียว ยาว 120-150 ซม. โคนก้านใบป่อง เป็นส่วนของรอยต่อระหว่างก้านใบและแผ่นใบ ยาว 5 -10 ซม. แผ่นใบรูปขอบขนานถึงรูปรี ขนาด 50-80 × 15-25 ซม. โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียว ด้านล่างสีเขียวอ่อน เกือบทั้งสองด้าน แต่อาจมีเล็กน้อยบริเวณเส้นกลางใบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแน่น ออกบริเวณยอดอ่อนจากซอกก้านใบ มีลักษณะกลม ขนาด 4-6 ซม. มีดอกย่อยจำนวนมาก **ดอก** ย่อย สมบูรณ์เพศ สีชมพูอ่อนหรือสีขาว ขนาด 1.8-2 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีขาว มี 3 กลีบ แต่ละกลีบรูปแถบ ปลายแหลม มีขนหนาแน่น ขนาด 8-10 × 2-2.5 มม. **กลีบดอก** สีชมพูแกมขาว เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 3 แฉก แต่ละแฉกโค้งลงเล็กน้อย รูปใบหอกกลับ ปลายแหลม **เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน** มีจำนวนมาก เชื่อมติดกันเป็นหลอด มีความยาวมากกว่าหลอดกลีบดอก

ปลายแผ่ออกคล้ายกลีบดอก รูปไข่กลับ ปลายมน สีชมพูหรือสีขาว **เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้** มี 1 อัน **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ มีขนหนาแน่น ภายในมี 3 ช่อง พลาเซนตาติรอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ยอดเกสรเพศเมียโค้งลง **ผล** รูปสามเหลี่ยมแกมรูปรียาว เมื่อแก่มีสีแดงสด มีประมาณ 40 ผล ต่อหนึ่งช่อดอก

ระยะเวลาออกดอก กรกฎาคม

ประเทศไทย พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ กระจายพันธุ์กว้างในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ ริมลำห้วย

การใช้ประโยชน์

1. ใบ นำมารองยุงข้าว
2. ใบ ใช้ห่อข้าวและอาหาร โดยใช้ทางด้านท้องใบ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 132

160. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Stachyphrynium placentarium* (Lour.) Clausager & Borchs., Kew Bull. 58(3): 672. 2003; Fl. Thailand 9(2): 138. 2008. **ภาพที่** 4.22 ง-จ

ชื่อม้ง บั้งเจ้จั่วะ (nplooj ntse ntsuab)

ชื่อไทย ตองสาด สาดตองขาว

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุก เหง้าทอดเลื้อยขนานไปตามผิวดิน สูง 1-2 เมตร **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ มี 1-3 ใบ ต่อยอด กาบใบเกลี้ยง สีเขียว ก้านใบสีเขียว ยาว 60-75 ซม. โคนก้านใบป่อง เป็นส่วนของรอยต่อระหว่างก้านใบและแผ่นใบ ยาว 5-7 ซม. แผ่นใบรูปไข่ถึงรูปขอบขนาน ขนาด 40-60 × 10-20 ซม. โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียว เกลี้ยง ด้านล่างสีเขียวอ่อน มีขนละเอียดหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแน่น ออกบริเวณยอดอ่อนจากซอกก้านใบ มีลักษณะกลม ขนาด 4-6 ซม. มีช่อดอกย่อยจำนวนมาก **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ สีขาวแกมส้ม ขนาด 2-2.5 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีขาวแต่มีจุดสีม่วงแดง มี 3 กลีบ แต่ละกลีบรูปแถบ ปลายแหลม ยาว 2.5-3.5 มม. **กลีบดอก** สีขาว เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 3 แฉก แต่ละแฉกโค้งลงเล็กน้อย รูปรี ปลายแหลม **เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน** มีจำนวนมาก เชื่อมติดกันเป็นหลอด มีความยาวมากกว่าหลอดกลีบดอก ปลายแผ่ออกคล้ายกลีบดอก รูปไข่กลับ ปลายมน สีส้ม **เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้** มี 1 อัน **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูป ภายในมี 3 ช่อง พลาเซนตาติรอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ยอดเกสรเพศเมียโค้งลง **ผล** รูปทรงกระบอก

ระยะเวลาออกดอก	กรกฎาคม
ประเทศไทย	พบทั่วประเทศ
การกระจายพันธุ์	กระจายพันธุ์กว้างในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
แหล่งที่พบ	พบตามธรรมชาติ ริมลำห้วย
การใช้ประโยชน์	
	1. ใบนำมารองยุงข้าว
	2. ใบ ใช้ห่อข้าวและอาหาร โดยใช้ทางด้านหลังใบ
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 129

Marattiaceae

161. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Angiopteris evecta* (G.Forst.) Hoffm., Comm. Soc. Reg. Gott. 12. 29 t. 5. 1796; Fl. Thailand 3(1): 41. 1979. ภาพที่ 4.22 ฉ

ชื่อม้ง ชั่วหม่วที (suab muas thij)

ชื่อไทย ว่านกีบแรด ว่านกีบม้า

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี มีขนาดใหญ่ สูง 1-3 เมตร ลำต้น สั้น ตั้งตรง ใบ ประกอบแบบขนนก สองชั้น ก้านใบยาว 80-100 ซม. ใบมีขนาดใหญ่ ประมาณ 1.5-2 × 1-1.5 เมตร ใบย่อยชั้นแรก ขนาดประมาณ 50-80 × 30-35 ซม. ใบย่อยชั้นที่สอง มีก้านใบสั้น แผ่นใบย่อยรูปใบหอก ถึงรูปขอบขนาน ขนาด 15-18 × 2-3 ซม. โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบบริเวณโคนใบ ขอบใบบริเวณปลายใบจักฟันเลื่อย แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง สีเขียวสดเป็นมันเงา ผิวใบเกลี้ยง ทั้งสองด้าน อับสปอร์ เรียงขนานกันเป็น 2 แถวบนเส้นใบย่อย อยู่ชิดริมขอบใบ

ระยะเวลาออกดอก -

ประเทศไทย พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ เวียดนาม มาเลเซีย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ มักชอบขึ้นในที่ร่ม มีแสงแดดรำไร

การใช้ประโยชน์

1. เหง้า ฝาดเป็นช้ำก ห่อด้วยใบตอง นำไปลนไฟพออุ่น นำมาประคบที่ฝี ทำให้หัวฝีแห้งและ ยุบหายเร็ว

2. เหง้า ห่อใบตองปิ้งไฟ แล้วนำมาประคบท้อง สำหรับเด็กที่ท้องใหญ่ ๆ
3. เหง้า ซอยหั่นให้ละเอียด นำมากินเป็นยาแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้

A. Nuammee 30

Melastomataceae

162. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Melastoma malabathricum* L., Sp. Pl. 1: 390. 1753; Fl. Thailand 7(3): 441. 2001.

ชื่อม้ง จี้ใหญ่เต๊ะ (txiv ncaim toj) ป่าใหญ่ต้อ (paj ncaim toj)

ชื่อไทย โคลงเคลง อำหลวง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 1-3 เมตร กิ่งอ่อนเป็นสี่เหลี่ยม มีเกล็ดแข็งสีน้ำตาล ลักษณะแบนแนบไปกับผิวปกคลุมหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.8-1.5 มม. แผ่นใบรูปรีหรือรูปไข่ ขนาด 4-15 × 2-6 ซม. โคนใบมนหรือรูปปลีมนกว้าง ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านมีขนแข็งเอนสีน้ำตาลปกคลุม เส้นใบแบบฝ่ามือ 3-5 เส้น มีขนแข็งเอนสีน้ำตาลหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามปลายยอด มี 3-7 ดอก **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 4-5 ซม. ก้านดอกย่อยยาว 0.5-1 ซม. **ใบประดับ** รูปรีหรือรูปไข่ ยาว 0.7-2.5 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปใบหอก ปลายแหลม ยาว 8-10 มม. **กลีบดอก** สีม่วง มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ปลายมน ยาว 2.5-3 ซม. **เกสรเพศผู้** 10 อัน เรียงเป็นสองชั้น ชั้นนอก 5 อัน ก้านชูอับเรณูมีรยางค์ยาวโค้ง สีม่วง อับเรณูสีม่วง ชั้นใน 5 อัน ก้านชูอับเรณูไม่มีรยางค์ อับเรณูสีเหลือง อับเรณูติดที่ฐาน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ใต้วงกลีบ ฐานดอกขยายออกคล้ายรูปถ้วย ขนาด 5-9 มม. มีเกล็ดแข็งสีน้ำตาล ลักษณะแบนแนบไปกับผิวปกคลุมหนาแน่น ภายในมี 5 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวูลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 1.6-1.8 ซม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม สีเขียวอ่อน **ผล** ขนาด 5-10 มม. เมื่อแก่จัดจะแตกตามขวาง

ระยะเวลาออกดอก มิถุนายน

ประเทศไทย

ภาคเหนือ: เชียงใหม่ เชียงราย น่าน พิชณุโลก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์; ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันออก: ฉะเชิงเทรา; ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี นราธิวาส

การกระจายพันธุ์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เกาะนิวกินี และทางเหนือของออสเตรเลีย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณพื้นที่เปิดโล่งทั่วไป

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมาผสมกับรากของรางจืด ต้มน้ำดื่มเป็นยาบำรุง เพื่อให้มีลูกง่าย
2. ราก นำมาต้มน้ำให้ผู้หญิงที่หลังคลอดลูกดื่ม เพื่อขับของเสีย
3. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม รักษาโรคนิ่ว
4. ดอก นำมาทาปาก แทนลิปติก
5. ผล กินสด เป็นผลไม้ มีรสหวาน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 95

Meliaceae

163. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Azadirachta indica* A.Juss., Mém. Mus. Hist. Nat. 19: 221 1830. Fl. Males., Ser. 1, Spermat. 12: 341. 1995.

ชื่อม้ง -

ชื่อไทย สะเดา สะเดาอินเดีย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 5-10 เมตร เปลือกต้นสีน้ำตาล ผิวแตกเป็นร่องคล้ายสีเหลี่ยม ใบ ประกอบแบบขนนกชั้นเดียวปลายคู่ มีใบย่อย 4-6 คู่ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 4.5-7 ซม. ใบย่อยออกสลับ ก้านใบย่อยยาว 2-3 มม. แผ่นใบย่อยรูปไข่ ขนาด 3-8 × 1.5-2.5 ซม. โคนใบเบี้ยว ปลายใบแหลม ขอบใบหยักซี่ฟัน ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกตามซอกใบบริเวณปลายกิ่ง ยาว 10-15 ซม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 1-1.2 ซม. ก้านดอกย่อยสั้นมาก เกลี้ยง **ใบประดับ** รูปรีแคบ ยาว 0.5-1 มม. หลุดร่วงง่าย **กลีบเลี้ยง** สีเขียว โคนเชื่อมติดกันเล็กน้อย ยาว 2 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ปลายแหลม เกลี้ยง **กลีบดอก** สีขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปช้อนแคบ ปลายมน ขนาด 7-8 × 2-2.5 มม. มีขนประปราย **เกสรเพศผู้** 10 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 4-5 มม. สีเหลือง ปลายหลอดบานออก อับเรณูติดที่ฐาน อยู่ด้านในหลอด **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ภายในมี 3 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียรูปทรงกระบอกยาวเท่ากับหลอดเกสรเพศผู้ ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก **ผล** ไม้พบบ

ระยะเวลาออกดอก	พฤศจิกายน - มกราคม
ประเทศไทย	พบทั่วไปในที่โล่งแจ้ง และเป็นพืชปลูกทั่วประเทศ
การกระจายพันธุ์	มีถิ่นกำเนิดในประเทศอินเดีย
แหล่งที่พบ	พบเป็นพืชปลูกในบริเวณหมู่บ้าน
การใช้ประโยชน์	ใบอ่อน กินกับลาบ
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 258

164. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Sandoricum koetjape* (Burm.f.) Merr., Philipp. J. Sci., C 7: 237. 1912. Fl. Males., Ser. 1, Spermat. 12: 345. 1995.

ชื่อม้ง -
ชื่อไทย กระท้อน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 5-15 เมตร เปลือกต้นสีน้ำตาลแกมชมพูอ่อน ผิวเรียบ อาจหลุกหลอกออกเป็นแผ่นบาง **ใบ** ประกอบแบบขนนกปลายคี่ มี 3 ใบย่อย ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 13-14 ซม. ก้านใบย่อยคู่ล่างสั้น แต่ก้านใบย่อยใบบนสุด ยาว 5-7 ซม. แผ่นใบย่อยรูปรีหรือรูปไข่ ขนาด 14-25 × 8-14 ซม. โคนใบเบี้ยวหรือรูปลิ้ม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลหนาแน่น ใบแก่เมื่อมีอายุมากขึ้นจะเปลี่ยนเป็นสีแดงเข้ม **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกตามซอกใบบริเวณปลายกิ่ง ยาว 10-15 ซม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 1-1.5 ซม. ก้านดอกย่อยสั้นมาก มีขนสั้นนุ่มปกคลุม **ใบประดับ** รูปไข่หรือรูปสามเหลี่ยม ยาว 3-5 มม. หลุดร่วงง่าย **กลีบเลี้ยง** สีเขียว โคนเชื่อมติดกันเป็นรูปประซัง ยาว 3.5-4 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่กว้าง ปลายแหลม ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น **กลีบดอก** สีเหลือง มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปขอบขนานแกมรูปใบหอกกลับ ปลายมน ขนาด 8-9 × 3-3.5 มม. เกสรเพศผู้ 10 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 5-6 มม. สีเหลือง อับเรณูติดที่ฐาน อยู่ที่ขอบด้านใน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เห็นอวงกลีบ ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มี 2-5 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียรูปทรงกระบอกยาวเท่ากับหลอดเกสรเพศผู้ ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม 5 แฉก **ผล** กลม สีเหลือง ผิวนอกคล้ายกำมะหยี่ มียางขาว

ระยะเวลาออกดอก กุมภาพันธ์ - เมษายน
ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์	มีถิ่นกำเนิดมาจากแถบมาเลเซีย เกาะสุมาตรา และนิวกินี ปัจจุบันเป็นพืชที่ปลูกกันทั่วไปในแถบเขตร้อนของทวีปเอเชีย
แหล่งที่พบ	พบเป็นพืชปลูกในบริเวณหมู่บ้าน
การใช้ประโยชน์	ผล กินสด เป็นผลไม้
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 306

Menispermaceae

165. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cyclea varians* Craib, Bull. Misc. Inform. Kew 1922, 231; Fl. Thailand 5(3): 327. 1991. ภาพที่ 4.22 ซ-ซ

ชื่อม้ง จาไซโตะ (cag txhais taum)

ชื่อไทย -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาว 3-5 เมตร ลำต้นสีเขียว ทุกส่วนขนสั้นนุ่มปกคลุม ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบติดที่หลังแผ่นใบ เหนือโคนใบขึ้นมา 0.5-1.3 ซม. ก้านใบยาว 2.5-7.5 ซม. แผ่นใบรูปไข่หรือรูปไข่แกมสามเหลี่ยม ขนาด 6.5-12 × 3.2-8 ซม. โคนใบตัดหรือหยักตื้นรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนมีขนสั้นนุ่มตามเส้นใบ หนาแน่นขึ้นที่ผิวใบด้านล่าง **ช่อดอก** แยกเพศอยู่ต่างต้น ออกตามซอกใบ **ช่อดอกเพศผู้** ยาว 1.5-7 ซม. ดอกย่อยออกเป็นกระจุกหนาแน่น ก้านดอกย่อยสั้น **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 4-6 กลีบ แต่ละกลีบรูปรี ปลายมน ยาว 1.5-2 มม. กลีบบางและเกลี้ยง **กลีบดอก** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายหยักเป็นแฉกเล็กน้อย มี 4-6 แฉก **เกสรเพศผู้** ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นแท่งเดียว ยาว 0.5-1 มม. อับเรณูอยู่ชิดกัน แผ่ ออกเป็นรูปกลมแบน **ช่อดอกเพศเมีย** คล้ายช่อดอกเพศผู้ แต่สั้นกว่า ประมาณ 1.5-4 ซม. **กลีบเลี้ยง** 2 กลีบ อยู่ตรงข้าม ขอบโค้งเข้าด้านใน **กลีบดอก** 2 กลีบ ขนาดเล็ก **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ เกี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก **ผล** เมล็ดเดี่ยวแข็ง ทรงกลม สีขาว เกี้ยง ขนาด 3-4 มม.

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม

ประเทศไทย ภาคเหนือ: เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน; ภาคตะวันออก: ชัยภูมินครราชสีมา

การกระจายพันธุ์	พืชถิ่นเดียวของประเทศไทย
แหล่งที่พบ	พบตามธรรมชาติ ในบริเวณป่าไผ่ ที่ระดับความสูง 400-500 เมตร
การใช้ประโยชน์	ราก กินแก้ปวดท้อง
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 334, 336

166. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Diploclisia glaucescens* (Blume) Diels, Pflanzenr. IV, 94: 225. 1910; Fl. Thailand 5(3): 349. 1991. ภาพที่ 4.22 ฉ-ญ

ชื่อม้ง ชั่วซาดเจีย (tshuaj mob txhiag)

ชื่อไทย เครือไส้ไก่

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาเนื้อแข็ง ขนาดใหญ่ ยาวได้ถึง 20 เมตร เปลือกต้นสีน้ำตาล กิ่งอ่อนเกลี้ยง สีเขียว ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2.5-11.5 ซม. แผ่นใบรูปไข่หรือรูปไข่กว้างจนถึงเกือบกลม ขนาด 5.5-11 × 3.8-12 ซม. โคนใบกลมหรือรูปหัวใจ ปลายใบมนหรือแหลม ขอบใบหยักมนห่าง ๆ ผิวใบทั้งสองด้านเรียบเกลี้ยง **ช่อดอก** แยกเพศอยู่ต่างต้น ออกตามลำต้นหรือกิ่งแก่ ยาว 10-20 ซม. **ช่อดอกเพศผู้** ดอกย่อยออกเป็นกระจุก มีก้านดอกย่อยยาว 2-4 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเหลืองอ่อน มี 6 กลีบ เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นนอก 3 กลีบ รูปรี ปลายโค้งเข้าด้านใน ยาว 2-2.5 มม. ชั้นใน 3 กลีบ รูปไข่กว้าง ปลายโค้งเข้าด้านใน ยาว 2-2.5 มม. **กลีบดอก** สีเหลืองอ่อน มี 6 กลีบ รูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ปลายแหลม ยาว 1-1.5 มม. **เกสรเพศผู้** 6 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 1-1.5 มม. อับเรณูติดที่ฐาน **ช่อดอกเพศเมีย** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ฤดูแล้ง

ประเทศไทย ภาคเหนือ: เชียงใหม่ พะเยา; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: หนองคาย, บึงกาฬ, นครพนม, สกลนคร, นครราชสีมา; ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ; ภาคตะวันตก: กาญจนบุรี, ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: ระนอง

การกระจายพันธุ์ จีนตอนใต้ อินเดีย ศรีลังกา พม่า อินโดจีน เกาะสุมาตรา เกาะชวา เกาะเซเลเบส ฟิลิปปินส์

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมาผสมกับมะละกุน้ำร้อน แก้โรคน้ำเหลือง
2. ใบ นำมาต้ม นำน้ำมาทาแก้ผื่นคัน
3. ใบ นำมาทุบให้ละเอียด แล้วคั้นน้ำมาทาบริเวณที่เป็นกลากเกลื้อน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 66

Moraceae

169. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Artocarpus heterophyllus* Lam., Encycl. 3: 210. 1789. Fl. Thailand 10(4): 486. 2011.

ชื่อม้ง จีหม่ามี (txiv mab miv)

ชื่อไทย ขนุน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น ไม้ผลัดใบ สูง 10-20 เมตร ทุกส่วนมียางสีขาวข้นคล้ายน้ำมัน **ลำต้น** สีน้ำตาลแกมเทา ยอดอ่อนมีขนสีน้ำตาลหรือเทาปกคลุมหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกเรียงเวียนรอบกิ่ง หูใบ หุ้มตาอ่อนไว้หมดทั้งหมัด รูปขอบขนาน ปลายแหลม ยาว 1.5-3 ซม. หลุดร่วงเร็ว ก้านใบยาว 1.5-2 ซม. แผ่นใบรูปไข่กลับ หรือรูปรี ขนาด 6.5-15 × 3.5-7 ซม. โคนใบรูปปลีมี ปลายใบมนจนถึงเรียวแหลมสั้น ๆ ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียว เป็นมัน มีขนสาก ผิวใบด้านล่างสีเขียวอ่อนแกมเทา มีขนประปรายตามเส้นใบ เส้นใบย่อย 6-10 คู่ **ช่อดอก** แยกเพศอยู่ร่วมต้น ออกเดี่ยว ๆ ตามซอกใบหรือบริเวณกิ่งและลำต้น **ช่อดอกเพศผู้** สีเหลืองอมน้ำตาล ทรงรีหรือทรงกระบอก ยาว 2.5-4.5 ซม. มีดอกย่อยจำนวนมาก อยู่ชิดกันแน่น ก้านช่อดอก ยาว 5-6 ซม. มีขนสีขาวยาวประปราย **กลีบรวม** เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 2 แฉก มีขนประปราย **เกสรเพศผู้** มี 1 อัน ยาว 1.5-2 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 0.3 มม. โคนมน ปลายมน **ช่อดอกเพศเมีย** สีเหลืองอมน้ำตาล ทรงรีหรือกระบอก ขนาด ซม. มีดอกย่อยจำนวนมาก อยู่ชิดกันแน่น ก้านช่อดอก ยาว 3-10 มม. มีขนสีขาวยาวประปราย **กลีบรวม** เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายมนขึ้น มีขนประปราย **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ภายในมี 2 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาที่ยอด มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ยอดเกสรเพศเมีย มี 1 อัน **ผล** แบบผลรวม รูปร่างเกือบกลม ขนาดใหญ่ 30-100 × 25-50 ซม.

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองในแถบอินเดียนและเขตร้อน

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ภายในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ผลอ่อน ต้มจิ้มน้ำพริก

2. ผล กินสด เป็นผลไม้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 296

170. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Artocarpus lacucha* Buch.-Ham. Nat. Hist. 5: 333. 1826; Fl.

Thailand 10(4): 489. 2011. ภาพที่ 4.23 ค

ชื่อม้ง เป็งล้า (peeb lab)

ชื่อไทย มะหาด

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น ผลัดใบ สูงได้ถึง 40 เมตร ทุกส่วนมียางสีขาวข้นคล้ายน้ำนม **ลำต้น** สีน้ำตาล ยอดอ่อนมีขนสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกสลับระนาบเดียว หูใบรูปสามเหลี่ยม ยาว 3-5 มม. หลุดร่วงเร็ว ก้านใบยาว 2-3 ซม. แผ่นใบรูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 15.5-25.5 × 8-12.5 ซม. โคนใบกลม ปลายใบแหลมหรือเรียวแหลม ขอบใบหยักซี่ฟันถี่ ผิวใบด้านบนสีเขียว สากคาย มีขนสีน้ำตาลอ่อนขึ้นประปรายตามเส้นใบ ผิวใบด้านล่างสีเขียวอ่อนแกมเทา มีขนยาวตรงหรือปลายโค้งรูปตะขอสีน้ำตาลปกคลุม เส้นใบย่อย 12-15 คู่ **ช่อดอก** แยกเพศอยู่ร่วมต้น ออกเดี่ยว ๆ ตามซอกใบ **ช่อดอกเพศผู้** สีเหลือง ทรงรีหรือทรงกลม ยาว 2-4 ซม. มีดอกย่อยจำนวนมาก อยู่ชิดกันแน่น ก้านช่อดอก ยาว 0.5 มม. มีขนสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น **กลีบรวม** โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 2-3 แฉก ยาว 0.3 มม. **เกสรเพศผู้** มี 1 อัน ยาว 0.5 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 0.2 มม. โคนมน ปลายมน **ช่อดอกเพศเมีย** สีเขียวอ่อน ทรงกลม ขนาด 2.2 × 1.8 ซม. มีดอกย่อยจำนวนมาก อยู่ชิดกันแน่น ก้านช่อดอก ยาว 0.5 มม. มีขนสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น **กลีบรวม** เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายมนขึ้น มีขนละเอียดปกคลุม **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ภายในมี 2 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาที่ยอด มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ยอดเกสรเพศเมีย มี 1 อัน **ผล** แบบผลรวม รูปร่างเกือบกลม มักมีหลายพู

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม

ประเทศไทย พบทุกภาค บริเวณป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง และป่าไม่ผลัดใบ ที่ระดับความสูงถึง 1,300 เมตร

การกระจายพันธุ์ ภูฏาน อินเดีย บังกลาเทศ จีน อินโดจีน พม่า มาเลเซีย อินโดนีเซีย

แหล่งที่พบ พบในบริเวณหน่วยงานโครงการเพื่อความมั่นคงพื้นที่ลุ่มน้ำน่าน ฯ แต่เป็นพืชที่มีอยู่เดิมตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์ ผล กินสด เป็นผลไม้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 348

171. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Broussonetia papyrifera* (L.) Vent., Tabl. Regn. Veg. 3: 547. 1799; Fl. Thailand 10(4): 497. 2011. ภาพที่ 4.23 ง

ชื่อม้ง ตงเจ้ (ntoo cev)

ชื่อไทย ปอสา

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น ผลัดใบ สูง 10-15 เมตร ทุกส่วนมียางสีขาวข้นคล้ายน้ำมัน **ลำต้น** เปลือกต้นชั้นนอกมีเส้นใย ยอดอ่อนมีขนสั้นหนานุ่มปกคลุม **ใบ** เดี่ยว ออกเรียงเวียนรอบกิ่ง หูใบรูปไข่ ยาว 0.5-1.5 ซม. มีสันตามยาว มีขนปกคลุม ก้านใบยาว 2-8.5 ซม. มีขนสั้นปกคลุม แผ่นใบรูปไข่หรือรูปรี มักไม่สมมาตร ขอบใบเว้าลึกเป็นสามแฉก ขนาด 4.5-16.5 × 3.5-11.5 ซม. โคนใบมนหรือรูปหัวใจตื้น ๆ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหยักซี่ฟันถี่ ผิวใบด้านบนสีเขียว มีขนสากคาย ผิวใบด้านล่างสีเขียวอ่อนแกมเทา มีขนสั้นปกคลุมหนาแน่น เส้นใบย่อย 5-9 คู่ **ช่อดอก** แยกเพศแยกต้น **ช่อดอกเพศผู้** แบบช่อเชิงลด สีขาวแกมเขียว ยาว 3-10 ซม. ออกเดี่ยว ๆ หรือออกเป็นกลุ่ม ตามซอกใบหรือปลายกิ่ง ก้านช่อดอกยาว 1-2.5 ซม. ช่อดอกห้อยลง มีดอกย่อยมีจำนวนมาก **กลีบรวม** โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 4 แฉก ยาว 1.5-2 มม. มีขนประปราย **เกสรเพศผู้** 4 อัน อยู่ตรงกันข้ามกับกลีบรวม ยาว 3-3.5 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 0.8 มม. โคนมน ปลายมน **ช่อดอกเพศเมีย** แบบกระจุก ออกตามซอกใบ สีเขียวอ่อน ทรงกลม ขนาด 1.5-2 ซม. **กลีบรวม** เชื่อมติดกันเป็นหลอดปลายหยักซี่ฟัน 4 แฉก **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ภายในมี 2 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาที่ยอด มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ยอดเกสรตัวเมีย มี 1 อัน ยาว 7-10 มม. **ผล** แบบผลรวม ทรงกลม เมื่อสุกสีส้มแดง

ระยะเวลาออกดอก มิถุนายน

ประเทศไทย ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ พะเยา ลำปาง แพร่ สุโขทัยฯ; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: อุทัยธานี กาญจนบุรี; ภาคกลาง: ลพบุรี สระบุรี; ภาคใต้: นครศรีธรรมราช

การกระจายพันธุ์ อินเดีย พม่า จีน อินโดจีน ญี่ปุ่น

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณริมลำธาร

การใช้ประโยชน์

1. เปลือกต้น นำมาทำเป็นเชือกใช้มัดสัตว์เลี้ยง เช่น หมู วัว
2. ยอดอ่อน สับให้พวยหยาบ ต้มน้ำร้อนลวก แล้วผสมกับข้าวโพดหรือรำ นำไปเลี้ยงหมู
3. น้ำยางสีขาวที่ปลายยอด ใช้เป็นยาไล่แมลงอีกเสบ จะทำให้แมลงห่าง
4. ผล กินสด เป็นผลไม้ มีรสหวาน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 110

172. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Morus alba* L., Sp. Pl. 2: 986. 1753; Fl. Thailand 10(4): 657. 2011.

ภาพที่ 4.23 จ

ชื่อมั่ง ย้าวกะ (zaub kab)

ชื่อไทย หม่อน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก สูงได้ถึง 10 เมตร ทุกส่วนมียางสีขาวข้นคล้ายน้ำมัน **ลำต้น** สีน้ำตาลอมเทา มีช่องอากาศประปราย ยอดอ่อนมีขนสีขาวประปราย **ใบ** เดี่ยว ออกสลับระนาบเดี่ยว หูใบ ออกด้านข้าง ยาว 0.5-1.2 ซม. หลุดร่วงเร็ว ก้านใบยาว 2-3.5 ซม. แผ่นใบรูปไข่ ขนาด 4-10.5 × 3.5-7 ซม. โคนใบรูปตัดหรือเว้าเป็นรูปหัวใจตื้น ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบด้านบนสีเขียว สากคาย ผิวใบด้านล่าง มีขนสั้นประปราย หนาแน่นตามเส้นใบ **ช่อดอก** แยกเพศอยู่ร่วมต้น ออกเดี่ยว ๆ ตามซอกใบ **ช่อดอกเพศผู้** แบบช่อเชิงลด ยาว 0.5-2 ซม. ก้านช่อดอกยาว 0.5-1.5 ซม. ดอกย่อย 5-20 ดอก ก้านดอกดอกย่อยสั้นหรือไม่มี **กลีบรวม** สีเขียวอ่อน โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 4 แฉก เรียงซ้อนเหลื่อมกัน ยาว 1-2 มม. **เกสรเพศผู้** มี 4 อัน ยาว 3-3.5 มม. อยู่ตรงกันข้ามกับกลีบรวม อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 0.5 มม. โคนมน ปลายมน **ช่อดอกเพศเมีย** แบบช่อเชิงลด ยาว 1-1.5 มม. ก้านช่อดอกยาว 1-1.5 ซม. มีดอกย่อยจำนวนมาก **กลีบรวม** สีเขียวอ่อน โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 4 แฉก เรียงซ้อนเหลื่อมกัน ยาว 1-1.5 มม. มีขนประปราย **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ภายในมี 2 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาที่ยอดมี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านช่อดอกเกสรเพศเมียออกด้านข้าง ยาว 1-1.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ยาว 3-3.5 มม. **ผล** แบบผลรวม ทรงกระบอก ยาว 2-3 ซม. เมื่อสุกสีแดงถึงดำ

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของประเทศอาฟกานิสถาน แถบเทือกเขาหิมาลัย ถึงประเทศจีน และญี่ปุ่น กระจายพันธุ์ไปในเขตอบอุ่นและเขตร้อนทั่วโลก

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกภายในบริเวณบ้านและหน่วยงานโครงการเพื่อความมั่นคงพื้นที่ลุ่มน้ำนาน ๆ

การใช้ประโยชน์

1. ผล กินสด เป็นผลไม้

2. ใบ นำมาทุบคั้นน้ำไปทาผิวหนังที่เป็นกลากเกลื้อนหรือผื่นคันที่มีลักษณะเป็นตุ่มเล็ก ๆ

ใส ๆ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้

A. Nuammee 303

Musaceae

173. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Musa spp.*

ชื่อม้ง เจ๊ะฮ่าย้ง (tsawb hav zoov)

ชื่อไทย กล้วยน้ำว่า กล้วยไข่ กล้วยนาก กล้วยหอม กล้วยหักมูข

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี ลำต้นใต้ดิน อ้วนสั้น ตั้งตรง มีลำต้นเทียมที่เกิดจากกาบใบหุ้มซ้อนกันแน่นอยู่เหนือพื้นดิน มีขนาดใหญ่ อวบน้ำ สูง 1-5 เมตร **ใบ** เดี่ยว ออกเรียงเวียน ก้านใบเป็นร่อง สีเขียวแกมเหลืองอ่อน มีขนละเอียดสีขาวปกคลุมหนาแน่น แผ่นใบรูปขอบขนาน ยาว 1-3 เมตร กว้าง 40-70 ซม. โคนใบรูปหัวใจ รูปรี หรือสอบเรียวลักษณะเป็นครีบก้น ๆ ไปตามก้านใบ ปลายใบตัด ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านเกลี้ยงเป็นมัน ด้านล่างมีขนละเอียดสีขาวปกคลุมหนาแน่น **ช่อดอก** ออกตามปลายอด มี 1 ช่อดอกต่อหนึ่งต้น ห้อยลง **ดอกย่อย** ออกเป็นกลุ่มเรียงเวียนบนแกนช่อดอก แต่ละกลุ่มมีใบประดับสีม่วงแกมแดง 1 ใบ รองรับ เมื่อดอกบาน ปลายใบประดับมักม้วนงอขึ้น ดอกย่อยแต่ละกลุ่มเรียงเป็นแถว 1-2 แถว แต่ละแถวมี 5-10 ดอก ดอกที่อยู่โคนช่อดอกเป็นดอกเพศเมียหรือดอกสมบูรณ์เพศ ส่วนดอกที่อยู่ปลายช่อดอกมักเป็นดอกเพศผู้ **กลีบรวม** สีขาวนวล มี 5 กลีบ (ชั้นนอก 3 กลีบ เชื่อมติดกับชั้นใน 2 กลีบ) เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายหักชี้พื้น 5 แฉก เมื่อดอกบานจะแผ่ออกเป็นแผ่นรูปขอบขนาน **กลีบแยก** 1 กลีบ สีขาวนวลโปร่งแสง รูปไข่แกมรี ปลายเรียวแหลม ค่อนข้างสั้น **เกสรเพศผู้** 5 อัน อับเรณูติดด้านข้าง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ภายในมี 3 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** รูปทรงกระบอกแกมรี มีสันตามยาว 5 สัน มีสุกมีสีเหลือง

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ มีหลากหลายสายพันธุ์

การกระจายพันธุ์ มีเขตการกระจายพันธุ์อยู่บริเวณเขตร้อนทั่วโลก

แหล่งที่พบ พบทั้งที่เป็นพืชป่าและพืชปลูกในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ลำต้น นำมาเลี้ยงหมูหรือวัว
2. ใบ นำมาห่อขนม หรือใช้รองของต่าง ๆ
3. ปลีอ่อน นำมาต้มจิ้มน้ำพริก
4. ผล กินสด เป็นผลไม้ แต่เมล็ดเคี้ยว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้   A. Nuammee 299

174. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Musa acuminata* Colla, Mem. Reale Accad. Sci. Torino 25: 394
1820; Fl. China. 24: 316. 2000. ภาพที่ 4.23 ฉ-ช

ชื่อม้ง   เตอะจีเน็ง (tsawb txiv neej)

ชื่อไทย   กล้วยร้อยปลี

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี ลำต้นใต้ดิน อ้วนสั้น ตั้งตรง มีลำต้นเทียมที่เกิดจากกาบใบหุ้มซ้อนกันแน่นอยู่เหนือพื้นดิน มีขนาดใหญ่ อวบน้ำ สูง 2-3 เมตร ใบ เดี่ยว ออกเรียงเวียน ก้านใบเป็นร่อง สีเขียวแกมเหลืองอ่อน มีนวลแป้งสีขาวปกคลุมหนาแน่น แผ่นใบรูปขอบขนาน ยาว 1-2 เมตร กว้าง 30-50 ซม. โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบตัด ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านเกลี้ยงเป็นมัน ด้านล่างมีนวลแป้งสีขาวปกคลุมหนาแน่น ช่อดอก ออกตามปลายยอด ห้อยลง ช่อดอกแตกแขนง มีช่อดอกย่อยขนาดเล็กรวมจำนวนมาก ดอกย่อยออกเป็นกลุ่มเรียงเวียนบนแกนช่อดอก แต่ละกลุ่มมีใบประดับสีม่วงแกมแดง 1 ใบ รองรับ เมื่อดอกบาน ปลายใบประดับมักม้วนงอขึ้น ดอกย่อยแต่ละกลุ่มเรียงเป็นแถว 2 แถว แต่ละแถวมี 3-10 ดอก ดอกที่อยู่โคนช่อดอกเป็นดอกเพศเมียหรือดอกสมบูรณ์เพศ ส่วนดอกที่อยู่ปลายช่อดอกมักเป็นดอกเพศผู้ กลีบรวม สีขาวนวล มี 5 กลีบ (ชั้นนอก 3 กลีบ เชื่อมติดกันชั้นใน 2 กลีบ) เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายหยักซี่ฟัน 5 แฉก เมื่อดอกบานจะแผ่ออกเป็นแผ่นรูปขอบขนาน กลีบแยก 1 กลีบ สีขาวนวลโปร่งแสง รูปไข่แกมรี ปลายเรียวแหลม ค่อนข้างสั้น เกสรเพศผู้ 5 อัน อับเรณูติดด้านข้าง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ใต้วงกลีบ ภายในมี 3 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม ผล รูปทรงกระบอก เรียวเล็ก

ระยะเวลาออกดอก   ตลอดปี

ประเทศไทย   พืชปลูก

การกระจายพันธุ์   -

แหล่งที่พบ   พบเป็นพืชปลูกในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์   ราก ต้มใส่ไก่ กินเป็นยาเพิ่มพลังทางเพศของผู้ชาย

ตัวอย่างพันธุ์ไม้   A. Nuammee 53

Myrsinaceae

175. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Embelia sessiliflora* Kurz, J. Asiat. Soc. Bengal, Pt. 2, Nat. Hist. 40(2): 66. 1871; Fl. Thailand 6(2): 155. 1996; Fl. China 15: 32. 1996. ภาพที่ 4.23 ซ-ฉ

ชื่อฝรั่ง ยั่วซา (ntsuag sag)

ชื่อไทย มะขวย ส้มกุ่ม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มรอเลื้อย สูง 3-6 เมตร กิ่งอ่อนเรียวเล็ก สีน้ำตาลอ่อน มีขนประปราย มีแก้มเกลี้ยง ใบเดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 5-10 มม. แผ่นใบค่อนข้างหนา รูปรีแกมขอบขนานหรือรูปไข่กลับแกมขอบขนาน ขนาด 4.5-9.5 × 1.8-3 ซม. โคนใบมน ปลายใบเรียวมนหรือเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเรียบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายยอด ยาว 10-15 ซม. ก้านช่อดอกมีขนนุ่มหนาแน่น **ดอกย่อย** แยกเพศอยู่ต่างต้น ขนาด 3-4 มม. ไม่มีก้านดอกย่อยบางครั้งอาจมีแต่สั้นมาก มีใบประดับรูปไข่ ยาว 0.5-1 มม. **ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยง** สีเขียว ยาว 0.75 มม. โคนเชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ปลายแหลม มีขนนุ่มหนาแน่น **กลีบดอก** สีขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปรี ปลายมน ยาว 2.5-3 มม. มีขนนุ่มหนาแน่นทั้งสองด้าน **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดบนตรงกลางกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาวสั้น อับเรณูติดด้านหลัง **ดอกเพศเมีย** กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนกับดอกเพศผู้ มีเกสรเพศผู้ที่เป็นหมันขนาดเล็ก **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกลม เกี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** เมล็ดเดี่ยวแข็ง กลม ขนาด 5 มม.

ระยะเวลาออกดอก กุมภาพันธ์

ประเทศไทย ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำปาง

การกระจายพันธุ์ อินเดีย พม่า จีน เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อย
2. ราก นำมาต้มกับไก่ กินเป็นยาบำรุงสำหรับคนที่ตัวซีด ตัวเหลือง ไม่แข็งแรง
3. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม แก้ท้องเสีย

4. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม รักษาโรคนี้
5. ยอดอ่อน นำมากินเล่น มีรสเปรี้ยวอมฝาด บางทีก็จิ้มเกลือ จิ้มพริกกิน
6. ผลสุก มีสีแดง นำมากินแก้ท้องเสีย

ตัวอย่างพันธุ์ไม้   A. Nuammee 271

176. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Maesa ramentacea* (Roxb.) DC., Prodr. 8: 77. 1844; Fl. Thailand 6(4): 171. 1996.

ชื่อม้ง   ชั่วก้าเหย่ง (tshuaj nkaj yeeb)

ชื่อไทย   มะเขือเผือก ข้าวสารหลวง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 1.5-5 เมตร กิ่งอ่อนเกลี้ยง สีน้ำตาล ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 6-10 มม. แผ่นใบรูปไข่ รูปไข่แกมขอบขนาน หรือรูปรีแกมขอบขนาน ขนาด 5.5-15 × 2-5.5 ซม. โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบหรือหยักซี่ฟันห่าง ๆ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามตามซอกใบ ยาว 4-10 ซม. ก้านช่อดอกมีขนนุ่มหนาแน่น **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 3-4 มม. ก้านดอกย่อยยาว 1-1.5 มม. มีขนสั้นนุ่มประปราย มีใบประดับรูปไข่ ยาว 0.5-1 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว ปลายกลีบสีขาว ยาว 0.75 มม. โคนเชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ปลายมน มีขนสั้นนุ่มประปราย **กลีบดอก** สีขาว โคนเชื่อมติดกันคล้ายรูปกรวยปากกว้าง ยาว 2 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปครึ่งวงกลม เกลี้ยง **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดบนตรงกลางกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน ไข่เหนียววงกลีบ รูปกลม เกลี้ยง สีเขียวอ่อน ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนทารอบแกน มีออวูลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม สีส้มอ่อน **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก   ธันวาคม

ประเทศไทย   ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ น่าน นครสวรรค์; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา; ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี ปราจีนบุรี ตราด; ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี พังงา นครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง สตูล สงขลา นราธิวาส

การกระจายพันธุ์   อินเดีย พม่า จีนตอนใต้ อินโดจีน มาเลเซีย

แหล่งที่พบ   พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาบำรุงร่างกาย สำหรับผู้หญิง นำมาต้มน้ำดื่มเพื่อให้มีลูกตก หรือนำมาต้มใช้ดื่มเป็นน้ำชา

2. กิ่ง เผาไฟ เพื่อส่งไปเป็นยารักษาอาการป่วยของผีบรรพบุรุษ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้

A. Nuamnee 244

Myrtaceae

177. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Psidium guajava* L., Sp. Pl. 1: 470. 1753; Fl. Thailand 7(4): 803. 2002.

ชื่อม้ง บั้งจิวตท้อ (nplooj cuab thoj) จี้จิวตท้อ (txiv cuab thoj)

ชื่อไทย ฝรั่ง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 3-10 เมตร เปลือกต้นชั้นนอกเรียบสีน้ำตาลเทาแกมเขียว มักหลุดลอกออกมาเป็นแผ่น ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบสั้นมาก มีขนสั้นนุ่มปกคลุม แผ่นใบรูปไข่ รูปรี หรือรูปรีแกมขอบขนาน ขนาด 5-10 × 3-5 ซม. โคนใบมนจนถึงแหลม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ เส้นใบทางด้านบนจะจมลงไปใ้เนื้อใบ แต่จะเห็นชัดเจนทางผิวใบด้านล่าง ผิวใบทั้งสองด้านมีขนสั้นนุ่มปกคลุม **ดอก** ออกเดี่ยว ๆ หรือออกเป็นกลุ่ม ออกตามซอกใบ ดอกสมบูรณ์เพศ ขนาด 1-2 ซม. **ใบประดับ** รูปเส้นด้าย ยาว 4 มม. หลุดร่วงง่าย **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย เมื่อดอกบานจะแตกออกเป็น 2 แฉก **กลีบดอก** สีขาว มี 5 กลีบ รูปรีจนเกือบกลม ขนาด 12 มม. หลุดร่วงง่าย มีขนสั้นนุ่มปกคลุมทั้งสองด้าน **เกสรเพศผู้** มีจำนวนมาก ก้านชูอับเรณู เกี้ยง ยาว 10 มม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน ฐานดอกขยายออกเป็นรูปถ้วย รั้งไข่ได้วงกลีบ เกี้ยง ภายในมี 2-5 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 1 ซม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** กลม สีเขียว เมื่อสุกสีเหลือง

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ รัฐฟลอริดา เม็กซิโก ในแถบเขตร้อนของโลกใหม่และโลกเก่า

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ยอดอ่อน นำมาเคี้ยวกินสด ๆ เป็นยาแก้ท้องเสีย

2. ใบและยอดอ่อน นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ท้องเสีย

3. ผลกินได้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 21

178. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Syzygium samarangense* (Blume) Merr. & L.M.Perry var. *samarangense*, J. Arnold Arbor. 19: 115. 1938; Fl. Thailand 7(4): 896. 2002.

ชื่อม้ง -

ชื่อไทย ชมพู่แก้มแหม่ม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 3-9 เมตร เปลือกต้นเรียบสีน้ำตาลแกมเทา **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2-3 มม. แผ่นใบรูปรี รูปขอบขนาน หรือรูปไข่กลับ ขนาด 8-12 × 3.5-5.3 ซม. โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ เส้นใบทางด้านบนจะจมลงไปใ้เนื้อใบ แต่จะเห็นชัดเจนทางด้านล่าง ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ด้านบนสีเขียว ด้านล่างสีเขียวอ่อนแกมเทา **ช่อดอก** ยาว 8-9 ซม. ออกตามซอกใบ ดอกสมบูรณ์เพศ ขนาด 4-4.5 ซม. **ใบประดับ** รูปสามเหลี่ยม ยาว 1 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 4 กลีบ แต่ละกลีบรูปครึ่งวงกลม ปลายมน ยาว 7-8 มม. ขอบกลีบบาง **กลีบดอก** สีขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่หรือกลม ยาว 12-13 มม. หลุดร่วงง่าย มีต่อมหนาแน่น **เกสรเพศผู้** มีจำนวนมาก ก้านชูอับเรณูเกลี้ยงยาว 11-27 มม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน มีฐานดอกขยายออกเป็นรูปถ้วย รังไข่ใ้ตัววงกลีบ เกลี้ยง ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 2.5-3 ซม. ยอดเกสรเพศเมียเรียวยาวเล็ก **ผล** รูปชมพู่ สีเขียวแกมชมพู

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ เป็นพืชปลูกในแถบเขตร้อน

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ภายในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์ ผล กินสด เป็นผลไม้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 347

ชื่อม้ง ชั่วมีตู้ (tshuaj muaj tub)

ชื่อไทย -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ลำต้น อวบน้ำ รูปทรงกระบอก ยาว 4-8 มม. **ใบ** เดี่ยว มี 1-2 ใบ ก้านใบยาว 3-4 ซม. แผ่นใบรูปไข่จนถึงขอบขนาน ขนาด 2-3 × 1.5-2 ซม. ใบหนาอวบน้ำ เกลี้ยงไม่มีขน สีเขียวอ่อนเป็นมันเงา โคนใบหักลึกเป็นรูปหัวใจ ปลายใบมนกลมจนถึงแหลม ขอบใบเรียบ เส้นกลางใบเห็นไม่ชัดเจน เส้นใบย่อยเป็นร่างแห **สปอร์โรฟิลล์** เดี่ยว มีก้านชูออกมาขึ้นจากใบ ยาว 6-8 ซม. **กลุ่มอับสปอร์คล้ายข้อเชิงลด** เรียงเป็นข้อยาว 1.5-2.5 ซม. แต่ละอับสปอร์มีขนาด 0.5 มม. **สปอร์** มีสีดำ

ระยะเวลาออกดอก -

ประเทศไทย ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์ พบในแถบเขตร้อนของโลก

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ ขึ้นอยู่บนดินบริเวณป่าไผ่ ที่ระดับความสูงประมาณ 400 เมตร

การใช้ประโยชน์

1. ทั้งต้น หั่นละเอียดผสมใส่ขี้เถ้า ให้หญิงที่มีครรภ์อ่อน ๆ กิน เป็นยาบำรุงเพื่อให้มีลูกชาย

2. ทั้งต้น ต้มใส่ไก่ กินตอนมีประจำเดือน เป็นยาบำรุงเพื่อให้มีลูกชาย แต่ถ้าเป็นต้นที่ยังไม่สร้างสปอร์ จะได้ลูกผู้หญิง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 138

Orchidaceae

181. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Aerides crassifolia* C.S.P. Parish & Burb., Garden (London 1871-1927) 3: 461. 1873. **ภาพที่** 4.24 ง

ชื่อม้ง เจือตง (tsawb ntoo) ชั่วหล่อซา (tshuaj lov txha)

ชื่อไทย เอื้องกุหลาบแดง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

พืชอิงอาศัย เจริญทางด้านยอด ลำต้นยาว อวบน้ำ ใบ เดี่ยว ออกสลับระนาบเดียว แผ่นใบรูปขอบขนาน ขนาด 10-15 × 2-3 ซม. โคนใบเป็นกาบหุ้มลำต้น ปลายใบมนหยักเว้าไม่เท่ากัน ขอบใบเรียบ แผ่นใบหนา ค่อนข้างแข็ง **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ห้อยลง มีดอกย่อย 10-12 ดอก ดอก สีม่วงแกมขาว มีจุดสีม่วงเข้มกระจุกกระจาย ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 ซม. **กลีบเลี้ยงด้านบน** รูปรี ปลายมน ขนาด 15 × 11 มม. **กลีบเลี้ยงด้านข้าง** รูปไข่แกมรี ขนาด 15 × 13 มม. โคนกลีบเชื่อมติดกับโคนเส้นเกสร **กลีบดอก** รูปไข่กลับ ปลายมน ขนาดเล็กกว่ากลีบเลี้ยง **กลีบปาก** ช่วงโคนเป็นเดือยยาว โค้งออกไปทางด้านหน้า ยาว 7-8 มม. แผ่นกลีบปากหยักเว้าเป็น 3 แฉก แฉกกลางรูปคล้ายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ตรงกลางมีแถบสีม่วงเข้ม ขอบหยัก แฉกด้านข้างรูปคล้ายพระจันทร์เสี้ยว ปลายแหลม **เส้นเกสร** ยาว 5-6 มม. โคนเส้นเกสร ยาวประมาณ 17 มม. **เกสรเพศผู้** 1 อัน **กลุ่มเรณู** เป็นก้อนแข็ง 2 ก้อน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก เมษายน - พฤษภาคม

ประเทศไทย พบเกือบทุกภาคทั่วประเทศ ยกเว้นภาคใต้

การกระจายพันธุ์ พม่า ลาว และเวียดนาม

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูก โดยเกาะติดอยู่บนต้นไม้ภายในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์ ราก นำมาทูป พอกรักษากระดูกหัก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 352

182. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Aerides falcata* Lindl. & Paxton, Paxton's Fl. Gard. 2: 142. 1851; Fl. China 25: 486. 2009. **ภาพที่** 4.24 จ

ชื่อม้ง เหล่าเกียะซ่อง (laum keb tshooj)

ชื่อไทย เอื้องกุหลาบกระเป่าเปิด

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

พืชอิงอาศัย เจริญทางด้านยอด ลำต้นยาว อวบน้ำ ใบ เดี่ยว ออกสลับระนาบเดียว แผ่นใบรูปขอบขนาน ขนาด 15-25 × 2-3 ซม. โคนใบเป็นกาบหุ้มลำต้น ปลายใบมนหยักเว้าไม่เท่ากัน ขอบใบเรียบ ใบบิดเล็กน้อย **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ยาว ห้อยลง มีดอกย่อยจำนวนมาก ดอก สีขาวมีจุดสีม่วง ขนาดประมาณ 2-2.5 ซม. **กลีบเลี้ยงด้านบน** รูปไข่กว้าง ขนาดประมาณ 11 × 7 มม. **กลีบเลี้ยงด้านข้าง** รูปไข่กว้าง ขนาด 14 × 10 มม. โคนกลีบเชื่อมติดกับโคนเส้นเกสร **กลีบดอก** รูปไข่แกมรี ปลายมน ขนาดประมาณ 10 × 8 มม. **กลีบปาก** ช่วงโคนเป็นเดือยยาว 4-5

มม. แผ่นกลีบปากหยักเว้าเป็น 3 แฉก แฉกกลางรูปไข่กว้าง ขอบหยักไม่เป็นระเบียบ ปลายเว้าตั้ง
แฉกด้านข้างรูปขอบขนาน ปลายโค้งคล้ายรูปเคียว **เส้าเกสร** ยาว 4-5 มม. โคนเส้าเกสร ยาว 10-
12 มม. **เกสรเพศผู้** 1 อัน กลุ่มเรณูเป็นก้อนแข็ง 2 ก้อน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ
ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม - มิถุนายน

ประเทศไทย พบทุกภาคทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ จีน กัมพูชา อินเดีย ลาว พม่า ไทย เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูก โดยเกาะติดอยู่บนต้นไม้ภายในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมาทุบ พอกรักษากระดูกหัก
2. ใบ นำมาทุบให้ละเอียด มาพอกแผลที่ถูกมีดบาดลึกถึงเส้นเอ็น เป็นยาต่อเส้นเอ็น

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 353

183. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Coelogyne trinervis* Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl. 41. 1830. Fl. Brit.
Ind. 5: 832. 1890. **ภาพที่** 4.24 ฉ

ชื่อม้ง จีเบร่า (txiv nplaum)

ชื่อไทย เอื้องเทียนใบหมาก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

พืชอิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง ลำต้นรูปไข่ สีเขียว มีร่องตามยาว **ใบ** เดี่ยวออกที่ปลาย
ลำลูกกล้วย มี 2 ใบต่อหนึ่งลำลูกกล้วย แผ่นใบรูปรียาว ขนาด 15-25 × 2-3 ซม. โคนใบสอบเรียว
ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ มีรอยพับจีบตามความยาวของใบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ยาว ห้อย
ลง มีดอกย่อยจำนวนมาก **ดอก** สีขาวนวล ขนาดประมาณ 2-2.5 ซม. **กลีบเลี้ยง** 3 กลีบ รูปไข่
แกมขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 18-20 × 7 มม. **กลีบดอก** รูปแถบ ปลายแหลม ขนาด
ประมาณ 18-20 × 3 มม. **กลีบปาก** ด้านข้างและขอบกลีบสีน้ำตาลแกมเหลือง ตรงกลางสีขาว มี
สันตามยาว 4 สัน **เส้าเกสร** ยาว 12-13 มม. **เกสรเพศผู้** 1 อัน กลุ่มเรณูเป็นก้อนแข็ง 2 ก้อน
เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มี
ออวุลจำนวนมาก **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก กันยายน - พฤศจิกายน

ประเทศไทย พบทุกภาคทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ พม่า ภูมิภาคอินโดจีน มาเลเซีย และอินโดนีเซีย

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูก โดยเกาะติดอยู่บนต้นไม้ภายในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ลำลูกกล้วย นำมาทุบ แล้วนำมาพอกแผลที่โดนมีดบาด เพื่อห้ามเลือด ทำให้แผลหายเร็ว

2. ลำลูกกล้วย นำมาทุบ ใช้เหล้าพ่นใส่ แล้วนำมาประคบแผลกระดูกหัก

3. ใบและลำลูกกล้วย นำมาทุบ แล้วนำมาประคบแผลกระดูกหัก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 194

184. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Dendrobium aphyllum* (Roxb.) C.E.C.Fisch., Fl. Madras 8: 1416.

1928. **ภาพที่** 4.24 ซ

ชื่อม้ง เจือตงเดื่อ (tsawb ntoo dawj)

ชื่อไทย เอื้องสาย เอื้องสายล่องแล่ง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

พืชอิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง ลำต้นพอมยาว ยาว 30-60 ซม. สีน้ำตาลแกมม่วง มักห้อยลง **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ แผ่นใบรูปรี ขนาด 15-25 × 2-3 ซม. โคนใบมน ปลายใบมนหยักเว้าไม่เท่ากัน ขอบใบเรียบ ช่วงออกดอกใบจะร่วงหมดทั้งต้น **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามข้อ ช่อละ 1 ดอก **ดอก** สีขาวนวลอมม่วง ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 ซม. **กลีบเลี้ยงด้านบน** รูปขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 20-25 × 4-5 มม. **กลีบเลี้ยงด้านข้าง** รูปรี เชื่อมติดกันที่ฐาน ขนาด 20-30 × 5-6 มม. **กลีบดอก** สีม่วง รูปไข่แกมขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 20-30 × 5-7 มม. **กลีบปาก** โคนทั้งสองด้านม้วนเข้าด้านในติดกันคล้ายหลอด ปลายแผ่ออกเป็นรูปไข่กว้าง สีเหลือง ปลายมน ขอบเป็นขนครุย มีเส้นสีม่วงทั่วกลีบ มีสันที่โคนกลีบ **เส้าเกสร** ยาว 12-13 มม. **เกสรเพศผู้** 1 อัน กลุ่มเรณูรูปรี ไม่มีก้านยึด **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม

ประเทศไทย พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ มาเลเซีย เนปาล อินเดีย พม่า หมู่เกาะอันดามัน จีน และลาว

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ และที่เป็นพืชปลูก โดยเกาะติดอยู่บนต้นไม้ภายในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์ ลำต้น นำมาทุบ แล้วพันบริเวณที่กระดูกหัก ใช้ผ้าพันทับไว้ สัก 7 วัน ใช้เป็นยาต่อกระดูก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 368

185. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dendrobium chrysotoxum* Lindl., Edwards's Bot. Reg. 33: t. 19 1847; Fl. China 25: 375. 2009. ภาพที่ 4.24 ฉ

ชื่อม้ง เจือตงดำ (tsawb ntoo daj)

ชื่อไทย เอื้องคำ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

พืชอิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง ลำต้นรูปรี ค่อนข้างอ้วน ปลายเรียว โคนเรียวยาว 20-30 ซม. สีเขียวอมเหลือง มีสันตามยาว ใบ เดี่ยว ออกสลับ มี 2-5 ใบ ต่อหนึ่งต้น แผ่นใบรูปรีแกมขอบขนาน ขนาด 10-15 × 4-5 ซม. โคนใบสอบเรียว ปลายใบมนเว้าตื้น ขอบใบเรียบ แผ่นใบบางแต่เหนียวคล้ายหนัง **ช่อดอก** แบบช่อกระจະ ออกตามข้อที่อยู่ใกล้ยอด ช่อดอกโปร่ง **ดอก** สีเหลืองสด ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5-3 ซม. **กลีบเลี้ยง** ทั้ง 3 กลีบ คล้ายกัน รูปรี ปลายมน ขนาด 15 × 6-7 มม. **กลีบดอก** รูปกลมรี ปลายมน ยาวใกล้เคียงกับกลีบเลี้ยง กว้าง 12-14 มม. **กลีบปาก** สีเหลืองเข้มกว่ากลีบอื่น ตรงกลางสีเหลืองแกมส้ม รูปกลม ปลายมน ขอบมีขนครุย ผิวมีขนนุ่ม ละเอียดปกคลุม **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 5 มม. **เกสรเพศผู้** 1 อัน กลุ่มเรณูเป็นก้อนรูปรี มี 4 กลุ่ม **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ใต้วงกลีบ ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อ พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม - เมษายน

ประเทศไทย พบทางภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันตก

การกระจายพันธุ์ พบทางตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียน จีน พม่า ลาว และเวียดนาม

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูก โดยเกาะติดอยู่บนต้นไม้ภายในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์ ลำต้น นำมาทาบ แล้วพันบริเวณที่กระตุกหัก ใช้ผ้าพันทับไว้ สัก 7 วัน ใช้เป็นยาต่อกระดูก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 369

186. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dendrobium dixanthum* Rchb.f., Gard. Chron. 1865: 674. 1865; Fl. China 25: 387. 2009. ภาพที่ 4.24 ช

ชื่อม้ง เจือตง (tshawb ntoo)

ชื่อไทย เอื้องคำปอน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

พืชอิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง ลำต้นผอมยาว ยาว 50-100 ซม. มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 3-6 มม. ลำต้นสีเหลือง **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ รูปไข่แกมใบหอก โคนใบมน ปลายใบแหลม ขนาด 8-10 × 0.8-1 ซม. แผ่นใบบาง ทิ้งใบก่อนออกดอก **ช่อดอก** แบบช่อกระจະ ออกตามข้อเป็นช่อสั้น ๆ ช่อละ 2-5 ดอก **ดอก** สีเหลือง มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2-2.5 ซม. บานทนประมาณ 1 สัปดาห์ มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ **กลีบเลี้ยงด้านบน** รูปขอบขนานแกมใบหอก ปลายแหลม ขนาด ซม. **กลีบเลี้ยงด้านข้าง** รูปขอบขนานแกมใบหอก ปลายแหลม ขนาด ซม. **กลีบดอก** รูปรีแกมขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 2.3 × 2.5 ซม. **กลีบดอก** รูปกลม ขนาด 2.2 × 2.5 ซม. ปลายหยักเว้าตื้น ๆ ขอบกลีบจักเป็นขนครุย ผิวด้านบนมีขนรูปตะขอกปกคลุมหนาแน่น **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 5 มม. **เกสรเพศผู้** 1 อัน กลุ่มเรณูเป็นก้อนรูปรี มี 2 คู่ **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก กุมภาพันธ์ - มีนาคม

ประเทศไทย พบภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคตะตง

การกระจายพันธุ์ พม่า ลาว ไทย

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูก โดยเกาะติดอยู่บนต้นไม้ภายในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์ ลำต้น นำมาทาบ แล้วพันบริเวณที่กระตุกหัก ใช้ผ้าพันทับไว้ สัก 7 วัน ใช้เป็นยาต่อกระดูก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 3

187. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Dendrobium fimbriatum* Hook., Exot. Fl. 1: t. 71. 1823; Fl. China 25: 386. 2009.

ชื่อม้ง เจือห้าหยง (tsawb hav zoo)

ชื่อไทย แวมยูรา เอื้องค้ำน้อย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

พืชอิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง ลำลูกกล้วยยาว 50-100 ซม. สีเขียว มีร่องตามยาว **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ แผ่นใบรูปรีแกมใบหอก ขนาด 10-15 × 2-3.5 ซม. โคนใบสอบ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ทิ้งใบก่อนออกดอก **ช่อดอก** แบบช่อกระจະ ออกจากข้อใกล้ปลายยอด ช่อดอกโปร่ง มี 6-10 ดอก **ดอก** สีเหลืองอมส้ม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 ซม. **กลีบเลี้ยงด้านบน** รูปไข่แกมรี ปลายมน ขนาด 1-1.2 × 1.8-2.0 ซม. **กลีบเลี้ยงด้านข้าง** รูปรีแกมขอบขนาน ปลายมนกลม ขนาด 0.8-1 × 2-2.2 ซม. โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นถุงตื้น ๆ **กลีบดอก** รูปช้อน ปลายมน ขนาด

ประมาณ 1.5 × 2 ซม. ขอบใกล้ปลายกลีบจักเป็นขนละเอียด **กลีบปาก** รูปกลม ปลายมน ยาว 1.5-2 ซม. ขอบเป็นขนครุยเล็ก บริเวณกลางและโคนกลีบมีแต้มสีม่วงแดงคล้ำ ผิวด้านบนมีขนสั้นนุ่มปกคลุมหนาแน่น **เส้าเกสร** ยาว 4-5 มม. **เกสรเพศผู้** 1 อัน กลุ่มเรณูรูปรี เรียงเป็น 2 คู่ **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไขใต้วงกลีบ ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม

ประเทศไทย พบทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงใต้

การกระจายพันธุ์ จีน เนปาล ภูฏาน อินเดีย พม่า ไทย เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูก โดยเกาะติดอยู่บนต้นไม้ภายในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ใบ ตัด ดอก รักษาแผลเป็นหนอง
2. ลำต้น นำมาทุบ แล้วพันบริเวณที่กระดูกหัก ใช้ผ้าพันทับไว้ สัก 7 วัน ใช้เป็นยาต่อกระดูก

กระดูก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ K. Seraypheap 11

188. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Dendrobium lindleyi* Steud., Nomencl. Bot. ed. 2, 1: 490. 1840; Fl. China 25: 374. 2009. **ภาพที่** 4.24 ญ

ชื่อม้ง เจือตงต้า (tsawb ntoo ntab)

ชื่อไทย เอื้องผึ้ง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

พืชอิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง ลำต้นรูปรี มักแบนเล็กน้อย ยาว 5-12 ซม. มีสันและร่องตามยาว ใบ เดี่ยว ออกสลับ มี 1 ใบ ต่อหนึ่งต้น แผ่นใบรูปรี ขนาด 5-10 × 2-2.5 ซม. โคนใบสอบเรียว ปลายใบมนหรือหยักเว้าตื้น ๆ ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่น แผ่นใบบางแต่เหนียวคล้ายหนัง สีเขียวเข้ม **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ลักษณะเป็นพวงห้อยลง **ดอก** สีเหลืองสด ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2-2.5 ซม. **กลีบเลี้ยงด้านบน** รูปไข่แกมใบหอก ปลายมน ขนาด 18-20 × 7-8 มม. **กลีบเลี้ยงด้านข้าง** รูปไข่กว้าง ปลายมน กว้างประมาณ 5 มม. **กลีบดอก** รูปรีกว้าง ปลายมนกลม ขนาดประมาณ 2 × 1 มม. **กลีบปาก** สีเหลือง ตรงกลางสีเหลืองแกมส้ม รูปกลม ขนาด 1.5 × 2 มม. ปลายหยักเว้าตื้น ๆ ขอบเรียบหรือเป็นคลื่นเล็กน้อย **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 4 มม. **เกสรเพศผู้** 1 อัน กลุ่มเรณูเป็นก้อนรูปรี มี 2 คู่ **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไขใต้วงกลีบ ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก	กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม
ประเทศไทย	พบเกือบทุกภาค ยกเว้นภาคกลาง
การกระจายพันธุ์	จีน ภูฏาน อินเดีย ลาว พม่า ไทย เวียดนาม
แหล่งที่พบ	พบเป็นพืชปลูก โดยเกาะติดอยู่บนต้นไม้ภายในบริเวณบ้าน
การใช้ประโยชน์	ลำต้น นำมาทาบ แล้วพันบริเวณที่กระดูกหัก ใช้ผ้าพันทับไว้ สัก 7 วัน ใช้เป็นยาต่อกระดูก
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 370

189. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Papilionanthe teres* (Roxb.) Schltr., *Orchis* 9: 78. 1915; *Fl. China* 25: 477. 2009. ภาพที่ 4.24 ฎ

ชื่อม้ง เจ็ดตงดอ (tsawb ntoo das)

ชื่อไทย เอื้องโมก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

พืชอิงอาศัย เจริญทางด้านยอด ลำต้นกลมแข็ง ยาวประมาณ 1 มม. มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 5-6 มม. มีรากออกตามข้อยึดเกาะต้นไม้ขึ้นไปในลักษณะเกาะเลื้อย ใบ เดี่ยว ออกสลับ ลักษณะเป็นเส้นกลม ยาว 10-15 ซม. มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 มม. ดอกและผล ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก	ไม่พบดอก
ประเทศไทย	พบทั่วประเทศ
การกระจายพันธุ์	จีน บังกลาเทศ ภูฏาน อินเดีย ลาว พม่า เนปาล เวียดนาม
แหล่งที่พบ	พบเป็นพืชปลูก โดยเกาะติดอยู่บนต้นไม้ภายในบริเวณบ้าน
การใช้ประโยชน์	ลำต้น นำมาต้มน้ำดื่ม สำหรับผู้หญิงที่เพิ่งคลอดลูก แล้วมีอาการปวดได้
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 371

Orobanchaceae

190. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Aeginetia indica* L., *Sp. Pl.* 2: 632. 1753; *Fl. Thailand* 9(2): 144. 2008. ภาพที่ 4.24 ฎ

ชื่อมัง ชั่วจั่วลีตู้ (tshuaj cuaj hlij ntuj) ชั่วชาลี (tshuaj xya hlij ntuj)
ป่าแย่งก้า (paj yeeb nkab)

ชื่อไทย ดอกดิน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

พืชเบียน ขึ้นอยู่กับรากของพืชชนิดอื่น **ลำต้น** อยู่ใต้ดินขนาดเล็ก **ใบ** เป็นเกล็ดขนาดเล็ก อยู่โคนกอ ออกสลับหรือตรงข้าม รูปคล้ายสามเหลี่ยมยาว 6-8 มม. **ดอกเดี่ยว** สมบูรณ์เพศ มีก้านชูขึ้นมาเหนือดิน ดอกตูมคล้ายรูปรี ปลายอาจตรงชี้ขึ้นหรือโค้งลง ก้านดอกสีเหลืองหรือสีม่วงแดง มีริ้วสีแดงตามยาว เกือบไม่แตกกิ่งก้าน สูง 10-35 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีม่วงหรือสีชมพู เป็นมันเงา เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 2.5-4 ซม. **กลีบดอก** เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 2-4 ซม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก ด้านนอกสีชมพูเข้ม ด้านในสีม่วงเข้มหรือสีแดงเลือดนก ติดอยู่บนหลอดกลีบเลี้ยง และยื่นโพล่งพ้นหลอดกลีบเลี้ยงออกมาเมื่อดอกบาน **เกสรเพศผู้** 4 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 7-8 มม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รั้งไขเหนียวกลีบ รูปไข่ เกือบภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 1.5-2 ซม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลมสีเหลือง ขนาด 4-7 มม. **ผล** แห้ง รูปไข่ ขนาด 2-2.5 ซม.

ระยะเวลาออกดอก กันยายน - ตุลาคม

ประเทศไทย พบทุกภาคทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ อินเดีย พม่า เวียดนาม มาเลเซีย จีน ฟิลิปปินส์ บอร์เนียว นิวกินี ญี่ปุ่น

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชเบียนอยู่บริเวณป่าไผ่

การใช้ประโยชน์

1. ทั้งต้น มาต้มน้ำดื่มเป็นยาบำรุงร่างกายเพื่อให้มีลูกง่าย
2. ทั้งต้น นำมาต้มน้ำดื่มเป็นยาบำรุงร่างกาย สำหรับคนที่ผอม ร่างกายไม่แข็งแรง มีฤทธิ์บำรุงเลือด (เนื่องจากมีสีแดงม่วงที่ดอก มังจึงมีความเชื่อว่าสามารถบำรุงเลือดได้)
3. ทั้งต้น นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาขับปัสสาวะ รักษาโรคนี้่ว
4. ทั้งต้น นำมาต้มน้ำดื่มหรือต้มใส่ไก่ กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อย
5. ทั้งต้น นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาขับประจำเดือนให้มาปกติ
6. ทั้งต้น นำมาต้มน้ำดื่มและนำน้ำมาล้างที่อวัยวะเพศ รักษาโรคหนองใน
7. ทั้งต้น นำมาต้มใส่ไก่ให้ผู้ชายกิน จะทำให้ผู้ชายหมดสมรรถภาพทางเพศ
8. เกสรตัวผู้สีเหลือง นำมาบดให้ละเอียด ใส่หู รักษาหูที่เป็นน้ำหนวก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 152

Oxalidaceae

191. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Averrhoa carambola* L., Sp. Pl. 1: 428. 1753; Fl. Thailand 2(1): 21. 1970.

ชื่อฝรั่ง จีบราย (txiv nplai)

ชื่อไทย มะเฟือง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 3-10 เมตร ลำต้นแตกกิ่งค่อนข้างแน่น กิ่งอ่อนมีขนสั้นนุ่มปกคลุม ใบ ประกอบแบบขนนกชั้นเดียวปลายคี่ มีใบย่อย 3-6 คู่ ออกตรงข้ามหรือสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบย่อยยาว 1-3 มม. แผ่นใบย่อยรูปไข่หรือรูปรี ขนาด 1.3-6 × 0.8-2 ซม. โคนใบเบี้ยวหรือรูปลิ้ม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียว กว้าง ด้านล่างสีเขียวอ่อนแกมเทา มีขนสั้นนุ่มปกคลุม **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามซอกใบ **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 7-8 มม. **กลีบเลี้ยง** สีม่วงแดง ปลายกลีบแต้มสีขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปรี ปลายแหลมหรือมน ยาว 3-3.5 มม. โคนกลีบด้านนอกมีขนสั้นนุ่มประปราย **กลีบดอก** สีขาวแต้มสีม่วงที่โคนกลีบ มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ปลายตัด ยาว 6-7 มม. **เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้** 5 อัน เชื่อมติดกันที่ฐานเป็นวงแหวนรอบรังไข่ ก้านชูอับเรณู ยาว 4 มม. อับเรณูติดด้านหลัง สีขาวนวล มีเกสรเพศผู้ที่เป็นเป็น 5 อัน ยาว 2 มม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปทรงกระบอก มี 5 สัน มีขนสั้นนุ่มประปราย ภายในมี 5 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 5 อัน ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** สด น้ำน้ำ รูปรีหรือทรงกระบอก มีสัน 5 สัน ชัดเจน เมื่อผ่าครึ่งมีลักษณะคล้ายรูปดาว

ระยะเวลาออกดอก เมษายน - ธันวาคม

ประเทศไทย เหนือ: เชียงใหม่ น่าน, ตะวันออกเฉียงใต้: ตรวาด, กลาง: กรุงเทพฯ ส่วนใหญ่เป็นพืชปลูก

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ภายในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์ ผล กินสด เป็นผลไม้ ส่วนใหญ่ปลูกไว้บริเวณบ้าน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 65

Pandaneaceae

192. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Pandanus* sp. ภาพที่ 4.25 ก

วงศ์ Pandanaceae

ชื่อม้ง บั้งซัวยี้ (nplooj xuab yib) ปู้ลู่กู (puv luj qus)

ชื่อไทย เตยหนาม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น ลำต้นเดี่ยว ไม่แตกกิ่ง สูง 4-5 เมตร มีรากค้ำยันขนาดใหญ่ มีปุ่มหนามทั่วต้น ใบเดี่ยว ออกเรียงเวียน มักเป็นกระจุกใกล้ยอด แผ่นใบรูปแถบแกมขอบขนาน ขนาด 30-70 × 2.5-4 ซม. โคนใบเป็นกาบหุ้มรอบลำต้น ปลายเรียวแหลม ขอบใบมีหนาม ผิวใบทั้งสองด้านเกลี้ยง เส้นกลางใบก้านล่างมีหนามประปราย **ดอกและผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ไม่พบดอก

ประเทศไทย -

การกระจายพันธุ์ -

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณที่ค่อนข้างที่บ ใกล้เคียงห้วย

การใช้ประโยชน์

1. ราก ใช้เป็นยารักษาโรคนี้ว โดยนำรากมาต้มน้ำ ดื่มครั้งละแก้ว วันละ 3 แก้ว เช้า กลางวัน เย็น

2. ใบ ใช้ทำคบไฟ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 157

Passifloraceae

193. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Passiflora edulis* Sims, Bot. Mag. 45: t. 1989. 1818; Fl. Thailand 10(2): 252. 2010. ภาพที่ 4.25 ข

วงศ์ Passifloraceae

ชื่อม้ง จี้จี้เน็ง (txiv txwb nees)

ชื่อไทย เสาวรส

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกหลายปี ยาวได้ถึง 15 เมตร อาจมีเนื้อไม้ที่โคนต้น ลำต้นเรียวกลมเป็นร่องเกลี้ยง มีมือเกาะออกตามซอกใบ ใบ เดี่ยว ออกสลับ หนูปรับรูปแถบแกมใบหอก ยาว 1 ซม. ก้านใบยาว 1.5-3 ซม. แผ่นใบหนารูปไข่กว้าง ขนาด 8-12 × 8-13 ซม. ขอบหยักลึกเป็น 3 แฉก ปลายแฉกแหลม โคนใบหยักเป็นรูปหัวใจ ขอบใบจักซี่ฟัน ผิวใบเรียบเกลี้ยง เป็นมันทั้งสองด้าน **ช่อดอก** มีดอกย่อย 1-2 ดอก ออกตามซอกใบ **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 5-7 ซม. ก้านดอกยาว 3-4.5 ซม. **ใบประดับ** สีเขียว มี 3 อัน รูปไข่กว้าง ยาว 2-2.5 ซม. ขอบจักซี่ฟัน **กลีบเลี้ยง** ด้านนอกสีเขียว ด้านในสีขาว มี 5 กลีบ รูปขอบขนาน ปลายมน มีติ่งแหลม ขนาด 3.5 × 1.5 ซม. เกลี้ยง **กลีบดอก** สีขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปขอบขนาน ปลายเรียวมน ขนาด 3.5 × 1 ซม. มีกระบังรอบเป็นเส้นเล็กจำนวนมาก เรียงเป็นวง 2-3 ชั้น โคนสีม่วงเข้ม ปลายสีขาว เกสรเพศผู้เชื่อมติดกับเกสรเพศเมีย มีก้านชูเป็นหลอดยาว 1 ซม. **เกสรเพศผู้** 5 อัน ก้านชูอับเรณูหนา ยาว 1 ซม. เชื่อมติดกันที่ฐาน อับเรณูติดตรงกลาง เคลื่อนไหวได้ รูปขอบขนาน สีเหลืองอ่อน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไข่เหนียววงกลีบ รูปไข่ สีเขียวอ่อน มีขนละเอียดปกคลุม ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก ในแนวราบ เรียงสลับกับก้านชูอับเรณู ยอดเกสรเพศเมียรูปไต ปลายเว้าลึก 2 แฉก **ผล** รูปทรงกลมหรือรูปไข่ ขนาด 3-4 ซม. สีเขียว เมื่อสุกสีม่วง

ระยะเวลาออกดอก กรกฎาคม

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของทวีปอเมริกา

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์ ผล กินสด เป็นผลไม้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 130

194. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Passiflora foetida* L., Sp. Pl. 2: 959. 1753; Fl. Thailand 10(2): 253.

2010. ภาพที่ 4.25 ค

ชื่อมั่ง จีจีเน็ง (txiv txwb nees)

ชื่อไทย กระทกรก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถาล้มลุกปีเดียว ยาวได้ถึง 4 เมตร มีกลิ่นเหม็น ลำต้นเรียวกลม มีมือเกาะออกตามซอกใบ ทุกส่วนปกคลุมมีขนยาวนุ่มสีเขียวปกคลุม **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้าม หูใบรูปไต ปลายหยักลึก รูปเส้นด้าย ก้านใบยาว 2-5.5 ซม. แผ่นรูปไข่กว้าง ขนาด 3-11.5 × 3.5-10.5 ซม. ขอบใบเว้าตื้น 3 แฉก ปลายแฉกแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบหยักรูปหัวใจ ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านขนยาวนุ่ม สีขาวปกคลุม **ช่อดอก** มีดอกย่อย 1-2 ดอก ออกตามซอกใบ **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 3-4 ซม. ก้านดอกยาว 4-6.5 ซม. **ใบประดับ** สีเขียว มี 3 อัน หยักลึกเป็นร่องแห ปลายมีต่อมกลม **กลีบเลี้ยง** ด้านนอกสีเขียวอ่อน ด้านในสีขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่แกมขอบขนาน ปลายมน ขนาด 2 × 0.9 ซม. เกือบ **กลีบดอก** สีขาว มี 5 กลีบ สีขาว แต่ละกลีบรูปขอบขนาน ปลายมน ขนาด 2 × 0.7 ซม. มีกระบังรอบเป็นเส้นเล็กจำนวนมาก โคนสีม่วงเข้ม ปลายสีขาว เกสรเพศผู้ เชื่อมติดกับเกสรเพศเมีย มีก้านชูเป็นหลอดยาว 5-6 มม. **เกสรเพศผู้** 5 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 5-6 มม. เชื่อมติดกันที่ฐาน อับเรณูติดตรงกลาง เคลื่อนไหวได้ รูปขอบขนาน สีเหลืองอ่อน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ สีเขียวอ่อน มีขนยาวนุ่มปกคลุม ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก ในแนวราบ เรียงสลับกับก้านชูอับเรณู ยอดเกสรเพศเมียกลม **ผล** รูปไข่หรือกลม ขนาด 1.5-2 ซม. สีเขียว เมื่อสุกสีเหลืองแกมส้ม ใบประดับติดทน ห่อหุ้มผลไว้ภายใน

ระยะเวลาออกดอก กรกฎาคม

ประเทศไทย พบทั่วประเทศ เป็นพืชอุทยานต่างถิ่น

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของทวีปอเมริกา

แหล่งที่พบ พบตามที่รกร้าง และริมถนน

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม แก้โรคหัวใจ ใจสั่น
2. ยอดอ่อน นำมาต้มกิน
3. ผล กินสด เป็นผลไม้ มีรสหวาน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 118, 120

Piperaceae

195. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Piper sarmentosum* Roxb., Fl. Ind., ed. 1820. 1: 162-163. 1820; Fl. China 4: 119. 1999. ง

ชื่อม้ง มะเจอะ (hmab txoob)

ชื่อไทย ช้าพลู

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูงได้ถึง 10 เมตร ลำต้นทอดเลื้อยไปตามพื้นดิน ปลายยอดตั้งขึ้น หรือพันอยู่กับต้นไม้อื่น มีกลิ่นหอม ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1-3 ซม. แผ่นใบรูปไข่กว้าง บางครั้งอาจไม่สมมาตร ขนาด 5-14 × 2.8-8 ซม. โคนใบรูปหัวใจ ใบที่ปลายยอดเป็นรูปรีมีปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียวเกลี้ยง เป็นมัน ด้านล่างมีขนละเอียดตามเส้นใบ **ช่อดอก** แยกเพศอยู่ร่วมต้น แบบช่อเชิงลด ออกที่ข้อตรงข้ามกับใบ **ช่อดอกเพศผู้** สีขาว ยาว 1-2.5 ซม. ก้านช่อดอกยาวใกล้เคียงกับช่อดอก มีใบประดับรูปรี ขนาดเล็กมาก **ดอกเพศผู้** ไม่มีกลีบเลี้ยงและกลีบดอก **เกสรเพศผู้** 2 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 1 มม. อับเรณูติดที่ฐาน รูปวงเกือบกลม **ช่อดอกเพศเมีย** ยาว 2-5 ซม. ก้านช่อดอกยาวใกล้เคียงกับช่อดอก มีใบประดับรูปกลม ขนาดเล็ก **ดอกเพศเมีย** ไม่มีกลีบเลี้ยงและกลีบดอก **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกลม ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม มี 4 อัน มีขนคายปกคลุม **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม - ตุลาคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ จีน กัมพูชา อินเดีย อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์ ใบ นำมาใส่ต้มปลา ต้มหอย เพื่อให้มีกลิ่นหอม ต้มกลิ่นคาว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 111

Plantaginaceae

196. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Plantago major* L., Sp. Pl. 1: 112. 1753; Fl. Thailand 9(2): 153. 2008. ภาพที่ 4.25 จ

ชื่อม้ง ชั่วจ้งบัว (tshuaj txoob npua)

ชื่อไทย ผักกาดน้ำ หญ้าเอ็นยืด

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 7-26 ซม. ลำต้นอยู่ใต้ดิน ค่อนข้างสั้น ใบ เดี่ยว ออกเป็นกระจุกใกล้ผิวดิน ก้านใบยาว 2-14 ซม. แผ่นใบรูปไข่กว้างหรือกลม ขนาด 3-11 × 2-7.5 ซม. โคนใบสอบเรียว ปลายใบมน ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน มีเส้นใบขนาน 5-7 เส้น **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด ชูขึ้นมาจากบริเวณกลางกอ ยาว 10-40 ซม. **ใบประดับ** รูปไข่ สีเขียว **ดอกย่อย** ขนาด 3-3.5 มม. ไม่มีก้านดอกย่อย **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 4 กลีบ แต่ละกลีบบาง รูปไข่ ปลายแหลม ยาว 2-2.5 มม. **กลีบดอก** สีขาว เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาวประมาณ 1 มม. ปลายแยกเป็น 4 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยม **เกสรเพศผู้** 4 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านเกสรเพศผู้ยาว 1-2 มม. อับเรณูติดตรงกลาง เคลื่อนไหวได้ **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ ภายในมี 2 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 1.5-2 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก **ผล** รูปไข่ ขนาด 3-4 มม. เมื่อแก่จะแตกตามขวาง เมล็ดมีขนาดเล็ก สีน้ำตาลเข้มถึงสีดำ

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี

ประเทศไทย เหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย น่าน ลำพูน ลำปางแพร่ พิษณุโลก, ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี, ภาคใต้: ยะลา

การกระจายพันธุ์ พบทั่วโลก

แหล่งที่พบ พบทั้งที่เป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร หรือบริเวณที่ขึ้นภายในหมู่บ้าน เช่น สวนผัก อ่างน้ำ ริมถนน เป็นต้น

การใช้ประโยชน์

1. ใบ ผสมใส่ไข่หนึ่งกินเป็นยารักษาให้มีบุตร หรือใช้เป็นยารักษาครรภ์ หรือแก้แพ้ท้อง
2. ใบ นำมาต้บให้ละเอียดผสมใส่ไข่หนึ่งกินเป็นยาแก้ไอ
3. ใบ ต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ไอ
4. ใบ นำมาต้บให้ละเอียดผสมใส่ไข่หนึ่งให้เด็กกิน เพื่อให้เด็กมีอุจจาระแข็ง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 51

197. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Bambusa nutans* Wall. ex Munro, Trans. Linn. Soc. London 26:

92. 1868; Ann. Roy. Bot. Gard. Calcutta 7: 32. 1896. ภาพที่ 4.25 ฉ-ช

ชื่อม้ง ชั่งต้อบปัว (xyoob tob puam)

ชื่อไทย ไผ่บง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เหง้า เจริญทางด้านข้าง แตกกิ่งแขนงออกเป็นกอขนาดใหญ่ ลำต้นเหนือดินตั้งตรง สูง 6-12 เมตร มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 3.5-7.5 ซม. แตกกิ่งแขนงที่ปลายยอด ข้อไม่โป่ง มีวงสีเขียวรอบข้อ ข้อที่โคนลำต้นมีราก ปล้องยาว 30-45 ซม. สีเขียวเข้ม ผิวเรียบ ไม่เป็นมัน ผงแห้ง กาบหุ้มลำต้น หนาคล้ายแผ่นหนัง ยาว 15-20 ซม. ด้านนอกมีขนสากแข็งสีดำปกคลุม โคนกาบมน แผ่นใบของกาบหุ้มลำต้นคล้ายรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม หลุดร่วงง่าย มีติ่งกาบ มีขนสีดำหนาแน่น

ใบ เดี่ยว ออกเป็นกระจุก แบบสลับระนาบเดียว กาบใบมีขน เมื่อแก่จะเกลี้ยง ลิ้นใบปลายมน มีขนครุย ก้านใบยาว 2-4 มม. แผ่นใบรูปแถบหรือใบหอก ขนาด 13-28.5 × 2-4 ซม. โคนมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบมีขนสาก ผิวใบสีเขียวเข้มทั้งสองด้าน ด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนหยาบตามเส้นกลางใบ

ช่อดอก แบบช่อเชิงลดแยกแขนง ออกตามซอกใบ **ช่อดอกย่อย** สีเขียว รูปไข่แคบ มีดอกย่อยหลายดอก กาบช่อดอกย่อยมีหลายอัน รูปไข่ ปลายเป็นเรียวแหลม เกลี้ยง **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ กาบล่างรูปไข่ ขอบมีขนครุย สั้นกว่ากาบช่อดอกย่อย กาบบนรูปไข่ สั้นกว่ากาบล่างเล็กน้อย กลีบเกสรตัวผู้ 3 อัน บางใ้ ปลายมน มีขนยาวครุย **เกสรเพศผู้** มี 6 อัน ก้านชูอับเรณูแยกกัน อ่อน บางใ้ อับเรณูติดที่ฐาน ห้อยลง สีม่วงแกมขาว ปลายเป็นติ่งแหลม **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่แกมรี ปลายรังไข่มีขนนุ่ม ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล์ ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก เรียวยาว มีขนยาวนุ่ม **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ อินเดีย ไทย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. หน่ออ่อน นำมากิน
2. ลำต้น นำมาทำเส้า เช่น เส้ากระต้อบไร่ หรือ ขาโต๊ะ ขาเตียง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 333

198. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Bambusa vulgaris* Schrad., Coll. Pl. 2: 26. 1808; Fl. China 22: 25.

2006. ภาพที่ 4.25 ฉ

ชื่อม้ง ชั่งดำ (xyoob dai)

ชื่อไทย ไม้เหลียง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เหง้า เจริญทางด้านข้าง แตกกิ่งออกเป็นกอขนาดใหญ่ ลำต้นเหนือดินตั้งตรง สูง 8-15 เมตร มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 5-9 ซม. ข้อบริเวณโคนลำต้นมีรากจำนวนมาก มักแตกกิ่งแขนงที่ข้อบริเวณโคนลำต้น หนึ่งข้อของลำต้นจะแตกกิ่งแขนงจำนวนมาก ปล้องยาว 20-30 ซม. สีเหลือง มีลายสีเขียวตามยาว อาจมีนวลแป้งสีขาวเล็กน้อย กาบหุ้มลำต้น ยาว 18-20 ซม. หลุดร่วงง่าย มีขนสาบคายสีน้ำตาลดำปกคลุมหนาแน่น แผ่นใบของกาบหุ้มลำต้นรูปสามเหลี่ยมกว้าง ตั้งตรงหรือโค้งกลับออกด้านนอก ปลายมนเข้าด้านในคล้ายเป็นติ่งแหลม มีขนสาบคายสีน้ำตาลดำปกคลุมทั้งสองด้าน ติ่งกาบรูปขอบขนานหรือรูปไต สูง 8-10 มม. มีขนแข็งที่ปลายติ่งกาบ ใบ เดี่ยว ออกเป็นกระจุก แบบสลับระนาบเดียว กาบใบบริเวณปลายกาบมีขนสาบคายสีน้ำตาลดำปกคลุม ลิ่นใบสั้น มีขนครุย ก้านใบยาว 2-3 มม. แผ่นใบรูปใบหอก ขนาด 15-26.5 × 2-3.8 ซม. โคนมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบมีขนสาบ คิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ดอกและผล ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ไม่พบดอก

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และในแถบเขตร้อนทั่วโลก

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกภายในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์ ลำต้น นำมาสานทำภาชนะใส่ของ หรือนำมาเป็นพื้นพาก เช่น พื้นของกระท้อบ แต่ไม่นิยมเนื่องจากเนื้อไม้อ่อน ใช้งานไม่ทน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 329

199. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Coix lacryma-jobi* L., Sp. Pl. 2: 972. 1753; Fl. China 22: 648.

2006. ภาพที่ 4.25 ซ-ฅ

ชื่อม้ง เจ้าจ้าว (ntseb ntsaug)

ชื่อไทย เต๋อย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว ลำต้นตั้งตรง แตกเป็นกอ สูง 1-2 เมตร ใบ เดี่ยว ออกสลับ กาบใบสั้นกว่าปล้อง เกลี้ยง ลิ่นใบบาง สั้น ไม่มีก้านใบ แผ่นใบรูปแถบแกมใบหอก ขนาด 10-40 × 1.5-4 ซม.

เส้นกลางใบเป็นร่องยาว ตลอดความยาวใบ โคนใบมนหรือเป็นรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบมีขนสาก ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แยกเพศอยู่ร่วมต้น **ช่อดอกเพศผู้** แบบช่อกระจุก ยาว 1.5-2 ซม. ช่อดอกย่อย ออกเป็นคู่ รูปไข่แกมขอบขนาน ยาว 8-9 มม. มีกาบช่อย่อย 2 อัน อันล่างแบน สีเขียว ขอบเป็นสันแข็ง มีปีกบางตามสัน ด้านนอกมีขนครุย อันบนรูปเรือ ขอบมีขนครุย กาบบนและกาบล่างรูปไข่ บางใส ขนาดเล็กกว่ากาบช่อย่อย **เกสรเพศผู้** 3 อัน ก้านเกสรเพศผู้สั้น อ่อนบางใส อับเรณูติดที่ฐาน ห้อยลง สีเหลือง ยาว 4-5 มม. **ช่อดอกเพศเมีย** เจริญอยู่ภายในกระเปาะ รูปทรงกลมแกมไข่ ขนาด 7-10 มม. ผิวนอกแข็ง เรียบ เป็นมัน สีเขียว ภายในกระเปาะมีดอกเพศเมีย 2 ดอก ดอกด้านล่างลดรูปเป็นกาบ ดอกด้านบนสืบพันธุ์ได้ กาบช่อย่อยอันล่างขนาดใหญ่ หนา แผลอกห่อหุ้มช่อดอกย่อยไว้ กาบช่อย่อยอันบนคล้ายกับอันล่าง เพียงแต่บางและแคบกว่า กาบบนและกาบล่างบางใส ขนาดเล็ก **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกลม ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูเกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ยาว โผล่พ้นออกมาจากกระเปาะ มีขนยาวนุ่มหนาแน่น **ผล** รูปทรงกลมแกมไข่ เมื่อแห้งสีเทา

ระยะเวลาออกดอก ตุลาคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปัจจุบันเป็นพืชปลูกทั่วโลก

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ ริมลำธาร

การใช้ประโยชน์

1. ราก ต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ หากนำรากของเจ้จ้าวผสมกับรากของปอพัวเลี้ยะ (*Rubus alceifolius*) และโกสน (*Codiaeum variegatum*) หรือนำรากของเจ้จ้าวผสมกับรากของปอพัวเลี้ยะและป้ามะ (*Celosia argentea*) นำมาต้มน้ำดื่มใช้เป็นยาทำแท้ง

2. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม เพื่อขับปัสสาวะและรักษาโรคนี้

3. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาถ่ายพยาธิ

4. ผล ห้ามนำมาทำเป็นสร้อยคล้องคอ เพราะจะทำให้ไฟไหม้บ้าน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 197

200. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Cymbopogon citratus* (DC.) Stapf, Bull. Misc. Inform. Kew 1906: 322. 1906; Fl. China 22: 627. 2006.

ชื่อม้ง เต้าไก้ (tauj qaib)

ชื่อไทย ตะไคร้

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี มีกลิ่นหอม **เหง้า** สั้น ลำต้นตั้งตรง แตกเป็นกอแน่น สูงได้ถึง 2 เมตร โคนลำต้นอวบหนา มีนวลแป้งปกคลุมหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกสลับระนาบเดียว กาบใบเกลี้ยง สีเขียวแกมม่วง ด้านในสีเขียวอ่อน ลิ่นใบ ปลายตัด ยาวประมาณ 1 มม. ไม่มีก้านใบ แผ่นใบรูปแถบแบน ขนาด 30-60 × 1-1.5 ซม. โคนใบเรียวแคบ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบมีขนสาก ผิวใบทั้งสองด้านมีขนสาก **ดอกและผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ไม่พบดอก

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ เป็นพืชปลูกในแถบเขตร้อนของทวีปเอเชียและทวีปอเมริกาใต้

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ภายในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ลำต้น หั่นใส่ต้มหรือยำ

2. ลำต้น หั่นผสมกับบอระเพ็ด คลุกกับข้าวให้ไก่กิน ใช้รักษาและป้องกันโรคอหิวาไก่

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 315

201. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Dendrocalamus brandisii* (Munro) Kurz, Forest Fl. Burma 2: 560.

1877; Ann. Roy. Bot. Gard. Calcutta 3: 90. 1896. **ภาพที่** 4.26 ก

ชื่อม้ง ซังตัวจือ (xyoob tuam tswm)

ชื่อไทย ไม้บงใหญ่

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เหง้า เจริญทางด้านข้าง แตกแขนงออกเป็นกอแน่น ลำต้นเหนือดินตั้งตรง สูง 18-35 เมตร มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 12-20 ซม. มักไม่ค่อยแตกกิ่งบริเวณโคนลำต้น ข้อโป่งออกเล็กน้อย ข้อล่างสุดมีรากจำนวนมาก ปล้องยาว 30-40 ซม. สีเทาแกมเขียว ผงหนา ด้านนอกมีขนหยาบสีขาวปกคลุม **กาบหุ้มลำต้น** ยาว 25-30 ซม. หนาคล้ายแผ่นหนัง หลุดร่วงง่าย ด้านนอกมีขนหยาบแข็งสีขาวปกคลุม แผ่นใบของกาบหุ้มลำต้น รูปแถบแกมใบหอก ปลายเรียวแหลม ไม่มีติ่งกาบ **ใบ** เดี่ยว ออกเป็นกระจุก แบบสลับระนาบเดียว กาบใบมีขน เมื่อแก่จะเกลี้ยง ลิ่นใบสั้นเห็นชัดในใบอ่อน ปลายตัด ขอบมีขนครุย ก้านใบยาว 4-5 มม. แผ่นใบรูปขอบขนานหรือรูปใบหอก ขนาด 17.5-30 × 2.8-4.2 ซม. โคนใบมนแกมรูปปลีม สอบเรียวไปตามก้านใบ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบมีขนสาก ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนสากคายทั่วทั้งแผ่นใบ **ดอกและผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ไม่พบดอก

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ อินเดี๋ย
แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกภายในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

1. หน่ออ่อน นำมากิน
2. ลำต้น นำมาสานทำภาชนะใส่ของ หรือนำมาเป็นพื้นพาด เช่น พื้นของกระท้อใบไ้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 327

202. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dendrocalamus membranaceus* Munro, Trans. Linn. Soc. London 26: 149. 1868; Ann. Roy. Bot. Gard. Calcutta 3: 81. 1896. ภาพที่ 4.26 ข

ชื่อม้ง ซ้งดำ (xyoob daj)

ชื่อไทย ไม้ชางนวล

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เหง้า เจริญทางด้านข้าง แตกกิ่งออกเป็นกอห่าง ๆ ลำต้นเหนือดินตั้งตรง สูง 18-21 เมตร มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางกว้างได้ถึง 10 ซม. แตกกิ่งแขนงขนาดเล็กจำนวนมาก ใบห้อยลงข้อโป่งออกเห็นชัดเจน ข้อบริเวณโคนลำต้นมักมีราก ปล้องยาว 20-40 ซม. ผนังหนา ลำต้นอ่อนมีนวลแป้งสีขาวหนาแน่น เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีเขียว กาบหุ้มลำต้น ยาวกว่าปล้อง หลุดร่วงง่าย ด้านนอกเกือบเกลี้ยง มีขนแข็งสีดำบริเวณปลายกาบ แผ่นใบของกาบหุ้มลำต้น รูปแถบแกมใบหอก ปลายเรียวแหลม โค้งกลับออกด้านนอก มีขนสีน้ำตาลทั้งสองด้าน มีติ่งกาบ ใบ เดี่ยว ออกเป็นกระจุก แบบสลับระนาบเดียว ขนาดเล็ก กาบใบมีขน ลิ่นใบสั้น ปลายมน ขอบมีขนยาวสีขาว ก้านใบยาว 2-3 มม. แผ่นใบรูปใบหอก ขนาด 8-15 × 0.9-1.2 ซม. โคนใบมนหรือสอบเรียวไปตามก้านใบ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนมีขนสาก ด้านล่างมีขนตามเส้นใบ ดอกและผล ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ไม่พบดอก

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ อินเดี๋ย พม่า

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกภายในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

1. หน่ออ่อน นำมากิน
2. ลำต้น นำมาทำเส้า เช่น เส้ากระท้อใบไ้ หรือ ชาติะ ชาติียง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 326

203. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Eleusine coracana* (L.) Gaertn., Fruct. Sem. Pl. 1: 8. 1788; Fl.

China 22: 482. 2006. **ภาพที่** 4.26 ค

ชื่อม้ง เปีย (pias)

ชื่อไทย ข้าวป่าสามง่าม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว ลำต้นตั้งตรง แตกเป็นกอ สูง 50-120 ซม. ใบ เดี่ยว ออกสลับ กาบใบ เกือบ ขอบบาง ลิ่นใบยาว 1-2 มม. ไม่มีก้านใบ แผ่นใบรูปแถบ ขนาด 30-60 × 0.5-1 ซม. โคนใบมนหรือเป็นรูปหัวใจ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบมีขนสาก ผิวใบด้านบนมีขนสาก ด้านล่างเกลี้ยง **ช่อดอก** แยกออกคล้ายรูปนิ้วมือ มี 5-20 อัน ขนาด 8-10 × 0.8-1.5 ซม. **ช่อดอกย่อย** รูปไข่ ยาว 7-8 มม. เรียงซ้อนเหลื่อมกันเป็นแถว มีดอกย่อย 6-9 ดอก **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ กาบช่อดอกยออันล่างรูปใบหอกแกมขอบขนาน ยาว 2.5 มม. มีขนสากตามสัน กาบช่อดอกยออันบนยาว 3.5 มม. กาบล่างรูปไข่ ยาว 3.5 มม. มี 3 สัน มีขนสากตามสัน กาบบนรูปไข่แคบ ขนาดเล็กกว่ากากล่าง มีขนสาก ไม่มีกิลิปเกล็ด **เกสรเพศผู้** 3 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 1.5-2 มม. สีขาวใส บางอัน อับเรณูติดที่ฐาน ห้อยลง สีเหลือง ยาว 0.5-1 มม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกลมแกมรี เกี้ยงภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ยาว 1.5 มม. มีขนยาวนุ่มสีขาว **ผล** กลม สีเหลืองอ่อนแกมน้ำตาล

ระยะเวลาออกดอก ตุลาคม

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ มีการปลูกกันอย่างกว้างขวางในแถบเขตร้อนและกึ่งเขตร้อนของโลกเก่า

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในไร่

การใช้ประโยชน์

1. เมล็ด นำมาผสมกับข้าวเจ้า หรือข้าวเหนียว ไม้ให้ได้แป้ง นำมาทำขนมหยั่วเปีย
2. เมล็ด นำมาไม่ให้ละเอียด ทอดให้แห้ง หมอผีนำไปสาดใส่ไฟ ใช้ในพิธีสะเดาะเคราะห์

หรือไล่ผีออก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 171

204. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Gigantochloa albociliata* (Munro) Kurz, Forest Fl. Burma 2: 555.

1877; Fl. China 22: 47. 2006; Ann. Roy. Bot. Gard. Calcutta 3: 70. 1896. **ภาพที่** 4.26 ง-จ

ชื่อม้ง ชั่งม่อไล (xyoob maim lais)

ชื่อไทย ไผ่ไร่

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เหง้า เจริญทางด้านข้าง แตกแขนงออกเป็นกอแน่น ลำต้นเหนือดินตั้งตรง สูง 6-10 เมตร มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2-5 ซม. แตกกิ่งเป็นจำนวนมาก ข้อโป่งออกเล็กน้อย ปล้องยาว 20-35 ซม. สีเขียวแกมเทา ผ่องแผ้ว ด้านนอกมีหยาบสีแกมเทาปกคลุม **กาบหุ้มลำต้น** ยาว 18-22 ซม. หนาคล้ายแผ่นหนัง หลุดร่วงง่าย บริเวณโคนกามีขนสากแข็งสีน้ำตาลดำหนาแน่น แผ่นใบของ กาบหุ้มลำต้น รูปใบหอก ปลายเรียวแหลม ไม่มีติ่งกาบ **ใบ** เดี่ยว ออกเป็นกระจุก แบบสลับระนาบ เดี่ยว โคนกาบใบมีขนหยาบสีน้ำตาลดำ ด้านปลายกาบใบมีขนสีเหลืองอ่อนปกคลุม เส้นใบรูปร่าง คล้ายสามเหลี่ยม มีขนครุย ก้านใบยาว 3-4 มม. แผ่นใบรูปใบหอกหรือรูปขอบขนาน ขนาด 10-26 × 2-4 ซม. โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนนุ่มหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลดแยกแขนง ออกเป็นกระจุกแน่นคล้ายช่อฉัตร **ช่อดอกย่อย** เรียวยาว ปลายแหลม ด้านนอกมีขนครุย กาบช่อดอกย่อยมีหลายอันรูปไข่หรือรูปรี ปลายแหลม มีขนสีขาวปกคลุม **ดอกย่อย** มีทั้งดอกเพศผู้และดอกสมบูรณ์เพศ กาบล่างเรียวเล็ก ปลายมีขนครุย กาบบนรูปไข่ ปลายมน ขอบมีขนครุย สั้นกว่ากบบล่างเล็กน้อย **เกสรเพศผู้** มี 6 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นหลอด เรียวบาง ยื่นออกมาภายนอก อับเรณูสีเหลือง ติดที่ฐานเป็นกระจุก **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่ หนึ่งวงกลีบ รูปไข่แคบ มีขนนุ่มหนาแน่น ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูยอด เกสรเพศเมียยาว 6-7 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 1-2 แฉก มีขนยาวนุ่ม **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ จีน อินเดีย พม่า ไทย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. หน่ออ่อน นำมากิน
2. ลำต้น ฝ่าเป็นซีก นำมาทำรั้วบ้าน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 331

205. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Imperata cylindrica* (L.) Raeusch; Fl. China 22: 584. 2006.

ชื่อม้ง เกี๊ริง (nqeeb)

ชื่อไทย หญ้าคา

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี เหง้า เจริญทางด้านข้าง ลำต้นตั้งตรง ออกเดี่ยว ๆ หรือแตกเป็นกอ สูง 50-100 ซม. ข้อมีขนยาวสีขาวยาวหนาแน่น ใบ เดี่ยว ออกสลับ กาบใบเกลี้ยง ขอบกาบใบมีขน ลิ่นใบ ยาว 1-2 มม. ไม่มีก้านใบ แผ่นใบรูปแถบ แบนหรือม้วนเข้าด้านใน ขนาด 20-100 × 0.8-2 ซม. โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบมีขนสาก ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนประปราย **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ทรงกระบอก ยาว 10-15 ซม. มีขนไหมสีขาวยาวปกคลุม **ช่อดอกย่อย** ออกเป็นคู่ มีขนไหมสียาว ยาว 1-1.5 ซม. ปกคลุมหนาแน่น ก้านช่อดอกย่อยของแต่ละคู่ยาวไม่เท่ากัน ประมาณ 1-5 มม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ กาบช่อดอกย่อยรูปใบหอก ปลายแหลม ยาว 3.5 มม. ด้านนอกมีขนไหมปกคลุม ดอกย่อยดอกล่างมีกาบล่างและกาบบนรูปไข่แกมใบหอก ยาว 3 มม. ดอกย่อยดอกบนมีกาบล่างและกาบบนรูปไข่ ยาว 2 มม. **เกสรเพศผู้** มี 2 อัน ก้านชูอับเรณู ยาว 6-7 มม. อ่อน บางใส อับเรณูติดที่ฐาน ห้อยลง สีเหลือง ยาว 3-3.5 มม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ เกลี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูเกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมียสีม่วงเข้มแยกเป็น 2 แฉก ยาว 3 มม. มีขนยาวนุ่ม **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก กุมภาพันธ์

ประเทศไทย พบเป็นวัชพืชทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ กระจายพันธุ์ไปทั่วโลก

แหล่งที่พบ พบตามพื้นที่รกร้างและพื้นที่ต้นน้ำ

การใช้ประโยชน์

1. ใบ นำมาฆุงหลังคา สร้างบ้าน

2. ใบ ใช้ในพิธีลือไก่ หรือสะเดาะเคราะห์ในวันปีใหม่ม้ง โดยนำมาถักเป็นเชือก มัดทางด้าน

โคนต้นและปลายยอดของต้น *Aralia dasycarpa* Miq. แล้วให้สมาชิกภายในตระกูลเดียวกันเดิน ลอดไปและกลับอย่าง 3 รอบ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 284

206. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Oryza meyeriana* (Zoll. & Moritzi) Baill. subsp. *granulata* (Nees & Arnott ex Watt) Tateoka, Tateoka, Bot. Mag. (Tokyo). 75: 460. 1962; Fl. China 22: 183.

2006. **ภาพที่** 4.26 ซ-ญ

ชื่อม้ง เบ๊ะตะ (nplej dab) ซงดู (xyoob ntoog) เบ๊ะกู (nplej qus)

ชื่อไทย ข้าวนก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี แตกเป็นกอห่าง ๆ ลำต้นตั้งตรงหรือทอดเอนเล็กน้อย สูง 30-40 ซม. ใบ เดี่ยว ออกสลับ กาบใบสั้นกว่าปล้อง เกือบปล้อง ปลายกาบใบมีขนครุยสีขาว ลิ่นใบสั้น ก้านใบยาว 1-1.5 มม. แผ่นใบรูปแถบหรือรูปใบหอก ขนาด 7.5-25 × 0.8-1.5 ซม. โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบมีขนสาก ผิวใบมีขนสากทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ยาว 5-10 ซม. **ช่อดอกย่อย** ยาวประมาณ 6 มม. กาบช่อดอกย่อยมักลดรูป มีใบประดับ 2 อัน ใบประดับอันล่างขนาดเล็กมาก อันบนรูปลิ้มแคบ ปลายเรียวแหลม ยาว 1.5-2 มม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ กาบปล้องรูปรี ขอบสองด้านขนานกัน มี 5 สัน ขนาด 5.5 × 2 มม. ปลายมีติ่งแหลม ไม่มีรยางค์แข็ง ด้านนอกมีขนสากตามสัน กาบบนรูปรี ขอบสองด้านขนานกัน มี 3 สัน แคบกว่ากาบปล้อง ด้านนอกมีขนสากตามสัน **เกสรเพศผู้** มี 6 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 4-5 มม. อ่อน บางใส อับเรณูติดที่ฐาน ห้อยลงสี่เหลี่ยม ยาว 3.5 มม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เห็นอวงกลีบ รูปไข่ เกือบกลม ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ยาว 4-5 มม. มีขนยาวนุ่มสีขาวหนาแน่น **ผล** สีน้ำตาล ยาว 5-6 มม.

ระยะเวลาออกดอก มิถุนายน - สิงหาคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ กัมพูชา อินเดีย อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย พม่า ฟิลิปปินส์ ศรีลังกา ไทย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ราก เป็นยาล้างไต และรักษาโรคนี้่ว โดยเมื่อปัสสาวะมีสีเหลือง นำมาต้มน้ำดื่ม ซึ่งจะดื่มแทนน้ำ หรือดื่มเป็นน้ำชาก็ได้ จะช่วยขับปัสสาวะ ทำให้ปัสสาวะไม่เหลือง

2. ราก นำมาต้มน้ำดื่มรักษาโรคหนองใน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 35, 90

207. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Oryza sativa* L., Sp. Pl. 1: 333. 1753; Fl. China 22: 183. 2006.

ภาพที่ 4.26 ฉ-ข

ชื่อม้ง เบ้จ้วะ (nplej txua) เบ้จ๋า (nplej ntshav)

ชื่อไทย ข้าวเจ้า ข้าวกำแดง ข้าวเหนียวแดง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว ลำต้นแตกเป็นกอแน่น ตั้งตรง สูง 100-150 ซม. อาจมีรากที่ข้อล่างสุด ใบ เดี่ยว ออกสลับ กาบใบเกือบลิ้น ลิ่นใบรูปสามเหลี่ยม ยาว 7-18 มม. ไม่มีก้านใบ แผ่นใบรูปแถบแบน ขนาด 25-60 × 1-2.2 ซม. โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบมีขนสาก ผิวใบเกือบลิ้นทั้ง

สองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ยาว 25-35 ซม. **ช่อดอกย่อย** ยาว 9-12 มม. กาบช่อดอกย่อยมักลดรูป มีใบประดับ 2 อัน รูปรีแคบ ปลายเรียวแหลม ขนาดใกล้เคียงกัน ยาว 2.5-4 มม. ใบประดับอันบนขอบหยักซี่ฟัน 2-4 แฉก **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ กาบกลางรูปเรือ ขอบทั้งสองด้านขนานกัน มี 5 สัน ขนาด 8-11 × 2.5 มม. ปลายมีติ่งแหลม ไม่มีรยางค์แข็ง ด้านนอกเกลี้ยงหรือมีขนสาก กาบบนรูปเรือ ขอบทั้งสองด้านขนานกัน มี 3 สัน แคบกว่ากากลาง ด้านนอกเกลี้ยงหรือมีขนสาก **เกสรเพศผู้** มี 6 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 5-6 มม. อ่อน บางใส อับเรณูติดที่ฐาน ห้อยลง สีเหลือง ยาว 2-2.5 มม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ กว้าง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ยาว 1-2 มม. มีนอกขนยาวนุ่มสีขาวหนาแน่น **ผล** ข้าวเจ้ามีรูปไข่หรือรูปรี ถึงทรงกระบอก ผิวด้านนอกสีเหลืองแกมน้ำตาลอ่อน เมื่อนำมาหุงหรือหนึ่งจะมีลักษณะค่อนข้างเหนียวกว่าข้าวเจ้าทั่วไป **ผล** ข้าวเหนียวดำมีรูปไข่หรือรูปรี ผิวด้านนอกสีม่วงแดงแกมน้ำตาลอ่อน

ระยะเวลาออกดอก สิงหาคม - กันยายน

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ มีถิ่นกำเนิดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปัจจุบันเป็นพืชปลูกทั่วโลกในเขตร้อนและแถบเมดิเตอร์เรเนียน

แหล่งที่พบ พืชปลูกอยู่ในไร่

การใช้ประโยชน์

1. เมล็ด นำมาหุงหรือหนึ่ง กินเป็นอาหารหลัก
2. เมล็ด นำมาทำขนม เช่น ข้าวเหนียว หรือข้าวเหนียว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamdee 163, 203, 204, 205

208. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Pseudosasa cf. japonica* (Sieb. & Zucc. ex Steud.) Makino ex Nakai, J. Jap. Bot. 2(4): 15. 1920; Fl. China 22: 116. 2006. **ภาพที่** 4.26 ก-ง

ชื่อม้ง ซ้งเกว้ง (xyoob qeej)

ชื่อไทย -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เหง้า แบบเหง้าลำเดี่ยว ทอดขนานไปกับผิวดิน ลำต้นเหนือดินตั้งตรง สูง 1-5 เมตร มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1-1.5 ซม. ปล้องยาว 15-30 ซม. มีสันละเอียดตามยาว ขอบปล้องออกเล็กน้อย บริเวณใต้ข้อมีนวลแป้งสีขาวเป็นวงรอบลำต้น เมื่อแก่จะเกลี้ยงและมีรอยแผลจากการหลุดร่วงของกาบใบขนาดใหญ่เห็นชัดเจน ข้อบริเวณกลางลำต้นมักแตกกิ่งเพียง 1 กิ่ง ต่อหนึ่งข้อ

กาบหุ้มลำต้น ติดทน ยาวได้ถึง 25 ซม. บริเวณโคนกาบหุ้มลำต้นมีขนสากแข็งสีน้ำตาลอ่อนแกมเหลือง ขอบมีขนครุย แผ่นใบของกาบหุ้มลำต้นรูปใบหอก ตั้งตรงหรือโค้งกลับออกด้านนอก ยาว 4-5 ซม. มีติ่งกาบขนาดเล็ก เห็นไม่ชัดเจน ขอบมีขนยาวสีขาว **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ เป็นกระจุก กาบใบเกลี้ยง ขอบบาง มีขนยาวสีขาว ลิ่นใบเบี้ยว ผิวด้านล่างเกลี้ยงหรือมีขนเล็กน้อย แผ่นใบรูปขอบขนานหรือรูปใบหอก ขนาด 8-27 × 1.5-3.5 ซม. โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบมีขนสากคาย ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้ม เกลี้ยง ด้านล่างเกือบเกลี้ยง **ดอกและผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ไม่พบดอก

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ ได้หวั่น ฎีปุ่น เกาหลี

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกภายในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์ ลำต้น นำมาทำแคนของม้ง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 324

209. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Saccharum officinarum* L., Sp. Pl. 1: 54. 1753; Fl. China 22: 579. 2006.

ชื่อม้ง ก๊ะจี้ (kab tsib)

ชื่อไทย อ้อย อ้อยแดง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี ลำต้นตั้งตรง สูง 3-6 เมตร มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2-5 ซม. อาจมีรากที่ข้อล่างสุด ปล้องยาว 20-35 ซม. สีม่วงแดงหรือสีเหลืองแกมเขียว เกลี้ยง ภายในปล้องต้น มีน้ำหวานจำนวนมาก ข้อเกลี้ยง มีนวลแป้งสีขาวบริเวณใต้ข้อ **ใบ** เดี่ยว ออกสลับระนาบเดียว กาบใบมีขนสากคายสีขาวหนาแน่น มีนวลแป้งสีขาวปกคลุม ปลายกาบใบมีขนยาวนุ่มสีขาว ติ่งใบมน มีขนสากปกคลุม ลิ่นใบยาว 2-3 มม. ก้านใบสั้น แผ่นใบรูปแถบแกมขอบขนาน ขนาด 70-150 × 4-6 ซม. โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นกลางใบสีขาวมีขนาดใหญ่ เป็นร่องตามยาวตลอดความยาวใบ **ดอกและผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ไม่พบดอก

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ เป็นพืชปลูกในแถบเขตร้อนทั่วโลก

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกภายในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ลำต้น นำมากินสด
2. ลำต้น ต้มให้ละเอียด คั้นน้ำนำไปเคี่ยวเป็นน้ำอ้อย ใช้กินกับขนมมั่งในช่วงปีใหม่
3. ลำต้น ถ้ามีอาการท้องเสีย ถ่ายเป็นเลือดให้นำลำต้นของอ้อยแดง มากินจะช่วยขับเชื้อโรคได้
4. ลำต้นของอ้อยแดง ผ่าเป็นซีกใช้ตามกระดูกที่หัก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 318

210. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Schizostachyum pergracile* (Munro) R.B. Majumdar, Fl. Ind. Enumerat. - Monocot. 282. 1989. – *Cephalostachyum pergracile* Munro, Trans. Linn. Soc. London 26(1): 141. 1868; Fl. China 22: 55. 2006. ภาพที่ 4.27 ก

ชื่อมั่ง ช้างหมอต้อรำ (xyoob mov raj)

ชื่อไทย ไม้ข้าวหลาม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เหง้า เจริญทางด้านข้าง แตกแขนงออกเป็นกอขนาดใหญ่ ลำต้นเหนือดินตั้งตรง สูง 9-12 เมตร มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 5-7.5 ซม. ปลายยอดย้อยลงด้านล่าง มีขนสากแข็งหนาแน่น ปล้องยาว 30-45 ซม. ผนังบาง **กาบหุ้มลำต้น** สั้นกว่าปล้องมาก ประมาณ 10-15 ซม. หนาคล้ายแผ่นหนัง ด้านนอกมีขนแข็งสีน้ำตาลดำปกคลุมหนาแน่น แผ่นใบของกาบหุ้มลำต้นรูปไข่ ปลายเรียวแหลม ยาว 4-5 ซม. มักโค้งกลับออกด้านนอกเล็กน้อย มีติ่งกาบมนกลม หยักเป็นคลื่น ขอบมีขนสากแข็ง ด้านในมีขนหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกเป็นกระจุก แบบสลับระนาบเดียว กาบใบเกลี้ยง ขอบมีขนครุย ลิ่นใบ ค่อนข้างสั้น ปลายเรียว ขอบมีขน ก้านใบยาว 5-7 มม. แผ่นใบรูปขอบขนาน ขนาด 26-37 × 2.7-6 ซม. โคนใบมน และสอบเรียวไปตามก้านใบ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบมีขนสาก ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ดอกและผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ไม่พบดอก

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ จีน พม่า อินเดีย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. หน่ออ่อน นำมากิน
2. ลำต้น ผ่าเป็นซีก นำมาทำรั้วบ้าน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 335

211. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Schizostachyum virgatum* (Munro) H.B. Naithani & Bennet, Indian Forester 117: 68. 1991. – *Cephalostachyum virgatum* (Munro) Kurz, Forest Fl. Burma 2: 565. 1877; Fl. China 22: 55. 2006. ภาพที่ 4.27 ข-ค

ชื่อม้ง ชั่งซังเงีย (xyoob khoob nyias) ปู้จื่อซัง (puj trwm txooj)

ชื่อไทย ไม้เหี้ยะ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เหง้า เจริญทางด้านข้าง แตกกิ่งออกเป็นกอแน่น ลำต้นเหนือดินตั้งตรง สูง 12-15 เมตร มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 5-10 ซม. แตกกิ่งแขนงที่ปลายยอด ขอบไม่โป่ง มีนวลสีขาวเป็นวงรอบลำต้นได้ข้อ ปล้องยาว 50-88 ซม. ปลายปล้องสีเขียวเข้ม โคนปล้องสีเขียวแกมเหลือง ผิวเรียบ มีขนสีขาว ผ่นบ้างมาก **กาบหุ้มลำต้น** ยาว 15-20 ซม. ด้านนอกมีขนสากแข็งสีเหลืองหนาแน่น แผ่นใบของกาบหุ้มลำต้นรูปใบหอก ปลายเรียวแหลม ขอบมักม้วนเข้าด้านใน หลุดร่วงง่าย มีติ่งกาบ ขอบมีขนครุย **ใบ** เดี่ยว ออกเป็นกระจุก แบบสลับระนาบเดียว กาบใบเรียบ ลิ่นใบสั้น ขอบมีขน ก้านใบยาว 5-13 มม. แผ่นใบรูปขอบขนานแกมใบหอก หรือรูปแถบแกมใบหอก ขนาด 24-30 × 2-4.5 ซม. โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบมีขนสาก ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้ม เกลี้ยง ด้านล่างสีเขียวอ่อนแกมเทา มีขนนุ่มทั่วทั้งแผ่นใบ **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด ออกตามซอกใบ **ช่อดอกย่อย** เรียวยาว ปลายแหลม มีดอกย่อยหลายดอก กาบช่อดอกย่อยมีหลายอัน รูปใบหอกสีม่วง มีขนปกคลุม **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ กาบล่างรูปใบหอกแคบ ปลายมีรยางค์แข็ง 2 อัน มีขนปกคลุม กาบบนสั้นกว่ากาบล่างเล็กน้อย กลีบเกสร 3 อัน รูปใบหอก ขอบมีขนครุย **เกสรเพศผู้** มี 6 อัน ก้านชูอับเรณูแยกกัน สีขาวใส บางอ่อน อับเรณูติดที่ฐาน สีม่วงแกมเหลือง ยาว 11-12 มม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน ไข่เหนียววงกลีบ รูปไข่แกมรี เกลี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 1.9-2 ซม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก สั้น ๆ มีขนยาวนุ่มสีม่วง **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก กุมภาพันธ์

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ อินเดีย พม่า

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์ 1. หน่ออ่อน นำมากิน

2. ลำต้น นำมาผ่าซีก ชัดเป็นฝ้าบ้าน

3. ลำต้น ตัดกระบอกมาเป็นภาชนะใส่ของ เช่น ปู ปลา เนื่องจากผนังบางปากกระบอกกว้าง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 272, 325

212. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Sorghum bicolor* (L.) Moench, Methodus 207. 1794; Fl. China 22: 601. 2006. **ภาพที่** 4.27 ง

ชื่อม้ง กั่วจั่ว (quav ntsuas) ก่วนจั่วป่า (quav ntsuas paj)

ชื่อไทย ข้าวฟ่าง ข้าวป่าทางช้าง สมุทรโคดม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว ลำต้นตั้งตรง สูง 3-5 เมตร มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2-5 ซม. ข้อเกลี้ยง ภายในปล้องต้น มีน้ำหวาน ข้อ ใบ เดี่ยว ออกสลับระนาบเดียว กาบใบเกลี้ยง มีนวลแป้งสีขาวปกคลุม ตีงใบมนมีขนสั้นนุ่มสีขาวปกคลุม ลิ่นใบสั้น ปลายมน มีขนครุย ไม่มีก้านใบ แผ่นใบรูปแถบหรือรูปแถบแกมขอบขนาน ขนาด 40-70 × 3-6 ซม. โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบมีขนสาก ผิวใบด้านบนมีขนสาก ด้านล่างเกลี้ยง **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกตามปลายยอด ยาว 30-40 ซม. **ช่อดอกย่อยที่มีก้านช่อดอก** เป็นดอกเพศผู้หรือเป็นหมัน รูปใบหอกหรือรูปรีแคบ ด้านนอกมีขน **ช่อดอกย่อยที่ไม่มีก้านช่อดอก** เป็นดอกสมบูรณ์เพศ กาบช่อดอกย่อยอันล่างรูปไข่กว้าง ขอบโค้งเข้าด้านใน หนา สีขาวนวลแกมเขียวอ่อนหรือสีน้ำตาล ด้านนอกมีขน กาบช่อดอกย่อยอันบนรูปรี มีสันด้านบน ด้านนอกมีขน กาบล่างรูปไข่ บาง ขอบมีขนครุย ปลายมีรยางค์แข็ง ยาว 5-9 มม. กาบบนรูปไข่ บาง ขนาดเล็กกว่าก้าง **เกสรเพศผู้** 3 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดที่ฐาน สีเหลือง ยาว 3.5 มม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกลม เกลี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก มีขนยาวนุ่ม **ผล** รูปกลมแบน สีขาวหรือสีน้ำตาลแกมแดง

ระยะเวลาออกดอก สิงหาคม

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของทวีปแอฟริกา ปัจจุบันเป็นพืชปลูกในแถบเขตร้อนทั่วโลก

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกภายในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ลำต้น กินได้ มีรสหวานเหมือนอ้อย
2. เมล็ด นำไปต้ม ทำเป็นข้าวต้ม (คนข้างล่างมาสอนให้)
3. เมล็ด นำมาคั่วให้แตกเหมือนป๊อปคอน กินเล่นเป็นขนมคบเคี้ยว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 146, 148

213. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Thysanolaena latifolia* (Roxb. ex Hornem.) Honda, J. Fac. Sci. Univ. Tokyo, Sect. 3, Bot. 3: 312. 1930; Fl. China 22: 446. 2006. ภาพที่ 4.27

ชื่อม้ง เต่าเค้าต๊ว (tauj khaub raub)

ชื่อไทย ตองกง กิ่ง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี ลำต้นแตกกอแน่น สูง 1-3 เมตร ใบ เดี่ยว ออกสลับระนาบเดียว กาบใบเรียบเกลี้ยง มีสันละเอียดตามยาว ตีงใบมีขนครุย ลิ่นใบ ปลายตัด ยาว 1-1.5 มม. ก้านใบยาว 3-5 มม. แผ่นใบรูปใบหอกหรือรูปใบหอกแกมขอบขนาน ขนาด 16-35 × 1-4 ซม. โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบมีขนสาก ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายยอด ยาว 40-60 ซม. **ช่อดอกย่อย** ยาว 1.5-1.8 มม. มีดอกย่อย 2 ดอก ดอกล่างเป็นหมัน กาบช่อดอกย่อยรูปไข่แกมใบหอก ปลายมน กาบล่างของดอกล่างที่เป็นหมันรูปขอบขนานแกมใบหอก ปลายเรียวแหลม **ดอกย่อยด้านบน** สมบูรณ์เพศ กาบล่างรูปใบหอก ปลายเรียวแหลม ขอบมีขนครุย กาบบนบางใส มีขนาดเล็ก **เกสรเพศผู้** 2-3 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดที่ฐาน สีนํ้าตาล ยาว 0.5-1 มม. **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปรี ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก มีขนยาวนุ่ม **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก กุมภาพันธ์

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ บังกลาเทศ ภูฏาน กัมพูชา อินเดีย อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย พม่า เนปาล นิวกินี ฟิลิปปินส์ ศรีลังกา ไทย เวียดนาม คาบสมุทรมอินเดีย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ช่อดอก ชาวม้งได้ตัดไปขาย
2. ช่อดอก นำมาทำไม้กวาด
3. ใบอ่อน นำมาเป็นอาหารสัตว์ เช่น วัว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 281

214. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Thyrsostachys siamensis* Gamble, Ann. Roy. Bot. Gard. (Calcutta) 7: 59. 1896; Fl. China 22: 39. 2006. ภาพที่ 4.27 ฉ

ชื่อมัง ชึ่งเย้ (xyoob ntxheb)

ชื่อไทย ไผ่รวก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เหง้า เจริญทางด้านข้าง แตกแขนงออกเป็นกอแน่น ลำต้นเหนือดินตั้งตรง สูงได้ถึง 12 เมตร มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางกว้างได้ถึง 6 ซม. แตกกิ่งบริเวณกลางลำต้น ข้อโป่งออกเห็นชัดเจน มีวงสีเขียวรอบลำต้นบริเวณใต้ข้อ ปล้องยาว 20-30 ซม. ผนังหนา ลำต้นสีเขียว เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีเขียวแกมเทา **กาบหุ้มลำต้น** สีน้ำตาลอ่อน บาง ยาว 3/4 ของปล้อง หรือยาวเท่ากับปล้อง ด้านนอกมีขนสีขาวปกคลุม ปลายตัด มีขนครุย แผ่นใบของกาบหุ้มลำต้น รูปสามเหลี่ยมแคบ ปลายเรียวแหลม โค้งกลับออกด้านนอก มีติ่งกาบขนาดเล็ก **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ออกเป็นกระจุก ขนาดเล็ก กาบใบมีขนนุ่มสีขาว ลิ่นใบสั้นมาก มีขนครุย ก้านใบยาว 1-2 มม. แผ่นใบรูปแถบ ขนาด 5-15 × 0.7-1 ซม. โคนใบมนหรือรูปปลีมี ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบมีขนสากคาย ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ดอกและผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ไม่พบดอก

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ พม่า ไทย

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกภายในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

1. หน่ออ่อน นำมากิน
2. ลำต้น ใช้ทำราวแขวนสิ่งของ หรือตากผ้า

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 328

215. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Zea mays* L., Sp. Pl. 2: 971. 1753; Fl. China 22: 650. 2006.

ชื่อมัง เป้าะกือ (pob kws)

ชื่อไทย ข้าวโพด

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว ลำต้นตั้งตรง สูง 1-4 เมตร **ใบ** เดี่ยว ออกสลับระนาบเดียว กาบใบมีขนสาก ขอบมีขนยาวสีขาวยาวหนาแน่น ตีงใบมนมีขนครุย ลิ่นใบบาง ยาว 4-5 มม. ปลายมน มีขนครุย ไม่มีก้านใบ แผ่นใบรูปแถบหรือรูปแถบแกมขอบขนาน ขนาด 70-80 × 6.5-8 ซม. โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบมีขนสาก ผิวใบด้านบนมีขนนุ่มประปราย ด้านล่างเกลี้ยง **ช่อดอก** แยกเพศ อยู่ร่วมต้น **ช่อดอกเพศผู้** แบบช่อกระจะแยกแขนง ออกตามปลายยอด ช่อดอกย่อยออกเป็นคู่

กาบช่อย่อยรูปไข่ มีขนครุย อันบนมี 10 เส้นใบ อันล่างมี 7 เส้นใบ ขนาดใกล้เคียงกัน ประมาณ 9-10 มม. กาบล่างและกาบบน บางใส ขนาดใกล้เคียงกัน ประมาณ 7-8 มม. **เกสรเพศผู้** 6 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 4-5 มม. อ่อน บางใส อับเรณูติดที่ฐาน ห้อยลง สีเหลืองแกมม่วงอ่อน ยาว 7-8 มม. **ช่อดอกเพศเมีย** ออกตามซอกใบ มีกาบสีเขียวคล้ายใบจำนวนมากหุ้มเอาไว้ ช่อดอกรูปทรงกระบอก มีช่อดอกย่อยเรียงเป็นแถว 16-30 แถว กาบช่อย่อย กาบล่างและกาบบน มีลักษณะคล้ายเกล็ดบาง ขนาดใกล้เคียงกัน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่แกมกลม ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูเกสรเพศเมียยาวมาก สีม่วงแกมแดง นุ่มคล้ายไหม ปลายห้อยลง ยอดเกสรเพศเมียเรียวยาว **ผล** คล้ายรูปไข่กลับ แบน สีเหลือง

ระยะเวลาออกดอก กันยายน

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ มีถิ่นกำเนิดในทวีปอเมริกา ปัจจุบันเป็นพืชปลูกทั่วโลก

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่โน้ไร่

การใช้ประโยชน์

1. ผัก นำมาต้มกิน หรือใช้เลี้ยงหมู
2. ผัก ขายเป็นอาหารสัตว์

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 161

Portulacaceae

216. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Talinum triangulare* (Jacq.) Willd., Sp. Pl., ed. 4. [Willdenow] 2(2): 862. 1799; Fl. Thailand 2(3): 272. 1975. **ภาพที่** 4.27 ข

ชื่อม้ง ชั่วจ๋องจั่วะ (tshuaj rog ntsuab) ชั่วต้อ (tshuaj roj)
เก๊าละลูเซ็ง (kob luj xeej)

ชื่อไทย โสมคน, โสมไทย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว ลำต้นกลม สูง 30-50 ซม. มักแตกกิ่งก้านที่โคนต้น ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5-1.5 ซม. แผ่นใบรูปรีจนถึงไข่กลับ ขนาด 5-7 × 2.5-3.5 ซม. โคนใบสอบเรียวไปตามก้านใบ ปลายใบมนหรือแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเรียบเกลี้ยงเป็นมัน **ช่อดอก** แบบกระจุกแยกแขนง ออกตามปลายยอด **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 1.5-2 ซม. ก้านดอกยาว

0.5-1.5 ซม. กลีบเลี้ยง สีเขียว มี 2 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ ปลายเรียวแหลม ยาว 9-10 มม. หลุดร่วงง่าย กลีบดอก สีชมพู มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ปลายแหลม ขนาด 11-13 × 6-7.5 มม. เกสรเพศผู้ มี 20-40 อัน ก้านชูอับเรณูสีชมพู ยาว 3-4 มม. อับเรณูติดด้านหลัง สีเหลือง เกสรเพศเมีย มี 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกลม สีเหลืองอ่อน ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตารอบแกน มีออวูลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสีขาวแกมชมพู ยาว 3.5-4 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก สีชมพูเข้ม ผล กลม ขนาดประมาณ 0.5 ซม. สีเขียวอ่อนแกมเหลือง เมื่อแก่เป็นสีเทา

ระยะเวลาออกดอก กรกฎาคม

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ พื้นเมืองในแถบเขตร้อนของทวีปอเมริกา

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ใบและยอด ต้มจิ้มกับน้ำพริก
2. ใบและยอด ต้มใส่ไก่ เป็นยาบำรุงร่างกาย
3. ใบและยอด ต้มใส่ไก่ เป็นยาแก้ปวดเมื่อย
4. ยอดอ่อน ใช้ 3 ยอด นำมายัดใส่ท้องไก่ ต้มกินเป็นยาบำรุงให้มีแรง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 122

Polygonaceae

217. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Persicaria chinensis* (L.) H.Gross, Bot. Jahrb. Syst. 49(2): 269, in obs. 1913. – *Polygonum chinense* L., Sp. Pl. 1: 363. 1753; Fl. China 5: 300. 2003. ภาพที่ 4.27 ข

ชื่อม้ง เก้าหย่าเลียะ (kob yaj liab)

ชื่อไทย พญาดง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 50-100 ซม. โคนลำต้นอาจมีเนื้อไม้ ลำต้นตั้งตรง แตกกิ่งจำนวนมาก ใบ เดี่ยว ออกสลับ หูใบบาง ลักษณะเป็นหลอดหุ้มรอบปล้อง ยาว 1-3 ซม. ปลายไม่มีขน ก้านใบยาว 3-7 มม. โคนใบมีติ่งใบรูปครึ่งวงกลมขนาดใหญ่ ใบบริเวณปลายยอดไม่มีก้านใบ แผ่นใบรูปรีหรือรูปใบหอก ขนาด 7-20 × 2.3-6.5 ซม. โคนใบตัดหรือหยักเป็นรูปหัวใจ ปลายใบเรียว

แหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ก้านช่อดอกมีต่อมขนปกคลุมหนาแน่น แต่ละช่อกระจุกจะมีใบประดับรูปไข่กว้างรองรับดอกย่อยไว้ 1-3 ดอก **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 4.5-5 มม. **กลีบรวม** สีขาว ยาว 4.5-5 มม. โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ยาว 2.5 มม. ติดทนและขยายขนาดหุ้มผลไว้ เมื่อแก่จะเปลี่ยนเป็นสีดำแกมน้ำเงิน **เกสรเพศผู้** มี 8 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 2 มม. อับเรณูติดด้านหลัง สีฟ้าแกมม่วง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ เกลี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียมี 3 อัน เชื่อมติดกันที่ฐาน ยาว 3 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** แบบผลแห้งเมล็ดล่อน ขนาด 4-6 มม. อยู่ภายในกลีบรวมที่เจริญขึ้นมาหุ้มผลไว้

ระยะเวลาออกดอก ธันวาคม - กุมภาพันธ์

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ ภูฏาน อินเดีย อินโดนีเซีย ญี่ปุ่น มาเลเซีย พม่า เนปาล ฟิลิปปินส์ ไทย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ มักขึ้นอยู่ใกล้ริมลำห้วยหรือบริเวณที่ชื้น

การใช้ประโยชน์

1. หน่ออ่อน นำมาจิ้มเกลือกิน
2. ราก นำมาต้มกินน้ำ ขับประจำเดือน
3. ใบ นำมาทุบละเอียด หมกไฟ แล้วนำมาห่อผี (ผีที่เริ่มอึกเสบ แต่ยังไม่เป็นหนอง)
4. ลำต้นและใบ นำมาต้มน้ำให้เดือด ใช้ทำความสะอาดเครื่องเงิน เช่น สร้อยคอ สร้อยข้อมือ

ข้อมือ จะทำให้เงินขาวดำอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 229

218. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Polygonum odoratum* Lour., Fl. Cochinch. 1: 243. 1790; L. Courchet, Fl. Indo-Chine 5: 29. 1910. **ภาพที่** 4.27 ฉ

ชื่อม้ง หลัวเลอ (luam laws)

ชื่อไทย ผักไผ่

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 30-50 ซม. ลำต้นตั้งตรง แตกกิ่งจำนวนมาก มีกลิ่นหอมแรง ใบเดี่ยว ออกสลับ หูใบ บาง ลักษณะเป็นหลอดหุ้มรอบปล้อง ยาว 6-12 มม. ปลายมีขนยาวแข็ง ก้านใบยาว 2-7 มม. โคนก้านใบแผ่ออกหุ้มรอบข้อ แผ่นใบรูปใบหอก ขนาด 3-12.5 × 1-2.4 ซม. โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ มีขนสากเรียงเป็นแถวเดี่ยว ผิวใบเกลี้ยง มีขนประปรายตามเส้นกลางใบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามปลายยอด ยาว 10-15 ซม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 4-5 มม. ก้านดอกยาว 5-6 มม. มีใบประดับลักษณะเป็นหลอดหุ้มดอก

เอาไว้กับก้านดอก ยาว 4-5 มม. ปลายมีขน **กลีบรวม** สีชมพู มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กว้าง ปลายมน ยาว 4 มม. **เกสรเพศผู้** มี 8 อัน ขนาดไม่เท่ากัน ก้านชูอับเรณูยาวตั้งแต่ 0.5-2 มม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไข่อันหนึ่งวงกลีบ รูปไข่ เกลี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตา ที่ฐาน มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียมี 3 อัน เชื่อมติดกันที่ฐาน ยาว 3.5-4 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ตุลาคม

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. ใบและยอดอ่อน นำมาต้มใส่ไก่ กินเป็นยาบำรุงร่างกาย
2. ใบและยอดอ่อน นำมาเป็นผักสด กินแก้มกับลาบ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 177

219. ชื่อวิทยาศาสตร์ cf. *Reynoutria japonica* Houttuyn, Nat. Hist. 2(8): 639. 1777; Fl. China 5: 319. **ภาพที่** 4.27 ญ

ชื่อม้ง เก้าจ่าย (kob caib)

ชื่อไทย -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้เถามีเนื้อไม้ ลำต้นมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 มม. **ใบ** เดี่ยว ออกสลับระนาบเดียว ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1-2 ซม. แผ่นรูปไข่ รูปไข่กว้างหรือรูปรีกว้าง ขนาด 5-10 × 4-6 ซม. โคนใบตัดหรือเว้าตื้นรูปหัวใจ ปลายใบแหลมหรือเรียวแหลมอย่างสั้น ๆ ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง ทั้งสองด้าน อาจมีขนประปรายตามเส้นกลางใบ **ดอกและผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก ไม่พบดอก

ประเทศไทย -

การกระจายพันธุ์ -

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. ใบ นำมาต้มน้ำดื่ม หรือกินสดก็ได้ แต่ว่าจะขม เป็นยาแก้ท้องเสีย หรือยาแก้ไอ
2. ใบ นำมาลวกน้ำดื่มหรือกินสด เป็นยาแก้ปวดท้อง อาเจียน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้

A. Nuamdee 373

Polypodiaceae

220. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Platyserium holttumii* Joncheere & Hennipman, Brit. Fern Gaz.

10: 116, f. 1-3, t. 12. 1970. 1970. Fl. Thailand 3(4): 489. 1989. ภาพที่ 4.28 ค

ชื่อม้ง พ้อตีดำ (phob tis dav) ปอจั่วเตี้ยะ (pos ntsuab tiab)

เหนียะเก้าจั่วะ (niam nkauj ntsuab)

ชื่อไทย ชายผ้าสีดา

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ลำต้น สั้น ทอดเลื้อย มีความยาวน้อยกว่า 1 ซม. มีเกล็ดสีน้ำตาลที่ขนาดใหญ่ได้ถึง 15 × 1.5 มม. ปกคลุมหนาแน่น ใบกาบ อาจยาวได้ประมาณ 40 ซม. ความกว้างและความยาวมักขนาดใกล้เคียงกัน ปลายใบหยักแบบที่ละสองแฉก อาจเว้าลึกลงมาได้ถึง 20 ซม. ปลายแฉกมนกลมหรือแหลม ผิวใบเรียบ มีเส้นใบนูนออกมาที่ผิวใบทั้งสองด้าน เห็นชัดเจน มีขนรูปดาวสีขาวปกคลุมหนาแน่น แผ่นใบหนาและอวบน้ำ สีเขียวแกมเทา ใบสร้างสปอร์ ห้อยลง ยาวได้ถึง 50 ซม. แตกแขนงแบบที่ละสองแฉก จำนวนหลายชั้น แต่ละแฉกที่อยู่ปลายสุดยาว 5-15 ซม. กว้าง 1.5-3 ซม. ผิวใบด้านบนมีขนรูปดาวสีขาวประปราย ด้านล่างมีขนรูปดาวสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น อับสปอร์ เกิดที่บริเวณส่วนเว้าด้านเป็นพื้นที่กว้าง มีขนรูปดาวสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น

ระยะเวลาออกดอก -

ประเทศไทย ภาคเหนือ: เชียงใหม่ ตาก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: หนองคาย เลย;

ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ นครราชสีมา; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: จันทบุรี;

ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี

การกระจายพันธุ์ ภูมิภาคอินโดจีนและมลายู

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูก เกาะอยู่บนต้นไม้ภายในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ใบอ่อน นำมาลวกให้ละเอียด ผสมใส่ไข่หนึ่งกิน รักษาอาการปวดม้าม
2. ใบ นำมาทุบละเอียด แล้วนำมาวางที่ผ้าขาว พันด้วยเหล้าขาว จึงนำมาพันที่ท้องเด็ก รักษาอาการปวดม้าม โดยทำประมาณ 3 ครั้ง ซึ่งมีความเชื่อว่า ห้ามผู้หญิงที่กำลังตั้งท้องหรือสามีของเธอมาเก็บ เพราะจะทำให้ต้นยาตายได้

3. ใบ นำมาทาบพอกบริเวณท้อง รักษาอาการปวดม้าม

4. ใบ นำมาทาบพอกรักษากระดูกหัก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 173

Primulaceae

221. ชื่อวิทยาศาสตร์ cf. *Lysimachia christinae* Hance, J. Bot. 11: 167. 1873; Fl. China 15: 69. 1996. ภาพที่ 4.28 ก

ชื่อม้ง มะดู่ (hmab dub) ชั่วมือเสียด (tshuaj txiav)
ชั่วมือเล่า (tshuaj mob laug) ชั่วมือเต่า (tshuaj mob raum)

ชื่อไทย -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี ลำต้นทอดนอนไปตามดิน ยาว 20-60 ซม. ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5-1.3 ซม. แผ่นใบรูปไข่กว้าง รูปกลม หรือรูปไต ขนาด 1-2.2 ซม. โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบมนหรือแหลม บางครั้งอาจจะเว้าตื้น ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ด้านบนสีเขียว อาจมีสีม่วงแดงตามเส้นกลางใบ ด้านล่างสีเขียวอ่อนแกมเทา ดอกและผล ไม้พบ

ระยะเวลาออกดอก ไม้พบดอก

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ จีน

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในกระถางหรืออยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. ใบ นำมาต้มใส่ไก่กิน เป็นยาแก้ปวดเมื่อย
2. ใบ นำมาต้มน้ำดื่ม สำหรับเด็กที่เกิดมาแล้วในท้องมีน้ำเหนียว ๆ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 345

Rosaceae

222. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Prunus persica* (L.) Batsch, Beytr. Entw. Gewächreich 1: 30. 1801; Fl. Thailand 2(1): 67. 1970. – *Amygdalus persica* L., Sp. Pl. 1: 472. 1753; Fl. China 9: 394. 2003. ภาพที่ 4.28 ข

ชื่อมั่ง จี้ตัว (txiv duaj)

ชื่อไทย ท้อ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 3-8 เมตร กิ่งอ่อนสีเขียว มีขนสาขากปกคลุม มีช่องอากาศเล็กน้อย ใบ เดี่ยว ออกสลับ ใบรูปรีแกมขอบขนานหรือรูปรีแกมขอบขนาน ขนาด 5-16 × 1-2.8 ซม. โคนใบรูปลิ้น มีต่อมที่โคนใบ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ดอก เดี่ยว ออกตามกิ่งที่ไม่มีใบ ขนาด 2-3 ซม. ก้านดอกสั้นมาก ฐานดอกขยายออกคล้ายรูประฆัง สีเขียว กลีบเลี้ยง สีเขียว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่แกมขอบขนาน ปลายมน ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น กลีบดอก สีชมพูอ่อน ตรงกลางกลีบและเส้นกลีบสีชมพูเข้ม มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ เกลี้ยง เกสรเพศผู้ มี 20-30 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 3-5 มม. อับเรณูติดด้านหลัง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ มีขนยาวนุ่มสีขาวหนาแน่น ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ปลาย มี 2 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 9-10 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม ผล ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก เมษายน

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของประเทศจีน นิยมปลูกในบริเวณเขตอบอุ่น

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ภายในบริเวณ

การใช้ประโยชน์

1. ใบหรือยอด นำมาทุบให้ละเอียด นำมามัดประคบที่ฝ่ามือและฝ่าเท้า แก้ไข้มาลาเลีย เชื่อว่าสามารถฆ่าเชื้อได้
2. กิ่ง นำมาปักที่หน้าบ้าน เป็นต้นไม้กันผี
3. ผล กินสด เป็นผลไม้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 46

223. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Rubus alceifolius* Poir., Encycl. 6(1): 247. 1804; Fl. Thailand 2(1): 55. 1970; Fl. Males., Ser. 1, Spermat. 11(2): 268. 1993. ภาพที่ 4.28 ง-จ

ชื่อมั่ง ปอพั้วเลียะ (pos nphuab liab) ป้าปอเลียะ (paj pos liab)

จีปอด้า (txiv pos daj) ปอดตีเต้า (pos tiv tauv)

ชื่อไทย ไช้ใหญ่

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มรอเลื้อย ลำต้นและกิ่งมีเนื้อไม้ มีขนยาวสีเหลืองแกมน้ำตาลปกคลุมทั่วทุกส่วน มีหนามที่เกิดจากผิวปกคลุมลำต้น กิ่งและก้านใบ **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ใบบนหักลึกแบบขนนก เรียวเล็กคล้ายเส้นด้าย ก้านใบยาว 3-5 ซม. แผ่นใบหนา รูปไข่กว้างหรือเกือบกลม ขนาด 6-8 × 7-10 ซม. ขอบใบหัก 5-7 แฉก ปลายแฉกมนหรือแหลม โคนใบหักลึกเป็นรูปหัวใจ ขอบใบหักซี่ฟัน ผิวใบมีขนละเอียดปกคลุมทั้งสองด้าน เส้นใบแบบฝ่ามือมี 5-7 เส้น **ช่อดอก** แบบกระจุก ออกตามปลายกิ่งและตามซอกใบใกล้ปลายกิ่ง ยาว 10-20 ซม. **ใบประดับ** หักลึกแบบขนนก เรียวเล็กคล้ายเส้นด้าย **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 1.5-2 ซม. ดอกเมื่อยังตูมมีลักษณะกลม ฐานดอกขยายออกเป็นรูปถ้วย **กลีบเลี้ยง** สีเขียวอ่อน มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ ปลายหักซี่ฟัน 2-5 แฉก ด้านนอกมีขนละเอียดปกคลุม **กลีบดอก** สีขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่จนถึงกลม เกสร **เพศผู้** สีขาว มีจำนวนมาก ก้านชูอับเรณูยาว 4-5 มม. อับเรณูติดด้านหลัง ปลายอับเรณูมีขน **เกสรเพศเมีย** มีจำนวนมาก รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่แกมรี เกสร 1 คู่ แต่ละรังไข่มี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ปลาย มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาวกว่าก้านชูอับเรณู ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** แบบผลกลุ่ม คล้ายรูปกรวย ขนาด 1-1.5 ซม. เมื่อสุกมีสีแดงสด

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม - กรกฎาคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ พม่า ลาว เวียดนาม กัมพูชา จีน ญี่ปุ่น อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณที่ขึ้นริมลำห้วย

การใช้ประโยชน์

1. ราก ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้อาการปวดเมื่อย แก้พิษไข้ แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ
2. ผล กินสด เป็นผลไม้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 102

224. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Rubus leucanthus* Hance, Ann. Bot. Syst. 2: 468. 1852; Fl. Thailand 2(1): 49. 1970. ภาพที่ 4.28 ฉ

ชื่อม้ง ปอดพีวะ (pos nphuab)

ชื่อไทย หมักทุ้ม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มรอเลื้อย ยาว 1-3 เมตร ลำต้นเกลี้ยง มีหนามที่เกิดจากผิวปกคลุมทั่วทั้งลำต้น กิ่งและก้านใบ ใบ ประกอบแบบขนนก มีใบย่อย 3 ใบ บางครั้งอาจมีใบเดี่ยว หูใบรูปแถบ เชื่อมติดที่โคนก้านใบ ยาว 4-6 มม. ก้านใบยาว 3-5 ซม. ก้านใบย่อยยาว 0.5-1 ซม. แผ่นใบย่อยรูปไข่กว้างหรือรูปไข่แกมรี ขนาด 2.5-8 × 1.5-5 ซม. โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน มีหนามตามเส้นกลางใบด้านล่าง **ช่อดอก** แบบกระจุกแยกแขนง ออกตามปลายกิ่งและตามซอกใบบริเวณปลายกิ่ง ยาว 5-10 ซม. **ใบประดับ** รูปรีแคบ ยาว 3-5 มม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 1-1.5 ซม. ฐานดอกขยายออกเป็นรูปถ้วย **กลีบเลี้ยง** สีเขียวอ่อน มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ ปลายเป็นติ่งหนาม ขอบกลีบมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น **กลีบดอก** สีขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่จนถึงกลม ยาวกว่ากลีบเลี้ยงเล็กน้อย **เกสรเพศผู้** สีขาว มีจำนวนมาก ก้านชูอับเรณูยาว 4-6 มม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** สีขาว มีจำนวนมาก รังไข่เหนือวงกลีบ แต่ละรังไข่ รูปไข่แกมรี เกลี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ปลาย มี 1 ออวูล ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้นกว่าก้านชูอับเรณู ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก	พฤษภาคม
ประเทศไทย	น่าน
การกระจายพันธุ์	จีนตอนใต้ กัมพูชา ลาว ไทย เวียดนาม
แหล่งที่พบ	พบตามธรรมชาติ บริเวณที่ขึ้นริมลำห้วย
การใช้ประโยชน์	ผล กินสด เป็นผลไม้
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 340

Rubiaceae

225. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Gardenia sootepensis* Hutch., Bull. Misc. Inform. Kew 1911: 392. 1911; Fl. China 19: 143. 2011. **ภาพที่** 4.28 ช

ชื่อม้ง ตงกั่วเจียะ (ntoo quav ciab) จีเปี้ยะ (txiv pliab)
ตงจีเปาะซา (ntoo txiv pob txha)

ชื่อไทย คำมอกหลวง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 7-10 เมตร เปลือกต้นสีขาวนวลหรือเทา ตาอ่อนรูปกรวยกว้างมียางเหนียวสีเหลือง **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้าม หูใบระหว่างก้านใบ รูปกรวย ยาว 0.5-1 ซม. หลุดร่วงง่าย ก้านใบ ยาว 0.6-1.2 ซม. แผ่นใบรูปรี รูปไข่กลับ หรือรูปรีแกมขอบขนาน ขนาด 7-29 × 3-16 ซม. โคนใบมนหรือรูปไข่ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนสั้นนุ่มประปราย **ดอก** เดี่ยว ออกตามซอกใบ ดอกสมบูรณ์เพศ ขนาด 5-7 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 1-1.2 ซม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก **กลีบดอก** สีเหลือง เชื่อมติดกันเป็นรูปดอกเข็ม หลอดกลีบดอกยาว 5-6 ซม. ด้านนอกมีขนละเอียดประปราย ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่กลับ ปลายแหลม ขนาด 4.5 × 3.5 ซม. ผิวทั้งสองด้านเกลี้ยง **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดอยู่บนปากหลอดกลีบดอก ไม่มีก้านชูอับเรณู อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน ไข่ได้วงกลีบ รูปทรงรีเกลี้ยง ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาวเท่ากับหลอดกลีบดอก ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก รูปรีกว้าง **ผล** สีเขียวสด รูปทรงรีหรือรูปรีแกมขอบขนาน ขนาด 3-5 ซม. เรียบเกลี้ยง มีสันตื้น ๆ 5-6 สัน

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม

ประเทศไทย พบทั่วไปในป่ากึ่งเปิด มักจะขึ้นปะปนกับไม้เต็งรัง

การกระจายพันธุ์ จีน ไทย ลาว

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณป่าต้นน้ำ

การใช้ประโยชน์

1. ผลสุก กินสด ๆ ใช้เป็นยาระบายท้อง

2. ผลดิบ กินได้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 68

226. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Hedyotis capitellata* Wall. ex G.Don, Gen. Hist. 3: 527. 1834; Fl. China 19: 156. 2011. **ภาพที่** 4.28 ซ

ชื่อม้ง ชั่วม้อเสีย (tshuaj mob txiav) ใหญ่ต้อเสีย (ncaim toj siab)

ชื่อไทย ดอกไก่อ่าน ชุมหิน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มรอเลื้อย ยาวได้ถึง 1 เมตร ลำต้นเป็นเหลี่ยม มีสันตามยาว มีขนสั้นนุ่มปกคลุมหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้าม หูใบระหว่างก้านใบเชื่อมติดกับโคนก้านใบ ปลายมีขนแข็ง ยาว 1.5-4 มม. หลุดร่วงง่าย ก้านใบสั้นจนเกือบไม่มี ประมาณ 2-5 มม. แผ่นใบรูปใบหอกแกมขอบขนานหรือรูปรีแกมขอบขนาน ขนาด 2-8 × 1-2 ซม. โคนใบรูปไข่ ปลายใบแหลมจนถึงเรียวแหลม

ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก กลม ออกตามปลายยอดและซอกใบบริเวณปลายยอด **ใบประดับ** รูปใบหอก ยาว 3-5 มม. **ดอกย่อย** ดอกสมบูรณ์เพศ ขนาด 5 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปประซัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยม ปลายเป็นติ่งแหลมสั้น ๆ **กลีบดอก** สีขาว เชื่อมติดกันเป็นกรวย ด้านนอกเกลี้ยง ด้านในมีขนยาวนุ่มหนาแน่น ปลายแยกเป็น 4 แฉก แต่ละแฉกรูปขอบขนาน เกลี้ยง ม้วนกลับออกด้านนอก **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดอยู่บนคอหลอดกลีบดอก ไม่มีก้านชูอับเรณูยาว 2 มม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปกลม ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 7-8 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก รูปรี **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก กุมภาพันธ์

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ อินเดีย อินโดนีเซีย มาเลเซีย พม่า ไทย เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณที่ลาดเชิงเขาริมถนนหลังหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ใบและยอด ทูบแล้วพอกบริเวณที่เจ็บตรงชายซี่โครง (เมาะเสีย คืออาการเจ็บท้องตรงชายซี่โครง)
2. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม สำหรับผู้หญิงที่เพิ่งคลอดลูก แล้วปวดท้อง
3. ใบ นำมาทุบ หมกไฟให้อุ่น แล้วนำมาประคบแผลที่ถูกรีดบาด หรือหมากัด

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 283

227. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Hedyotis coronaria* (Kurz) Craib, Fl. Siam. 2: 38. 1932. – *Hedyotis merguensis* Benth. & J.D. Hooker, Gen. Pl. 2: 57. 1873; Fl. China 19: 166. 2011. **ภาพ** ที่ 4.28 ฉ

ชื่อม้ง ชั่วเจงเล่ง (tshuaj ntsee leeg) ชั่วไกเต (tshuaj kem cev)

ชื่อไทย วังอด

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี ลำต้นทอดนอนไปตามผิวดิน ยาว 10-30 ซม. **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ หนีใบระหว่างก้านใบ เชื่อมติดกับโคนก้านใบเป็นรูปกลม ปลายมีขนแข็ง ยาว 7-11 มม. ไม่มีก้านใบ แผ่นใบรูปรีแกมขอบขนานหรือรูปใบหอกแกมขอบขนาน ขนาด 2-9 × 1-2 ซม. โคนใบมน ปลายแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน อาจมีขนประปรายตามเส้นกลางใบ **ช่อดอก** แบบช่อ

กระจุกแน่น ออกตามปลายยอด **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 1-1.2 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียวอ่อน ปลายกลีบมีริ้วสีน้ำตาล โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปใบหอก ปลายแหลม ยาว 3 มม. **กลีบดอก** สีขาวแกมชมพูอ่อน เชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย ยาว 8-10 มม. ด้านนอกเกลี้ยง ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่หรือรูปสามเหลี่ยม ยาว 3 มม. ด้านในมีขนยาวนุ่มปกคลุมหนาแน่น **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไข่ได้วงกลีบ รูปทรงรี ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก รูปรี **ผล** รูปทรงรี ขนาด 2-3 มม. เมล็ดมีเหลี่ยม สีดำ

ระยะเวลาออกดอก สิงหาคม - ตุลาคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ จีน อินเดีย มาเลเซีย พม่า ฟิลิปปินส์ ไทย เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ทั้งต้น เป็นยารักษาเส้นเอ็นและกระดูกโดยนำมาทุบให้ละเอียด พอกบริเวณที่เอ็นพลิกหรือกระดูกเคลื่อน นำใบตองมาพันกันนำยาสมุนไพรที่ต้มออกมา แล้วจึงนำผ้ามาพันทับไว้อีกหนึ่งชั้น พันไว้อย่างน้อยครึ่งวัน

2. ใบ นำมาทุบละเอียด พอกใส่แผลสด เป็นยาสมานแผล

3. ราก ต้มน้ำดื่ม เป็นยารักษาโรคหนองใน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamdee 147

228. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Morinda angustifolia* Roxb., Pl. Coromandel 3: 32. 1815; Fl. China 19: 222. 2011. **ภาพที่** 4.29 ก

ชื่อม้ง ตงดำ (ntoo daj) ชั่วมือเล่า (tshuaj mob lauh) ชั่วตื่อกู่ (tshuaj tw kub) ชั่วจื้อวะ (tshuaj ntsuab)

ชื่อไทย ยอดดิน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 1-2 เมตร กิ่งอ่อนเป็นเหลี่ยม เกลี้ยง **ใบ** เดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก หูใบระหว่างก้านใบ รูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม ยาว 4.5-5 มม. ก้านใบยาว 1-2.5 ซม. แผ่นใบรูปรี รูปขอบขนานหรือรูปใบหอก ขนาด 10-27 × 3-9.5 ซม. โคนใบรูปลิ้น ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านมีขนหยาบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแน่น ออกตามซอกใบ รูปทรงกลมหรือ

ทรงกระบอก มีดอกย่อยจำนวนมาก เชื่อมติดกันที่ฐาน **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 2-3 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายเรียว สูง 1 มม. **กลีบดอก** สีขาว เชื่อมติดกันเป็นรูปดอกเข็ม ยาว 2.4-2.6 ซม. เกสรตัวผู้ 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่หรือรูปใบหอก ปลายแหลม ยาว 11-14 มม. **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดอยู่ภายในหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ใต้วงกลีบ รูปทรงกลม ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนตรอบแกนร่วม มี 2 ออวูลต่อหนึ่งคาร์เพล ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 4 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ยาว 2 มม. **ผล** แบบผลรวม รูปทรงกลมหรือทรงรี ขนาด 2.5 ซม. ผลย่อยรูปทรงกลมหรือรูปไข่กลับ

ระยะเวลาออกดอก มกราคม - มีนาคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ จีน ภูฏาน อินเดีย ลาว พม่า เนปาล ไทย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ราก ต้มน้ำดื่มเป็นยาบำรุงร่างกาย จะทำให้อ่อนสมบูรณ์
2. ราก ต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ปวดท้อง
3. ราก นำมาต้มน้ำให้เด็กอาบ สำหรับเด็กที่ไม่ค่อยโต ตัวซีด ตัวเหลือง
4. ราก ต้มน้ำดื่ม เป็นยาขับสารพิษของยากำจัดวัชพืช
5. ราก ต้มน้ำดื่ม แก้โรคนี้่ว
6. ราก นำมาผสมกับสมุนไพรอีกหลายชนิด ต้มน้ำดื่มรักษาอาการที่มีก้อนหินในตับ
7. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาฆ่าตัวถักแก่ หากตัวถักแก่เข้าไปในคอ
8. ใบ ทูบให้ละเอียด นำมาพอกบริเวณที่ถูกตัวบุง แก้อาการคัน
9. ใบ นำมาต้มน้ำ แล้วเอาเข้ามาแช่ในน้ำที่กำลังอุ่น รักษาอาการน้ำกัดเท้า

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ K. Seraypheap 25, A. Nuammee 38, 255

229. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Mussaenda glabra* Vahl, Symb. Bot. 3: 38 1794. Flore Generale L' Indo-Chine 3: 178. 1922. Fl. British. India 3: 90. 1882. **ภาพที่** 4.29 ข

ชื่อม้ง มะปะเด้อ (hmab paj dawb)

ชื่อไทย ใบต่างดอก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มรอเลื้อย กิ่งอ่อนเป็นสี่เหลี่ยม ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม หูใบระหว่างก้านใบ รูปสามเหลี่ยมปลายอาจแยกเป็น 2 แฉก รูปลิ้มแคบ หรืออาจไม่แยก ก้านใบยาว 0.5-1.3 ซม. แผ่นใบรูปรูปรีแกมขอบขนานหรือรูปไข่กลับ ขนาด 5-13 × 3-5 ซม. โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน มีขนประปรายตามเส้นใบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกตามปลายกิ่ง ช่อดอกบางส่วนมีใบประดับขนาดเล็ก **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ก้านดอกสั้น **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปใบหอกแคบ บางดอกอาจมีกลีบเลี้ยง 1 แฉก ขยายขนาดขึ้นคล้ายใบประดับสีขาว รูปไข่กว้าง ขนาด 5-7.5 ซม. **กลีบดอก** สีเขียวอ่อน เชื่อมติดกันเป็นรูปดอกเข็ม ยาว 2.5-3 ซม. ด้านนอกเกลี้ยง หรืออาจมีขนประปราย ด้านในมีขนที่คอหลอดกลีบดอก ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่หรือรูปรี ปลายเรียวแหลม สีส้ม **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดบนคอหลอดกลีบดอก ไม่โผล่ออกมา ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปทรงรี ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนตาแบบรอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 3-4.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก เรียวแหลมคล้ายเส้นด้าย ยาว 5-10 มม. **ผล** รูปทรงรี ขนาด 5-12 มม. สีเขียวแก่ มีช่องอากาศจำนวนมาก เมื่อแก่ไม่แตกออก กลีบเลี้ยงหลุดร่วงง่าย

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ เนปาล อินเดีย สิงคโปร์ มาเลเซีย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม สำหรับผู้มีบุตรยาก แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ
2. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม เพื่อขับปัสสาวะ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 89

230. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Mussaenda sessilifolia* Hutch., Pl. Wilson. 3(2): 397. 1916; Fl. China 19: 241. 2011. **ภาพที่** 4.29 ค

ชื่อม้ง ป่าดำ (paj daj) ป่าปู่ไป่ (paj npuj npaim)

ชื่อไทย แก้มขาว ใบต่างดอก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มรอเลื้อย ลำต้น กิ่งอ่อน และก้านใบมีขนสั้นนุ่มสีแดงปกคลุมหนาแน่น ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม หูใบระหว่างก้านใบรูปสามเหลี่ยม ปลายแยกเป็น 2 แฉก แต่ละแฉกรูปแถบ ปลาย

แหลม ก้านใบยาว 2-8 มม. แผ่นใบรูปรี หรือรูปใบหอกแกมขอบขนาน ขนาด 4-11 × 2-4 ซม. โคนใบรูปรีกว้างจนถึงมนกลม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านมีขนสั้นนุ่มสีแดงตามเส้นใบหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกตามปลายยอด ช่อดอกมีใบประดับรูปรีแคบ ขนาดเล็ก **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ไม่มีก้านดอก **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูประฆัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปใบหอกแคบ บางดอกอาจมีกลีบเลี้ยง 1 แฉก ของช่อดอกขนาดขึ้นคล้ายใบประดับสีขาว รูปไข่กว้าง ขนาด 3-5 ซม. **กลีบดอก** สีเขียวอ่อน เชื่อมติดกันเป็นรูปดอกเข็ม ยาว 1.8-2.3 ซม. ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น ด้านในมีขนที่คอหลอดกลีบดอก ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่กว้าง ปลายเรียวแหลม สีเหลืองแกมส้ม **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดบนคอหลอดกลีบดอก ไม่โผล่ออกมา ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไขได้วงกลีบ รูปทรงรี ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนตาแบบรอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 1.7 ซม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ยาว 5 มม. **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก กุมภาพันธ์

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ จีน

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม สำหรับผู้มีบุตรยาก
2. รากหรือลำต้น นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยารักษาโรคนี้
3. รากหรือลำต้น นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้อาการปวดตับ ถ้าใช้จะใบหรือยอด จะต้องไปเก็บก่อนพระอาทิตย์ขึ้น แล้วนำมาตากแดดให้แห้ง จึงนำมาต้มน้ำกิน เพราะถ้าไปเก็บตอนสาย มั่งเชื่อว่าตัวยาคะไปไ้หมด
4. ราก นำมาต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ไอ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 280

231. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Schizomussaenda dehiscens* (Craib) H.L.Li, J. Arnold Arbor. 24: 100 1943; Fl. China 19: 322. 2011. **ภาพที่** 4.29 ง

ชื่อม้ง ตงปีะเด้อ (ntoo paj dawb)

ชื่อไทย กำเบ้อตัน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 5-8 เมตร กิ่งข้างแตกตรงข้ามกันเป็นคู่ ตั้งขึ้น แต่ละคู่ตั้งฉากกัน กิ่งอ่อนเป็นสี่เหลี่ยม ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม หูใบระหว่างก้านใบ ปลายแยกเป็น 2 แฉก รูปลิ้มแคบ ก้านใบยาว 0.5-1 ซม. แผ่นใบรูปรี รูปไข่ หรือรูปใบหอก ขนาด 7-18 × 3-6.5 ซม. โคนใบรูปลิ้มจนถึงมนกลม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านมีขนสากหรือขนแข็งเอนสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่นมากขึ้นตามเส้นใบและผิวใบด้านล่าง **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกตามปลายกิ่ง ช่อดอกบางส่วนมีใบประดับขนาดเล็ก **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ก้านดอกสั้น **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปใบหอกแคบ บางดอกอาจมีกลีบเลี้ยง 1 แฉก ขยายขนาดขึ้นคล้ายใบประดับสีขาว รูปไข่กว้าง ขนาด 4-6 ซม. **กลีบดอก** สีเขียวอ่อน เชื่อมติดกันเป็นรูปดอกเข็ม ยาว 1.8-2 ซม. ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น ด้านในมีขนที่คอหลอดกลีบดอก ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่กว้าง ปลายเรียวแหลม สีส้มสด **เกสรเพศผู้** 5 อัน ติดบนคอหลอดกลีบดอก ไม่ไผ่ล่อออกมา ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปทรงรี ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนตาแบบรอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 1.7-1.8 ซม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ยาว 2-3 มม. **ผล** รูปรี รูปไข่ จนถึงเกือบกลม สีเขียว ขนาด 5-8 มม. มีช่องอากาศจำนวนมาก เมื่อแก่แตกออกเป็น 2 ซีก กลีบเลี้ยงติดทน

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม

ประเทศไทย เป็นพืชหายาก พบเฉพาะทางภาคเหนือ (เชียงราย เชียงใหม่ น่าน เลย)

การกระจายพันธุ์ จีน ลาว พม่าตอนเหนือ ไทยตอนเหนือ เวียดนามตอนเหนือ

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ราก ต้มน้ำดื่มเป็นยาบำรุงสำหรับผู้มีบุตรยาก
2. เปลือกต้น ต้มน้ำดื่ม แก้อาการปวดตับ หรือเป็นน้ำ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 88, 266

Rutaceae

232. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Citrus aurantiifolia* (Christm.) Swingle, J. Wash. Acad. Sci. 3(18): 465. 1913; Fl. China 11: 94. 2008.

ชื่อมัง -
ชื่อไทย มะนาว

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 1-2 เมตร ลำต้นและกิ่งมีหนาม ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5 ซม. อาจมีแผ่นใบขนาดเล็กที่ก้านใบ แผ่นใบรูปไข่ รูปรี หรือรูปไข่กลับ ขนาด 2.5-8.5 × 1.5-4 ซม. โคนใบมน ปลายใบมนหรือเป็นติ่งแหลม ขอบใบหยักมนถี่ ผิวใบเรียบเกลี้ยงทั้งสองด้าน มีต่อมน้ำมันแทรกอยู่ในเนื้อใบ **ดอก** สมบูรณ์เพศ ขนาด 2-2.5 ซม. ออกเดี่ยว ๆ หรือออกเป็นช่อแบบกระจุก ตามซอกใบ มีดอกย่อยจำนวนมาก **ใบประดับ** รูปรีแคบ ยาว 1-2 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย สูง 4-5 มม. ปลายแยกเป็น 4-5 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยมขนาดเล็ก มีต่อมน้ำมัน **กลีบดอก** สีขาว ปลายกลีบแต้มสีชมพูจาง ๆ มี 4-5 กลีบ แต่ละกลีบรูปรีแกมขอบขนาน ปลายมนหรือแหลม ขนาด 1.8-2 ซม. กลีบค่อนข้างหนา โค้งออกเล็กน้อย มีต่อมน้ำมัน **เกสรเพศผู้** มีจำนวนมาก โคนก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นหลายกลุ่ม ก้านชูอับเรณูยาว 7-13 มม. อับเรณูติดที่ฐาน **จานฐานดอก** รูปวงแหวน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปทรงกลม ภายในมี 9-12 ช่อง พลาเซนตาแบบรอบแกนร่วม มีออวูลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลมขนาดใหญ่ สีเขียวอ่อน **ผล** รูปทรงกลมหรือทรงรี สีเขียวแกมเหลือง ขนาด 4-5 ซม. เปลือกมีต่อมน้ำมัน

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ พืชปลูกทั่วโลก

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ผล ผ่าเป็นชิ้น ผสมพริกกับเกลือกินเล่น แต่ในปัจจุบันนำมาประกอบอาหารเหมือนคนข้างล่าง

2. ผล นำไปทุบให้น้ำออก ผ่าครึ่งแล้วนำมาวางบนแผลที่ถูกไฟไหม้

3. ผล ใช้รักษาฝี โดยนำไปอังไฟให้ร้อน ผ่าครึ่ง นำไปประคบฝี

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 235

233. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Clausena excavata* Burm.f., Fl. Ind. 89, t. 29. 1768; Fl. China 11: 83. 2008. ภาพที่ 4.29 จ-ฉ

ชื่อมัง ชั่วมือเหนียว (tshuaj mob hniav) ชั่วโปนซัง (tshuaj nplooj xyoob)

ชื่อไทย ชีฝิ่ง หมี่ สันโลก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 1-2 เมตร กิ่งและก้านใบมีขนสั้นนุ่ม **ใบ** ประกอบแบบขนนกปลายคี่ ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2-3 ซม. ก้านใบย่อย 1-2 มม. แผ่นใบย่อย 8-15 คู่ ออกตรงข้ามหรือออกสลับ รูปไข่หรือรูปรี ขนาด 2-8 × 1.3-2.7 ซม. โคนใบเบี้ยว ปลายใบเรียวมน ขอบใบหยักมน ผิวใบทั้งสองด้านมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น มีต่อมน้ำมันแทรกอยู่ในเนื้อใบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกตามปลายยอด มีดอกย่อยจำนวนมาก **ใบประดับ** รูปรีแคบ ยาว 1-2 มม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 4-5 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย สูง 1-2 มม. ปลายแยกเป็น 4 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยมขนาดเล็ก มีต่อมน้ำมัน ด้านนอกมีขนยาวหนาแน่น **กลีบดอก** สีเขียว มี 4 กลีบ รูปไข่กลับ ขอบโค้งเข้าด้านในคล้ายรูปเรือ ปลายแหลม ยาว 2-3 มม. มีต่อมน้ำมัน ด้านนอกมีขนยาวประปราย **เกสรเพศผู้** 8 อัน โคนก้านชูอับเรณูมีขนาดใหญ่สีเขียวอ่อน เรียงชิดกันล้อมรอบรังไข่ ด้านปลายมีขนาดเล็ก คล้ายเส้นด้าย สีขาว อับเรณูติดที่ฐาน **จานฐานดอก** รูปวงแหวน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปทรงกลม มีขนยาวหนาแน่น ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนตาแบบรอบแกนร่วม มีออวูลจำนวนน้อย ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียกลมสีเขียวอ่อน **ผล** รูปทรงรี สีเขียวอ่อน ขนาด 1.5-2 ซม. เมื่อสุกสีชมพูแกมเหลือง เปลือกมีต่อมน้ำมัน

ระยะเวลาออกดอก กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ บังกลาเทศ ภูฏาน กัมพูชา อินเดีย อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย พม่า เนปาล ฟิลิปปินส์ ไทย เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ราก ต้มกับไก่กิน เป็นยาแก้ปวดฟัน
2. ราก ต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ไอ
3. ใบ นำมาทุบ ใช้ประคบที่หัว แก้ปวดหัว
4. กิ่งและใบ นำมาไว้ใต้หมอน เป็นยากันผี เวลากลัวผี ใจคอไม่ตี

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 60, 273

234. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Melicope viticina* (Wall. ex Kurtz) T.G.Hartley, Allertonia 8(1): 262. 2001; Fl. China 11: 72. 2008. **ภาพที่** 4.29 ซ

ชื่อมัง ล่ายูเอียะ (laj yum iab)

ชื่อไทย มะป็นดำ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 1-6 เมตร ข้อที่กิ่งอ่อนลักษณะคล้ายสามเหลี่ยม ใบ ประกอบแบบฝ่ามือ มี 1-3 ใบย่อย ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1.5-5.5 ซม. มีขนประปราย แผ่นใบย่อยรูปรีหรือรูปรีแกมไข่กลับ ขนาด 4.5-16 × 1.54 ซม. โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน มีต่อมน้ำมันแทรกอยู่ในเนื้อใบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกตามซอกใบ กว้าง 1-1.5 ซม. **ใบประดับ** รูปรี ยาว 2-3 มม. **ดอกย่อย** มีทั้งดอกสมบูรณ์เพศและดอกแยกเพศ ขนาด 4-5 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว เชื่อมติดกันที่ฐาน ปลายแยกเป็น 4 แฉก แต่ละแฉกรูปคล้ายสามเหลี่ยม ยาว 2 มม. มีต่อมน้ำมัน เกลี้ยง **กลีบดอก** สีขาวแกมเขียว มี 4 กลีบ แต่ละกลีบรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม ยาว 2.5-3 มม. มีต่อมน้ำมัน เกลี้ยง **เกสรเพศผู้** 4 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 2-3 มม. อับเรณูติดที่ฐาน **จานฐานดอก** รูปวงแหวน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปทรงกลม เกลี้ยง มี 4 คาร์เพล เชื่อมติดกันที่ฐาน แต่ละคาร์เพลมี 1 ช่อง พลาเซนตาแบบรอบแกนร่วม มี 1-2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 1.5-2 มม. ยอดเกสรเพศเมียมี 4 แฉก แต่ละแฉกกลมอยู่ชิดกัน **ผล** ไม้พบบ

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม - มิถุนายน

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ กัมพูชา ลาว พม่า ไทย เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมาต้มกินแก้ปวดเมื่อย หรือแก้ปวดหัว
2. ใบ นำมาทุบ หมกไฟ ใช้พันหัว แก้ปวดหัว หรือพันท้อง แก้ปวดท้อง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 76

Sapindaceae

235. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Dimocarpus longan* Lour., Fl. Cochinch. 1: 233. 1790; Fl. Thailand 7(1): 194. 1999.

ชื่อมัง -

ชื่อไทย ลำไย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 10-30 เมตร เปลือกนอกสีน้ำตาลแดง เปลือกในสีชมพู **ใบ** ประกอบแบบขนนก ปลายคี่ มีใบย่อย 4-5 คู่ ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 5-5.5 ซม. แผ่นใบย่อยรูปไข่ รูปรีแกม ขอบขนานหรือรูปใบหอกกลับ ขนาด 7.5-16 × 2.2-4.4 ซม. ก้านใบย่อยยาว 2-4 มม. โคนใบรูปปลีมหรีหรือกลม ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างอาจมีต่อมเหนือ เส้นใบย่อย **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่ง ยาว 20-30 ซม. **ดอกย่อย** แยกเพศอยู่ร่วมต้น ขนาด 5-6 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเหลืองแกมน้ำตาลอ่อน มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กว้าง ยาว 3 มม. โคนเชื่อมติดกันเล็กน้อย ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น **กลีบดอก** สีขาว มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปช้อน ด้านในมีขนยาวนุ่มปกคลุม ขนาดเล็กกว่ากลีบเลี้ยง **เกสรเพศผู้** 6-10 อัน ก้านชูอับเรณู ยาว 3-4 มม. มีขนยาวนุ่มปกคลุม อับเรณูติดที่ฐาน **จานฐานดอก** สีเหลือง รูปวงแหวน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ มีขนนุ่มปกคลุม มี 2 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูลต่อช่อง มักพัฒนาเพียง 1 ช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก **ผล** กลม สีน้ำตาลอ่อน ขนาด 1-3 ซม. เนื้อในสีขาวใส เมล็ดกลมสีน้ำตาลดำ ผิวเรียบเป็นมัน

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ ศรีลังกา อินเดีย จีนตอนใต้ ไต้หวัน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และนิวกีนิ

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ภายในหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์ ผล กินสด เป็นผลไม้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 295

236. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Litchi chinensis* Sonn. subsp. *chinensis* Leenh., Blumea 24: 399. 1978; Fl. Thailand 7(1): 220. 1999.

ชื่อม้ง เล็งจี (leeb ci)

ชื่อไทย ลิ้นจี่

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 5-40 เมตร เปลือกนอกสีเทา มีช่องอากาศเล็กน้อย **ใบ** ประกอบแบบขนนก ปลายคี่ มีใบย่อย 2-4 คู่ ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1-2.5 ซม. แผ่นใบย่อยรูปรี ขนาด 3.5-11.5 × 1.5-3.8 ซม. ก้านใบย่อยยาว 2-5 มม. โคนใบรูปปลีมหรี ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่ง ยาว 20-30 ซม. **ดอก**

ย่อย แยกเพศอยู่ร่วมต้น ขนาด 7-8 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเหลืองแกมน้ำตาลอ่อน โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยม ขนาด 1.5×2 มม. ทั้งสองด้านมีขนสั้นปกคลุม **กลีบดอก** ไม่มี **เกสรเพศผู้** 6-10 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 1-4 มม. มีขนสั้นประปราย อับเรณูติดที่ฐาน **จานฐานดอก** สีเหลือง รูปวงแหวน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เห็นอวงกลีบ รูปรียาว มี 2 พู ติดกัน สีเขียวอ่อน มี 2 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูลต่อช่อง มักพัฒนาเพียง 1 ช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก **ผล** รูปไข่กว้างจนเกือบกลม ผิวเป็นปุ่มคล้ายหนามสั้น ๆ สีแดงหรือสีส้มวงแกมแดง ขนาด 3-3.5 ซม. เนื้อในสีขาวใส

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองในแถบประเทศจีนตอนใต้ คาบสมุทรมอินโดจีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ภายในหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ผล กินสด เป็นผลไม้
2. ผลสุก จำหน่าย

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamdee 293

237. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Nephelium hypoleucum* Kurz, J. Asiat. Soc. Bengal, Pt. 2, Nat. Hist. 40(1): 50. 1871; Fl. Thailand 7(1): 227. 1999. **ภาพที่** 4.29 ซ

ชื่อม้ง จี้อ้อจี้เลียะ (txiv lwm tsib liab)

ชื่อไทย คอแลน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 10-30 เมตร เปลือกนอกสีน้ำตาล กิ่งอ่อนมีขนสีน้ำตาลปกคลุม **ใบ** ประกอบแบบขนนกปลายคู้ มีใบย่อย 2-4 คู่ ออกตรงข้ามหรือสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 9-11 ซม. แผ่นใบย่อยรูปไข่หรือรูปขอบขนาน ขนาด $9-15 \times 3.5-7$ ซม. ก้านใบย่อยยาว 4-5 มม. โคนใบรูปลิ้นจนถึงกลม ปลายใบมนหรือแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน มีตุ่มใบ **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่งหรือช่อใบบริเวณปลายกิ่ง ยาว 20-30 ซม. **ดอกย่อย** แยกเพศอยู่ต่างต้น ขนาด 7-8 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียวอ่อน โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยม ยาว 2-2.5 มม. ด้านนอกมีขนสั้นสีน้ำตาลปกคลุม **กลีบดอก** สีขาว มีตั้งแต่ 0-6 กลีบ แต่ละกลีบรูปช้อน ทั้งสองด้านด้านมีขนยาวสีขาวนุ่มปกคลุม ขนาดใหญ่กว่ากลีบเลี้ยง **เกสรเพศ**

ผู้ 7-10 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 1-4 มม. มีขนยาวนุ่มสีขาวปกคลุม อับเรณูติดที่ฐาน **จานฐานดอก** สีเหลือง รูปวงแหวน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไข่ม้วนวงกลีบ รูปรียาว มี 2 พู ติดกัน สีเขียวอ่อน มี 2 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูลต่อช่อง มักพัฒนาเพียง 1 ช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก **ผล** รูปทรงรี สีแดงหรือสีม่วงแกมแดง ผิวเป็นปุ่มคล้ายหนามสั้น ๆ ขนาด 2-3 ซม. เนื้อในสีขาวใส

ระยะเวลาออกดอก	มีนาคม
ประเทศไทย	พืชปลูก
การกระจายพันธุ์	พม่า ไทย อินโดจีน
แหล่งที่พบ	พบตามธรรมชาติ
การใช้ประโยชน์	ผล กินสด เป็นผลไม้ มีรสหวานอมเปรี้ยว
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuamnee 278

238. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Nephelium lappaceum* L., Mant. Pl. 1: 125. 1767; Fl. Thailand 7(1): 229. 1999.

ชื่อม้ง -
ชื่อไทย เงาะ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 2-44 เมตร เปลือกนอกสีน้ำตาลแกมเทา กิ่งอ่อนมีขนสีน้ำตาลปกคลุม ใบประกอบแบบขนนกปลายคู้ มีใบย่อย 2-3 คู่ ออกตรงข้ามหรือสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 3-4.5 ซม. แผ่นใบย่อยรูปไข่กลับหรือรูปรี ขนาด 4.3-10 × 3-6 ซม. ก้านใบย่อยยาว 4-5 มม. โคนใบรูปลิ้มจนถึงกลม ปลายใบกลมหรือเว้าตื้น ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน มีตุ่มใบ **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามปลายกิ่งหรือซอกใบบริเวณปลายกิ่ง ยาว 10-20 ซม. **ดอกย่อย** แยกเพศอยู่ร่วมต้น ขนาด 4-5 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียวอ่อนโคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยม ยาว 1.5-2 มม. ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวปกคลุม **กลีบดอก** ส่วนมากไม่มี บางครั้งอาจมีตั้งแต่ 1-4 กลีบ สีขาว รูปช้อน ด้านในมีขน **เกสรเพศผู้** 5-8 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 1 มม. มีขนสั้นนุ่มสีขาวปกคลุม อับเรณูติดที่ฐาน **จานฐานดอก** สีเหลือง รูปวงแหวน **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไข่ม้วนวงกลีบ มี 2 พู ติดกัน สีเขียวอ่อน แต่ละพูมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูลต่อช่อง มักพัฒนาเพียง 1 ช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก **ผล**

รูปทรงรีหรือกลม สีแดงหรือสีเขียวแกมเหลือง ผิวมีหนามอ่อน ปลายแหลม ยาว 1-2 ซม. ขนาด 4-6 ซม. เนื้อในสีขาวใส

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ จีน อินโดจีน ไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ภายในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์ ผล กินสด เป็นผลไม้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 314

Saururaceae

239. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Houttuynia cordata* Thunb., Kongl. Vetensk. Acad. Nya Handl. 4: 149. 1783; Fl. Thailand 7(2): 344. 2000; Fl. China 4: 109. 1999. **ภาพที่** 4.29 ฉ

ชื่อม้ง ก๊ะเตรา (kab raus)

ชื่อไทย คาวตอง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ :

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 20-40 ซม. มีกลิ่นหอม มีเหง้าอยู่ใต้ดิน ลักษณะเป็นปล้องสั้นๆ มีรากออกตามข้อ **ใบ** เดี่ยว ออกเวียนรอบลำต้น รูปใบรูปแถบ ปลายแหลม ยาว 8-17 มม. ก้านใบยาว 1-3.5 ซม. แผ่นรูปไข่กว้าง ขนาด 2.5-5.2 × 2-6.5 ซม. โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบสีเขียว เรียบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด ออกตามปลายยอดหรือซอกใบบริเวณปลายยอด มีดอกย่อยขนาดเล็กจำนวนมาก เรียงอัดกันแน่นเป็นแท่งทรงกระบอก **ใบประดับ** สีขาว มี 4 อัน รูปไข่กลับ ขนาด 12-18 × 7-11 มม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ไม่มีก้านดอก **ไม่มีกลีบรวม เกสรเพศผู้** 3 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 1-2 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 1.5-2 มม. สีเหลือง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลม รูปไข่กว้าง เกลี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวุลน้อย ก้านชูยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก ยอดเกสรเพศเมียมีวงออกด้านนอก **ผล** แห้ง ทรงกลมแกมรี

ระยะเวลาออกดอก เมษายน

ประเทศไทย ภาคเหนือ: เชียงใหม่ น่าน; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: มุกดาหาร

การกระจายพันธุ์ เนปาล เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จีน และญี่ปุ่น
แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. ใบและยอดอ่อน กินแก้มกับลาบ
2. ใบและยอดอ่อน สับรวมกับอกไก่ นำไปต้มกินเป็นยาบรรเทาโรคเอดส์
3. ใบ กินสดเป็นยาแก้ไอ
4. ใบ ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไอ เช่น เป็นยาสำหรับเด็ก ที่ไม่สามารถกินสดได้
5. ใบ นำมาสับให้ละเอียด ผสมไข่หนึ่งกิน เป็นยาแก้ไอ
6. ใบ นำมาทุบ ใช้มัดข้อมือ แก้ไข้จับสั่น

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamdee 47

Schizaeaceae

240. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Lygodium flexuosum* (L.) Sw., J. Bot. (Schrader) 1800(2): 106. 1801; Fl. Thailand 3(1): 62. 1979. **ภาพที่** 4.29 ก

ชื่อม้ง เกาซัวะ (kaus suab)

ชื่อไทย กูดก้อง กูดคอย กูดอดแดง กูดแพะ (เหนือ) กะจอด (ตะวันตกเฉียงใต้)
 ตีนมังกร ตีนตะขาบ (กลาง) ลิฬาใหญ่ สะพานผี (ใต้)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ลำต้น สั้น ทอดเลื้อย มีขนสีน้ำตาลดำปกคลุมหนาแน่น **ใบ** ประกอบแบบขนนก 2-3 ชั้น เกาเลื้อยไปตามต้นไม้อื่น อาจสูงได้ 3-5 เมตร ก้านใบยาว 40 ซม. หรือมากกว่า สีฟางข้าว มีขนประปรายหรือเกือบเกลี้ยง เรียวยาวคล้ายทรงกระบอก มีครีบบนสันแคบ **แกนกลางใบ** สีเขียวอ่อน มีครีบบนสันตลอดความยาว มีขนสั้นสีน้ำตาลอ่อนปกคลุมประปราย แกนกลางใบแตกกิ่งสั้น ๆ ยาวประมาณ 5 มม. ปลายกิ่งมีขนสีน้ำตาลอ่อนปกคลุมหนาแน่น ใบย่อยชั้นแรกออกที่ปลายกิ่ง ออกแบบตรงข้าม แต่ละกิ่งมี 1 คู่ แต่ละคู่ห่างกันประมาณ 10 ซม. **แกนกลางใบชั้นที่สอง** ยาว 10-25 ซม. แตกแบบขนนก 1-2 ชั้น มีขนปกคลุมประปราย ใบย่อยชั้นที่สอง ที่อยู่บริเวณโคนแกนกลางใบชั้นที่สองเป็นใบประกอบแบบขนนกหรือแบบฝ่ามือ มี 3 แฉก ใบย่อยชั้นที่สาม โคนใบรูปหัวใจ ส่วนใบย่อยชั้นที่สองที่อยู่ปลายแกนกลางใบชั้นที่สอง อาจหยักแบบฝ่ามือ มี 3

แตกย่อย หรือรูปเงี่ยงใบหอก หรือรูปขอบขนาน ขนาด 10-15 × 1-2.5 ซม. โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบแหลม มีก้านใบยาว 1-2 ซม. มีครีบบเป็นสัน มีขนประปราย ไม่มีติ่งใบ ขอบใบจักซี่ฟัน แผ่นใบบาง ผิวใบด้านเกลี้ยง ด้านล่างมีขนประปราย **อับสปอร์** อยู่บริเวณขอบใบ ยาว 2-10 มม. กว้าง 1.5 มม. เยื่อคลุมอับสปอร์เกลี้ยง

ระยะเวลาออกดอก -

ประเทศไทย

ภาคเหนือ: เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน ตาก พิชณุโลก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย ขอนแก่น; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ปราจีนบุรี; ภาคกลาง: กรุงเทพฯ; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: ชุมพร นครศรีธรรมราช พังงา

การกระจายพันธุ์

ศรีลังกา ทางตอนเหนือของอินเดีย ทางตอนใต้และตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ฮองกง หมู่เกาะริวกิว ไต้หวัน ผ่านลงไปทางใต้จนถึงควีนแลนด์ มาเลเซีย และหมู่เกาะเมลานีเซีย

แหล่งที่พบ

พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ยอดอ่อน นำมาต้มกิน เต็มเกลือและผงชูรส เพื่อปรุงรส
2. ยอดอ่อน นำมาห่อใบตอง ใส่พริก เกลือและผงชูรส นำไปปิ้งหรือเผาไฟ ใช้กินกับข้าว
3. ยอดอ่อน นำมาผัดน้ำมัน กินกับข้าว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้

A. Nuamdee 159, 362

241. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Lygodium japonicum* (Thunb) Sw., Scharb. J. Bot. 1800(2): 106. 1801; Fl. Thailand 3(1): 61. 1979. **ภาพที่** 4.30 ข

ชื่อม้ง

เกาซัวะ (kaus suab)

ชื่อไทย

กูดงอแง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ลำต้น ทอดเลื้อย มีขนสีดำแกมน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น **ใบ** ประกอบแบบขนนกสามชั้น เกาเหล้อยไปตามตมไม้อื่น สูงได้หลายเมตร ก้านใบสีฟางขาว ยาวประมาณ 30 ซม. มีครีบบแคบ ๆ โคนก้านใบมีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น **แกนกลางใบ** มีลักษณะคล้ายกับส่วนปลายของก้านใบ มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-2 มม. ด้านบนมีขนปกคลุมหนาแน่น แกนกลางใบแตกกิ่งเห็นได้ชัดเจน ยาว 5-6 มม. ปลายกิ่งมีขนสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น ใบย่อยชั้นแรกออกที่ปลายกิ่ง

ออกแบบตรงข้าม แต่ละกิ่งมี 1 คู่ แต่ละคู่ห่างกันน้อยกว่า 10 ซม. แกนกลางใบชั้นที่สอง ยาว 15-20 ซม. มีครีบทลอดความยาว ด้านบนมีขนปกคลุมหนาแน่น โคนแกนกลางใบชั้นที่สองมักแตกกิ่งย่อยเป็น 2 กิ่งคู่หลัก เป็นใบประกอบแบบขนนกสองชั้น รูปสามเหลี่ยม ใบย่อยชั้นที่สาม บริเวณด้านล่างเป็นใบที่ยังไม่สร้างสปอร์ ใบมักหยักแบบฝ่ามือ มี 5-7 แฉก แฉกตรงกลางมีความยาวมากที่สุด ส่วนใบบริเวณด้านบนเป็นใบที่สร้างสปอร์ ใบหยักแบบฝ่ามือ มี 3 แฉก หรือรูปเป็ยง ใบหอก ขอบใบจักฟันเลื่อยสองชั้น ปลายใบมนหรือแหลม ก้านใบย่อยยาว 2-4 มม. ไม่มีติ่งใบ มีครีบทัดเจน มีขนสีน้ำตาลอ่อนปกคลุมตามครีบทของก้านใบ เส้นกลางใบและตามเส้นใบย่อยทั้งสองด้าน **อับสปอร์** อยู่บริเวณขอบใบของใบย่อยชั้นที่สาม ยาว 3-4 มม. กว้างประมาณ 1 มม. เยื่อคลุมกลุ่มอับสปอร์มีขนที่ขอบ

ระยะเวลาออกดอก -

ประเทศไทย ภาคเหนือ: เชียงใหม่ ตาก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์ กระจายพันธุ์กว้างตั้งแต่ ศรีลังกา เขตเทือกเขาหิมาลัยจนถึงทางเหนือของจีน และไปถึงซีเกียง เกาหลี ญี่ปุ่น ภูมิภาคอินโดจีน ทางตะวันออกเฉียงของมาเลเซีย ไปจนถึงเกาะนิวกินี

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ยอดอ่อน นำมาต้มกิน เต็มเกลือและผงชูรส เพื่อปรุงรส
2. ยอดอ่อน นำมาต้มใส่เนื้อ กินกับข้าว
3. ยอดอ่อน นำมาห่อใบตอง ใส่พริก เกลือและผงชูรส นำไปปิ้งหรือเผาไฟ ใช้กินกับข้าว
4. ยอดอ่อน นำมาผัดน้ำมัน กินกับข้าว
5. ราก ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไอ
6. รากต้มน้ำดื่ม แก้โรคนี้่ว
7. ใบ เป็นยาเรียกวินญาณ โดยคนที่มีลักษณะตัวซีดเหลือง มั่นเชื่อว่าวินญาณไม่ได้อยู่ในร่าง ให้นำใบมาต้มใส่ไก่กิน เพื่อเรียกวินญาณกลับร่าง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 156

242. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Lygodium polystachyum* Wall. ex. T.Moore, Gard. Chron. 671. 1857; Fl. Thailand 3(1): 59. 1979. **ภาพที่** 4.30 ค

ชื่อม้ง เกาซัวะ (kaus suab)

ชื่อไทย กูดเครือ กูดก้อง (เหนือ) ลิเกา ลิเกาย่อง (ใต้)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ลำต้น สั้น ทอดเลื้อย มีขนสีดำปกคลุม ใบ ประกอบแบบขนนกสองชั้น เกาะเลื้อยไปตามต้นไม้อื่น อาจสูงได้ 2-3 เมตร ก้านใบยาว 25-40 ซม. สีนํ้าตาล มีขนปกคลุมหนาแน่น ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 มม. เรียวยาวคล้ายทรงกระบอก ไม่มีครีบก้าน มีขนแข็งหลายเซลล์ สีนํ้าตาล ยาว 1-1.5 มม. ปกคลุม **แกนกลางใบ** มีลักษณะคล้ายกับส่วนปลายของก้านใบ แต่เรียวเล็กกว่า สีนํ้าตาล มีขนสั้นปกคลุมประปราย **แกนกลางใบ** แตกกิ่งสั้น ๆ ยาว 3-4 มม. ปลายกิ่งมีขนสีนํ้าตาลปกคลุมหนาแน่น ใบย่อยชั้นแรกออกที่โคนกิ่ง ออกแบบตรงข้าม แต่ละกิ่งมี 1 คู่ แต่ละคู่ห่างกัน 10-20 ซม. **แกนกลางใบชั้นที่สอง** ยาว 20-25 ซม. มีขนสั้นเซลล์เดี่ยวปกคลุมอย่างหนาแน่น ใบย่อยชั้นที่สอง ออกสลับ ติดอยู่บนแกนกลางใบชั้นที่สอง มีใบย่อย 10-20 คู่ ก้านใบย่อยยาว 2-3 มม. แผ่นใบย่อยรูปขอบขนานแกมสามเหลี่ยม ขนาด 2.5-6 × 1.5-3 ซม. บริเวณโคนใบกว้างมากที่สุด ปลายใบแหลม โคนใบตัด มีติ่งใบยื่นออกมาบริเวณที่ก้านใบเชื่อมติดกับแผ่นใบ แต่มักเห็นไม่ชัดเจน มีขนที่บริเวณเส้นใบและขอบใบเล็กน้อย แผ่นใบย่อยหยักแบบขนนก แต่ละแฉกกลม เรียบ **อับสปอร์** อยู่บริเวณปลายสุดของแต่ละแฉก ยาว 3-10 มม. กว้าง 1.5-2 มม. เยื่อคลุมอับสปอร์มีขนปกคลุมหนาแน่น

ระยะเวลาออกดอก -

ประเทศไทย ภาคเหนือ: เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง พะเยา; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี; ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา นราธิวาส

การกระจายพันธุ์ รัฐอัสสัม (ประเทศอินเดีย) พม่า จีน ภูมิภาคอินโดจีนและมาลาญ

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ยอดอ่อน นำมาต้มกิน เต็มเกลือและผงชูรส เพื่อปรุงรส
2. ยอดอ่อน นำมาห่อใบตอง ใส่พริก เกลือและผงชูรส นำไปปิ้งหรือเผาไฟ ใช้กินกับข้าว
3. ยอดอ่อน นำมาผัดน้ำมัน กินกับข้าว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 158, 363

Scrophulariaceae

243. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Limnophila rugosa* (Roth) Merr., Interpr. Herb. Amboin. 466. 1917; Fl. Thailand 5(2): 166. 1990. ภาพที่ 4.30 ง

ชื่อฝรั่ง ชื่อช้ำ (txiv hwj xyab)

ชื่อไทย กะโคม ผักกะโคม อ้มกบ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 20-40 ซม. ลำต้นอวบหนา สีเขียวแกมน้ำตาล เกือบ ใบ เดี่ยว ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5-2 ซม. มีขนหยาบแข็งประปราย แผ่นใบรูปไข่ ขนาด 3.5-7.5 × 2-4 ซม. โคนใบสอบเรียวไปตามก้านใบ ปลายใบแหลม ขอบใบหยักมน ผิวใบด้านบนมีขน สาก ด้านล่างมีขนหยาบแข็งหนาแน่นตามเส้นใบ **ช่อดอก** ออกเป็นกลุ่มตามซอกใบ **ใบประดับ** มี 2 อัน รูปใบหอก ยาว 5.5-6 มม. ขอบบาง มีขนครุย ไม่มีใบประดับย่อย **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ไม่มีก้านดอกย่อย **กลีบเลี้ยง** สีเขียว โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปใบหอก ปลายแหลม ยาว 7-8 มม. ขนาดไม่เท่ากัน ด้านนอกมีขนหยาบแข็งปกคลุม **กลีบดอก** สีม่วงอ่อน เชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย ยาว 10-11 มม. ปลายแยกเป็น 2 กลีบปาก กลีบปากบนรูปร่างเกือบกลม ปลายหยักตื้น 2 แฉก กลีบปากล่าง มี 3 แฉก รูปกลม มีแต้มสีเหลืองบริเวณคอหลอดกลีบดอก ด้านในมีขนยาวนุ่มประปราย **เกสรเพศผู้** 4 อัน แบบสองคู่ยาวไม่เท่ากัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ไม่ยื่นออกมาภายนอก ก้านชูอับเรณูยาว 3 มม. และ 5 มม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ เกือบกลม ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 5-5.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก **ผล**แห้ง รูปไข่ ขนาด 5-6 มม.

ระยะเวลาออกดอก ตุลาคม

ประเทศไทย เหนือ: เชียงใหม่, ตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี, ใต้: ระนอง

การกระจายพันธุ์ ภูฏาน อินเดีย เนปาล พม่า มาเลเซีย ลาว เวียดนาม จีนตอนใต้ ฟิลิปปินส์ ไทย ญี่ปุ่น นิวกินี

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณที่มีดินโคลนริมลำห้วย

การใช้ประโยชน์

1. ยอดอ่อน นำมาสับละเอียดใส่ไข่หนึ่งกิน เป็นยาแก้ไอ
2. ยอดอ่อน นำไปต้มใส่ไก่ เป็นสมุนไพรต้มไก่ เพื่อบำรุงร่างกาย แก้ปวดเมื่อย

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 198

Selaginellaceae

244. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Selaginella delicatula* (Desv.) Alston, J. Bot. 70: 282. 1932; Fl. Thailand 3(1): 22. 1979. ภาพที่ 4.30 จ

ชื่อม้ง ชั่วตงปา (zuab ntoo paj) ชั่วป้อซัง (zuab poj xyooj)

ชื่อไทย กูดผา ผักกูดหิน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ลำต้น ตั้งตรง สูงมากกว่า 50 ซม. แตกกพุ่มกว้างประมาณ 20-25 ซม. ลำต้นสีฟางข้าว โคนลำต้นมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5-3 มม. มีใบด้านบนเรียงตัวกระจาดกระจาย กิ่งด้านข้างแตกแบบขนนก เป็นแบบขนนกสองชั้น มีความยาว 10-15 ซม. กว้าง 5-8 ซม. ใบด้านบน กางออกเล็กน้อย รูปขอบขนานหรือรูปขอบขนานแกมรูปเคียวเล็กน้อย ขนาด 2-3 × 1-1.5 มม. ปลายใบเรียวแหลมจนถึงเป็นติ่งแหลม บางครั้งอาจแหลมไม่มากคล้ายกับรูปปลีมี โคนใบกึ่งรูปหัวใจหรือมีติ่งใบ ขอบใบที่บริเวณปลายใบหยักซี่ฟัน ใบด้านล่าง รูปขอบขนานค่อนข้างแคบหรือเป็นรูปเคียว ขนาด 2-3 × 1-1.5 ปลายใบเป็นติ่งหนาม แผ่นใบบางและนุ่ม สีเขียวแกมเหลืองอ่อน บริเวณขอบใบบางใส กลุ่มอับสปอร์คล้ายข้อเชิงลด ซ้อนกันแน่น มีเส้นผ่านศูนย์กลาง 1-1.2 มม. อาจยาวได้ถึง 2 ซม. ใบสปอโรไฟลล์รูปไข่หรือกึ่งรูปสามเหลี่ยม ปลายเรียวแหลม ค่อนข้างแคบและยาวฐานกลมหรือหยักเป็นรูปหัวใจเล็กน้อย ขนาด 2 × 0.8 มม.

ระยะเวลาออกดอก -

ประเทศไทย ภาคเหนือ: เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์; ภาคกลาง: นครนายก สระบุรี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี; ภาคใต้: ระนอง สุราษฎร์ธานี พังงา นครศรีธรรมราช ตรัง สตูล ยะลา

การกระจายพันธุ์ อินเดีย ทางใต้ของจีน ไต้หวัน คาบสมุทอินโดจีน มาเลเซีย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ ขึ้นอยู่บนดินที่มีความชื้นริมลำห้วย

การใช้ประโยชน์

1. ทั้งต้น ใช้รักษาอาการตัวบวมจากโรคโลหิตจาง โดยนำมาต้มน้ำ นำน้ำมาทาเฉพาะบริเวณที่บวมหรืออาบทั้งตัวเลยก็ได้

2. ทั้งต้น เอาไปรองรังไก่ ลูกเจี๊ยบที่ออกมาจะฟู ละเอียตมาก คล้ายใบของต้นตีนตุ๊กแก
ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 221

Solanaceae

245. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Capsicum frutescens* L., Sp. Pl. 1: 189. 1753. – *Capsicum annuum* L., Sp. Pl. 1: 188. 1753; Fl. China 17: 313. 1994.

ชื่อม้ง กัวเซาะกัวจัวะ (kua txob quav tsuag)

ชื่อไทย พริกขี้หนู

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ล้มลุกปีเดียวหรือหลายปี สูง 20-80 ซม. ลำต้นเกลี้ยง กิ่งอ่อนเป็นเหลี่ยม ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5-3 ซม. แผ่นใบรูปไข่ รูปไข่แกมขอบขนาน หรือรูปใบหอกแกมขอบขนาน ขนาด 3.5-10 × 1.5-4.5 ซม. โคนใบรูปลิ้นจนถึงสอบเรียวไปตามก้านใบ ปลายใบแหลมจนถึงเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านเกลี้ยงหรือมีขนสั้นประปรายตามเส้นใบ ดอก สมบูรณ์เพศ ขนาดประมาณ 1 ซม. ออกเดี่ยว ๆ หรือออกเป็นช่อกระจุก ตามซอกใบ ก้านดอกยาว 1-2 ซม. กลีบเลี้ยง สีเขียว มี 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายหยักเป็นคลื่น สูง 2-3 มม. กลีบดอก สีเขียวแกมขาว เชื่อมติดกันเป็นรูปกงล้อ ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ปลายแหลม ยาว 6 มม. เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดที่ฐาน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ เกลี้ยง ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม มีออวูลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 4 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม ผล รูปไข่แคบ ขนาด 1-2 ซม. เมื่อสุกสีแดง

ระยะเวลาออกดอก เกือบตลอดปี ออกมากในช่วงฤดูฝน

ประเทศไทย พบได้ทั้งในธรรมชาติและที่เป็นพืชปลูก

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองในแถบประเทศเม็กซิโกและทวีปอเมริกาใต้

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกภายในบริเวณบ้านและสวนผัก

การใช้ประโยชน์ ผล นำมาตำน้ำพริก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 214

246. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Lycopersicon esculentum* Mill., Gard. Dict. (ed. 8) no. 2. 1768; Fl. China 17: 329. 1994. ภาพที่ 4.30 ฉ

ชื่อมั่ง จีลือซัว (txiv lws suav)

ชื่อไทย มะเขือเทศ มะเขือส้ม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูง 50-100 ซม. ทุกส่วนมีขนยาว ค่อนข้างเหนียวหนาแน่น มีกลิ่นแรง ใบ ประกอบแบบขนนกปลายคี่ ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2-5 ซม. แผ่นใบย่อยรูปไข่ ขนาด 2.5-6 × 1.5-3.5 ซม. อาจจักลึกบริเวณโคนใบ ก้านใบย่อยยาว 0.5-1 ซม. โคนใบเบี้ยว ปลายใบแหลม ขอบใบหยักซี่ฟัน ผิวใบทั้งสองด้านมีขน **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามซอกใบ **ดอก** ย่อย สมบูรณ์เพศ ขนาดประมาณ 1 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปใบหอกแคบ ปลายแหลม ยาว 5-6 มม. **กลีบดอก** สีเหลือง เชื่อมติดกันเป็นรูปวงล้อ ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปใบหอกแกมขอบขนาน ปลายแหลม ยาว 6-7 มม. **เกสร** เพศผู้ 5 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดที่ฐาน เชื่อมติดกันล้อมรอบ เกสรเพศเมีย **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รั้งไข่เหนียวกลีบ รูปกลม เกลี้ยง ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนตา รอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 5 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** รูปทรงกลม ขนาด 8-10 มม. เมื่อสุกสีส้มแดง

ระยะเวลาออกดอก ธันวาคม - มีนาคม

ประเทศไทย พบเป็นพืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองในแถบประเทศเม็กซิโกและทวีปอเมริกาใต้

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกภายในสวนผัก

การใช้ประโยชน์ ผลสุก นำมาประกอบอาหาร เช่น ตำน้ำพริก

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 302

247. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Nicotiana tabacum* L., Sp. Pl. 1: 180. 1753; Fl. China 17: 332. 1994. ภาพที่ 4.30 ช-ช

ชื่อมั่ง ลัว่เย้ง (luam yeeb)

ชื่อไทย ยาสูบ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูง 0.7-2 เมตร ทุกส่วนมีขนที่ปลายมีต่อมกลมหนาแน่น ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ไม่มีก้านใบ แผ่นใบรูปไข่ รูปรีหรือรูปใบหอก ขนาด 10-17 × 4-6 ซม. โคนใบเรียว

แคบ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านมีขนต่อมหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อ
 กระจจะ ออกตามปลายยอด **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 5-6 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว ยาว 1.8-2
 ซม. เชื่อมติดกันเป็นรูปประสัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปไข่แกมสามเหลี่ยม ปลายแหลม ขนาดไม่
 เท่ากัน **กลีบดอก** สีชมพูแกมขาว เกสรตัวผู้ เชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย ยาว 4-4.5 ซม. ปากแตรกว้าง
 1-1.5 ซม. ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่แกมสามเหลี่ยม ปลายแหลม ขนาดไม่เท่ากัน
เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดอยู่บนโคนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาวไม่เท่ากัน ประมาณ 3-3.5 ซม.
 อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ เกสรตัวเมีย ภายในมี 2 ช่อง พลาเซน
 ตารอบแกนร่วม มีออวูลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 3.3 ซม. ยอดเกสรเพศเมียเป็น
 ตุ่มกลม **ผล** รูปไข่กว้าง ยาว 1.5-2 ซม.

ระยะเวลาออกดอก กุมภาพันธ์ – เมษายน (ช่วงฤดูร้อน)

ประเทศไทย พืชปลูก พบมากทางภาคเหนือ

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองในแถบทวีปอเมริกาใต้

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกภายในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ใบ นำมาอังไฟให้อุ่น นำมาประคบบริเวณแผลไฟไหม้ ใช้ผ้าพันไว้ รักษาแผลไฟไหม้
2. ใบ ใช้แก้ไอ โดยนำมาทุบให้ละเอียด แล้วห่อด้วยผ้า นำมาเช็ดบริเวณที่คอ จะพบว่ามีย

ขนหลุดออกมา

3. ใบ นำมาขยี้ บีบน้ำมาทาบริเวณที่แมลงกัดต่อยเช่น ยุงกัด มดกัด หรือเห็บกัด
4. ใบ ใช้สูบ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 1

248. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Solanum aethiopicum* L., Cent. Pl. II 2: 10. 1756; Fl. China 17:
 322. 1994. **ภาพที่** 4.30 ฉ

ชื่อม้ง จีลือเอียะ (txiv lws iab)

ชื่อไทย มะเขือขม มะเขือขื่น

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูง 50-70 ซม. ทุกส่วนมีขนรูปดาวสีขาวปกคลุมหนาแน่น ลำต้นและกิ่ง
 มีหนาม **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1.5-3.5 ซม. แผ่นใบรูปไข่จนถึงรูปไข่แกมขอบ
 ขนาน ขนาด 8-16 × 6-10 ซม. โคนใบรูปปลีมหหรือมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเว้าเป็นคลื่น 2-3
 แฉก ผิวใบทั้งสองด้านมีขนรูปดาวและขนสั้นนุ่มหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามซอก

ใบ **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาดประมาณ 1.5 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูประฆัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่แกมใบหอก ปลายแหลม ยาว 3-4 มม. **กลีบดอก** สีขาวหรือสีขาวแกมม่วง มี 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปกงล้อ ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่แกมขอบขนาน ยาว 8 มม. **เกสรตัวผู้** 5 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดที่ฐาน สีเหลือง อยู่ชิดกันคล้ายกรวยยาวล้อมรอบก้านชูยอดเกสรเพศเมีย **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกลมแบน มีขนยาวปกคลุมหนาแน่น ภายในมี 4-8 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 6-7 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** รูปกลมแป้น มีร่องตามยาว 4-6 ร่อง ขนาด 3-5 ซม. สีเขียว เมื่อสุกสีส้มหรือแดง

ระยะเวลาออกดอก	ธันวาคม - มีนาคม
ประเทศไทย	พืชปลูกทั่วประเทศ
การกระจายพันธุ์	จีน ทวีปแอฟริกา
แหล่งที่พบ	พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนผัก
การใช้ประโยชน์	ผล ใช้ประกอบอาหาร เช่น ผัด หรือ ต้ม
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuamnee 5, 355

249. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Solanum erianthum* D.Don, Prodr. Fl. Nepal. 96. 1825; Fl. China 17: 381. 1994. **ภาพที่** 4.30 ญ

ชื่อม้ง ซ้ำกู่จ๊ะ (xab kub tsab)

ชื่อไทย มะเขือต้น

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ต้น ขนาดเล็ก สูง 1.5-5 เมตร ไม้มีหนาม ทุกส่วนมีขนสีขาวปกคลุมหนาแน่น **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 2-4 ซม. แผ่นใบรูปไข่แกมขอบขนานหรือรูปรี ขนาด 10-29 × 4-12 ซม. โคนใบรูปลิ้นจี่จนถึงมน ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง ปลายช่อแบน ออกตามปลายยอดและปลายกิ่ง **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาดประมาณ 1.5 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูประฆัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ปลายแหลม **กลีบดอก** สีขาว มี 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปกงล้อ ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ปลายเรียวมน ยาว 8-9 มม. **เกสรตัวผู้** 5 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดที่ฐาน สีเหลือง อยู่ชิดกันคล้ายกรวยยาวล้อมรอบก้านชูยอดเกสรเพศเมีย **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกลมแบน มีขนยาวหนาแน่น ภายในมี

2 ช่อก พลาเซนตารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 6-7 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** รูปทรงกลม ขนาด 1-1.2 ซม. สีเขียว

ระยะเวลาออกดอก เกือบตลอดปี

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองของทวีปอเมริกา กระจายพันธุ์เข้ามาในแถบเขตร้อนของทวีปเอเชียและหมู่เกาะทางแปซิฟิก

แหล่งที่พบ พบอยู่ตามริมถนนหรือพื้นที่โล่งภายในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ราก ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดประจำเดือน
2. ราก ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องเสีย
3. ใบ นำมาลนไฟ แล้วนำมาพันหน้าผากแก้ปวดหัว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 119

250. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Solanum indicum* L., Sp. Pl. 1: 187. 1753. Fl. Brit. Ind. 4: 234. 1885. **ภาพที่** 4.31 ก

ชื่อม้ง จีปอเอี้ยะ ลือเสียะ

ชื่อไทย มะแว้งต้น

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 1-2 เมตร ทุกส่วนมีขนสั้นนุ่มรูปดาวปกคลุมหนาแน่น มีหนามทั่วทั้งลำต้น ใบเดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1.5-3.5 ซม. แผ่นใบรูปไข่หรือรูปรี ขนาด 5-8 × 4-6 ซม. โคนใบรูปหัวใจ บางครั้งอาจมน ปลายใบแหลม ขอบใบเว้าเป็นคลื่น 2-4 แฉก ผิวใบทั้งสองด้านมีขนสั้นนุ่มรูปดาวหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก มักออกตามลำต้นระหว่างใบ **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 1.5-2 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่แกมใบหอก ปลายแหลม ยาว 3-4 มม. **กลีบดอก** สีม่วง มี 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปกงล้อ มักโค้งกลับไปด้านหลัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่แกมใบหอก ปลายแหลม ยาว 7-8 มม. **เกสรตัวผู้** 5 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดที่ฐาน สีเหลือง อยู่ชิดกันคล้ายกรวย ยาวล้อมรอบก้านชูยอดเกสรเพศเมีย **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกลม มีขนยาวหนาแน่น ภายในมี 2 ช่อก พลาเซนตารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 8-9 มม. มีขนนุ่มปกคลุม ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** รูปทรงกลม ขนาด 8-10 ซม. สีเขียว

ระยะเวลาออกดอก	ตลอดปี
ประเทศไทย	พืชปลูก
การกระจายพันธุ์	อินเดีย จีน จนถึงฟิลิปปินส์
แหล่งที่พบ	พบเป็นพืชปลูกภายในบริเวณหมู่บ้าน
การใช้ประโยชน์	ผล นำมาต้มหรือผัดใส่เนื้อหมู เนื้อวัว หรือเนื้อปลา ใส่เกลือเล็กน้อย มักไม่นิยมใส่รวมกับผักอื่น แต่จะมีรสขมกว่ามะเขือพวง
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 216

251. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Solanum melongena* L., Sp. Pl. 1: 186. 1753; Fl. China 17: 325. 1994.

ชื่อม้ง ลือเต้ (lws ntev) ลือเต้อ (lws dawb)

ชื่อไทย มะเขือยาว มะเขือจาน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียวหรือหลายปี สูง 40-60 ซม. มีขนรูปดาวหนาแน่น ลำต้นมีหนามแต่มีไม่ค่อยพบ **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1.5-6 ซม. แผ่นใบรูปไข่หรือรูปไข่แกมขอบขนาน ขนาด 4.5-16 × 4-11 ซม. โคนใบเบี้ยว ปลายใบมน ขอบใบเว้าเป็นคลื่น 2-3 แฉก ผิวใบทั้งสองด้านมีขนสั้นนุ่มรูปดาวหนาแน่น **ดอก** ออกเดี่ยว ๆ หรือออกเป็นช่อกระจุก มักออกตามซอกใบ **ดอก** สมบูรณ์เพศ ขนาด 2.5-3 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปใบหอก ปลายเรียวแหลม ยาว 15-17 มม. **กลีบดอก** สีม่วงอ่อนหรือสีม่วงเข้ม มี 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปกงล้อ ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยม ปลายเรียวมน ยาว 10-12 มม. **เกสรตัวผู้** 5 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดที่ฐาน สีเหลือง อยู่ติดกันคล้ายกรวยยาวล้อมรอบก้านชูยอดเกสรเพศเมีย **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกลมแบนหรือรูปไข่ มีขนยาวหนาแน่น ภายในมี 5 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 5-13 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** รูปทรงกลม รูปทรงระบอก สีขาว สีเขียวอ่อน สีม่วง ขนาดใหญ่กว่า 6 ซม.

ระยะเวลาออกดอก ธันวาคม - มีนาคม

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ พืชปลูกทั่วโลก

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนผัก

การใช้ประโยชน์ ผล นำมาต้มหรือผัด ใช้กินกับข้าว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 218, 219, 220

252. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Solanum nigrum* L., Sp. Pl. 1: 186. 1753; Fl. China 17: 318. 1994.

ภาพที่ 4.31 ข

ชื่อม้ง ย่าวก้าว (zuab qaub)

ชื่อไทย มะแว้งนก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูง 30 - 50 ซม. ลำต้น มีขนประปรายและมีหนามสั้น ๆ ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1-2 ซม. แผ่นใบรูปไข่ ขนาด 3-6.5 × 1-4 ซม. โคนใบรูปลิ้มและสอบเรียวไปตามก้านใบ ปลายใบมนหรือแหลม ขอบใบเรียบหรือหยักซี่ฟันห่าง ๆ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน อาจมีขนประปรายตามเส้นใบ **ช่อดอก** แบบซี่ร่ม ออกตามซอกใบ มีดอกย่อย 4-6 ดอก **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 4-5 มม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ปลายแหลม **กลีบดอก** สีขาว มี 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปกงล้อ มักโค้งกลับไปด้านหลัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่แกมขอบขนาน ปลายแหลม มีขนสั้นหนาแน่น **เกสรเพศผู้** 5 อัน สีเหลือง ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดที่ฐาน อยู่ชิดกันคล้ายกรวยยาว ล้อมรอบก้านชูยอดเกสรเพศเมีย **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ เกลี้ยง ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 5-6 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** ทรงกลม ผิวเป็นมันสีเขียว ขนาด 8-10 มม. เมื่อสุกมีสีดำ

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม - สิงหาคม

ประเทศไทย พืชปลูก

การกระจายพันธุ์ อินเดีย ญี่ปุ่น เอเชียตะวันตกเฉียงใต้ ยุโรป

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกภายในสวนผัก

การใช้ประโยชน์

1. ราก ต้มน้ำดื่ม ใช้แก้พิษของยาฆ่าแมลง
2. ยอดและใบ นำมาต้มเป็นน้ำชุป นำมาผัด หรือนำมาแกง
3. ผลสุก มีสีดำ เด็ก ๆ นำมากิน มีรสหวานอมเปรี้ยว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 17, 108

253. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Solanum torvum* Sw., Prodr. 47. 1788; Fl. China 17: 321. 1994.

ชื่อมัง จีปอลือ (txiv pos lws)

ชื่อไทย มะเขือพวง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 1-3 เมตร ทุกส่วนมีขนสั้นนุ่มรูปดาวปกคลุมหนาแน่น มีหนามทั่วทั้งลำต้น ใบเดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1.5-3.5 ซม. แผ่นใบรูปไข่หรือรูปรี ขนาด 6.5-17 × 4.5-14 ซม. โคนใบรูปหัวใจ บางครั้งอาจมน ปลายใบแหลม ขอบใบเว้าเป็นคลื่น 2-4 แฉก ผิวใบทั้งสองด้านมีขนสั้นนุ่มรูปดาวหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อกระจุกแยกแขนง มักออกตามลำต้นระหว่างใบ **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 2-2.5 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีเขียว มี 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่แกมใบหอก ปลายแหลม ยาว 3-5 มม. **กลีบดอก** สีขาว มี 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปกงล้อ ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่แกมใบหอก ปลายแหลม ยาว 10-12 มม. **เกสรตัวผู้** 5 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูติดที่ฐาน สีเหลือง อยู่ชิดกันคล้ายกรวย ยาวล้อมรอบก้านชูยอดเกสรเพศเมีย **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกลมแกมรี มีขนยาวหนาแน่น ภายในมี 2 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาว 8-9 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม **ผล** รูปทรงกลม ขนาด 1-1.5 ซม. ผิวเรียบเกลี้ยง สีเขียว

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ พืชพื้นเมืองในแถบทะเลคาริบเบียน กระจายพันธุ์เข้าไปในแถบเขตร้อนทั่วโลก

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกภายในบริเวณหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ผล นำมาใส่แกง ต้มจิ้มน้ำพริก หรือใช้เป็นผักจิ้มสด
2. ผล ต้มให้สุก นำมาตำน้ำพริกมะเขือ ซึ่งน้ำพริกมะเขือนี้จะกินสด หรืออาจนำมาคั่วให้แห้งก่อนก็ได้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 19

Sterculiaceae

254. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Sterculia balanghas* L., Sp. Pl. 2: 1007. 1753; Fl. Thailand 7(3): 626. 2001. ภาพที่ 4.31 ค-ง

ชื่อม้ง ตงลือโล่ (ntoo lob laig)

ชื่อไทย ปอขนุน มักลิ้นอาน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูง 5-15 เมตร เปลือกต้นสีขาวนวลออกน้ำตาล ผิวเกลี้ยง มีช่องอากาศประปราย ใบ เดี่ยว ออกเวียนรอบกิ่ง หูใบหลุดร่วงง่าย ก้านใบยาว 1-4.5 ซม. พองออกทั้งสองด้าน แผ่นใบรูปไข่กลับแกมขอบขนาน หรือรูปใบหอกกลับแกมขอบขนาน ขนาด 15-33 × 4-10 ซม. โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ใบอ่อนมีขนรูปดาวสีน้ำตาล ใบแก่มีขนสั้นสีน้ำตาล ประปรายที่บริเวณเส้นกลางใบ **ช่อดอก** ออกตามซอกใบบริเวณปลายกิ่ง ห้อยลง ยาว 5-10 ซม. แต่ละช่อมี 5-20 ดอก **ดอก** แยกเพศอยู่ร่วมต้น ขนาด 1-1.5 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีชมพูอ่อน โคนเชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง ยาว 3-4 มม. เกลี้ยง ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปขอบขนาน ปลายแหลม ยาว 10-11 มม. โคนง่ากกลางดอกแล้วจรดกันที่ปลายกลีบ มีขนปกคลุม **กลีบดอก** ไม่มี **ดอกเพศผู้** มีเกสรเพศผู้ 10 อัน ก้านชูเกสรเพศผู้เป็นแกนยาว เกลี้ยง ปลายงอขึ้นคล้ายตะขอ อับเรณูติดเป็นกลุ่มอยู่ที่ปลายก้าน ไม่มีก้านชูอับเรณู **ดอกเพศเมีย** มีเกสรเพศเมีย 5 อัน แยกกัน แต่อยู่ติดกันคล้ายรูปทรงกลม มีขนปกคลุม รังไข่เหนือวงกลีบ แต่ละรังไข่กลม ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มี 4-8 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูเกสรเพศเมียเชื่อมติดกันเป็นอันเดียว มีขนหนาแน่น ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม มี 5 พู **ผล** รูปขอบขนาน ปลายทั้งสองด้านเรียวเล็ก ปลายงอขึ้นเล็กน้อย สีเขียวอ่อน เมื่อแก่มีสีแดงสด แตกกอกแนวเดียว ผิวนอกคล้ายกำมะหยี่

ระยะเวลาออกดอก กันยายน

ประเทศไทย พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ อินเดีย เนปาล ศรีลังกา พม่า มาเลเซีย อินโดนีเซีย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมาต้มน้ำดื่ม แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ

2. เมล็ด นำมาคั่วหรือหนึ่ง กินเป็นของขบเคี้ยว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 36, 93, 164

255. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Sterculia lanceolata* Cav. var. *lanceolata*, Diss. 6: 287, pl. 143, f. 1 287 1788; Fl. Thailand 7(3): 635. 2001. ภาพที่ 4.31 จ-ค

ชื่อม้ง ตงลือโล่ (ntoo lob laig)

ชื่อไทย ปอผ้าสาม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่ม สูง 1-3 เมตร เปลือกต้นเรียบ สีน้ำตาล มีช่องอากาศประปราย ใบ เดี่ยว ออกสลับ หูใบรูปใบหอก หลุดร่วงง่าย ก้านใบยาว 1-5 ซม. พองออกทั้งสองด้าน แผ่นใบรูปรีหรือรูปขอบขนาน ขนาด 7-18 × 2.5-6.3 ซม. โคนใบมนหรือรูปปลีมห้วาง ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนรูปดาวสีน้ำตาลแกมเหลืองประปราย **ช่อดอก** ออกตามซอกใบบริเวณปลายกิ่ง ห้อยลง ยาว 5-13 ซม. ช่อดอกโปร่ง **ดอก** แยกเพศอยู่ร่วมต้น ขนาด 1-1.5 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีชมพูแกมส้ม แยกเป็น 5 แฉก รูปไข่ ปลายแหลม ยาว 6-7 มม. กางออก **กลีบดอก** ไม่มี **ดอกเพศผู้** มีเกสรเพศผู้ 10 อัน ก้านชูเกสรเพศผู้เป็นแกนยาว เกี้ยง ปลายงอขึ้นคล้ายตะขอ อับเรณูติดเป็นกลุ่มอยู่ที่ปลายก้าน ไม่มีก้านชูอับเรณู **ดอกเพศเมีย** มีเกสรเพศเมีย 5 อัน แยกกัน แต่อยู่ชิดกันคล้ายรูปทรงกลม มีขนปกคลุม รังไข่เหนือวงกลีบ แต่ละรังไข่กลม ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มี 5-6 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูเกสรเพศเมียเชื่อมติดกันเป็นอันเดียว มีขนปกคลุม มักโค้งกลับ ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม มี 5 พู **ผล** รูปขอบขนาน ปลายทั้งสองด้านเรียวเล็ก ปลายงอขึ้นเล็กน้อย สีเหลืองแกมเขียว เมื่อแก่มีสีแดงสด แตกออกแนวเดียว

ระยะเวลาออกดอก กุมภาพันธ์

ประเทศไทย พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ ศรีลังกา จีน เวียดนาม ลาว มาเลเซีย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมาต้มกินเป็นยารักษาอาการประจำเดือนมาไม่ปกติ
2. เมล็ด นำมาคั่วกินเป็นของขบเคี้ยว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 275

Taccaceae

256. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Tacca chantrieri* Andre, Rev. Hort. 73: 541. 1901; Fl. Thailand 6(1): 3. 1993. ภาพที่ 4.31 ซ

ชื่อฝรั่ง บั้งชื้อเย่ง (nplooj qhwv yeeb)

ชื่อไทย เนระพูสีไทย ดิงูหว่า

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 50-80 ซม. **เหง้าใต้ดิน** รูปทรงกระบอก **ใบ** เดี่ยว ออกเวียนรอบลำต้น ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 30-34.5 ซม. แผ่นใบรูปรีหรือขอบขนาน ขนาด 29-36 × 9-14.5 ซม. โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบเรียวแหลมหรือเป็นติ่งแหลม ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน **ช่อดอก** แบบซี่ร่ม มีดอกย่อย 4-6 ดอก ก้านช่อดอกยาว 25 ซม. **ใบประดับ** 2 คู่ สีเขียวถึงสีม่วงดำ ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ใบประดับคู่นอก รูปไข่หรือรูปใบหอก ขนาด 3-3.5 × 1.5-2 ซม. คู่ใน รูปไข่หรือรูปไข่กลับ ขนาด 5 × 3.7-4 ซม. **ใบประดับย่อย** รูปเส้นด้าย สีเขียวแกมม่วง มีจำนวนมาก ยาว 10-24.5 ซม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 1.5-2 × 1-1.5 ซม. สีเขียวถึงสีม่วงดำ **กลีบรวม** เชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย ปลายแยกเป็น 6 แฉก เรียงเป็น 2 ชั้น รูปไข่หรือรูปขอบขนาน ขนาด 9-10 × 4-8 มม. ชั้นใน มักมีขนาดใหญ่กว่าชั้นนอก **เกสรเพศผู้** มี 6 อัน ติดอยู่บนกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น แผ่นแบนติดกับหลอดกลีบรวม อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 4 มม. โคนรูปเจี๊ยงลูกศรสั้น ๆ ปลายแหลม **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ภายในมี 3 คาร์เพล 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ มีออวูลจำนวนมาก ก้านชูเกสรเพศเมียสั้น มี 1 อัน ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก ตื้น ๆ ปลายโค้งพับลง **ผล** สด รูปขอบขนานแกมสามเหลี่ยม มีสันเป็นคลื่นตามยาว

ระยะเวลาออกดอก ตลอดปี

ประเทศไทย พบทุกภาค ตามป่าดิบ ที่ระดับความสูง 50-1,000 เมตร

การกระจายพันธุ์ จีนตอนใต้ อินเดีย บังกลาเทศ พม่า ลาว เวียดนาม มาเลเซีย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณที่ชุ่มชื้นริมลำธาร

ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์

1. ราก ทบพอกใส่บริเวณที่เป็นฝีหรือคางทูม แล้วใช้ผ้าพันไว้
2. เหง้า นำมาต้มใส่ไคกิน เป็นยาแก้ปวดเมื่อย
3. เหง้า นำมาต้มใส่ไคกิน เป็นยาแก้ปวดม้าม (ปวดท้องแข็ง ๆ)
4. เหง้าของเนระพูสีไทยผสมกับเหง้าของว่านกลีบแสด นำมาทุบละเอียด นำไปหมกไฟ แล้วนำมาพันท้อง แก้ปวดม้าม (ปวดท้องที่แข็งเป็นแผ่น)

5. เหง้า นำมาทาบ ใช้ประคบแก้ปวดท้อง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 84

Tiliaceae

257. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Microcos paniculata* L., Sp. Pl. 1: 514. 1753; Fl. Thailand 6(1): 34. 1993. ภาพที่ 4.31 ซ

ชื่อม้ง ตงเค้าเจ็ง (ntoo khaub tseeb) จี้เค้าเจ็ง (txiv khaub tseeb)

ชื่อไทย ปอกุ้ม (เหนือ) ค่อม, หลาย (กลาง)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูงได้ถึง 20 เมตร ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 1-1.5 ซม. แผ่นใบรูปรีแกมขอบขนานหรือรูปไข่กลับ ขนาด 21-25 × 8.5-11.5 ซม. โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบหรือหยักมน ผิวใบสีเขียวเข้ม เรียบเกลี้ยง เป็นมัน ด้านล่างเกือบเกลี้ยง อาจมีขนประปรายตามเส้นใบ ช่อดอก แบบช่อแยกแขนง ยาว 10-15 ซม. ออกตามปลายยอดและซอกใบบริเวณปลายยอด ก้านช่อดอกและแกนกลางช่อดอกมีขนยาวนุ่มปกคลุมหนาแน่น ดอกย่อย สมบูรณ์เพศ ขนาด 10-15 มม. กลีบเลี้ยง สีเหลืองอ่อน มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ปลายแหลม ยาว 6-7 มม. ด้านนอกมีขนสั้นหนานุ่ม กลีบดอก สีขาวนวล มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปรี ปลายแหลม ยาว 3.5-4 มม. เกสรเพศผู้ มีจำนวนมาก สีเหลืองสด ก้านชูอับเรณูยาว 3-5 มม. อับเรณูติดด้านหลัง เกสรเพศเมีย 1 อัน อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกลม สีเขียวอ่อน เกลี้ยง ภายในมี 3 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มี 2 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 1 มม. ยอดเกสรเพศเมียปลายตัด ผล กลมหรือรูปไข่ ขนาด 1-1.5 ซม. สีเขียว เมื่อสุกสีดำ

ระยะเวลาออกดอก เมษายน

ประเทศไทย เหนือ: เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน แพร่, ตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี ตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี, ใต้: ชุมพร ระนอง พังงา ตรัง สตูล นราธิวาส ปัตตานี

การกระจายพันธุ์ อินเดีย ศรีลังกา พม่า จีน เวียดนาม ลาว มาเลเซีย อินโดนีเซีย

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณริมถนน

การใช้ประโยชน์ ผลสุก สีดำ กินสด เป็นผลไม้ มีรสหวาน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 42, 59

258. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Triumfetta bartramia* L., Syst. Nat., ed. 10. 2: 1044. 1759; Fl. Thailand 6(1): 49. 1993. ภาพที่ 4.32 ก

ชื่อมั่ง ชะ (nrhab)

ชื่อไทย ปอเล้ง ชี้ครอกน้อย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูง 1-1.5 เมตร ลำต้นสีเขียวหรือสีแดงแกมน้ำตาล ทุกส่วนมีขนปกคลุม ใบ เดี่ยว ออกสลับ ไม่มีหูใบ ก้านใบยาว 0.5-6 ซม. แผ่นใบรูปไข่กว้าง ขนาด 3.5-8.5 × 2.5-8.5 ซม. ปลายใบหยักเป็น 3 แฉก ปลายแฉกเรียวแหลม โคนใบตัด ขอบใบจักฟันเลื่อยสองชั้น ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน เส้นใบย่อยแบบฝ่ามือ 3-5 เส้น ใบที่อยู่บริเวณปลายยอดรูปไข่แคบ ปลายไม่หยัก เป็น 3 แฉก ขนาดเล็ก **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกบริเวณปลายยอด ตรงข้ามกับใบ **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ เมื่อดอกบานจะมีขนาด 10-12 มม. **กลีบเลี้ยง** มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปแถบ ขนาด 8 × 1.5 มม. ปลายเป็นติ่งแหลม ด้านนอกสีม่วงแดงแกมน้ำตาล ด้านในสีเหลือง ปลายแต้มสีแดง **กลีบดอก** สีเหลือง มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่กลับ ปลายมน ขนาด 5.5 × 2.5 มม. เกสรโคนกลีบมีขน **เกสรเพศผู้** 10 อัน สีเหลืองสด ก้านชูอับเรณูยาว 4-5.5 มม. อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกลม สีเขียวอ่อน มีขนยาวนุ่มปกคลุม ภายในมี 1-4 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มี 1 ออวูลต่อหนึ่งช่อง ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 5.5-5 มม. ยอดเกสรเพศเมียหยักตื้น 2 แฉก **ผล** กลม ขนาด 5 มม. มีหนาม

ระยะเวลาออกดอก พุศจิกายน

ประเทศไทย เหนือ: เชียงใหม่ เชียงราย สุโขทัย นครสวรรค์, ตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย, ตะวันออก: นครราชสีมา, กลาง: ชัยนาท, ตะวันออกเฉียงใต้: ระยอง, ตะวันตกเฉียงใต้: อุทัยธานี กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์, ใต้: ระนอง สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ตรัง สงขลา นราธิวาส

การกระจายพันธุ์ จีน อินเดีย เนปาล ศรีลังกา มาเลเซีย อินโดนีเซีย บรูไน ฟิลิปปินส์ ใต้หวัน ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย และแอฟริกา

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณพื้นที่โล่ง ทุ่งหญ้า และริมชายป่า

การใช้ประโยชน์

1. ลำต้นแก่ ตัดมาตากแดด แล้วมัดรวมกันเป็นไม้กวาด ใช้กวาดบ้าน
2. ราก ผสมกับรากของหญ้าขัดใบแก้ว (*Sida alnifolia*) ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไข้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้

A. Nuamnee 225

Ulmaceae

259. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Trema orientalis* (L.) Blume, Mus. Bot. 2: 62. 1856; Fl. China 5: 13. 2003. ภาพที่ 4.32 ข

ชื่อม้ง ตงม่า (ntoo maj)

ชื่อไทย ปอแฟน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ต้น สูงได้ถึง 12 เมตร เปลือกต้นสีเทา เรียบ กิ่งอ่อนมีขนสั้นนุ่มสีเทาหนาแน่น ใบ เดี่ยว ออกสลับระนาบเดียว หูใบรูปแถบแกมใบหอก ยาว 5-6 มม. ก้านใบยาว 0.5-1 ซม. แผ่นใบรูปไข่ ขนาด 8.5-15.5 × 2.8-6.5 ซม. โคนใบเบี้ยว ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบด้านบนมีขนปกคลุมประปราย ด้านล่างสีเขียวแกมเทา มีขนสีเงินปกคลุมหนาแน่น เส้นใบย่อยแบบฝ่ามือ 3 เส้น อาจแตกแขนงเป็น 4-6 เส้น **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกตามซอกใบ **ดอกย่อย** มีทั้งดอกสมบูรณ์เพศและดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น แต่แยกช่อดอก ช่อดอกเพศผู้มีดอกย่อยหนาแน่นกว่าช่อดอกเพศเมีย **กลีบรวม** สีเขียวอ่อน มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ ปลายแหลม ขอบกลีบโค้งเข้าคล้ายรูปเรือ ด้านนอกมีขนปกคลุมหนาแน่น **เกสรเพศผู้** 5 อัน ก้านชูอับเรณูใส อับเรณูติดด้านล่าง สีขาวนวล **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่กลับ แบน เกลี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ไม่มีก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก **ผล** เมล็ดเดี่ยว แข็ง กลมแบน ขนาด 3-5 มม. กลีบเลี้ยงติดทน สีเขียวเข้ม เมื่อสุกสีดำ

ระยะเวลาออกดอก กรกฎาคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ จีน อินเดีย อินโดนีเซีย ญีปุ่น มาเลเซีย พม่า เนปาล สิกขิม ศรีลังกา ไทย เวียดนาม ออสเตรเลีย และหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณริมถนน

การใช้ประโยชน์ ลำต้น ใช้เป็นไม้สร้างบ้าน เพราะเนื้อไม้มีความทน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 58, 116, 160

Urticaceae

260. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Pellionia repens* (Lour.) Merr., Lingnan Sci. J. 6: 326. 1928; Fl. China 5: 124. 2003. ภาพที่ 4.32 ค

ชื่อฝรั่ง ชั่วต่อเดี่ยวะ (tshuaj rog liab) ชั่วลอเย๊ะ (tshuaj lo zeb)

ชื่อไทย ปีกแมลงสาบ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี ลำต้นทอดเลื้อยไปตามดิน มีรากออกตามข้อ มีขนสั้นนุ่มปกคลุม ใบเดี่ยว ออกสลับ หูใบรูปสามเหลี่ยมหรือรูปไข่ ปลายเรียวแหลม ยาว 7-10 มม. ก้านใบยาว 2-15 มม. แผ่นใบหนา รูปรี ขนาด 1.7-11 × 1-3 ซม. โคนใบเบี้ยว ปลายใบมนหรือแหลม ขอบใบหยักมน ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้มสลับกับสีเขียวอ่อน บางครั้งอาจมีสีม่วงแดงปน ด้านล่างสีเขียวอ่อนแกมเทา มีขนสั้นนุ่มประปราย มีผลึกหนาแน่น **ช่อดอก** แยกเพศอยู่ร่วมต้นหรือแยกเพศอยู่ต่างต้น ออกตามซอกใบ **ช่อดอกเพศผู้** ค่อนข้างโปร่ง มีก้านช่อดอกยาว 8-11 ซม. **ดอกเพศผู้** ขนาด 3-5 มม. มีเกสรเพศเมียที่เป็นหมันขนาดเล็กอยู่ตรงกลางดอก **กลีบรวม** 5 กลีบ สีน้ำตาลใสแกมเขียวอ่อน มีจุดสีม่วงขนาดเล็กกระจาย รูปรีกว้าง ปลายมน ยาว 2.5 มม. **เกสรเพศผู้** 5 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 2.5 มม. อับเรณูติดที่ฐาน สีชมพูอ่อนใส **ช่อดอกเพศเมีย** ไม่มีก้านช่อดอก **ดอกเพศเมีย** ขนาดเล็กมาก **กลีบรวม** สีเขียวอ่อนใส มี 5 กลีบ แต่ละกลีบรูปไข่ ปลายแหลม **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปรีหรือรูปไข่ ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน มี 1 ออวูล ไม่มีก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมียลักษณะคล้ายขนครุย **ผล** แห้ง เมล็ดล่อน รูปรีหรือรูปไข่

ระยะเวลาออกดอก กรกฎาคม

ประเทศไทย น่าน

การกระจายพันธุ์ จีน ภูฏาน กัมพูชา อินเดีย อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย พม่า ฟิลิปปินส์ ไทย เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ บริเวณที่ขึ้นริมลำห้วย

การใช้ประโยชน์

1. ใบและลำต้นส่วนยอด นำมาทูปอกบริเวณที่เป็นฝี ทำให้ฝียุบและแห้งเร็ว หัวฝีจะหลุดออกมา

2. ใบ ทูปอกแผลสด เป็นยาสมานแผล

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 28, 127

Verbenaceae

261. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Verbena officinalis* L., Sp. Pl. 1: 20. 1753; Fl. Thailand 10(2): 263. 2010; Fl. China 17: 3. 2000. ภาพที่ 4.32 ง

ชื่อม้ง ชั่วมือเหนียว (tshuaj mob hniav) สุนจิ (suv ntsim)

ชั่วเจอไค้ (tshuaj tsaws qaib)

ชื่อไทย นังดั่งล้าง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกปีเดียว สูง 30-100 เมตร ลำต้นกลวง กิ่งเป็นสี่เหลี่ยม มีขนสั้นนุ่มประปราย ใบเดี่ยว ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ก้านใบยาว 0.5-1 ซม. แผ่นใบรูปไข่ ขอบใบจักฟันเลื่อยจนถึงหยักลึกแบบขนนก ขนาด 2-4 × 1-3 ซม. โคนใบสอบเรียวไปตามก้านใบจนทำให้ก้านใบคล้ายมีปีกแคบ ๆ ปลายใบแหลม ผิวใบทั้งสองด้านมีขนหยาบแข็งปกคลุม **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด เรียวยาว ออกตามปลายยอดและปลายกิ่ง ก้านช่อดอกอาจแตกแขนง 2-3 แขนง **ใบประดับ** รูปสามเหลี่ยมแคบ ยาว 2 มม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 3-4 มม. **กลีบเลี้ยง** เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 2-2.5 มม. ปลายหยักซี่ฟันตื้น ๆ 5 แฉก ปลายแหลม ด้านนอกมีขนปกคลุม **กลีบดอก** สีม่วงอ่อน เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 3 มม. เกสร 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ ปลายมน **เกสรเพศผู้** 4 อัน แบบสองคู่ยาวไม่เท่ากัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้นมาก อับเรณูติดด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ เกสร 2 ภายใน 2 คาร์เพล 2 ช่อง พลาเซนตาแบบตามแนวตะเข็บ ก้านชูเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมีย 2 แฉก **ผล** รูปขอบขนาน มี 4 พู สีน้ำตาลดำ ยาว 2-3 มม.

ระยะเวลาออกดอก เมษายน

ประเทศไทย เชียงใหม่ พิษณุโลก

การกระจายพันธุ์ ทวีปอเมริกา ยุโรป เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จีนและอินโดนีเซีย

แหล่งที่พบ พบเป็นวัชพืชกระจายอยู่ในหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

1. ราก นำมาอัดเข้าไปในกระเพาะไก่ ซึ่งจะเจาะเฉพาะบริเวณกระเพาะไก่ นำไปต้มกินเป็นยาแก้ปวดฟัน โดยต้องเริ่มกินหัวไก่ก่อน และเอาน้ำมาบ้วนปาก
2. ยอดอ่อน นำมาทุบให้ละเอียด นำมาที่พันข้อมือแก้ใช้จับสั้น ถ้าเป็นเด็กจะพันที่ฝ่ามือ
3. ทั้งต้น ใช้ผสมรวมกับปู่ชีเย้ (*Teucrium viscidum*) โขยเอาไปชุบน้ำมันหมู แล้วนำมาลนไฟให้ร้อน ใช้ถูบริเวณที่มีอาการคันเป็นผื่น

4. ใบและยอดอ่อน นำมาต้มกับไก่ กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อย

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamdee 2, 241

Woodsiaceae

262. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Diplazium esculentum* (Retz.) Sw., J. Bot. (Schrader) 1801(2): 312. 1803; Fl. Thailand 3(3): 466. 1988. ภาพที่ 4.32 จ

ชื่อม้ง ย้าวซัวะ (zaub suab)

ชื่อไทย ผักกูด

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูงประมาณ 1-2 เมตร **ลำต้น** ตั้งตรง มีเกล็ดปกคลุมหนาแน่น เกล็ดมีขนาด 10×1.2 มม. สีนํ้าตาลเข้ม ขอบหยักซี่ฟันและมีสีดำ **ใบ** เป็นใบประกอบแบบขนนกสองชั้น ก้านใบยาว 50-70 ซม. ใบมีขนาดประมาณ 1×5 เมตร **ใบย่อยชั้นแรก** มีขนาด $10-40 \times 8-25$ ซม. **ใบย่อยชั้นที่สอง** ออกสลับ ก้านใบย่อยสั้นมากจนถึงไม่มีก้านใบ แผ่นใบย่อยรูปขอบขนานหรือรูปใบหอก ขนาด $2.5-13 \times 0.8-2.5$ ซม. โดยที่ใบย่อย 1-2 คู่ล่าง จะมีขนาดเล็ก ส่วนใบย่อยช่วงกลางจะมีขนาดใหญ่ที่สุด และใบย่อยช่วงปลายใบจะมีขนาดเล็กลง จนทำให้ปลายใบมีลักษณะเรียวแหลม โคนใบย่อยคล้ายรูปหัวใจหรืออาจมีติ่งใบ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหยักลึกลงไป $1/4$ ของใบ ปลายแฉกมน ขอบแต่ละแฉกหยักซี่ฟัน แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ เส้นใบแบบขนนก เส้นใบย่อยในแต่ละแฉกมีประมาณ 10 คู่ **กลุ่มอับสปอร์** อยู่บริเวณฐานของแต่ละแฉก ใกล้เส้นกลางใบและเรียงเป็นแถวบนเส้นใบย่อย ยาว 1-2 มม.

ระยะเวลาออกดอก -

ประเทศไทย ภาคเหนือ: เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง ตาก; ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ; ภาคกลาง: นครนายก สระบุรี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี; ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี สตูล นราธิวาส

การกระจายพันธุ์ พบในแถบเขตร้อนของทวีปเอเชีย ทางตอนเหนือและตอนกลางของประเทศจีน ทางใต้ของญี่ปุ่น และทางตะวันออกเฉียงใต้จนถึงทางใต้ของหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก

แหล่งที่พบ พบตามธรรมชาติ ขึ้นอยู่บนดินบริเวณริมลำห้วย

การใช้ประโยชน์

1. ยอดอ่อน นำมาประกอบอาหาร เช่น ต้ม ผัด ยำ โดยเป็นพืชชนิดหลักที่นำมาเป็นอาหารของบ้านปางช้าง
2. ยอดอ่อน จำหน่ายได้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้   A. Nuammee 113, 150

Zingiberaceae

263. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Alpinia galanga* (L.) Willd., Sp. Pl., ed. 4. 1(1): 12. 1797; Fl. China 24: 343. 2000. ภาพที่ 4.32 ฉ

ชื่อม้ง   เขี้ยวหยง (qhiav zoov)

ชื่อไทย   ข่า

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี มีลำต้นเทียมที่เกิดจากกาบใบเรียงสลับโอบซ้อนกันแน่นชูเหนือดิน สูง 1.5-2 ม. **เหง้า** ขนานไปกับผิวดิน เนื้อในสีขาว **ใบ** เดี่ยว ออกสลับระนาบเดียว ลิ้นใบรูปกลม ยาว 0.5 ซม. ก้านใบยาว 0.5-10 ซม. แผ่นใบรูปขอบขนาน ขนาด 30-40 × 6-10 ซม. โคนใบรูปปลีหรือสอบเรียว ปลายใบแหลมหรือเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านเรียบเกลี้ยง **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกที่ปลายยอด ยาวได้ถึง 40 ซม. แกนกลางช่อดอกเกลี้ยงเป็นมัน **ใบประดับ** 2-3 ใบ รูปขอบขนานแกมใบหอก ปลายยาวคล้ายห่าน บิดเป็นเกลียว ขนาด 20-30 × 3-4 ซม. สีเขียว หลุดร่วงเร็ว **ใบประดับย่อย** รูปใบหอก สีขาว ยาว 8-10 มม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ขนาด 4-4.5 ซม. ก้านดอกยาว 0.5-1.5 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีขาวแกมสีเขียวอ่อน เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 8-10 มม. ปลายแยกเป็น 3 แฉก แต่ละแฉกรูปสามเหลี่ยมกว้าง ปลายเป็นติ่งแหลม **กลีบดอก** สีขาวแกมสีเขียวอ่อน โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว 1-1.2 ซม. ปลายแยกเป็น 3 แฉก กลีบบน 1 แฉก และกลีบข้าง 2 แฉก รูปขอบขนาน ปลายมน ขนาด 2-2.5 × 5-8 มม. กลีบข้างเล็กกว่ากลีบบนเล็กน้อย **เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน** ลดรูปเป็นซี่ฟันขนาดเล็กติดอยู่ที่โคนกลีบปาก มี 2 อัน สีม่วงแดง รูปปลีแคบ ยาว 5 มม. **กลีบปาก** สีขาว มีลวดลายเป็นเส้นสีแดง รูปช้อน ยาว 2.5-3 × 1.5 ซม. ปลายกลีบหยักลึกเป็น 2 แฉก ขอบกลีบหยักเป็นคลื่น **เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้** มี 1 อัน ก้านชูอับเรณู ยาว 1.2 ซม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 1 ซม. โคนมน ปลายมน **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ สีเขียวอ่อน เกลี้ยง ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนตรารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวน

มาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 3-3.2 ซม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม มีขนครุย ผล แห้งแตก
รูปทรงกลม เกี้ยง เมื่อดูสีแดง

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม

ประเทศไทย พบทุกภาคทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ จีน ไต้หวัน อินเดีย อินโดนีเซีย มาเลเซีย พม่า เวียดนาม

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในบริเวณบ้าน และพบในพื้นที่ธรรมชาติบริเวณที่ขึ้น
ริมลำธาร ป่าเบญจพรรณ ป่าไผ่

การใช้ประโยชน์

1. เหง้า นำมาประกอบอาหาร เช่น เหง้าอ่อนนำมาเผาไฟ แล้วใช้ตำน้ำพริก หรือกินสด
โดยหั่นเป็นชิ้นบาง ๆ จิ้มเกลือกินกับข้าว ส่วนเหง้าแก่นิยมใช้ใส่ในอาหารประเภทต้ม

2. เหง้า ต้มน้ำ กินแก้ไอ ทำให้ชุ่มคอ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 309

264. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Alpinia zerumbet* (Pers.) B.L.Burtt & R.M.Sm., Notes Roy. Bot.
Gard. Edinburgh 31: 204. 1972; Fl. China 24: 336. 2000. **ภาพที่** 4.32 ซ-ช

ชื่อม้ง เค้าปะเดือ (qhaus paj dawb) ป้าเค้า (paj qhaus)

เค้าตัวเป็ล้า (qhaus tuaj plaub)

ชื่อไทย ชำคม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี มีลำต้นเทียมที่เกิดจากกาบใบเรียงสลับโอบซ้อนกันแน่นชูเหนือดินสูง
2-3 ม. เหง้าขนานไปกับผิวดิน ใบ เดี่ยว ออกสลับระนาบเดียว ลิ้นใบรูปคล้ายสามเหลี่ยม ปลาย
หยักมน 2 แฉก ยาว 0.5-1 ซม. ก้านใบยาว 2.5-3.5 ซม. มีขนหยาบแข็งปกคลุมหนาแน่นตามลิ้น
ใบและก้านใบ แผ่นใบรูปใบหอกแกมขอบขนาน ขนาด 60-80 × 10-15 ซม. โคนใบสอบเรียว
ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเป็นคลื่น ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ผิวใบด้านล่างมีขนสั้นหนานุ่มสีน้ำตาล
อ่อนแกมเหลืองปกคลุม หนาแน่นตามเส้นกลางใบและขอบใบ **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกที่
ปลายยอด ยาวได้ถึง 30 ซม. ช่อดอกโค้งลงขณะที่ยังอ่อน แกนกลางช่อดอกมีขนหยาบแข็งสี
น้ำตาลอ่อนปกคลุมหนาแน่น ช่อดอกย่อยบริเวณโคน มี 2-3 ดอก **ใบประดับ** 2-5 อัน รูปขอบ
ขนานแกมใบหอก ปลายยาวคล้ายห่าน บิดเป็นเกลียว ขนาด 15-30 × 2-6 ซม. ชันนอกมีขนาด
ใหญ่สุด สีม่วงเข้ม หรือสีม่วงแกมเขียว มีขนสีน้ำตาลอ่อนปกคลุม **ใบประดับย่อย** 2 อัน ขนาด
ใหญ่ หุ้มดอกย่อยไว้ รูปรี ขนาด 5-5.5 × 3-3.5 ซม. โคนเชื่อมติดกัน สีขาวปลายแต้มสีชมพู เกือบ

เกลี้ยง ดอกย่อย สมบูรณ์เพศ ขนาด 4-7 ซม. ก้านดอกยาว 1-2 ซม. กลีบเลี้ยง สีขาวปลายแฉกส้ม
 สีชมพู โคนเชื่อมติดกันคล้ายรูปถ้วย ปลายแยกเป็น 3 แฉก แต่ละแฉกปลายแผ่อกและหยักมน 2
 แฉก ยาว 4.5 ซม. มีขนหยาบแข็งปกคลุม กลีบดอก สีขาว โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้น
 ประมาณ 1.2-1.8 ซม. ปลายแยกเป็น 3 แฉก กลีบบน 1 แฉก รูปขอบขนานแกมรี ปลายเว้าตื้น 2
 แฉก ขนาด 4.5-5 × 2.5-3 ซม. กลีบข้าง 2 แฉก รูปขอบขนาน ปลายมน ขนาด 3.2-3.5 × 1.5-1.7
 ซม. เล็กกว่ากลีบบน เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน ลดรูปเป็นซี่ฟันขนาดเล็กติดอยู่ที่โคนกลีบปาก มี 2
 อัน รูปปลีแคบ ยาว 2 มม. กลีบปาก สีเหลือง มีลวดลายเป็นเส้นเล็กสีม่วงแดง รูปไข่กว้างถึงรูป
 ขั้วหรือรูปกลม ปลายหยักเป็นคลื่น ยาว 5-6 ซม. เกสรเพศผู้ที่ไม่เป็นหมัน มี 1 อัน ก้านชูอับ
 เรณูหนา ยาว 1.5 ซม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 2 ซม. โคนมน ปลายมน เกสรเพศเมีย มี 1 อัน รังไข่
 ใต้วงกลีบ มีขนหยาบแข็งสีเหลืองทองปกคลุมหนาแน่น ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนตรา
 รอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 5-5.5 ซม. บริเวณปลายมีขนขึ้น
 ประปราย ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม มีขนครุย ผล แห้งแตก รูปทรงกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 2
 ซม. มีขนปกคลุมหนาแน่น เมื่อสุกสีส้มแดง

ระยะเวลาออกดอก มิถุนายน

ประเทศไทย ภาคเหนือ

การกระจายพันธุ์ กัมพูชา อินเดี๋ย อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย พม่า ฟิลิปปินส์ ศรีลังกา จีน

แหล่งที่พบ พบในบริเวณป่าเบญจพรรณ และพื้นที่ขึ้นใกล้ลำธาร

การใช้ประโยชน์

1. ช่อดอกอ่อน นำมาต้มจิ้มกับน้ำพริก
2. ช่อดอกอ่อน เก็บเอาไปจำหน่าย
3. เมล็ด ทูบเมล็ดให้ละเอียด เหน็บร้อนใส่ใช้ต้มเป็นยาแก้ไข้ แก้หวัด

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 106

265. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Amomum dealbatum* Roxb., Fl. Ind. 1: 42. 1820; Fl. China 24:

354. 2000. ภาพที่ 4.32 ฉ-ญ

ชื่อม้ง เค้าไปว้ (qhaus nplai) จี้เค้าเตือ (txiv qhaus dawb)

ชื่อไทย ก้า

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี มีลำต้นเทียมที่เกิดจากกาบใบเรียงสลับโอบซ้อนกันแน่นชูเหนือดินสูง
 1-2.5 ม. เหง้า ขนานไปกับผิวดิน ใบ เดี่ยว ออกสลับระนาบเดียว ลิ่นใบรูปขอบขนาน ปลายหยัก

ลึก 2 แฉก ยาว 0.7-1.8 ซม. ก้านใบยาว 0.5-3 ซม. แผ่นใบรูปขอบขนาน ขนาด 50-70 × 5.5-14 ซม. โคนใบสอบเรียว ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียวอ่อน เกือบทั้งใบด้านล่างมีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลอ่อนปกคลุมหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด เบียดกันแน่น ลักษณะกลม ออกจากเหง้า ก้านช่อดอกสั้น **ใบประดับ** สีน้ำตาลแกมเขียว มีจำนวนมาก หุ้มซ้อนเหลื่อมกัน **ใบประดับย่อย** รูปขอบขนานแกมรี 1.3-1.8 × 4-5 ซม. สีน้ำตาลอ่อน **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ก้านดอกยาว 0.7-1 ซม. **กลีบเลี้ยง** สีม่วงแดง โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 1.5 ซม. ปลายแยกเป็น 3 แฉก แต่ละแฉกรูปใบหอก ยาว 8-10 ซม. **กลีบดอก** สีขาว โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว 2 ซม. ปลายแยกเป็น 3 แฉก กลีบบน 1 แฉก รูปรีแกมขอบขนาน ปลายงอรั้งลงคล้ายหมวก ขนาด 2-2.5 × 1-1.2 ซม. กลีบข้าง 2 กลีบ รูปขอบขนาน 2-2.5 × 0.8-1 ซม. **เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน** มี 2 อัน อดรูปปลอกคล้ายซี่ฟันขนาดเล็ก ติดอยู่บนโคนกลีบปาก สีขาว ยาว 2 มม. รูปรีแคบ ยาว มม. **กลีบปาก** สีขาว มีแถบสีเหลืองบริเวณกลางกลีบ มีจุดสีแดงหนาแน่นบริเวณโคนกลีบ รูปรี ขนาด 2.5-3 × 2 ซม. ปลายและขอบกลีบหยักเป็นคลื่นถี่ **เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้** มี 1 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น ประมาณ 2 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 1 ซม. โคนมน ปลายมีรยางค์แผ่ออกเป็นรูปจันทร์เสี้ยว ปลายม้วนงอ **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ มีสันตามยาว 9 สัน ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 3-3.5 ซม. ยอดเกสรเพศเมียแผ่ออกคล้ายรูปกรวย สีขาว ขอบมีขนครุย **ผล** รูปทรงรี สีเขียวอ่อน ขนาด 2-2.5 × 1-1.2 ซม. มีสันตามยาวที่บางคล้ายปีก หยักเป็นคลื่น 9 สัน ผลเมื่อแก่ไม่แตก

ระยะเวลาออกดอก เมษายน

ประเทศไทย ภาคเหนือ

การกระจายพันธุ์ จีน บังกลาเทศ อินเดีย เนปาล

แหล่งที่พบ ป่าเบญจพรรณ ป่าไผ่

การใช้ประโยชน์

1. หน่ออ่อน ย่างไฟ แล้วนำมาตำน้ำพริก
2. ดอกอ่อน นำมาต้มจิ้มน้ำพริก
3. ผลสุก กินสด เป็นผลไม้
4. เหง้า ต้มน้ำดื่ม แก้ไอ
5. ผลสุก กินสด แก้ไอ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 32, 63

266. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Curcuma aeruginosa* Roxb., Asiat. Res. 11: 335. 1810; *Curcum*, Maknoi, 2006. 19-21. ภาพที่ 4.32 ฎ

ชื่อม้ง เขี้ยวดำตู (qhiav daj dub) เขี้ยวดำเปือ (qhiav daj plawv)

ชาติซิมซัว (xyab txim suav)

ชื่อไทย ขมิ้นดำ ว่านมหาเมฆ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 80-90 ซม. เหง้า หนาประมาณ 2 ซม. เนื้อในสีเขียวแกมน้ำเงิน ใบเดี่ยว ออกสลับ กาบใบเกลี้ยง สีเขียวแกมแดง ลิ่นใบบาง ปลายแยกเป็น 2 แฉก ยาว 2 มม. ก้านใบเกลี้ยงยาว 1-15 ซม. แผ่นใบรูปไข่กลับถึงใบหอก ขนาด 35-45 × 9-12 ซม. โคนใบรูปปลีม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ผิวใบด้านบนสีเขียว มีแถบสีม่วงแดงที่เส้นกลางใบ **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด ออกจากเหง้า ยาว 30-35 ซม. ก้านช่อดอกยาว 10-15 ซม. **ใบประดับ** ที่รองรับดอกย่อยสีเขียวอ่อนซีด ปลายอาจแฉกสีม่วงจาง ๆ รูปไข่กลับ ปลายแหลม ขนาด 4-5 × 2-2.5 ซม. ผิวทั้งสองด้านมีขนสั้นปกคลุม ใบประดับที่ไม่ได้รองรับดอกย่อย บริเวณปลายช่อดอก สีขาวปลายแฉกสีชมพู รูปไข่กลับแคบถึงรูปใบหอก ปลายแหลมขนาด 5 × 1.5 ซม. ผิวทั้งสองด้านมีขนสั้นปกคลุม **ใบประดับย่อย** รูปรี ปลายมน ขนาด 1.6-2 × 1-1.2 ซม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **กลีบเลี้ยง** เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 8-9 มม. ปลายจักลึก ยาว 4 มม. ขอบปลายกลีบเรียบ มีขนปกคลุม **กลีบดอก** สีเหลืองอ่อน โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด สีขาว ยาว 2.5 ซม. ภายในบริเวณคอหลอด มีขนหยาบแข็งหนาแน่นเป็นวง ปลายแยกเป็น 3 แฉก แต่ละแฉกสีแดง กลีบบน 1 แฉก ขนาด 12-13 × 11-12 มม. รูปไข่กว้าง ปลายเป็นติ่งแหลมคล้ายหมวก มีขนที่บริเวณติ่งแหลม กลีบข้าง 2 แฉก รูปรี ปลายมน ขนาด 12-13 × 9-10 มม. เกลี้ยง **เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน** คล้ายกลีบดอก สีเหลืองอ่อน รูปคล้ายสีเหลี่ยมมุมฉาก ปลายตัด ขนาด 12 × 8 มม. มีขนต่อม **กลีบปาก** รูปเกือบกลม ขอบเว้าตื้นคล้าย 3 แฉก สีเหลืองอ่อน แฉกกลาง มีแถบสีเหลืองเข้มที่ตรงกลางแฉกและมีขนต่อม ตลอดความยาวแฉก ปลายแฉกแยกเป็น 2 แฉก ขนาด 15 × 16 มม. **เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้** มี 1 อัน ก้านชูอับเรณูแบน ขนาด 3 × 4.5 มม. เกลี้ยง อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 4.5 มม. โคนมีเดือยรูปสามเหลี่ยม แบน ปลายเรียวแหลม ยาว 2.5-3 มม. ปลายอับเรณูมีรยางค์สั้นกว่า 1 มม. **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ มีขนปกคลุมหนาแน่น ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนตรารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียที่ไม่เจริญมี 2 อัน รูปทรงกระบอก ปลายแหลม ยาว 5-6 มม. ก้านชูเกสรเพศเมีย ยาว 3.2 ซม. ยอดเกสรเพศเมียคล้ายรูปกรวย ปลายแยกเป็น 2 แฉก เกือบเกลี้ยง **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก	พฤษภาคม
ประเทศไทย	พืชปลูก
การกระจายพันธุ์	อินเดีย พม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย
แหล่งที่พบ	พบเป็นพืชปลูกอยู่ในไร่
การใช้ประโยชน์	<ol style="list-style-type: none"> 1. เหง้า ต้มน้ำดื่ม หรือต้มใส่ไก่กินแก้ปวดเมื่อย 2. เหง้า นำมาทูประคบแก้ปวดเมื่อย เช่น ปวดหลัง ปวดเอว 3. เหง้า นำมาฝานตากแดด และบดให้ละเอียด กินแก้ปวดท้อง 4. เหง้า นำมาเผาไฟพอร้อน แล้วทูปให้ละเอียด ใช้ประคบหัวแก้ปวดหัว
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuamnee 105

267. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Curcuma comosa* Roxb., Asiat. Res. 11: 336. 1810; *Curcuma*, Maknoi, 2006. 42-44. ฎ

ชื่อม้ง เขี้ยวคอง (qhiav khoos) ชั่วคอง (tshuaj khoos)

ชื่อไทย ว่านชักมดลูก

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 60-100 ซม. **เหง้า** รูปไข่ ค่อนข้างสั้น เนื้อในสีขาวแกมเหลืองอ่อน **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ กาบใบมีขน ลิ่นใบเห็นไม่ชัดเจน ก้านใบยาว 0-5 ซม. แผ่นใบรูปใบหอก ขนาด 20-40 × 14-17 ซม. โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ผิวใบด้านบนสีเขียว ไม่มีแถบสีม่วงแดงที่เส้นกลางใบ **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด ยาว 18-20 ซม. ออกจากเหง้า ขณะที่ไม่มีลำต้นเทียมและใบ ก้านช่อดอกยาว 10 ซม. **ใบประดับ** บริเวณโคนช่อดอกสีเขียวอ่อนค่อนข้างจาง ปลายอาจแต้มสีม่วงจาง รูปไข่กลับ ปลายตัด ขนาด 3.5-4 × 3 ซม. ผิวทั้งสองด้านมีขนละเอียดประปราย บริเวณปลายช่อดอก สีขาวปลายแต้มสีชมพู รูปขอบขนานแกมรี ปลายแหลม ขนาด 4.5-5.5 × 2.5-3 ซม. ผิวทั้งสองด้านมีขนปกคลุม **ใบประดับย่อย** รูปไข่กว้าง ปลายมน ขนาด 1.9 × 1.5 ซม. **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **กลีบเลี้ยง** เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 0.8 ซม. ปลายจักลึก ยาว 3 มม. ขอบปลายกลีบหยักมน 3 แฉก **กลีบดอก** สีขาว โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 2.5 ซม. ภายในบริเวณคอหลอด มีขนหยาบแข็งหนาแน่นเป็นวง ปลายแยกเป็น 3 แฉก กลีบบน 1 แฉก ขนาด 10 × 16 มม. รูปไข่กว้าง ปลายเป็นติ่งแหลมคล้ายหมวก มีขนที่ปลายแฉก ประปราย กลีบข้าง 2 แฉก รูปไข่ ปลายมน ขนาด 9 × 6-7 มม. เกลี้ยง **เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน** คล้ายกลีบดอก รูปไข่กลับ กว้าง ปลายมน ขนาด 10 × 8 มม. **กลีบปาก** รูปไข่กลับ ขอบเว้าตื้น

คล้าย 3 แฉก แฉกกลาง มีแถบสีเหลืองเข้มที่ตรงกลางแฉก และมีขนต่อม ตลอดความยาวแฉก ปลายแฉกแยกเป็น 2 แฉก ขนาด 13×12 มม. เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้ มี 1 อัน ก้านชูอับเรณูแบน ขนาด 3×2.5 มม. เกสรตัวผู้ อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 4 มม. โคนมีเดือยรูปสามเหลี่ยม แบน ยาว 2.5 มม. ปลายมีรยางค์สั้นกว่า 1 มม. เกสรเพศเมีย มี 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ มีขนหยาบแข็งปกคลุมหนาแน่น ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนตรารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียที่ไม่เจริญมี 2 อัน รูปทรงกระบอก ปลายแหลม ยาว 5 มม. ก้านชูเกสรเพศเมีย ยาว 3 ซม. ยอดเกสรเพศเมียด້ายรูปกรวย ปลายแยกเป็น 2 แฉก มีขนครุย ผล ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก พฤษภาคม

ประเทศไทย พืชปลูก พบทางภาคเหนือ เช่น พืชปลูกโลก

การกระจายพันธุ์ อินเดีย พม่า

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในไร่

การใช้ประโยชน์

1. เหง้า นำมาชอย หรือหั่นเป็นชิ้นใส่แก้ว เติมน้ำร้อน ใช้ดื่มเพื่อบำรุงมดลูก
2. เหง้า ต้มน้ำดื่ม แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ หรือใช้เป็นยาอยู่เดือน สำหรับผู้หญิงหลัง

คลอดบุตร

3. เหง้า กินสด แก้ท้องอืด
4. เหง้า นำมาต้มน้ำใส่ไก่กินแก้ปวดเมื่อย
5. เหง้า นำมาทุบ ใช้ขนาดประคบแก้ปวดเมื่อย

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 80

268. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Curcuma longa* L. Sp. Pl. ed. 1. 2. 1753; *Curcuma*, Maknoi, 2006.

64-66. ภาพที่ 4.33 ก-ค

ชื่อม้ง เขี้ยวคง (qhiav khoos) ชั่ววาคง (tshuaj vab khoos)

ชื่อไทย -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 90-120 ซม. เหง้า ลักษณะเรียวยาว กว้างประมาณ 1 ซม. เนื้อในบริเวณขอบนอกสีเหลือง ตรงกลางเป็นวงสีเหลืองเข้ม ใบ เดี่ยว ออกสลับ กาบใบมีขน ลิ่นใบบาง ปลายแยกเป็น 2 แฉก ยาว 2 มม. ก้านใบยาวมาก เกสรตัวผู้ แผ่นใบรูปใบหอก ขนาด 75×19 ซม. โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบเรียวยาวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ผิวใบด้านบนสีเขียว ไม่มีแถบสีม่วงแดงที่เส้นกลางใบ ช่อดอก แบบช่อเชิงลด ออกที่ปลายยอด ยาว 18-20 ซม. ใบประดับ

บริเวณโคนช่อดอกสีเขียวอ่อน ปลายอาจแถมสีม่วงจาง ๆ รูปไข่กว้าง ปลายแหลม ขนาด 4-5 × 2-3 ซม. ผิวทั้งสองด้านมีขนปกคลุม บริเวณปลายช่อดอก สีขาวปลายแถมสีชมพู รูปขอบขนานแกมรี ปลายแหลมถึงมน ขนาด 6-7 × 2.5-3 ซม. ผิวทั้งสองด้านมีขนปกคลุม ใบประดับย่อย รูปไข่กลับ ปลายมน ขนาด 2.8-3 × 2 ซม. ม้วนหุ้มโคนดอกย่อย ดอกย่อย สมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยง เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 1.5 ซม. ปลายจักลึกยาว 8-9 มม. ขอบปลายกลีบหยักมน 3 แฉก กลีบดอก สีเหลืองอ่อน โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 2.5 ซม. ภายในบริเวณคอหลอด มีขนหยาบแข็งหนาแน่นเป็นวง ปลายแยกเป็น 3 แฉก กลีบบน 1 แฉก ขนาด 13 × 15 มม. รูปไข่กว้าง ปลายเป็นติ่งแหลมคล้ายหมวก มีขนสั้นนุ่มที่ปลายแฉก กลีบข้าง 2 แฉก รูปไข่ ปลายมน ขนาด 13 × 10 มม. เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน คล้ายกลีบดอก รูปไข่กลับ เบี้ยว ปลายมน ขนาด 13 × 9 มม. ตรงกลางกลีบมีขนต่อม กลีบปาก รูปเกือบกลม ขอบเว้าตื้นคล้าย 3 แฉก สีเหลืองอ่อน แฉกกลาง มีแถบสีเหลืองเข้มที่ตรงกลางแฉก ปลายแฉกแยกเป็น 2 แฉก ขนาด 17 × 19 มม. เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้ มี 1 อัน ก้านชูอับเรณูแบน กว้าง 4-5 มม. ยาว 4 มม. เกสร อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 4 มม. โคนมีเดือยรูปสามเหลี่ยม แบน ยาว 3.5 มม. ปลายมีรยางค์สั้นกว่า 1 มม. เกสรเพศเมีย มี 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ มีขนหยาบแข็ง ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนตรารอบแกนร่วม มีออวูลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียที่ไม่เจริญมี 2 อัน รูปทรงกระบอก ปลายแหลม ยาว 5 มม. ก้านชูเกสรเพศเมีย ยาว 4.2 ซม. ยอดเกสรเพศเมียคล้ายรูปกรวย มีขนครุย ผล ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก สิงหาคม

ประเทศไทย ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: หนองคาย

การกระจายพันธุ์ พม่า

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร

การใช้ประโยชน์

1. เหง้า เนื้อในมีสีเหลือง นำมาใส่ในแกงหรือต้ม
2. เหง้า นำมาทุบ แล้วกินสดแก้ปวดท้อง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 135

269. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Etilingera araneosa* (Baker) R.M.Sm., Notes Roy. Bot. Gard. Edinburgh 43(2): 243. 1986. (ระบุชนิดโดย ดร. ปิยะเกษตร สุขสถาน) ภาพที่ 4.33 ง-จ

ชื่อม้ง จีเค้าเลียดะ (txiv qhaus liab)

ชื่อไทย ปูดเมืองกาน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี มีลำต้นเทียมที่เกิดจากกาบใบเรียงสลับโอบซ้อนกันแน่นชูเหนือดินสูง 2-3 ม. **เหง้า** ขนานไปกับผิวดิน **ใบ** เดี่ยว ออกสลับระนาบเดียว ลิ่นใบรูป ยาว 1 ซม. ก้านใบยาว 0.5-3 ซม. แผ่นใบรูปขอบขนานแกมใบหอก ขนาด 50-70 × 10-15 ซม. โคนใบสอบเรียว ปลายใบ เรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านเกลี้ยง **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด ออกจากเหง้า ช่อดอก กลมดอกย่อยเบียดกันแน่น ก้านช่อดอกสั้น **ใบประดับ** สีเขียว หรือสีแดงสดแกมเขียว ขอบมีขน นุ่มสีขาว หุ้มซ้อนเหลื่อมกันคล้ายเกล็ดขนาดใหญ่ **ใบประดับย่อย** สีแดงสด เชื่อมติดกันเป็น หลอด ยาว 4-4.5 ปลายแยกเป็น 2 แฉก รูปใบหอก ยาว 1-1.5 ซม. ขอบมีขนนุ่มสีขาว **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ ก้านดอกสั้นมากหรือไม่มี **กลีบเลี้ยง** โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายหยักซี่ฟัน 3 แฉก ยาว 6.5 ซม. โคนหลอดมีขนสั้นนุ่มปกคลุม **กลีบดอก** สีแดงสด โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 4-4.5 ซม. ปลายแยก 3 แฉก กลีบบน 1 แฉก และกลีบข้าง 2 แฉก รูปขอบขนาน ปลายมน ขนาด 2.5-3 × 0.4-0.6 ซม. **เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน** ไม่มี **กลีบปาก** สีแดงสด รูปลิ้น ยาว 4.5-5 ซม. โคนเชื่อมติดกับก้านชูอับเรณูเป็นหลอดชัดเจน ปลายแยกเป็น 3 แฉก แฉกข้าง 2 แฉก มี ขนาดเล็ก แฉกกลางยาวเรียว ตอนปลายแผ่เป็นรูปลิ้น ปลายกลีบเว้าตื้นเป็น 2 แฉก **เกสรเพศผู้ที่ สืบพันธุ์ได้** มี 1 อัน สั้นกว่ากลีบปากมาก ก้านชูอับเรณูหนา ยาว 5 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 1 ซม. โคนมน ปลายมน **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รั้งไขได้วงกลีบ มีขนสั้นหนานุ่มปกคลุม ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูเกสรเพศเมีย ยาว 6-6.5 ซม. มีขนสั้นนุ่มปกคลุม ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มขนาดใหญ่ สีแดงสด มีขนประปราย **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก มีนาคม - เมษายน

ประเทศไทย พบทางภาคเหนือและภาคกลาง บริเวณพื้นที่ชุ่มชื้นริมลำห้วย

การกระจายพันธุ์ พม่า

แหล่งที่พบ บริเวณพื้นที่ชุ่มชื้นริมลำห้วย

การใช้ประโยชน์

1. หน่ออ่อน ย่างไฟ แล้วนำมาตำน้ำพริก

2. ผล กินสด เป็นผลไม้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuamnee 31

270. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Kaempferia galanga* L., Sp. Pl. 1:3. 1753; Thai Forest Bull., Bot. 19: 11. 1991. **ภาพที่** 4.33 ฉ-ช

ชื่อม้ง ชั่วล่ออ่า (tshuaj lo av) ตีชะจื่อ (tim xyab tswb) บัวต้ออ (pua toj)

ชื่อไทย เปราะหอม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุก สูง 2-5 ซม. มีเหง้าใต้ดิน รูปกลมรี ติดกันเป็นกลุ่ม เนื้อในสีเหลืองอ่อน มีกลิ่นหอม ใบ เดี่ยว ส่วนมากมี 2 ใบ ออกสลับ แผ่นราบแนบไปกับพื้น กาบใบยาว 3-5 ซม. ลิ้นใบบาง รูปคล้ายสามเหลี่ยม ปลายมน ไม่มีก้านใบ แผ่นใบรูปกลมถึงกลมรี ขนาด 5-20 × 8-15 ซม. ปลายใบมน หรืออาจเป็นติ่งหนาม โคนใบมนหรือรูปรีกว้าง ขอบใบสีขาว เป็นคลื่น ผิวใบด้านบนสีเขียว ด้านล่างสีเขียวอ่อน มีขนสั้นนุ่มปกคลุม **ช่อดอก** แบบกระจุก ออกระหว่างกาบใบ 2 ใบ ตรงกลางยอด ไม่มีก้านช่อดอก **ใบประดับ** รูปหอก ปลายเรียวแหลม สีเขียวอ่อน ขนาด 2-4 × 0.7-1 ซม. **ใบประดับย่อย** รูปแถบ ปลายแหลม ยาว 2-4 ซม. หุ้มโคนหลอดกลีบไว้ **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ มีจำนวนมาก เรียงกันแน่น ทยอยบานวันละ 1-2 ดอก **กลีบเลี้ยง** สีขาว บางใส เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 2-4 ซม. ปลายหยักซี่ฟัน 2 แฉก **กลีบดอก** สีขาว เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 3-5 ซม. ปลายแยกเป็น 3 แฉก กลีบบน 1 แฉก รูปใบหอก ปลายเป็นติ่งแหลม ขนาด 2-2.5 × 0.4-0.5 ซม. กลีบข้าง 2 แฉก รูปขอบขนาน ปลายมนถึงแหลม เล็กกว่ากลีบบนเล็กน้อย **เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน** คล้ายกลีบดอก ด้านข้าง 2 กลีบ สีขาว รูปไข่กลับ ปลายมน ขนาด 2.5 × 1.5 ซม. **กลีบปาก** สีขาว ตรงโคนกลีบแถมสีม่วง ปลายหยักลึก 2 แฉก รูปไข่กลับ ปลายแฉกกลมมน แต่ละแฉก ขนาด 2-2.2 × 1.8-2 ซม. **เกสรเพศผู้ที่ไม่เป็นหมัน** มี 1 อัน ก้านชูอับเรณูสั้นมาก ประมาณ 2 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 4 มม. โคนมน ปลายอับเรณูมีรยางค์แผ่ออก สีขาว ปลายหยักลึก 2 แฉก ปลายแฉกมน ม้วนออกไปด้านหลัง **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ เกลี้ยง ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนตรารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 5-5.5 ซม. ยอดเกสรเพศเมียรูปกรวย มีขนครุย **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก กรกฎาคม

ประเทศไทย ภาคเหนือ: เชียงใหม่ ตาก นครสวรรค์; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย นครราชสีมา อุบลราชธานี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ปราจีนบุรี ชลบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี

การกระจายพันธุ์ อินเดีย มาเลเซีย อินโดนีเซีย

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในไร่ข้าว

การใช้ประโยชน์

1. เหง้า กินสด เป็นยาแก้ปวดท้องท้องอืด ท้องเฟ้อ
2. เหง้า นำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไข้ตัวร้อน

3. เหง้า กินสดหรือนำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้โรคนิว
4. เหง้า กินสดหรือนำมาต้มน้ำดื่ม เพื่อดำรงรักษาสุขภาพ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 126

271. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Kaempferia parviflora* Wall. ex Baker, Fl. Brit India 6(17): 221. 1890. Thai Forest Bull., Bot. 19: 6. 1991. ภาพที่ 4.33 ซ

ชื่อม้ง เขี้ยว (qhiav ntshav) เขี้ยว (qhiav dub)

ชื่อไทย กระชายดำ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุก สูง 6-10 ซม. มีเหง้าใต้ดิน รูปกลม แตกแขนงติดกันเป็นกลุ่ม เนื้อใน สีม่วงดำจาง ๆ ถึงเกือบดำ ใบ เดี่ยว มี 2-3 ใบ ออกสลับ กาบใบยาว 5-6 ซม. สีเขียวแกมม่วง มีขนละเอียดปกคลุมหนาแน่น ขอบกาบใบบาง ลิ่นใบรูปสามเหลี่ยมกว้าง ยาว 2 มม. ก้านใบยาว 2-3 ซม. แผ่นใบรูปไข่หรือรูปรี ขนาด 7-10 × 4-5 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบเว้าตื้นและมนกลม ขอบใบบางเรียบ สีม่วงแดง ผิวใบด้านบนเกลี้ยง สีเขียวหรือสีเขียวแกมแดง ผิวใบด้านล่างสีเขียวอ่อน มีขนสั้นนุ่มปกคลุม หนาแน่นตามเส้นกลางใบและขอบใบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกระหว่างกาบใบ 2 อัน ตรงกลางยอด ก้านช่อดอกยาว 5-6 ซม. **ใบประดับ** 2 อัน ซ้อนประกบกัน ขนาดไม่เท่ากัน สีเขียว รูปรีแกมขอบขนาน ขนาด 3.5-4 × 1.3-1.8 ซม. ปลายมนและมีติ่งแหลมสั้น **ใบประดับย่อย** มีจำนวนมาก หุ้มโคนหลอดกลีบ รูปแถบหรือรูปขอบขนาน ปลายมน ขนาด 0.6-2.5 × 0.1-0.5 ซม. ค่อนข้างแปรผัน **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **กลีบเลี้ยง** สีขาว เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 2.2-2.4 ซม. ปลายหักชี้พื้น 2 แฉก **กลีบดอก** สีขาว เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 2-3 ซม. ปลายแยกเป็น 3 แฉก กลีบบน 1 แฉก รูปขอบขนาน ปลายเป็นติ่งแหลม กลีบข้าง 2 แฉก รูปขอบขนาน ปลายมน ขนาดใกล้เคียงกัน ประมาณ 10-12 × 2.5 มม. **เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน** คล้ายกลีบดอก ด้านข้าง 2 กลีบ รูปใบหอกหรือรูปรีแกมขอบขนาน ปลายมน ขนาด 11-12 × 3-4 มม. **กลีบปาก** สีม่วง ตรงกลางจะมีสีเข้มกว่าปลายกลีบ รูปไข่กลับ ขนาด 10-15 × 8-10 มม. ปลายกลีบเว้าตื้น **เกสรเพศผู้ที่ไม่เป็นหมัน** มี 1 อัน ก้านชูอับเรณูสั้นมาก ประมาณ 1 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 2 มม. โคนมน ปลายอับเรณูมีรยางค์แผ่ออกรูปกลม ปลายเรียบหรือหยักมน **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ มีขนสั้นนุ่มปกคลุม ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูเกสรเพศเมียยาว 3-3.3 ซม. ยอดเกสรเพศเมียรูปกรวย มีขนครุย

ผล ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก	พฤษภาคม
ประเทศไทย	ภาคเหนือ: ตาก; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี
การกระจายพันธุ์	อินเดีย พม่า
แหล่งที่พบ	พบเป็นพืชปลูกอยู่ไร่
การใช้ประโยชน์	

1. เหง้า กินสด หรือต้มน้ำดื่ม เป็นยาบำรุงเลือด เช่น เลือดจาง
2. เหง้า นำมาหั่นเป็นชิ้นแล้วนำมาดองเหล้ากินเป็นยาบำรุงกำลัง
3. เหง้า นำมาต้มแก้เมารถ เมาเรือ
4. เหง้า กินสด แก้ท้องเสีย ถ่ายเป็นเลือดหรืออาเจียนหรือน้ำอุนต์ดื่มก็ได้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 81, 85

272. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Kaempferia rotunda* L. Sp. Pl. 1: 3. 1753; Thai Forest Bull., Bot. 19: 7. 1991. ภาพที่ 4.33 ฉ

ชื่อม้ง ซ้าซิว (xyab txim suav) ซ้าดซิวเลียะ (xyab txim liab)

ชื่อไทย ว่านดอกดิน

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุก สูง 12-30 ซม. มีเหง้าใต้ดิน รูปกลมมี ติดกันเป็นกลุ่ม เนื้อในสีขาวหรือสีเหลือง
ใบ เดี่ยว มี 2-4 ใบ ออกสลับ กาบใบสีเขียว ยาว 5-10 ซม. มีขนสั้นนุ่มปกคลุม ลิ่นใบบาง รูป
 สามเหลี่ยมกว้าง ยาว 3-4 มม. ก้านใบยาว 1-2 ซม. มีขนสั้นนุ่มปกคลุม แผ่นใบรูปรี หรือรูปใบ
 หอกแกมขอบขนาน ขนาด 12-25 × 4-6 ซม. โคนใบรูปลิ้น ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบ
 ด้านบนเกลี้ยง สีเขียวเข้ม สีเขียวอ่อน หรือสีม่วงจาง สลับกับแถบสีขาว ผิวใบด้านล่างมีขนสั้นนุ่ม
 ปกคลุม **ช่อดอก** ออกจากเหง้าในช่วงที่ไม่มีใบ ก้านช่อดอกสั้น 0.5 ซม. มีกาบใบขนาดเล็กรองรับ
 1-2 อัน **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ มีจำนวนมาก ทยอยบานวันละ 1-2 ดอก **ใบประดับ** รูปไข่ หรือรูป
 ใบหอก สีม่วงแกมน้ำตาล ปลายเป็นติ่งหนาม ขนาด 2.2-2.7 × 1-2 ซม. **ใบประดับย่อย** รูปใบ
 หอก ปลายแหลม ขนาด 1.5-2 × 0.5 ซม. หุ้มโคนหลอดกลีบ **กลีบเลี้ยง** สีม่วงอ่อน เชื่อมติดกัน
 เป็นหลอดยาว 3-4.5 ซม. ปลายหยักซี่ฟัน 2 แฉก **กลีบดอก** สีขาว เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว
 3.5-4.5 ซม. ปลายแยก 3 แฉก กลีบบน 1 แฉก รูปแถบ ปลายเป็นติ่งแหลม ขนาด 3.5-4 × 0.4-0.5
 ซม. กลีบข้าง 2 แฉก รูปแถบ ปลายแหลม เล็กกว่ากลีบบนเล็กน้อย **เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน** คล้าย
 กลีบดอก ด้านข้าง 2 กลีบ สีขาว รูปขอบขนาน ขนาด 3-3.5 × 1-1.5 ซม. ปลายมนถึงแหลม **กลีบ**
ปาก สีม่วง 3-3.5 × 2-2.5 ซม. ปลายหยักลึก 2 แฉก แต่ละแฉกรูปรี ปลายมนหรือเป็นติ่งแหลม

เกสรเพศผู้ที่สีบพันธุ์ได้ มี 1 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น ประมาณ 3 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 5 มม. โคนมน ปลายอับเรณูมีรยางค์แผ่ออก ปลายหยักลึก 2 แฉก ปลายแฉกแหลม ยาวตรงสีขาว **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ มีขนสั้นนุ่มปกคลุม ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนตรารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูเกสรเพศเมีย ยาว 4.5-5 ซม. ยอดเกสรเพศเมียรูปกรวย มีขนครุย ผล ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก เมษายน

ประเทศไทย ภาคเหนือ: เชียงใหม่ ลำปาง อุตรดิตถ์ พิษณุโลก ตาก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย ขอนแก่น; ภาคกลาง: สระบุรี; ภาคตะวันออก: ชลบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: อุทัยธานี กาญจนบุรี

การกระจายพันธุ์ อินเดีย แถบอินโดจีน มาเลเซีย อินโดนีเซีย

แหล่งที่พบ พืชปลูกอยู่ในบริเวณบ้าน หรือในไร่

การใช้ประโยชน์ เหง้า กินสด หรือนำมาตากแห้ง บดละเอียด กินแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 330

273. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Stahlianthus involucratus* (King ex Baker) Craib ex Loes., Nat. Pflanzenfam. (ed. 2) 15a: 564. 1930; Fl. China 24: 368. 2000. **ภาพที่** 4.34 ก-ข

ชื่อม้ง เจ็ดดู (tsawb ntug) เจ็ดดูเลียะ (tsawb ntug liab)

ชื่อไทย -

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุก สูง 15-30 ซม. มีเหง้าใต้ดิน รูปกลมรี เนื้อในสีเหลืองอ่อน **ใบ** เดี่ยว มี 2-4 ใบ ออกสลับ กาบใบสีเขียวแกมขาว ยาว 7-20 ซม. ลิ่นใบบางรูปกลม ยาว 2 มม. ก้านใบยาว 6-18 ซม. แผ่นใบรูปรียาวแกมขอบขนาน หรือรูปใบหอก ขนาด 10-20 × 2-3.5 ซม. โคนใบรูปลิ้น ปลายใบแหลม ขอบใบเป็นคลื่น ผิวใบด้านบนสีเขียว เกือบ ขี้ใบด้านล่างสีเขียวอ่อนแกมขาวมีขนประปราย **ช่อดอก** แบบช่อกระจุก ออกระหว่างกาบใบ 2 อัน ตรงกลางยอด ก้านช่อดอกยาว 2.5-10 ซม. **ใบประดับ** 2 ใบ สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วยขนาดใหญ่ ปลายแยกเป็น 2 แฉก **ใบประดับย่อย** รูปลิ้นแคบ เป็นแผ่นบาง ยาว 1.3-1.5 ซม. หุ้มโคนหลอดกลีบดอกไว้ **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **กลีบเลี้ยง** สีขาว เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 1.2 ซม. ปลายหยักซี่ฟัน 3 แฉก **กลีบดอก** สีขาว โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 3-3.5 ซม. ปลายแยกเป็น 3 แฉก แต่ละแฉกรูปขอบขนาน ขนาด 12-13 × 6-8 มม. กลีบบน 1 แฉก ปลายเป็นติ่งแหลมอ่อน กลีบข้าง 2 แฉก ปลายมน **เกสรเพศผู้ที่เป็น**

หมั่น คล้ายกลีบดอก ด้านข้าง 2 กลีบ สีขาว รูปใบหอกกลับ ปลายมน ขนาด 2×0.8 ซม. ด้านในโคนกลีบมีขนสั้นนุ่ม **กลีบปาก** สีขาว ตรงกลางกลีบแถมสีเหลืองอ่อน รูปไข่กลับ ขนาด 2.5×2.3 ซม. ปลายกลีบแยกเป็น 2 แฉก ขอบกลีบหยักเป็นคลื่นถี่ มีขนสั้นนุ่มสีขาวปกคลุมทั่วทั้งกลีบปากหนาแน่นบริเวณโคนกลีบ **เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้** มี 1 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น ประมาณ 2 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 5 มม. โคนมน ปลายอับเรณูมีรยางค์แผ่ออกเป็นรูปปรีดถึงกลม **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปทรงกระบอก เกลี้ยง ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนตรารอบแกนร่วม มีออวูลจำนวนมาก ก้านชูเกสรเพศเมีย ยาว 3.5 ซม. ยอดเกสรเพศเมียรูปกรวย มีขนครุย ผลไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก	เมษายน - พฤษภาคม
ประเทศไทย	น่าน
การกระจายพันธุ์	จีน อินเดีย พม่า
แหล่งที่พบ	พืชปลูกอยู่ในสวนสมุนไพร หรือในไร่
การใช้ประโยชน์	เหง้า กินสด แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ
ตัวอย่างพันธุ์ไม้	A. Nuammee 308

274. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Zingiber montanum* (J.König) Link ex A.Dietr., Sp. Pl. 1: 52 1831; Genus *Zingiber*, Triboun, 2006. 138-129. **ภาพที่** 4.34 ค-จ

ชื่อม้ง เชี้ยดำ (qhiav daj)

ชื่อไทย ว่านไพล ปลูกเลย

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 1-1.8 ม. ทุกส่วนมีกลิ่นหอม **เหง้า** ขนานไปกับผิวดิน เนื้อในสีเหลือง **ใบ** เดี่ยว ออกสลับ กาบใบสีเขียว เกลี้ยง ลิ่นใบแยกเป็น 2 แฉก ปลายมีติ่งแหลมอ่อน ยาว 1-2 มม. บริเวณขอบมีขนสั้นนุ่ม ก้านใบสั้นมากหรือไม่มี แผ่นใบรูปแถบแกมขอบขนาน ขนาด $26-30 \times 2.8-3.5$ ซม. โคนมนหรือเว้าตื้น ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่นห่าง ๆ ผิวใบด้านบนสีเขียว เกลี้ยง ผิวใบด้านล่างสีเขียวอ่อน มีขนประปรายตามเส้นกลางใบและขอบใบ **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด ออกจากเหง้า รูปไข่ ปลายแหลม ขนาด $10 \times 3.5-4.5$ ซม. ก้านช่อดอกยาว 15-20 ซม. มีกาบใบหุ้ม 5-7 ใบ ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มปกคลุม **ใบประดับ** สีม่วงแกมดำ ปลายเหลือบสีเขียว รูปไข่กลับ ปลายแหลม ขนาด $3.7-3.9 \times 2.5$ ซม. มีขนสั้นนุ่มปกคลุม **ใบประดับย่อย** รูปไข่กลับ ขนาด 2.7×1.7 ซม. ปลายหยักซี่ฟัน 3 แฉก มีขนสั้นนุ่มที่ผิวด้านบน **กลีบเลี้ยง** สีขาวนวล ยาว 1.6 ซม. โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 0.8 ซม. มีขนสั้นนุ่มปกคลุม ปลายจักลึก

ยาว 0.8 ซม. ขอบปลายกลีบหยักซี่ฟัน มีขนครุย **กลีบดอก** สีขาวนวล โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 3.2 ซม. ปลายแยกเป็น 3 แฉก กลีบบน 1 แฉก รูปใบหอก ปลายแหลม ขนาด 2.6×1.3 ซม. กลีบข้าง 2 กลีบ รูปใบหอกแคบ ปลายแหลม ขนาด 2.5×0.8 ซม. **เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน** คล้าย กลีบดอก เชื่อมติดกับกลีบปากที่โคนกลีบ ทำให้กลีบปากมี 3 แฉก **กลีบปาก** สีขาวนวล แฉกกลาง มีขนาดใหญ่ รูปพัด ปลายแยกเป็น 2 แฉก ขนาด 2.2×2.9 แฉกข้าง รูปกลมหรือรี ขนาด $5 \times 6-7$ มม. **เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้** มี 1 อัน ก้านชูอับเรณูสั้นมาก ประมาณ 1 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 1.3 มม. โคนมน ปลายมีรยางค์เรียวแหลม ยื่นออกไปข้างหน้าและงอจุ่มลง ปลายแยกเป็น 2 แฉก ยาว 7-8 มม. **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รั้งไขได้วงกลีบ มีขนสั้นนุ่มปกคลุม ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูเกสรเพศเมีย ยาว 5 ซม. ยอดเกสรเพศเมียรูปทรงกระบอก มีขนครุย **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก สิงหาคม (กรกฎาคม - กันยายน)

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ พืชปลูกในแถบเขตร้อน

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. เหง้า นำมาทูป ใช้ขนาด แก้วปวดเมื่อย เช่น ปวดหลัง ปวดเอว
2. เหง้า นำมาฝานเป็นชิ้น นำไปถูกับก้อนหม้อที่ดำ ๆ แล้วนำมาถูบริเวณที่ถูกตัวบุง จะทำ

ให้หายคัน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 133

275. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Zingiber ottensii* Valetton, Bull. Jard. Bot. Buitenzorg II, 27: 136. 1918; Genus *Zingiber*, Triboun, 2006. 157-158. **ภาพที่** 4.34 ฉ-ข

ชื่อม้ง เขี้ยว (qhiav)

ชื่อไทย ไพลดำ ปุเลยดำ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 1-1.5 ม. **เหง้า** ขนานไปกับผิวดิน เนื้อในสีม่วงเทา **ใบ** เดี่ยว ออก สลับระนาบเดียว กาบใบสีน้ำตาลแดง ลิ่นใบเรียบ รูปขอบขนานหรือสามเหลี่ยม ขนาด $1.2-1.5 \times 2.5$ ซม. ปลายมนหรือเป็นติ่งหนาม ก้านใบยาว 0.5-1 ซม. มีขนสีเขียวแกมน้ำตาลอ่อน แผ่นใบรูป ขอบขนานถึงใบหอก ขนาด $30-35 \times 5-7.5$ ซม. โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบหรือ เป็นคลื่นห่าง ๆ ผิวใบด้านบนสีเขียว เกลี้ยง ผิวใบด้านล่างมีขนสีขาวตามเส้นกลางใบ **ช่อดอก**

แบบข้อเชิงลด ออกจากเหง้า ขนาด 10-15 × 4-4.5 ซม. รูปไข่ ปลายมน ก้านช่อดอกยาว 14-16 ซม. มีกาบใบสีเขียวแกมแดงหุ้ม 8-10 ใบ **ใบประดับ** สีแดงแกมเขียว รูปขอบขนานแกมไข่กลับ ปลายตัด ขนาด 4-3.5 ซม. **ใบประดับย่อย** รูปรี ขนาด 3.3 × 2 ซม. ปลายเว้าตื้น 2 แฉก เกือบเกลี้ยง **ดอกย่อย** สมบูรณ์เพศ **กลีบเลี้ยง** สีเหลืองอ่อน โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอดกว้าง ยาวประมาณ 12 มม. ปลายจักลึกยาว 10 มม. ขอบปลายกลีบตัด **กลีบดอก** สีเหลืองอ่อน โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 3.4 ซม. เกี้ยง ปลายแยกเป็น 3 แฉก กลีบบน 1 แฉก รูปไข่ ขนาด 2.2 × 1.2 ซม. กลีบข้าง 2 แฉก รูปไข่แคบ ขนาด 2.1 × 0.6 ซม. **เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน** คล้ายกลีบดอก เชื่อมติดกับกลีบปากที่โคนกลีบ ทำให้กลีบปากมี 3 แฉก **กลีบปาก** สีเหลือง มีจุดลายสีน้ำตาล รูปกลม แฉกกลาง ขนาด 2.5 × 1.5 ซม. ปลายแยกเป็น 2 แฉก แฉกข้าง 2 แฉก รูปกลม ขนาด 0.9 × 0.9 ซม. ปลายแหลมหรือมน **เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้** มี 1 อัน ก้านชูอับเรณู ยาว 2 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 12 มม. โคนมน ปลายมีรอยค้ำเรียวยาวแหลม สีเหลือง ยื่นออกไปข้างหน้าและงอแงลงมา ยาว 12 มม. **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ มีขนสั้นนุ่มปกคลุม ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนตรารอบแกนร่วม มีออวูลจำนวนมาก ก้านชูเกสรเพศเมีย ยาว 5.2 ซม. ยอดเกสรเพศเมีย รูปทรงกระบอก มีขนครุย **ผล** ไม่พบ

ระยะเวลาออกดอก มิถุนายน (สิงหาคม - ตุลาคม)

ประเทศไทย พืชปลูกทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์ อินโดนีเซีย

แหล่งที่พบ พบเป็นพืชปลูกอยู่ในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

1. เหง้า ตัดเป็นชิ้นเล็ก ๆ ไปทาบริเวณที่ลื่นไถ่ ลื่นไถ่จะหายบวม
2. เหง้า นำมาทุบ นำมาทาและนวดหลัง แก้ปวดหลัง
3. เหง้า นำมาถูบริเวณที่โดนตัวบุง เพื่อดึงขนบุงออก จะทำให้หายคัน
4. เหง้า นำมาเผาไฟพอร้อน แล้วทุบให้ละเอียด ใช้ประคบหัวแก้ปวดหัว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 109

276. **ชื่อวิทยาศาสตร์** *Zingiber chantaranothaii* Triboun; Genus *Zingiber*, Triboun, 2006. 77-78. ภาพที่ 4.34 ซ-ณ

ชื่อม้ง เค้าจ๊วะ (qhaus ntsuab)

ชื่อไทย ชิงหยก

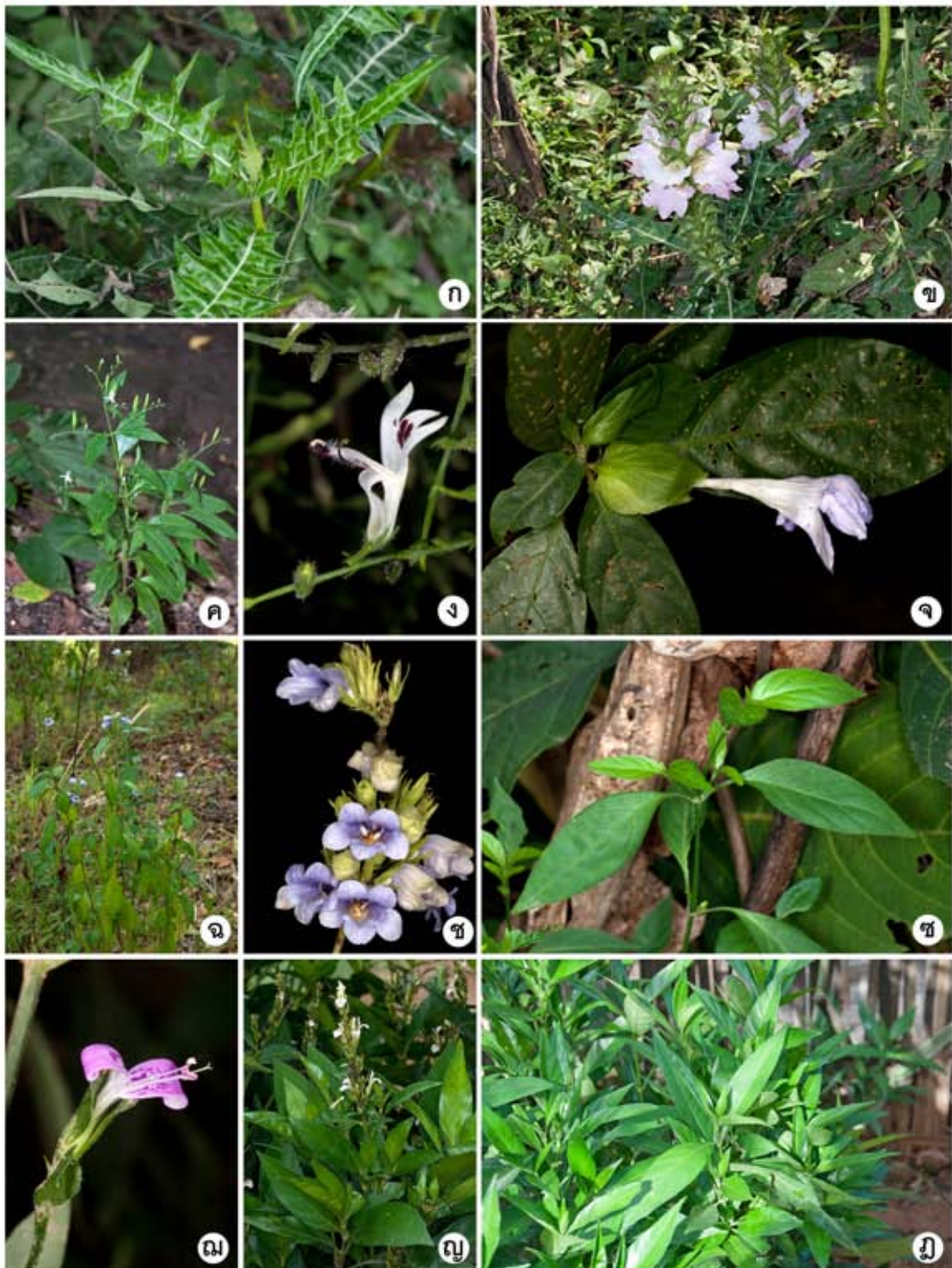
ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปี สูง 0.8-1.2 ม. **เหง้า** ขนานไปกับผิวดิน เนื้อในสีขาวย **ใบ** เดี่ยว ออกสลับระนาบเดียว กาบใบสีเขียว มีขนประปราย ลิ่นใบแยกเป็น 2 แฉก รูปไข่ ยาว 2-3 มม. ขอบมีขนประปราย ไม่มีก้านใบ แผ่นใบรูปแถบ ขนาด 25-30 × 2.4-2.8 ซม. โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเป็นคลื่นถี่ ผิวใบด้านบนสีเขียว เกดียง ผิวใบด้านล่างสีเขียวอ่อน มีขนประปราย **ช่อดอก** แบบช่อเชิงลด ออกจากเหง้า รูปช่อขนาน ปลายมน ขนาด 11-13 × 3.5-4.5 ซม. ก้านช่อดอกยาว 10-15 ซม. มีกาบใบหุ้ม 6-8 ใบ **ใบประดับ** รูปช่อขนาน ขนาด 3-4 × 2.7-3 ซม. ปลายตัดและเป็นติ่งแหลมอ่อน ด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนสั้นนุ่มปกคลุม **ใบประดับย่อย** ขนาด 3 × 1.2 ซม. ด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนสั้นนุ่มปกคลุม **กลีบเลี้ยง** สีขาวนวล เชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 1 ซม. กว้าง ปลายหยักซี่ฟัน โคนมีขนสั้นนุ่ม **กลีบดอก** สีขาวนวล โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ยาว 3 ซม. ปลายแยกเป็น 3 แฉก กลีบบน 1 แฉก รูปใบหอก ปลายเป็นแหลมอ่อน ขนาด 2.7-2.8 × 1.1-1.2 ซม. กลีบข้าง 2 แฉก รูปใบหอกแคบ ปลายแหลม ขนาด 2.5-2.6 × 0.7 ซม. **เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน** คล้ายกลีบดอก เชื่อมติดกับกลีบปากที่โคนกลีบ ทำให้กลีบปากมี 3 แฉก **กลีบปาก** สีเหลือง มีจุดลายสีน้ำตาล สีดำ หรือสีสนิม แฉกกลาง รูปเกือบกลม ขนาด 1.5-1.6 × 1.5 ซม. แฉกข้าง 2 แฉก รูปรี ขนาด 5-7 × 8-9 มม. **เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้** มี 1 อัน ก้านชูอับเรณู ยาว 3 มม. อับเรณูติดที่ฐาน ยาว 15 มม. โคนมน ปลายมีรยางค์ยาวเรียวยื่นออกไปข้างหน้า สีขาวนวล ยาว 15-17 มม. **เกสรเพศเมีย** มี 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ มีขนยาวปกคลุม ภายในมี 3 คาร์เพล 3 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม มีออวุลจำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรเพศเมียยาว 5.5 ซม. ยอดเกสรเพศเมียรูปทรงกระบอก มีขนครุย **ผล** รูปช่อขนานแบน ขนาด 1.3 × 1 ซม. มีสันตามยาว 3 สัน ไม่ชัดเจน มีขนหนาแน่น

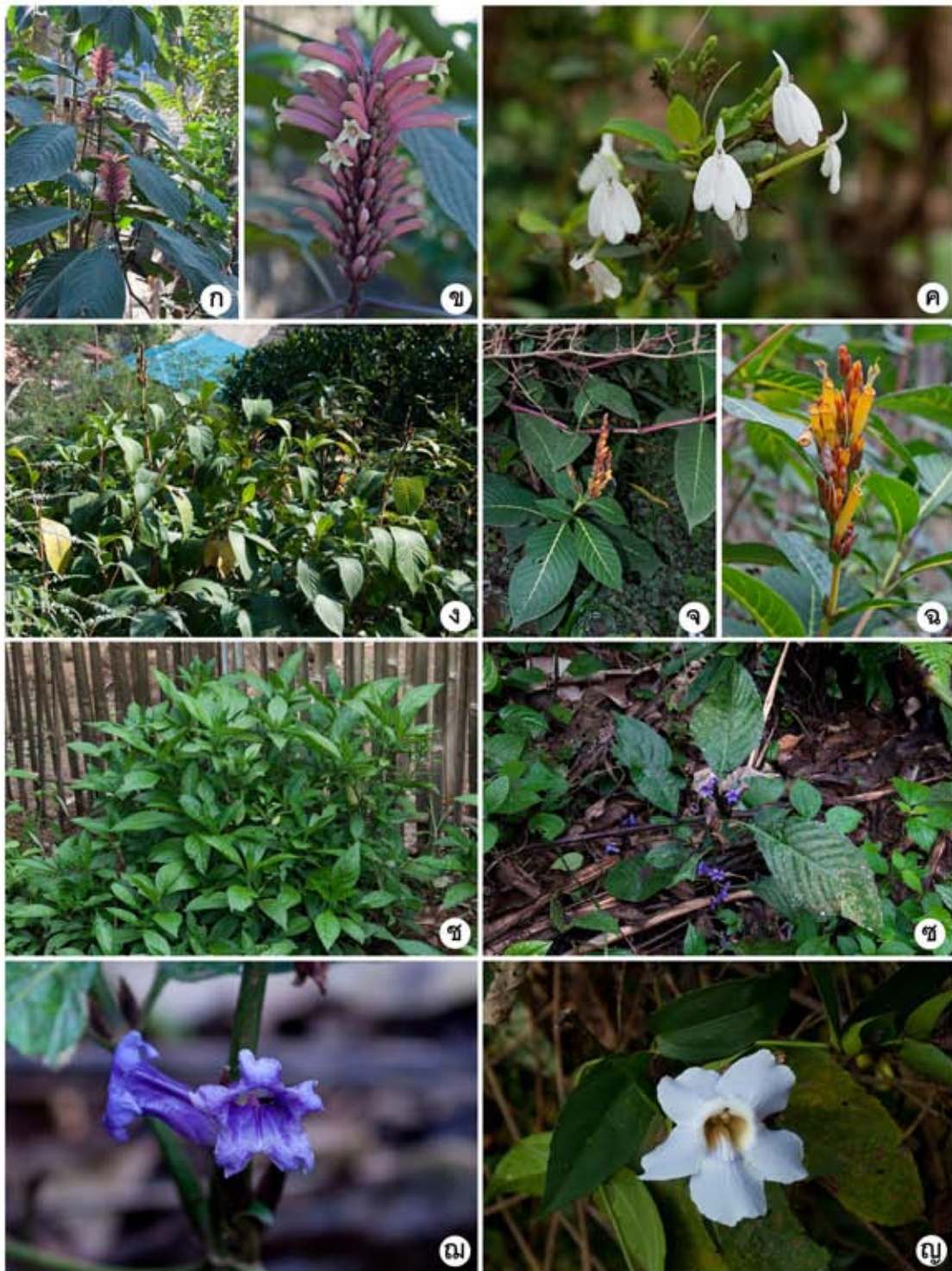
ระยะเวลาออกดอก	สิงหาคม (กรกฎาคม - สิงหาคม)
ประเทศไทย	พืชเฉพาะถิ่นในประเทศไทย
การกระจายพันธุ์	แม่ฮ่องสอน
แหล่งที่พบ	พบในพื้นที่ธรรมชาติ ป่าผลัดใบหรือป่าไผ่
การใช้ประโยชน์	

- 1 ใบ นำมากินกับลาบ
2. ใบ นำไปใส่ต้มหน่อไม้ เพื่อลดความฝาด

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ A. Nuammee 144

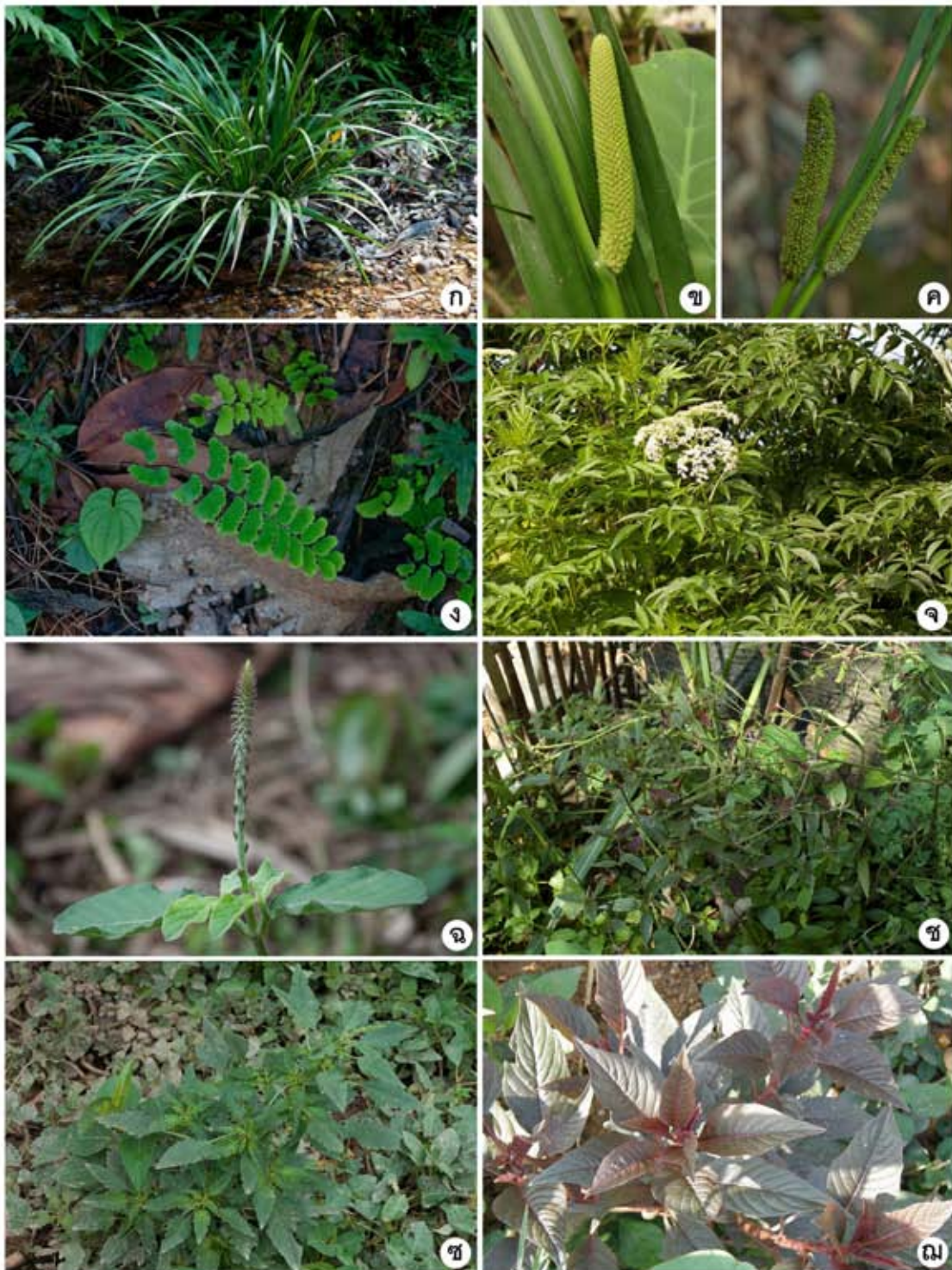

ภาพที่ 4.5 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 1 ก.-ข. *Acanthus montanus* - ยอดอ่อนและช่อดอก
 ค.-ง. *Andrographis paniculata* - ทั้งต้นและดอก จ. *Barleria strigosa* - ดอก
 ฉ.-ช. *Cystacanthus* sp. - ทั้งต้นและช่อดอก ซ.-ฅ. *Dicliptera chinensis* - ยอดอ่อนและดอก
 ญ.-ฎ. *Justicia grossa* - ยอดอ่อนและดอก

ภาพที่ 4.6 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 2 ก.-ข. *Phlogacanthus curviflorus* - ต้นและช่อดอก
 ค. *Rhinacanthus nasutus* - ต้นและดอก ง.-จ. *Sanchezia speciosa* - ทั้งต้นและช่อดอก
 ช. *Strobilanthes cusia* - ปลุกไว้ในสวนสมุนไพร ช.-ฌ. *Strobilanthes* sp. ต้นและดอก
 ญ. *Thunbergia laurifolia* - ดอก

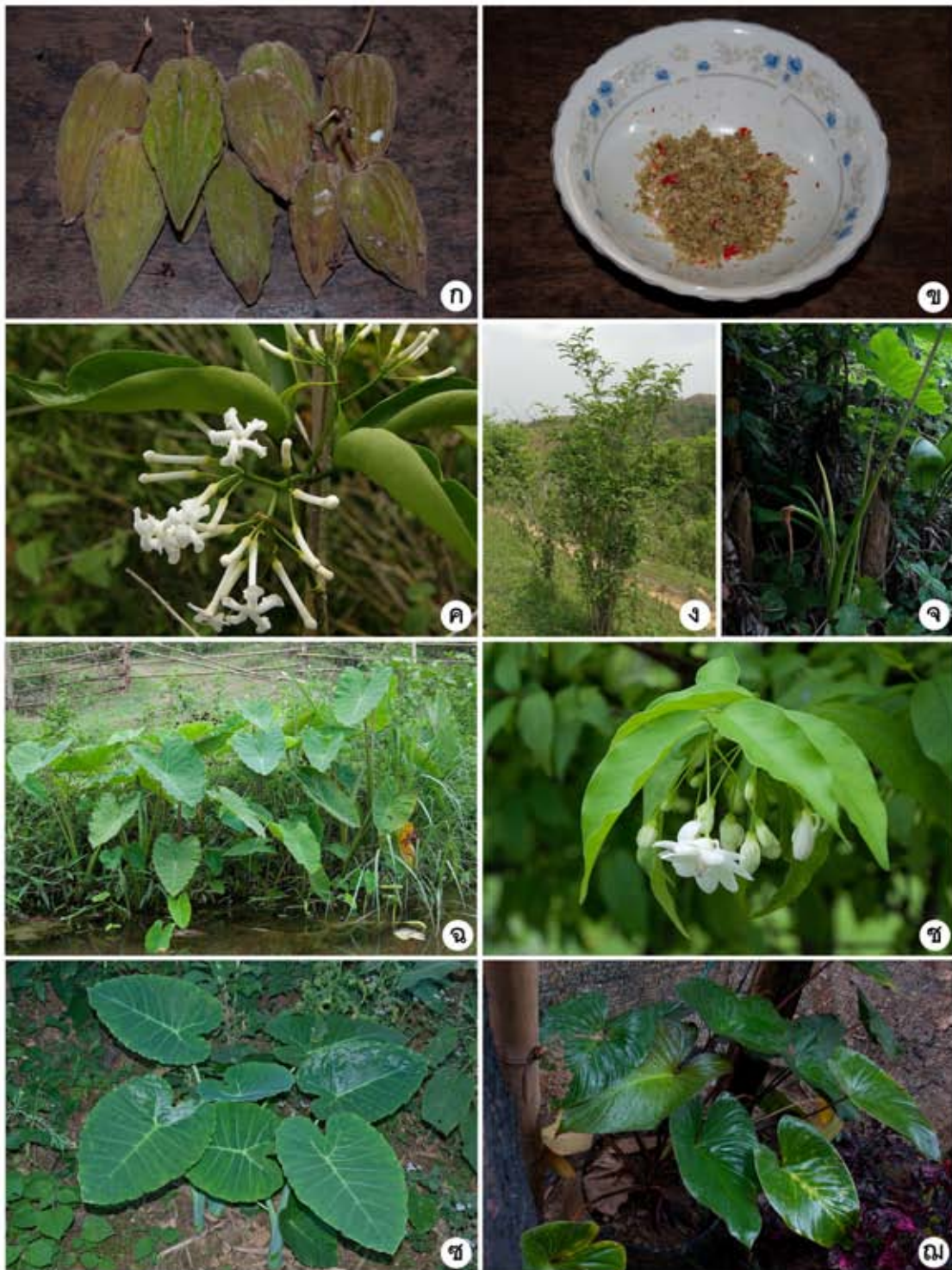
ภาพที่ 4.7 พืชที่ชาวมังใช้ประโยชน์ 3 ก.- ค. *Acorus calamus* - ในถิ่นอาศัยตามธรรมชาติ
 ง. *Adiantum philippense* - ในถิ่นอาศัยตามธรรมชาติ จ. *Sambucus canadensis* - ต้นและ
 ช่อดอก ฉ. *Achyranthes aspera* - ใบและช่อดอก ช. *Achyranthes cf. longifolia* - ปลูกใน
 สวนสมุนไพร ซ. *Amaranthus spinosus* - พบทั่วไปในหมู่บ้าน ฌ. *Celosia argentea* - ยอดอ่อน

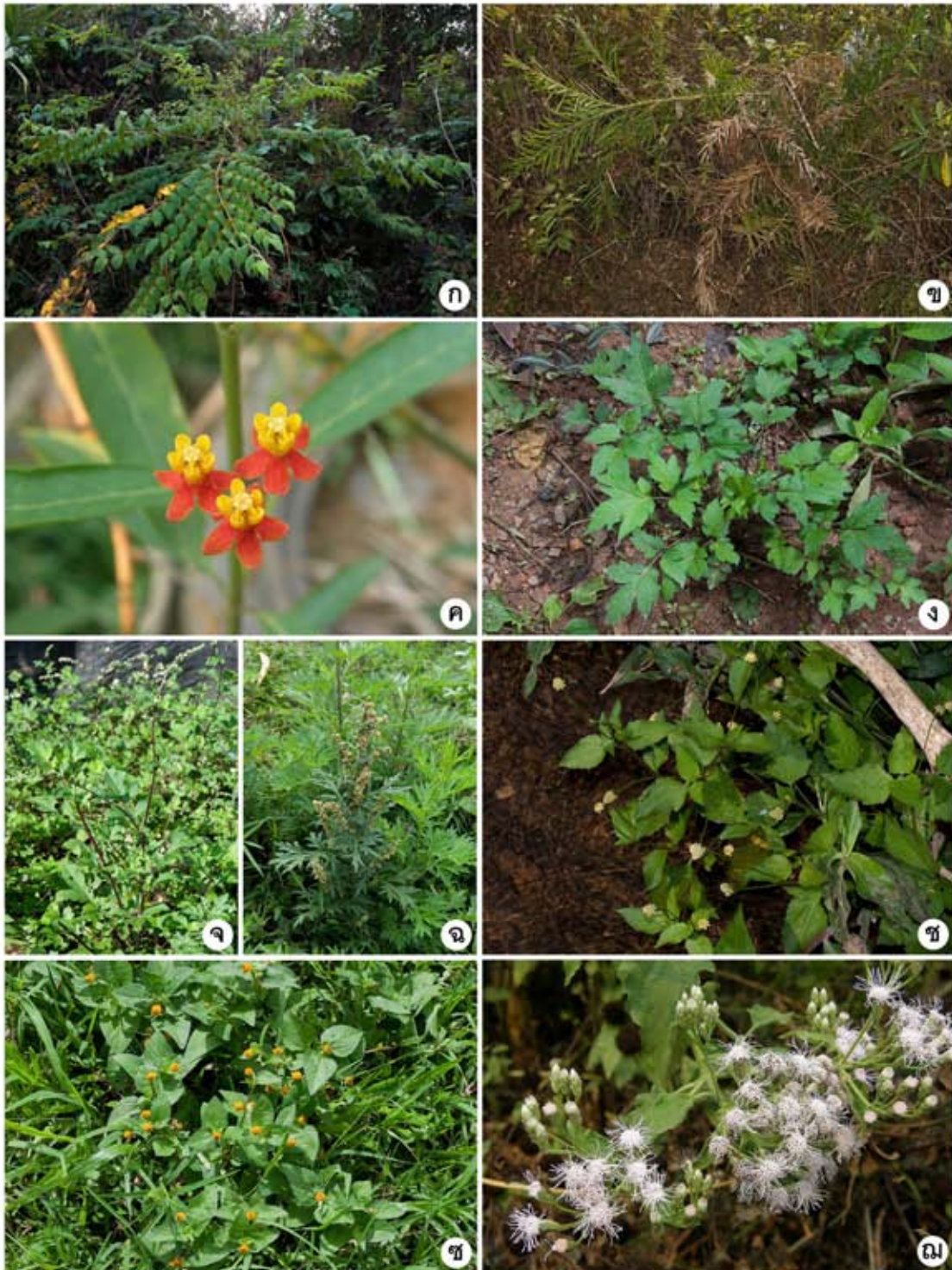
ภาพที่ 4.8 พืชที่ชาวมังไห้ประโยชน์ 4 ก. *Celosia argentea* - ดอก ข. *Iresine herbstii* - ยอดอ่อน ค.-ง. *Cyathula prostrata* - ต้นและช่อดอก จ. *Allium cepa* var. *aggregatum* - ปลุกในสวนผัก ฉ.-ช. *Allium* cf. *prattii* - ปลุกในสวนสมุนไพร ซ. *Zephyranthes rosea* - ดอก และใบ ฅ. *Mangifera caloneura* - ผล ญ. *Mangifera indica* - ดอก ฎ. *Rhus javanica* var. *chinensis* - ผลแก่ ฏ. *Semecarpus albescens* - ช่อดอก

ภาพที่ 4.9 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 5 ก. *Spondias lakonensis* - ช่อดอกและผล
 ข. *Goniotalamus laoticus* - ดอก ค. *Centella asiatica* - ทั้งต้น ง. *Coriandrum sativum* -
 ต้น ใบและดอก จ. *Eryngium foetidum* - ทั้งต้น ฉ. *Hydrocotyle sibthorpioides* - ทั้งต้น
 ช. Apiaceae 1. - ปลุกในสวนสมุนไพร ซ. *Amalocalyx microlobus* - ดอก พบตามธรรมชาติ

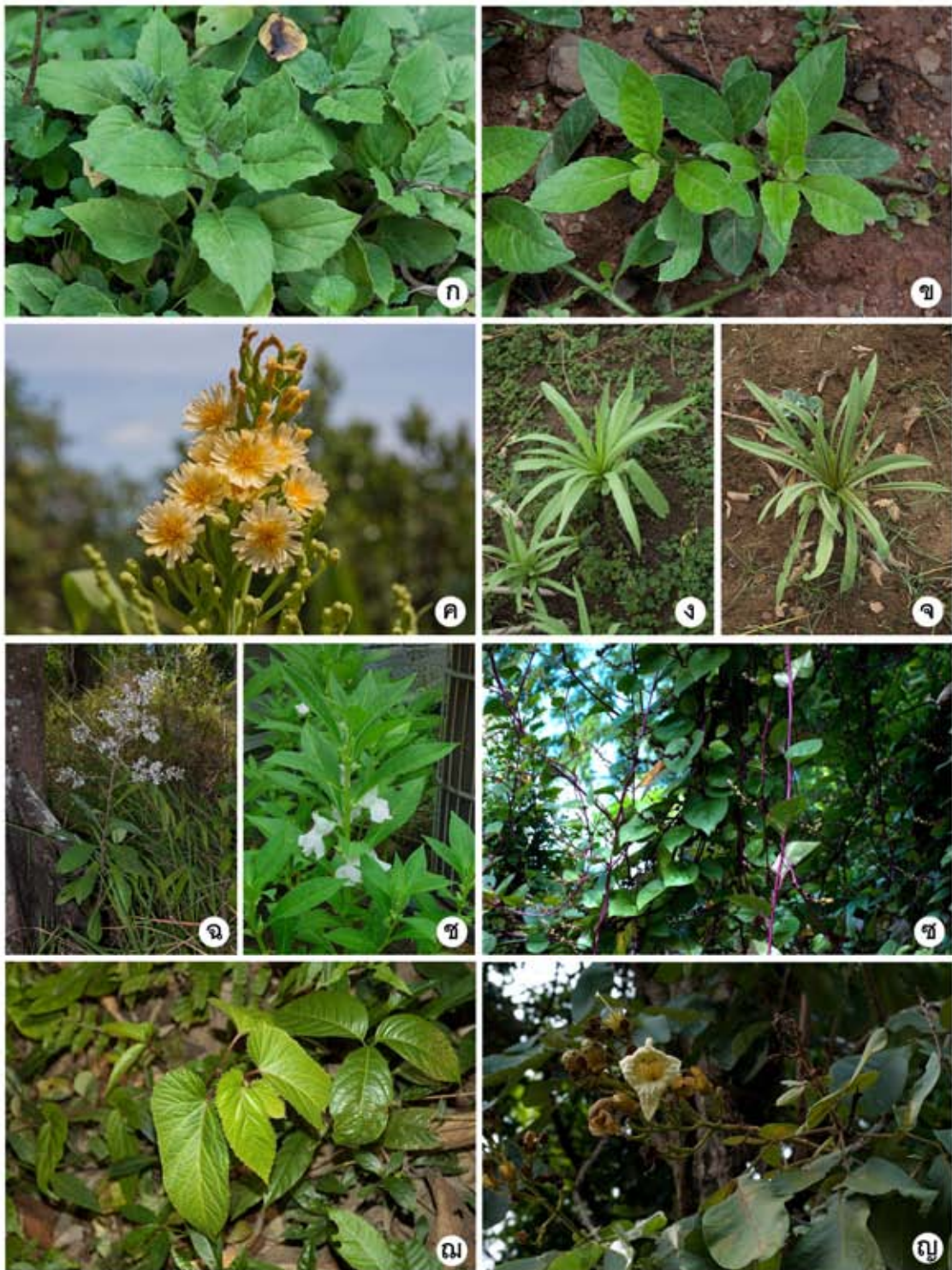
ภาพที่ 4.10 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 6 ก.-ข. *Amalocalyx microlobus* - ผลและวิธีการกิน
 ค.-ง. *Tabernaemontana bovina* - ดอกและถิ่นอาศัยในธรรมชาติ จ.-ฉ. *Colocasia esculenta*
 - ช่อดอกและถิ่นอาศัยในธรรมชาติ ช. *Wrightia religiosa* - ดอก ซ. *Colocasia gigantea* -
 ปลูกในสวนผัก ฉ. *Homalomena rubescens* - ปลูกในสวนสมุนไพร

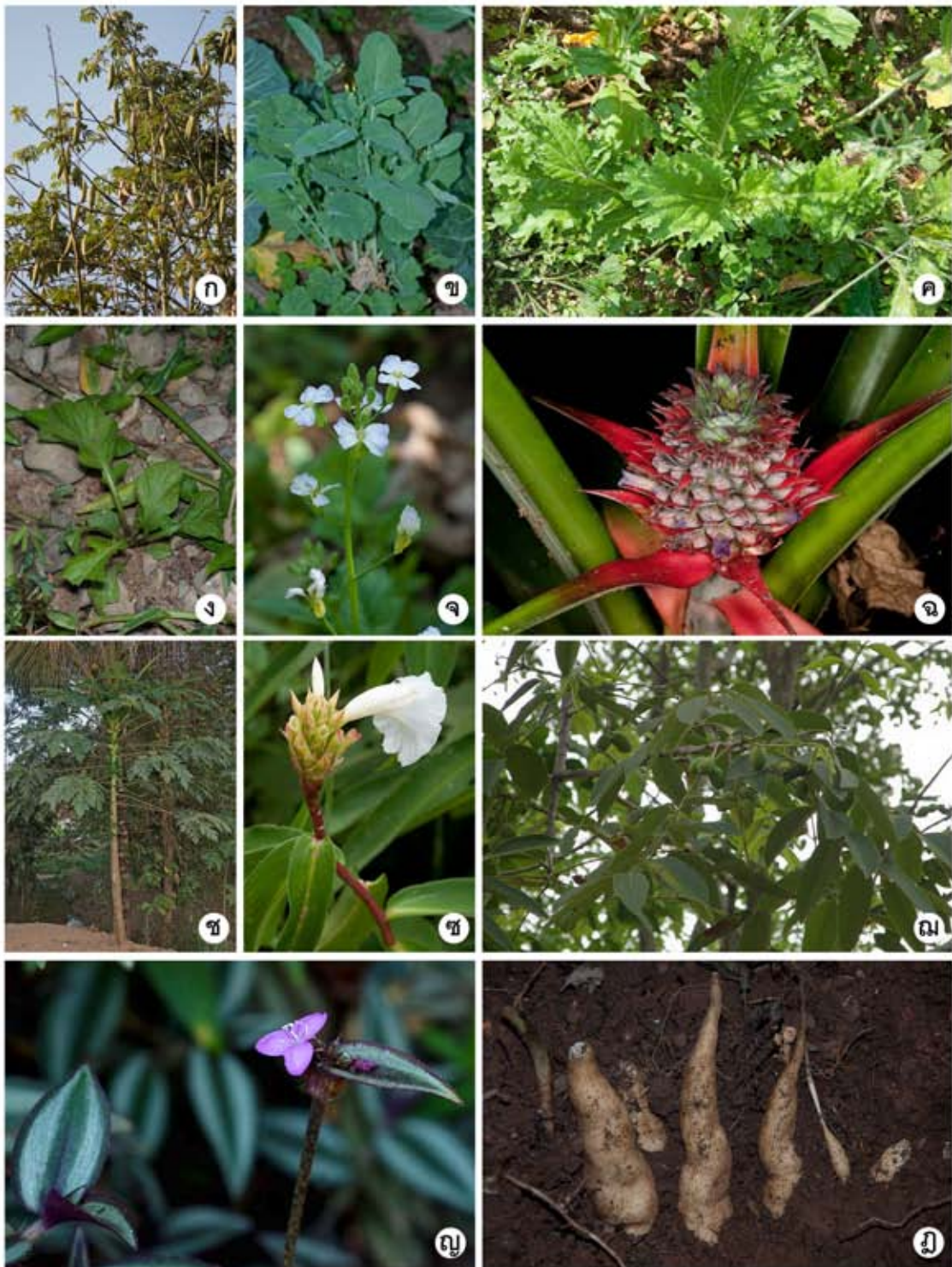
ภาพที่ 4.11 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 7 ก. *Aralia dasyphylla* - ใบและช่อดอก
 ข. *Calamus rotang* - ปลุกในพื้นที่ดินน้ำ ค. *Asclepias curassavica* - ดอก
 ง.-จ. *Artemisia lactiflora* - ปลุกในสวนสมุนไพร ฉ. *Artemisia indica* - ต้น ใบและช่อดอก
 ช. *Acmella brachyglossa* - ถิ่นอาศัยในธรรมชาติ ซ. *Acmella ciliata* - ถิ่นอาศัยในธรรมชาติ
 ฌ. *Chromolaena odorata* - ช่อดอก

ภาพที่ 4.12 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 8 ก.-ข. *Blumea lanceolaria* - ต้นที่ยังไม่ออกดอกและนิยมปลูกในสวนสมุนไพร ค.-ง. *Chrysanthemum indicum* - ช่อดอกและยอดอ่อนที่นำมากิน จ.-ฉ. *Crassocephalum crepidioides* - ยอดอ่อนและช่อดอก ช. *Cyanthillium cinereum* - พบทั่วไปในหมู่บ้าน ซ.-ฅ. *Eupatorium fortunei* - ช่อดอกและยอดอ่อน ฌ. *Gynura bicolor* - ยอดอ่อน

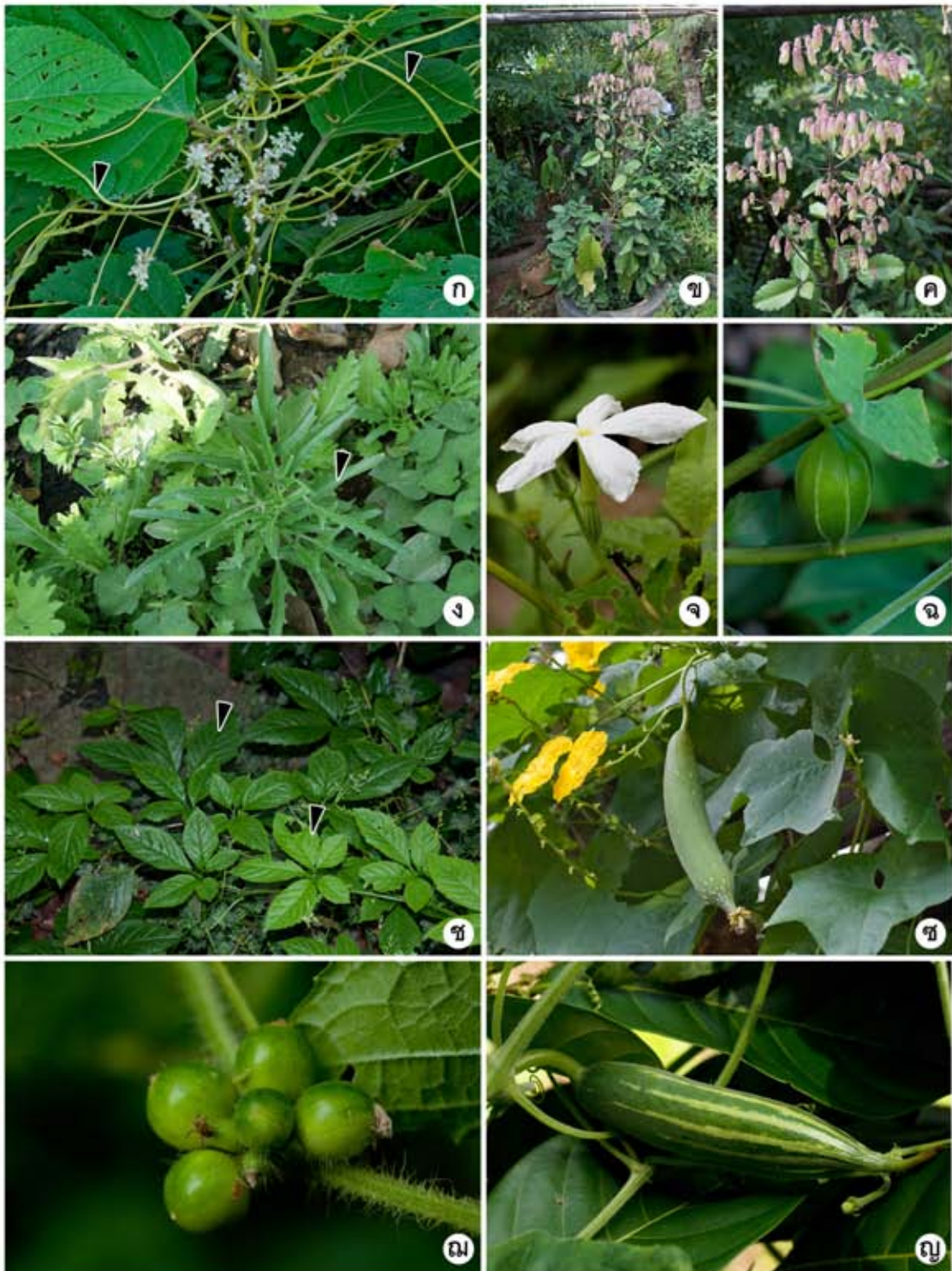

ภาพที่ 4.13 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 9 ก. *Gynura divaricata* - ใบ ข. *Gynura cf. nepalensis* - ปลอกในสวนสมุนไพรร ค.-จ. *Lactuca indica* - ดอกและใบ ฉ. *Monosis parishii* - ถิ่นอาศัยในธรรมชาติ ช. *Impatiens balsamina* - ต้นและดอก ฅ. *Basella alba* - ต้นที่มีสีแดง ฆ. *Begonia* sp. - ต้นและใบอ่อน ง. *Fernandoa adenophylla* - ดอก

ภาพที่ 4.14 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 10 ก. *Bombax ceiba* - ผล ข. *Brassica napus* - ทิ้งต้น
 ค. *Brassica juncea* - ผักกาดเขียวใบหยัก ง. *Rorippa dubia* - ใบ จ. *Raphanus sativus* - ดอก
 ฉ. *Ananas comosus* - ดอก ช. *Carica papaya* - ทิ้งต้น ช. *Costus speciosus* - ดอก
 ณ. *Canarium subulatum* - ผล ญ. *Tradescantia zebrina* - ดอก ฎ. *Ipomoea batatas* - หัว
 (รากสะสมอาหาร)

ภาพที่ 4.15 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 11 ก. *Cuscuta japonica* - ต้นที่ออกดอก (ลูกศร)
 ข.-ค. *Bryophyllum pinnatum* - ต้นและดอก ง. *Kalanchoe laciniata* (ลูกศร)
 จ.-ฉ. *Gymnopetalum chinense* - ดอกเพศเมียและผลอ่อน ช. *Gynostemma pentaphyllum*
 (ลูกศร) ซ. *Luffa cylindrica* - ผล ฅ. *Mukia maderaspatana* - ผล
 ญ. *Trichosanthes cucumerina* - ผล

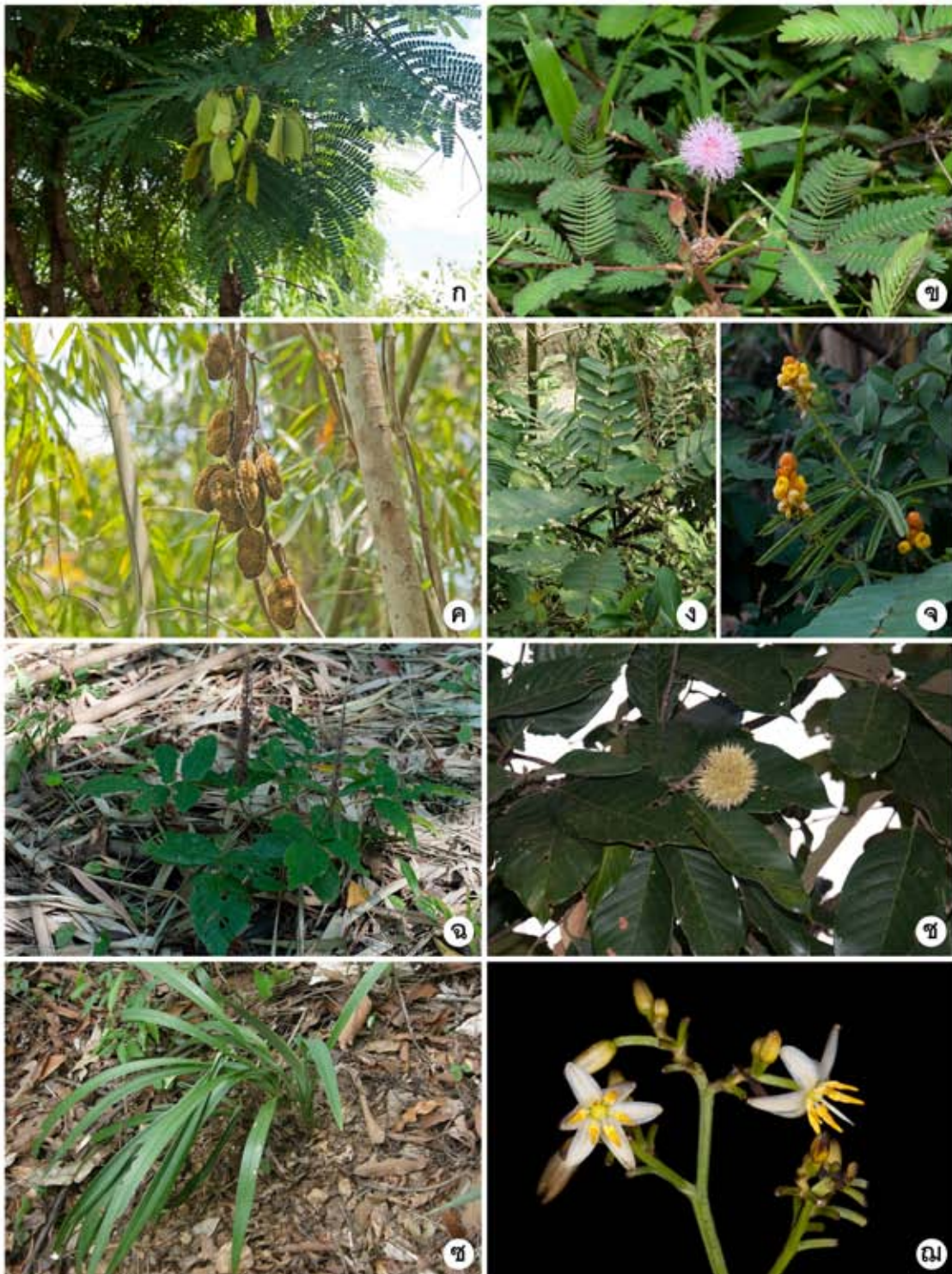
ภาพที่ 4.16 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 12 ก. *Scleria levis* - ช่อดอก ข.-ค. *Dillenia parviflora* - กิ่งที่ติดผลและดอก ง. *Dioscorea alata* - หัวใต้ดิน จ. *Dioscorea esculenta* - หัวใต้ดิน ฉ.-ช. *Dioscorea bulbifera* - หัวย่อยและช่อดอก ซ. *Dracaena angustifolia* - ต้นที่ติดผล ฅ. *Baccaurea ramiflora* - ผล ฉ. *Sansevieria trifasciata* - ปลุกในบริเวณบ้าน ฎ. *Elaeagnus latifolia* - ผล

ภาพที่ 4.17 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 13 ก. *Codiaeum variegatum* - ใบและช่อดอก
 ข. *Croton roxburghii* - ใบและ ช่อดอก ค. *Excoecaria cochinchinensis* - ดอกเพศเมีย
 ง. *Euphorbia nerifolia* - ต้นและใบ จ. *Homonoia riparia* - กิ่งและช่อดอกเพศผู้
 ฉ. *Glochidion sphaerogynum* - ใบและผล ข. *Jatropha gossypifolia* - ทั้งต้น
 ช. *Jatropha curcas* - ใบและดอก

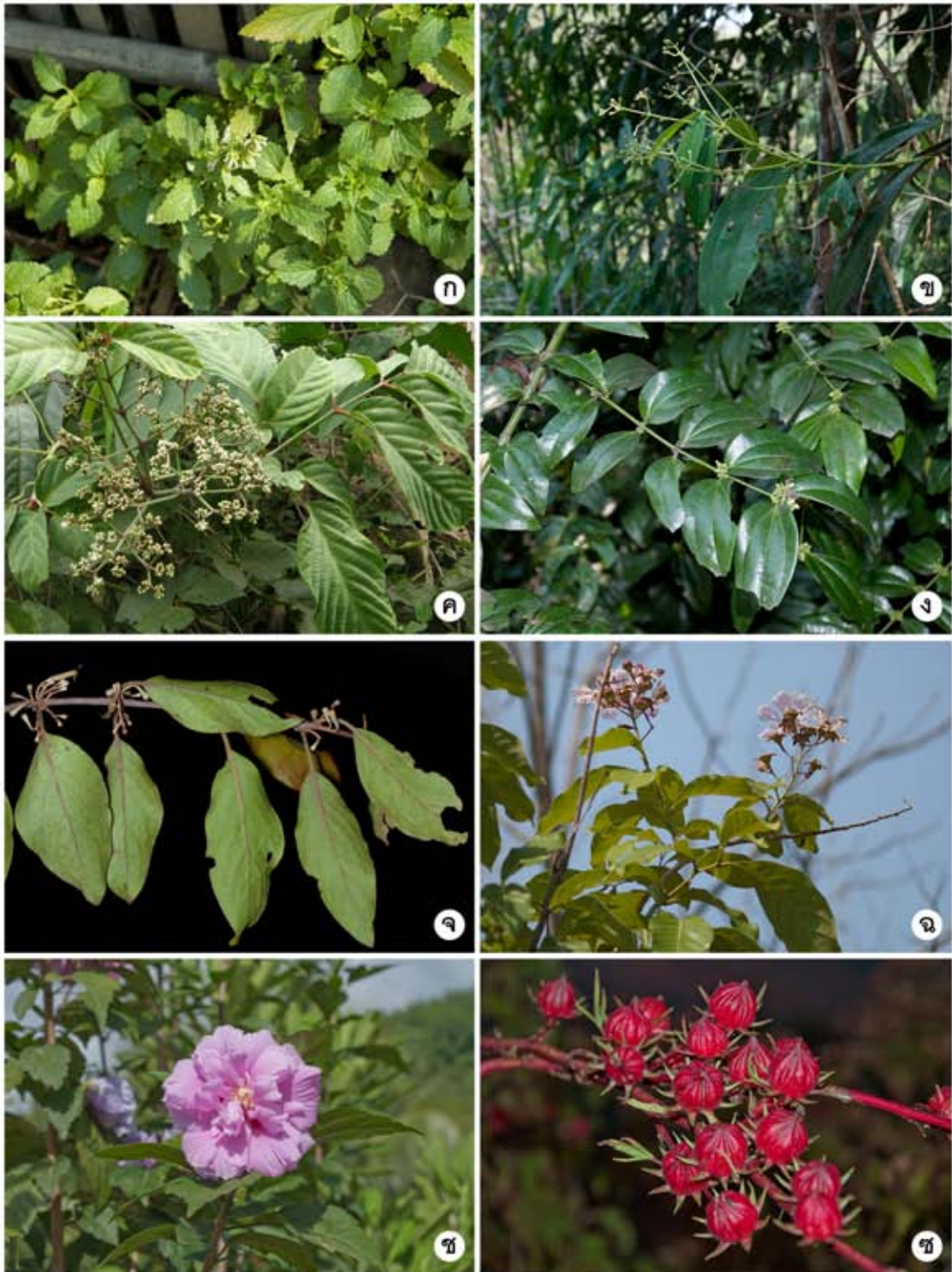
ภาพที่ 4.18 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 14 ก. *Mallotus barbatus* - ต้นเพศเมีย
 ข. *Manihot esculenta* - ต้นและช่อดอกอ่อน ค. *Phyllanthus emblica* - ผลแก่
 ง. *Acacia concinna* - ฝักแก่ จ. *Albizia odoratissima* - ช่อดอก ฉ. *Bauhinia viridescens* -
 ช่อดอกเพศเมียและฝักอ่อน ช. *Caesalpinia hymenocarpa* - ต้นและช่อดอก
 ซ.-ณ. *Caesalpinia mimosoides* - ยอดอ่อนและช่อดอก

ภาพที่ 4.19 พืชที่ชาวมังใช้ประโยชน์ 15 ก. *Caesalpinia sappan* - ผักอ่อน ข. *Mimosa pudica* - ใบและดอก ค. *Mucuna revoluta* - ผักแก่ ง.-จ. *Senna alata* - ใบและดอก ฉ. *Uraria crinita* - ต้นที่ติดผล ช. *Castanopsis armata* - ผล ช.-ณ. *Dianella ensifolia* - ต้นและดอก

ภาพที่ 4.20 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 16 ก.-ข. *Molineria capitulata* - ต้นที่พบในธรรมชาติและดอก ค.-ง. *Belamcanda chinensis* - ต้นและดอก จ.-ฉ. *Eleutherine palmifolia* - ต้นและดอก ช. *Clerodendrum colebrookianum* - ดอก ซ. *Clerodendrum infortunatum* - ต้นและดอก ฅ. *Clerodendrum kaempferi* - พบในธรรมชาติ ณ. *Holmskioldia sanguinea* - ต้นและดอก ญ. *Leonurus japonicus* - ต้นและดอก

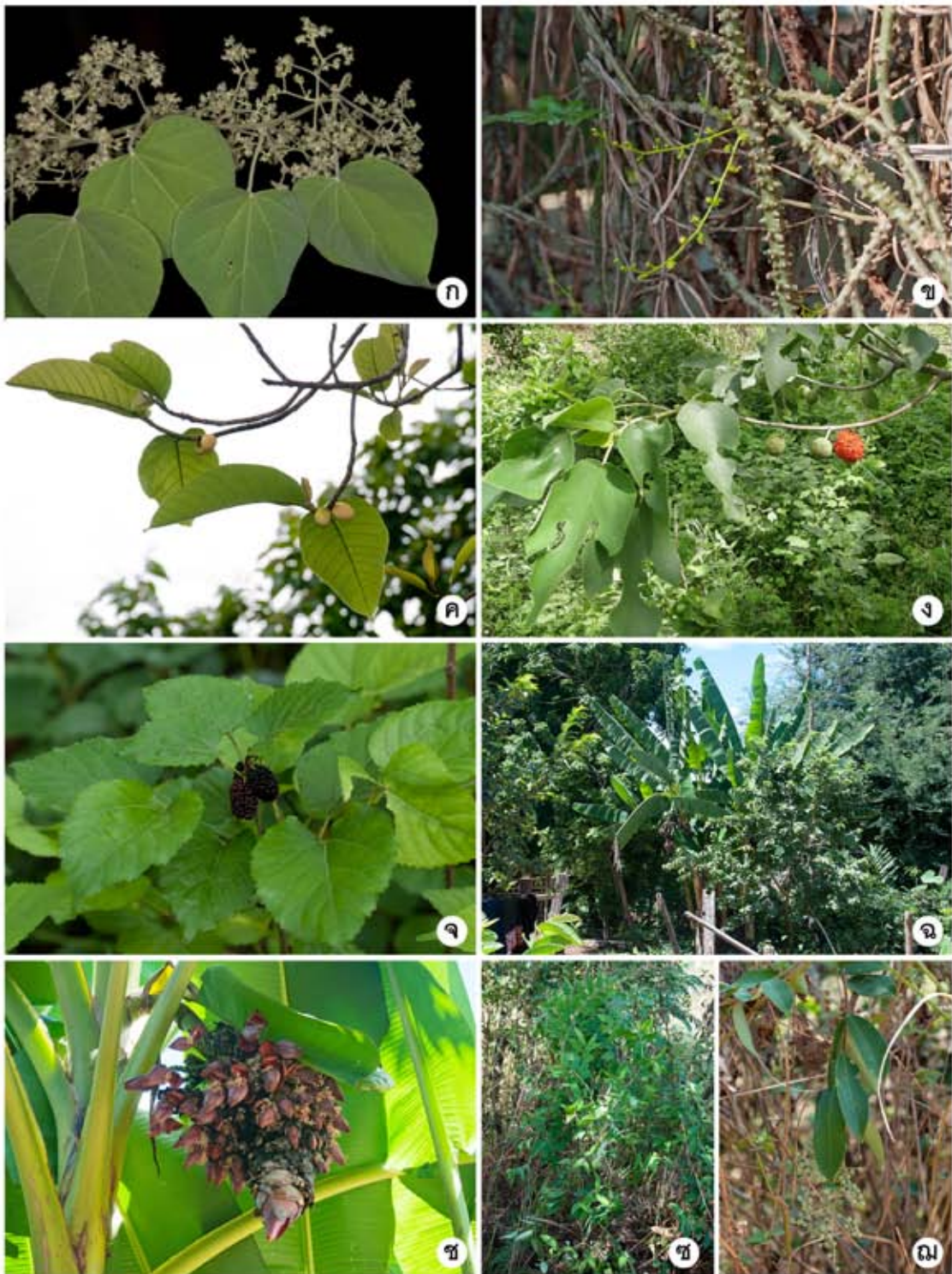

ภาพที่ 4.21 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 17 ก. *Teucrium viscidum* var. *viscidum* - ต้นและดอก
 ข. *Cinnamomum iners* - ดอก ค. *Leea indica* - ดอก ง. *Strychnos axillaris* - ต้นและดอก
 จ. *Scurrula parasitica* - ต้นและดอก ฉ. *Lagerstroemia macrocarpa* - ต้นและดอก
 ช. *Hibiscus hybrid* - ดอก ซ. *Hibiscus sabdariffa* - ผล

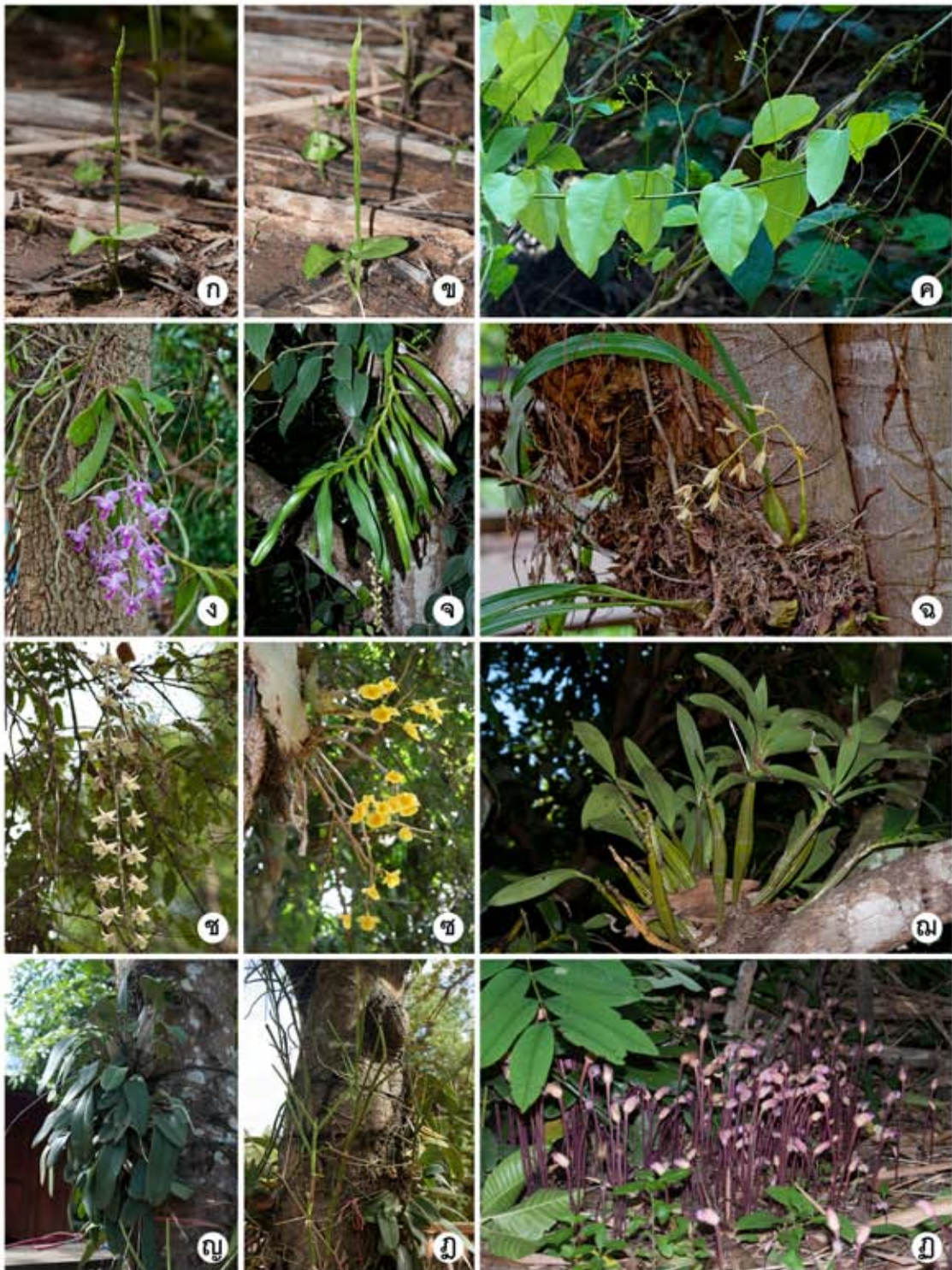

ภาพที่ 4.22 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 18 ก. *Sida alnifolia* - ต้นและดอก ข. *Urena lobata* - ดอก
 ค. *Phrynium pubinerve* - ดอกและผลแก่ ง.-จ. *Stachyphrynium placentarium* - ดอกและต้น
 ฉ. *Angiopteris evecata* - ลำต้น ช.-ซ. *Cyclea varians* - ต้นเพศผู้ (ช.) และต้นเพศเมีย (ซ.)
 ฅ.-ญ. *Diploclisia glaucescens* - ต้นและใบ (ฅ.) ดอกออกที่โคนต้น (ญ.)

ภาพที่ 4.23 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 19 ก. *Pericampylus glaucus* - ใบและดอก
 ข. *Tinospora crispa* - ต้นและดอก ค. *Artocarpus lakoocha* - กิ่งที่มีดอกเพศผู้
 ง. *Broussonetia papyrifera* - ผลสุก จ. *Morus alba* - ผลสุก ฉ.-ช. *Musa acuminata* -
 ปลุกไว้ในบริเวณบ้าน (ฉ.) ปลีมีจำนวนมาก (ช.) ช.-ณ. *Embelia sessiliflora* - ถิ่นอาศัย
 ในธรรมชาติและผลอ่อน

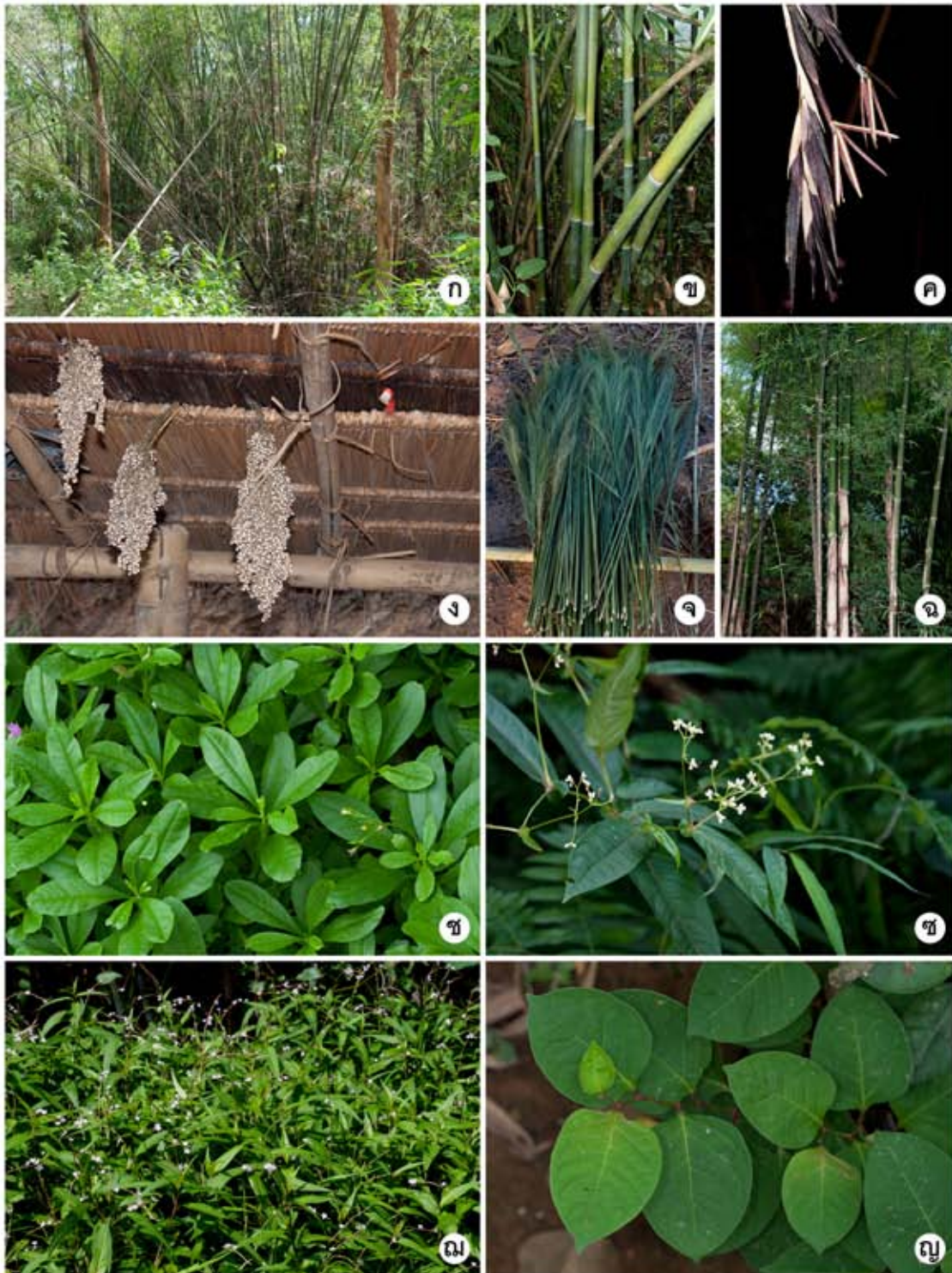
ภาพที่ 4.24 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 20 ก.-ข. *Ophioglossum petiolatum* - ต้นที่มี spike
 ค. *Erythrolipum scandens* - ยอดอ่อนและดอก ง. *Aerides crassifolia* - ต้นและดอก
 จ. *Aerides falcata* - ต้นและดอกตม ฉ. *Coelogyne trinervis* ช. *Dendrobium aphyllum* -
 ดอก ช. *Dendrobium dixanthum* ฌ. *Dendrobium chrysotoxum* ฎ. *Dendrobium lindleyi*
 ฏ. *Papilionanthe teres* ฐ. *Aeginetia indica* - พบตามธรรมชาติ บริเวณป่าไผ่

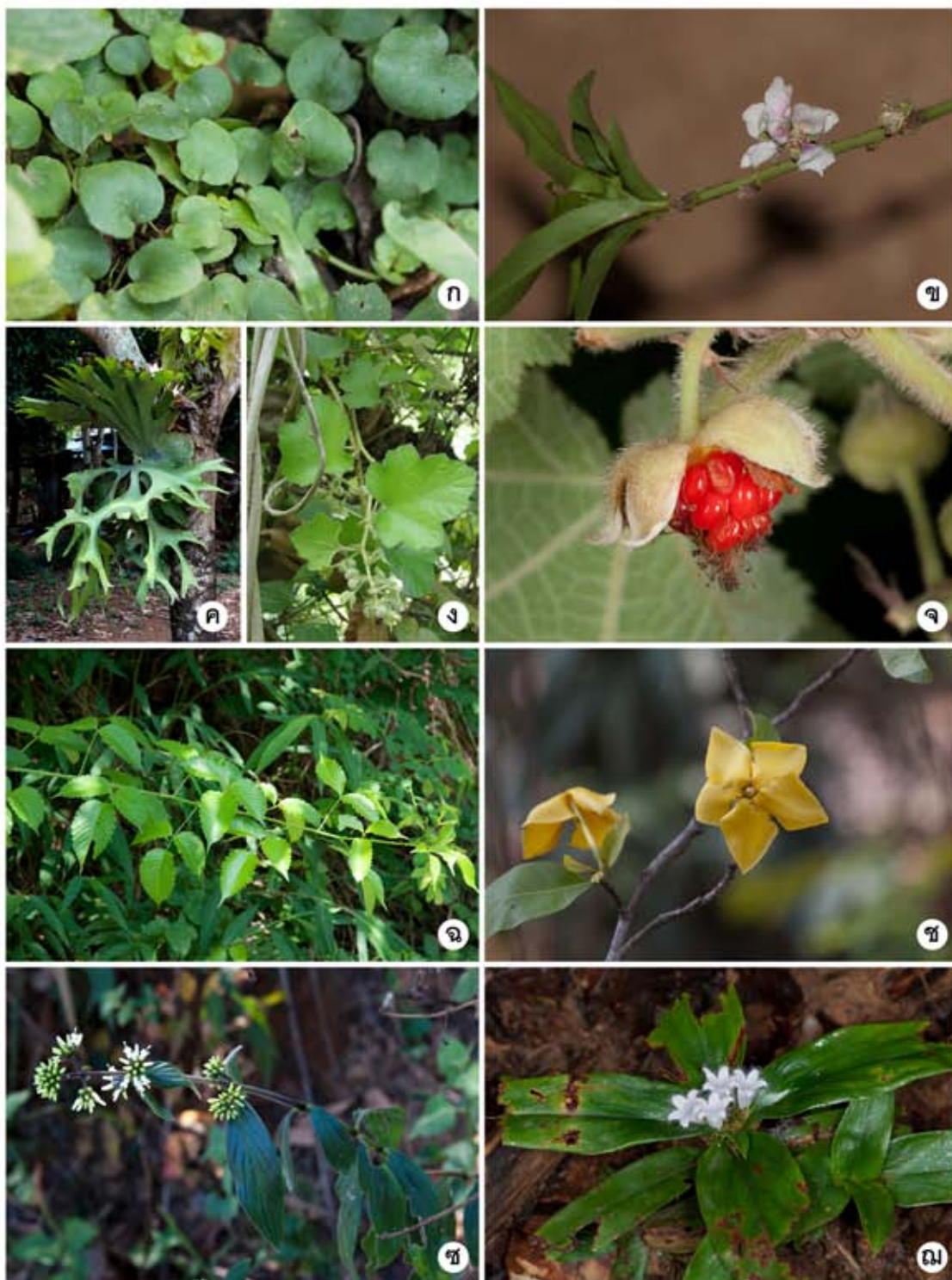
ภาพที่ 4.25 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 21 ก. *Pandanus* sp. - ชาวม้งกำลังตัดรากของ
ต้นเคยหนามไปใช้ประโยชน์ ข. *Passiflora edulis* - ดอก ค. *Passiflora foetida* - ดอก
ง. *Piper sarmentosum* - ใบ จ. *Plantago major* - ใบและช่อดอก ฉ.-ช. *Bambusa nutans* -
ลำต้นเหนือดินและช่อดอก ช.-ณ. *Coix lacrymal-jobi* - ต้นและช่อดอก ญ. *Bambusa vulgaris* -
ลำต้นเหนือดิน

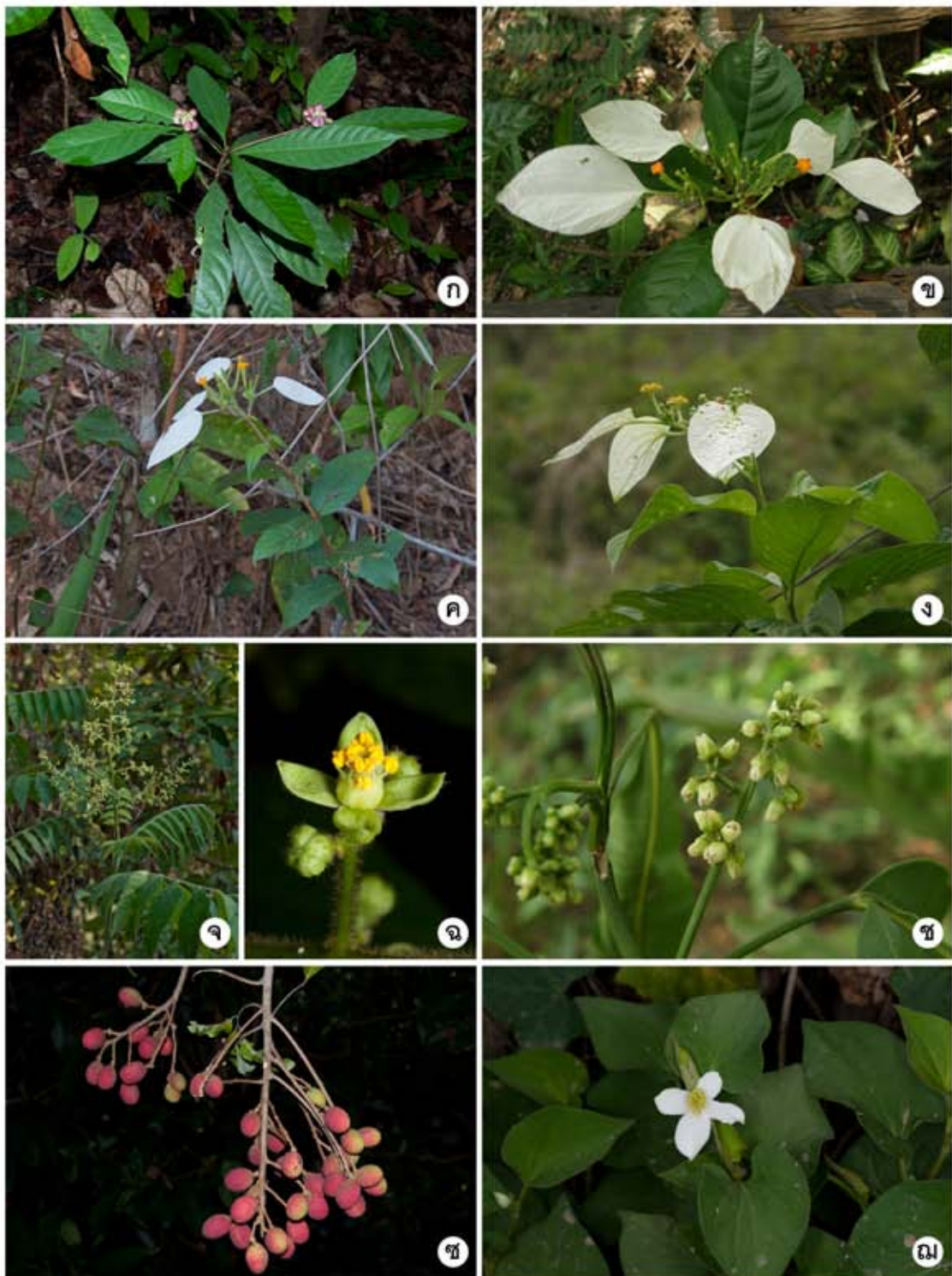
ภาพที่ 4.26 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 22 ก. *Dendrocalamus brandisii* - ลำต้นเหนือดิน
 ข. *Dendrocalamus membranaceus* - ลำต้นเหนือดิน ค. *Eleusine coracana* - ทั้งต้น
 ง.-จ. *Gigantochloa albociliata* - ลำต้นเหนือดินและช่อดอก ฉ.-ช. *Oryza sativa* - ข้าวเจ้า (ฉ)
 และข้าวเหนียวดำ (ช) ซ.-ญ. *Oryza meyeriana* subsp. *granulata* - ต้นและดอก
 ฎ.-ฏ. *Pseudosasa cf. japonica* - ลำต้นเหนือดิน (ฎ) นำมาทำแคน (ฏ)

ภาพที่ 4.27 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 23 ก. *Schizostachyum pergracile* - ในพื้นที่ปางช้างมีจำนวนมาก
 ข.-ค. *Schizostachyum virgatum* - ลำต้นเหนือดินและช่อดอก ง. *Sorghum bicolor* - ชาวม้งนำมาตากแห้ง
 และเก็บไว้ในบ้าน จ. *Thysanolaena latifolia* - ช่อดอก ฉ. *Thysostachys siamensis* - ลำต้นเหนือดิน
 ช. *Talinum triangulare* - ลำต้นและใบ ซ. *Persicaria chinensis* - ลำต้นและช่อดอก ฅ. *Polygonum*
odoratum - ปลูกในสวนสมุนไพร ญ. cf. *Reynoutria japonica* - ลำต้นและใบ

ภาพที่ 4.28 พืชที่ชาวมังไข่ประโยชน์ 24 ก. *Lysimachia christinae* - ต้นและใบ
 ข. *Prunus persica* - ดอก ค. *Platynerium holttumii* Joncheere - นำมาปลูกไว้บนต้นไม้
 หน้าบ้าน ง.-จ. *Rubus alceifolius* - ต้นและผลสุก ฉ. *Rubus leucanthus* - ต้นและใบ
 ช. *Gardenia sootepensis* - ดอก ซ. *Hedyotis capitellata* - ดอก ฅ. *Hedyotis coronaria* -
 ต้นและดอก

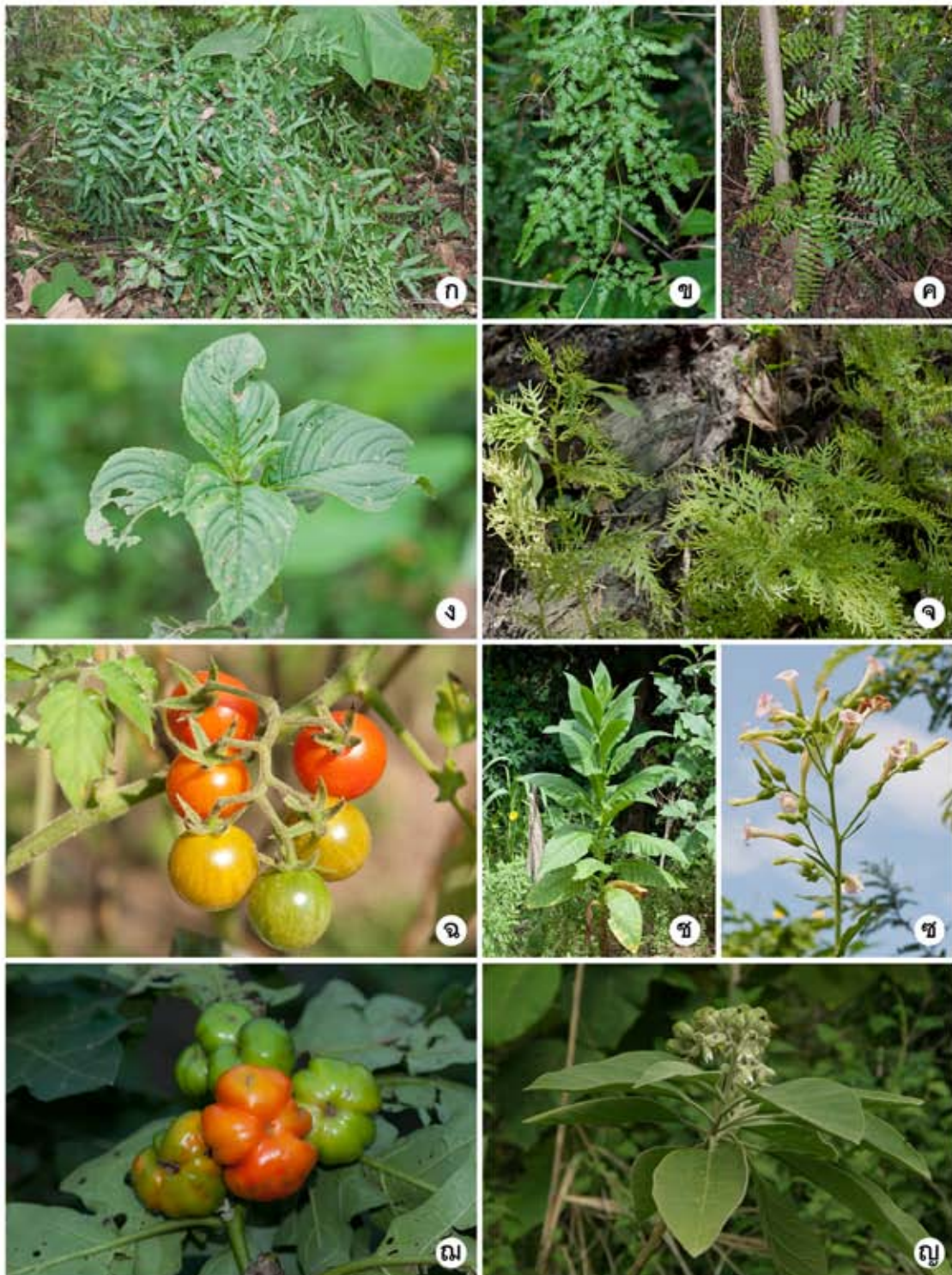

ภาพที่ 4.29 พืชที่ชาวมังไข่ประโยชน์ 25 ก. *Morinda angustifolia* - ต้นที่ติดผล

ข. *Mussaenda glabra* - ดอก ค. *Mussaenda sessilifolia* - ดอก

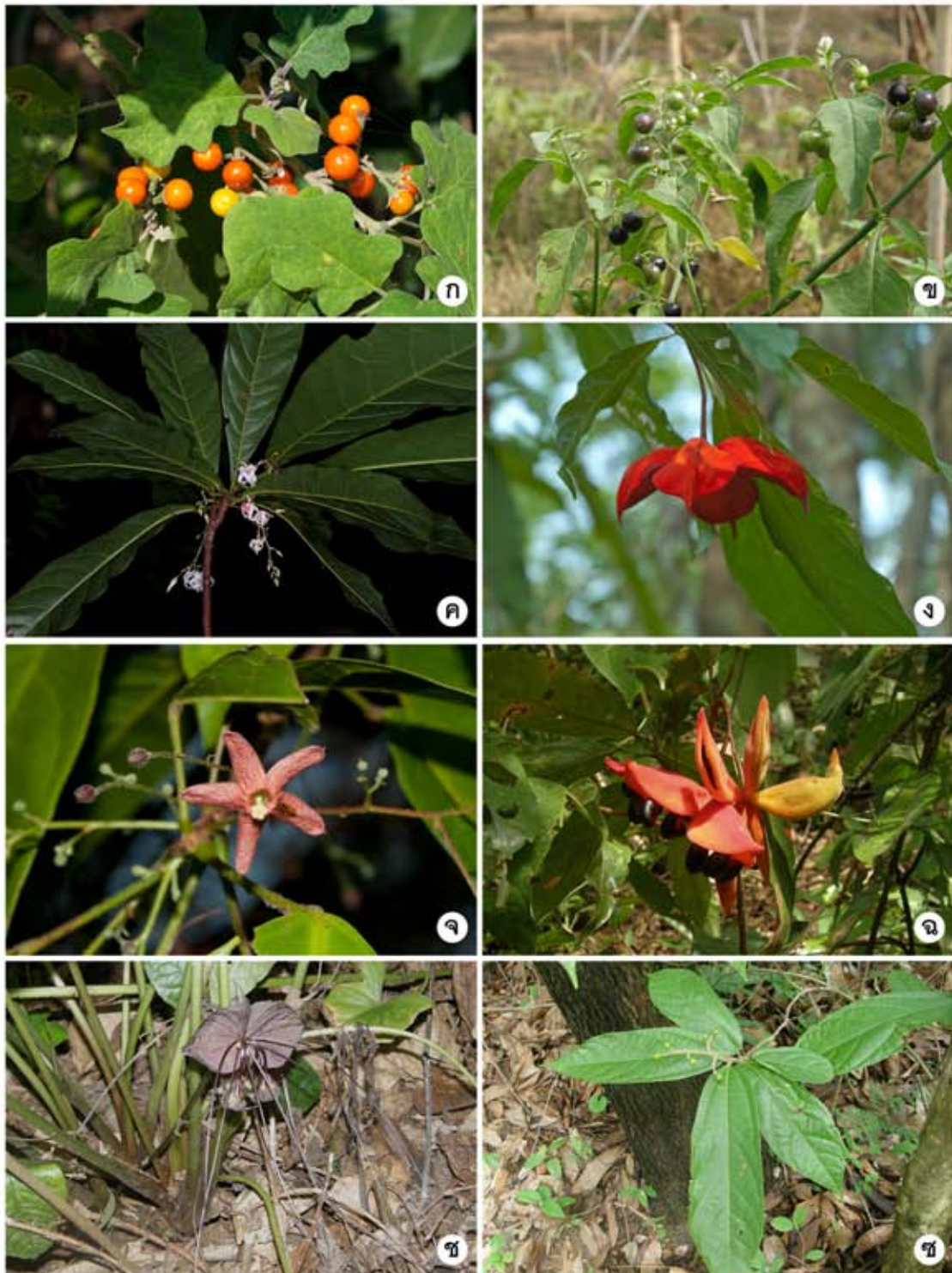
ง. *Schizomussaenda dehiscens* - ดอก จ.-ฉ. *Citrus aurantiifolia* - ต้นและดอก

ช. *Melicope viticina* - ดอก ซ. *Nephelium hypoleucum* - ผลสุก ฌ. *Houttuynia cordata* - ต้นและดอก

ภาพที่ 4.30 พืชที่ชาวมังไข่ประโยชน์ 26 ก. *Lygodium flexuosum* - ถิ่นอาศัยในธรรมชาติ
 ข. *Lygodium japonicum* - ใบ ค. *Lygodium polystachyum* - ถิ่นอาศัยในธรรมชาติ
 ง. *Limnophila rugosa* - ใบ จ. *Selaginella delicatula* - ต้น ช. *Lycopersicon esculentum* -
 ผล ซ. *Nicotiana tabacum* - ต้นและดอก ฅ. *Solanum aethiopicum* - ผล
 ญ. *Solanum erianthum* - ดอกและผล

ภาพที่ 4.31 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 27 ก. *Solanum indicum* - ผล ข. *Solanum nigrum* - ยอดอ่อนและผล ค.-ง. *Sterculia balanghas* - ดอกและผล จ.-ฉ. *Sterculia lanceolata* var. *lanceolata* - ดอกและผล ช. *Tacca chantrieri* - ดอก ซ. *Microcos paniculata* - ผลอ่อน

ภาพที่ 4.32 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 28 ก. *Triumfetta bartramia* - ต้นและดอก
 ข. *Trema orientalis* - ต้นและดอก ค. *Pellionia repens* - ถิ่นอาศัยในธรรมชาติ
 ง. *Verbena officinalis* - ต้นและดอก จ. *Diplazium esculentum* - ยอดอ่อน
 ฉ. *Alpinia galanga* - ต้นและดอก ช.-ซ. *Alpinia zerumbet* - ดอกอ่อนและดอกบาน
 ญ.-ญ. *Amomum dealbatum* - ดอกและผล ฎ. *Curcuma aeruginosa* - ต้นและดอก
 ฏ. *Curcuma comosa* - ออกจากเหง้า ขณะที่ไม่มีลำต้นเทียมและใบ

ภาพที่ 4.33 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 29 ก.-ค. *Curcuma longa* - ต้นและดอก เหง้าเนื้อในมีสีเหลืองเข้ม ง.-จ. *Etlingera araneosa* - ดอกอ่อนและดอกบาน ฉ.-ช. *Kaempferia galanga* var. *galanga* - ต้นและดอก ซ. *Kaempferia parviflora* - ต้นและดอก ฅ. *Kaempferia rotunda* - ต้นและดอก

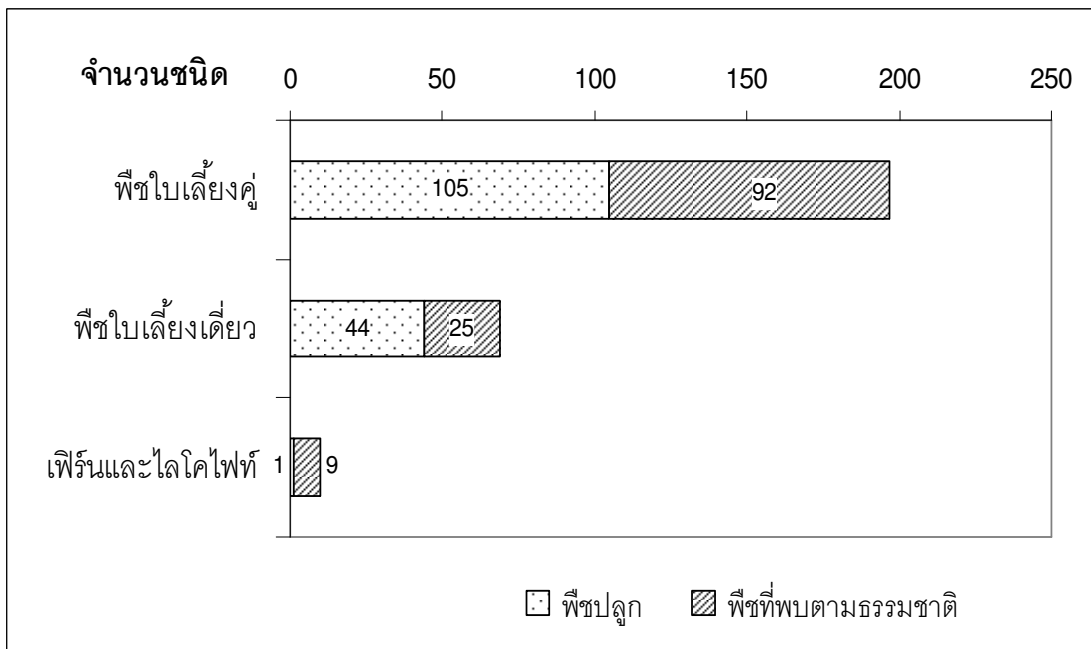

ภาพที่ 4.34 พืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ 30 ก.-ข. *Stahlianthus involucratus* - ต้นและดอก ค.-จ. *Zingiber montanum* - ปลุกในบริเวณ ฉ.-ช. *Zingiber ottensii* - ต้นและดอก ซ.-ณ. *Zingiber chantaranothai* - ถิ่นอาศัยตามธรรมชาติ ญ. *Hylotelephium* sp. - ต้นและดอก

บทที่ 5 อภิปรายผลการศึกษา

1. ความหลากหลายและลักษณะนิสัยของพืชที่ชาวม้งนำมาใช้ประโยชน์

จากพืชที่ชาวม้งนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันทั้งหมด 276 ชนิด 223 สกุล 90 วงศ์ โดยเป็นพืชดอก 266 ชนิด 215 สกุล 82 วงศ์ นั้น พบว่าเป็นพืชสวนครัวและพืชที่พบในธรรมชาติในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน (ภาพที่ 5.1)

ภาพที่ 5.1 สัดส่วนพืชที่เป็นพืชที่ปลูกในสวนครัวและพืชที่พบตามธรรมชาติ

ซึ่งอาจเนื่องมาจากพื้นที่บริเวณบ้านปางช้างเคยเป็นพื้นที่ป่าที่เคยถูกทำลายมาก่อน ชาวม้งจึงไม่สามารถที่จะใช้ประโยชน์จากพืชในพื้นที่บริเวณนี้ได้เต็มที่ ต้องมีการนำพืชภายนอกเข้ามาปลูกเพื่อใช้ประโยชน์เพิ่มเติม และต่อมาในภายหลัง พื้นที่ป่าบริเวณบ้านปางช้างได้รับการฟื้นฟูให้เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำ พร้อมทั้งมีการจัดสรรพื้นที่บางส่วนให้เป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินของชาวม้ง (สัมฤทธิ์ ตูลเพ็ง, 2540) จึงได้มีการนำพืชเข้ามาปลูกเพื่อเป็นการฟื้นฟูพื้นที่ป่า บางชนิดเป็นพืชที่มีอยู่เดิมตามธรรมชาติ เพียงแต่มีจำนวนน้อยทางโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ลุ่มน้ำน่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พื้นที่ที่ 7 จึงได้

นำมาขยายพันธุ์และนำเข้าไปปลูกเพิ่มเติมในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เช่น มั่นปลา [*Glochidion sphaerogynum* (Müll.Arg.) Kurz] และหวายขม (*Calamus rotang* L.) นอกจากนี้ในปัจจุบัน ชาวมังบ้านปางช้างมีการติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้น เนื่องจากการคมนาคมที่สะดวกขึ้น ชาวมังจึงได้รับเอาวัฒนธรรมเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชจากคนในสังคมเมืองเข้ามาใช้มากขึ้น

หากพิจารณาถิ่นกำเนิดของพืชแล้ว พบว่าเป็นพืชต่างถิ่นจำนวน 88 ชนิด โดยในจำนวนนี้เป็นพืชที่ชาวมังปลูกเอาไว้ในสวนครัวจำนวน 78 ชนิด และมี 5 ชนิดที่เป็นพืชต่างถิ่นรุกรานภายในอุทยานแห่งชาติหรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ได้แก่ สาบเสือ [*Chromolaena odorata* (L.) R.M.King & H.Rob.] และหญ้าคา [*Imperata cylindrica* (L.) Raeusch.] (Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 2006) และพื้นที่ภายนอกอุทยาน ได้แก่ หงอนไก่ (*Celosia argentea* L.) หญ้าค้ออ่อน [*Crassocephalum crepidioides* (Benth.) S.Moore] และผักชีใบเลื่อย (*Eryngium foetidum* L.) (Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 2012)

พืชที่ชาวมังนำมาใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นไม้ล้มลุก รองลงมาคือ ไม้ต้น ไม้พุ่มและไม้เลื้อย และเป็นพืชของอาศัยและไม้เฟิงเล็กน้อย บางชนิดเป็นพืชที่ทางโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ลุ่มน้ำน่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พื้นที่ที่ 7 (พมพ.) ได้นำเข้ามาปลูกในพื้นที่บ้านปางช้าง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกเป็นไม้ประดับเท่านั้น เช่น เหงือกปลาหมอ [*Acanthus montanus* (Nees) T.Anderson] แต่ชาวมังสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นพืชสมุนไพร กล่าวคือ นำมาใช้เป็นยาต้มไก่กินแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ซึ่งมีความกลมกลืนกับวัฒนธรรมของชาวมัง (สัมฤทธิ์ ตูลเพ็ง, สัมภาษณ์ 2553)

นอกจากนี้ยังพบพืชสมุนไพรบางชนิดที่ไม่มีการกระจายพันธุ์อยู่ในประเทศไทย แต่พบว่าชาวมังที่บ้านปางช้างได้ปลูกเอาไว้ใช้ประโยชน์ คำอธิบายที่น่าเป็นไปได้คือในช่วงที่ชาวมังมีการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย ชาวมังได้นำพืชเหล่านี้ติดตัวมาจากถิ่นฐานเดิม แล้วนำมาปลูกเอาไว้ในพื้นที่ที่อยู่อาศัยแห่งใหม่เพื่อเอาไว้ใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ (ชูศรี ไตรสนธิ, 2539)

เมื่อพิจารณาความหลากหลายของชนิดพืชในแต่ละวงศ์ พบพืชวงศ์ที่มีการใช้ประโยชน์จำนวนมากที่สุด คือ Poaceae รองลงมา คือ Fabaceae, Asteraceae, Cucurbitaceae, Euphorbiaceae, Zingiberaceae และ Acanthaceae ตามลำดับ (ตารางที่ 5.1)

ตารางที่ 5.1 วงศ์พืชที่ชาวมังบ้านปางช้างนำมาใช้ประโยชน์และจำนวนชนิดในแต่ละวงศ์

วงศ์ (family)	จำนวนชนิด/วงศ์
Poaceae	19
Fabaceae	17
Asteraceae	15
Cucurbitaceae, Euphorbiaceae, Zingiberaceae	14
Acanthaceae	12
Lamiaceae, Orchidaceae, Solanaceae	9
Rubiaceae	7
Amaranthaceae	6
Anacardiaceae, Apiaceae, Brassicaceae	5
Malvaceae, Menispermaceae, Moraceae, Sapindaceae	4
Apocynaceae, Araceae, Crassulaceae, Dioscoreaceae, Polygonaceae, Rosaceae, Rutaceae, Schizaeaceae	3
Alliaceae, Convolvulaceae, Dracaenaceae, Iridaceae, Maranthaceae, Meliaceae, Myrtaceae, Myrsinaceae, Passifloraceae, Sterculiaceae, Tiliaceae	2
วงศ์อื่น ๆ อีก 52 วงศ์	1

2. ลักษณะการใช้ประโยชน์จากพืชของชาวมังบ้านปางช้าง

เมื่อพิจารณาลักษณะการใช้ประโยชน์ของพืชที่สำรวจพบทั้งหมด สามารถจำแนกออกเป็น 7 ประเภท (ตารางที่ 5.2) โดยพืชที่ใช้เป็นสมุนไพรหรือยารักษาโรค มีจำนวนมากที่สุด คือ 174 ชนิด รองลงมา คือ พืชที่ใช้เป็นอาหารหรือใช้ประโยชน์เกี่ยวข้องกับการประกอบอาหาร เช่น ใช้ปรุงแต่งรสชาติ แต่งกลิ่นให้มีกลิ่นหอมหรืออาจใช้ดับกลิ่นคาว และแต่งสีส่นให้มีความสวยงาม มีจำนวน 130 ชนิด ส่วนในประเภทอื่นมีสัดส่วนที่น้อยมาก

พืช 276 ชนิด ส่วนมากชาวมังใช้ประโยชน์เพียงประเภทเดียว คือ 198 ชนิด (ภาพที่ 5.2) และใช้ประโยชน์ 2 ประเภท มีในสัดส่วนที่ต่ำกว่ามาก คือ 70 ชนิด ซึ่งส่วนมากจะเป็นพืชที่สามารถนำมาเป็นได้ทั้งพืชอาหารและพืชสมุนไพร สำหรับพืชที่ชาวมังใช้ประโยชน์ได้ 3 ประเภท มี 7 ชนิด

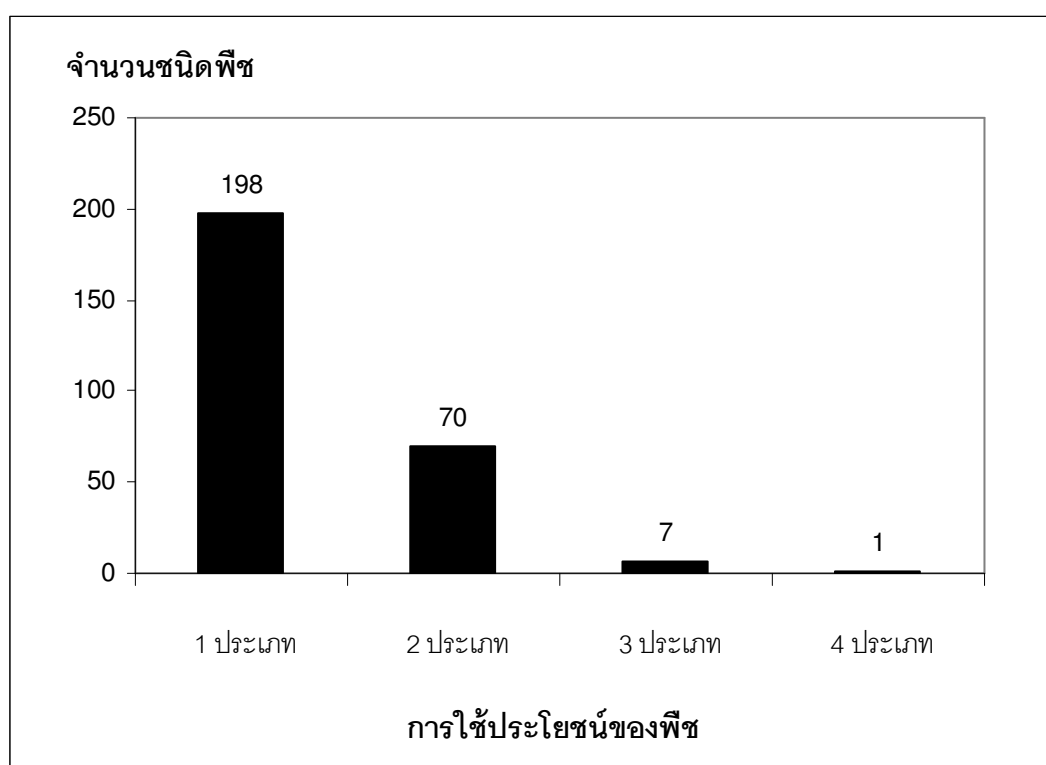
และพืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ได้ 4 ประเภท มีเพียงชนิดเดียว คือ ปอสา [*Broussonetia papyrifera* (L.) L'Hér. ex Vent.] ที่สามารถนำมาเป็นได้ทั้งพืชอาหาร พืชสมุนไพร เครื่องใช้ และอาหารเลี้ยงสัตว์

ลักษณะการใช้ประโยชน์จากพืชของชาวม้งบ้านปางช้าง เมื่อพิจารณาการใช้ประโยชน์ตามหลักปัจจัยสี่ที่เป็นหลักพื้นฐานในการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค พบว่า ชาวม้งบ้านปางช้างได้ใช้ประโยชน์จากพืชไม่ครบตามหลักปัจจัยสี่ กล่าวคือ ใช้ประโยชน์จากพืชเพียงแค่ 3 ด้านเท่านั้น คือ ที่อยู่อาศัย อาหาร และยารักษาโรค แต่ไม่พบการใช้ประโยชน์ในด้านที่ใช้พืชเป็นเครื่องนุ่งห่ม ทั้ง ๆ ที่ลักษณะการแต่งกายของชาวม้งมีเอกลักษณ์ที่เฉพาะประจำชนเผ่า คำอธิบายที่น่าจะเป็นไปได้ คือ เนื่องด้วยความเจริญทางด้านต่าง ๆ ที่เข้ามาสู่บ้านปางช้าง เช่น การคมนาคมที่สะดวกมากขึ้น และระบบการเกษตรที่เคยผลิตเพื่อยังชีพได้เปลี่ยนไปเป็นระบบการเกษตรที่ผลิตเพื่อการค้า ทั้งสองปัจจัยทำให้ชาวม้งบ้านปางช้างสามารถติดต่อกับคนภายนอกได้สะดวกมากขึ้นและมีความสามารถที่จะหาซื้อเสื้อผ้าสมัยใหม่ได้ง่ายขึ้น อีกทั้งราคาก็ไม่แพงมากนัก สำหรับเสื้อผ้าชุดม้งนั้น เนื่องจากมีลวดลายที่ละเอียดในการตัดเย็บแต่ละชุดจึงใช้เวลาทำนาน และมีราคาค่อนข้างสูง ชุดหนึ่งมีราคาประมาณ 3,000-4,000 บาท ในปัจจุบันจึงเป็นที่นิยมน้อยลงในกลุ่มชาวม้งที่บ้านปางช้าง ที่นิยมแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าสมัยใหม่มากขึ้น โดยเฉพาะชุดลำลองที่ใส่อยู่กับบ้านหรือชุดที่ใส่ไปทำไร่ ซึ่งจะพบการแต่งตัวด้วยชุดม้งได้เฉพาะในวันพิธีที่สำคัญของชาวม้ง เช่น เทศกาลปีใหม่ม้ง หรือพิธีแต่งงาน โดยปัจจัยดังกล่าวเป็นผลทำให้ไม่พบความรู้ที่เกี่ยวกับการนำพืชมาใช้ทำเครื่องนุ่งห่ม เช่น สีย้อมและการทอผ้า พบเพียงความรู้เกี่ยวกับการปักผ้าของชาวม้งเท่านั้น ซึ่งอุปกรณ์ต่างๆ ล้วนเป็นสิ่งที่ซื้อมาทั้งสิ้น เช่น ผ้าและด้ายสีต่าง ๆ

ตารางที่ 5.2 จำนวนชนิดพืชที่ชาวม้งนำมาใช้ประโยชน์ในแต่ละประเภท

ประเภทการใช้ประโยชน์	จำนวนชนิด
พืชที่ใช้เป็นสมุนไพร	174
พืชที่ใช้เป็นอาหาร	130
พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้	24
พืชที่ใช้ในพิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ	14
พืชใช้ประโยชน์เพื่อการค้า	5
พืชมีพิษ	3
พืชใช้ประโยชน์อื่น ๆ	18

ภาพที่ 5.2 จำนวนชนิดพืชที่มีการใช้ประโยชน์ได้ตั้งแต่ 1-4 ประเภท

หากพิจารณาจำนวนชนิดพืชในแต่ละวงศ์ร่วมกับปริมาณการใช้ประโยชน์ในแต่ละประเภท (ตารางที่ 5.3) พบว่า วงศ์ Poaceae เป็นวงศ์ที่มีความสำคัญมาก เพราะมีการใช้ประโยชน์ได้ในหลายด้าน เช่น ใช้เป็นอาหารหลัก ได้แก่ ข้าวเจ้า และพืชที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจที่ใช้สร้างรายได้ให้กับคนภายในชุมชน ได้แก่ ข้าวโพด ไม้ชนิดต่าง ๆ ที่หน่ออ่อนสามารถใช้เป็นอาหาร เนื้อไม้ใช้เป็นวัสดุในการก่อสร้างบ้านเรือน รั้วบ้าน หรือจักสานทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนวงศ์ Asteraceae, Acanthaceae, Zingiberaceae, Fabaceae, Euphorbiaceae, Rubiaceae และ Amaranthaceae ส่วนใหญ่จะมีความสำคัญในการนำมาใช้ประโยชน์เป็นพืชสมุนไพร ใช้รักษาโรคต่าง ๆ ตามความเชื่อของชาวม้ง ส่วนวงศ์ Cucurbitaceae และ Solanaceae มีความสำคัญในการนำมาใช้ประโยชน์ในด้านที่ใช้เป็นพืชอาหารมากที่สุด โดยมีวงศ์ Fabaceae และ Zingiberaceae มีความสำคัญทางด้านพืชอาหารรองลงมา กล่าวคือ เกือบครึ่งหนึ่งของจำนวนชนิดที่พบทั้งหมดนำมาเป็นอาหาร พืชทั้ง 12 วงศ์นี้มีจำนวนพืชที่ใช้ประโยชน์เป็นพืชสมุนไพรจำนวน 98 ชนิด และพืชอาหารจำนวน 56 ชนิด ส่วนพืชวงศ์ที่มีจำนวนชนิดพืช 1-5 ชนิด ส่วนใหญ่ใช้เป็นพืชสมุนไพรและพืชอาหาร และใช้ประโยชน์ในประเภทอื่นเพียงเล็กน้อย

การใช้ประโยชน์จากพืชของชาวม้งบ้านปางช้าง สามารถอภิปรายแยกตามประเภทการใช้ประโยชน์ ได้ดังนี้

2.1 พืชที่ใช้เป็นสมุนไพร

พืชสมุนไพร หมายถึง พืชที่ใช้ทำเป็นยารักษาโรค โดยใช้ส่วนต่าง ๆ ของพืชชนิดเดียวหรือหลายชนิดพร้อมกัน (ธวัชชัย สันติสุข, 2539)

ในภาษาม้งมีชื่อเรียกพืชสมุนไพร ว่า “ซั่ว” ซึ่งมีความหมายตรงกับคำว่า “ยา” ในภาษาไทย (วันชัย ลีลาเกษม, สัมภาษณ์ 2553) ชาวม้งบางคนอาจนำมาไว้ข้างหน้าชื่อพืช เช่น “ซั่วก้าเหียง” หรือนำไปไว้ข้างหลัง เช่น “ก้าเหียงซั่ว” ความหมายที่ได้นั้นเหมือนกัน ส่วนการเรียกชื่อพืชที่นำมาเป็นยา ก็มักเรียกกันตามสรรพคุณที่ใช้รักษาโรค ไม่ได้มีชื่อพืชแต่ละต้นอยู่เฉพาะ (สัมฤทธิ์ ตูลเพ็ง, สัมภาษณ์ 2553)

เนื่องจากชาวม้งมีภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ทำให้สามารถนำพืชมาใช้ประโยชน์เป็นพืชสมุนไพรได้เป็นจำนวนมาก เมื่อเกิดการเจ็บป่วย ชาวม้งจึงมักรักษาตัวเองก่อนด้วยภูมิปัญญาของตนเองที่มีอยู่ แต่บางครั้งอาจจะไปหาหมอยาที่มีความรู้และประสบการณ์ในการรักษาในโรคที่มีความร้ายแรงหรือเฉพาะทางมากขึ้น เช่น กระจุกหักหรือกระจุกเคลื่อน

ตารางที่ 5.3 จำนวนชนิดพืชแยกตามลักษณะการใช้ประโยชน์ใน 12 วงศ์ ที่พบมากกว่า 5 ชนิด

จำนวนชนิดพืชแยกตามลักษณะการใช้ประโยชน์								
วงศ์ (family)	จำนวน ชนิด	พืช สมุนไพร	พืช อาหาร	ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้	พิธีกรรม ความเชื่อ	การค้า	พืช มีพิษ	อื่น ๆ
Poaceae	19	4	13	11	2	2	-	-
Fabaceae	17	11	7	2	1	-	1	1
Asteraceae	15	13	2	-	-	-	-	-
Cucurbitaceae	14	4	13	-	-	-	-	-
Euphorbiaceae	14	11	3	-	1	-	1	2
Zingiberaceae	14	12	6	-	-	-	-	-
Acanthaceae	12	12	-	-	-	-	-	-
Lamiaceae	9	7	4	-	-	-	-	1
Orchidaceae	9	9	-	-	-	-	-	-
Solanaceae	9	3	7	-	-	-	-	1
Rubiaceae	7	7	-	-	-	-	-	-
Amaranthaceae	6	5	1	-	-	-	-	-

จากการศึกษาความหลากหลายของชนิดพืชที่ชาวม้งนำมาใช้เป็นสมุนไพร พบวงศ์ที่นำมาใช้เป็นสมุนไพรมากที่สุด คือ Asteraceae จำนวน 13 ชนิด รองลงมา คือ Acanthaceae, และ Zingiberaceae วงศ์ละ 12 ชนิด วงศ์ Euphorbiaceae และ Fabaceae วงศ์ละ 11 ชนิด วงศ์ Orchidaceae 9 ชนิด วงศ์ Lamiaceae และ Rubiaceae วงศ์ละ 7 ชนิด วงศ์ Amaranthaceae 6 ชนิด และมีพืชวงศ์อื่น ๆ อีกจำนวน 57 วงศ์ ที่มีจำนวนพืช 1-4 ชนิด ในการนำมาใช้เป็นพืชสมุนไพร (ตารางที่ 5.4)

ในจำนวนพืชสมุนไพรทั้งหมดนี้ พบว่ามีพืช 55 ชนิดที่เป็นพืชต่างถิ่น และมีพืชพื้นเมือง 119 ชนิด โดยในจำนวนของพืชต่างถิ่นพบว่าเป็นพืชปลูกจำนวน 49 ชนิด อย่างไรก็ตาม ยังมีพืชพื้นเมืองที่สามารถพบได้ในสวนสมุนไพรจำนวน 43 ชนิด

ตารางที่ 5.4 จำนวนชนิดพืชในแต่ละวงศ์ที่ชาวม้งนำมาใช้เป็นพืชสมุนไพร

วงศ์ (family)	จำนวนชนิด/วงศ์
Asteraceae	13
Acanthaceae, Zingiberaceae	12
Euphorbiaceae, Fabaceae	11
Orchidaceae	9
Lamiaceae, Rubiaceae	7
Amaranthaceae	6
Apiaceae, Cucurbitaceae, Menispermaceae, Poaceae	4
Apocynaceae, Crassulaceae, Malvaceae, Moraceae, Polygonaceae, Rutaceae, Solanaceae	3
Convolvulaceae, Iridaceae, Myrtaceae, Rosaceae, Sterculiaceae	2
วงศ์อื่น ๆ อีก 41 วงศ์	1

สำหรับการใช้พืชสมุนไพรนั้น พบว่าใบ (42.1%) และราก (26%) เป็นส่วนที่มีการนำมาใช้มากที่สุด ในขณะที่ส่วนอื่น ๆ ของพืชมีการนำใช้ประโยชน์ค่อนข้างน้อย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาในการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในชนกลุ่มอื่น (ทิพวรรณ เขียมจันทร์, 2549; Zeng and Xing, 2009; Srithi *et al.*, 2009; Srithi *et al.*, 2012) ทั้งนี้เนื่องจากใบ ลำต้นและราก มีสารเคมีที่พืชสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นกลไกในการป้องกันตัวเองจากเชื้อโรค (Bharttarai *et al.*, 2006) นอกจากนี้การเก็บเฉพาะส่วนของใบยังไม่เป็นอันตรายต่อต้นพืชและยังสามารถทำได้ง่ายกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับเก็บส่วนของลำต้น เปลือก รากหรือทั้งต้น (Giday *et al.*, 2003) ส่วนการใช้พืชทั้งต้น ส่วนของลำต้นและรากจะเป็นการทำลายต้นพืช ทำให้ต้นพืชนั้นตายได้ แต่ในวิธีการใช้ของชาวม้งมีถึง 40 เปอร์เซ็นต์ ที่ต้องใช้ส่วนของพืชเหล่านี้ในการเตรียมยาสมุนไพร สำหรับวิธีการเตรียมนั้น พบว่าชาวม้งใช้ส่วนของพืชแบบสดมาต้มในน้ำเดือดมากที่สุด (36%) รองลงมา คือ การทุบให้ละเอียด (24.9%) ต้มกับไก่ (15.4%) และการใช้แบบสด โดยไม่ผ่านการเตรียมด้วยวิธีใดเลย (8.5%) ในส่วนของวิธีการใช้ยาสมุนไพรนั้น พบว่าชาวม้งส่วนใหญ่นิยมใช้วิธีรับประทานและดื่มมากที่สุด (57.2%) รองลงมา คือ ยาพอก (19.9%) ส่วนวิธีอื่น ๆ นั้นชาวม้งนิยมใช้กันน้อย

เมื่อพิจารณาลักษณะการใช้พืชสมุนไพรเพื่อนำมารักษาโรคของหมอยาและชาวม้งทั่วไป ที่หมู่บ้านปางช้าง จากจำนวนพืชสมุนไพรทั้งหมด 174 ชนิด สามารถจำแนกออกเป็น 15 กลุ่ม ตามระบบอวัยวะของร่างกายที่เป็นโรคและกลุ่มอาการของโรคที่หมอยาและชาวม้งทั่วไปรู้จัก ดังนี้ (ตารางที่ 5.5)

ตารางที่ 5.5 จำนวนชนิดพืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคกลุ่มต่าง ๆ ของหมอยาและชาวม้งที่หมู่บ้านปางช้าง

กลุ่มอาการของโรค	จำนวนชนิดของสมุนไพรที่ใช้รักษา
1. ทางเดินอาหาร	47
2. การตั้งครรภ์และคลอดบุตร	47
3. ผิวหนัง	47
- กลากเกลื่อน ผดผื่นคัน ฝี น้ำกัดเท้า (22)	
- แผลไฟไหม้ แผลพุพอง แผลอักเสบ (10)	
- ฟกช้ำ ห้อเลือด มีดบาด ห้ามเลือด (15)	
4. ทางเดินหายใจ	40
5. กล้ามเนื้อ	37
6. กระดูกและข้อ	20
7. ทางเดินปัสสาวะ	17
8. เลือดลมและหัวใจ	13
9. อวัยวะสืบพันธุ์	13
10. แมลงกัดต่อยและสัตว์มีพิษ	13
11. นุและตา	6
12. การได้รับสารพิษ	5
13. เบาหวาน	2
14. รักษาอาการติดยาเสพติด	1
15. ยารักษาสัตว์เลี้ยง	3

โดยพืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคในแต่ละกลุ่ม สามารถอธิบายและยกตัวอย่างชนิดพืชได้ดังต่อไปนี้

2.1.1 พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคทางเดินอาหาร โรคที่เกี่ยวข้องกับระบบทางเดินอาหารเป็นโรคที่พบได้บ่อยในประชากรชาวม้ง โรคส่วนใหญ่ที่ชาวม้งรู้จัก ได้แก่ โรคกระเพาะ ท้องอืด ท้องเฟ้อ ท้องเสียหรือท้องร่วง โรคพยาธิ รวมถึงอาการปวดท้องที่ชาวม้งเชื่อว่าเกิดจากการปวดม้าม และปวดตับ เป็นต้น โดยพบพืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคทางเดินอาหารทั้งหมด 47 ชนิด ซึ่งมีจำนวนมากที่สุดในบรรดาสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคในกลุ่มอื่น ๆ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากโรคทางเดินอาหารสามารถเป็นได้ง่าย อาจเกิดจากอาหาร หรือพฤติกรรมกรรับประทานที่ไม่ถูกสุขลักษณะจึงทำให้เกิดการติดเชื้อโรค ซึ่งลักษณะวิธีการรักษาจะมีความแตกต่างกันไปตามอาการของโรคที่อวัยวะต่าง ๆ ดังนี้

โรคที่เกี่ยวข้องกับอวัยวะในช่องปาก เช่น ปวดฟัน เหงือกอักเสบ ปากเปื่อย ในสมัยก่อนชาวม้งยังไม่รู้จักยาสีฟัน การทำความสะอาดช่องปากและการรักษาโรคในช่องปากมักใช้พืชสมุนไพรที่มีรสฝาดมาต้ม แล้วนำน้ำมาอมและบ้วนปาก เช่น มันทปลา [*Glochidion sphaerogynum* (Müll.Arg.) Kurz] และไคร้หน้า (*Homonoia riparia* Lour.) เป็นต้น โรคกระเพาะอาหาร การรักษานิยมนำไปหรือยอดอ่อนของพืชสมุนไพรมาตุ๋นกับไข่ ซึ่งเป็นอาหารที่ย่อยได้ง่าย รับประทาน 2-3 ครั้ง จึงจะหายเป็นปกติ ตัวอย่างพืชสมุนไพรที่พบ เช่น กระจูดไก่ดำ (*Justicia grossa* C.B.Clarke) และกัญชาเทศ (*Leonurus japonicus* Houtt.)

อาการท้องอืดท้องเฟ้อ อาจเกิดจากการรับประทานอาหารมากเกินไปหรือเกิดกรดเกินในกระเพาะอาหาร ทำให้ปวดท้อง จุกเสียด แน่นท้อง ชาวม้งมักเรียกอาการเหล่านี้ว่า “เกะปรีา” หรือ “ม้อปรีา” และเชื่อว่าเกิดจากการกินข้าวผิด การรักษานิยมรับประทานเหง้าของพืชวงศ์ขิง เช่น เปราะหอม (*Kaempferia galanga* L. var. *galanga*) ว่านดอกดิน (*Kaempferia rotunda* L.) และ *Stahlianthus involucreatus* L. เนื่องจากใช้ได้ผลดี โดยเรียกชื่อสมุนไพรเหล่านี้รวม ๆ ว่า “ข้าวเกะปรีา” หรือ “ข้าวม้อปรีา” แปลว่า ยาแก้ปวดท้อง

อาการท้องเสียหรือท้องร่วงเกิดจากอาหารเป็นพิษ เนื่องจากการกินอาหารที่ไม่สะอาด หรือเหตุที่ชาวม้งมักชอบรับประทานอาหารที่ไม่สุก การรักษานิยมนำไป ยอดอ่อน หรือทั้งกิ่งของพืชสมุนไพร นำมาต้มน้ำดื่ม ตัวอย่างพืชสมุนไพรที่พบ เช่น ฝรั่ง (*Psidium guajava* L.) และ กาฝาก (*Scurrula parasitica* L.)

อาการปวดท้องที่ชาวม้งเชื่อว่าเกิดจากการปวดม้ามและปวดตับ ลักษณะอาการของโรคคือ จะปวดท้องและบริเวณท้องจะแข็งขึ้นเป็นแผ่น ชาวม้งเชื่อว่าเกิดจากความผิดปกติของม้าม

หรือดับ การรักษานิยมนำไปของพืชสมุนไพรมาทุบให้ละเอียดแล้วนำมาพอกบริเวณที่ปวดท้อง พืชสมุนไพรที่นำมาใช้รักษา คือ ขายผ้าสีดา (*Platyserium holttumii* Joncheere & Hennipman) กระดังใบ [*Leea indica* (Burm.f.) Merr.] เป็นต้น

2.1.2 พืชสมุนไพรที่นำมาใช้ดูแลรักษาสุขภาพของสตรี การตั้งครรภ์และการคลอดบุตร โรคและอาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสุขภาพของสตรี การตั้งครรภ์และการคลอดบุตรที่ชาวมังรูกัก ได้แก่ การมีบุตรยาก ประจำเดือนมาไม่ปกติ การแพ้ท้องและการบำรุงครรภ์ การคลอดบุตร การเพิ่มน้ำหนักให้กับหญิงที่มีบุตร รวมถึงการทำแท้งด้วย ชาวมังรูกักการนำพืชมาใช้ประโยชน์เป็นยารักษาโรคในกลุ่มนี้จำนวน 47 ชนิด ซึ่งมีจำนวนมากที่สุดเช่นเดียวกับพืชสมุนไพรที่นำมาใช้รักษาโรคที่เกี่ยวข้องกับทางเดินอาหารของชาวมัง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากวิถีชีวิตของชาวมังที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นปัจจัยสำคัญ ต้องอาศัยแรงงานเป็นจำนวนมาก จึงนิยมมีลูกมาก และยังมีปัจจัยอื่น ๆ เช่น ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวมังที่นิยมแต่งงานกันตั้งแต่อายุยังน้อย ความรู้ในเรื่องของการคุมกำเนิดยังมีน้อยหรือไม่ถูกต้อง นอกจากนี้ชาวมังยังมีค่านิยมที่คล้ายคลึงกับคนจีน คือ นิยมมีลูกชายมากกว่าลูกสาว ถ้าหากยังไม่ได้ลูกชายก็อาจจะให้ตั้งครรรภ์ไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะได้ลูกชาย ฉะนั้นองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพรเพื่อการตั้งครรภ์และการคลอดบุตรของชนชาวมังจึงมีจำนวนมาก ดังที่จะกล่าวถึงเป็นตัวอย่างดังนี้

การมีลูกยากและการที่ประจำเดือนมาไม่ปกติ ชาวมังมีความเชื่อว่าการที่ประจำเดือนมาไม่ปกติ ถือว่าเป็นความผิดปกติของร่างกายจนทำให้มีลูกได้ยาก จึงมียาที่ใช้ขับประจำเดือนให้มาปกติ ทำให้ร่างกายเข้าสู่ภาวะปกติ มีความสมบูรณ์พร้อมที่จะตั้งครรรภ์ เมื่อตั้งครรรภ์แล้วก็มีพืชสมุนไพรที่ใช้เป็นยาบำรุงครรภ์และแก้แพ้ท้อง และเนื่องจากค่านิยมที่ชอบลูกชายมากกว่าลูกสาว จึงมีพืชสมุนไพรที่ใช้เลือกเพศลูกชาย คือ *Ophioglossum petiolatum* Hook. ซึ่งเป็นเฟิร์นขนาดเล็ก ถ้าหากขณะที่จะนำมารับประทานมี fertile spike ก็จะได้ลูกชาย หากไม่มี fertile spike ก็จะได้ลูกสาว เป็นต้น และเมื่อคลอดแล้ว ก็มียาที่ใช้ประคบหรืออบเพื่อขับเลือดเสียและทำให้แผลหายเร็วขึ้น โดยวิธีการและส่วนของพืชที่นำมาใช้ค่อนข้างแตกต่างกันมากขึ้นอยู่กับหมอยาแต่ละคน

ในการเลี้ยงบุตร ผู้หญิงชาวมังจะเลี้ยงลูกเอง โดยเลี้ยงด้วยนมแม่ ถ้าหากแม่มีน้ำนมน้อย ก็จะมีพืชสมุนไพรที่ใช้บำรุงน้ำนม โดยพืชที่นำมาใช้จะมีลักษณะเด่น คือ มีน้ำยางขาวขุ่นอย่างเช่น ส้มเช้า (*Euphorbia neriifolia* L.) และมะละกอ (*Carica papaya* L.) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะน้ำยางสีขาวขุ่น มีลักษณะคล้ายน้ำนม ชาวมังจึงมีความเชื่อว่าการรับประทานเข้าไปมาก ๆ จะสามารถช่วยเพิ่มน้ำนมได้ และในบางครั้งการมีลูกมากจนเกินไป ทำให้การเลี้ยงดู

ลำบาก พ่อแม่ไม่ต้องการให้มีลูกอีก แต่ก็ยังขาดความรู้ในเรื่องการคุมกำเนิดหรือมีความเชื่อที่ผิดเกี่ยวกับการคุมกำเนิด อาทิเช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการทำหมัน ถ้าหากใครทำหมันจะทำให้ร่างกายไม่แข็งแรง ทำงานหนักไม่ได้ ชาวเมืองจึงไม่ยอมทำหมัน เมื่อตั้งครรรภ์อีกจึงมีการทำแท้งเกิดขึ้น พืชสมุนไพรที่ใช้ทำแท้งนั้นมีจำนวนน้อยมาก ซึ่งต้องใช้พืชสมุนไพรหลายชนิดผสมกันและเป็นสูตรยาที่รู้เฉพาะหมอยาเท่านั้น ถ้าหากต้องการทราบต้องเสียค่าครูเป็นเงินจำนวนมาก ทำให้ผู้วิจัยทราบองค์ความรู้ในส่วนนี้น้อย

2.1.3 พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคที่เกี่ยวกับผิวหนัง พบพืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคที่เกี่ยวกับผิวหนังจำนวน 47 ชนิด โดยพืชสมุนไพรในกลุ่มนี้ยังสามารถแบ่งย่อยตามลักษณะอาการของโรคได้ดังนี้ คือ กลุ่มแรกเป็นโรคผิวหนังที่เกิดจากการสัมผัสเชื้อโรค หรือการสัมผัสพืชมีพิษ เช่น ยางของรัก (*Semecarpus albescens* Kurz) จึงทำให้มีอาการคัน ได้แก่ โรคกลากเกลื้อน ผดผื่นคัน ฝี น้ำกัดเท้า ส่วนกลุ่มที่สองเป็นโรคที่เกิดจากอุบัติเหตุทำให้เกิดบาดแผลบริเวณผิวหนัง เช่น แผลไฟไหม้ แผลพุพอง แผลอักเสบ ฟกช้ำ หือเลือด มีดบาด และการห้ามเลือด

วิธีการรักษาโรคในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะนำใบของสมุนไพรมาทุบพอกบริเวณผิวหนัง ตัวอย่างพืชสมุนไพร เช่น ปีกแมลงสาบ [*Pellionia repens* (Lour.) Merr.] ที่นำมาใช้รักษาโรคฝีเพื่อลดการอักเสบของฝี ทำให้ฝียุบและแห้งเร็ว หรือคว่ำตายหงายเป็น [*Bryophyllum pinnatum* (Lam.) Oken] ที่นำใบมาทุบพอกแผลสด เช่น แผลถูกมีดบาด ใช้เป็นยาสมานแผล ทำให้แผลหายเร็ว

2.1.4 พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคทางเดินหายใจ โรคที่เกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจที่สามารถพบได้บ่อยในประชากรชาวเมือง ได้แก่ ไข้ ไข้หวัด ไข้จับสั่น (มาลาเรีย) ไอ ปวดศีรษะ รวมถึงลักษณะการเป็นไข้ออกตุ่มด้วย เช่น อีสุกอีใส หัด พบพืชสมุนไพรที่นำมาใช้รักษาโรคที่เกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจทั้งหมด 40 ชนิด

ถ้ามีอาการไอจากการเป็นไข้ จะใช้ต้นและใบของพืชสมุนไพรมาต้มน้ำดื่ม แต่ถ้าพืชสมุนไพรบางชนิดขมมากจนรับประทานไม่ได้ อาจหลีกเลี่ยงโดยการนำพืชสมุนไพรมาตุ๋นใส่ไข่แทน ตัวอย่างพืชสมุนไพรที่พบ คือ หญ้าเกล็ดหอย (*Hydrocotyle sibthorpioides* Lam.) และใช้เปลือกของต้นฝาง (*Caesalpinia sappan* L.) นำมาต้มน้ำนำมาเช็ดตัวเพื่อลดไข้ หากมีอาการปวดศีรษะร่วมด้วยมักนำใบพืชสมุนไพรมาอังไฟให้ร้อน นำไปประคบที่หน้าผากเพื่อบรรเทาอาการปวด

ศิระชะ ตัวอย่างพืชสมุนไพรที่พบ คือ มะปิ่นดำ [*Melicope viticina* (Wall. ex Kurtz) T.G.Hartley] และมะเขือต้น (*Solanum erianthum* D.Don)

แต่ถ้าหากเป็นไข้จับสั่น ซึ่งชาวม้งรู้จักว่าเป็นมาลาเรีย นิยมใช้ใบหรือยอดของพืชสมุนไพร มาทุบให้ละเอียด แล้วพอกมัดเอาไว้ตามบริเวณฝ่ามือฝ่าเท้า เชื่อว่าจะสามารถฆ่าเชื้อโรคได้ ตัวอย่างพืชสมุนไพรที่พบ คือ ท้อ [*Prunus persica* (L.) Batsch]

2.1.5 พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคเกี่ยวกับกล้ามเนื้อ ส่วนใหญ่มักได้แก่ อาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ พืชสมุนไพรที่ชาวม้งรู้จักนำมาใช้รักษาโรคในกลุ่มนี้มีอยู่ทั้งหมด 37 ชนิด โดยเป็นกลุ่มพืชสมุนไพรที่ชาวม้งทั่วไปรู้จักอย่างแพร่หลายในชุมชน ไม่จำกัดอยู่เฉพาะคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง มีชื่อเรียกทั่วไปว่า “ช่วยยาไก่ ช่วยเจอไก่” หรือยาต้มไก่ ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์จากพืชที่มีลักษณะเด่น เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวม้ง โดยพืชสมุนไพรในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นพืชปลูก มักจะปลูกไว้ในสวนครัวใกล้บ้าน

การรักษาของชาวม้งส่วนใหญ่นิยมใช้พืชสมุนไพรที่มีสรรพคุณสามารถรักษาอาการปวดเมื่อยได้หลาย ๆ ชนิด นำมาต้มหรือตุ๋นกับไก่ บางครั้งอาจยัดสมุนไพรเข้าไปในท้องไก่เพื่อให้ฤทธิ์ยาซึมเข้าไปในตัวไก่ ใช้รับประทานเป็นยาบำรุงร่างกายให้แข็งแรงและหายจากอาการปวดเมื่อยได้เร็ว ตัวอย่างพืชสมุนไพรที่พบได้บ่อย เช่น ว่านท้องใบม่วง [*Gynura bicolor* (Roxb. ex Will.) DC.] แก้วเมืองจีน (*Artemisia lactiflora* Wall. ex DC.) ซึ่งคาดว่าน่าจะเป็นพืชสมุนไพรดั้งเดิมที่มีมานานของชาวม้ง (วันชัย ลีลาเกษม, สัมภาษณ์ 2553) และพบพืชสมุนไพรที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติ คือ กูดหูขาก (*Adiantum philippense* L.) เป็นพืชที่พบมากในพื้นที่บริเวณนี้ ชาวม้งหมู่บ้านปางช้างนิยมนำมาใช้เป็นยารักษาอาการปวดเมื่อย

2.1.6 พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคกระดูกและข้อ โรคที่เกี่ยวกับกระดูกและข้อที่ชาวม้งรู้จักและสามารถพบได้บ่อย ได้แก่ ข้อแพลง กระดูกเคลื่อน กระดูกหัก เป็นต้น ซึ่งจากการสำรวจพบพืชสมุนไพรที่นำมาใช้เป็นยารักษาโรคกลุ่มนี้ทั้งหมด 20 ชนิด ชาวม้งรู้จักพืชสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคกลุ่มนี้ค่อนข้างมาก อีกทั้งยังมีหลากหลายชนิด ซึ่งในแต่ละครอบครัวอาจรู้จักนำมาใช้หรือมีวิธีการใช้ที่แตกต่างกันไป

ส่วนใหญ่ลักษณะการรักษามักนิยมนำต้นหรือใบมาทุบให้ละเอียด บางคนอาจพ่นด้วยเหล้าขาว แล้วนำมาพ่นประคบบริเวณที่เป็นแผล ตัวอย่างพืชที่ใช้ ได้แก่ เอื้องสายไหม [*Dendrobium aphyllum* (Roxb.) C.E.C.Fisch.] เอื้องเทียนใบหมาก (*Coelogyne trinervis*

Lindl.) ชาวฝั่งนิยมนำมาใช้เป็นยาต่อกระดูก อาจเป็นเพราะลำต้นของพืชกลุ่มนี้มีลักษณะเป็นข้อต่อกันคล้ายกับกระดูก ทำให้ชาวฝั่งมีความเชื่อว่าหากใช้รักษา แล้วกระดูกจะสามารถกลับมาต่อกันได้ดีเหมือนเดิม แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าพืชสมุนไพรที่ใช้เป็นยาต่อกระดูก มักรู้จักเฉพาะในกลุ่มคนที่เป็นหมอยาเท่านั้น หนึ่ง การใช้พืชเพื่อรักษาอาการบาดเจ็บบริเวณกระดูกนั้น ในชนชาติอื่นก็พบว่าใช้พืชที่มีลักษณะข้อที่ลำต้นเด่นชัด แม้ว่าจะเป็นพืชต่างวงศ์ก็ตาม เช่น ชนเผ่า Li ในประเทศจีน (Zheng and Xing, 2009) ใช้พืชในวงศ์ Acanthaceae และ Bignoniaceae เป็นพืชสมุนไพร รักษากระดูกหัก ส่วนพืชในวงศ์ Piperaceae นำมาใช้รักษาโรคข้ออักเสบ เนื่องจากพืชในวงศ์นี้มีข้อของลำต้นเด่นชัดมาก

2.1.7 พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคทางเดินปัสสาวะ โรคที่เกี่ยวกับทางเดินปัสสาวะที่ชาวฝั่งเป็นกันได้บ่อย ๆ ได้แก่ โรคนี้่ว ไตอักเสบ เป็นต้น พบพืชสมุนไพรที่นำมาใช้รักษาโรคกลุ่มนี้จำนวน 17 ชนิด

อาการที่พบบ่อย คือ เมื่อปัสสาวะออกมาจะมีสีเหลือง ปัสสาวะไม่สะดวก กระปิบกะปอย ชาวฝั่งมีความเข้าใจเกี่ยวกับอาการเหล่านี้ว่าเป็นโรคนี้่ว หรือโรคไตอักเสบ ซึ่งน่าจะเกิดจากการทำงานหนัก การดื่มน้ำดิบและเย็น (กันยานุช เทาประเสริฐ และคณะ, 2549) การรักษาโรคในกลุ่มนี้ชาวฝั่งนิยมนำรากหรือเปลือกต้นของพืชสมุนไพรมาต้มน้ำดื่ม โดยวิธีต้มน้ำดื่มจะต้มน้ำตลอดทั้งวัน ตัวอย่างพืชสมุนไพร คือ รากและเปลือกต้นของพืชสกุล *Mussaenda* และรากของข้าวนก [*Oryza meyeriana* Baill. var. *granulata* (Watt) Duist.] เป็นต้น

2.1.8 พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคเลือดลมและหัวใจ เช่น โรคหัวใจ เลือดจางหรือตัวซีด ตัวเหลือง รวมถึงลักษณะอาการตัวบวมที่ชาวฝั่งเชื่อว่าเกิดจากการเป็นโรคโลหิตจาง พืชสมุนไพรที่ชาวฝั่งใช้รักษาโรคกลุ่มเลือดลมและหัวใจมีทั้งหมด 13 ชนิด

ถ้าหากมีใจสั้น หายใจไม่ออก แน่นหน้าอก ชาวฝั่งเชื่อว่าเป็นอาการของโรคหัวใจ (วันเพ็ญ ลีลาเกษม, สัมภาษณ์ 2553) การรักษาหมอยาจะใช้รากของกระทกรก (*Passiflora foetida* L.) มาต้มน้ำดื่ม

ถ้ามีอาการตัวเหลืองและซีดกว่าคนปกติ ชาวฝั่งเข้าใจว่าเกิดความผิดปกติของเลือด ฉะนั้นการใช้พืชสมุนไพรในการรักษาจะเน้นการบำรุงเลือดเป็นสำคัญ บางครั้งอาจจะมีการขับเลือดเสียออกจากร่างกายด้วย เช่น ดอกดิน (*Aeginetia indica* L.) นำมาต้มน้ำดื่มจะมีฤทธิ์บำรุงเลือด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าดอกดินเมื่อนำมาต้มน้ำจะได้สีม่วงแดงคล้ายเลือด ชาวฝั่งจึงมี

ความเชื่อว่าบารุงเลือดได้ หรือถ้ามีอาการตัวบวมร่วมด้วย เช่น มือบวม เท้าบวม ขาบวม จะนำพืชสมุนไพรมาต้มน้ำแล้วทาบริเวณที่มีอาการบวม แต่ถ้ามีอาการรุนแรง อาจจะทำเลยก็ได้ พืชสมุนไพรที่ใช้ เช่น เครือเขาคำ (*Cuscuta reflexa* Roxb.)

2.1.9 พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคที่เกี่ยวข้องกับอวัยวะสืบพันธุ์ ได้แก่ โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ซึ่งโรคที่ชาวเมืองรู้จัก ได้แก่ โรคหนองใน (โกโนเรีย) และซิฟิลิส การติดเชื้อหรือการอักเสบของอวัยวะสืบพันธุ์ ความผิดปกติบริเวณอวัยวะสืบพันธุ์ และการเสื่อมสมรรถภาพทางเพศ เป็นต้น พบพืชสมุนไพรที่นำมาใช้รักษาทั้งหมด 13 ชนิด

การรักษาโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ส่วนใหญ่จะนำรากของพืชสมุนไพรมาต้มน้ำดื่ม และอาจใช้ทำความสะอาดบริเวณอวัยวะเพศร่วมด้วย ตัวอย่างของพืชสมุนไพรที่พบ คือ หนามไก่ [*Caesalpinia hymenocarpa* (Wight & Arn. ex Prain) Hattink] ใช้รักษาโรคหนองใน

ส่วนโรคที่เกิดจากการผิดปกติของอวัยวะสืบพันธุ์ ได้แก่ โรคไส้เลื่อน ชาวเมืองนำเมล็ดของสะบ้าลาย (*Mucuna revoluta* Wilmot-Dear) มาฝนทาที่บริเวณอวัยวะ

นอกจากนี้ยังพบพืชที่ใช้เป็นยาที่ชาวเมืองเชื่อว่าจะทำให้เกิดการเสื่อมสมรรถภาพทางเพศของผู้ชาย คือ ต้นไมยราบ (*Mimosa pudica* L.) หากนำส่วนของก้านใบหรือทั้งต้นมาต้มน้ำดื่มจะทำให้หงุดหงิดไม่เกิดการแข็งตัว โดยความเชื่อที่เกี่ยวกับสรรพคุณของพืชสมุนไพรชนิดนี้ สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดจากการเปรียบเทียบลักษณะสัณฐานวิทยาของก้านใบไมยราบที่สามารถเคลื่อนไหวได้ (pulvinar movement) กับลักษณะสัณฐานวิทยาของอวัยวะเพศของผู้ชาย

2.1.10 พืชสมุนไพรที่ใช้รักษากลุ่มโรคที่เกิดจากแมลงกัดต่อยและสัตว์มีพิษ เช่น หมากัด งูกัด ตะขาบกัด พบพืชสมุนไพรที่ใช้รักษาทั้งหมด 13 ชนิด การรักษาสวนใหญ่จะใช้ใบหรือรากของพืชสมุนไพรทุบให้ละเอียดพอกใส่แผลเพื่อแก้คันหรือถอนพิษจากแมลงและสัตว์มีพิษเหล่านี้ ตัวอย่างพืชสมุนไพรที่พบ เช่น ใบบายาบ (*Nicotiana tabacum* L.) นำใบมาขยี้คั้นน้ำเอามาทาบริเวณผิวหนังที่ถูกยุงกัดจนเป็นผื่นคัน และน้ำเต้า [*Lagenaria siceraria* (Molina) Standl.] ใช้ส่วนใบทุบละเอียดนำมาพอกแผลที่ถูกตะขาบกัดเพื่อถอนพิษตะขาบ

2.1.11 พืชสมุนไพรที่ใช้รักษากลุ่มโรคหูและตา โรคที่เกี่ยวข้องกับหูและตา ส่วนใหญ่เป็นโรคทั่วไป ได้แก่ ตาแดง ตาอักเสบ หนองหู และเห็บเข้าหู เป็นต้น ซึ่งเป็นโรคที่ไม่ค่อยมีความร้ายแรง พืชสมุนไพรที่ใช้รักษามีทั้งหมด 6 ชนิด ตัวอย่างของโรคและวิธีการนำพืชสมุนไพรมารักษาดังนี้

โรคตาแดงหรือตาอักเสบ อาจเนื่องมาจากฝุ่นหรือผงเข้าตา ชาวเมืองใช้เมล็ดแมงลัก (*Ocimum americanum* L.) ใส่เข้าไปในตา เมื่อเมล็ดแมงลักพองออกก็จะดูดเอาเศษผงฝุ่นออกไปด้วย

เห็บเข้าหู ชาวเมืองนำเมล็ดมันแกว (*Pachyrhizus erosus* (L.) Urb.) มาบดให้ละเอียด คั้นเอาน้ำหยอดใส่หู เพื่อฆ่าเห็บที่เข้าหู เมื่อพิจารณาแล้วผู้ที่ให้ข้อมูลเป็นชาวเมืองที่มีอายุเกิน 50 ปี เมื่อลองสอบถามจากชาวเมืองคนอื่น ๆ จะไม่ค่อยทราบ อย่างไรก็ตาม มีรายงานทางวิทยาศาสตร์ว่า เมล็ดของมันแกวมีพิษต่อแมลง (Tangchitphinitkan *et al.*, 2007)

2.1.12 พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคที่เกิดจากการได้รับสารพิษ จากลักษณะการทำอาชีพเกษตรกรรมของชาวเมือง เช่น ไร่ข้าว ไร่ข้าวโพด นิยมใช้ยากำจัดวัชพืชที่เป็นสารเคมีกันเป็นจำนวนมาก และในการใช้มักจะใช้ไม่ถูกวิธีหรือไม่มีการป้องกัน ฉะนั้นสารพิษที่ชาวเมืองจะได้รับได้โดยง่าย คือ สารพิษที่เกิดจากยากำจัดวัชพืช ซึ่งพบพืชสมุนไพรที่นำมาใช้รักษาหรือบรรเทาทั้งหมด 5 ชนิด ส่วนใหญ่นิยมนำรากของพืชสมุนไพรมาต้มน้ำดื่ม ตัวอย่างพืชสมุนไพรที่พบ เช่น ยอดดิน (*Morinda angustifolia* Roxb.) และขางหางเล็ก [*Monosis parishii* (Hook.f.) H.Rob. & Skvarla] เป็นต้น

2.1.13 พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคเบาหวาน พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคเบาหวานพบเพียง 2 ชนิด นอกจากนี้ในการสอบถามเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ยังพบว่ามี 1 ชนิด ที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ชาวเมืองรับจากคนภายนอก คือ การนำต้นและใบของฟ้าทลายโจร [*Andrographis paniculata* (Burm.f.) Nees] นำมาต้มน้ำดื่มเพื่อใช้รักษาโรคเบาหวาน (วิภาวี เกษมวัฒน์, สัมภาษณ์ 2553) ซึ่งมีรายงานทางวิทยาศาสตร์ว่าฟ้าทลายโจรมีสรรพคุณในการลดระดับน้ำตาลในเลือด (Borhanuddin *et al.*, 1994; Zhang and Tan, 2000)

2.1.14 พืชสมุนไพรที่รักษาอาการติดยาเสพติด ยาเสพติดที่ในอดีตชาวเมืองมีการปลูกและเสพบ้าง คือ ฝิ่น แต่ชาวเมืองที่บ้านปางช้างรู้จักยาที่ใช้เลิกฝิ่น คือ หญ้าหนูตัน [*Dianella ensifolia* (L.) DC.] โดยนำรากมาต้มน้ำดื่มเพื่อเลิกฝิ่น แต่ในปัจจุบันชาวเมืองที่หมู่บ้านปางช้างได้เลิกสูบฝิ่นกันนานแล้ว อาจเพราะเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย พืชชนิดนี้จึงไม่เป็นที่รู้จักในหมู่ชาวเมืองที่มีอายุน้อย

2.1.15 พืชสมุนไพรที่เป็นยารักษาสัตว์เลี้ยง

นอกจากพืชสมุนไพรที่ใช้รักษาตนเองของชาวม้งแล้ว ยังพบความรู้ที่นำพืชสมุนไพรมาใช้สำหรับรักษาสัตว์เลี้ยงด้วย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวัว หมู และไก่ พบทั้งหมด 3 ชนิด ใช้รักษาแผลของวัวมีชนิดเดียว คือ ปอเต้า (*Mallotus barbatus* Mull.Arg.) และรักษาโรคไก่อีกสองชนิด คือ บอระเพ็ด [*Tinospora crispa* (L.) Hook.f. & Thomson] และตะไคร้ [*Cymbopogon citratus* (DC.) Stapf]

หากพิจารณาถึงความเห็นที่สอดคล้องกันของการใช้พืชสมุนไพรของหมอยาในหมู่บ้านปางช้างตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ทั้งส่วนของพืชที่นำมาใช้ วิธีการใช้ และสรรพคุณพบว่า มีเพียง 35 ชนิด (ตารางที่ 5.6) หรือคิดเป็น 20.35 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนพืชสมุนไพรที่รู้จักทั้งหมด ซึ่งเป็นสัดส่วนที่ต่ำ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรในชาวม้งกลุ่มอื่น พบว่ามีความคล้ายคลึงกัน เช่น การศึกษาพืชสมุนไพรของชาวเขาเผ่าม้งในค่ายอพยพที่ตั้งอยู่ในประเทศไทย พบว่าชาวม้งเหล่านี้รู้จักพืชสมุนไพรมากกว่า 150 แต่มีพืชสมุนไพรที่หมอยาตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป ใช้เหมือนกันเพียง 20 ชนิดเท่านั้น (Pake, 1987)

นอกจากความเห็นเกี่ยวกับใช้พืชสมุนไพรที่มีความหลากหลายแล้ว ชาวม้งยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับขั้นตอนในการเก็บพืชสมุนไพร ในขณะที่ผู้วิจัยเข้าไปทำการศึกษาดำเนินการหรือห้ามมิให้ผู้วิจัยเก็บด้วยวิธีดังกล่าว เช่น

ในการเก็บพืชสมุนไพรห้ามผู้หญิงที่กำลังตั้งท้องหรือสามีมาเก็บ เพราะจะทำให้ต้นพืชสมุนไพรนั้นตายได้ ตัวอย่างพืชสมุนไพรที่พบว่ามี ความเชื่อนี้ เช่น ชายผ้าสีดา (*Platycerium holttumii* Joncheere & Hennisman)

ในการเก็บพืชสมุนไพรที่มีความเฉพาะกับเพศ ยกตัวอย่างเช่น กลัวย้อยปลี (*Musa acuminata* Colla) เนื่องจากกลัวย้อยชนิดนี้มีปลีกลัวย้อยจำนวนมาก การใช้จะนำรากมาต้มใส่ไก่อรับประทาน เพื่อใช้เป็นยาเพิ่มสมรรถภาพทางเพศให้กับผู้ชาย แต่ต้องให้ผู้ชายขุดเท่านั้น ห้ามผู้หญิงขุดเพราะอาจทำให้ต้นกลัวย้อยนี้ตายได้ เพราะฉะนั้นผู้วิจัยจึงเก็บกลัวย้อยชนิดนี้เองไม่ได้ จึงต้องให้ผู้นำทางที่เป็นผู้ชายช่วยขุดให้

ช่วงเวลาที่ไปเก็บพืชสมุนไพรก็มีความสำคัญเช่นกัน คือ จะต้องไปเก็บก่อนพระอาทิตย์ขึ้น หรือเก็บช่วงก่อนที่จะไปทำงานในไร่ เพราะเชื่อว่าถ้าไปเก็บช่วงเวลาสาย ฤทธิ์ของยาหรือตัวยาที่อยู่ในพืชสมุนไพรนั้นจะหนีไปไร่หมด หากนำมาใช้ อาจไม่หายจากโรคได้ ตัวอย่างพืชสมุนไพรที่พบว่ามี ความเชื่อนี้ เช่น ฮ่อมเมือง [*Strobilanthes cusia* (Nees) Kuntze] และตุ๊กไก่อ่าน (*Hedyotis capitellata* Wall. ex G.Don)

จากจำนวนพืชสมุนไพรทั้งหมด 15 กลุ่ม กลุ่มพืชสมุนไพรที่มีความโดดเด่นมากที่สุด คือ กลุ่มของพืชสมุนไพรที่ใช้ดูแลสุขภาพของสตรี การตั้งครรภ์และการคลอดบุตร เนื่องจากชาวม้งได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของสตรี (Srithi *et al.*, 2012) เพราะผู้หญิงชาวม้งต้องทำงานหนัก จึงต้องหายาบำรุงและรักษาตนเอง ทำให้จำนวนสมุนไพรในกลุ่มนี้ของชาวม้งบ้านปางช้างมีจำนวนค่อนข้างมาก และเมื่อทำการเปรียบเทียบการใช้พืชสมุนไพรในกลุ่มเดียวกันนี้ของชาวม้งในพื้นที่อื่นของจังหวัดน่าน ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 76 ชนิด (Srithi *et al.*, 2012) พบว่ามีชนิดที่เหมือนกันเพียง 14 ชนิด และมีเพียง 9 ชนิดที่มีวิธีการหรือวัตถุประสงค์ของการใช้ประโยชน์เหมือนกัน ได้แก่ ว่านน้ำ (*Acorus calamus* L.), Apiaceae1., มะละกอ (*Carica papaya* L.) หงอนไก่ (*Celosia argentea* L.) เด็ดย (*Coix lachrymal-jobi* L.) ว่านหอมแดง [*Eleutherine palmifolia* (L.) Merr.] ส้มเช่า (*Euphorbia nerifolia* L.) เทียนบ้าน (*Impatiens balsamina* L.) และคว่ำตายหงาย [*Bryophyllum pinnatum* (Lam.) Oken]

ส่วนพืชอีก 5 ชนิดนั้นใช้เป็นยาบำรุงสุขภาพของสตรีเพื่อให้มีบุตรง่าย แต่มีวิธีใช้ที่แตกต่างกัน ได้แก่ ผักปลั่งแดง (*Basella alba* L.) ไคร้หน้า (*Homonoia riparia* Lour.) กระจังใบ [*Leea indica* (Burm.f.) Merr.] โคลงเคลง [*Melastoma malabathricum* L.] หญ้าเอ็นยืด (*Plantago major* L.)

จากพืชสมุนไพรที่มีการใช้ประโยชน์เหมือนกันของทั้งสองพื้นที่จำนวน 9 ชนิด เมื่อนำมาพิจารณาถึงความรู้ของผู้ที่ให้ข้อมูลที่อยู่ภายในหมู่บ้านปางช้าง พบว่าผู้ให้ข้อมูล 10 คน ทราบการใช้ประโยชน์ของว่านหอมแดง [*Eleutherine palmifolia* (L.) Merr.] ถัดลงมา คือ พืชสมุนไพรที่มีผู้ให้ข้อมูลประมาณ 5-8 คนที่ระบุถึงการใช้ประโยชน์ ได้แก่ ว่านน้ำ (*Acorus calamus* L.) และ ส้มเช่า (*Euphorbia nerifolia* L.) ส่วนพืชสมุนไพรที่เหลืออีก 6 ชนิด มีผู้ให้ข้อมูลระบุการใช้ประโยชน์เพียง 1-3 คน สำหรับพืชสมุนไพรที่ทั้งสองพื้นที่มีการใช้ประโยชน์ต่างกัน พบว่ากระจังใบ [*Leea indica* (Burm.f.) Merr.] มีผู้ให้ข้อมูลระบุการใช้ดูแลสุขภาพของสตรีจำนวน 1 คน แต่พืชชนิดนี้มีผู้ให้ข้อมูลระบุการใช้เป็นพืชสมุนไพรเพื่อรักษาโรคในกลุ่มอื่นอีก 6 คน นอกจากนี้ยังมีความแตกต่างที่ควรกล่าวถึง คือ พืชสมุนไพรที่พิจารณาว่ามีความสำคัญในวัฒนธรรมของชาวม้งเขียว คือ ผักเผั่วแดง [*Iresine herbstii* Hook.] และ *Teucrium viscidum* Blume (Srithi *et al.*, 2012) ซึ่งพบที่บ้านปางช้างเช่นกัน แต่มีผู้ที่ให้ข้อมูลระบุการใช้ประโยชน์เพียง 4 และ 5 คน ตามลำดับ และชาวม้งบ้านปางช้างไม่ได้นำมาใช้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของสตรีแต่อย่างใด และเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับชาวม้ง ตำบลบ่อภาค จังหวัดพิษณุโลก (ทิพวรรณ เขียมจันทร์, 2549) ก็ได้ผลในลักษณะเดียวกัน คือ มีพืชสมุนไพรที่ชาวม้ง ตำบลบ่อภาค ใช้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของ

สตรีจำนวน 20 ชนิด แต่มีชนิดที่ใช้เหมือนกับชาวเมืองบ้านปางช้างเพียง 2 ชนิด เท่านั้น คือ ว่านชักมดลูก (*Curcuma comosa* Roxb.) และเทียนบ้าน (*Impatiens balsamina* L.) แต่วิธีการใช้นั้นมีความแตกต่างกัน ความแตกต่างนี้อาจเนื่องมาจากความแตกต่างของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ความเจริญหรือการพึ่งพาธรรมชาติลดน้อยลง เช่น มีโรงพยาบาลหรือยาสมัยใหม่

ตารางที่ 5.6 พืชสมุนไพรที่หมอยาตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมีความเห็นของการใช้เหมือนกัน

วงศ์ / ชนิด	ส่วนที่ใช้ / วิธีใช้
Acanthaceae	
1. <i>Acanthus montanus</i> (Nees) T.Anderson	ยอดอ่อน ต้มกับไก่กินเป็นยาบำรุงร่างกาย แก้ปวดเมื่อย
2. <i>Dicliptera chinensis</i> (L.) Juss.	ใบและยอด ต้มกับไก่กินเป็นยาบำรุงร่างกาย แก้ปวดเมื่อย
Adiantaceae	
3. <i>Adiantum philippense</i> L.	ทั้งต้น ยัดเข้าไปในตัวไก่ ต้มกินเป็นยาบำรุงร่างกาย แก้ปวดเมื่อย ปวดข้อ ปวดเอ็น
Amaranthaceae	
4. <i>Iresine herbstii</i> Hook.	ใบ ทูบพอก บริเวณกระดูกเคลื่อน
Asteraceae	
5. <i>Artemisia lactiflora</i> Wall. ex DC.	ใบอ่อน ยอดอ่อน ลำต้นอ่อน ๆ ต้มกับไก่กินเป็นยาบำรุงร่างกาย แก้ปวดเมื่อย
6. <i>Chromolaena odorata</i> (L.) R.M.King & H.Rob.	ใบ ทูบละเอียด พอกแผลสด เพื่อห้ามเลือด
7. <i>Chrysanthemum indicum</i> L.	ใบและยอดอ่อน ต้มกับไก่กินเป็นยาบำรุงร่างกาย แก้ปวดเมื่อย
8. <i>Eupatorium fortunei</i> Turcz.	ใบ ต้มกับไก่กินเป็นยาบำรุงร่างกาย แก้ปวดเมื่อย
9. <i>Gynura bicolor</i> (Roxb. ex Will.) DC.	ใบและยอดอ่อน ต้มกับไก่กินเป็นยาบำรุงร่างกาย แก้ปวดเมื่อย

ตารางที่ 5.6 (ต่อ)

วงศ์ / ชนิด	ส่วนที่ใช้ / วิธีใช้
10. <i>Cyanthillium cinereum</i> (L.) H.Rob.	ใบ ขยี้ดม รักษาอาการปากเปื่อยหรือหนองในปาก
Caprifoliaceae	
11. <i>Sambucus canadensis</i> L.	ใบ ทูบละเอียด พอกใส่แผลที่บาดเจ็บถึงกระดูก เช่น กระดูกเคลื่อน เป็นยาต่อกระดูก
Crassulaceae	
12. <i>Bryophyllum pinnatum</i> (Lam.) Oken	ใบ ทูบละเอียด ใช้พอกแผลสด เช่น แผลถูกมีดบาด เป็นยาสมานแผล
Euphorbiaceae	
13. <i>Euphorbia neriifolia</i> L.	ใบ ต้มกับไคกินเป็นยาเพิ่มน้ำนม ใช้สำหรับบำรุง ผู้หญิงที่ไม่มีน้ำนม
14. <i>Glochidion sphaerogynum</i> (Müll.Arg.) Kurz	เปลือกต้น ต้มน้ำอมแก้ปากเปื่อย เช่น ปากร้อนใน เป็นแผล หรือเหงือกอักเสบบวดฟัน
Fabaceae	
15. <i>Mucuna revoluta</i> Wilmot- Dear	เมล็ด ฝนเป็นยาทาที่อัมตะ รักษาโรคได้เลื่อน
16. <i>Senna alata</i> (L.) Roxb.	ใบ ต้มน้ำ ทาหรืออาบ แก้ผดผื่นคัน หรืออาการคัน ต่าง ๆ เช่น ถูกตัวบุง
Iridaceae	
17. <i>Eleutherine palmifolia</i> (L.) Merr.	หัว ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้โรคนิวและช่วยขับปัสสาวะ แต่ห้ามหญิงมีครรภ์ดื่ม เพราะอาจทำให้แท้งได้
Lamiaceae	
18. <i>Teucrium viscidum</i> Blume var. <i>viscidum</i>	ใบและยอด ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไข้
Melastomataceae	
19. <i>Melastoma malabathricum</i> L.	ราก ต้มน้ำให้ผู้หญิงหลังคลอดลูกดื่ม เพื่อขับเลือด เสีย

ตารางที่ 5.6 (ต่อ)

วงศ์ / ชนิด	ส่วนที่ใช้ / วิธีใช้
Ophioglossaceae	
20. <i>Ophioglossum petiolatum</i> Hook.	ทั้งต้น หั่นละเอียดผสมใส่ไขนึ่งกิน เป็นยาบำรุง เพื่อให้มีลูกชาย
Orchidaceae	
21. <i>Coelogyne trinervis</i> Lindl.	ลำต้น ทูบละเอียด เอาเหล้าพ่น นำมาประคบแผล กระดูกหัก
Orchidaceae	
22. <i>Dendrobium chrysotoxum</i> Lindl.	ลำต้น ทูบละเอียด พันบริเวณที่กระดูกหัก ใช้ผ้าพัน ทับไว้ ประมาณ 7 วัน ใช้เป็นยาต่อกระดูก
23. <i>Dendrobium lindleyi</i> Steud.	ลำต้น ทูบละเอียด พันบริเวณที่กระดูกหัก ใช้ผ้าพัน ทับไว้ ประมาณ 7 วัน ใช้เป็นยาต่อกระดูก
Plantaginaceae	
24. <i>Plantago major</i> L.	ใบ เอามาสับให้ละเอียดผสมใส่ไขนึ่งกินหรือต้มน้ำ ดื่มเป็นยาแก้ไอ
Rosaceae	
25. <i>Rubus alceifolius</i> L.	ราก ต้มน้ำดื่ม แก้อาการปวดเมื่อย แก้พิษไข้ แก้ ประจำเดือนมาไม่ปกติ
Rubiaceae	
26. <i>Hedyotis capitellata</i> Wall. ex G.Don	ใบและยอด ทูบละเอียด พอกบริเวณที่เจ็บตรงชาย ซี่โครง
27. <i>Hedyotis coronaria</i> (Kurz) Craib	ทั้งต้น ทูบละเอียด พอกบริเวณที่เอ็นพลิกหรือกระดูก เคลื่อน
28. <i>Mussaenda sessilifolia</i> Hutch.	รากหรือลำต้น ต้มน้ำดื่ม เป็นยารักษาโรคนี้
Rutaceae	
29. <i>Melicope viticina</i> (Wall. ex Kurtz) T.G.Hartley	ใบ ทูบพอกซ้ำ หมกไฟ ใช้พันหัว แก้ปวดหัว หรือพัน ท้อง แก้ปวดท้อง

ตารางที่ 5.6 (ต่อ)

วงศ์ / ชนิด	ส่วนที่ใช้ / วิธีใช้
Scrophulariaceae	
30. <i>Limnophila rugosa</i> (Roth) Merr.	ยอดอ่อน สับละเอียดผสมใส่ขี้เถ้ากินเป็นยาแก้ไอ
Urticaceae	
31. <i>Pellionia repens</i> (Lour.) Merr.	ใบ ทูปอกแผลสด เป็นยาสมานแผล
Zingiberaceae	
32. <i>Curcuma aeruginosa</i> Roxb.	เหง้า ต้มน้ำดื่ม หรือต้มกับไก่กินเป็นยาแก้ปวดเมื่อย
33. <i>Kaempferia galanga</i> L. var. <i>galanga</i>	เหง้า กินสด เป็นยาแก้ปวดท้อง ท้องอืด ท้องเฟ้อ
34. <i>Stahlianthus involucratus</i> (King ex Baker) Craib ex Loes.	เหง้า กินสด เป็นยาแก้ปวดท้อง แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ
35. <i>Zingiber montanum</i> (J.König) Link ex A.Dietr.	เหง้า นำมาทูป ใช้ขนาดแก้ปวดเมื่อย เช่น ปวดหลัง ปวดเอว

รายงานการศึกษาฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของพืชสมุนไพรที่บ้านปางช้าง

จากการสืบค้นเอกสารเกี่ยวกับฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของพืชสมุนไพรที่ชาวมังบ้านปางช้าง นำมารักษาโรค พบว่าจากพืชสมุนไพรทั้งหมด 174 ชนิด มีพืชสมุนไพรที่มีการทดสอบฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาแล้วเพียง 77 ชนิด และเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับการใช้ประโยชน์ของชาวมัง พบว่ามีความสอดคล้องกับรายงานทางวิทยาศาสตร์เพียง 30 ชนิดเท่านั้น (ตารางที่ 5.7) อย่างไรก็ตาม ยังมีพืชอีกกว่า 100 ชนิดที่ยังไม่มีการศึกษาด้านเภสัชวิทยาเลย และมีพืชสมุนไพรบางชนิดเป็นพืชที่น่าสนใจ จึงควรมีการส่งเสริมให้มีการนำไปศึกษาเกี่ยวกับฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาต่อไป เพื่อเป็นการค้นหาแหล่งยาแหล่งใหม่ นั่นเอง ตัวอย่างเช่น *Stahlianthus involucratus* (King ex Baker) Craib ex Loes. ชาวมังนำเหง้ามารับประทานสด เพื่อรักษาอาการท้องอืดท้องเฟ้อ ซึ่งจากการศึกษาใน

ชาวเมืองกลุ่มอื่น (Pake, 1987) ก็มีการนำพืชชนิดนี้มาใช้ประโยชน์ในลักษณะเดียวกัน และจากการสอบถามผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวเมืองในหมู่บ้านปางช้างที่ระบุการใช้ประโยชน์เหมือนกันถึง 7 คน

การใช้พืชสมุนไพรเพื่อรักษาโรคของชาวเมืองบ้านปางช้าง

ความรู้ในการใช้พืชสมุนไพรบางส่วนเป็นความรู้ที่เกิดจากการสังเกตลักษณะหรือสัญญาณจากต้นพืชที่บ่งบอกคุณสมบัติในการรักษาอาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับคน หรือ doctrine of signature (Bennett, 2007) เช่น รูปร่าง สี หรือองค์ประกอบของต้นพืช การใช้พืชสมุนไพรที่เกิดจากแนวคิดนี้ สามารถแบ่งเป็นกลุ่มได้ดังนี้

- 1) การใช้ประโยชน์ตามลักษณะและรูปร่างของต้นพืช ได้แก่

ชนิดพืช	วิธีการใช้
<i>Aerides falcata</i> Lindl. & Paxton	- ราก เอามาทุบพอกรักษากระดูกหัก - ใบ เอามาทุบให้ละเอียด มาพอกแผลที่ถูกมีดบาดลึกถึงเส้นเอ็น เป็นยาต่อเส้นเอ็น
<i>Bryophyllum pinnatum</i> (Lam.) Oken	- ใบ ทุบละเอียด นำไปพอกแผลสด เช่น แผลโดนมีดบาด เป็นยาสมานแผล ทำให้แผลหายเร็ว
<i>Coelogyne trinervis</i> Lindl.	- ลำลูกกล้วยและใบ นำมาทุบ ใช้เหล้าพ่นไล่ แล้วเอามาประคบแผลกระดูกหัก - ใบและลำลูกกล้วย นำมาทุบ แล้วเอามาประคบแผลกระดูกหัก
<i>Dendrobium aphyllum</i> (Roxb.) C.E.C.Fisch.	- ลำต้น นำมาทุบ แล้วพันบริเวณที่กระดูกหัก ใช้ผ้าพันทับไว้ ประมาณ 7 วัน ใช้เป็นยาต่อกระดูก
<i>Dendrobium chrysotoxum</i> Lindl.	- ลำต้น นำมาทุบ แล้วพันบริเวณที่กระดูกหัก ใช้ผ้าพันทับไว้ ประมาณ 7 วัน ใช้เป็นยาต่อกระดูก
<i>Dendrobium dixanthum</i> Rchb.f.	- ลำต้น นำมาทุบ แล้วพันบริเวณที่กระดูกหัก ใช้ผ้าพันทับไว้ ประมาณ 7 วัน ใช้เป็นยาต่อกระดูก
<i>Dendrobium fimbriatum</i> Hook.	- ลำต้น นำมาทุบ แล้วพันบริเวณที่กระดูกหัก ใช้ผ้าพันทับไว้ ประมาณ 7 วัน ใช้เป็นยาต่อกระดูก

ชนิดพืช	วิธีการใช้
<i>Dendrobium lindleyi</i> Steud.	- ลำต้น นำมาทุบ แล้วพันบริเวณที่กระดูกหัก ใช้ผ้าพันทับไว้ ประมาณ 7 วัน ใช้เป็นยาต่อกระดูก
<i>Ophioglossum petiolatum</i> Hook.	- ทั้งต้น หั่นละเอียดผสมใส่ไข่หนึ่ง รับประทานเป็นยาบำรุงเพื่อให้มีลูกชาย สำหรับหญิงที่มีครรภ์อ่อน ๆ - ทั้งต้น ต้มใส่ไก่ รับประทานตอนมีประจำเดือน เป็นยาบำรุงเพื่อให้มีลูกชาย แต่ถ้าเป็นต้นที่ไม่มีสปอร์ จะเป็นเด็กผู้หญิง
<i>Phlogacanthus curviflorus</i> (Wall.) Nees	- ใบ ใช้เป็นยารักษากระดูกเคลื่อน กระดูกหัก โดยทุบให้ละเอียด แล้วพ่นใส่ด้วยเหล้าขาว นำมาพันบริเวณที่กระดูกเคลื่อนหรือหัก ไว้นานประมาณ 12 ชั่วโมง แล้วจึงเปลี่ยนเป็นอันใหม่
<i>Sanchezia speciosa</i> Leonard	- ใบ นำมาทุบพอกบริเวณกระดูกเคลื่อน
<i>Strobilanthes cusia</i> (Nees) Kuntze	- ใบ เป็นยารักษากระดูกเคลื่อน ถ้าหากเกิดอุบัติเหตุ เช่น หกล้ม ทำให้กระดูกเคลื่อน แต่กระดูกยังไม่หัก ให้นำใบมาทุบพอกแผลแล้วพันด้วยผ้า ด้านนอกนำไปตอมมาพันทับอีกหนึ่งชั้น

พืชดังกล่าวข้างต้น ส่วนใหญ่ชาวม้งนำมาใช้รักษาอาการกระดูกหักหรือกระดูกเคลื่อน เนื่องจากลำต้นและก้านใบของพืชเหล่านี้มีลักษณะโป่งออกเป็นข้อคล้ายกับกระดูก การสังเกตลักษณะดังกล่าวนี้ยังพบในชนกลุ่มอื่นของประเทศจีนเพียงแต่ใช้พืชต่างวงศ์ ต่างสกุล ต่างชนิดกันเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น พืชในวงศ์ Acanthaceae ได้แก่ *Justicia gendarussa* Burm.f., *Justicia ventricosa* Wall., *Sanchezia nobilis* Hook.f. และ *Strobilanthes cusia* Kuntze และพืชในวงศ์ Bignoniaceae ได้แก่ *Radermachera frondosa* Chun & F.C.How และ *Radermachera sinica* Hemsl. (Zheng and Xing, 2009)

นอกจากนี้ ยังพบพืชขนาดเล็ก คือ *Ophioglossum petiolatum* Hook. ชาวม้งนำมาเป็นพืชสมุนไพรที่ใช้เลือกเพศลูกชาย โดยน่าจะเกิดความเชื่อที่พื้นฐานมาจากการเปรียบเทียบลักษณะของส่วน fertile spike กับลักษณะอวัยวะเพศของผู้เด็กชาย ซึ่งไม่ได้พบความเชื่อนี้เฉพาะชาวม้งที่บ้านปางข้างเท่านั้น แต่ยังพบในชาวม้งกลุ่มอื่น ๆ อีก ได้แก่ ชาวม้งบ้านดอยตั่วที่ใช้ชนิด

เดียวกัน (จันทราภักษ์ ไตวรานนท์, 2541) และชาวม้งในพื้นที่อื่นที่ใช้ *Ophioglossum costatum* R.Br. มาใช้เลือกเพศลูกชายเช่นเดียวกัน (Anderson, 1993) ความเชื่อนี้ไม่มีความเป็นไปได้เพราะไม่มีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์สนับสนุน และการใช้ที่นำมาใช้ในระหว่างที่มีประจำเดือน ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการตั้งท้อง หรือใช้ในระหว่างที่เริ่มตั้งท้อง เนื่องจากผ่านช่วงที่มีการปฏิสนธิแล้วจึงไม่มีความเป็นไปได้ในการใช้เลือกเพศลูก

2) การใช้ประโยชน์ตามสีของพืช ได้แก่

ชนิดพืช	วิธีการใช้
<i>Asclepias curassavica</i> L.	- ใบ นำมาต้มใส่ไก่กิน เพื่อเพิ่มน้ำนม
<i>Carica papaya</i> L.	- น้ำยาง นำมาต้มใส่ไก่กินเป็นยาเพิ่มน้ำนม สำหรับผู้หญิงอยู่เดือน
<i>Ipomoea batatas</i> (L.) Poir.	- ยอด นำมาต้มกิน เพื่อเพิ่มน้ำนม
<i>Euphorbia neriifolia</i> L.	- ใบ ต้มใส่ไก่กิน เพื่อเพิ่มน้ำนม - ใบ ใช้ 3 ใบ นำมาสับให้ละเอียด ผสมไข่หนึ่งกิน เพื่อเพิ่มน้ำนม สำหรับหญิงมีลูก - น้ำยาง เอามา 3 หยด ผสมไข่หนึ่งกิน เพื่อเพิ่มน้ำนม ให้กับผู้หญิงที่เพิ่งคลอดลูก ห้ามกินมากกว่านี้
<i>Aeginetia indica</i> L.	- ทั้งต้น นำมาต้มน้ำดื่มเป็นยาบำรุงร่างกาย สำหรับคนที่ผอม ร่างกายไม่แข็งแรง มีฤทธิ์บำรุงเลือด (เนื่องจากดอกมีสีแดงม่วง ชาวม้งจึงมีความเชื่อว่าจะสามารถบำรุงเลือดได้)

สามารถแบ่งเป็นสองกลุ่ม คือ การใช้ตามสีของน้ำยางและสีของดอก พืชที่ใช้ตามสีของน้ำยาง ได้แก่ ส้มเช้า (*Euphorbia neriifolia* L.) มะละกอ (*Carica papaya* L.) มันเทศ [*Ipomoea batatas* (L.) Poir.] และไฟเดือนห้า (*Asclepias curassavica* L.) ชาวม้งนำมาใช้เป็นยาบำรุงเพื่อเพิ่มปริมาณน้ำนม เนื่องจากน้ำยางในต้นพืชเหล่านี้มีสีขาวขุ่นคล้ายกับสีของน้ำนม

พืชที่ใช้ตามสีของดอก ได้แก่ ดอกดิน (*Aeginetia indica* L.) ชาวม้งนำมาเป็นยาบำรุงเลือด เนื่องจากดอกของดอกดินมีสีแดงอมม่วง คล้ายกับสีเลือด ชาวม้งเชื่อว่าสามารถบำรุงเลือดได้

3) การสังเกตการเคลื่อนไหวของพืช ได้แก่ ต้นไมยราบ (*Mimosa pudica* L.) ชาวม้งบ้านปางช้างนำมาใช้เป็นยาทำให้เสื่อมสมรรถภาพทางเพศของผู้ชาย ทำให้องค์ชาติไม่เกิดการแข็งตัว ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเกิดจากการเปรียบเทียบลักษณะการเคลื่อนไหวของก้านใบไมยราบ (pulvinar movement) กับลักษณะอวัยวะเพศของผู้ชาย

ตารางที่ 5.7 รายงานการศึกษาฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของพืชสมุนไพรที่บ้านปางช้าง

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
1. <i>Acanthus montanus</i> (Nees) T.Anderson	- ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ <u>โรคอื่นที่ยังไม่มีรายงาน</u> - แผลฟกช้ำ	- สารสกัดจากใบ : คลายกล้ามเนื้อเรียบ - สารสกัดจากใบ : ต้านการอักเสบ ลดไข้ และลดอาการปวด	Adeyemi <i>et al.</i> , 1999 Asongalem <i>et al.</i> , 2004	✓
2. <i>Achyranthes aspera</i> L.	- แผลไฟไหม้ <u>โรคอื่นที่ยังไม่มีรายงาน</u> - ปวดฟัน	- น้ำมันหอมระเหยจากยอด : ต้านเชื้อรา - สารสกัด : ต้านการอักเสบและต้านอาการไขข้ออักเสบ <u>ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาอื่น ๆ</u> - สารสกัดจากเมล็ด : กระตุ้นภูมิคุ้มกัน - สารสกัด : ลดระดับน้ำตาลในเลือด - โปรตีนที่สกัดจากราก : ยับยั้งการเคลื่อนที่ของสเปิร์ม	Misra <i>et al.</i> , 1992 Gokhale <i>et al.</i> , 2002 Chakrabarti <i>et al.</i> 2006 Akhtar <i>et al.</i> , 1991 Anuja <i>et al.</i> 2011	✓

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	เอกสารอ้างอิง	สอดคล้อง
3. <i>Acorus calamus</i> L.	- ท้องอืดท้องเฟ้อ <u>โรคอื่นที่ยังไม่มีรายงาน</u> - ปวดฟัน - ประจำเดือนมาไม่ปกติ	- สารสกัดจากเหง้าและใบ : ต้านเชื้อจุลินทรีย์ได้แก่ เชื้อแบคทีเรีย เชื้อรา ยีสต์ และพยาธิ - สารสกัดจากเหง้า : ต้านการบีบตัวของลำไส้ ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาอื่น ๆ - สารสกัดจากเหง้า : กดภูมิคุ้มกัน - สารสกัดจากใบ : ลดการอักเสบของเซลล์บริเวณผิวหนัง - สารสกัดจากราก: ลดระดับน้ำตาลในเลือด	Balakumbahan <i>et al.</i> 2010 Gilani <i>et al.</i> 2006 Mehrotra <i>et al.</i> 2003 Kim <i>et al.</i> , 2009 Si <i>et al.</i> 2010	✓
4. <i>Aeginetia indica</i> Roxb.	- ยาบำรุงสตรีที่มีบุตรยาก - ประจำเดือนมาไม่ปกติ - บำรุงเลือด, โรคหนองใน - โรคนิ่ว, ขับปัสสาวะ - ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ - ยาลดสมรรถภาพทางเพศของผู้ชาย, หนูน้ำหนวก	- สารสกัด : กระตุ้นภูมิคุ้มกัน โดยการกระตุ้นการทำงานของเม็ดเลือดขาวชนิด T-cells	Auttachcoat <i>et al.</i> , 2004	-

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
5. <i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd.	- แก้ไอ	- สารสกัดจากเหง้า : กระตุ้นภูมิคุ้มกัน - สารสกัดจากเหง้า : ต้านเชื้อราและแบคทีเรีย - เหง้า มีสาร 1'S-1'-acetoxyeugenol acetate และ 1'S-1'-acetoxychavicol acetate : ต้านภูมิแพ้	Bendjeddou <i>et al</i> , 2003 Khattak <i>et al</i> , 2005 Chudiwal <i>et al</i> , 2010	✓
6. <i>Andrographis paniculata</i> (Burm.f.) Nees	- โรคเบาหวาน	- สารสกัด : ลดระดับน้ำตาลในเลือดสูง - สารสกัด : ลดระดับน้ำตาลในเลือด ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาอื่นๆ - สารสกัดจากใบ : ต้านการอักเสบและภูมิแพ้ - สาร Andrographolide : ต้านเชื้อ <i>Salmonella typhimurium</i> ที่ก่อให้เกิดโรคไข้ไทฟอยด์	Zhang and Tan, 2000 Borhanuddin <i>et al.</i> , 1994 Chandrasekaran <i>et al.</i> , 2010, 2011 Xu <i>et al.</i> , 2007	✓

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวม้งใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
		- สาร Andrographolide 14-deoxy-11,12-didehydroandrographolide และสารสกัดสด : ยับยั้งการรวมตัวของเกล็ดเลือด	Thisoda <i>et al.</i> , 2006	
7. <i>Angiopteris evecta</i> (G.Forst.) Hoffm.	- ฝี <u>โรคอื่นที่ยังไม่มีรายงาน</u> - โรคม้าม - ท้องอืดท้องเฟ้อ	- สารสกัดจากใบ เปลือกของลำต้นและเหง้า : ต้านเชื้อราและเชื้อแบคทีเรีย	Khan and Omoloso, 2008	✓
8. <i>Artemisia lactiflora</i> Wall. ex DC.	- ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ	- สารสกัดจากใบ มีสาร diacetylenic spiroketal enol ether epoxide, AL-1 : ยับยั้งสารก่อมะเร็ง	Nakamura <i>et al.</i> , 1999	-
9. <i>Asclepias curassavica</i> L.	- เพิ่มน้ำนม - ประจำเดือนมาไม่ปกติ	- น้ำยางมีเอนไซม์ Cysteine proteases : ทำงานคล้าย Thrombin ทำให้เลือดแข็งตัว	Shivaprasad <i>et al.</i> , 2009	-

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
10. <i>Basella alba</i> L.	- ขับเลือดเสียสำหรับ ผู้หญิงหลังคลอด - อาการบวมแดง - ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ	- สารสกัดจากเมล็ด : ต้านเชื้อรา - สารสกัดจากใบ : ลดระดับน้ำตาลในเลือด	Wang and Ng, 2004 Nirmala <i>et al.</i> , 2009	-
11. <i>Belamcanda chinensis</i> (L.) Redoute	- ยาระบาย - ท้องเสีย - ท้องอืดท้องเฟ้อ	- สารสกัด : ทำหน้าที่คล้ายฮอร์โมนเอสโตรเจน มีฤทธิ์ขับประจำเดือนให้มาปกติ - เหง้ามีสาร Iridogenin : ต้านการอักเสบ - เหง้า มีสาร isoflavonoid : ต้านอนุมูลอิสระ และต้านการกลายพันธุ์ - สารสกัดจากใบ : ลดระดับน้ำตาลในเลือด	Zhang <i>et al.</i> , 2005 Ahn <i>et al.</i> , 2006 Wozniak <i>et al.</i> , 2010 Wu <i>et al.</i> , 2011.	-
12. <i>Broussonetia papyrifera</i> (L.) L'Hér. ex Vent.	- แผลอักเสบ	- สาร flavonoid : ต้านเชื้อแบคทีเรีย เชื้อรา และต้านการอักเสบ - สาร Brousochalcone A : ต้านอนุมูลอิสระ และต้านการอักเสบ	Sohn <i>et al.</i> , 2004 Cheng <i>et al.</i> , 2001	✓

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
13. <i>Bryophyllum pinnatum</i> (Lam.) Oken	- รักษาแผลสด	- สารสกัดจากใบ : ต้านเชื้อรา แบคทีเรีย	Pal <i>et al.</i> , 1989	✓
		- สารสกัดจากใบ : รักษาแผล	Pal <i>et al.</i> , 1991	
		- สารสกัดจากใบ : ต้านการอักเสบ บรรเทาอาการปวด	Gupta <i>et al.</i> , 2010	
	โรคอื่นที่ยังไม่มีรายงาน	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาอื่น ๆ		
	- กระดูงหักหรือเคลื่อน	- สารสกัดจากใบ : ลดความดันเลือด	Ghasi <i>et al.</i> , 2011	
	- โรคตับ			
14. <i>Caesalpinia sappan</i> L.	- โรคอีสุกอีใส ลดไข้	- สารสกัดจากเนื้อไม้ : กดภูมิคุ้มกัน ยับยั้งการแบ่งตัวของเม็ดเลือดขาว (lymphocyte)	Ye <i>et al.</i> , 2006	-
	- โรคนิ้ว ขับปัสสาวะ	- สาร 5-hydroxy-1,4-naphthoquinone จากเนื้อไม้ : ต้านเชื้อแบคทีเรียในลำไส้	Lim <i>et al.</i> , 2007	
	- ขับเลือด	- สารสกัดจากเนื้อไม้ : ต้านภาวะข้ออักเสบ	Wang <i>et al.</i> , 2011	
15. <i>Carica papaya</i> L.	- เพิ่มน้ำนม	- สารสกัดจากเมล็ด : ต้านการอักเสบ	Amazu <i>et al.</i> , 2010	-
		- สารสกัดจากใบ : กระตุ้นภูมิคุ้มกัน ยับยั้งการแบ่งเซลล์ที่ผิดปกติ (anti-tumor)	Otsuki <i>et al.</i> , 2010	

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
16. <i>Cassia fistula</i> L.	- ท้องเสีย	- สารสกัดจากเนื้อในฝัก : มีสารต้านอนุมูลอิสระต่ำ - สารสกัดจากดอก : ต้านเชื้อแบคทีเรียและเชื้อรา - สาร Catechin : ลดระดับน้ำตาลในเลือด	Siddhuraju <i>et al.</i> , 2002 Duraipandiyan and Ignacimuthu, 2007 Daisy <i>et al.</i> , 2010	-
17. <i>Celosia argentea</i> L.	- ขับประจำเดือน - ยาบำรุงสำหรับสตรีหลังคลอด	- สารสกัดจากใบ : ต้านเชื้อแบคทีเรีย	Gnanamani <i>et al.</i> , 2003	-
18. <i>Centella asiatica</i> (L.) Urb.	- ท้องอืดท้องเฟ้อ	- สารสกัด : รักษาแผลในกระเพาะอาหาร	Gohil <i>et al.</i> , 2010	✓
19. <i>Chromolaena odorata</i> (L.) R.M.King & H.Rob.	- แผลไฟไหม้ แผลสด - ฝี	- สารสกัดจากใบ : มีสารกระตุ้นให้เลือดจับตัวเป็นก้อน - สารสกัดจากใบ : ต้านเชื้อแบคทีเรีย - สารสกัดจากใบ : ต้านการอักเสบ กระตุ้นการทำงานของเซลล์บริเวณผิวหนัง (fibroblast และ keratinocyte)	Triaratana <i>et al.</i> , 1991 Irobi <i>et al.</i> , 1992 Thang <i>et al.</i> , 2001	✓

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
	โรคอื่นที่ยังไม่มีรายงาน			
	- ประจำเดือนมาไม่ปกติ			
	- หนองใน			
20. <i>Chrysanthemum indicum</i> L.	- ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ	- น้ำมันหอมระเหยจากดอก : ต้านเชื้อจุลินทรีย์ และยีสต์	Shunying et al., 2005	-
		- สารสกัดจากดอก : ต้านการอักเสบและ กระตุ้นภูมิคุ้มกัน	Cheng et al., 2005	
		- สารสกัดจากดอก: ต้านการอักเสบ	Cheon et al., 2009	
21. <i>Citrus aurantifolia</i> (Christm.) Swingle	- แผลไฟไหม้	- เปลือกและเมล็ดมีสาร Phenolic compound	Bocco et al., 1998	-
	- ฝี	: ต้านอนุมูลอิสระ		
		- สารสกัดจากผล : ปรับภูมิคุ้มกัน	Gharagozloo and Ghaderi, 2001	
		- สารสกัดจากผล : ต้านเชื้อแบคทีเรีย	Melendez et al., 2006	
		- สารสกัดจากผล : ชักนำให้เกิดกระบวนการ ตายของเซลล์ในเซลล์ตับของมนุษย์	Patil et al., 2009	

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
22. <i>Clausena excavata</i> Burm.f.	- แก้ไอ - ปวดหัว - ปวดฟัน	- สารสกัดจากเปลือกบริเวณราก มีสาร Nordentatin : ต้านเชื้อแบคทีเรีย - ใบมีสาร Clausine-D : ต้านเกล็ดเลือด ทำให้เลือดแข็งตัวลดลง - เปลือกต้น มีสาร Carbazole alkaloids : กระตุ้นหรือกดภูมิคุ้มกัน - สารสกัดจากเนื้อไม้ : ปรับภูมิคุ้มกัน	Wu and Furukawa, 1982 Wu <i>et al.</i> , 1994 Wu <i>et al.</i> , 1996 Manosroi <i>et al.</i> , 2003	-
23. <i>Codiaeum variegatum</i> (L.) A.Juss.	- ปวดหัว - ประจำเดือนมาไม่ปกติ - ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ	- สาร Cyanoglucoside : ต้านเชื้อไวรัสไข้หวัดใหญ่	Forero <i>et al.</i> , 2008	-
24. <i>Coriandrum sativum</i> L.	- แก้ไอ	- น้ำมันหอมระเหย : ต้านเชื้อแบคทีเรีย เชื้อรา ต้านการอักเสบ และบรรเทาปวด - น้ำมันหอมระเหย : ต้านเชื้อรา (<i>Candida</i> spp.)	Begnami <i>et al.</i> , 2010 Silva <i>et al.</i> , 2011	✓

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
		ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาอื่น ๆ		
25. <i>Costus speciosus</i> (J.Konig) Sm.	- โรคนี้่ว - หูน้ำหนวก	- สารสกัดจากเมล็ด : ขับปัสสาวะ - สารสกัดจากเมล็ด : ต้านพยาธิ - เหง้า มีสาร Eremanthin : ลดระดับน้ำตาล ไตรกลีเซอไรด์ โคเลสเตอรอลในเลือด	Aissaoui <i>et al.</i> , 2008 Eguale <i>et al.</i> , 2007 Eliza <i>et al.</i> , 2009	-
26. <i>Curcuma aeruginosa</i> Roxb.	- ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ - ท้องอืดท้องเฟ้อ - ปวดหัว	- สารสกัดจากเหง้า : ต้านการอักเสบและลดไข้ - เหง้ามีสาร zedoarol, curcumenol และ isocurcumenol : ต้านเชื้อจุลินทรีย์และเป็น พิษต่อเซลล์มะเร็งเม็ดเลือดขาว	Binny <i>et al.</i> , 2010 Sukari <i>et al.</i> , 2007	-
27. <i>Curcuma comosa</i> Roxb.	- บำรุงมดลูก - ประจำเดือนมาไม่ปกติ	- สารสกัดจากเหง้า : คลายกล้ามเนื้อมดลูก - เหง้ามีสาร Diarylheptanoids : มีโครงสร้าง และการออกฤทธิ์คล้ายฮอร์โมนเอสโตรเจน - สารสกัดจากเหง้า : มีสารที่ทำงานคล้าย ฮอร์โมนเอสโตรเจนมีผลต่อ spatial memory และ hippocampal estrogen receptor	Thaina <i>et al.</i> , 2009 Winuthayanon <i>et al.</i> , 2009 Su <i>et al.</i> , 2011	✓

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
	- ท้องอืด	- เหง้า มีสาร Phloracetophenone glucoside : ชับน้ำดี	Suksamrarn <i>et al.</i> , 1997	
	<u>โรคอื่นที่ยังไม่มีรายงาน</u>	<u>ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาอื่น ๆ</u>		
	- ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ	- สารสกัดจากเหง้า : ลดภาวะไขมันในเลือดสูง โดยเพิ่มการขับโคเลสเตอรอลออกทางน้ำดี	Piyachaturawat <i>et al.</i> , 1999	
28. <i>Curcuma longa</i> L.	- ท้องอืดท้องเฟ้อ	- เหง้ามีสาร Curcumin : ด้านการอักเสบจากการติดเชื้อแบคทีเรีย <i>Helicobacter pylori</i> ที่ก่อให้เกิดโรคกระเพาะอาหารอักเสบ	Koosirirat <i>et al.</i> , 2010	✓
		<u>ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาอื่น ๆ</u>		
		- น้ำมันหอมระเหย : ด้านเชื้อรา	Apsarlyakul <i>et al.</i> , 1995	
		- เหง้ามีสาร Curcumin : ยับยั้งเซลล์มะเร็ง ด้านอนุมูลอิสระ และด้านการอักเสบ	Rarnsewak <i>et al.</i> , 2000	
		- เหง้ามีสารอนุพันธ์ <i>ar-turmerone</i> : ด้านเกล็ดเลือด ทำให้เลือดแข็งตัวช้า	Lee, 2006	
		- สารสกัดจากเหง้า : ด้านเชื้อไวรัสตับอักเสบบี	Kim <i>et al.</i> , 2009	

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
		- สารสกัดจากเหง้า : กระตุ้นภูมิคุ้มกัน	Yue <i>et al.</i> , 2010	
		- เหง้ามีสาร Curcuminoids : ต้านเชื้อไวรัส ไขหวัดใหญ่	Dao <i>et al.</i> , 2012	
29. <i>Cuscuta japonica</i> Choisy	- แก้ไอ - อาการชาบวม - ยาบำรุงให้มีลูก	- สารสกัดจากเมล็ด : ยับยั้งการทำงานของ เอนไซม์ Angiotensin converting enzyme มีผลทำให้หลอดเลือดขยายตัว ความดัน โลหิตจึงลดลง	Oh <i>et al.</i> , 2002	-
30. <i>Cyanthillium cinereum</i> (L.) H.Rob.	- แผลร้อนใน ปากเปื่อย	- สารสกัด : ต้านเชื้อแบคทีเรีย - สารสกัดจากใบ : บรรเทาปวด ลดไข้ ต้านการ อักเสบ - สารสกัดจากลำต้น : มีผลต่อระบบภูมิคุ้มกัน ของมนุษย์ โดยยับยั้งการทำงานของเซลล์ เม็ดเลือดขาว	Gupta <i>et al.</i> , 2003 Iwalewa <i>et al.</i> , 2003 Laosim <i>et al.</i> , 2011	✓
31. <i>Cymbopogon citratus</i> (DC.) Stapf	- อหิวาตกโรคในไก่	- น้ำมันหอมระเหย : ต้านเชื้อจุลินทรีย์ - สารสกัดจากใบ : ต้านการอักเสบ	Bassolé <i>et al.</i> , 2011 Francisco <i>et al.</i> , 2011	-

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวเมืองใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
		- น้ำมันหอมระเหย : ฤทธิ์เป็นยาระงับประสาท คลายกังวล	de Almeida Costa <i>et al.</i> , 2011	
32. <i>Dendrobium chrysotoxum</i> Lindl.	- ยารักษากระดูกหัก	- ลำต้น มีสาร Erianin และ Chrysotobibenzyl : ต้านเซลล์มะเร็ง	Yang <i>et al.</i> , 2004	-
33. <i>Derris elliptica</i> (Wall.) Adema	- โรคติดต่อทางเพศ - ผื่นคัน	- ราก มีสาร rotenoid : ต้านเซลล์มะเร็ง	Chun <i>et al.</i> 2003	-
34. <i>Dioscorea bulbifera</i> L.	- ไล่เลื้อน	- สารสกัด : ยับยั้งการเพิ่มจำนวนและชักนำให้ เข้าสู่กระบวนการตายของเซลล์มะเร็งบริเวณ หลอดอาหาร	Lu <i>et al.</i> , 2009	-
35. <i>Eleutherine palmifolia</i> (L.) Merr.	- โรคนิ้ว ขับปัสสาวะ - ท้องอืดท้องเฟ้อ - ขับประจำเดือน	- สารสกัดจากหัว : ต้านการสังเคราะห์ เมลานิน สามารถนำมาเป็นยาที่ใช้รักษาโรค ผิวหนังที่สร้างเม็ดสีมากเกินไป	Arung <i>et al.</i> , 2009	-
36. <i>Eupatorium fortunei</i> Turcz.	- กระดูกหักหรือเคล็ด - ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ	- สารสกัด มีสารกลุ่ม Terpenoids : ต้าน เซลล์มะเร็งตับและมะเร็งเม็ดเลือดขาวของ มนุษย์	Jiang <i>et al.</i> , 2006	-

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
37. <i>Gardenia sootepensis</i> Hutch.	- ยาระบาย	- ใบ มีสารกลุ่ม seco-Cycloartane Triterpenes คือ Coronalolide methyl ester และ Oronalolide : เป็นพิษต่อเซลล์มะเร็งของมนุษย์ - ยอด มีสาร 3,4-seco-Cycloartane Triterpenes คือ sootepin A-E : เป็นพิษต่อเซลล์มะเร็งของมนุษย์	Silva <i>et al.</i> , 1996 Nuanyai <i>et al.</i> , 2009	-
38. <i>Gynostemm pentaphyllum</i> (Thunb.) Makino	- แผลพุพอง	- สารสกัด : มีสารต้านอนุมูลอิสระ ต้านการเพิ่มจำนวนเซลล์ และต้านการอักเสบ ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาอื่นๆ - สารสกัด : ป้องกันภาวะน้ำตาลในเลือดต่ำ และภาวะการнизาดเลือดเฉพาะที่ - สารสกัด : รักษาโรคตับอักเสบ - สารสกัด : ชักนำให้เกิดกระบวนการตายของเซลล์เนื้องอก (glioma tumour cells)	Xie <i>et al.</i> , 2010 Schild <i>et al.</i> , 2009 Chen <i>et al.</i> , 2009 Schild <i>et al.</i> , 2010	✓

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
39. <i>Hedyotis capitellata</i> Wall. ex G. Don	- มีดบาด (แผลสด) - หมากัด <u>โรคอื่นที่ยังไม่มีรายงาน</u> - อาการเจ็บชายซี่โครง - อาการปวดท้องของ ผู้หญิงหลังคลอดบุตร	- สารสกัดจากลำต้นและใบ : ต้านอนุมูลอิสระ และต้านการอักเสบ - สารสกัดจากลำต้นและราก : ต้านแบคทีเรีย	Ahmad <i>et al.</i> , 2005 Ahmad <i>et al.</i> , 2005	✓
40. <i>Hibiscus sabdariffa</i> L.	ขับปัสสาวะ	- สารสกัดจากกลีบเลี้ยง : ขับปัสสาวะ	Prasongwatana <i>et al.</i> , 2008	✓
41. <i>Houttuynia cordata</i> Thunb.	- ยาบรรเทาโรคเอดส์ - แก้ไอ	- สารสกัด : ต้านเชื้อไวรัส เช่น โรคงูสวัด (HSV-1) ไข้หวัดใหญ่ (influenza virus) และโรคเอดส์ (HIV-1) - สารสกัด : ยับยั้งภาวะที่ไวต่อโปรตีน แปลกลดอมหรือโรคภูมิแพ้ - สารสกัด : ต้านการอักเสบ	Hayashi <i>et al.</i> , 1995 Song <i>et al.</i> , 2005 Lu <i>et al.</i> , 2006	✓

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
	โรคอื่นที่ยังไม่มีรายงาน - ไข้จับสั่น	- สารสกัดจากทั้งต้น : มีฤทธิ์กดระบบ ภูมิคุ้มกัน - สารสกัด : ต้านเชื้อแบคทีเรีย <i>Salmonella</i> sp.	Lee <i>et al.</i> , 2008 Kim <i>et al.</i> , 2008	
42. <i>Hydrocotyle sibthorpioides</i> Lam.	- แก้ไอ	- สารสกัด : กระตุ้นต่อมไทมัส ม้ามและ ภูมิคุ้มกัน ยับยั้งการเจริญของเซลล์เนื้องอก - สารสกัด : ต้านอนุมูลอิสระ และยับยั้งการ เพิ่มจำนวนเซลล์ - สารกลุ่ม Saponin เช่น Hydrocosisaponins A-F Hydrocotylosides I-VII - สาร Saponin : กระตุ้นภูมิคุ้มกันของสัตว์ เลี้ยงลูกด้วยนม	Yu <i>et al.</i> , 2007 Huang <i>et al.</i> , 2008 Huang <i>et al.</i> , 2008 Sun <i>et al.</i> , 2008	-

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
	โรคอื่นที่ยังไม่มีรายงาน			
	- ปวดฟัน			
	- แผลน้ำยางจากต้นรัก			
	แผลพุพอง			
43. <i>Impatiens balsamina</i> L.	- ขับประจำเดือน - ยาที่ทำให้คลอดบุตร ง่าย	- สารสกัดจากเมล็ด : ต้านเชื้อราและแบคทีเรีย	Thevissen <i>et al</i> , 2005	-
44. <i>Iresine herbstii</i> Hook.	- ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ - ยารักษากระดูกเคลื่อน	- สารสกัด : ออกฤทธิ์ต่อระบบประสาท ส่วนกลาง - สารสกัด : ทำปฏิกิริยากับ serotonin receptor และ dopamine receptor	Feo <i>et al</i> , 1996 Nencini <i>et al</i> , 2006	-
45. <i>Jatropha curcas</i> L.	- คางทูม , ฝี - แผลอักเสบ เช่น ไฟ ไหม้ น้ำร้อนลวก	- น้ำยาง : เป็นพิษต่อผิวหนัง และมีฤทธิ์ต้าน การแข็งตัวของเลือด	Bussmann <i>et al</i> , 2010 Osoniyi <i>et al.</i> , 2003	-

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
46. <i>Kaempferia galanga</i> L.	- ท้องอืด - แก้ไข้ - โรคนี้่ว - ถอนพิษยากำจัดวัชพืช	- เหง้า มีน้ำมันหอมระเหย : ต้านเชื้อแบคทีเรีย และเชื้อรา - เหง้า : คลายกล้ามเนื้อเรียบและหลอดเลือด - สารสกัดจากเหง้า : บรรเทาปวด - สารสกัดจากเหง้า : ต้านการอักเสบและ บรรเทาปวด	Tewtrakul <i>et al.</i> , 2005 Othman <i>et al.</i> , 2006 Ridditid <i>et al.</i> , 2008 Vittalrao <i>et al.</i> , 2011	-
47. <i>Kaempferia parviflora</i> Wall. ex Bak.	- ยาบำรุงเลือด - ยาบำรุงกำลัง - ท้องเสีย - เมารถ	- เหง้า ระวังการเกิดแผลในกระเพาะอาหาร - ลดการอักเสบ	Rujjanawate <i>et al.</i> , 2001 Sae-Wong <i>et al.</i> , 2011	-
48. <i>Kaempferia rotunda</i> L.	- ท้องอืดท้องเฟ้อ	- เหง้า : ต้านเชื้อแบคทีเรียและต้านอนุมูลอิสระ - เหง้า มีสาร Lectin : ต้านเชื้อแบคทีเรียและ ต้านการเพิ่มจำนวนเซลล์	Feng <i>et al.</i> , 2009 Kabir <i>et al.</i> , 2011	-

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
49. <i>Lagenaria siceraria</i> (Molina) Standl.	- แก้วพิษตะขาบ - ฝี่	- สารสกัดจากผล : ต้านภาวะไขมันในเลือดสูง - สารสกัดจากผล : ป้องกันโรคหัวใจ	Ghule <i>et al.</i> , 2009 Mali <i>et al.</i> , 2010	-
50. <i>Leonurus japonicus</i> Houtt.	- ท้องอืดท้องเฟ้อ - โรคกระเพาะ - แก้ไข้	- เมล็ด : ต้านเชื้อรา แบคทีเรียและยีสต์	Yang <i>et al.</i> , 2006	-
51. <i>Limnophila rugosa</i> (Roth) Merr.	- แก้ไอ - ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ	- น้ำมันหอมระเหย : ต้านเชื้อราและแบคทีเรีย	Mukherjee <i>et al.</i> , 2003	-
52. <i>Maesa ramentacea</i> Wall.	- ยาบารุงให้มีบุตร	- สารสกัดจากใบ และสาร saponin จากใบ : ต้านเชื้อรา	Phongpaichit <i>et al.</i> , 1995	-
53. <i>Manihot esculenta</i> Crantz	- ยาระบาย	- สารสกัดจากใบ : ยับยั้งสารเคมีที่ชักนำให้ เกิดการอักเสบและอาการเจ็บปวด	Adeyemi <i>et al.</i> , 2008	-
54. <i>Melastoma malabathricum</i> L.	- ยาบารุงให้มีบุตร - โรคนี้่ว - ขับเลือดเสียในผู้หญิง หลังคลอด	- สารสกัดจากเปลือกต้นและใบ : ต้านการ ตอบสนองต่อความเจ็บปวด	Sulaiman <i>et al.</i> , 2004	-

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวม้งใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
55. <i>Mimosa pudica</i> L.	- โรคหนองใน - ยาลดสมรรถภาพทางเพศของผู้ชาย	- รากมีสาร Tannins : รักษาแผลและสมานแผล - สารสกัด : ต้านอาการภูมิแพ้ที่ทำให้เกิดโรคหอบหืด	Dnyaneshwar <i>et al.</i> , 2009 Yang <i>et al.</i> , 2011	-
56. <i>Morinda angustifolia</i> Roxb.	- ยาบำรุงร่างกาย - ตัวยืดเหยียด - ปวดท้อง - ถอนพิษยาฆ่าหญ้า - โรคเกี่ยวกับตับ	- ราก มีสารกลุ่ม Anthraquinone : ต้านเชื้อแบคทีเรีย	Xiang <i>et al.</i> , 2008	-
57. <i>Morus alba</i> L.	- กลากเกลื่อน ผื่นคัน	- ต้านเชื้อแบคทีเรีย	Sohn <i>et al.</i> , 2004	✓
58. <i>Nicotiana tabacum</i> L.	- แผลไฟไหม้ - ผื่นคันจากแมลงกัดต่อย <u>โรคอื่นที่ยังไม่มีรายงาน</u> - แก้ไอ	- สารสกัดจากใบ : ต้านเชื้อแบคทีเรีย - สารสกัดจากใบ : บรรเทาปวด	Akinpelu and Obuotor, 2000 Ezeja and Omeh, 2010	✓

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
59. <i>Pachyrhizus erosus</i> (L.) Urb.	- น้ำจากเมล็ดฆ่าเห็บที่ เข้าหู	- เมล็ด : เป็นพิษต่อมด	Tangchitphinitkan <i>et al.</i> , 2007	✓
60. <i>Passiflora foetida</i> L.	- โรคหัวใจ	- สารสกัดจากใบและผล : ต้านเชื้อแบคทีเรีย - สารสกัดจากราก : ต้านเชื้อแบคทีเรีย - สารสกัดจากใบ : ต้านเชื้อรา	Mohanasundari <i>et al.</i> , 2006 Baby <i>et al.</i> , 2010 Natarajan <i>et al.</i> , 2011	-
61. <i>Phyllanthus emblica</i> L.	- แก้ไอ แก้เจ็บคอ	- ผล มีสารประกอบกลุ่ม Phenolic เช่น anthocyanin, Flavonol และ Ellagic acid มี ฤทธิ์ต้านการอักเสบ ต้านเชื้อไวรัส ต้านเชื้อ แบคทีเรีย ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาอื่น ๆ ดูจากร่าง ดีซ่าน ต้านอนุมูลอิสระ ต้าน เซลล์มะเร็ง	Luo <i>et al.</i> , 2011 Luo <i>et al.</i> , 2011	✓

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
62. <i>Plantago major</i> L.	- แก้ไอ <u>โรคอื่นที่ยังไม่มีรายงาน</u> - ยาบำรุงให้มีบุตร - ยาบำรุงครรภ์ - ยาแก้แพ้ท้อง	- สารสกัดจากใบ : ต้านการอักเสบ บรรเทา ปวด ต้านอนุมูลอิสระ ปรับภูมิคุ้มกัน รักษา แผลเปื่อย และมีฤทธิ์เป็นยาปฏิชีวนะอย่าง อ่อน	Samuelsen <i>et al.</i> , 2000	✓
63. <i>Prunus persica</i> (L.) Batsch	- ไข้มาลาเรีย	- สารสกัดจากใบ : ต้านมาลาเรีย - สารสกัดจากใบ : ลดอาการท้องผูก	Misra <i>et al.</i> , 1991 Gilani <i>et al.</i> , 2000	-
64. <i>Psidium guajava</i> L.	- แก้ท้องเสีย	- สารสกัดจากใบ : ยับยั้งการสูญเสีย น้ำ จาก อาการอุจจาระร่วงและอหิวาตกโรค	Gutiérrez <i>et al.</i> , 2008	✓

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
65. <i>Rhinacanthus nasutus</i> (L.) Kurz	- โรคปอด แก้ไอ	- ใบ มีสารกลุ่ม rhinacanthin : ต้านเชื้อไวรัสไข้หวัดใหญ่ ต้านการอักเสบ ต้านภูมิแพ้ ต้านเชื้อแบคทีเรีย	Kernan <i>et al.</i> , 1997 Tewtrakul <i>et al.</i> , 2009(a) Tewtrakul <i>et al.</i> , 2009(b) Puttarak <i>et al.</i> , 2010	✓
	<u>โรคอื่นที่ยังไม่มีรายงาน</u> - แผลที่ถูกหมาบ้ากัด			
66. <i>Saccharum officinarum</i> L.	- แก้ท้องเสีย - กระจุกหัก	- น้ำอ้อย มีสารอนุพันธ์ของ Tricin : ยับยั้ง การแบ่งตัวของเซลล์มะเร็ง และสารต้าน อนุมูลอิสระ	Duarte-Almeida <i>et al.</i> , 2007	-
67. <i>Senna alata</i> (L.) Roxb.	- ผื่นคัน กลากเกลื่อน	- สารสกัดจากใบ มีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรีย ต้านเชื้อรา ต้านการอักเสบและบรรเทาปวด	Hennebelle <i>et al.</i> , 2009	✓
	<u>โรคอื่นที่ยังไม่มีรายงาน</u> - โรคปอด วัณโรค - โรคผิวหนัง			

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
68. <i>Solanum nigrum</i> L.	- ถอนพิษยาฆ่าแมลง	- ผล : รักษาแผลเปื่อยหรือแผลอักเสบ - สารสกัด : ยับยั้งการเจริญของมะเร็งปากมดลูก	Jainu <i>et al.</i> , 2006 Li <i>et al.</i> , 2008	-
69. <i>Strobilanthes cusia</i> (Nees) Kuntze	- แผลฟกช้ำ <u>โรคอื่นที่ยังไม่มีรายงาน</u> - กระตุกเคลือบ	- ใบ ด้านการอักเสบ บรรเทาปวดและลดไข้	Ho <i>et al.</i> , 2003	✓
70. <i>Tacca chantrieri</i> Andre	- ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ <u>โรคอื่นที่ยังไม่มีรายงาน</u> - ฝี - คางทูม - โรคหาม	- สารสกัดจากเหง้า : บรรเทาอาการปวด, ลดไข้, ด้านการอักเสบ <u>ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาอื่น ๆ</u> - สารสกัดจากเหง้า : ระงับการเกิดแผลในกระเพาะอาหาร	Keadrit <i>et al.</i> , 2010 Rujjanawate and Amornlerdpison, 2008	✓
71. <i>Talinum triangulare</i> (Jacq.) Willd.	- ยาบำรุงร่างกาย - ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ	- กระตุ้นภูมิคุ้มกัน - มีสารต้านอนุมูลอิสระ และสามารถป้องกันโรคที่เกี่ยวข้องกับตับได้	Agbonon <i>et al.</i> , 2010 Liang <i>et al.</i> , 2010	-

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
72. <i>Thunbergia laurifolia</i> Lindl.	- ยาบำรุงเพื่อให้มีบุตร - วัณโรค - ประจำเดือนมาไม่ปกติ	- สารสกัดจากใบ ป้องกันโรคตับที่มีสาเหตุมาจากพิษของแอลกอฮอล์	Pramyothin <i>et al.</i> , 2005	-
73. <i>Tinospora crispa</i> (L.) Hook.f. & Thomson	- ชิฟิลิส - ริดสีดวง - ผื่นคัน - อหิวาตกโรคของไก่	- สารสกัดจากลำต้น ด้านการเพิ่มจำนวนของเซลล์มะเร็ง	Zulkhairi <i>et al.</i> , 2008	-
74. <i>Uraria crinita</i> (L.) Desv. ex DC.	- โรคกระเพาะหรือลำไส้ - โรคผิวหนัง	- สารสกัด : รักษาโรคเบาหวาน โดยลดระดับน้ำตาลและไขมันในเลือด	Liu <i>et al.</i> , 2010	-
75. <i>Verbena officinalis</i> L.	- ผื่นคัน - ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ	- น้ำมันหอมระเหยจากใบ : ต้านเชื้อแบคทีเรีย - สารสกัดจากใบ : ด้านการอักเสบ บรรเทาปวด	Pasqua <i>et al.</i> , 2005 Calvo, 2006	✓
	<u>โรคอื่นที่ยังไม่มีรายงาน</u>	<u>ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาอื่น ๆ</u>		
	- ปวดฟัน - ไข้จับสั่น	- สารสกัด : ป้องกันเซลล์ประสาทเสื่อม ในโรคอัลไซเมอร์	Lai <i>et al.</i> , 2006	

ตารางที่ 5.7 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	โรคที่ชาวมังใช้รักษา	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา	Reference	สอดคล้อง
76. <i>Zingiber montanum</i> (Koenig) Link ex Dietr.	- ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ - แก้ก้น	- เหง้ามีสาร Cassumunin : ต้านอนุมูลอิสระ และต้านการอักเสบ - สารสกัดจากเหง้า : ต้านเชื้อแบคทีเรีย - เหง้ามีสาร (E)-1-(3,4-dimethoxyphenyl) butadiene : ต้านการอักเสบ	Masuda and Jitoe, 1994 Habsah <i>et al.</i> , 2000 Jeenapongsa <i>et al.</i> , 2003	✓
77. <i>Zingiber ottensii</i> Valetton	- เจ็บคอ - ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ - ปวดหัว - แก้ก้น	- สารสกัดจากเหง้า : ต้านเชื้อแบคทีเรีย - โปรตีนจากเหง้า : ต้านการอักเสบ - เหง้ามีสาร Zingipain และโปรตีน cysteine protease : ต้านเชื้อราและต้านการแบ่งเซลล์ ของเซลล์มะเร็งของมนุษย์	Habsah <i>et al.</i> , 2000 Chantaranothai <i>et al.</i> , 2011 Karnchanatat <i>et al.</i> , 2011	-

2.2 พืชที่ใช้เป็นอาหาร

พืชอาหาร หมายถึง ส่วนต่างๆ ของพืชที่นำมาบริโภคตามความเหมาะสม ได้แก่ ส่วนของราก หัว เหง้า ลำต้น ยอด ใบ ดอก ผล เมล็ด หรือใช้ทั้งต้น วิธีการประกอบอาหารอาจจะเป็น ผักสด ผักลวก ผักดอง ต้มใส่ในแกง ผัด หรือใช้เป็นเครื่องปรุงอาหาร (ธวัชชัย สันติสุข, 2539)

จากการศึกษาความหลากหลายของชนิดพืชที่ชาวม้งนำมาใช้เป็นอาหาร พบวงศ์ที่นำมาใช้เป็นอาหารมากที่สุด 2 วงศ์ คือ Cucurbitaceae และ Poaceae วงศ์ละ 13 ชนิด รองลงมา คือ Fabaceae และ Solanaceae วงศ์ละ 7 ชนิด (ตารางที่ 5.8)

ส่วนใหญ่พืชเหล่านี้มักพบว่าเป็นพืชที่ชาวม้งจะปลูกไว้ในไร่หรือสวนผักใกล้บ้าน ทั้งนี้เพราะพืชต่าง ๆ เหล่านี้เป็นพืชที่ไม่พบการกระจายพันธุ์อยู่ในป่า ชาวม้งจึงต้องปลูกเอาไว้เพื่อใช้ประโยชน์ ในจำนวนพืชที่ชาวม้งนำมาเป็นอาหาร ทั้งหมด 130 ชนิด ในจำนวนนี้พบว่าเป็นพืชต่างถิ่นจำนวน 45 ชนิด โดยมีพืชที่ชาวม้งนำมาปลูกไว้ในไร่หรือสวนครัว 78 ชนิด ซึ่งในจำนวนนี้มี 39 ชนิดที่เป็นพืชต่างถิ่น และอีก 39 ชนิดเป็นพืชพื้นเมือง

ตารางที่ 5.8 จำนวนชนิดพืชในแต่ละวงศ์ที่ชาวม้งนำมาใช้เป็นพืชอาหาร

วงศ์ (family)	จำนวนชนิด/วงศ์
Cucurbitaceae, Poaceae	13
Fabaceae, Solanaceae	7
Zingiberaceae	6
Brassicaceae	5
Anacardiaceae, Lamiaceae, Moraceae, Sapindaceae,	4
Apiaceae, Dioscoreaceae, Euphorbiaceae, Rosaceae,	3
Schizaeaceae	
Alliaceae, Araceae, Asteraceae, Meliaceae, Myrtaceae,	2
Passifloraceae, Polygonaceae, Sterculiaceae	
วงศ์อื่น ๆ อีก 32 วงศ์	1

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะและวิธีการนำพืชมาใช้ประโยชน์เป็นอาหาร ยังสามารถจำแนกออกเป็น 6 กลุ่มย่อย ตามลักษณะและวิธีการนำมารับประทาน (ตารางที่ 5.9)

(1) **พืชที่นำมารับประทานเป็นอาหารหลัก** อาหารหลักของชาวม้งที่รับประทานเป็นประจำ คือ ข้าวเจ้า (*Oryza sativa* L.) และข้าวเหนียว ซึ่งมีทั้งข้าวเหนียวขาวและข้าวเหนียวแดง คนทางภาคเหนือเรียกว่า ข้าวก่ำ ซึ่งเป็นอาหารหลักและเป็นแหล่งคาร์โบไฮเดรตที่สำคัญที่สุดของชาวม้ง โดยชาวม้งจะแบ่งพื้นที่ไร่เพื่อปลูกข้าวและข้าวเหนียวเอาไว้กินเอง ข้าวเจ้านั้นจะเป็นพันธุ์ที่มีเมล็ดค่อนข้างป้อมและมีความเหนียวมากกว่าข้าวเจ้าพันธุ์อื่น ๆ บางครั้งก็อาจนำข้าวเหนียวมาหุงกินแทนข้าวเจ้า โดยสันนิษฐานว่าน่าจะรับเอาวัฒนธรรมการรับประทานข้าวเหนียวมาจากชาวบ้านที่อาศัยอยู่ทางภาคเหนือ

ตารางที่ 5.9 จำนวนชนิดพืชในแต่ละกลุ่มตามลักษณะและวิธีการนำมารับประทาน

พืชอาหาร	จำนวนชนิด
พืชที่เป็นอาหารหลัก	1
พืชผักที่ใช้ประกอบอาหาร	66
เครื่องเทศและเครื่องปรุงแต่งอาหาร	18
ผลไม้	40
ขนมและของขบเคี้ยว	18
เครื่องดื่ม	2

(2) **พืชผักที่นำมาใช้ประกอบอาหาร** พบการนำพืชมาใช้ประโยชน์ในลักษณะนี้มากที่สุด จำนวน 66 ชนิด โดยลักษณะการประกอบอาหารมักจะเป็นอาหารประเภทต้มจืด ผัดและน้ำพริกมากที่สุด สำหรับอาหารประเภทต้ม ได้แก่ ผักต้มปรุงรสด้วยเกลือเล็กน้อย เวลาทานจะเอาข้าวสวยแช่ลงในน้ำต้มผักแล้วรับประทาน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมการรับประทานของชาวม้ง (วิภาวี เกษมวัฒน์, สัมภาษณ์ 2553)

โดยพืชที่ชาวม้งนำมาใช้เป็นผักเพื่อประกอบอาหาร คือ พืชวงศ์ Cucurbitaceae ได้แก่ แตงหรือผักชนิดต่าง ๆ เป็นต้น สามารถพบได้ตามไร่บ้านหรืออาจจะขึ้นพุ่มต้นไม้ในบริเวณบ้าน พืชวงศ์ Solanaceae ได้แก่ มะเขือ พริก เป็นต้น และพืชวงศ์ Brassicaceae ได้แก่ ผักกาดชนิดต่าง ๆ ซึ่งพืชวงศ์เหล่านี้จะเป็นแหล่งของวิตามินและเกลือแร่ที่สำคัญของชาวม้ง ส่วนพืชวงศ์ Fabaceae ได้แก่ ถั่วชนิดต่าง ๆ จะเป็นแหล่งของโปรตีน

ในการประกอบอาหารประเภทต้มเนื้อสัตว์ ได้แก่ ต้มเนื้อหมู เนื้อวัว และเนื้อสัตว์ที่หาได้ในพื้นที่ เช่น หอย ปู และปลา ชาวฝั่งอาจใส่พืชที่นิยมนำมาเป็นเครื่องเทศเพื่อเพิ่มรสชาติของอาหาร เช่น ต้นว่านน้ำ (*Acorus calamus* L.) และใบข้าพลุ (*Piper sarmentosum* Roxb.) ชาวฝั่งจะนำมาใส่ต้มหอย ปู หรือปลา เพื่อให้อาหารมีกลิ่นหอมและดับกลิ่นคาว อย่างไรก็ตามในช่วงวันปีใหม่ฝั่งหรืองานมงคลต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน ชาวฝั่งมักเติมเฉพาะเกลือเพียงอย่างเดียวในการประกอบอาหารเพื่อเพิ่มรสชาติอาหาร แต่ไม่นิยมใส่พืชผักหรือเครื่องเทศชนิดใดเลย เพราะชาวฝั่งมีความเชื่อว่า ถ้ารับประทานพืชผักในช่วงวันปีใหม่หรืองานมงคล จะทำให้ชีวิตมีแต่ความจน ในเทศกาลดังกล่าวจึงต้องรับประทานแต่เนื้อสัตว์เท่านั้น เพื่อเป็นการเริ่มต้นที่ดีและต่อไปชีวิตจะมีแต่ความอุดมสมบูรณ์

สำหรับผักชนิดต่าง ๆ ชาวฝั่งนิยมนำมารับประทานกับน้ำพริก ซึ่งปรุงอย่างง่าย ๆ โดยใช้พริกชี้หนูดำกับเกลือ และมักนิยมใส่ใบหอมแดง (*Allium cepa* var. *aggregatum* G. Don) ใบบัวบก [*Centella asiatica* (L.) Urb.] หรือมะเขือเทศชนิดลูกเล็ก (*Lycopersicon esculentum* Mill.) ลงไปในน้ำพริกด้วย ใช้จิ้มกับเนื้อสัตว์ ผักสด หรือผักต้มชนิดต่าง ๆ

(3) พืชที่นำมาใช้เป็นเครื่องเทศและเครื่องปรุงแต่งอาหาร พบพืชอาหารในกลุ่มนี้ทั้งสิ้น 18 ชนิด พืชที่ชาวฝั่งนำมาใช้เพื่อปรุงแต่งรสชาติ เช่น ฝักมะขาม (*Tamarindus indica* L.) มะนาว [*Citrus aurantiifolia* (Christm.) Swingle] ให้รสเปรี้ยว และ *Zingiber chantaranothaii* Tribon ใช้ใบต้มกับหน่อไม้เพื่อลดความฝืดของหน่อไม้

พืชที่นำมาใช้เป็นเครื่องเทศเพื่อปรุงแต่งกลิ่นให้อาหารมีกลิ่นหอมหรืออาจใช้ดับกลิ่นคาวในอาหาร เช่น ต้นว่านน้ำ (*Acorus gramineus* Sol. ex Aiton) เหง้าของข่า [*Alpinia galanga* (L.) Willd.]

พืชที่ใช้ปรุงแต่งสีส่นให้อาหารมีความสวยงาม เช่น ว่านหอมแดง [*Eleutherine palmifolia* (L.) Merr.] นำหัวมาต้มรวมกับไข่ เพื่อย้อมสีไข่ให้เป็นสีแดง ใช้รับขวัญเนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ฝั่ง

(4) พืชที่นำมารับประทานเป็นผลไม้ พบพืชอาหารในกลุ่มนี้ทั้งหมด 40 ชนิด ซึ่งมีจำนวนชนิดรองลงมาจากพืชผักที่ใช้ประกอบอาหาร ผลไม้ที่ชาวฝั่งนิยมรับประทานสามารถหาได้ในธรรมชาติ เช่น หยั่งสมุทร (*Amalocalyx microlobus* Pierre ex Spire) มะไฟ (*Baccaurea ramiflora* Lour.) และมะห่อ (*Spondias lakonensis* Pierre) นอกจากนี้ยังพบไม้ผลชนิดอื่น ๆ ที่ชาวฝั่งนำเข้ามาปลูกในพื้นที่ภายหลัง เช่น ลิ้นจี่ มะม่วง ชมพู เงาะ ลำไย

โดยในจำนวนผลไม้ทั้งหมด 40 ชนิด พบว่าเป็นผลไม้ที่สามารถหารับประทานได้จากธรรมชาติจำนวน 20 ชนิด และเป็นผลไม้ที่ปลูกเพิ่มอีกจำนวน 20 ชนิด

(5) **พืชที่นำมาทำขนมและของขบเคี้ยว** พบพืชอาหารในกลุ่มนี้ทั้งหมด 18 ชนิด พืชที่ชาวม้งนำมาทำขนม เช่น ข้าวเหนียว (*Oryza sativa* L.) ใช้ทำขนมแป้งแผ่นและข้าวหมาก อ้อย (*Saccharum officinarum* L.) นำลำต้นมาคั้นเอาน้ำไปเคี่ยวให้เหนียวใช้จิ้มกับขนมแป้งแผ่น ซึ่งเป็นขนมที่จะทำเฉพาะในช่วงเทศกาลปีใหม่ม้งเท่านั้น ข้าวป่าสามง่าม [*Eleusine coracana* (L.) Gaertn.] นำไปผสมกับข้าวเจ้าหรือข้าวเหนียว แล้วไม่ให้ละเอียดใช้ทำขนมยั่วเปีย ส่วนของขบเคี้ยว เช่น ข้าวฟ่าง [*Sorghum bicolor* (L.) Moench] นำเมล็ดมาคั่วให้แตกคล้ายป๊อปคอร์น นำมากินเล่นเป็นของขบเคี้ยว

นอกจากนี้ยังพบพืชชนิดอื่นที่มีสารอาหารประเภทคาร์โบไฮเดรตที่ชาวม้งนำมารับประทาน ได้แก่ พืชจำพวกมันชนิดต่าง ๆ เช่น มันเลือด (*Dioscorea alata* L.) มันอ่อน [*Dioscorea esculenta* (Lour.) Burkill] และกลิ้งกลางดง (*Dioscorea bulbifera* L.)

(6) **เครื่องดื่ม** พบเพียง 2 ชนิด คือ ข้าวหลามดง [*Goniothalamus laoticus* (Fin. & Gagnep.) Ban] นำลำต้นมาตากแห้ง ต้มน้ำดื่มเหมือนน้ำชา มีกลิ่นหอมทำให้รู้สึกสดชื่น แต่ในปัจจุบันพบว่าชาวม้งที่บ้านปางช้างมีผู้ที่นำพืชมาใช้ประโยชน์เป็นชาน้อยมาก ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากการที่มีตู้เย็น และน้ำอัดลมชนิดต่าง ๆ ที่มีจำนวนมากขึ้นในหมู่บ้าน ทำให้วัฒนธรรมการดื่มชาได้เลือนหายไป พืชอีกหนึ่งชนิด คือ กระเจี๊ยบแดง (*Hibiscus sabdariffa* L.) วิธีการนำมารับประทาน คือนำผลมาต้มน้ำแล้วเติมน้ำตาลให้หวาน ซึ่งคาดว่าน่าจะเป็นความรู้ใหม่ที่รับเอามาจากภายนอก ไม่ใช่ความรู้เดิมของชาวม้งบ้านปางช้าง เนื่องจากมีผู้ที่รู้จักการใช้ประโยชน์เพียงคนเดียวและเป็นผู้หญิงที่แต่งงานเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านปางช้าง

เมื่อพิจารณาถึงส่วนของพืชอาหารที่ชาวม้งนำมารับประทาน พบว่า ผลเป็นส่วนที่นำมารับประทานมากที่สุด คือ ประมาณ 43.2 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา คือ ส่วนของใบหรือยอดอ่อน (29%) และลำต้น (15.5%) ตามลำดับ ในชนกลุ่มน้อยที่ยังคงมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติส่วนใหญ่ มักจะนำส่วนของผลไม้ป่าและใบของพืชมาเป็นอาหาร ซึ่งสามารถพบได้ทั่วไปในชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ในประเทศจีน (Chen *et al.*, 1999; Xu *et al.*, 2004; Weckerle *et al.*, 2006) เพราะเป็นส่วนที่พืชที่อยู่เหนือพื้นดินสามารถเก็บได้ง่ายกว่าส่วนที่อยู่ใต้ดิน (Weckerle *et al.*, 2006) ถึงแม้ว่าชาวม้งบ้านปางช้างจะเริ่มมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป โดยในปัจจุบันไม่ได้นำพืช

จากธรรมชาติมาเป็นอาหารมากเหมือนดังแต่ก่อน แต่ชาวมังบ้านปางช้างก็ยังคงมีการใช้ส่วนของพืชที่อยู่เหนือพื้นดินในเปอร์เซ็นต์ที่สูงมาก โดยจากวัฒนธรรมการกินแต่ดั้งเดิมของชาวมังที่ส่วนใหญ่นิยมรับประทานข้าวเจ้าขาว ผักชนิดต่าง ๆ และมีน้อยที่เป็นเนื้อสัตว์ ยกเว้นในเทศกาลที่มีความพิเศษ เช่น วันแต่งงาน วันปีใหม่ (Lee and Tapp, 2010) ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมการกินของชาวมังบ้านปางช้างมีการเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างน้อย ซึ่งส่วนใหญ่นำมาเป็นผักเพื่อใช้ประกอบอาหารและผลไม้มากที่สุด (ตารางที่ 5.9)

สำหรับวิธีการการเตรียมอาหารของชาวมังนั้น พบว่าชาวมังนิยมรับประทานเป็นผักสดมากที่สุด คิดเป็นประมาณ 32.7 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา คือ นำไปต้มหรือทำซूप (28.1) นำไปผัดในน้ำมัน (11.2%) และนำไปเป็นเครื่องปรุงรส (7%) ส่วนวิธีการเตรียมแบบอื่น ๆ นั้นได้รับความนิยมน้อย เช่น ย่าง น้ำพริก และยำ ชาวมังบ้านปางช้างนิยมนำพืชอาหารมาเป็นผักเพื่อประกอบอาหารมากที่สุด คิดเป็น 49.6 เปอร์เซ็นต์ รับประทานเป็นผลไม้สด 27.7 เปอร์เซ็นต์ ขนมและของขบเคี้ยว 10.2 เปอร์เซ็นต์ และใช้เป็นเครื่องเทศและเครื่องปรุงรส 10.2 เปอร์เซ็นต์

2.3 พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้

พืชที่นำมาใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้พบทั้งหมด 24 ชนิด โดยเป็นพืชพื้นเมืองทั้งหมด 21 ชนิด ซึ่งการใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นการนำพืชที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้สร้างที่อยู่อาศัยและทำเครื่องใช้ในครัวเรือนประเภทต่าง ๆ

ลักษณะบ้านเรือนของชาวมังส่วนใหญ่นิยมปลูกเป็นบ้านหน้าจั่วชั้นเดียว โครงสร้างบ้านเรือนและเสาบ้านจึงมักใช้ไม้เนื้อแข็งเพื่อความแข็งแรงทนทาน เช่น ไม้ยาง ประดู่ป่า มะค่า ตะเคียนทอง ซึ่งเป็นไม้ที่มีอยู่ในพื้นที่บ้านปางช้าง ในอดีตชาวมังสามารถนำออกมาใช้ประโยชน์ได้ แต่ในปัจจุบันชาวมังนำไม้เหล่านี้ออกมาใช้ค่อนข้างยาก เนื่องจากต้นไม้เหล่านี้อยู่ในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของโครงการ พมพ. และอยู่ในความดูแลของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช

สำหรับฝ้ายบ้านนิยมใช้ไม้ไผ่เสี้ยะ (*Schizostachyum virgatum* (Munro) H.B.Naithani & Bennet) นำมาฝ้ายสานเป็นฝ้ายบ้าน ส่วนของหลังคานั้นจะทำมาจากหญ้าคาที่นำมาเรียงสานกันเป็นตับ แล้วใช้มุงเป็นหลังคา ภายในบ้านเป็นพื้นดินโล่งที่มีการปรับระดับให้เรียบ แบ่งออกเป็นสัดส่วน มีเตียงนอนที่ยกระดับให้สูงจากพื้นดิน ส่วนใหญ่ทำมาจากไม้ไผ่ โดยขาเตียงจะทำจากไผ่ชางนวล (*Dendrocalamus membranaceus* Munro) ส่วนพื้นเตียงลักษณะเป็นพื้นฟากที่ทำจากไผ่บงใหญ่ (*Dendrocalamus brandisii* (Munro) Kurz) รั้วบ้าน ทำจากไผ่ข้าวหลาม (*Schizostachyum pergracile* (Munro) R.B.Majumdar) ซึ่งเป็นไม้ที่พบมากที่สุดในพื้นที่บริเวณนี้ แต่ในปัจจุบันลักษณะการสร้างบ้านเรือนของชาวมังได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยรับเอา

วัฒนธรรมจากสังคมเมืองเข้าไปมากขึ้น การสร้างบ้านเรือนยังนิยมบ้านจั่วชั้นเดียวอยู่ แต่มีบางหลังที่เปลี่ยนเป็นบ้านสองชั้น ฝ้ายบ้านเปลี่ยนจากไม้ไผ่เป็นไม้กระดานเนื้อแข็ง เช่น ไม้ประดู่ป่า มะค่า ไม้ยาง ส่วนพื้นบ้านจะเทด้วยปูนซีเมนต์ และหลังคาจะใช้สังกะสีหรือกระเบื้องแทน

ชาวม้งมีเครื่องดนตรีประจำชนเผ่า คือ เก๋ง (qeej) หรือที่เรียกว่า แคนม้ง ทำจากไม้ที่มีลำต้นขนาดเล็ก [*Pseudosasa cf. japonica* (Sieb. & Zucc. ex Steud.) Makino ex Nakai] ใช้เป่าในพิธีรีตอง เช่น วันปีใหม่ หรือเป่าส่งวิญญาณคนตายในพิธีศพ

เครื่องใช้ของชาวม้งส่วนใหญ่มักทำจากพืชที่หาได้ง่ายและพบมากในธรรมชาติ เช่น ชาวม้งนิยมไม้กวาดที่ทำจากต้นหญ้าขัดใบเว้า (*Sida alnifolia* L.) หรือต้นขี้ครอก (*Urena lobata* L.) มากกว่าช่อดอกของตองกง [*Thysanolaena latifolia* (Roxb. ex Hornem.) Honda] เพราะลำต้นแข็งแรงใช้กวาดพื้นบ้านที่เป็นดินได้ดี ส่วนเชือกจะทำจากเปลือกของต้นไม้ เช่น เปลือกต้นปอสา (*Broussonetia papyrifera* (L.) L'Hér. ex Vent.) แต่ในปัจจุบันไม่ค่อยเป็นที่นิยม เนื่องจากชาวม้งเลือกใช้เชือกที่ทำจากพลาสติกแทนเพราะสามารถหาซื้อได้ง่ายและราคาถูก

พืชที่ชาวม้งใช้ทำธูป มีเพียงชนิดเดียว คือ เขียด (*Cinnamomum iners* Reinw. ex Blume) เนื่องจากเปลือกต้นมีกลิ่นหอมมาก แต่ในปัจจุบันชาวม้งที่บ้านปางช้างไม่นิยมทำธูปใช้เอง เพราะสามารถหาซื้อได้ง่าย ความรู้ที่มีอยู่จะพบได้จากผู้สูงอายุเท่านั้น ซึ่งบ่งชี้ว่าความรู้เกี่ยวกับการประโยชน์จากพืชของชาวม้งในส่วนนี้กำลังจะเลือนหายไป

สำหรับหวายที่ชนกลุ่มอื่นหรือคนพื้นล่างทั่วไปนิยมนำมาใช้สานเป็นเครื่องใช้ชนิดต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง แต่กลับไม่พบการใช้ประโยชน์ในประเภทนี้ของชาวม้งบ้านปางช้าง อาจเนื่องมาจากการใช้หวายเพื่อทำเครื่องใช้ชนิดต่าง ๆ ไม่น่าจะเป็นวัฒนธรรมของชาวม้ง เพราะไม่พบในรายงานการศึกษาของชาวม้งในพื้นที่อื่นเช่นกัน (Anderson, 1993) อีกทั้งหวายที่มีอยู่ในพื้นที่บ้านปางช้างมีปริมาณน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับไม้ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ในประเภทเดียวกัน ฉะนั้นชาวม้งจึงนิยมนำไม้มาใช้ประโยชน์ในประเภทนี้มากกว่า

2.4 พืชที่ใช้ในพิธีกรรมความเชื่อ

ชาวม้งมีความเชื่อและนับถือเกี่ยวกับเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นจึงมีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเหล่านี้มากมาย ซึ่งในพิธีกรรมมักมีพืชเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น

ในด้านความเชื่อ พบพืชจำนวน 7 ชนิด ที่ชาวม้งบ้านปางช้างมีความเชื่อว่าจะสามารถขับไล่วิญญาณชั่วร้ายออกไปจากร่างกาย บ้านหรือหมู่บ้าน ยกตัวอย่างเช่น ต้นกระบกใหญ่ (*Irvingia malayana* Oliv. ex A.Benn.) ซึ่งเป็นต้นไม้มะพร้าวบ้านของบ้านปางช้าง เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในหมู่บ้านชาวม้ง โดยมีความเชื่อว่าเป็นต้นไม้มงคลที่ช่วยปกป้องคุ้มครองหมู่บ้านจากวิญญาณ

ข้าวร้าย นอกจากนี้ยังมีต้นไม้ชนิดอื่นที่นำมาใช้ไล่ผีหรือกันผี ได้แก่ ก้านใบของต้นไมยราบ (*Mimosa pudica* L.) ต้นสบู่แดง (*Jatropha gossypifolia* L.) กิ่งของต้นท้อ [*Prunus persica* (L.) Batsch] กิ่งและใบของสันโลก [*Clausena excavata* Burm.f.] เมล็ดของข้าวฟ่าง [*Eleusine coracana* (L.) Gaertn.] และเนื้อไม้ของมะเหลียมหิน [*Rhus javanica* L. var. *chinensis* (Mill.) T.Yamaz.]

สำหรับเทศกาลที่สำคัญที่สุดของชาวม้ง คือ เทศกาลปีใหม่ มักจะจัดขึ้นในช่วงเดือน ธันวาคม-มกราคม เป็นเวลานาน 7-9 วัน ซึ่งจะเป็นเวลาหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวหรือข้าวโพดเสร็จสิ้นแล้ว โดยพิธีกรรมหนึ่งที่สำคัญในช่วงเทศกาลปีใหม่ของชาวม้ง คือ พิธีลือเก้ (lwm qaib) หรือพิธีสะเดาะเคราะห์ (Lee and Tapp, 2010) โดยยังคงพบพิธีกรรมนี้ได้ในชาวม้งบ้านปางช้าง พิธีที่ใช้ในพิธี คือ ใบของต้นหญ้าคา [*Imperata cylindrica* (L.) Raeusch.] ที่นำมาถักเป็นเส้นยาวพันติดกับต้นปอยาลือเก้ (*Aralia dasyphylla* Miq.) ทั้งทางด้านโคนต้นและปลายยอด แล้วจับให้เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ให้สมาชิกของตระกูลเดินลอดไปข้างหน้า 3 รอบ ชาวม้งเชื่อว่าจะเป็นการสะเดาะเคราะห์ทั้งความโชคร้ายไว้เบื้องหลัง และเดินกลับในทางตรงกันข้ามอีก 3 รอบ จะทำให้พบแต่ความโชคดีมีสุขตลอดทั้งปี โดยในขณะที่ทำพิธีจะมีไก่เพศผู้แขวนไว้ที่ต้นปอยาลือเก้ หรือมีผู้อาวุโสที่เป็นที่เคารพของแต่ละแซ่ ทำหน้าที่โบกไก่ไปมา

พิธีกรรมสำหรับเด็กอายุหนึ่งขวบที่ยังไม่ยอมเดินหรือเดินไม่คล่อง โดยชาวม้งจะมีพิธีกรรมที่ช่วยทำให้เด็กเดินได้คล่องขึ้น ต้นไม้ที่ใช้ คือ ต้นจิว (*Bombax ceiba* L.) ซึ่งต้องเป็นต้นจิวที่โคนหรือตัดลงมา ห้ามาใช้ต้นจิวที่ล้มเองเด็ดขาด จากนั้นนำต้นจิวมาผ่าเป็นแผ่นกว้าง 15 ซม. ยาวประมาณ 60 ซม. และหนา 3-5 ซม. จำนวน 5 แผ่น และทำหมุดที่ใช้ตรึงแผ่นไม้กับพื้นดินอีก 6 อัน รวมทั้งมีการลบเหลี่ยมไม้แต่ละแผ่นด้วย ช่วงเวลาในการทำพิธีจะเลือกช่วงเช้ามืดและบริเวณที่ทำพิธีจะเลือกทางสามแยก โดยนำไม้ 3 แผ่นไปตอกกับพื้นเป็นรูปตัว Y กลับหัวซึ่งมีลักษณะคล้ายกับรูปร่างของขาและตัวเด็ก และอีก 2 แผ่นจะนำไปตอกไว้ด้านข้างแต่ละแผ่นมีเสาหนึ่งคู่ยกขึ้นมาสูงจากพื้นประมาณ 75 ซม. แผ่นไม้ทั้งหมดจะถูกพันด้วยสายสิญจน์ และวางกระดาษเอาไว้ที่บริเวณแผ่นไม้เหล่านั้น ต่อมาจะมีการไหว้ผี หลังจากนั้นจะให้เด็กเดินผ่านแผ่นไม้ โดยมีคนแก่หรือคนที่ค่อนข้างจะมีอายุจับจูงเดินผ่านแผ่นไม้ที่ตอกเป็นรูปตัว Y กลับหัว หลังจากนั้นจึงเผากระดาษและกินของเช่นไหว้ คือ ไก่ต้มโรยเกลือ และต้องนั่งกินกันตรงนั้น ห้ามกลับไปกินที่บ้าน

นอกจากนี้ ยังพบว่าผีชบางชนิดชาวม้งที่นำมาใช้รักษาโรคนั้นมีพื้นฐานมาจากความเชื่อ เช่น ภูงอแง [*Lygodium japonicum* (Thunb) Sw.] หมอผีของชาวม้งนำใบมาให้เป็นยาเรียกวิญญาณ โดยเชื่อว่าคนที่มีลักษณะตัวซีดเหลืองนั้นวิญญาณไม่ได้อยู่ในร่าง วิธีแก้ไข คือ ให้นำใบ

มาต้มใส่ไก่อกินเพื่อเรียกวิญญาณกลับเข้าร่าง อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ มะเขือเผือก [*Maesa ramentacea* (Roxb.) DC.] ชาวเมืองนำกิ่งมาเผาไฟเพื่อส่งไปเป็นยารักษาอาการป่วยของผีบรรพบุรุษ เป็นต้น ในกรณีหลังนี้มีรายงานการใช้ *Maesa ramentacea* (Roxb.) DC. เป็นสมุนไพรในชนกลุ่มอื่น เช่น เผ่า Chakma ในประเทศบังกลาเทศ (Rahman *et al.*, 2007) และคนพื้นเมืองในประเทศมาเลเซีย (Eswani *et al.* 2010) แต่ไม่ได้ใช้ในแบบเดียวกัน

สำหรับผลของเดือย [*Coix lacryma-jobi* L.] ที่กลุ่มชนพื้นเมืองกลุ่มอื่น ๆ นิยมนำมาใช้ทำเครื่องประดับหรือสร้อยคอ เช่น ชนพื้นเมืองในประเทศอินเดีย (Jain and Banerjee, 1973) เผ่า Rarámuri ในประเทศเม็กซิโก (Adam and Salmón, 1997) ซึ่งมีความขัดแย้งกับความเชื่อของชาวม้งบ้านปางช้าง เนื่องจากชาวม้งบ้านปางช้างห้ามมิให้นำมาทำเป็นสร้อยคล้องคอโดยเด็ดขาด เพราะเชื่อว่าจะทำให้ไฟไหม้บ้าน

2.5 พืชที่ใช้ประโยชน์เพื่อการค้า

พืชเพื่อการค้าที่สำคัญที่สุดของชาวม้ง คือ ข้าวโพด (*Zea mays* L.) เป็นพืชที่สร้างรายได้หลักให้แก่ครอบครัว มีการปลูกกันอย่างแพร่หลายเกือบทุกครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นข้าวโพดพันธุ์ที่ใช้เป็นอาหารสัตว์ โดยจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อภายในหมู่บ้าน รองลงมา คือ ลิ้นจี่ (*Litchi chinensis* Sonn.) เป็นไม้ผลที่นำเข้ามาปลูกเพื่อเป็นอาชีพเสริมและสร้างรายได้ให้กับครอบครัว นอกจากนี้ยังมีพืชที่สามารถพบได้ทั่วไปรอบบริเวณหมู่บ้าน โดยพืชแต่ละชนิดจะมีจำนวนมากน้อยขึ้นอยู่กับฤดูกาล เช่น ผักกูด [*Diplazium esculentum* (Retz.) Sw.] พบมากในช่วงต้นฤดูฝน ดอกอ่อนของชำคัม [*Alpinia zurumbet* (Pers.) B.L.Burt & R.M.Sm.] พบมากช่วงฤดูฝน และตองกง [*Thysanolaena latifolia* (Roxb. ex Hornem.) Honda] พบมากช่วงฤดูหนาว นอกจากนี้ชาวม้งจะเก็บเอาพืชเหล่านี้มาใช้ประโยชน์เองแล้ว ส่วนที่เหลือยังนำไปขายเพื่อเป็นรายได้เสริมให้แก่ครอบครัวอีกด้วย

2.6 พืชมีพิษ

จากการศึกษาพบพืชมีพิษที่ชาวม้งหมู่บ้านปางช้างรู้จักเพียง 3 ชนิด จะเห็นว่าความรู้เกี่ยวกับพืชในกลุ่มนี้มีอยู่จำนวนน้อย อาจเนื่องมาจากชาวม้งไม่ได้ให้ความสำคัญกับพืชกลุ่มนี้ เพราะเป็นพืชที่ให้โทษมากกว่าประโยชน์ อย่างไรก็ตาม ความรู้เกี่ยวกับพืชมีพิษก็ยังคงมีความสำคัญ เนื่องจากสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในด้านอื่นได้ เช่น หางไหลหรือโล่ตีน [*Derris elliptica* (Roxb.) Benth.] เปลือกต้นนำมาทูปั่นน้ำเป็นยาเบื่อปลา หรือมีความจำเป็นที่ต้องรู้จักกลุ่มของพืชมีพิษเพื่อที่จะสามารถหลีกเลี่ยงอันตรายที่เกิดจากพืชมีพิษได้ เช่น ใบของต้นเปล้า

ใหญ่ (*Croton roxburghii* N.P.Balacr.) ห้ามนำมารับประทานเพราะจะทำให้เกิดอาการท้องเสียอย่างรุนแรง อาจเป็นอันตรายถึงชีวิต หรือน้ำยางจากต้นรักขาว (*Semecarpus albescens* Kurz) ถ้าหากสัมผัสกับผิวหนังทำให้เกิดอาการแพ้ผื่นคันได้ ดังนั้นจึงควรหลีกเลี่ยงการเข้าใกล้ต้นรักขาว

2.7 พืชใช้ประโยชน์อื่น ๆ

นอกเหนือจากพืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ในการนำมาเป็นปัจจัยสี่แล้ว ยังมีพืชที่ชาวม้งนำมาใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ อีก อย่างเช่น พืชที่นำมาใช้ทำความสะอาดเครื่องประดับที่ทำมาจากโลหะ โดยเฉพาะเครื่องประดับที่ทำมาจากเงิน เช่น สร้อยคอ สร้อยข้อมือ ต่างหู หรือเหรียญเงินที่ชาวม้งนิยมนำมาประดับเสื้อผ้า เวลาเดินทำให้เหรียญเงินกระทบกันมีเสียงดังไพเราะ เมื่อนานเข้าเครื่องประดับเหล่านี้จะดำ ชาวม้งจะนำเอาต้นพญาแดง [*Persicaria chinensis* (L.) H.Gross] หรือ *Begonia* sp. มาต้มกับเครื่องเงิน ทำให้เครื่องเงินขาว เงางามเหมือนเดิม

พืชที่ใช้เป็นอาหารของสัตว์เลี้ยง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นหมูและวัว พืชที่ชาวม้งนิยมใช้ ได้แก่ ต้นกล้วย (*Musa* spp.) กาบใบของบอน [*Colocasia esculenta* (L.) Schott] ใบอ่อนของต้นตองกง [*Thysanolaena latifolia* (Roxb. ex Hornem.) Honda] ใบและยอดอ่อนของปอสา [*Broussonetia papyrifera* (L.) L'Hér. ex Vent.] หัวคอกอ่อน [*Crassocephalum crepidioides* (Benth.) S. Moore] เป็นต้น เนื่องจากพืชเหล่านี้สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น ทำให้ต้นทุนในการเลี้ยงสัตว์ไม่สูงมากนัก จึงเป็นที่นิยมของชาวม้ง

นอกจากนี้ยังมีพืชที่นำใบมาห่ออาหาร ห่อขนม หรือนำมาใช้รองภาชนะประกอบอาหารในงานพิธีต่าง ๆ พืชที่พบการใช้ประโยชน์ อย่างเช่น กล้วย (*Musa* spp.) สาตตองแดง (*Phrynium pubinerve* Blume) สาตตองขาว [*Stachyphrynium placentarium* (Lour.) Clausager & Borchs.] แต่ในปัจจุบันการใช้ประโยชน์จากพืชเหล่านี้ลดน้อยลง เนื่องจากมีภาชนะที่ทำจากพลาสติกเข้าไปแทนที่

3. การรู้จักพืชที่มีการใช้ประโยชน์ในชาวม้งหมู่บ้านปางช้าง

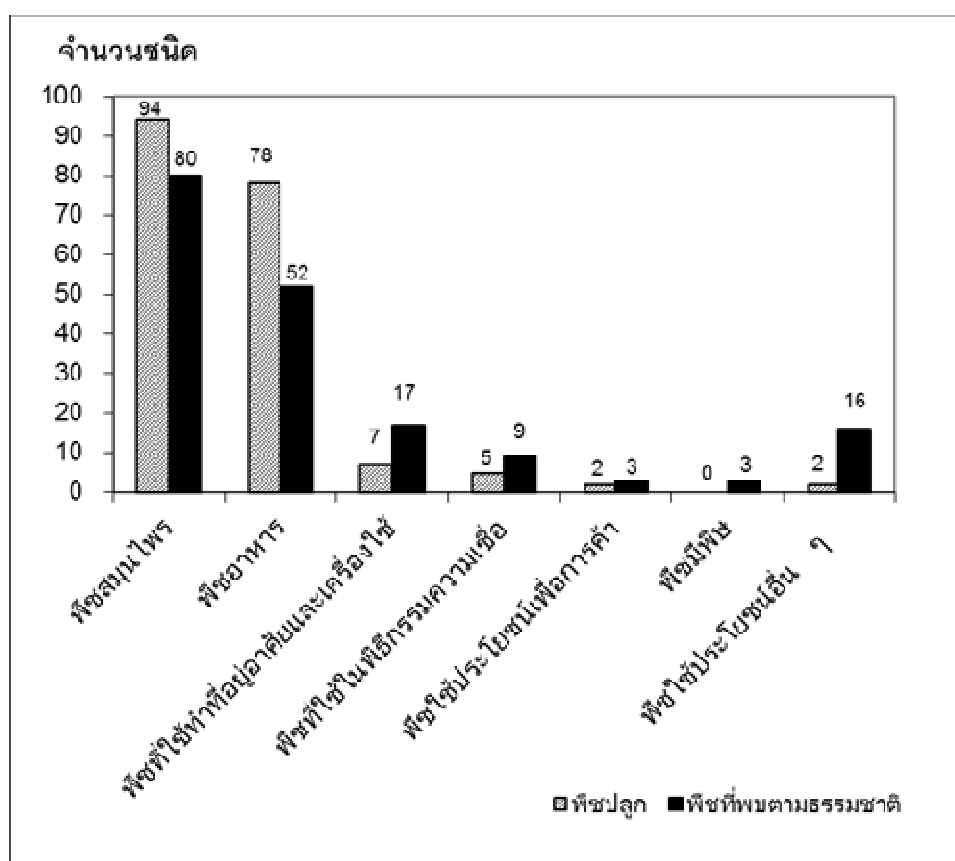
หากพิจารณาปริมาณการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ พบว่าการใช้ประโยชน์จากพืชในแต่ละประเภท มีสัดส่วนของพืชปลูกในสวนครัวและพืชที่พบได้ในธรรมชาติไม่แตกต่างกันมากนัก ยกเว้นพืชสมุนไพรและพืชที่ใช้เป็นอาหารซึ่งมีจำนวนพืชปลูกสูงกว่า ในขณะที่พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ และพืชในประเภทอื่นมีสัดส่วนของพืชในธรรมชาติสูงกว่า (ภาพที่ 5.3)

เหตุผลที่อาจเป็นไปได้ที่มีพืชปลูกอยู่ในสวนครัวของชาวม้งเป็นดังนี้

(ก) พืชสมุนไพรบางชนิดเป็นพืชที่ชาวม้งได้ใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนเผ่า อาทิเช่น พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาอาการแก้ปวดเมื่อยชนิดต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นพืชที่ไม่มีการกระจายพันธุ์ในประเทศไทย ชาวม้งจึงนำพืชที่ติดตัวมาตั้งแต่การอพยพย้ายถิ่นเข้ามาในประเทศไทยครั้งแรก และปลูกพืชสมุนไพรเหล่านี้ไว้ในสวนครัว

(ข) สำหรับพืชอาหารนั้น พืชอาหารที่มีความสำคัญของชาวม้ง ได้แก่ ข้าว มัน ถั่ว มะเขือหรือผักกาดชนิดต่าง ๆ ชาวม้งนิยมรับประทานกันอย่างแพร่หลาย แต่ส่วนใหญ่ไม่สามารถหาได้ในธรรมชาติ จึงจำเป็นต้องปลูกเอาไว้รับประทาน ส่วนพืชอาหารที่สามารถหาได้ในธรรมชาติส่วนใหญ่เป็นจำพวกผลไม้ชนิดต่าง ๆ ไม่ใช่พืชอาหารชนิดหลัก

(ค) เนื่องจากหมู่บ้านชาวม้งมีการกระจายอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ และในประเทศเพื่อนบ้านซึ่งชาวม้งเหล่านี้จะมีการติดต่อกับหมู่บ้านอื่นด้วย จึงทำให้ชาวม้งนำพืชบางชนิดเข้ามาปลูกเพื่อใช้ประโยชน์เพิ่มเติม นอกเหนือจากทรัพยากรที่มีอยู่ในธรรมชาติบริเวณพื้นที่บ้านปางช้าง

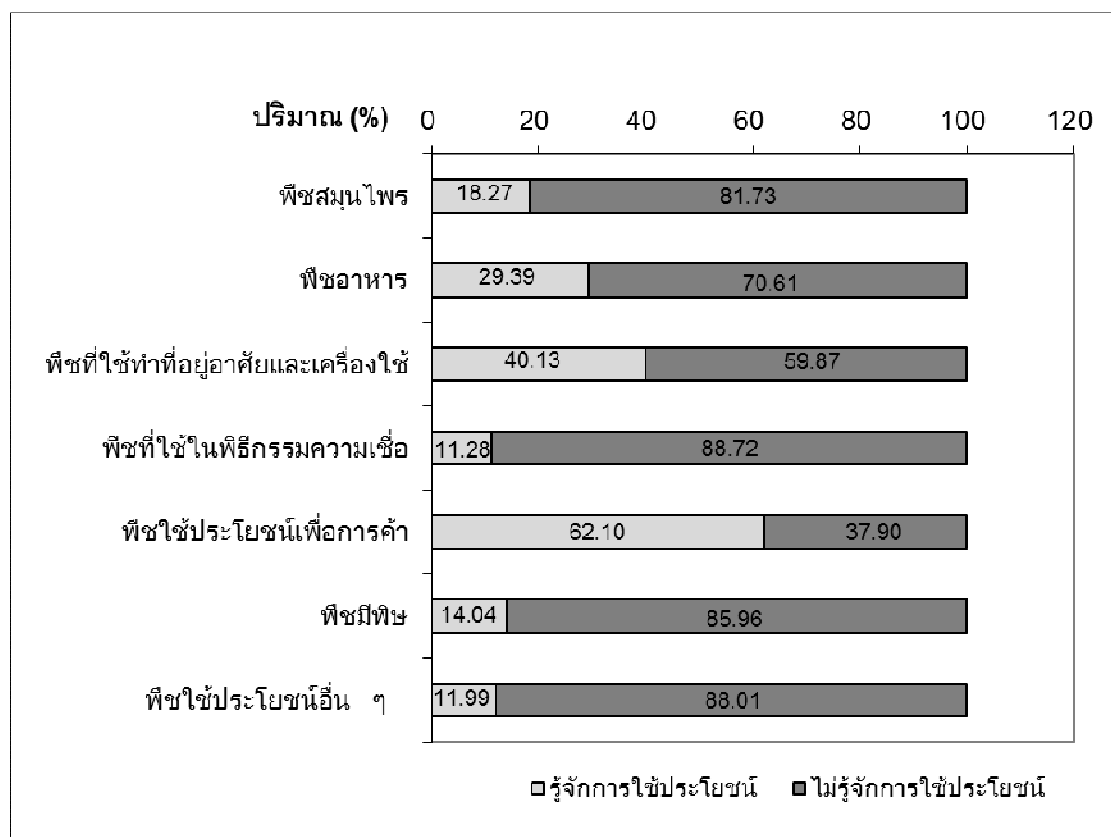

ภาพที่ 5.3 จำนวนชนิดพืชที่เป็นพืชปลูกกับพืชที่พบตามธรรมชาติ
ในแต่ละประเภทการนำมาใช้ประโยชน์

(ง) การนำพืชที่มีอยู่ในธรรมชาติเข้ามาปลูกในบริเวณหมู่บ้าน เพื่อให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้สะดวกและรวดเร็ว ตัวอย่างเช่น กลัวยไม้ ข่า มันเลือด เดิมเป็นพืชที่อยู่ในป่าบริเวณรอบ ๆ หมู่บ้าน ชาวม้งได้นำมาปลูกไว้ใกล้บ้านเพื่อสะดวกต่อการใช้ประโยชน์

ในการพิจารณาผู้ที่ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์การใช้ประโยชน์ของพืชจากชาวม้งในหมู่บ้านทั้ง 19 คน และวิเคราะห์หาสัดส่วนของชาวม้งที่รู้จักใช้และไม่รู้จักใช้ประโยชน์จากพืชในแต่ละประเภท พบว่า ประเภทของพืชที่ใช้ประโยชน์เพื่อการค้ามีเปอร์เซ็นต์การรู้จักใช้ประโยชน์มากที่สุด รองลงมา คือ พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ พืชอาหาร พืชสมุนไพร พืชมีพิษ พืชในพิธีกรรมความเชื่อ และพืชใช้ประโยชน์อื่น ๆ ตามลำดับ (ภาพที่ 5.4)

พืชที่ใช้ประโยชน์เพื่อการค้า มีเปอร์เซ็นต์การรู้จักใช้ประโยชน์มากที่สุด คือ 62.10 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งเป็นประเภทเดียวที่มีเปอร์เซ็นต์มากกว่าการไม่รู้จักใช้ประโยชน์ เนื่องจากพืชในประเภทนี้มีจำนวนชนิดน้อยและพืชที่มีความสำคัญสำหรับเป็นรายได้ของครอบครัว เช่น ข้าวโพด ถั่วลิสง คนส่วนใหญ่จึงรู้จักมากที่สุด

ภาพที่ 5.4 สัดส่วนของกลุ่มคนที่สัมภาษณ์เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ของพืชในแต่ละประเภท

พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ มีคนรู้จักใช้ประโยชน์มากเป็นอันดับสอง คือ 40.13 เปอร์เซ็นต์ โดยส่วนใหญ่แล้วพืชในประเภทนี้ได้แก่ พวกไผ่ชนิดต่าง ๆ ซึ่งยังมีการใช้ประโยชน์กันอย่างแพร่หลาย เช่น นำมาทำฝาบ้าน รั้วบ้าน ทำพื้นกระต๊อบหรือราวตากผ้า ชาวเมืองทั่วไปจึงรู้จักพืชในประเภทนี้มาก

พืชอาหาร เป็นประเภทที่คาดว่าจะมีคนรู้จักใช้ประโยชน์มากที่สุด แต่จากการศึกษาพบว่ามีคนรู้จักใช้ประโยชน์เพียง 29.39 เปอร์เซ็นต์ และคนที่ไม่รู้จักใช้ประโยชน์ถึง 70.61 เปอร์เซ็นต์ คำอธิบายที่เป็นไปได้ คือ พืชอาหารที่ชาวเมืองนำมารับประทานบางชนิดชาวเมืองบางคนอาจไม่ชอบหรือไม่เคยรู้จักว่ารับประทานได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับความชอบและประสบการณ์ของแต่ละคน อีกเหตุผลหนึ่ง คือ ในการสอบถามเพื่อเก็บข้อมูล ชาวเมืองมักเข้าใจว่าผู้วิจัยทราบแล้วว่าพืชเหล่านี้รับประทานได้ จึงไม่จำเป็นต้องบอกอีก เพราะเป็นพืชที่ทราบกันทั่วไปว่ารับประทานได้ เช่น แตงกวา ถั่วและมะเขือ (วิภาวี เกษมวัฒน์, สัมภาษณ์ 2553) จึงทำให้ข้อมูลของพืชในประเภทนี้คลาดเคลื่อนไปอย่างมาก

พืชสมุนไพร มีคนรู้จักใช้ประโยชน์เพียง 18.27 เปอร์เซ็นต์ และคนที่ไม่รู้จักการใช้ประโยชน์ถึง 81.73 เปอร์เซ็นต์ เนื่องจากคนที่ให้ความรู้ส่วนใหญ่เป็นหมอยา ตามความเชื่อของหมอยา ชาวเมืองที่เชื่อว่าสมุนไพรที่ดื่มนั้นจะมีเจ้าของ ดังนั้นผู้ที่เป็หมอยาจะต้องเคารพเจ้าของยาเหล่านั้น และหมอยาแต่ละคนจะมีการทำพิธีบูชาผียาสมุนไพร เมื่อต้องการนำยาสมุนไพรไปรักษาอาการเจ็บป่วยของคนไข้ ต้องมีการทำพิธีขอยาก่อน ถ้าเป็นคนในครอบครัวเดียวกันไม่ต้องขอ แต่ถ้าเป็นคนไข้นอกครอบครัวมาขอให้รักษาต้องทำพิธีขอยา (กันยานุช เทาประเสริฐและคณะ, 2549) ในการทำพิธีขอยาจากผียาสมุนไพรนั้น หมอยาจะต้องเรียกเก็บเงินจากคนไข้ เพื่อเป็นการบูชาเจ้าของยา ซึ่งก็คือ ผียาสมุนไพรนั่นเอง ซึ่งชาวเมืองส่วนใหญ่เรียกค่ารักษากันสั้น ๆ ว่า “ค่าครู” หากบอกให้คนอื่นทราบ จะเป็นการหลบหลู่ผียาสมุนไพร ทำให้ตนเองอาจได้รับบาดเจ็บหรือเป็นอันตรายแทน ตัวอย่างเช่น การบอกข้อมูลเกี่ยวกับยาที่ใช้รักษาอาการกระดูกเคลื่อนบริเวณมือ ถ้าไม่ได้เก็บค่ารักษาหรือค่าครู ตนเองจะได้รับบาดเจ็บที่มือเอง ซึ่งความเชื่อนี้ส่งผลต่อการเก็บข้อมูลเป็นอย่างมากเพราะมีหมอยาบางคนไม่ยอมบอกเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร เพราะกลัวว่าตนจะได้รับบาดเจ็บ ทำให้สัดส่วนของคนที่รู้จักใช้ประโยชน์มีน้อย

พืชมีพิษ ส่วนใหญ่เป็นพืชที่ให้โทษมากกว่าให้ประโยชน์ ชาวเมืองจึงไม่ค่อยให้ความสำคัญ นอกจากจะมีประสบการณ์ได้รับพิษด้วยตนเอง หรือได้รับคำบอกเล่ามาจากคนรุ่นก่อน พืชประเภทนี้จึงมีคนรู้จักเพียง 14.04 เปอร์เซ็นต์

พืชที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ มักใช้ประโยชน์แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความพอใจของแต่ละคน จึงทำให้ในแต่ละชนิดมีคนรู้จักใช้ประโยชน์ และมีเปอร์เซ็นต์การรู้จักใช้ประโยชน์เพียง 11.99 เปอร์เซ็นต์

ส่วนพืชที่ใช้ในพิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ เนื่องจากพืชในประเภทนี้เป็นพืชที่มีการใช้ประโยชน์เฉพาะบุคคล เช่น ข้าวปางสามง่าม [*Eleusine coracana* (L.) Gaertn.] คนส่วนใหญ่จะรู้ว่าเมล็ดสามารถรับประทานได้ แต่การนำเมล็ดมาใช้ในพิธีสะเดาะเคราะห์หรือไล่ผี ซึ่งจะทราบเฉพาะผู้ที่เป็นหมอผีเท่านั้น จึงมีคนทีรู้จักใช้ประโยชน์ในประเภทนี้น้อยที่สุดคือ 11.28 เปอร์เซ็นต์

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า เปอร์เซ็นต์ของคนที่ไม่รู้จักการใช้ประโยชน์มีค่าที่สูงในทุกประเภทยกเว้นพืชเพื่อการค้า ทั้งนี้เพราะมีปัจจัยทางด้านภาษาและความเชื่อเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการรวบรวมข้อมูล นอกจากนี้ยังมีปัจจัยทางด้านการประกอบอาชีพ เนื่องจากชาวม้งประกอบอาชีพเกษตรกรรม มักออกไปทำงานในไร่แต่เช้ากลับมากีบพลบค่ำ ในเวลากลางวันจึงไม่ค่อยมีใครอยู่บ้านนอกจากเด็กและผู้สูงอายุ เมื่อกลับมากีบมาในตอนเย็นแต่ละคนต่างก็มีหน้าที่ที่ต้องทำ เช่น ทำกับข้าว และหลังจากรับประทานข้าวเย็นแล้วก็รีบเข้านอนแต่หัวค่ำเพื่อที่จะตื่นไปทำงานแต่เช้ามีดอีก ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการที่จะไปสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล

สำหรับปัจจัยทางด้านอายุของผู้ให้ข้อมูลที่ส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 40 ปี ไม่ได้มีผลต่อเปอร์เซ็นต์การรู้จักใช้หรือไม่รู้จักใช้ประโยชน์จากพืช เนื่องจากการรู้จักใช้ประโยชน์จากพืชขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละคน เพราะบางคนอายุน้อยแต่มีประสบการณ์การรู้จักใช้พืชชนิดนั้น ๆ เช่น นางสาววิภาวี เกษมวัฒน์ เป็นผู้ให้ข้อมูลที่มีอายุน้อยที่สุด คือ 23 ปี เคยปวดท้อง ท้องอืด ท้องเฟ้อ และแม่เคยนำเหง้าของเปราะหอม (*Kaempferia galanga* L. var. *galanga*) มาให้กินสดเป็นยาแก้ปวดท้อง จึงทำให้รู้จักเปราะหอมว่าสามารถนำมาใช้เป็นยาแก้ท้องอืดท้องเฟ้อได้ นอกจากนี้ ความรู้บางอย่างยังขึ้นอยู่กับบทบาทของแต่ละคนที่มีอยู่ในสังคม เป็นความรู้เฉพาะกลุ่ม เช่น หมอผี เป็นผู้ที่รู้จักพืชที่นำมาใช้ในการเรียกวิญญาณ หากไม่ใช่หมอผีก็จะไม่ทราบว่าพืชชนิดใดที่นำมาใช้ในพิธีกรรมนี้ ซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับอายุของผู้ให้ข้อมูล

4. เมื่อพิจารณาความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชของชาวม้งบ้านปางช้าง

สามารถอภิปรายที่มาของความรู้ในการใช้ประโยชน์จากพืชของชาวม้งบ้านปางช้างได้จากการค้นคว้าเอกสารทางด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในพื้นที่อื่น (Anderson, 1993) และจากการสอบถามชาวม้งในบ้านปางช้างถึงที่มาของพืชชนิดต่าง ๆ ทำให้สามารถ ดังนี้ คือ

1. ความรู้ที่ได้รับถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น พ่อแม่ เป็นความรู้ทางวัฒนธรรม เนื่องจากพืชสมุนไพรบางชนิดเป็นพืชที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรม เพราะชาวม้งที่บ้านปางช้าง

และชาวม้งในพื้นที่อื่นยังคงมีความรู้ที่นำพืชชนิดนั้นมาใช้ประโยชน์เหมือนกัน หรือมีความเชื่อต่อพืชชนิดนั้น ๆ เหมือนกัน เช่น Apiaceae¹. และ *Ophioglossum petiolatum* Hook.

2. ความรู้ที่เป็นความเชื่อที่เกิดจากการ doctrine of signature หรือการเปรียบเทียบลักษณะสัณฐานวิทยาของร่างกายมนุษย์และลักษณะสัณฐานวิทยาของพืช เช่น รูปร่าง สี เป็นต้น โดยสามารถแบ่งออกเป็นสองกลุ่มย่อย คือ

ความรู้ที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีพื้นฐานมาจากบรรพบุรุษ เนื่องจากพบความเชื่อในลักษณะนี้ในชนกลุ่มอื่นของประเทศจีน (Zheng and Xing, 2009) ได้แก่ ลักษณะรูปร่างของพืช เช่น เอื้องสายไหม [*Dendrobium aphyllum* (Roxb.) C.E.C.Fisch.] ส้อมเมือง [*Strobilanthes cusia* (Nees) Kuntze] ห่อมช้าง (*Phlogacanthus curviflorus* Nees) นำมาใช้รักษากระดูกหักหรือกระดูกเคลื่อน เพราะลำต้นหรือก้านใบของพืชเหล่านี้มีลักษณะเป็นข้อต่อกันคล้ายกับกระดูกหรือลักษณะของสี เช่น น้ำยางของส้มเช่า (*Euphorbia nerifolia* L.) มะละกอ (*Carica papaya* L.) ใช้เป็นยาบำรุงเพื่อเพิ่มปริมาณน้ำนม เนื่องจากน้ำยางมีสีขาวขุ่นคล้ายกับสีของน้ำนม

ความรู้ที่เป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นใหม่ แต่ยังคงมีพื้นฐานจากการเปรียบเทียบลักษณะสัณฐานวิทยาของร่างกายมนุษย์และลักษณะสัณฐานวิทยาของพืช เนื่องจากพืชในกลุ่มนี้เป็นพืชนำเข้ามาจากต่างถิ่น (Introduced species) ที่มีการกระจายพันธุ์เข้ามายังประเทศไทยได้ไม่นาน เช่น ต้นไมยราบ (*Mimosa pudica* L.) ใช้เป็นยาทำให้เสื่อมสมรรถภาพทางเพศของผู้ชาย ทำให้องคชาติไม่เกิดการแข็งตัว ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเกิดจากการเปรียบเทียบลักษณะการเคลื่อนไหวของก้านใบไมยราบ (pulvinar movement) กับลักษณะอวัยวะเพศของผู้ชายที่มีความคล้ายคลึงกัน

3. ความรู้ที่รับมาจากคนภายนอกหรือชนกลุ่มน้อยเผ่าอื่น เช่น เหงือกปลาหมอ [*Acanthus montanus* (Nees) T.Anderson] และฟ้าทะลายโจร [*Andrographis paniculata* (Burm.f) Nees] เป็นพืชที่ทางโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ลุ่มน้ำน่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พื้นที่ 7 (พมพ.) นำเข้ามาปลูก ซึ่งจากรายงานทางวิทยาศาสตร์พบว่า มีสรรพคุณสามารถใช้รักษาโรคได้จริง

5. พฤษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้งบ้านปางช้างกับชาวม้งในพื้นที่อื่น

จากการศึกษาพฤษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้งบ้านปางช้าง อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน สามารถนำผลการศึกษาที่ได้ไปเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์จากพืชกับชาวม้งจากการศึกษาพฤษศาสตร์พื้นบ้านในพื้นที่อื่น โดยใช้ Sorensen's coefficient (Sorensen, 1957) เป็นค่าดัชนีที่แสดงถึงความเหมือนของชนิดพันธุ์ที่ใช้เปรียบเทียบในสองพื้นที่

5.1 การเปรียบเทียบการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชนเผ่าม้งภายในจังหวัดน่าน

ผลการเปรียบเทียบพฤกษศาสตร์พื้นบ้านระหว่างชาวม้ง บ้านปางช้าง ตำบลพงษ์อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน กับชาวม้งบ้านดอยตั่ว ตำบลศรีภูมิ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน (จันทราภักษ์ ไตรวานนท์, 2541) (ตารางที่ 5.10) พืชที่ชาวม้งที่บ้านปางช้างและบ้านดอยตั่วนำมาใช้ประโยชน์มีค่า Sørensen's coefficient ที่เหมือนกันเพียง 0.3054 นั้นแสดงให้เห็นว่า ชนิดพืชที่ชาวม้งทั้งสองพื้นนำมาใช้ประโยชน์มีความแตกต่างกันมาก

พืชพบในทั้งสองพื้นที่และชาวม้งนำมาใช้ประโยชน์ทั้งหมด 62 ชนิด เมื่อเปรียบเทียบลักษณะการใช้ประโยชน์ของพืชในแต่ละประเภท พบว่ามีพืชที่ใช้ประโยชน์ต่างประเภทกัน 2 ชนิด กล่าวคือ ม้งบ้านปางช้างใช้คุณ [*Colocasia gigantea* (Blume) Hook.f.] และมะเขือพวง (*Solanum torvum* Sw.) เป็นพืชอาหาร แต่ม้งบ้านดอยตั่วใช้เป็นพืชสมุนไพร ส่วนพืชที่ใช้ประโยชน์ในประเภทเดียวกันมีจำนวน 60 ชนิด ซึ่งมีลักษณะ วิธีการใช้ หรือจุดประสงค์ในการใช้ประโยชน์ที่เหมือนกันเพียง 32 ชนิด โดยสามารถจำแนกเปรียบเทียบในแต่ละประเภทได้ดังนี้

พืชที่ใช้เป็นสมุนไพร เมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่มพืชที่ใช้เป็นสมุนไพร พบพืชชนิดเดียวกันทั้งหมด 38 ชนิด แต่ใช้ประโยชน์เหมือนกันเพียง 13 ชนิด ดังต่อไปนี้

พืชสมุนไพรที่เกี่ยวข้องกับการตั้งครกและการคลอดบุตร มีจำนวนมากที่สุด คือ 4 ชนิด ได้แก่ (1) ดอกดินแดง (*Aeginetia indica* L.) ทั้งต้นต้มน้ำดื่ม สำหรับสตรีที่ต้องการมีบุตรหรือมีบุตรยาก (2) ท้อ [*Persicaria chinensis* (L.) H.Gross] รากต้มน้ำดื่มแก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ (3) *Ophioglossum petiolatum* Hook. ต้มกับไก่หรือต้มน้ำดื่มเป็นยาบำรุงเพื่อให้ได้ลูกชาย (4) มันเทศ [*Ipomoea batatas* (L.) Lam.] ยอดอ่อน ต้มไ้รับประทานใช้บำรุงน้ำนมสำหรับสตรีที่ไม่มีน้ำนมให้บุตร

พืชสมุนไพรที่รักษาโรคที่เกิดจากอุบัติเหตุ มีทั้งหมด 3 ชนิด ได้แก่ พืชสมุนไพรที่ใช้ห้ามเลือด คือ สาบเสือ [*Chromolaena odorata* (L.) R.M.King & H.Rob] ใบตำละเอียดพอกใส่บาดแผลเพื่อห้ามเลือด ส่วนพืชสมุนไพรที่ใช้รักษาอาการข้อเคลื่อน คือ คว้าตายหงายเป็น [*Bryophyllum pinnatum* (Lam.) Oken] และพวงไข่มุก (*Sambucus canadensis* L.) ใช้ใบตำละเอียดพอกบริเวณข้อที่เคลื่อน

พืชสมุนไพรที่รักษาโรคผิวหนังมี 2 ชนิด คือ สบู่ดำ (*Jatropha curcas* L.) นำยางทาบริเวณแผลไฟไหม้หรือน้ำร้อนลวก และยาสูบ (*Nicotiana tabacum* L.) ใบตำละเอียดคั้นน้ำทาแก้มยุ้งหรือแมลงกัด

ตารางที่ 5.10 การเปรียบเทียบพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้งบ้านปางช้างกับชาวม้งบ้านดอยตั่ว ตำบลศรีภูมิ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน (จันทราภักษ์ ไตรวานนท์, 2541) ชาวม้งตำบลเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ (ชลทิชา ทิชาชาติ, 2547) และชาวม้งบ้านร่มเกล้าและบ้านสงบสุข ตำบลป่อภาค อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก (ทิพวรรณ เขียมจันทร์, 2549)

	บ้านดอยตั่ว		ตำบลเข็กน้อย		ตำบลป่อภาค	
จำนวนสกุลที่พบ	118		79		90	
จำนวนชนิดที่พบ	131		93		97	
จำนวนสกุลที่พบเหมือนกัน	72		43		48	
จำนวนชนิดที่พบเหมือนกัน	62		35		25	
Sørensen's coefficient ในระดับสกุล ¹	0.4235		0.2857		0.3077	
Sørensen's coefficient ในระดับชนิด ¹	0.3054		0.1902		0.1344	
จำนวนชนิดพืชที่ใช้ประโยชน์ต่างประเภทกัน	2		3		-	
จำนวนชนิดพืชที่ใช้ประโยชน์ประเภทเดียวกัน ²	60 (32)		32 (21)		25 (7)	
พืชสมุนไพร ²	38	(13)	15	(6)	25	(7)
พืชอาหาร ²	15	(11)	15	(13)	-	-
พิธีกรรมความเชื่อ ²	4	(4)	1	(1)	-	-
ที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ ²	2	(2)	1	(1)	-	-
พืชเพื่อการค้าและอื่น ๆ ²	3	(3)	-	-	-	-

¹ เปรียบเทียบกับบ้านปางช้าง จำนวน 223 สกุล และ 276 ชนิด, ² จำนวนในวงเล็บแสดงจำนวนชนิดพืชที่นำมาใช้ประโยชน์โดยมีวัตถุประสงค์ของการใช้เหมือนกันในแต่ละประเภท

พืชที่ใช้รักษาโรคทางเดินอาหารมี 1 ชนิด คือ ว่านหอมแดง [*Eleutherine palmifolia* (L.) Merr.] หัวรับประทานสดหรือต้มน้ำดื่มแก้ปวดท้อง ท้องอืดท้องเฟ้อ

พืชที่ใช้รักษาโรคผิวหนังและขับปัสสาวะมี 1 ชนิด คือ เอื้องหมายนา (*Costus speciosus* Sm.) หัวต้มน้ำดื่มแก้อาการปัสสาวะขัด

พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาอาการปวดเมื่อยมี 1 ชนิด คือ ไพล [*Zingiber montanum* (Koenig) Link ex Dietr.] เหง้าใช้รักษาอาการปวดเมื่อย

พืชสมุนไพรที่ใช้แก้ไอมี 1 ชนิด คือ กาฝาก [*Scurrula parasitica* L.] ทั้งต้นต้มน้ำดื่มแก้ไอหรือรักษาวัณโรค

พืชที่ใช้เป็นอาหาร พบชนิดเดียวกันทั้งหมด 15 ชนิด แต่ใช้ประโยชน์เหมือนกัน 11 ชนิด ดังต่อไปนี้

พืชอาหารหลัก มี 1 ชนิด คือ ข้าวเจ้า (*Oryza sativa* L.) มังใช้หุงหรือนึ่งรับประทาน

พืชผักต่าง ๆ ที่นำมาประกอบอาหาร มี 5 ชนิด คือ พักทอง (*Cucurbita moschata* Duchesne) พักแม้ว [*Sechium edule* (Jacq.) Sw.] ใช้ส่วนของผลมาประกอบอาหาร สะระแหน่ (*Mentha cordifolia* Opiz ex Fresen.) มะแว้งนก (*Solanum nigrum* L.) ใช้ส่วนของใบและยอดอ่อนมาประกอบอาหาร และผักไผ่ (*Polygonum odoratum* Lour.) ยอดอ่อนรับประทานสด

พืชที่นำมาทำขนมและของขบเคี้ยว มี 2 ชนิด คือ ข้าวป่างสามง่าม [*Eleusine coracana* (L.) Gaertn.] ใช้ส่วนของเมล็ดนำมาทำขนม และข้าวโพด (*Zea mays* L.) ฝักรับประทานหรือจำหน่าย

ผลไม้รับประทานผลสุกมี 3 ชนิด คือ ส้มผด [*Rhus javanica* var. *chinensis* (Mill.) T. Yamaz.] ท้อ [*Prunus persica* (L.) Batsch] และปอกุ่ม (*Microcos paniculata* L.)

พืชที่ใช้ในพิธีกรรมความเชื่อ พบชนิดเดียวกันทั้งหมด 4 ชนิด และใช้ประโยชน์เหมือนกันทั้ง 4 ชนิด คือ ต้นปอขยาลือโก้ (*Aralia dasycphylla* Miq.) ใช้ในพิธีสะเดาะเคราะห์ในวันขึ้นปีใหม่หม่มง ลิ่นนาคราช (*Sansevieria trifasciata* Prain) ปลุกเอาไว้ก้นงูเข้าบ้าน ไมยราบ (*Mimosa pudica* L.) ก้านใบใส่ในถุงผ้าพกดิตัวเอาไว้ก้นผี และท้อ [*Prunus persica* (L.) Batsch] กิ่งนำมาปักไว้หน้าบ้านก้นผีเข้าบ้าน

พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ พบพืชชนิดเดียวกัน 2 ชนิด และมีการใช้ประโยชน์เหมือนกันทั้ง 2 ชนิด คือ หญ้าคา [*Imperata cylindrica* (L.) Raeusch.] ใบนำมามุงหลังคาบ้าน และน้ำเต้า [*Lagenaria siceraria* (Molina) Standl.] ผลแก่นำมาตัดเป็นภาชนะตักน้ำ

พืชที่ใช้ประโยชน์เพื่อการค้า พบชนิดเดียวกันและใช้ประโยชน์เหมือนกัน 2 ชนิด คือ ข้าวโพด (*Zea mays* L.) และลิ้นจี่ (*Litchi chinensis* Sonn.)

พืชมิพืชม พบชนิดเดียวกันและใช้ประโยชน์เหมือนกัน 1 ชนิด คือ โล่ตีนหรือหางไหล [*Derris elliptica* (Roxb.) Benth.] รากนำมาทาบแช่น้ำเปื้อปลา

จากพืชที่ชาวเมืองทั้ง 2 พื้นที่ใช้ประโยชน์เหมือนกัน สามารถสะท้อนให้เห็นว่า ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวเมืองทั้งสองพื้นที่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ไว้ได้เช่นเดียวกัน ชาวเมืองยังคงมีความเชื่อ และค่านิยมเหมือนกัน ถึงแม้จะอยู่ต่างหมู่บ้านกัน เช่น ในพิธีกรรมความเชื่อ ยังมีพืชที่ใช้ในพิธีกรรมความเชื่อเหมือนกัน คือ ต้นบอขาลีอเก้ (*Aralia dasycphylla* Miq.) ที่นำมาใช้ในพิธีสะเดาะเคราะห์ในวันขึ้นปีใหม่เมือง ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญที่สุดของชนชาวเมือง รวมทั้งความเชื่อและการนับถือเกี่ยวกับเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังจะเห็นได้จากพืชที่นำมาใช้กันผี คือ ต้นไมยราบ (*Mimosa pudica* L.) และท้อ [*Prunus persica* (L.) Batsch] ยังคงมีความคิดและความเชื่อที่เหมือนกัน

ทางด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเมืองทั้งสองพื้นที่ยังคงเน้นการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เพราะพบพืชที่ใช้ประโยชน์เพื่อการค้าเหมือนกัน 2 ชนิด คือ ข้าวโพด และลิ้นจี่ ซึ่งต้องอาศัยแรงงานในครอบครัวเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ชาวเมืองนิยมมีลูกมาก ซึ่งสอดคล้องกับการพบพืชสมุนไพรที่นำมาใช้เกี่ยวกับการตั้งครรภ์และการคลอดบุตรจำนวนมากที่สุด และที่สำคัญชาวเมืองทั้งสองพื้นที่ยังคงมีค่านิยมเกี่ยวกับการมีบุตร กล่าวคือ จะนิยมบุตรชายมากกว่าบุตรสาว เพราะองค์ความรู้ของพืชสมุนไพรที่ใช้เลือกเพศลูกชายยังคงมีอยู่

สำหรับอาหารที่สำคัญของชาวเมืองทั้งสองพื้นที่ มีอาหารหลักที่สำคัญ คือ ข้าวเจ้า (*Oryza sativa* L.) ข้าวป่าสามง่าม [*Eleusine coracana* (L.) Gaertn.] ที่ชาวเมืองนิยมนำมาทำขนม แสดงให้เห็นว่าชาวเมืองทั้งสองพื้นที่ยังคงนิยมการทำขนมแบบชาวเมืองเช่นเดียวกัน ส่วนพืชผักอื่น ๆ ที่นำมาใช้ประกอบอาหารชนิดที่พบเหมือนกันส่วนใหญ่เป็นพืชปลูก เช่น พักแม้ว (*Sechium edule* (Jacq.) Sw.) มะแว้งนก (*Solanum nigrum* L.) พืชที่พบตามธรรมชาตินั้นค่อนข้างแตกต่างกัน ซึ่งน่าจะมาจากการที่ทั้งสองพื้นที่มีความหลากหลายของชนิดพืชที่แตกต่างกัน นั่นแสดงให้เห็นว่าชาวเมืองมีการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมในบริเวณที่ตนอาศัยอยู่ เนื่องจากพบพืชที่ชนิดต่างกัน แต่ทั้งสองชนิดนั้นมีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน ชาวเมืองทั้งสองพื้นที่ได้นำมาใช้ประโยชน์เหมือนกันและยังมีชื่อเรียกที่คล้ายคลึงกัน เช่น แคะหัวหมู [*Markhamia stipulate* (Wall.) Seem. var. *stipulate*] มั่งบ้านดอยตี้ว เรียก เป้าเอียะ ดอกใช้ประกอบอาหาร เช่น ใส่แกง กับแคะหางค่าง

หรือแคบิต [*Fernandoa adenophylla* (Wall. ex G.Don) Steenis] มั่งบ้านปางข้างเรียก ป่าเอี้ยะ ดอกอ่อน นำมาต้มรับประทานกับข้าว

5.2 การเปรียบเทียบวิธีการใช้ประโยชน์จากพืชของชนเผ่าม้งในจังหวัดเพชรบูรณ์

ผลการเปรียบเทียบการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านระหว่างชาวม้งบ้านปางข้าง ตำบลพงษ์อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน กับชาวม้ง ตำบลเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ (ชลทิชา ทิชาชาติ, 2547) (ตารางที่ 5.10) พืชที่ชาวม้งบ้านปางข้าง จังหวัดน่าน และชาวม้งที่ตำบลเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์นำมาใช้ประโยชน์มีค่าดัชนีของชนิดพันธุ์พืชที่เหมือนกันเพียง 0.1902 นั้นแสดงให้เห็นว่า ชนิดพืชที่ชาวม้งทั้งสองพื้นที่นำมาใช้ประโยชน์มีความแตกต่างกันมาก

พืชชนิดเดียวกันที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ทั้งสองพื้นที่ จำนวน 35 ชนิด เมื่อทำมาเปรียบเทียบลักษณะการใช้ประโยชน์ของพืชในแต่ละประเภท พบว่ามีพืชที่ใช้ประโยชน์ต่างประเภทกัน 3 ชนิด ได้แก่ ผักคราดหัวแหวน (*Acmella brachyglossa* Cass.) และแก้วเมืองจีน (*Artemisia lactiflora* Wall. ex DC.) มั่งบ้านปางข้างใช้เป็นพืชสมุนไพร แต่ม้งที่บ้านเข็กน้อยใช้เป็นพืชอาหาร และตองแตบ [*Macaranga denticulata* (Blume) Müll.Arg.] มั่งบ้านปางข้างใช้ลำต้นแก่มาทำเป็นดินดำ ยิงปืน แต่ม้งตำบลเข็กน้อยนำเนื้อไม้มาสร้างบ้าน ส่วนพืชที่ใช้ประโยชน์ในประเภทเดียวกันมีจำนวน 32 ชนิด ซึ่งมีลักษณะ วิธีการใช้ หรือจุดประสงค์ในการใช้ประโยชน์เหมือนกันจำนวน 21 ชนิด โดยสามารถจำแนกเปรียบเทียบในแต่ละประเภทได้ดังนี้

พืชที่ใช้เป็นสมุนไพร พบชนิดเดียวกันทั้งหมด 15 ชนิด แต่ใช้ประโยชน์เหมือนกันเพียง 6 ชนิด ดังต่อไปนี้

พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ 2 ชนิด คือ เอื้องทอง (*Sanchezia speciosa* Leonard) และกำมปูหลอด (*Tradescantia zebrina* Heynh.) ใช้ส่วนของยอดอ่อนนำมาต้มกับไก่หรือรวมกับพืชชนิดอื่น รับประทานแก้ปวดเมื่อย

พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคที่เกิดจากอุบัติเหตุ 1 ชนิด คือ พวงไข่มุก (*Sambucus canadensis* L.) ใบทุบให้ละเอียดพอกรักษาอาการกระดูกเคลื่อน

พืชสมุนไพรที่รักษาโรคจากการได้รับอันตรายจากสัตว์มีพิษ 1 ชนิด คือ น้ำเต้า [*Lagenaria siceraria* (Molina) Standl.] ใบทุบละเอียดพอกแก้พิษตะขาบ

พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคผิวหนัง มีผื่นคัน 1 ชนิด คือ นังดั่งล่าง (*Verbena officinalis* L.) ใบทุบละเอียดพอกแก้คันหรือใช้ผสมกับตัวยาคื่น

สมุนไพรที่ใช้แก้ไอ 1 ชนิด คือ หญ้าเอ็นยืด (*Plantago major* L.) ใบต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ไอ

พืชที่ใช้เป็นอาหาร พบชนิดเดียวกันทั้งหมด 15 ชนิด และใช้ประโยชน์เหมือนกันมากถึง 13 ชนิด ดังต่อไปนี้

พืชที่นำมาทำขนมและของขบเคี้ยวมี 1 ชนิด คือ ข้าวโพด (*Zea may* L.) ผักต้มรับประทานหรือทำขนม

ผลไม้ มี 2 ชนิด คือ ฝรั่ง (*Psidium guajava* L.) และไข่มุกรูปร่างใหญ่ (*Rubus alceifolius* L.) รับประทานผลสุก

ส่วนพืชผักที่ใช้ประกอบอาหารมีทั้งหมด 10 ชนิด ดังนี้

ชนิดพืช	การใช้ประโยชน์
แตงกวา (<i>Cucumis sativus</i> L.)	ผลอ่อน ผัดหรือรับประทานเป็นผักสดจิ้มน้ำพริก
ผักแว่น [<i>Sechium edule</i> (Jacq.) Sw.]	ยอดและผลนำมาผัด
กระถกรก (<i>Passiflora foetida</i> L.)	ยอดอ่อน นำมาต้มรับประทาน ผลสุก รับประทานได้ มีรสหวาน
บั้งขาว (<i>Clerodendrum colebrookianum</i> Walp.)	ยอดอ่อน ประกอบอาหาร
พริกขี้หนู (<i>Capsicum frutescens</i> L.)	ผล ประกอบอาหาร เช่น ตำน้ำพริกหรือปรุงรสอาหาร
มะเข็งต้น (<i>Solanum indicum</i> L.)	ผล ประกอบอาหาร เช่น ต้มหรือผัดรับประทานกับข้าว
มะเขือยาว (<i>Solanum melongena</i> L.)	ผล ต้มหรือผัด รับประทานกับข้าว
มะเขือขม (<i>Solanum aethiopicum</i> L.)	ผล ประกอบอาหาร เช่น ต้มหรือผัดรับประทานกับข้าว
บัวบก (<i>Centella asiatica</i> (L.) Urb.)	ใบ รับประทานเป็นผักสด หรือใช้ประกอบอาหาร
ผักชีฝรั่ง (<i>Eryngium foetidum</i> L.)	ใบ ใช้ประกอบอาหาร

พืชที่ใช้ในพิธีกรรมความเชื่อ พบชนิดเดียวกันและใช้ประโยชน์เหมือนกัน 1 ชนิด คือ ต้นปอแยลือไก่ (*Aralia dasyphylla* Miq.) ใช้ในพิธีสะเดาะเคราะห์ในวันขึ้นปีใหม่

พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ พบชนิดเดียวกันและใช้ประโยชน์เหมือนกัน 1 ชนิด คือ น้ำเต้า [*Lagenaria siceraria* (Molina) Standl.] นำผลแก่มาตัดเป็นกระบวยหรือภาชนะใส่น้ำ

จากพืชที่ชาวเมืองทั้งสองพื้นที่ใช้ประโยชน์เหมือนกัน สามารถสะท้อนให้เห็นว่า ทางด้าน ประเพณีและวัฒนธรรมชาวเมืองทั้งสองพื้นที่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ไว้ได้เหมือนกัน ชาวเมืองบ้าน ปางช้างและชาวเมืองที่ตำบลเข็กน้อย ยังคงมีความเชื่อในด้านพิธีกรรมเช่นเดียวกัน ถึงแม้จะอยู่ ห่างไกลกัน ดังจะเห็นได้จากพืชที่ใช้ในพิธีกรรมความเชื่อ คือ ต้นปอแยลื้อไก่ (*Aralia dasyphylla* Miq.) ที่นำมาใช้ในพิธีสะเดาะเคราะห์ในวันขึ้นปี แต่ความเชื่อและค่านิยมด้านอื่น ๆ พบว่า แตกต่างกัน

ทางด้านภูมิปัญญาการนำพืชมาใช้เป็นยารักษาโรค พบที่ใช้เหมือนกันเพียง 6 ชนิด ส่วน ใหญ่เป็นยาที่ใช้เกี่ยวกับกระดูกและกล้ามเนื้อ หรือยาใช้ภายนอกบริเวณผิวหนังเท่านั้น ซึ่งกล่าวได้ ว่าทั้งสองพื้นที่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพรแตกต่างกัน

สำหรับพืชที่นำมาเป็นอาหาร พบที่ใช้ประโยชน์เหมือนกัน 13 ชนิด ส่วนมากเป็นพืชปลูก เช่น มะเขือ พริกและแตงกวา นอกจากนี้ยังพบพืชที่มีการกระจายพันธุ์กว้าง คือ กระทกรก (*Passiflora foetida* L.) ซึ่งชาวเมืองทั้งสองพื้นที่นำมาใช้ประโยชน์เหมือนกัน

5.3 การเปรียบเทียบวิธีการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรของชนเผ่าม้งในจังหวัดพิษณุโลก

ผลการเปรียบเทียบการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรระหว่างชาวเมืองบ้านปาง ช้าง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน กับชาวเมือง ตำบลบ่อภาค อำเภอชาติตระการ จังหวัด พิษณุโลก (ทิพวรรณ เอี่ยมจันทร์, 2549) (ตารางที่ 5.10) พืชที่ชาวเมืองบ้านปางช้างและชาวเมือง ตำบลบ่อภาคนำมาใช้ประโยชน์มีค่าดัชนีของชนิดพันธุ์พืชที่เหมือนกันเพียง 0.1344 นั้นแสดงให้เห็นว่า ชนิดพืชที่ชาวเมืองทั้งสองพื้นที่นำมาใช้ประโยชน์มีความแตกต่างกันมาก

จากจำนวนพืชสมุนไพรชนิดเดียวกันที่ชาวเมืองทั้งสองพื้นที่นำมาใช้ประโยชน์ทั้งหมด 25 ชนิด แต่มีการใช้ประโยชน์เหมือนกันเพียง 7 ชนิด ดังต่อไปนี้

พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคทางเดินหายใจ 1 ชนิด คือ ผ่าง (*Caesalpinia sappan* L.) เนื้อ ไม้ตากแห้งต้มน้ำดื่มแก้ไข้

พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคทางเดินอาหาร 1 ชนิด คือ ขมิ้น (*Curcuma longa* L.) เหง้าชอย กินสดแก้ปวดท้อง ท้องอืดท้องเฟ้อ

พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ 1 ชนิด คือ แก้วเมืองจีน (*Artemisia lactiflora* Wall. ex DC.) ใช้ใบนำมาต้มน้ำกับไก่ รับประทานเป็นยาบำรุงแก้ปวดเมื่อย

พืชสมุนไพรที่รักษาโรคทางเดินปัสสาวะ 3 ชนิด คือ เอื้องหมายนา [*Costus speciosus* (J.König) Sm.] รากและต้น ต้มน้ำดื่มขับปัสสาวะ (*Aeginetia indica* L.) ดอกต้มน้ำดื่ม รักษาโรค

นิ้วและขับปัสสาวะ และเปราะหอม (*Kaempferia galanga* L.) เหง้าต้มน้ำดื่มรักษาโรคนิ้วและขับปัสสาวะ

พืชสมุนไพรที่ใช้ห้ามเลือด มี 1 ชนิด คือ สาบเสือ [*Chromolaena odorata* (L.) R.M.King & H.Rob.] ใบทุบพอกบริเวณแผลเพื่อห้ามเลือด

ผลการเปรียบเทียบความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชของชาวม้งหมู่บ้านปางช้างกับชาวม้งในพื้นที่อื่น ได้แก่ ชาวม้งบ้านดอยด้ว (จันทราภิรักษ์ ไตรวานนท์, 2541) ชาวม้งตำบลเข็กน้อย (ชลทิตา ทิชาชาติ, 2547) และชาวม้งบ้านร่มเกล้าและบ้านสงบสุข ตำบลบ่อภาค (ทิพวรรณ เอี่ยมจันทร์, 2549) ที่กล่าวมาข้างต้นพบว่ามีความคล้ายคลึงกันของชนิดพันธุ์พืชค่อนข้างต่ำ แม้ว่าพื้นที่ที่กล่าวถึงในการศึกษาทั้งหมดจะอยู่ในเขตการกระจายพันธุ์พืชเดียวกัน คือ เขตการกระจายพันธุ์ภาคเหนือของประเทศไทย (van Welzen *et al.*, 2011) ซึ่งไม่น่าจะมีความแตกต่างกันของชนิดพันธุ์พืชมากนัก โดยจากตารางที่ 5.10 แสดงให้เห็นว่าในแต่ละพื้นที่เมื่อเปรียบเทียบกับบ้านปางช้างยังมีความแตกต่างกันของพืชในระดับชนิดที่สูงขึ้นกว่าในระดับสกุล คำอธิบายที่อาจเป็นไปได้มีด้วยกัน 3 ประการ คือ เหตุผลประการแรกตามที่ จันทราภิรักษ์ ไตรวานนท์ (2541) และชลทิตา ทิชาชาติ (2547) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า ชาวม้งมีความพึ่งพาต่อทรัพยากรธรรมชาติรอบตัวลดลงเนื่องจากมีวิถีชีวิตที่ดีขึ้น เช่น ประสิทธิภาพของยาแผนปัจจุบันที่มีมากขึ้น โรงพยาบาล การคมนาคมที่สะดวกสบายและรายได้ที่สูงขึ้น ทำให้วิถีชีวิตที่จำเป็นจะต้องพึ่งพาป่าหรือธรรมชาตินั้นลดลง จึงมีการใช้ประโยชน์จากพืชที่ลดลงนั่นเอง ดังที่ปรากฏในรายงานที่มีจำนวนชนิดน้อย เหตุผลประการที่สอง ตามรายงานของชลทิตา ทิชาชาติ (2547) ที่ได้รายงานไว้ว่าใช้เวลาในการสำรวจพื้นที่เพียงแค่ 2 เดือนในช่วงฤดูฝน และได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเพียง 4 คน จึงทำให้ได้ข้อมูลไม่ครบถ้วนและส่วนมากเป็นสมุนไพร และเหตุผลประการที่สาม ทิพวรรณ เอี่ยมจันทร์ (2549) ได้รายงานไว้ว่าพืชสมุนไพรบางชนิดไม่มีการปลูกและการใช้ประโยชน์มาเป็นเวลานาน เนื่องจากมีการปลูกหรือการขยายพันธุ์ได้ค่อนข้างยาก ดังนั้นจึงทำให้จำนวนชนิดพืชที่มีการใช้ประโยชน์ของชาวม้งมีค่าน้อย นอกจากนี้ยังมีเหตุผลอื่นที่มาจากอุปสรรคทางเทคนิค คือ ตัวอย่างพันธุ์ไม้บางชนิดไม่สามารถทำการระบุชื่อชนิดหรือชื่อสกุลได้ เนื่องจากขาดลักษณะที่สำคัญที่ใช้ระบุชื่อชนิดหรือสกุล เช่น ดอกหรือผลไม่ได้ออกในช่วงเวลาที่ทำการสำรวจพื้นที่ (จันทราภิรักษ์ ไตรวานนท์, 2541 และชลทิตา ทิชาชาติ, 2547) ทำให้จำนวนชนิดพืชมีค่าน้อยกว่าที่ควรจะเป็น

อย่างไรก็ตาม ผลของการเปรียบเทียบข้างต้นชี้ให้เห็นว่าปัจจัยทางนิเวศวิทยามีผลทำให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชมีความแตกต่างกันในชาวม้งที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่อยู่อาศัย

แตกต่างกัน หรือกล่าวได้ว่าเป็นไปตามแนวคิดของ ecological diversification hypothesis ซึ่งกล่าวถึงลักษณะสภาพพื้นที่อยู่อาศัยที่มีความแตกต่างกัน ทำให้กลุ่มของชนิดพันธุ์พืชที่มีความแตกต่างกันไปด้วย ดังนั้นการใช้ประโยชน์จากพืชโดยกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมเดียวกัน (ชนกลุ่มน้อยเผ่าเดียวกัน) ในต่างพื้นที่กันจึงมีการใช้ประโยชน์จากพืชที่แตกต่างกันตามไปด้วย แนวคิดตามทฤษฎีนี้มีรายงานการศึกษาอื่น ๆ ปรากฏให้เห็นด้วย ตัวอย่างเช่น ชาวกระเหรี่ยงในหมู่บ้านต่าง ๆ ในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ (ขวัญฤทัย คำผาเชื้อ, 2551) และชาวอาข่าที่อาศัยอยู่ในประเทศจีนและประเทศไทย (Inta *et al.*, 2008) เป็นต้น

วิธีการรวบรวมข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืช

ในการสอบถามเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชจากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 19 คน พบว่าระดับการตอบสนองของผู้ให้ข้อมูลแตกต่างกัน เช่น การถามชื่อพืชจากตัวอย่างพันธุ์ไม้และจากรูปถ่าย พบว่าส่วนใหญ่ผู้ให้ข้อมูลสามารถบอกชื่อพืชและการใช้ประโยชน์ได้จากรูปถ่ายได้อย่างง่ายดาย แต่ไม่สามารถบอกชื่อพืชหรือมีความยากลำบากในการบอกชื่อพืชได้จากการดูตัวอย่างพันธุ์ไม้แห้ง ดังนั้น การใช้รูปถ่ายเพื่อรวบรวมข้อมูลการใช้ประโยชน์จากพืชภายหลังการเก็บตัวอย่างพืชร่วมกับผู้นำทางจึงเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพกับชาวม้งบ้านปางช้าง ซึ่งสอดคล้องกับรายงานก่อนหน้านี้ที่ระบุว่า การใช้รูปถ่ายเพื่อการศึกษาด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้านเป็นวิธีการที่ดีในการใช้สอบถามผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชนกลุ่มน้อย (Thomas *et al.*, 2007) แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีการศึกษาอื่นที่ได้รายงานผลในทางตรงกันข้ามกัน (เช่น ใน Spring, 1989; ใน Reyes-García *et al.*, 2004) โดยคำอธิบายที่เป็นไปได้ คือ ชาวม้งมักจะเก็บพืชเมื่อมีความต้องการที่จะใช้ประโยชน์จากพืชเท่านั้น เช่น จากสวนในบริเวณบ้าน ในบริเวณหมู่บ้าน หรือในป่ารอบบริเวณหมู่บ้านเท่านั้น ทำให้ชาวม้งจดจำลักษณะต่าง ๆ ของพืชในขณะที่พืชยังมีชีวิตหรือยังสดอยู่ และมีจำนวนน้อยที่ชาวม้งจะใช้พืชในแบบที่ตากแห้งแล้ว ดังนั้นรูปถ่ายที่เป็นการแสดงให้เห็นถึงพืชที่ยังมีชีวิตจึงสามารถใช้ในการสอบถามได้

จากจำนวนพืชทั้งหมด พบว่า มีพืชจำนวน 30 ชนิด ที่ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดรู้จักการใช้ประโยชน์ ส่วนใหญ่เป็นพืชอาหาร รองลงมา คือ พืชที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ พืชสมุนไพร และพืชเพื่อการค้า ในขณะที่พืชที่เหลืออีกส่วนใหญ่มีผู้ให้ข้อมูลรู้จักการใช้ประโยชน์ไม่ถึง 19 คน กล่าวคือ มีพืช 21 ชนิดที่ผู้ให้ข้อมูลเพียงคนเดียวระบุการใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้นำทาง และมีบ้างที่เป็นชาวม้งในหมู่บ้านปางช้างคนอื่น ๆ แต่ในขณะที่พืชจำนวน 54 ชนิด, 44 ชนิด, 38 ชนิด, 33 ชนิด, 27 ชนิด, 14 ชนิด, 6 ชนิด, 5 ชนิด, 2 ชนิด และ 2 ชนิด มีผู้ให้ข้อมูลระบุการใช้ประโยชน์จำนวน 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11 และ 13 คน ตามลำดับ หากพิจารณาถึงการใช้

ประโยชน์จากพืชซึ่งมีผู้ให้ข้อมูลอย่างน้อย 2 คนขึ้นไปโดยตรงกัน พบว่า มีพืช 54 ชนิด ที่ผู้ให้ข้อมูล 2-7 คน ระบุการใช้ประโยชน์เพียงอย่างเดียวในแต่ละชนิด โดยระบุถึงส่วนที่ใช้ วิธีการเตรียมและวัตถุประสงค์ของการใช้ประโยชน์ได้เหมือนกัน และหากพิจารณาถึงวิธีการใช้ประโยชน์ที่มีตั้งแต่ 2 วิธีขึ้นไป พบว่า มีพืช 192 ชนิด ผู้ให้ข้อมูลระบุการใช้ประโยชน์ตั้งแต่ 2-9 อย่าง โดยระบุถึงส่วนที่ใช้ วิธีการเตรียมและวัตถุประสงค์ของการใช้ที่แตกต่างกันในแต่ละชนิดจากผู้ให้ข้อมูล 2-9 กลุ่ม

ในมุมมองหนึ่ง อาจเป็นไปได้ว่า ความแตกต่างของความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชในชาวม้งบ้านปางช้างไม่มีความเห็นที่ตรงกัน แม้ว่าจะเป็นกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมเดียวกัน ผู้ที่เชื่อว่าการใช้ประโยชน์จากพืชของชาวม้งที่บ้านปางช้างกำลังสูญหายไปเพราะไม่มีความเห็นที่สอดคล้องกันหรือไม่ตรงกันในการใช้ประโยชน์จากพืชซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาอีกมุมหนึ่ง คือ ความรู้ของการใช้ประโยชน์จากพืชที่ต่างกันนี้ เป็นความรู้ที่เสริมกันและกันเพื่อให้ได้ความรู้ที่สมบูรณ์และมีความหลากหลาย ดังที่เรียกว่า complementary plant knowledge (Ruelle and Kassam, 2011) อันเป็นผลมาจากประสบการณ์ของบุคคลที่แตกต่างกันในแต่ละสถานะแวดล้อม และจะมีประโยชน์ต่อการปรับตัวของกลุ่มชนในสภาพที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น โดยทัศนะนี้จึงเป็นไปได้ที่ความรู้เกี่ยวกับการใช้พืชที่ต่างกัน น่าจะถือว่าเป็น complementary plant knowledge ซึ่งมีหลักฐานด้านวิถีชีวิตของชาวม้งสนับสนุน เช่น

ในวิถีชีวิตตามแบบวัฒนธรรมของชาวม้ง เช่น การแต่งงานสามารถนำมาสนับสนุนความคิดหรือมุมมองนี้ได้ เนื่องจากภรรยาเมื่อแต่งงานแล้วจะต้องย้ายไปอยู่กับครอบครัวของสามี (Cooper 1998, Lee and Tapp 2010) มักจะนำความรู้ที่มีมาจากครอบครัวเดิมไปยังบ้านของสามี ซึ่งไม่ได้เป็นการทำให้เกิดความเห็นที่ต่างกันขึ้น แต่เป็นการนำความรู้มาเสริมกันและกันให้สมบูรณ์ขึ้นของชุมชนบ้านปางช้าง

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงที่เพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน เช่น การศึกษาที่ดีขึ้น การคมนาคมที่สะดวกขึ้น รายได้ที่เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งการเข้าไปใช้บริการจากสาธารณสุขและโรงพยาบาลได้ง่ายขึ้น ทำให้เป็นที่น่าสนใจที่ควรจะทำการศึกษาในอนาคตเพื่อประเมินว่าความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชของชุมชนบ้านปางช้างจะยังคงอยู่ได้นานเท่าไรหรืออาจมีการสูญหายไปของความรู้ใหม่คนรุ่นใหม่ดังที่พบได้ในชาวม้งกลุ่มอื่น เช่น ม้งเขียว (Srithi *et al.*, 2009) ดังนั้น จึงมีความสำคัญมากที่ควรรักษาและเผยแพร่ความรู้ของชนพื้นเมือง

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้งที่บ้านปางช้าง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ระหว่างเดือนมีนาคม พ.ศ. 2553 ถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2554 พบพืชที่ชาวม้งใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันทั้งหมด 276 ชนิด 223 สกุล 90 วงศ์ โดยเป็นพืชดอก 266 ชนิด 215 สกุล 82 วงศ์ แบ่งเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 197 ชนิด 167 สกุล 61 วงศ์ พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 69 ชนิด 48 สกุล 21 วงศ์ และเฟิร์น 10 ชนิด 8 สกุล 8 วงศ์ ซึ่งจากจำนวนชนิดพืชทั้งหมดสามารถจำแนกออกเป็นพืชที่สามารถพบได้ตามธรรมชาติจำนวน 126 ชนิดและพืชปลูกจำนวน 150 ชนิด หากพิจารณาเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดของพืชพบว่า เป็นพืชต่างถิ่นจำนวน 88 ชนิด โดยเป็นพืชที่ชาวม้งปลูกเอาไว้ในสวนครัวจำนวน 78 ชนิด

พืชที่นำมาใช้ประโยชน์มาก ได้แก่ พืชในวงศ์ Poaceae, Fabaceae, Asteraceae Cucurbitaceae, Euphorbiaceae, Zingiberaceae, Acanthaceae, Lamiaceae, Orchidaceae Solanaceae, Rubiaceae และ Amaranthaceae ตามลำดับจำนวนชนิดจากมากไปหาน้อย พืชที่ชาวม้งนำมาใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นไม้ล้มลุก รองลงมาคือ ไม้ต้น ไม้พุ่มและไม้เลื้อย และเป็นพืชอิงอาศัยและไผ่อีกเพียงเล็กน้อย

ลักษณะการใช้ประโยชน์จากพืชของชาวม้งบ้านปางช้าง สามารถจำแนกออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ พืชที่ใช้เป็นสมุนไพรหรือยารักษาโรค 174 ชนิด พืชที่ใช้เป็นอาหาร 130 ชนิด พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ 24 ชนิด พืชที่ใช้ในพิธีกรรมความเชื่อ 14 ชนิด พืชใช้ประโยชน์เพื่อการค้า 5 ชนิด พืชมีพิษ 3 ชนิด และพืชที่ใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันด้านอื่น ๆ อีก 18 ชนิด โดยพืชที่ชาวม้งนำไปใช้ประโยชน์เพียง 1 ประเภท มีจำนวนชนิดสูงสุด คือ 198 ชนิด และใช้ประโยชน์ 2 ประเภท มี 70 ชนิด การใช้ประโยชน์จากพืชของชาวม้งบ้านปางช้างส่วนใหญ่ใช้ในด้านการรักษาโรคและอาหาร

พืชวงศ์ Poaceae เป็นวงศ์ที่มีความสำคัญมาก เพราะชาวม้งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในหลายด้าน เช่น อาหาร พืชสมุนไพร และที่อยู่อาศัย ส่วนวงศ์ Asteraceae, Acanthaceae, Zingiberaceae, Fabaceae, Euphorbiaceae, Orchidaceae, Lamiaceae, Rubiaceae และ Amaranthaceae ส่วนใหญ่มีความสำคัญในการนำมาใช้เป็นพืชสมุนไพร กล่าวคือ นำมาใช้เป็นพืชสมุนไพรตั้งแต่ 5 ชนิดขึ้นไป ส่วนวงศ์ Cucurbitaceae, Solanaceae, Fabaceae และ Zingiberaceae ส่วนใหญ่มีความสำคัญในการนำมาเป็นพืชอาหาร

สำหรับการใช้พืชสมุนไพรนั้น พบว่าใบและรากเป็นส่วนที่มีการนำมาใช้มากที่สุด โดยการใช้ส่วนของพืชแบบสดมาต้มน้ำดื่ม แต่ในพืชอาหาร พบว่าผลและใบหรือยอดอ่อนเป็นส่วนที่นำมาบริโภคแบบสดมากที่สุด ในบรรดาพืชสมุนไพรที่ชาวเมืองบ้านปางช้างนำมาใช้รักษาโรคทั้งหมด 174 ชนิดนี้ พบว่ามีพืชสมุนไพรที่มีการทดสอบฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาจำนวนทั้งสิ้น 77 ชนิด แต่เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับการใช้ประโยชน์ของชาวเมือง พบว่ามีความสอดคล้องกับรายงานทางวิทยาศาสตร์เพียง 30 ชนิด

จากจำนวนพืชทั้งหมดพบว่า มีพืช 30 ชนิดที่ผู้ให้ข้อมูลทุกคนรู้จักใช้ประโยชน์ ขณะที่พืช 54 ชนิด ผู้ให้ข้อมูล 2-7 คนระบุการใช้ประโยชน์เพียงอย่างเดียวในแต่ละชนิด และพืชอีก 192 ชนิดที่ระบุการใช้ประโยชน์ตั้งแต่ 2-9 อย่างจากผู้ให้ข้อมูล 2-9 กลุ่ม ความรู้ในการใช้ประโยชน์จากพืชที่มีความแตกต่างกันในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในหมู่บ้านปางช้าง ควรพิจารณาว่าเป็นความรู้ที่เสริมกันและกันเพื่อทำให้มีความสมบูรณ์ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลอันเนื่องมาจากวิถีชีวิตตามวัฒนธรรมของชาวเมืองมิใช่เป็นการขาดความเห็นที่สอดคล้องกันของกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมเดียวกัน

ปัญหาและอุปสรรค

ในการศึกษาครั้งนี้มีปัญหาและอุปสรรคที่ไม่อาจแก้ไขได้บ้าง ดังนี้

1. ความเชื่อของหมอเกี่ยวกับอาการบวมของสมุนไพรที่ใช้รักษาโรค เช่น อาการกระดูกเคลื่อนที่ข้อมือ ถ้าไม่ได้เก็บค่ารักษาหรือค่าครู หมออาจจะได้รับบาดเจ็บที่ข้อมือเอง เป็นต้น ซึ่งความเชื่อนี้ส่งผลต่อการเก็บข้อมูลเป็นอย่างมากเพราะมีหมอบางคนไม่ยินยอมให้ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเพราะกลัวว่าตนจะได้รับบาดเจ็บหรือเจ็บป่วย
2. การสืบค้นข้อมูลการรายงานทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของพืชสมุนไพรที่บ้านปางช้าง เนื่องจากบางบทความสามารถค้นหาได้เฉพาะบทความที่เป็นภาษาอื่น เช่น ภาษาจีน หรือไม่สามารสืบค้นวารสารในปีที่เก่า ๆ ได้ จึงทำให้ข้อมูลทางด้านนี้อาจไม่สมบูรณ์
3. ตัวอย่างพืชที่ขาดลักษณะที่จำเป็นต่อการตรวจหาชื่อวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้อง เช่น ดอกและผล จึงทำให้พืชหลายชนิดไม่ปรากฏอยู่ในวิทยานิพนธ์ ยกเว้นบางชนิดที่พบว่ามีรายงานการตีพิมพ์จากวารสารการศึกษาศาสตร์พื้นบ้านและสามารถเทียบเคียงได้ จึงได้นำมารวมไว้ในวิทยานิพนธ์

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กันยานุช เทาประเสริฐ สมพร ตาจุมปู นคร จันดีะวงษ์ ปราณิศำ คำแก้ว และธุมวดี ศิริสาร. 2549. ตำราการแพทย์และสมุนไพรชนเผ่าม้ง (Hmong). โครงการวิจัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ชนเผ่าภาคเหนือ. วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ชนิษฐา ศรีโสภา. 2551. การศึกษาพืชพื้นบ้านในเขตจังหวัดปราจีนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ขวัญฤทัย คำฝาเชื้อ. 2551. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง ที่ตำบลบ้านจันทร์และแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จันทราภรณ์ ไตรวานนท์. 2536. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวลีซอ หมู่บ้านลีซอลุ่ม จังหวัดเชียงใหม่. ปัญหาพิเศษ ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จันทราภรณ์ ไตรวานนท์. 2541. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวไทยลื้อ ชาวม้งและชาวเย้า ในบางพื้นที่ของจังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชลธิชา ทิชาชาติ. 2547. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเผ่าม้ง ตำบลเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาพฤกษศาสตร์ เกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชุดินันท์ ประสิทธิ์ภูปรีชา บังอร ศรีพานิชกุลชัย วีระพงศ์ ลุฑิตานนท์ และจรัสพรรณ สงวนเสริมศรี. 2548. การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของการใช้พืชสมุนไพรเพื่อปรับภูมิคุ้มกันของร่างกายในจังหวัดอุบลราชธานี. วารสารวิจัย มข. 10 : 31-41.
- ชูศรี ไตรสนธิ และ บริทรศน์ ไตรสนธิ. 2544. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวลัวะและชาวถิ่นบนดอยภูคา จังหวัดน่าน. การประชุมวิชาการทรัพยากรไทย. สรรพสิ่งล้วนพันเกี่ยว : 271-275.
- ชูศรี ไตรสนธิ และ บริทรศน์ ไตรสนธิ. 2552. การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในประเทศไทยกรณีศึกษาในอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วารสารพฤกษศาสตร์ไทย 1 : 1 – 23.

- ชูศรี ไตรสนธิ. 2539. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย. การประชุมวิชาการทางพฤกษศาสตร์ เรื่อง ทรัพยากรพืชของเชิงเขาหิมาลัย. องค์การสวนพฤกษศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี : 2-8.
- ตรีทิพย์ สุขโข. 2551. การสำรวจพืชสมุนไพรที่ชาวกะเหรี่ยงใช้ ณ ตำบลบ้านจันทร์และแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เต็ม สมิตินันท์ และวีระชัย ณ นคร. 2534. พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน. การสัมมนาระดับประเทศ เรื่องพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ.
- เต็ม สมิตินันท์, 2544. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ส่วนพฤกษศาสตร์ป่าไม้ สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้
- ทัศนวิเศษ ยะใส. 2543. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวลีและชาวลัวะในเขตตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทิพย์สุดา ตั้งตระกูล. 2541. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวมุข ชาวลัวะและชาวลีในบางพื้นที่ของจังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทิพวรรณ เอี่ยมจันทร์. 2549. ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์พืชสมุนไพรของชาวม้ง ในตำบลป่อภาค อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คณะเกษตรศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ธวัชชัย สันติสุข, 2539. พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน. ใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเล่มที่ 19. กรุงเทพฯ . โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน.
- ปิ่นรัฐ ลิ้มอิม. 2546. การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านบริเวณน้ำตกเขาตะกรับ อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์ชีวภาพ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ปิยวรรณ วินิจชัยนันท์. 2538. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงในเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- พัชรภรณ์ บุราณรักษณ์. 2551. การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของพืชสมุนไพรในภูหินลาดฟ้า จังหวัดหนองบัวลำภู. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ศึกษา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- ไพศาล ทองสอน. 2544. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่าถิ่นในตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ภัทรพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. 2545. การศึกษาความหลากหลายของพืชและพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในป่าบุ่งชีหลง จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ภูรินทร์ ภูภักดี. 2548. การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของพรรณพืชในบริเวณป่าโคกตาบอด อำเภอมะเข่ จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาชีววิทยาศึกษา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- รัชดา พงษ์สัตยาพิพัฒน์. 2535. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้งขาว ในหมู่บ้านช่างเคี่ยน จังหวัดเชียงใหม่. ปัญหาพิเศษ ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สัมฤทธิ์ ตูลเพ็ง. 2540. การจัดการที่ดินบนที่สูง กรณีศึกษาโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ลุ่มแม่น้ำน่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พื้นที่ที่ 7 บ้านปางช้าง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน. สำนักส่งเสริมการปลูกป่า กรมป่าไม้.
- สุมาลี ทองดอนแอ. 2546. การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชุมชนไทยทรงดำในจังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาพืชสวน คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อรรณวุฒิ ยาวุฑฒิ. 2544. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของกะเหรี่ยง เพื่อศึกษาพืชอาหารและเครื่องใช้ในหมู่บ้านอ่ากาน้อย และหมู่บ้านแม่กลางหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่. ปัญหาพิเศษ ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อุไร จิระมงคลการ. 2544. ศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของพรรณพืช บริเวณป่าเต่าดำ จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาพืชสวน คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- คูไร ดำศรี. 2535. พืชผักพื้นเมืองในจังหวัดนครศรีธรรมราชพืชผักพื้นเมืองในจังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาพฤกษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุษา ทองไพโรจน์. 2542. การศึกษาพืชผักพื้นเมืองในจังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Adam, K.R. and Salmón, E. 1997. Rarámuri necklaces: A rapidly changing folk-art form in the Sierra Madre Occidental of Northern Mexico. Journal of Ethnobiology 17: 1-16.
- Adaramoye, O.A., Anjos, R.M., Almeida, M.M., Veras, R.C., Silvia, D.F., Oliveira, F.A., Cavalcante, K.V., Araujo, I.G., Oliveira, A.P. and Medeiros, I.A. 2009. Hypotensive and endothelium-independent vasorelaxant effects of methanolic extract from *Curcuma longa* L. in rats. Journal of Ethnopharmacology 124: 457-462.
- Adeyemi, O.O., Okpo, S.O. and Young-Nwafor, C.C. 1999. The relaxant activity of the methanolic extract of *Acanthus montanus* on intestinal smooth muscles. Journal of Ethnopharmacology 68: 169-173.
- Adeyemi, O.O., Yemitan, O.K. and Afolabi, L. 2008. Inhibition of chemically induced inflammation and pain by orally and topically administered leaf extract of *Manihot esculenta* Crantz in rodents. Journal of Ethnopharmacology 119: 6-11.
- Agbonon, A., Eklugadegbeku, K., Aklikokou, K., Gbeassor, M., Akpagana, K., Tam, T.W., Amason, J.T. and Foster, B.C. 2010. In vitro inhibitory effect of West African medicinal and food plants on human cytochrome P450 3A subfamily. Journal of Ethnopharmacology 128: 390-394.
- Ahmad, R. 2005. Biological activity of *Hedyotis* spp. and chemical constituents of *Hedyotis capitellata*. Doctoral dissertation, Universiti Putra Malaysia.
- Ahmad, R., Ali, A.M., Israf, D.A., Ismail, N.H., Shaari, K. and Lajis, N.H. 2005. Antioxidant, radical-scavenging, anti-inflammatory, cytotoxic and antibacterial

- activities of methanolic extracts of some *Hedyotis* species. Life Sciences 76: 1953-1964.
- Ahn, K.S., Noh, E.J., Cha, K.-H., Kim, Y.S., Lim, S.S., Shin, K.H. and Jung, S.H. 2006. Inhibitory effects of Iridogenin from the rhizomes of *Belamcanda chinensis* on nitric oxide and prostaglandin E2 production in murine macrophage RAW 264.7 cells. Life Sciences 78: 2336-2342.
- Aissaoui, A., El-Hilaly, J., Israili, Z.H. and Lyoussi, B., 2008. Acute diuretic effect of continuous intravenous infusion of an aqueous extract of *Coriandrum sativum* L. in anesthetized rats. Journal of Ethnopharmacology 115: 89-95.
- Akhtar, M.S. and Iqbal, J. 1991. Evaluation of the hypoglycaemic effect of *Achyranthes aspera* in normal and Alloxan-DlMETIC rabbits. Journal of Ethnopharmacology 3: 49-57.
- Akinpelu, D.A. and Obuotor, E.M. 2000. Antibacterial activity of *Nicotiana tabacum* leaves. Fitoterapia 71: 199-200.
- Albuquerque, U.P., Ramos, M.A. and Melo, J.G. 2012. New strategies for drug discovery in tropical forests based on ethnobotanical and chemical ecological studies. Journal of Ethnopharmacology 140: 197-201.
- Amazu, L.U., Azikiwe, C.C.A., Njoku, C.J., Osuala, F.N., Nwosu, P.J.C., Ajugwo, A.O. and Enye, J.C. 2010. Antiinflammatory activity of the methanolic extract of the seeds of *Carica papaya* in experimental animals. Asian Pacific Journal of Tropical Medicine 884-886.
- Anderson, E.F. 1986a. Ethnobotany of hill tribes of northern Thailand. I. Medicinal plants of Akha. Economic Botany 40: 38-53.
- Anderson, E.F. 1986b. Ethnobotany of hill tribes of northern Thailand : II. Lahu medicinal plant. Economic Botany 40: 442-450.
- Anderson, E.F. 1993. Plants and people of the Golden Triangle: Ethnobotany of the hill tribes of northern Thailand. Portland, Dioscorides Press.

- Anuja, M.M., Nithya, R.S., Swathy, S.S., Rajamanickam, C. and Indira, M. 2011. Spermicidal action of a protein isolated from ethanolic root extracts of *Achyranthes aspera* : An in vitro study. Phytomedicine 18: 776-782.
- Aplsarlyakul, A., Vanittanakom, N. and Buddhasukh, D. 1995. Antifungal activity of turmeric oil extracted from *Curcuma longa* (Zingiberaceae). Journal of Ethnopharmacology 49: 163-169.
- Arung, E.T., Kusuma, I.W., Christy, E.O., Shimizu, K. and Kondo, R. 2009. Evaluation of medicinal plants from Central Kalimantan for antimelanogenesis. Journal of natural medicines 63: 473-480.
- Asongalem, E.A., Foyet, H.S., Ekobo, S., Dimo, T. and Kamtchouing, P. 2004. Antiinflammatory, lack of central analgesia and antipyretic properties of *Acanthus montanus* (Ness) T.Anderson. Journal of Ethnopharmacology 95: 63-68.
- Auttachoat, W., Chitsomboon, B., Peachee, V.L., Guo, T.L. and White Jr., K.L. 2004. Immunomodulation by Dok Din Daeng (*Aeginetia indica* Roxb.) extracts in female B6C3F1 mice (I): Stimulation of T cells. International Immunopharmacology 4: 1367-1379.
- Azaizeh, H., Fulder, S., Khalil, K. and Said, O. 2003. Ethnobotanical knowledge of local Arab practitioners in the Middle Eastern region. Fitoterapia 74, 98-108.
- Baby, E., Balasubramaniam, A., Manivannan, R., Jose, J. and Senthilkumar, N. 2010. Antibacterial activity of methanolic root extract of *Passiflora foetida* Linn. Journal of Pharmaceutical Sciences and Research 2: 38-40.
- Balakumbahan, R., Rajamani, K. and Kumanan, K. 2010. *Acorus calamus*: An overview. Journal of Medicinal Plants Research 4: 2740-2745.
- Bandyopadhyay, S.K., Pakrashi, S.C. and Pakrashi, A. 2000. The role of antioxidant activity of *Phyllanthus emblica* fruits on prevention from indomethacin induced gastric ulcer. Journal of Ethnopharmacology 70: 171-176.
- Bassolé, I.H.N., Lamien-Meda, A., Bayala, B., Obame, L.C., Ilboudo, A.J., Franz, C., Novak, J., Nebié, R.C. and Dicko, M.H. 2011. Chemical composition and

- antimicrobial activity of *Cymbopogon citratus* and *Cymbopogon giganteus* essential oils alone and in combination. Phytomedicine 18: 1070-1074.
- Begnami, A.F., Duarte, M.C.T., Furletti, V. and Rehder, V.L.G. 2010. Antimicrobial potential of *Coriandrum sativum* L. against different *Candida* species in vitro. Food Chemistry 118: 74-77.
- Bendjeddou, D., Lalaoui, K. and Satta, D. 2003. Immunostimulating activity of the hot water-soluble polysaccharide extracts of *Anacyclus pyrethrum*, *Alpinia galanga* and *Citrullus colocynthis*. Journal of Ethnopharmacology 88: 155-160.
- Bennet, B.C. 2007. Doctrine of signatures: an explanation of medicinal plant discovery or dissemination of knowledge. Economic Botany 61: 246-255.
- Benz, B.F., Cevallos, J.E., Santana, F.M., Rosales, J.A. and Graf, S.M. 2000. Losing knowledge about plant use in the sierra de manantlan biosphere reserve, Mexico. Economic Botany 54: 183-191.
- Bhattarai, B., Chaudhary, R.P. and Taylor, R.S.L. 2006. Ethnomedicinal plants used by the people of Manang district, central Nepal. Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine 2,41 doi:10.1186/1746-4269-2-41.
- Binny, K., Sunil Kumar, G. and Dennis, T. 2010. Anti-inflammatory and antipyretic properties of the rhizome of *Costus speciosus* (Koen.) Sm. Journal of Basic and Clinical Pharmacy 1: 177-181.
- Bocco, A., Cuvelier, M.-E., Richard, H. and Berset, C. 1998. Antioxidant Activity and Phenolic Composition of *Citrus* Peel and Seed Extracts. Journal of Agricultural and Food Chemistry 46: 2123-2129.
- Borhanuddin, M., Shamsuzzoha, M. and Hussain, A.H. 1994. Hypoglycaemic effects of *Andrographis paniculata* Nees on non-diabetic rabbits. Bangladesh Medical Research Council Bulletin 20: 6-24.
- Bussmann, R.W., Glenn, A. and Sharon, D. 2010. Antibacterial activity of medicinal plants of Northern Peru – Can traditional applications provide leads for modern science. Indian Journal of Traditional Knowledge 9 : 742–753.

- Calvo, M.I. 2006. Anti-inflammatory and analgesic activity of the topical preparation of *Verbena officinalis* L. Journal of Ethnopharmacology 107: 380-382.
- Camacho, L.D., Combalicer, M.S., Youn, Y.-C., Combalicer, E.A., Carandang, A.P., Camacho, S.C., de Luna, C.C. and Rebugio, L.L. 2010. Traditional forest conservation knowledge/technologies in the Cordillera, Northern Philippines. Forest Policy and Economics, doi:10.1016/j.forpol.2010.06.001.
- Caniago, I. and Stephen, F.S. 1998. Medicinal plant ecology, knowledge and conservation in Kalimantan, Indonesia. Economic Botany 52: 229-250.
- Case, R.J., Pauli, G.F. and Soejarto, D.D. 2005. Factors in maintaining indigenous knowledge among ethnic communities of Manus Island. Economic Botany 59: 356-365.
- Chakrabarti, R. and Vasudeva, R.Y. 2006. *Achyranthes aspera* stimulates the immunity and enhances the antigen clearance in *Catla catla*. International Immunopharmacology 6: 782-790.
- Chandrsekaran, C.V., Gupta, A. and Agarwal, A. 2010. Effect of an extract of *Andrographis paniculata* leaves on inflammatory and allergic mediators in vitro. Journal of Ethnopharmacology 129: 203-207
- Chandrsekaran, C.V., Thiyagarajan, P., Deepak, H.B. and Agarwal, A. 2011. In vitro modulation of LPS/calcimycin induced inflammatory and allergic mediators by pure compounds of *Andrographis paniculata* (King of bitters) extract. International Immunopharmacology 11: 79-84.
- Chantaranothai, C., Sangvanich, P., Palaga, T. and Karnchanatat, A. 2011. Inhibitory Activity against Nitric Oxide Production in Macrophage RAW 264.7 from the Protein of the Rhizomes of Zingiberaceae Plants. The 12 th, Gduate Research Conference, Khon Kaen University. 667-672.
- Chen, J., Su, Y. C., Chen, G.Q. and Wang, W.D. 1999. Ethnobotanical studies on wild edible fruits in southern Yunnan: Folk names, nutritional values and uses. Economic Botany 53: 2-14.

- Chen, M.-H., Wang, Q.-F., Chen, L.-G., Shee, J.-J., Chen, J.-C., Chen, K.-Y., Chen, S.-H., Su, J.-G.J. and Liu, Y.-W. 2009. The inhibitory effect of *Gynostemma pentaphyllum* on MCP-1 and type I procollagen expression in rat hepatic stellate cells. Journal of Ethnopharmacology 126: 42-49.
- Cheng, W., Li, J., You, T. and Hu, C. 2005. Anti-inflammatory and immunomodulatory activities of the extracts from the inflorescence of *Chrysanthemum indicum* Linn. Journal of Ethnopharmacology 101: 334-337.
- Cheng, Z.-J., Lin, C.-N., Hwang, T.-L. and Teng, C.-M. 2001. Brousochalcone A, a potent antioxidant and effective suppressor of inducible nitric oxide synthase in lipopolysaccharide-activated macrophages. Biochemical Pharmacology 61: 939-946.
- Cheon, M.S., Yoon, T., Lee, D.Y., Choi, G., Moon, B.C., Lee, A-Y., Choo, B.K. and Kim, H.K. 2009. *Chrysanthemum indicum* Linn extract inhibits the inflammatory response by suppressing NF-B and MAPKs activation in lipopolysaccharide-induced RAW 264.7 macrophages. Journal of Ethnopharmacology 122: 473-477.
- Chudiwal, A.K., Jain, D.P. and Somani, R.S. 2010. *Alpinia galangal* Willd. - An overview on phyto-pharmacological properties. Indian Journal of Natural Products and Resources 2: 143-149.
- Chun, K.-H., Kosmeder, J.W., Sun, S., Pezzuto, J.M., Lotan, R., Hong, W.K., Lee, H.-Y. 2003. Effects of deguelin on the phosphatidylinositol 3-kinase/Akt pathway and apoptosis in premalignant human bronchial epithelial cells. Journal of the National Cancer Institute 95: 291-302.
- Clarke, R.C. and Gu, W. 1998. Survey of hemp (*Cannabis sativa* L.) use by the Hmong (Miao) of the China/Vietnam border region. Journal of International Hemp Association 5: 4-9.
- Cooper, R. 1998. The Hmong: A guide to traditional life styles. Singapore: Time Editions.

- Corlett, J.L., Clegg, M.S., Keen, C.L. and Grivetti, L.E. 2002. Mineral content of culinary and medicinal plants cultivated by Hmong refugees living in Sacramento, California. International Journal of Food Sciences and Nutrition 53: 117-128.
- Corlett, J.L., Dean, E.A. and Grivetti, L.E. 2003. Hmong gardens: Botanical diversity in an urban setting. Economic Botany 57: 365-379.
- Daisy, P., Balasubramanian, K., Rajalakshmi, M., Eliza, J. and Selvaraj, J. 2010. Insulin mimetic impact of Catechin isolated from *Cassia fistula* on the glucose oxidation and molecular mechanisms of glucose uptake on Streptozotocin-induced diabetic Wistar rats. Phytomedicine 17: 28-36.
- Dao, T.T., Nguyen, P.H., Won, H.K., Kim, E.H., Park, J., Won, B.Y. and Oh, W.K. 2012. Curcuminoids from *Curcuma longa* and their inhibitory activities on influenza A neuraminidases. Food Chemistry 134: 21-28.
- de Almeida Costa, C.A.R., Kohn, D.O., de Lima, V.M., Gargano, A.C., Flório, J.C. and Costa, M. 2011. The GABAergic system contributes to the anxiolytic-like effect of essential oil from *Cymbopogon citratus* (lemongrass). Journal of Ethnopharmacology 137: 828– 836
- de Feo, V., Capasso, A., de Simone, F., and Sorrentino, L. 1996. CNS pharmacological effects of aqueous extract from *Iresine herbstii*. International Journal of Pharmacognosy 34: 184-188.
- Duarte-Almeida, J.M., Negri, G., Salatino, A., de Carvalho, J.E. and Lajolo, F.M. 2007. Antiproliferative and antioxidant activities of a tricin acylated glycoside from sugarcane (*Saccharum officinarum*) juice. Phytochemistry 68: 1165-1171.
- Duraipandiyar, V. and Ignacimuthu, S. 2007. Antibacterial and antifungal activity of *Cassia fistula* L.: An ethnomedicinal plant. Journal of Ethnopharmacology 112: 590-594.
- Eguale, T., Tilahun, G., Debella, A., Feleke, A., and Makonnen, E. 2007. In vitro and in vivo anthelmintic activity of crude extracts of *Coriandrum sativum* against *Haemonchus contortus*. Journal of Ethnopharmacology 110: 428-433.

- Eliza, J., Daisy, P., Ignacimuthu, S. and Duraipandiyan, V. 2009. Antidiabetic and antilipidemic effect of eremanthin from *Costus speciosus* (Koen.) Sm., in STZ-induced diabetic rats. Chemico-Biological Interactions 182: 67-72.
- Eswani, N., Kudus, K.A., Nazre, M., Awang Noor, A.G., and Ali, M. 2010. Medicinal plant diversity and vegetation analysis of logged over hill forest of TekaiTembeling Forest Reserve, Jerantut, Pahang. Journal of Agricultural Science 2: 189-210.
- Ezeja, M.I and Omeh, Y.S. 2010. Anti-nociceptive activities of the methanolic leaf extract of *Nicotiana tabacum* (Linn) Continental Journal Pharmacology and Toxicology Research 3: 5-10.
- Feng, Y.S. 2009. Chemical constituents and bioactivity of Malaysian and Indonesian *Kaempferia rotunda*. Master's Thesis, Science (Chemistry), Faculty of Science, Universiti Teknologi Malaysia.
- Forero, J.E., Avila, L., Taborda, N., Tabares, P., Lopez, A., Torres, F., Quinones, W., Bucio, M.A., Mora-Prez, Y., Rugeles, M.T., Joseph-Nathan, P. and Echeverri, F. 2008. In vitro anti-influenza screening of several Euphorbiaceae species: Structure of a bioactive Cyanoglucoside from *Codiaeum variegatum*. Phytochemistry 69: 2815-2819.
- Francisco, V., Figueirinha, A., Neves, B.M., Garca-Rodrguez, C., Lopes, M.C., Cruz, M.T. and Batista, M.T. 2011. *Cymbopogon citratus* as source of new and safe anti-inflammatory drugs: Bio-guided assay using lipopolysaccharide-stimulated macrophages. Journal of Ethnopharmacology 133: 818-827.
- Gharagozloo, M. and Ghaderi, A. 2001. Immunomodulatory effect of concentrated lime juice extract on activated human mononuclear cells. Journal of Ethnopharmacology 77: 85-90.
- Ghasi, S., Egwuibe, C., Achukwu, P.U. and Onyeausi, J.C. 2011. Assessment of the medical benefit in the folkloric use of *Bryophyllum Pinnatum* leaf among the Igbos of Nigeria for the treatment of hypertension. African Journal of Pharmacy and Pharmacology 5: 83-92.

- Ghule, B.V., Ghante, M.H., Saoji, A.N. and Yeole, P.G. 2009. Antihyperlipidemic effect of the methanolic extract from *Lagenaria siceraria* Stand. fruit in hyperlipidemic rats. Journal of Ethnopharmacology 124: 333-337.
- Giday, M., Asfaw, Z., Elmqvist, T., Woldu, Z. 2003. An ethnobotanical study of medicinal plants used by the Zay people in Ethiopia. Journal of Ethnopharmacology 85: 43-52.
- Gilani, A.H., Aziz, N., Ali, S.M. and Saeed, M. 2000. Pharmacological basis for the use of peach leaves in constipation. Journal of Ethnopharmacology 73: 87-93.
- Gilani, A.H., Shah, A.J., Ahmad, M. and Shaheen, F. 2006. Antispasmodic Effect of *Acorus calamus* Linn. is mediated through Calcium Channel Blockade. Phytotherapy Research 20 : 1080-1084.
- Gnanamani, A., Priya, K.S., Radhakrishnan, N. and Babu, M. 2003. Antibacterial activity of two plant extracts on eight burn pathogens. Journal of Ethnopharmacology 86: 59-61.
- Gohil, K.J., Patel, J.A. and Gajjar, A.K. 2010. Pharmacological Review on *Centella asiatica*: A Potential Herbal Cure-all. Indian Journal of Pharmaceutical Sciences 72: 546–556.
- Gokhale, A.B., Damre, A.S., Kulkarni, K.R. and Saraf, M.N. 2002. Preliminary evaluation of anti-inflammatory and anti-arthritic activity of *S. lappa*, *A. speciosa* and *A. aspera*. Phytomedicine 9: 433-437.
- Gupta, M., Mazumder, U.K., Manikandan, L., Haldar, P.K., Bhattacharya, S. and Kandar, C.C. 2003. Antibacterial activity of *Vernonia cinerea*. Fitoterapia 74: 148-150.
- Gupta, M., Mazumder, UK., Rath, N. and Mukhopadhyay, D.K. 2000. Antitumor activity of methanolic extract of *Cassia fistula* L. seed against Ehrlich Ascites Carcinoma. Journal of Ethnopharmacology 72: 151-156.
- Gupta, R., Lohani, M. and Arora, S. 2010. Anti-inflammatory activity of the leaf extracts/fractions of *Bryophyllum pinnatum* Saliv.Syn. International Journal of Pharmaceutical Sciences Review and Research 3:16-18.

- Gurib-Fakim, A. 2006. Medicinal plants: Traditions of yesterday and drugs of tomorrow. Molecular Aspects of Medicine 27: 1-93.
- Gutierrez, R.M.P., Mitchell, S. and Solis, R.V. 2008. *Psidium guajava*: A review of its traditional uses, phytochemistry and pharmacology. Journal of Ethnopharmacology 117: 1-27.
- Habsah, M., Amran, M., Mackeen, M.M., Lajis, N.H., Kikuzaki, H., Nakatani, N., Rahman, A.A., Ghafar, and Ali, A.M. 2000. Screening of Zingiberaceae extracts for antimicrobial and antioxidant activities. Journal of Ethnopharmacology 72: 403-410.
- Harshberger, J.W. 1896. The purposes of ethno-botany. Botanical Gazette 21: 145-154.
- Hayashi K., Kamiya M., Hayashi T. 1995. Virucidal effects of the steam distillate from *Houttuynia cordata* and its components on HSV-1, influenza virus, and HIV. Planta Medica 61: 237-41.
- Hennebelle, T., Weniger, B., Joseph, H., Sahpaz, S. and Bailleul, F. 2009. *Senna alata*. Fitoterapia 80: 385-393.
- Ho, Y.L., Kao, K.-C., Tsai, H.-Y., Chueh, F.-Y. and Chang, Y.-S. 2003. Evaluation of Antinociceptive, Antiinflammatory and Antipyretic Effects of *Strobilanthes cusia* Leaf Extract in Male Mice and Rats. The American Journal of Chinese Medicine 31: 61-69.
- Huang, H.-C., Liaw, C.-C., Zhang, L.-J., Ho, H.-U., Kuo, L.-M.Y., Shen, Y.-C. and Kuo, Y.-H. 2008. Triterpenoidal saponins from *Hydrocotyle sibthorpioides*. Phytochemistry 69: 1597-1603.
- Huang, S.-S., Huang, G.-J., Ho, Y.-L., Lin, Y.-H., Hung, H.-J., Chang, T.-N., Chang, M.-J., Chen, J.-J. and Chang Y.-S. 2008. Antioxidant and antiproliferative activities of the four *Hydrocotyle* species from Taiwan. Botanical Studies 49: 311-322.
- Igbinosa, O.O., Igbinosa, E.O. and Aiyegoro, O.A. 2009. Antimicrobial activity and phytochemical screening of stem bark extracts from *Jatropha curcas* (Linn). African Journal of Pharmacy and Pharmacology 3: 58-62.

- Inta, A., Pei, S., Balslev, H., Wangpakapattanawong, P., and Trisonthi, C. 2008. A comparative study on medicinal plants used in Akha's traditional medicine in China and Thailand, cultural coherence or ecological divergence? Journal of Ethnopharmacology 116: 508-517.
- Intapad, S., Suksamrarn, A. and Piyachaturawat, P. 2009. Enhancement of vascular relaxation in rat aorta by phytoestrogens from *Curcuma comosa* Roxb. Vascular Pharmacology 51: 284-290.
- Iqbal, Z., Lateef, M., Jabbar, A., Ghayur, M.N. and Gilani, A.H. 2006. *In vitro* and *In vivo* Anthelmintic Activity of *Nicotiana tabacum* L. Leaves Against Gastrointestinal Nematodes of Sheep. Phytotherapy Research 20: 46-48.
- Irobi, O.N. 1992. Activities of *Chromolaena odorata* (Compositae) leaf extract against *pseudomonas aeruginosa* and *streptococcus faecalis*. Journal of Ethnopharmacology 31: 81-83.
- Iwalewa, E.O., Iwalewa, O.J. and Adeboye, J.O. 2003. Analgesic, antipyretic, anti-inflammatory effects of methanol, chloroform and ether extracts of *Vernonia cinerea* less leaf. Journal of Ethnopharmacology 86: 229-234.
- Jain, S. K. and Banerjee, D.K. 1973. Preliminary observations on the ethnobotany of the genus Coix. Economic Botany 28: 38-42.
- Jainu, M. and Devi, C.S.S. 2006. Antiulcerogenic and ulcer healing effects of *Solanum nigrum* (L.) on experimental ulcer models: Possible mechanism for the inhibition of acid formation. Journal of Ethnopharmacology 104: 156-163.
- Jantaratnotai, N., Utaisincharoen, P., Piyachaturawat, P., Chongthammakun, S. and Sanvarinda, Y. 2006. Inhibitory effect of *Curcuma comosa* on NO production and cytokine expression in LPS-activated microglia. Life Sciences 78: 571-577.
- Jeenapongsa, R., Yoovathaworn, K., Sriwatanakul, K.M., Pongprayoon, U. and Sriwatanakul, K. 2003. Anti-inflammatory activity of (E)-1-(3,4-dimethoxyphenyl)butadiene from *Zingiber cassumunar* Roxb. Journal of Ethnopharmacology 87: 143-148.

- Jiang, H.-X., Li, Y., Pan, J. and Gao, K. 2006. Terpenoids from *Eupatorium fortunei* TURCZ. Helvetica Chimica Acta 89: 558-566.
- Kabir, S.R., Hossen, M.A., Abu Zubair, M., Alom, M.J., Islam, M.F. Hossain, M.A. and Kimura, Y. 2011. A New Lectin from the Tuberos Rhizome of *Kaempferia rotunda*: Isolation, Characterization, Antibacterial and Antiproliferative Activities. Protein & Peptide Letters 18: 1140-1149.
- Karnchanatat, A., Tiengburanatham, N., Boonmee, A., Puthong S. and Sangvanich, P. 2011. Zingipain, A cysteine protease from *Zingiber ottensii* Valetton rhizomes with antiproliferative activities against fungi and human malignant cell lines. Preparative Biochemistry & Biotechnology 41: 138-153.
- Kearndrit, K., Rujjanawate C., and Amornlerdpison, D. 2010. Analgesic, antipyretic and anti-inflammatory effects of *Tacca chantrieri* Andre. Journal of Medicinal Plants Research 4: 1991-1995.
- Kernan, M.R., Sendl, A., Chen, J.L., Jolad, S.D., Blanc, P., Murphy, J.T., Stoddart, C.A., Nanakorn, W., Balick, M.J. and Rozhon, E.J. 1997. Two New Lignans with Activity against Influenza Virus from the Medicinal Plant *Rhinacanthus nasutus*. Journal Natural Products 60: 635-637.
- Khan, M.A., Hussain, M. and Mujtaba, G. 2010. An Ethnobotanical Inventory of Himalayan Region Poonch Valley Azad Kashmir (Pakistan). Ethnobotany Research & Applications 8: 107-123.
- Khan, M.R. and Omoloso, A.D. 2008. Antibacterial and antifungal activities of *Angiopteris evecta*. Fitoterapia 79: 366-369.
- Khattak, S., Rehman, SU., Shah, H.U., Ahmad, W. and Ahmad, W. 2005. Biological effects of indigenous medicinal plants *Curcuma longa* and *Alpinia galanga*. Fitoterapia 76: 254-257.
- Kim, G.S., Kim, D.H., Lim, J.J., Lee, J.J., Han, D.Y., Lee, W.M., Jung, W.C., Min, W.G., Won, C.G., Rhee, M.H., Lee, H.J. and Kim, S. 2008. Biological and Antibacterial Activities of the Natural Herb *Houttuynia cordata* Water Extract against the

- Intracellular Bacterial Pathogen *Salmonella* within the RAW 264.7 Macrophage. Biological and Pharmaceutical Bulletin 31: 2012-2017.
- Kim, H., Han, T.-H. and Leea, S-G. 2009. Anti-inflammatory activity of a water extract of *Acorus calamus* L. leaves on keratinocyte HaCaT cells. Journal of Ethnopharmacology 122: 149-156.
- Kim, H.J., Yoo, H.S., Kim, J.C., Park, C.S., Choi, M.S., Kim, M., Choi, H., Min, J.S., Kim, Y.S., Yoon, S.W. and Ahn, J.K. 2009. Antiviral effect of *Curcuma longa* Linn extract against hepatitis B virus replication. Journal of Ethnopharmacology 124: 189-196.
- Kim, K.-J., Yu, H.-H., Jeong, S.-Il, Cha, J.-D., Kim, S.-M., and You, Y.-O. 2004. Inhibitory effects of *Caesalpinia sappan* on growth and invasion of methicillin-resistant *Staphylococcus aureus*. Journal of Ethnopharmacology 91: 81-87.
- Kokane, D.D., More, R.Y., Kale, M.B., Nehete, M.N., Mehendale, P.C. and Gadgoli, C.H., 2009. Evaluation of wound healing activity of root of *Mimosa pudica*. Journal of Ethnopharmacology 124: 311-315.
- Koosirirat, C., Linpisarn, S., Changsom, D., Chawansuntati, K. and Wipasa, J. 2010. Investigation of the anti-inflammatory effect of *Curcuma longa* in Helicobacter pylori-infected patients. International Immunopharmacology 10: 815-818.
- Lai, S.-W., Yu, M.-S., Yuen, W.-H. and Chang, R. C.-C. 2006. Novel neuroprotective effects of the aqueous extracts from *Verbena officinalis* Linn. Neuropharmacology 50: 641-650.
- Laosim, T., Chuchawankul S. and Tencomnao, T. 2011. Immunomodulatory effect of hexane extract of *Vernonia cinerea* Less. trunk on human peripheral blood mononuclear cells. Journal of Chemical and Pharmaceutical Research 3 :188-195.
- Lee, G.Y. and Tapp, N. 2010. Culture and customs of the Hmong. Santa Barbara: Greenwood.
- Lee, H.S. 2006. Antiplatelet property of *Curcuma longa* L. rhizome-derived ar-turmerone. Bioresource Technology 97: 1372-1376.

- Lee, J.-S., Kim, I.S., Kim, J.-H., Kim, J.S., Kim, D.-H. and Yun, C.-Y. 2008. Suppressive effects of *Houttuynia cordata* Thunb (Saururaceae) extract on Th2 immune response. Journal of Ethnopharmacology 117: 34-40.
- Li, G.Z., Chai, O.H., Lee, M.S., Han, E.-H., Kim, H.T. and Song, C.H. 2005. Inhibitory Effects of *Houttuynia cordata* Water Extracts on Anaphylactic Reaction and Mast Cell Activation. Biological and Pharmaceutical Bulletin 28: 1864-1868.
- Li, J., Li, Q., Feng, T. and Li, K. 2008. Aqueous extract of *Solanum nigrum* inhibit growth of cervical carcinoma (U14) via modulating immune response of tumor bearing mice and inducing apoptosis of tumor cells. Fitoterapia 79: 548-556.
- Li, J., Li, Q., Peng, Y., Zhao, R., Han, Z. and Gao, D. 2010. Protective effects of fraction 1a of polysaccharides isolated from *Solanum nigrum* Linn on thymus in tumor-bearing mice. Journal of Ethnopharmacology 129: 350-356.
- Li, J.-Z., Qing, C., Chen, C.-X., Hao, X.-J. and Liu, H.-Y. 2009. Cytotoxicity of cardenolides and cardenolide glycosides from *Asclepias curassavica*. Bioorganic & Medicinal Chemistry Letters 19: 1956-1959.
- Liang, D., Zhou, Q., Gong, W., Wang, Y., Nie, Z., He, H., Li, J., Wu, J., Wu, C. and Zhang, J. 2011. Studies on the antioxidant and hepatoprotective activities of polysaccharides from *Talinum triangulare*. Journal of Ethnopharmacology 136: 316-321.
- Lim, M.-Y., Jeon, J.-H., Jeong, E.-Y., Lee, C.-H. and Lee, H.-S. 2007. Antimicrobial activity of 5-hydroxy-1,4 naphthoquinone isolated from *Caesalpinia sappan* toward intestinal bacteria. Food Chemistry 100: 1254-1258.
- Liu, X.-P., Cao, Y., Kong, H.-Y., Zhu, W.-F., Wang, G.-F., Zhang, J.-J., Qiu, Y.-C., and Pang, J.-X., 2010. Antihyperglycemic and antihyperlipidemic effect of *Uraria crinita* water extract in diabetic mice induced by STZ and food. Journal of Medicinal Plants Research 4: 370-374.
- Lu, C., Nan, K., and Jiao, M. 2009. Inhibition of cellular proliferation and induction of apoptosis in human esophageal carcinoma cell lines by extracts of *Dioscorea*

- bulbifera* L. and Chinese Angelica. Journal of Nanjing Medical University 23: 398-402.
- Lu, H.M., Liang, Y.Z., Yi, L.Z. and Wu, X.J. 2006. Anti-inflammatory effect of *Houttuynia cordata* injection. Journal of Ethnopharmacology 104: 245-249.
- Lu, H.-Y., Liang J.-Y., Yu, P., Chen, X.-Y. 2009. Rotenoids from the Root of *Derris elliptica*(Roxb.) Benth. Chinese Journal of Natural Medicines 7: 24-27.
- Lundh, E.C.S. 2007. Plant use in ante- and postpartum health care in Lao PDR. Master's Thesis, Department of Systematic Botany, Uppsala University, Uppsala.
- Luo, W., Zhao, M., Yang, B., Ren, J., Shen, G. and Rao, G. 2011. Antioxidant and antiproliferative capacities of phenolics purified from *Phyllanthus emblica* L. fruit. Food Chemistry 126: 277-282.
- Mali, V.R., and Bodhankar, S.L. 2010. Cardioprotective effect of *Lagenaria siceraria* (LS) fruit powder in isoprenalin-induced cardiotoxicity in rats. European Journal of Integrative Medicine 2: 143-149.
- Manosroi, A., Saraphanchotiwitthaya, A. and Manosroi, J. 2003. Immunomodulatory activities of *Clausena excavate* Burm. f. wood extracts. Journal of Ethnopharmacology 89: 155-160.
- Masuda, T. and Jitoe, A. 1994. Antioxidative and Antiinflammatory Compounds from Tropical Gingers: Isolation, Structure Determination, and Activities of Cassumunins A, B, and C, New Complex Curcuminoids from *Zingiber cassumunar*. Journal of Agricultural and Food Chemistry 42: 1850-1856.
- McClatchey, W. C., Mahady, G. B., Bennett, B. C., Shiels, L. and Savo, V. 2009. Ethnobotany as a pharmacological research tool and recent developments in CNS-active natural products from ethnobotanical sources. Pharmacology & Therapeutics 123: 239-254.
- Mehmood, M.H., Siddiqi, H.S. and Gilani, A.H. 2011. The antidiarrheal and spasmolytic activities of *Phyllanthus emblica* are mediated through dual blockade of muscarinic receptors and Ca²⁺ channels. Journal of Ethnopharmacology 133: 856-865.

- Mehrotra, S., Mishra, K.P., Maurya, R., Srimal, R.C., Yadav, V.S., Pandey, R. and Singh, V.K. 2003. Anticellular and immunosuppressive properties of ethanolic extract of *Acorus calamus* rhizome. International Immunopharmacology 3: 53-61.
- Melendez, P.A. and Capriles, V.A. 2006. Antibacterial properties of tropical plants from Puerto Rico. Phytomedicine 13: 272-276.
- Misra, P., Pal, N.L., Guru, P.Y., Katiyar, J.C. and Tandon, J.S. 1991. Antimalarial Activity of Traditional Plants against Erythrocytic Stages of *Plasmodium berghei*. International Journal of Pharmacognosy 29: 19-23.
- Misra, T.N., Singh, R.S., Pandey, H.S., Prasad, C. and Singh, B.P. 1992. Antifungal essential oil and a long chain alcohol from *Achyranthes aspera*. Phytochemistry 31: 1811-1812.
- Mohanasundari, C., Natarajan, D., Srinivasan, K., Umamaheswari, S. and Ramachandran, A. 2007. Antibacterial properties of *Passiflora foetida* L. – a common exotic medicinal plant. African Journal of Biotechnology 6: 2650-2653.
- Mohanty, J.P., Nath, L.K., Bhuyan, N. and Mariappan, G. 2008. Evaluation of Antioxidant Potential of *Kaempferia rotunda* Linn. Indian J Pharm Sci. 70: 362-364.
- Mosaddegh, M., Naghibi, F., Moazzeni, H., Pirani, A., and Esmaeili, S. 2012. Ethnobotanical survey of herbal remedies traditionally used in Kohghiluyehva Boyer Ahmad province of Iran. Journal of Ethnopharmacology, doi: 10.1016/j.jep.2012.02.004.
- Mukherjee, K.S., Gorai, D., Sohel, S.M.A., Chatterjee, D., Mistri, B., Mukherjee, B. and Brahmachari, G. 2003. A new flavonoid from *Limnophila rugosa*. Fitoterapia 74: 188-190.
- Nakamura, Y., Kawamoto, N., Ohto, Y., Torikai, K., Murakami, A. and Ohigashi, H. 1999. A diacetylenic spiroketal enol ether epoxide, AL-1, from *Artemisia lactiflora* inhibits 12-O-tetradecanoylphorbol-13-acetate-induced tumor promotion possibly by suppression of oxidative stress. Cancer Letters 140: 37-45.

- Natarajan, D., Mohanasundari, C. and Srinivasan, K. 2011. Anti-dermatophytic activity of *Passiflora foetida* L.: an exotic plant. International Journal of Phytopharmacy International Journal Research. 2: 72-74.
- Nencini, C., Cavallo, F., Bruni, G., Capasso, A., De Feo, V., De Martino, L., Giorgi, G., and Micheli, L. 2006. Affinity of *Iresine herbstii* and *Brugmansia arborea* extracts on different cerebral receptors. Journal of Ethnopharmacology 105: 352-357.
- Nirmala, A., Saroja, S., Vasanthi, H.R. and Lalitha, G. 2009. Hypoglycemic effect of *Basella rubra* in streptozotocin – induced diabetic albino rats. Journal of Pharmacognosy and Phytotherapy 1: 25-30.
- Nuanyai, T., Sappapan, R., Teerawatananond, T., Muangsin, N. and Pudhom, K. 2009. Cytotoxic 3,4-*seco*-Cycloartane Triterpenes from *Gardenia sootepensis*. Journal of Natural Products 72: 1161-1164.
- _____. 2006. Project on improvement of scientific data on distribution and drafting on measures and mechanisms to the removal of invasive alien species [Online]. Office of natural resources and environmental policy and planning. Available from: http://chm-thai.onep.go.th/chm/alien/IAS_thai.html. [2012, Mar 15]
- _____. 2012. Alien species in forest and mountainous ecosystems [Online]. Office of natural resources and environmental policy and planning Available from: http://chm-thai.onep.go.th/chm/alien/forest_ecosystem.html. [2012, Mar 15]
- Oh, H., Kang, D.-G., Lee, S. and Lee, H.-S. 2002. Angiotensin converting enzyme inhibitors from *Cuscuta japonica* Choisy. Journal of Ethnopharmacology 83: 105-108.
- Osoniyi, O. and Onajobi, F. 2003. Coagulant and anticoagulant activities in *Jatropha curcas* latex. Journal of Ethnopharmacology 89: 101-105.
- Othman, R., Ibrahim, H., Mohd, M.A., Mustafa, M.R. and Awang, K. 2006. Bioassay-guided isolation of a vasorelaxant active compound from *Kaempferia galanga* L. Phytomedicine 13: 61-66.

- Otsuki, N., Dangb, N.H., Kumagaia, E., Kondoc, A., Iwataa, S. and Morimoto, C. 2010. Aqueous extract of *Carica papaya* leaves exhibits anti-tumor activity and immunomodulatory effects. Journal of Ethnopharmacology 127: 760-767.
- Pake. C.V. 1987. Medicinal ethnobotany of Hmong refugees in Thailand. Journal of Ethnobiology 7: 13-26.
- Pal, S. and Nag Chaudhuri, A.K. 1991. Studies on the anti-ulcer activity of a *Bryophyllum pinnatum* leaf extract in experimental animals. Journal of Ethnopharmacology 33: 97-102.
- Pal, S. and Nag Choudhuri, A.K. 1989. Preliminary studies on the antiinflammatory and analgesic activities of *Bryophyllum pinnatum* (Lam) Oken. Medical Science Research 17: 561-562.
- Patil, J.R., Murthy, K.N.C., Jayaprakasha, G.K., Chetti, M.B. and Patil, B.S. 2009. Bioactive Compounds from Mexican Lime (*Citrus aurantifolia*) Juice Induce Apoptosis in Human Pancreatic Cells. Journal of Agricultural and Food Chemistry 57: 10933-10942.
- Pei, S., Zhang, G., and Huai, H. 2009. Application of traditional knowledge in forest management: Ethnobotanical indicators of sustainable forest use. Forest Ecology and Management 257: 2017-2021.
- Perez R.M., Perez J.A., Garcia L.M. and Sossa H. 1998. Neuropharmacological activity of *Solanum nigrum* fruit. Journal of Ethnopharmacology 62: 43-48.
- Perve, E. 2006. The hill tribes living in Thailand. Chiang Mai: Prachakorn.
- Perve, E. 2006. The hill tribes living in Thailand. Chiang Mai: Alligator Service.
- Phongpaichit, S., Schneider, E.F., Picman, A.K., Tantiwachwuttikul, P., Wiriyaichitra, P. and Arnason, J.T. 1995. Inhibition of Fungal Growth by an Aqueous Extract and Saponins from Leaves of *Mesa ramentacea* Wall. Biochemical Systematics and Ecology 23: 17-25.
- Piyachaturawat, P., Charoenpiboonsin, J., Toskulkao, C. and Suksamrarn, A. 1999. Reduction of plasma cholesterol by *Curcuma comosa* extract in hypercholesterolaemic hamsters. Journal of Ethnopharmacology 66: 199-204.

- Piyachaturawat, P., Suwanampai, P., Komararat, P., Chuncharunee, A. and Suksamram, A. 1998. Effect of phloracetophenone on bile flow and biliary lipids in rats. Hepatology Research 12: 198-206.
- Pramyothin, P., Chirdchupunsare, H., Rungsipipat, A. and Chaichantipyuth, C. 2005. Hepatoprotective activity of *Thunbergia laurifolia* Linn extract in rats treated with ethanol: In vitro and in vivo studies. Journal of Ethnopharmacology 102: 408-411.
- Pramyothin, P., Samosorn, P., Pongshompoo, S., and Chaichantipyuth, C. 2006. The protective effects of *Phyllanthus emblica* Linn. Extract on ethanol induced rat hepatic injury. Journal of Ethnopharmacology 107: 361-364.
- Prasongwatana, V., Woottisin, S., Sriboonlue, P. and Kukongviriyapan, V. 2008. Uricosuric effect of Roselle (*Hibiscus sabdariffa*) in normal and renal-stone former subjects. Journal of Ethnopharmacology 117: 491-495.
- Puttarak, P., Charoonratana, T. and Panichayupakaranant, P. 2010. Antimicrobial activity and stability of rhinacanthins-rich *Rhinacanthus nasutus* extract. Phytomedicine 17: 323-327.
- Rahman, M.A., Uddin, S.B., and Wilcock, C.C. 2007. Medicinal plants used by Chakma tribe in Hill Tracts districts of Bangladesh. Indian Journal of Traditional Knowledge 6: 508-517.
- Rahmatullah, M., Hasan, M., Ahmed, M., Khan, M.W., Hossain, S., Rahman, M., Nasrin, D., Miajee, Z.U.M. E.U., Hossain, M.S., Jahan, R., and Khatun, A. 2010. A Survey of Medicinal Plants used by Folk Medicinal Practitioners in Balidha village of Jessore District, Bangladesh. American-Eurasian Journal of Sustainable Agriculture 4: 111-116.
- Rarnsewak, R.S., DeWitt, D.L. and Nair, M.G. 2000. Cytotoxicity, antioxidant and anti-inflammatory activities of Curcumins I-III from *Curcuma longa*. Phytomedicine 7: 303-308.
- Reyes-García, V., Byron, E., Vadez, V., Godoy, R., Apaza, L., Limache, E.P., William, L.R., and Wilkie, D. 2004. Measuring culture as shared knowledge: do data

- collection formats matter? Cultural knowledge of plant uses among Tsimane' Amerindians, Bolivia. Field Methods 16: 135-156.
- Ridditid, W., Sae-wong, C., Reanmongkol, W. and Wongnawa, M. 2008. Antinociceptive activity of the methanolic extract of *Kaempferia galangal* Linn. in experimental animals. Journal of Ethnopharmacology 118: 225-230.
- Romney, A.K., Weller, S.C. and Batchelder, W.H. 1986. Culture as consensus: A theory of culture and informant accuracy. American Anthropologist 88: 313-338.
- Ruelle, M. L. and Kassam, K.-A. S. 2011. Diversity of plant knowledge as an adaptive asset: a case study with Standing Rock Elders. Economic Botany 65: 295-307.
- Rujjanawate C., and Amornlerdpison, D. 2008. Anti-gastric ulcer effects of *Tacca chantrieri* Andre. Mae Fah Luang Symposium on the Occasion of the 10th Anniversary of Mae Fah Luang University, Chiangrai Thailand 505-509.
- Rujjanawate, C., Kanjanapothi, D., Amornlerdpison, D. and Pojanagaroon, S. 2005. Anti-gastric ulcer effect of *Kaempferia parviflora*. Journal of Ethnopharmacology 102: 120-122.
- Sae-Wong, C., Matsuda, H., Tewtrakul, S., Tansakul, P., Nakamura, S., Nomura, Y. and Yoshikawa, M. 2011. Suppressive effects of methoxyflavonoids isolated from *Kaempferia parviflora* on inducible nitric oxide synthase (iNOS) expression in RAW 264.7 cells. Journal of Ethnopharmacology 136: 488-495.
- Sae-wong, C., Tansakul, P. and Tewtrakul, S. 2009. Anti-inflammatory mechanism of *Kaempferia parviflora* in murine macrophage cells (RAW264.7) and in experimental animals. Journal of Ethnopharmacology 124: 576-580.
- Samuelson, A.B. 2000. The traditional uses, chemical constituents and biological activities of *Plantago major* L. A review. Journal of Ethnopharmacology 71: 1-21.
- Santos, L.L.dos, Ramos, M.A., da Silva, S.I., de Sales, M.F., de Albuquerque, A.P. 2009. Caatinga ethnobotany: anthropogenic landscape modification and useful species in Brazil's semi-arid northeast. Economic Botany 63: 363-374.

- Santosh, P., Venugopl R., Nilakash, A.S., Kunjibhari, S. and Mangala, L. 2011. Antidepressant activity of methanolic extract of *Passiflora foetida* leaves in mice. International Journal of Pharmacy and Pharmaceutical Sciences. 3: 112-115.
- Saslis-Lagoudakis, C.H., Williamson, E.M., Savolainen, V., and Hawkins, J.A. 2011. Cross-cultural comparison of three medicinal floras and implications for bioprospecting strategies. Journal of Ethnopharmacology 135: 476-487.
- Sathish, R., Sahu, A. and Natarajan, K. 2011. Antiulcer and antioxidant activity of ethanolic extract of *Passiflora foetida* L. Indian Journal of Pharmacology 43: 336-339.
- Schild, L., Chen, B.H., Makarov, P., Kattengell, K., Heinitz, K. and Keilhoff, G. 2010. Selective induction of apoptosis in glioma tumour cells by a *Gynostemma pentaphyllum* extract. Phytomedicine 17: 589-597.
- Schild, L., Roth, A., Keilhoff, G., Gardemann, A. and Brodemann, R. 2009. Protection of hippocampal slices against hypoxia/hypoglycemia injury by a *Gynostemma pentaphyllum* extract. Phytomedicine 16: 734-743.
- Shivaprasad, H.V., Rajesh, R., Nanda, B.L., Dharmappa, K.K. and Vishwanath, B.S. 2009. Thrombin like activity of *Asclepias curassavica* L. latex: Action of cysteine proteases. Journal of Ethnopharmacology 123: 106-109.
- Shunying, Z., Yang, Y., Huaidong, Y., Yue, Y. and Guolin, Z. 2005. Chemical composition and antimicrobial activity of the essential oils of *Chrysanthemum indicum*. Journal of Ethnopharmacology 96: 151-158.
- Si, M.-M., Lou, J.-S., Zhou, C.-X., Shen, J.-N., Wu, H.-H., Yang, B., He, Q.-J. and Wu, H.-S. 2010. Insulin releasing and alpha-glucosidase inhibitory activity of ethyl acetate fraction of *Acorus calamus* in vitro and in vivo. Journal of Ethnopharmacology 128: 154-159.
- Siddhuraju, P., Mohan, P.S. and Becker, K. 2002. Studies on the antioxidant activity of Indian Laburnum (*Cassia fistula* L.): a preliminary assessment of crude extracts from stem bark, leaves, flowers and fruit pulp. Food Chemistry 79: 61-67.

- Silva, F., Ferreira, S., Duarte, A., Mendonca, D.I. and Domingues, F.C. 2011. Antifungal activity of *Coriandrum sativum* essential oil, its mode of action against *Candida* species and potential synergism with amphotericin B. Phytomedicine 19: 42-47.
- Silva, G.L., Gil, R.R., Cui, B., Chai, H., Santisuk, T., Srisook, E., Reutrakul, V., Tuchinda, P., Sophasan, S., Sujarit, S., Upatharq, S., Lynn, S.M., Farthing, J.E., Yang, S.-L., Lewis, J.A., O'Neill, M.J., Farnsworth, N.R., Cordell, G.A., Pezzuto, J.M. and Kinghom, A.D. 1997. Novel cytotoxic ring-A seco-Cycloartane Triterpens from *Gardenia coronaria* and *G. sootepensis*. Imzhrdron. 53: 529-538.
- Sodsai, A., Piyachaturawat, P., Sophasan, S., Suksamrarn, A. and Vongsakul, M. 2007. Suppression by *Curcuma comosa* Roxb. of pro-inflammatory cytokine secretion in phorbol-12-myristate-13-acetate stimulated human mononuclear cells. International Immunopharmacology 7: 524-531.
- Sohn, H.-Y., Son, K.H., Kwon, C.-S., Kwon, G.-S. and Kang, S.S. 2004. Antimicrobial and cytotoxic activity of 18 prenylated flavonoids isolated from medicinal plants: *Morus alba* L., *Morus mongolica* Schneider, *Broussnetia papyrifera* (L.) Vent, *Sophora flavescens* Ait and *Echinosophora koreensis* Nakai. Phytomedicine 11: 666-672.
- Sørensen, T. 1957. A method of establishing groups of equal amplitude in plant sociology based on similarity of species and its application to analyses of the vegetation on Danish commons. Biologiske Skrifter/ Kongelige Danske Videnskabernes Selskab 5: 1-34.
- Spring, M. A. 1989. Ethnopharmacologic analysis of medicinal plants used by Laotian Hmong refugees in Minnesota. Journal of Ethnopharmacology 26: 65-91.
- Srithi, K., Balslev, H., Wangpakapattanawong, P., Srisanga, P., and Trisonthi, C. 2009. Medicinal plant knowledge and its erosion among the Mien (Yao) in northern Thailand. Journal of Ethnopharmacology 123, 335-342.
- Srithi, K., Trisonthi, C., Wangpakapattanawong, P., and Balslev, H. 2012. Medicinal plants used in Hmong women's healthcare in northern Thailand. Journal of Ethnopharmacology 139: 119-135.

- Su, J., Sripanidkulchai, B., Sripanidkulchai, K., Piyachaturawat, P. and Wara-aswapati, N. 2011. Effect of *Curcuma comosa* and estradiol on the spatial memory and hippocampal estrogen receptor in the post-training ovariectomized rats. Journal Natural Medicines 65: 57-62.
- Sukari, M.A.H., Saad, S.M., Lajis, N.H., Rahmani, M., Muse, R., Yusuf, U.K. and Riyanto, S. 2007. Chemical Constituents and Bioactivity of *Curcuma aeruginosa* Roxb. Natural Product Sciences 13: 175-179.
- Suksamram, A., Eiamong, S., Piyachaturawat, P. and Byrne, L.T. 1997. A Phloracetophenone glucoside with choleric activity from *Curcuma comosa*. Phytochemistry 45: 103-10.
- Sulaiman, M.R., Somchit, M.N., Israfi, D.A., Ahmad, Z. and Moin, S. 2004. Antinociceptive effect of *Melastoma malabathricum* ethanolic extract in mice. Fitoterapia 75: 667-672.
- Sultana, S., Ahmed, S., Sharma, S., and Jahangir, T. 2004. *Emblica officinalis* reverses thioacetamide-induced oxidative stress and early promotional events of primary hepatocarcinogenesis. Journal of Pharmacy and Pharmacology 56: 1573-1579.
- Sun, H.-X., Xie, Y., and Ye, Y.-P. 2009. Advances in saponin-based adjuvants. Vaccine 27: 1787-1796.
- Sunthitikawinsakul, A., Kongkathip, N., Kongkathip, B., Phonnakhu, S., Daly, J.W., Spande, T.F., Nimit, Y., Napaswat, C., Kasisit, J. and Yoosook, C. 2003b. Anti-HIV-1 Limonoid: First Isolation from *Clausena excavata*. Phytotherapy Research 17: 1101-1103.
- Sunthitikawinsakul, A., Kongkathip, N. and Kongkathip, B. 2003a. Coumarins and carbazoles from *Clausena excavata* exhibited antimycobacterial and antifungal activities. Planta Med 69: 155-157.
- Tangchitphinitkan, P., Visetson, S., Maketon, M. and Milne, M. 2007. Effects of some herbal plant extracts against pharaoh ant, *Monomorium pharaonis* (Linnaeus). KMITL Science and Technology Journal 7: 155-159.

- Tewtrakul, S., Subhadhirasakul, S., Karalai, C., Ponglimanont, C. and Cheenpracha, S. 2009. Anti-inflammatory effects of compounds from *Kaempferia parviflora* and *Boesenbergia pandurata*. Food Chemistry 115: 534-538.
- Tewtrakul, S., Tansakul, P. and Panichayupakaranant, P. 2009a. Effects of rhinacanthins from *Rhinacanthus nasutus* on nitricoxide, prostaglandin E2 and tumornecrosis factor-alpha releases using RAW264.7 macrophage cells. Phytomedicine 16: 581-585.
- Tewtrakul, S., Tansakul, P. and Panichayupakaranant, P. 2009b. Anti-allergic principles of *Rhinacanthus nasutus* leaves. Phytomedicine 16: 929-934.
- Tewtrakul, S., Yuenyongsawad, S., Kummee, S. and Atsawajaruwan, L. 2005. Chemical components and biological activities of volatile oil of *Kaempferia galanga* Linn. Songklanakarin J. Sci. Technol. 27: 503-507.
- Thaina, P., Tungcharoen, P., Wongnawa, M., Reanmongkol, W. and Subhadhirasakul, S. 2009. Uterine relaxant effects of *Curcuma aeruginosa* Roxb. rhizome extracts. Journal of Ethnopharmacology 121: 433-443.
- Thang, P.T., Patrick, S., Teik, L.S. and Yung, C.S. 2001. Anti-oxidant effects of the extracts from the leaves of *Chromolaena odorata* on human dermal fibroblasts and epidermal keratinocytes against hydrogen peroxide and hypoxanthine-xanthine oxidase induced damage. Burns 27: 319-327.
- Thevissen, K., François, I.E.J.A., Sijtsma, L., van Amerongen, A., Schaaper, W.M.M., Meloen, R., Posthuma-Trumpie, T., Broekaert, W.F. and Cammue, B.P.A. 2005. Antifungal activity of synthetic peptides derived from *Impatiens balsamina* antimicrobial peptides Ib-AMP1 and Ib-AMP4. Peptides 26: 1113-1119.
- Thisoda, P., Rangkadilok, N., Pholphana, N., Worasuttayangkurn, L., Ruchirawat, S. and Satayavivad, J. 2006. Inhibitory effect of *Andrographis paniculata* extract and its active diterpenoids on platelet aggregation. European Journal of Pharmacology 553: 39-45.

- Thomas, E., Vandebroek, I. and van Damme, P. 2007. What works in the field? A comparison of different interviewing methods in ethnobotany with special reference to the use of photographs. Economic Botany 61: 376-384.
- Triaratana, T., Suwannuraks, R. and Naengchomnong, W. 1991. Effect of *Eupatorium odoratum* on blood coagulation. Journal of The Medical Association of Thailand 74: 283-286.
- Turner, N.J. and Turner, K.L. 2008. "Where our women used to get the food": cumulative effects and loss of ethnobotanical knowledge and practice; case study from coastal British Columbia. Canadian Journal of Botany 86: 103-115.
- Van Welzen, P.C., Dransfield, S., Madern, A., Kirkup, D.W., Raes, N., Moat, J., Parnell, J.A.N., Wilkin, P., Simpson, D.A., Couch, C., Byrne, C., Boyce, P.C., Curtis, T., Chayamarit, K., Macklin, J., Chantaranonthai, P., Trias-Blasi, A., Esser, H.-J., Prajaksood, A., Jebb, M.H.P., Bygrave, P., Larsen, K., Pattharahirantricin, N., Larsen, S.S., Pooma, R., Nielsen, I., Suddee, S., Meade, C., Staple, G.W., Middleton, D.J., Sungkaew, S., Pendry, C.A., Muasya, A.M., and Teerawatananon, A. 2011. The current and future status of floristic province in Thailand. In Y. Trisurat, R.P. Shrestha and R. Alkemade, Land use, climate change and biodiversity modeling: Perspectives and applications, 219-247, Information Science Reference, Hershey, Pennsylvania.
- Vandebroek, I. 2010. The dual intracultural and intercultural relationship between medicinal plant knowledge and consensus. Economic Botany 64: 303-317.
- Vittalrao, A.M., Shanbhag, T., Kumari, M.K., Bairy, K.L. and Shenoy, S. 2011. Evaluation of anti-inflammatory and analgesic activities of alcoholic extract of *Kaempferia galangal* in rats. Indian Journal of Physiology Pharmacology 55: 13-24.
- Wang, H. and Ng, T.B. 2004. Antifungal peptides, a heat shock protein-like peptide, and a serine–threonine kinase-like protein from Ceylon spinach seeds. Peptides 25: 1209-1214.

- Wang, Y.-Z., Sun, S.-Q. and Zhou, Y.-B. 2011. Extract of the dried heartwood of *Caesalpinia sappan* L. attenuates collagen-induced arthritis. Journal of Ethnopharmacology 136: 271-278.
- Wangpakapattanawong, P., Kavinchan, N., Vaidhayakam, C., Schmidt-Vogt, D., and Elliott, S. 2010. Fallow to forest: Applying indigenous and scientific knowledge of swidden cultivation to tropical forest restoration. Forest Ecology and Management 260: 1399-1406.
- Wannissorn, B., Jarikasem, S., Siriwangchaib, T. and Thubthimthed, S. 2005. Antibacterial properties of essential oils from Thai medicinal plants. Fitoterapia 76: 233-236.
- Wanzala, W., Takken, W., Mukabana, W.R., Pala, A.O., and Hassanali, A. 2012. Ethnoknowledge of Bukusu community on livestock tick prevention and control in Bungoma district, western Kenya. Journal of Ethnopharmacology 140: 298-324.
- Weckerle, C.S., Huber, F.K., Yongping, Y. and Weibang, S. 2006. Plant knowledge of the Shuhi in the Hengduanmountains, southwest China. Economic Botany 60: 3-23.
- Winuthayanon, W., Suksen, K., Boonchird, C., Chuncharunee, A., Ponglikitmongkol, M., Suksamran, A. and Piyachaturawat, P. 2009. Estrogenic Activity of Diarylheptanoids from *Curcuma comosa* Roxb. Requires Metabolic Activation. J. Agric. Food Chem. 57: 840-845.
- Wozniak, D., Janda, B., Kapusta, I., Oleszek, W., and Matkowski, A. 2010. Antimutagenic and anti-oxidant activities of isoflavonoids from *Belamcanda chinensis* (L.) DC. Mutation Research 696: 148-153.
- Wu, C., Li, Y., Chen, Y., Lao, X., Sheng, L., Dai, R., Meng, W. and Deng Y. 2011. Hypoglycemic effect of *Belamcanda chinensis* leaf extract in normal and STZ-induced diabetic rats and its potential active faction. Phytomedicine 18: 292-297.
- Wu, C.-C., Ko, F.-N., Wu, T.-S. and Teng, C.-M. 1994. Antiplatelet effects of Clausine-D isolated from *Clausena excavate*. Biochimica et Biophysica Acta 1201: 1-6.

- Wu, T.-S. and Furukawa, H. 1982. Biological and phytochemical investigation of *Clausena excavate*. Journal of Natural Products 45: 718-720.
- Wu, T.-S., Huang, S.-C., Wu, P.-L. and Teng, C.-M. 1996. Carbazole alkaloids from *Clausena excavate* and their biological activity. Phytochemistry 43: 133-140.
- Xiang, W., Song, Q.-S., Zhang, H.-J. and Guo, S.-P. 2008. Antimicrobial anthraquinones from *Morinda angustifolia*. Fitoterapia 79: 501-504.
- Xie, Z., Liu, W., Huang, H., Slavin, M., Zhao, Y., Whent, M., Blackford, J., Lutterodt, H., Zhou, H., Chen, P., WANG, T.T.Y., Wang, S. and YU, L. 2010. Chemical Composition of Five Commercial *Gynostemma pentaphyllum* Samples and Their Radical Scavenging, Antiproliferative, and Anti-inflammatory Properties. Journal of Agricultural and Food Chemistry 58: 243-249.
- Xu, Y., Chen, A., Fry, S., Barrow, R.A., Marshall, R.L. and Mukkur, T.K.S. 2007. Modulation of immune response in mice immunised with an inactivated *Salmonella* vaccine and gavaged with *Andrographis paniculata* extract or andrographolide. International Immunopharmacology 7: 515-523.
- Xu, Y.K., Tao, G.D., Liu, H.M., Yan, K.L., and Dao, X.S. 2004. Wild vegetable resources and market survey in Xishuangbanna, Southwest China. Economic Botany 58: 647-667.
- Yanadaiah, J.P., Mohana lakshmi, S., Jayaveera, K.N., Sudhakar, Y., Ravindrareddy, K. and Mahesh Kumar, K. 2011. Investigation of Analgesic and Anti-inflammatory potential of ethanolic extract of *Basella rubra*. Journal of Pharmacy Research 4: 1775-1778.
- Yang, E.J., Lee, J.-S., Yun, C.-Y., Ryang, Y.S., Kim, J.-B. and Kim, I.S. 2011. Suppression of Ovalbumin-induced Airway Inflammatory Responses in a Mouse Model of Asthma by *Mimosa pudica* Extract. Phytotherapy Research 25: 59-66.
- Yang, H., Choua, G.-X., Wang, Z.-T., Guoc, Y.-W., Hua, Z.-B. and Xub, L.-S. 2004. Two New Compounds from *Dendrobium chrysotoxum*. Helvetica Chimica Acta 87: 394-399.

- Yang, X., Li, J., Li, X., She, R. and Pei, Y. 2006. Isolation and characterization of a novel thermostable non-specific lipid transfer protein-like antimicrobial protein from motherwort (*Leonurus japonicus* Houtt) seeds. Peptides 27: 3122-3128.
- Yaofeng, L., Jinlong, L., and Dahong, Z. 2009. Role of traditional beliefs of Baima Tibetans in biodiversity conservation in China. Forest Ecology and Management 257: 1995-2001.
- Ye, M., Xie, W.-D., Lei, F., Meng, Z., Zhao, Y.-N., Su, H. and Du, L.-J. 2006. Brazilein, an important immunosuppressive component from *Caesalpinia sappan* L. International Immunopharmacology 6: 426-432.
- Yu, F., McGuire, P.M., Li, R., and Wang, R. 2007. Effects of *Hydrocotyle sibthorpioides* extract on transplanted tumors and immune function in mice. Phytomedicine 14: 166-171.
- Yue, G.G.L., Chan, B.C.L., Hon, P.-M., Kennelly, E.J., Yeung, S.K., Cassileth, B.R., Fung, K.-P., Leung, P.-C. and Lau, C.B.S. 2010. Immunostimulatory activities of polysaccharide extract isolated from *Curcuma longa*. International Journal of Biological Macromolecules 47: 342-347.
- Zapfack, L., Ayeeni, J. S. O., Besong, S. and M. Mdaihi. 2011. Ethnobotanical survey of the Takamanda forest reserve. Consultancy Report Submitted to PROFA (MINEF-GTZ), Mamfe, S. W. Province, Cameroon.
- Zhang, C.Z., Wang, S.X., Zhang, Y., Chen, J.P. and Liang, X.M. 2005. In vitro estrogenic activities of Chinese medicinal plants traditionally used for the management of menopausal symptoms. Journal of Ethnopharmacology 98: 295-300.
- Zhang, X.F. and Tan B.K. 2000. Anti-diabetic property of ethanolic extract of *Andrographis paniculata* in streptozotocin-diabetic rats. Acta Pharmacologica Sinica 21: 1157-64.
- Zheng, X.-L. and Xing, F.-W. 2009. Ethnobotanical study on medicinal plants around Mt.Yinggeling, Hainan Island, China. Journal of Ethnopharmacology 124: 197-210.

Zulkhairi, A., Abdah, M.A., M. Kamal, N.H., Nursakinah, I., Moklas, M.A.M., Hasnah, B., Fazali, F., Khairunnur, F.A., Kamilah, K.A.K., Zamree, M.S. and Shahidan, M.M.A. 2008. Biological Properties of *Tinospora crispa* (Akar Patawali) and Its Antiproliferative Activities on Selected Human Cancer Cell Lines. Malaysian Journal of Nutrition 14: 173-187.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

เอกสารพรรณพฤกษชาติที่ใช้ในการตรวจหาชื่อพันธุ์ไม้

- จรัล ลีรติวงศ์, 2544. พืชสกุลพนมสวรรค์ (Clerodendrum L.) วงศ์กระเพรา (Lamiaceae) ในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาชีววิทยา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- Brown, N.E. 1915. Sansevieria. A Monograph of All the Known Species. Bulletin of Miscellaneous Information (Royal Gardens, Kew) 5: 185-261.
- Bunwong, S. 2010. Morphological and molecular systematics of vernonieae (Asteraceae) in Thailand. Doctoral dissertation, Department of biology, Khon Kaen University.
- De Candolle, A. and De Candolle, C.1873. Monographic phanerogamarum prodromi nunc continuatio nunc revisio auctoribus 2 (Araceae): 336-337. Sumptibus G.Masson. Paris.
- Flora of North America Editorial Committee. 2003. Flora of North America, Vol. 26: Liliidae. In Stock, Hardback.
- Gamble, J.S. 1896. The Bambuseae of british india. Annals of the Royal Botanic Garden, Calcutta 7: 1-199.
- Hooker, J.D. 1865. Curtis's botanical magazine 91 (Ser. 3 no. 21) pl. 5516. London: Reeve & Co., Henrietta Street, Cotent Garden.
- Hooker, J.D. 1882. The flora of British India v 3: Caprifoliaceae to Apocynaceae.. L. Reeve & co., ltd. London.
- Hooker, J.D. 1885. The flora of British India v 5: Chenopodiaceae to Orchideae. L. Reeve & co., ltd. London.
- Hooker, W.J.. 1857. Curtis's botanical magazine 83 (Ser. 3 no. 13) pl. 4985. London: Reeve & Co., Henrietta Street, Cotent Garden.
- Kurz, S. 1877. Forest flora of British Burma 2 (Caprifoliaceae to Filices). Office of the superintendent of government printing. Calcutta.

- Leonard, E.C. 1958. The Acanthaceae of Colombia Vol. 31 (Contributions from the United States National Herbarium). Smithsonian Institution Press, Washington, D.C.
- Leonard, E.C. and Smith, L.B. 1964. *Sanchezia* and related American Acanthaceae. *Rhodora* 66: 313-343.
- Locomte, M.H. and Gagnepain, F. 1910. Flora Generale L' Indo-Chine . Vol 5. Masson, Paris.
- Locomte, M.H. and Gagnepain, F. 1922. Flora Generale L' Indo-Chine . Vol 3. Masson, Paris.
- Maknoi, C. 2006. Taxonomy and Phylogeny of the Genus *Curcuma* L. (Zingiberaceae) with particular reference to its occurrence in Thailand. Doctoral dissertation, Department of biology, Prince of Songkla University.
- Oliver, D. 1871. *Flora of Tropical Africa* Vol. 2: pp. 273. L. Reeve & Co. London.
- Ridley, H.N. 1922. Flora of the Malay Peninsula vol. 1 part 2. L. Reeve & co., Ltd. London.
- Santisuk, T. 1991. *Thai Forest Bulletin (botany)*. No. 19. Rumthai press Co. Ltd. Bangkok.
- Santisuk, T. and Larsen, K. 1996. *Flora of Thailand*. Vol. 6 part 2. Diamond Printing Co. Ltd. Bangkok.
- Santisuk, T. and Larsen, K. 1997. *Flora of Thailand*. Vol. 6 part 3. Diamond Printing Co. Ltd. Bangkok.
- Santisuk, T. and Larsen, K. 1998. *Flora of Thailand*. Vol. 6 part 4. Diamond Printing Co. Ltd. Bangkok.
- Santisuk, T. and Larsen, K. 1999. *Flora of Thailand*. Vol. 7 part 1. Diamond Printing Co. Ltd. Bangkok.
- Santisuk, T. and Larsen, K. 2001. *Flora of Thailand*. Vol. 7 part 3. Prachachon Co. Ltd. Bangkok.
- Santisuk, T. and Larsen, K. 2002. *Flora of Thailand*. Vol. 7 part 4. Prachachon Co. Ltd. Bangkok.
- Santisuk, T. and Larsen, K. 2005. *Flora of Thailand*. Vol. 8 part 1. Prachachon Co. Ltd. Bangkok.

- Santisuk, T. and Larsen, K. 2005. Flora of Thailand. Vol. 8 part 2. Prachachon Co. Ltd. Bangkok.
- Santisuk, T. and Larsen, K. 2005. Flora of Thailand. Vol. 9 part 1. Prachachon Co. Ltd. Bangkok.
- Santisuk, T. and Larsen, K. 2008. Flora of Thailand. Vol. 9 part 2. Prachachon Co. Ltd. Bangkok.
- Santisuk, T. and Larsen, K. 2008. Flora of Thailand. Vol. 9 part 3. Prachachon Co. Ltd. Bangkok.
- Santisuk, T. and Larsen, K. 2008. Flora of Thailand. Vol. 9 part 4. Prachachon Co. Ltd. Bangkok.
- Santisuk, T. and Larsen, K. 2009. Flora of Thailand. Vol. 10 part 1. Prachachon Co. Ltd. Bangkok.
- Santisuk, T. and Larsen, K. 2010. Flora of Thailand. Vol. 10 part 2. Prachachon Co. Ltd. Bangkok.
- Santisuk, T. and Larsen, K. 2010. Flora of Thailand. Vol. 10 part 3. Prachachon Co. Ltd. Bangkok.
- Santisuk, T. and Larsen, K. 2011. Flora of Thailand. Vol. 10 part 4. Prachachon Co. Ltd. Bangkok.
- Saunders, R.M.K. and Chalermglina, P. 2008. synopsis of *Goniothalamus* species (Annonaceae) in Thailand, with descriptions of three new species. Botanical Journal of the Linnean Society 156: 355-384.
- Shi, Z., Chen, Y. L., Chen, Y. S., Lin, Y. R., Liu, S. W., Ge, X. J., Gao, T. G., Zhu, S. X., Liu, Y., Yang, Q. E., Humphries, C. J., Raab-Straube, E. von, Gilbert, M. G., Nordenstam, B., Kilian, N., Brouillet, L., Illarionova, I. D., Hind, D. J. N., Jeffrey, C., Bayer, R. J., Kirschner, J., Greuter, W., Anderberg, A. A., Semple, J. C., Štěpánek, J., Freire, S. E., Martins, L., Koyama, H., Kawahara, T., Vincent, L., Sukhorukov, A. P., Mavrodiev, E. V. & Gottschlich, G. 2011. Asteraceae (Compositae). Pp. 1-894 in: Wu, Z. Y., Raven, P. H. & Hong, D. Y., eds., Flora of

China Volume 20-21 (Asteraceae). Science Press (Beijing) & Missouri Botanical Garden Press (St. Louis).

Smitinand, T. and Larsen, K. 1985. Flora of Thailand. Vol. 3 part 3. Chutima Press : Bangkok.

Smitinand, T. and Larsen, K. 1989. Flora of Thailand. Vol. 3 part 4. Phonphan Printing Company, Limited. : Bangkok

Smitinand, T. and Larsen, K. 1970. Flora of Thailand. Vol. 2 part 1. ASRCT Press. Bangkok.

Smitinand, T. and Larsen, K. 1972. Flora of Thailand. Vol. 2 part 2. ASRCT Press. Bangkok.

Smitinand, T. and Larsen, K. 1975. Flora of Thailand. Vol. 2 part 3. ASRCT Press. Bangkok.

Smitinand, T. and Larsen, K. 1979. Flora of Thailand. Vol.3 part 1. The Tistr Press : Bangkok.

Smitinand, T. and Larsen, K. 1984. Flora of Thailand. Vol. 4 part 1. TISTR Press. Bangkok.

Smitinand, T. and Larsen, K. 1985. Flora of Thailand. Vol. 4 part 2. TISTR Press. Bangkok.

Smitinand, T. and Larsen, K. 1985. Flora of Thailand. Vol.3 part 2. Phonphan Printing Company, Limited : Bangkok.

Smitinand, T. and Larsen, K. 1987. Flora of Thailand. Vol. 5 part 1. Chutima Press. Bangkok.

Smitinand, T. and Larsen, K. 1988. Flora of Thailand. Vol. 3 part 3. Chutima Press. Bangkok.

Smitinand, T. and Larsen, K. 1989. Flora of Thailand. Vol. 3 part 4. Chutima Press. Bangkok.

Smitinand, T. and Larsen, K. 1990. Flora of Thailand. Vol. 5 part 2. Chutima Press. Bangkok.

- Smitinand, T. and Larsen, K. 1991. Flora of Thailand. Vol. 5 part 3. Chutima Press. Bangkok.
- Smitinand, T. and Larsen, K. 1992. Flora of Thailand. Vol. 5 part 4. Chutima Press. Bangkok.
- Smitinand, T. and Larsen, K. 1993. Flora of Thailand. Vol. 6 part 1. Rumthai Press Co. Ltd. Bangkok.
- Steenis, C.G.G.J. van. 1948. Flora Malesiana. Series 1 – Spermatophyta Vol 4. Noordhoff-Kolff, Djakarta.
- Steenis, C.G.G.J. van. 1979. Flora Malesiana. Series 1 – Spermatophyta Vol 9. Noordhoff-Kolff, Djakarta
- Steenis, C.G.G.J. van. Flora Malesiana. Series 1 – Spermatophyta Vol 10 part 2. Noordhoff-Kolff, Djakarta.
- Steenis, C.G.G.J. van.1978. Flora Malesiana. Series 1 – Spermatophyta Vol 8. Noordhoff-Kolff, Djakarta.
- Steenis, C.G.G.J. van.1993. Flora Malesiana. Series 1 – Spermatophyta Vol 11 part 2. Rijksherbarrium, Leiden University, Leiden.
- Steenis, C.G.G.J. van.1993. Flora Malesiana. Series 1 – Spermatophyta Vol 12 part 1. Rijksherbarrium, Leiden University, Leiden.
- Triboun, P. 2006. Biogeography and biodiversity of the Genus *Zingiber* in Thailand. Doctoral dissertation, Department of biology, Khon Kaen University.
- Wu, Z. Y. & P. H. Raven, eds. 1994. Flora of China. Vol. 17 (Verbenaceae through Solanaceae). Science Press, Beijing, and Missouri Botanical Garden Press, St. Louis. 342 pp.
- Wu, Z. Y. & P. H. Raven, eds. 1995. Flora of China. Vol. 16 (Gentianaceae through Boraginaceae). Science Press, Beijing, and Missouri Botanical Garden Press, St. Louis. 479 pp.
- Wu, Z. Y. & P. H. Raven, eds. 1996. Flora of China. Vol. 15 (Myrsinaceae through Loganiaceae). Science Press, Beijing, and Missouri Botanical Garden Press, St. Louis. 387 pp.

- Wu, Z. Y. & P. H. Raven, eds. 2000. *Flora of China*. Vol. 24 (Flagellariaceae through Marantaceae). Science Press, Beijing, and Missouri Botanical Garden Press, St. Louis.
- Wu, Z. Y. & P. H. Raven, eds. 2001. *Flora of China*. Vol. 8 (Brassicaceae through Saxifragaceae). Science Press, Beijing, and Missouri Botanical Garden Press, St. Louis.
- Wu, Z. Y. & P. H. Raven, eds. July 1999. *Flora of China*. Vol. 4 (Cycadaceae through Fagaceae). Science Press, Beijing, and Missouri Botanical Garden Press, St. Louis.
- Wu, Z. Y., P. H. Raven & D. Y. Hong, eds. 2003. *Flora of China*. Vol. 5 (Ulmaceae through Basellaceae). Science Press, Beijing, and Missouri Botanical Garden Press, St. Louis.
- Wu, Z. Y., P. H. Raven & D. Y. Hong, eds. 2006. *Flora of China*. Vol. 22 (Poaceae). Science Press, Beijing, and Missouri Botanical Garden Press, St. Louis.
- Wu, Z. Y., P. H. Raven & D. Y. Hong, eds. 2007. *Flora of China*. Vol. 12 (Hippocastanaceae through Theaceae). Science Press, Beijing, and Missouri Botanical Garden Press, St. Louis.
- Wu, Z. Y., P. H. Raven & D. Y. Hong, eds. 2008. *Flora of China*. Vol. 7 (Menispermaceae through Capparaceae). Science Press, Beijing, and Missouri Botanical Garden Press, St. Louis.
- Wu, Z. Y., P. H. Raven & D. Y. Hong, eds. 2008. *Flora of China*. Vol. 11 (Oxalidaceae through Aceraceae). Science Press, Beijing, and Missouri Botanical Garden Press, St. Louis.
- Wu, Z. Y., P. H. Raven & D. Y. Hong, eds. 2009. *Flora of China*. Vol. 25 (Orchidaceae). Science Press, Beijing, and Missouri Botanical Garden Press, St. Louis.
- Wu, Z. Y., P. H. Raven & D. Y. Hong, eds. 2010. *Flora of China*. Vol. 10 (Fabaceae). Science Press, Beijing, and Missouri Botanical Garden Press, St. Louis.

- Wu, Z. Y., P. H. Raven & D. Y. Hong, eds. 2010. *Flora of China*. Vol. 23 (Acoraceae through Cyperaceae). Science Press, Beijing, and Missouri Botanical Garden Press, St. Louis.
- Wu, Z. Y., P. H. Raven & D. Y. Hong, eds. 2011. *Flora of China*. Vol. 19 (Cucurbitaceae through Valerianaceae, with Annonaceae and Berberidaceae). Science Press, Beijing, and Missouri Botanical Garden Press, St. Louis.

ภาคผนวก ข

การเขียนชื่อพืชในภาษาม้ง

ภาษาเขียนของม้งมีหลายระบบ แต่ระบบที่มีการใช้กันอย่างแพร่หลายคือ Romanized Popular Alphabet หรือ RPA ซึ่งเป็นระบบการเขียนที่ใช้อักษรโรมัน และ Pahawh Hmong ซึ่งเป็นระบบที่มีอักษรเป็นของตัวเองซึ่งประดิษฐ์ขึ้นโดย Shong Lue Yang (Smalley, Vang and Yang 1990)

สำหรับการเขียนชื่อพืชในภาษาม้งที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากนายวันชัย ลีลาเกษม (ผู้นำทางและผู้ให้ข้อมูล) ซึ่งเป็นผู้เขียนชื่อพืชในภาษาม้งทั้งหมด (ยกเว้นพืชที่เรียกโดยใช้ชื่อไทย) นอกจากนี้ นายวันชัย ลีลาเกษม ยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับอักษรโรมันที่ใช้ในการเทียบเสียงพยัญชนะ สระและวรรณยุกต์อีกด้วย (ดังตารางด้านล่าง) ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับ RPA มาก (ดูเพิ่มเติมในบทที่ 4 ใน Smalley, Vang and Yang 1990) อย่างไรก็ตาม มีพยัญชนะ สระและวรรณยุกต์บางส่วนที่แตกต่างไป ทั้งนี้ การระบุชื่อพืชในภาษาม้งด้วยอักษรโรมันนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ที่อ่านภาษาม้งได้ สามารถอ่านออกเสียงชื่อพืชแต่ละชนิดในภาษาม้งได้ถูกต้อง เพราะการถอดเสียงโดยใช้พยัญชนะ สระและวรรณยุกต์จากอักษรภาษาไทยเพื่อเขียนเป็นชื่อเรียกในภาษาม้งนั้น ไม่สามารถทำได้ทั้งหมด เนื่องจากมีบางเสียงที่ไม่สามารถเทียบเสียงในภาษาไทยได้ อนึ่ง การออกเสียงพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ คำต่าง ๆ รวมถึงความหมายของคำในภาษาม้งบางคำ สามารถศึกษาได้เพิ่มเติมที่ <http://www.zoosiab.com/dictionary>

1. พยัญชนะ (consonants) มีทั้งหมด 57 ตัว ได้แก่

1.1 พยัญชนะเดี่ยว มีทั้งหมด 18 ตัว (บรรทัดบนเป็นพยัญชนะในภาษาม้งที่เขียนด้วยอักษรโรมัน ส่วนบรรทัดล่างเป็นการเทียบเสียงด้วยพยัญชนะไทย)

c	d	f	g	h	k	l	m	n	p	q	r	s	t	v	x	y	z
จ	ด	ฟ	ง	ฮ	ก	ล	ม	น	ป	ค	ตร	ส	ต	ว	ช	ย	ญ

1.2 พยัญชนะผสม 2 ตัว มีทั้งหมด 22 ตัว (พยัญชนะผสมที่อยู่ในกรอบ เป็นพยัญชนะผสมที่คุณวันชัย ลีลาเกษมมิได้ระบุไว้ แต่ปรากฏในพยัญชนะม้งใน Smalley, Vang and Yang 1990 และ <http://www.zoosiab.com/dictionary>)

ch	dh	hl	hm	hn	kh	ml	nc	nk	np	nq
ฉ	จร	ลร	หม	หน	คร	มล	จร	กร	ปร	คร
nr	nt	ny	ph	pl	qh	rh	th	ts	tx	xy
ตร	ตร	หย	พ	ปล	ค*ฮ	ทร	ถ	ชร	จร	ชร

1.3 พยัญชนะผสม 3 ตัว มีทั้งหมด 14 ตัว (พยัญชนะผสมที่อยู่ในกรอบ เป็น พยัญชนะผสมที่คุณวันชัย ดิลาเกษมมิได้ระบุไว้ แต่ปรากฏในพยัญชนะมั่งใน Smalley, Vang and Yang 1990 และ <http://www.zoosiab.com/dictionary> นอกจากนี้ การถอดเสียงเป็นพยัญชนะไทยทั้งหมด มาจากเว็บเดียวกัน)

hml	hny	nch	nkh	nph	npl	nqh
สมล	สนย	นจฮ	นคฮ	นปฮ	นปล	นค*ฮ

nth	nrh	nts	ntx	plh	tsh	txh
นตฮ	นจ*ฮ	นตช*	นตช**	ปลฮ	ตช*ฮ	ตช**ฮ

1.4 พยัญชนะผสม 4 ตัว มีทั้งหมด 3 ตัว (การถอดเสียงเป็นพยัญชนะไทยทั้งหมด มาจาก <http://www.zoosiab.com/dictionary>)

nplh	ntsh	ntxh
นปลฮ	นตช*ฮ	นตช**ฮ

2. สระ (vowels) มีทั้งหมด 13 ตัว (บรรทัดบนเป็นสระในภาษามั่งที่เขียนด้วยอักษรโรมัน ส่วนบรรทัดล่างเป็นการเทียบเสียงสระในภาษาไทย) มีข้อสังเกตข้อหนึ่ง คือ อักษรโรมัน w ในภาษามั่งเป็นสระ แต่ในภาษาอังกฤษเป็นพยัญชนะ การเทียบเสียงสระในภาษาไทยที่อยู่ในกรอบ (ในบรรทัดที่สาม) เป็นการเทียบที่ปรากฏใน <http://www.zoosiab.com/dictionary/vowel.html>

a	i	w	u	e	o	au	ia	aw	ua	ai	oo	ee
อา	อี	อีอ	อู	เอ	ออ	ไอ	เอีย	เออ	อัว	อาย	อง	เอง
						เอา			ไอ	โอง		

3. **วรรณยุกต์ (tones)** มีทั้งหมด 8 เสียง การกำหนดวรรณยุกต์ของคำในภาษาม้งใช้อักษรโรมัน โดยวางอักษรดังกล่าวไว้ที่ตำแหน่งสุดท้ายของคำ ตัวอย่างการสะกดคำในภาษาม้งแสดงไว้ด้านล่าง โดยอักษรโรมันที่เป็นวรรณยุกต์ในภาษาม้งแสดงไว้ด้วยอักษรตัวหนาและเอน (เฉพาะตัวอย่างการสะกด มาจาก <http://www.zoosiab.com/dictionary/vannayut.html>)

อักษรโรมันสำหรับ วรรณยุกต์ภาษาม้ง	ตัวอย่าง การสะกด	คำอ่าน
m	cim <i>niam</i>	จึนเีย
g	cim neeg	จึนเง
s	cim mus	จึนมุ
d	cim <i>tod</i>	จึต้อ
	cim ua	จึอัว
v	cim kuv	จึกุ
j	cim ntuj	จึตู
b	cim siab	จึเซียบ

เอกสารอ้างอิง

Smalley, W.A., Vang, C.K. and Yang, G.Y. 1990. Mother of writing: the origin and development of a Hmong messianic script. Chicago, University of Chicago Press.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวอัญชลี น่วมมี เกิดวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2529 ที่จังหวัดพิษณุโลก จบการศึกษาในระดับปริญญาตรีจาก ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ในปีการศึกษา 2551 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพฤกษศาสตร์ ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างปี พ.ศ. 2552-2555